

Al collegio de la compa de Jesus de Granada

PAVLI
**DE PALATIO,
GRANATENSIS, D.**

B. 9712

HENRICI LV SITANIE
REGIS ET S. R. E. CARDIN.
Concionatoris, & Divæ Catharinæ
Lusitan. Regine Eleemosinarij,
ac Sanctorum literarum in
Conimbricensi Acad.
professoris,

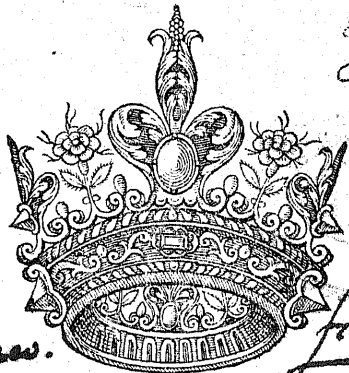
IN XII. PROPHETAS QVOS

Minores vocant, Commentarius.

Cum Indice rerum memorabilium.

omnia iudicio S. R. E. subdita sunt.

*del apofinas del
M. de Lyonna*

*adornados
monachis vniuers.*

fr. Pedro de Andrada

LVGDVNI,

In Off. Q. Philip. Tinghi, apud Simphorianum Beraud.

ET

Stephanum Michaelm.

M. D. LXXXIII.

*Stephanus Michaelm.
M. D. LXXXIII.*

BIBLIOTECA
GRANADA

Sala: *A*

Estante: *13*

Numero: *316*

1153079114

Al collegio de la compa de Jesus de Granada

PAVLI

DE PALATIO,
GRANATENSIS, D.

B. 4712

HENRICI LV SITANIÆ
REGIS ET S. R. E. CARDIN.
Concionatoris, & Diuæ Catharinæ
Lusitan. Reginæ Eleemosinarij,
ac Sanctarum literarum in
Conimbricensi Acad.
professoris,

**

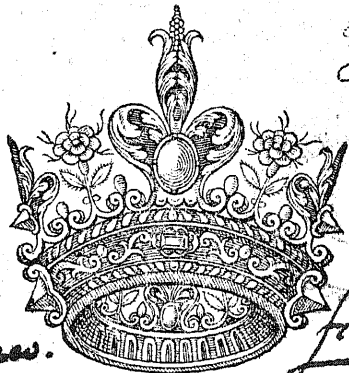
IN XII. PROPHEAS QVOS

Minores vocant, Commentarius.

Cum Indice rerum memorabilium.

omnia iudicio S. R. E. subdita sunt.

*del apofinas del
M. de Lysman*

*admiranda
mentis vires.*

fr. Pedro de Torres

LVGDVNI,

In Off. Q. Philip. Tinghi, apud Simphorianum Beraud.

ET

Stephanum Michaelm.
M. D. LXXXIIII.

[Signature]

ILLVSTRISSIMO ATQVE REVEREN-
dissimo domino, D. Ioanni Alfonso Menesio, Archiepiscopo
Bracharēsi, & Hispaniæ primati, Paulus Palacius Salazar, arius. S

E I Opt. Max. Arcano Consilio actum est, Illustrissime Antistes, vt ex innumeraibili mortalium multitudine, per vniuersum orbem latè, longèq̃ diffusa, Iudæorum sibi populum Diuina Sapiētia delegerit: quasi speciale peculium & hæreditatem, in qua regnum proprium & habitationem haberet. Quod Sapiētia ipsa docet, cum ait: Præcepit mihi Creator omnium, & dixit: In Iacob inhabita, & in Israel hæreditare. Et sic, inquit, in Sion firmata sum: & in ciuitate sanctificata similiter requieui: & in Ierusalem potestas mea. Hoc suum Sapiētia regnum innumeris illustrauit miraculis, gloriosis auxit victoriis, copiosissimis ditauit opibus, & infinitis propemodum omnis generis beneficiis cumulauit. At verò, quod est hominum ingenium, ad malum ab adolescentia propensum, regnum illud tot exornatum muneribus iis omnibus ac Deo illorum colatore contemptis, gentium idola impiissimè coluit, & scæda criminum colluue contaminatum est. Non decuit Dei bonitatem ac iustitiã, vt tot tantaq̃ue hominum scelera dissimilaret, & populi tantopere dilecti saluti non prouideret, remediis, quæ eius vulneribus sanandis commoda videri poterant, adhibitis. Annis igitur multis annonæ penuria, & terræ sterilitate, eam gentem non semel miserè afflixit, sæuissimis etiam pestibus, ac truculentissimis hostibus, qui regionem frequentius vastarent, diuexauit. Et ne eos lateret, cuius causâ hæc paterentur incommoda, noscentq̃ue qua ea effugere possent ratione, ac Deum habere propitium, quàm plures ad eos prædicatores ac vitæ magistros misit, viros sanctissimos, ac diuino spiritu locupletes & prophetiæ dono fulgentes, qui morum splendore, & prophetici muneris authoritate, atque ignitorum verborum robore, modo comminationibus vsq̃, modo pollicitationibus, ad populum habitis concionibus, homines è sceleribus auocatos ad meliorem mentem traducerēt. Conciones ex iis nonnullas, veluti è tot scripturarum naufragio erutas, ac incolumes Dei beneficio seruatas, inter sacrorum Bibliorum volumina accipimus.

PRÆFATIO.

mus. Quæquidem in libro duodecim Prophetarum (quo vulgo minores solemus appellare) continetur; & multiplicibus difficultatibus involuta sunt, quod in eis de rebus & loci & temporis longissima intercapedine à nobis disunctis sermo sit; quod etiam testati sunt viri pietate, ingenij acumine, & eruditione præstantes, qui commentariis scriptis, illorum Prophetarum vaticinia illustrare conati sunt. Sed tanta est earum concionum cum maiestas, cum difficultas, ut non modo insignia summorum virorum admittat commentaria, sed etiam nostra, & cuiusvis qui Prophetarum monumentorum intelligentiæ studiosus extiterit expositiones non reiciat. Contendi igitur ego nervos meos & qua potui diligentia admissis sum, ut Vates illi sanctissimi, apertius quam hucusque in his concionibus loquerentur, à lectoribus, à nostra quoque licuit breui enarratione adiuris, eorum sensus percipi possent. Cum autem commentationes has nostras, ut in lucem prodiret, adornarem exoptatissimum nuntium non fine ingenti accepi lætitia, quo certior factus sum, Sacram Catholicæ Regis nostri Philippi Maiestatem, qua solet virgili cura, & providentia Regnis prospicere, & huic maxime, sibi paucis ante diebus à Deo concessio, eadem Bracharense Ecclesiæ consulens, illius te Archiepiscopum designasse. Atque protinus mentem subijt cogitatio, quæ libenter amplexus sum, nullius protectione, ac patrocinio hocse commentarios cõfidentius committi posse, quæ cui ob animi non minoris quæ generis nobilitate, & vite sanctimoniam cum singulari prudentia, & eruditione coniunctam, illius antiquissimæ Metropolis cõcreditus dominatus, & cura commedata est. Verum etiam si neque id cõsiderasse, neque tantum divinatorum munerum in te perspexisse (quæ tunc ipsos angustissimos velle coarctare stultum plane foret) quod me ad has lucubrationes tuo nomini dicendas impellere possent; ille per quam ingenui animi tui erga me affectus, qui à me probe perspectus est effecisset, ut vel animi grati significatione hoc literario munere (quale dominationi tuæ à me offerri par est) exhiberet, eodèque Bracharensi, ac in uniuersum Lusitanæ Ecclesiæ de hac promotione publice gratularer, ac simul tibi de ea animorum consensione, quæ ab omnibus insigni isto ac sublimi loco dignus habitus es, etiam antequam ad illam promovereris.

INDEX

INDEX RERVM IN SIGNIORVM QVÆ IN HOC LIBRO CONTINENTVR.

A	
<i>Abdias, quis & quando fuit</i>	<i>Angeli legantur à Deo</i> <i>ibid.</i>
197	<i>Angelorum ministerio res humana administrantur</i> 377
<i>Abexini, siue Abasini</i> 349	<i>Angelus meretur Ierosolymam</i> 380
<i>Abominatur Deus sacerdotes malos lege</i> 458	<i>Animma quæ idola colit, adulterrium contra Deum admittit</i> 4
<i>Accarum</i> 135	<i>Apostoli meiores</i> 195
<i>Adam pepigit pactum cum Deo</i> 46. 47	<i>Apostolicus animus paruo contentus. 26. 4. pulchre describitur</i> eod.
<i>Adorabant Iudæi militiam eam, quomodo</i> 353	<i>Apostolorum victoria contra mundum</i> 421
<i>Aestus quid</i> 76.	<i>Apostoli lapides pretiosi</i> 422
<i>Aethiopia Nilis, & Aadiam</i> 325. & seq.	<i>Aque viue Machabæi</i> 448
<i>Aethiopia ad fidem conversio</i> 349	<i>Arabes habitant in tentoriis</i> 328
<i>Alexander spurius</i> 415	<i>Arcturus sydus septent.</i> 162
<i>Alexander magnus veneratur</i> Iadda Pontifici & cur. 413. 370	<i>Arcus pro iuramento</i> 327
<i>Alexandro cessit mare</i> 426	<i>Argentens nummus, quantum valebat</i> 22
<i>Altare unicum voluit esse Deus</i> 57	<i>Ascalon</i> 135
<i>Amasia epistola contra Amos eius colloquium</i> 179	<i>Assyrius populus quantum regnaverit, & qualis fuit</i> 102. 109
<i>Amon, & eius scelera</i> 140 & seq.	<i>Assyrius exercitus</i> eod.
<i>Amos quis fuerit</i> 127	<i>Assyrii regnum & Chaldaeorum, ab octo & septem castigatum</i> 274
<i>Amos ter placat Deum, ianiam nocere paratum</i> 175. & seq.	<i>Avaritia Iudeorum</i> 183. est ignis 281. 282
<i>Amosi responsio ad Amasiam</i> 180. & seq.	<i>Aurum liquidum</i> 295
<i>Amphora explicatio</i> 397	<i>Axael</i> 133
<i>Anachorite aratores</i> 196	<i>Axiomum</i> 135
<i>Angelus legatus contra Idumæam</i> 220	
	B
	<i>Baal quid</i> 15
	<i>Baal peor, vel Phegor, & eius cultus</i>

I N D E X.

colus	33.62.64	uit	9
Babylonis vastatio	317. & seq.	Christus quomodo venit ad omnes	10
320		que perierunt ex Israel	10
Babylonis idola	320	Christus frequenter in festis suis	16
Baiar eius Constantinopolitan.		beneficia confert	16
obsidet	42	Christus que bona ecclesia largitur	17. & seq.
haptista promittitur ante Christum	466. & seq.	Christi fedus cum homine	19
Beatorum gloria.	476. ibunt	Christus verus Dauid	25
quo volunt.	seq.	Christus post duos dies vivificavit	43
Benadad	131	nos pulchrum	43
Beneficia. 7. grandia Israeli à Deo collata	72. & seq.	per Christum scimus, vivimus, & sequimur Deum	44
Berabee	160. & seq.	Christus egreditur ut diluculum,	45
Bethel, Bethauen	33.160.161	pulchre	45
Bethleem duplex	269	Christus pluit iustitiam	69
Bexetha vocatur filia latronis, & turme	268	Christi iuncta cum Jacob. notanda.	77
Bofra	138	Christus qualis sua Ecclesia, fusa & pulcherrime	91. & seq.
C		Christus quomodo doctor iustitias, fusa	111. & seq.
Calamitates magnas, antiquam veniant Deus reuelat	149.150	Christo omnia plena	113
Candelabri Zacharia fusa explicatio	391. & seq.	per Christum peccata sepulta	289
Cantores in rebus tristibus	165	Christus instituit Eucharistiam in monte Sion	204
Cantorum suauitas reprehenditur	172	Christus & Apostoli nos in patriam reuocarunt	207
Carmelus duplex	189	Christo historia Iona allegoricè accommodatur	231. & aliorum seq.
Causa pulcherrima, propter quas peccator conuertatur	158.162. & seq.	Christus ascendit in crucem, ut aliqua pandens Christianis	257
Cetorum historia	340	iter	257
Chananaan	205	Christi figura fuit Exechias rex	268
Chalane	170	Christi in Bethleem natiuitas	ibidem. & seq.
Chalaei fuscè describuntur	310. & seq.	Charitatis cause	463
Chemarim religiosi Iudae	333	Chemarim religiosi Iudae	333
Chereti	339	Chereti	339
Christus ubi primum euangelizauit		Christus Patri natus: & natus ut esset	

I N D E X.

esse Dominator	270	& secularis	194
Christi causa res omnes creatae sunt	271	Christi historia à Dominica palmarum ad resurrect. pulchre	416
Christi causa Iudaei sustinebatur, ut ex eis ille nasceretur	eod.	Christi apparatus contra mundum.	431. Christus pastor
Christus surrexit & Euangelio orbem pascit: gloriosissimas	272. & seq.	ira percussa, Fons patens	441
Christus quomodo pax	273	Christus effundit spiritum, & plangent super eum	430. & seq.
Christus finis	315	Christus post Baptistam venit ad templum suum quomodo	467
Christus quomodo auferat peccata	289. ea dissimulat. eo.	Christus confiator & purgator	466
Christi aduentus pulchre depingitur	315	Christus ad quid venit in mundum	468
Christus venit tempore definito	ibidem	Christus sol iustitiae	472
Christus venit in medio amorum mundi	322	Christiani Christum sibi caput statuerunt	10
Christi aduentus	383	Christiana vita ascensus est	ibid.
Christus patribus in figura videbatur humana	eod.	Christianitas, quam diffusa est.	263.195
Christus ingrediens terram promissionis in magna gloria introiit	323	Christianitas est innocentia vite	112
Christi cornua	324. amor in sacerdotibus	386	Christiani Principes omnes nationes possederunt
Christus pugnavit contra Aegyptios in mari rubro	329	Christianitas describitur	196
Christi resurrectio de qua multa	343. nouum regnum	389	Christianorum multitudo
Christus Oriens, id est germè	389	Christianorum antiquorum officium & pax	263
Christi aduentus rebus omnibus motus	365	Christiani vere Deum colunt, non vero insideles	264
Christus desiderium omnium gentium	155. & 366	Christiani nunquam reiiciendi	288
Christum in caluarie, Deus in templo suscipiebat	367	Christianorum ganai pulcherrime cause	352. & seq.
Christus venit contra Persarum imperium	383	Christianitas fides & vita	390
Christus lapis cui Pater 7. oculos insculpsit	389. & seq.	Cibetes mater deorum, & eius nomina	49
Christus princeps Ecclesiasticus		Clamant ad Deum peccata, clamant & sanguis Christi	318
		Carus quid?	160
		Columba ingentium.	54

I N D E X.

Coniugatorum olim gloria, filios habere.	63	debet	46
Conuerſi ad Dominum non eſt res ſumptuoſa, qualiter fiat	90	Deus ſanctitatem vult, potius quam ſacrificium	ibid.
Cornuum. 4. viſio	378	Deus vult vt ſciamus r oſtrum an oculum ab eo eſſe.	52. & ſeq.
Corus ſpondus aſmarium	183, 57	Deus delectatur in hominibus piis	63
Creatura ſeruiunt piis ſponte propter Deum	15	Dei miſericordia ineffabilis	75
Cruelitas in proximum grauiff. ſcelus	134	Dei clementia	79, 88, clementia admiranda 162
D			
Damaſceni venere ex Cyrene	ibid.	Deus gratioſus, & viſcerib. amans, mitis, beneficus fuſe	106
Damaſci. 3. ſcelera, & quatuor	132	Deus mutat ſententiam	107
Damaſci campus, vbi idolum	131	Paſtor noſter eſt	eod.
Damaſcus vbi occiſus Abel vocatur Aram Syria	130	Deus e ſuo templo dabat vocem & qualis fuit vox	130
Dammatoris ſtatus deſcribitur	125	Deo omnis victoria adſcribenda	147
Darij tres	371	Deus peccatores irridet	154 & ſeq. conuerſos recipit 207
Decime inſeruntur	155	Deus irrat per animam ſuam	172
Decime iudeorum quales	100	Deus placatur à ſanctis, nobis id ignorantibus	176
Deliciae carnales reprehenduntur acerbè	171	Deus in celo adificat ſedè ſuam	190
Demeſeq & demeſeq	151	Deus magis vult haberi miſericors quam verax	219
Deus Synagogã duxit uxores	4	Deus prius admonet, quam punit crimen	232
Deus non eſt accuſandus ſi diligit eum, qui poſtea malus eſt	4	Deus quare Ionanem in Niniuem amandauit, ſi eam non erat puniturus	242
Deus vir & ſponſus anime	4	Deus in balance ponderat pios & impios	244
12. 20		Deus ſpecialiter in tēplo ſuo	246
Dei potentia eſt velut ſemen	10	Dei laudes	293. & ſeq.
Dei cauſa contra iniquos aperte iuſta. 12. Iſtis etiam iudicibus	150	Deus deſerit deſerētes ſe	246. & ſeq. Querit pios, nec inuenit 283
Dei iudicium cum homine	126	Dei cum peccatoribus pulchra diſceptati	
Dei ſententia contra peccatores	35. & ſeq.		
Deus peccatoribus inſana & punitio. 40. & ſeq. leena	82		
Deus mortificat & viuificat	42		
Deus nobiſcum facis pluſquam			

I N D E X.

diſceptatio	277	Eccleſia vt abies	24
Deus quid requirat à nobis	258	Eccleſia fructus ex Chriſto	ibid.
Deus quomodo ſacrificia quarat à nobis	279. & ſeq.	Eccleſia varij ſtatus Apoſtoli	
Deus ſummum habet ſuorem & ſummam miſericordiam	293	Martyres, Anachorita, Primipipes	195. & ſeq.
Deus ſi eſt in templo ſancto ſuo, quid agendum	321	Eccleſia prima in terra ſancta	384
Deus miniſtros ſuos ſanctificatos nominat	334	Edom, & eius 4. ſcelera	139
Dei erga homines incredibilis amor	352. 381	Edom factus vt ſeruiret Iacobo fratri minori	199
Deus quomodo rerum cauſa	359.	Elias veniet ante iudicium, cur	478. & ſeq.
prius ſe ad nos conuertit	372.	Emath vocatur antiochia	170.
& ſeq.		vide: Reblatha	414
Dei colloquium cum angelis & demonibus	375	Ephod duplex 23. Ephra & Eph	183
Deus quid quarat à nobis	407.	Ephraim contendeat cum alijs	tribubus de regno 58
& ſeq.	412	Ephraim gloria	63
Deus iratus & conuerſus	409	Ephraim beneficijs affectus recalciat 83. erant bellatores	425
Dei beneficia. 411. Tria mirabilia	435	Euangelium ex Sion, longe lateque predicatum	263
Dei expoſtulatio	469	Euangelio audito Reges & caeteros	ſares vitam mutant 238
Diabolus carbo ignitus	387. 325	Euchariftia bonum Dei	25
Dies tres, legis natura, veteris & gratia	261	Euchariftia fuſe explicatur	93.
Diem Domini deſiderantes	166	& ſeq.	384
Diuites à Deo abiecti	69	Euchariftia ſatietas	114
Diuites reprehenduntur	169	Euchariftia ſaluatio noſtra	204
Diuites dat Deus	361	Euchariftia diuine tractata	422
Diuina cū timore audiuntur	322	Euchariftia offeruntur a a omnibus in omni loco	459
Doctores in caelo	125	Euchariftia ſacrificium Iuda	467
Donus pro familia	193	Ezechias virga percuffus ſignum Chriſti	268
Domus regum aſiua, & hyemales 152. eburnea	eodem		
Draconum voces	248		
E			
Eccleſia tot habet filios, quor ſideles populos	11	F	
Eccleſia per Chriſtum plena ſcientia	145	Famis pulchra deſcriptio	100. & ſeq.
		Famis verbi Dei	182
		Festinitates quid	166
		†	5
		Fiducia	

I N D E X.

<i>Fiducia in Deum</i>	283. & seq.
<i>Franum & phalera consecrata Deo</i>	452
<i>Futura cognoscere nimis optamus</i>	259
G	
<i>Gaba</i>	39
<i>Galaad</i>	47.80.139. eius ciuitates eod.
<i>Galgal, quid</i>	31.80.64.161
<i>Gaza</i>	134. tria eius scelera, & quartum 135
<i>Gentilitas eiecta & claudicans, à Deo recipitur</i>	265.354
<i>Geth. 135. 170. Geth. opher</i>	219
<i>Geth. Michea. & Philistæorum</i>	249
<i>Gloria beatorum fusè explicatur</i>	125
<i>Gloria beatorum. 4. ordines habet ibidem</i>	
<i>Gloria in excessu canitur ab angelis in turri gregis</i>	265
<i>Granata patria Authoris. & seq.</i>	181.
H	
<i>Habacuc, quis & quando fuit.</i>	307
<i>Habacuc conqueritur coram Deo</i>	309
<i>Hadrach</i>	413. & seq.
<i>Haggæus quando prophetauit ubi lege multa</i>	355.358
<i>Hebdomade Danielis</i>	44
<i>Hebræorum regnum in duo regna diuisum, scilicet, regnum Iuda & Israel</i>	207
<i>Hierusalem clarissima</i>	145
<i>Hispania</i>	206
<i>Honor Dei & timor quid</i>	456
I	
<i>Iacob cum Christo lucians fuit, & cur</i>	76. & seq.
<i>Iacob laudes, & eius ad suam familiam concio pulchra</i>	77
<i>Idola quomodo colebantur</i>	16
<i>Idololatria est adulterium contra Deum</i>	3
<i>res horrenda</i>	48
<i>Idololatriarum panæ contra Idololatriam</i>	60
<i>contra Idololatriam</i>	320
<i>Idumei ex insidiis occisi</i>	200
<i>Eorum vastatio</i>	199
<i>Iehu Regis crudelitas & quomodo rediit ad idola</i>	50. & seq.
<i>Ieiunium quale velit Deus</i>	407
<i>Ieroboami duo. posterior fauorem Dei habuit</i>	2
<i>Ieroboami grande scelus</i>	81
<i>Ierobo. descriptio. 449. & seq. 138</i>	
<i>Ierosolyma columba 344. & eius flagitia eod. & seq.</i>	
<i>Ierosolyma quoties capta. 202. & eius excidium. 337</i>	
<i>Ierosolyma octo porta & forum</i>	336
<i>Iesus sacerdos magnus</i>	358
<i>Iesu sacerdotu emundatio</i>	386
<i>Iesus princeps Ecclesiasticus & secularis</i>	402
<i>Iexrael quid. 5. in Iexrael commissæ pugna cum Assyriis est</i>	6
<i>Iexrahel semen Dei</i>	10
<i>Ioel quando prophetauit</i>	94
<i>Ioel tradit de vera eruca, locusta, bracho, rubigine</i>	96
<i>Ione historia accommodata Predicatoribus</i>	249
<i>Ione ira non fuit culpa mortalis</i>	240
<i>Iona hedera</i>	241
<i>Ionas</i>	

I N D E X.

<i>Ionas sine miraculis creditur</i>	236	<i>di</i>	25.116.354
<i>Ionas quib. & vnde</i>	219	<i>Iudicij dies fufissimè explicata</i>	117. & seq.
<i>Ionas quomodo fugit Deum</i>	222	<i>Iudicij dies omnia purgabit</i>	126
<i>Ionam mittere in mare an licuerit</i>	226	<i>Iudicij dies 474. fufius</i>	
<i>Ionas in ventre ceti orat. & audivit</i>	228.230	<i>Iudicij diem quæ prodigia præcedent</i>	115
<i>Ionas ubi evotivus</i>	231	<i>Iudices iniqui quibus similes</i>	171
<i>Iona historia Christo accommodatur ibid. & aliquot seq.</i>		<i>Iuramentorum panæ</i>	396
<i>Ioppe erat in tribus Ephraim</i>	224	<i>Iustitia laudes</i>	47
<i>Isaac</i>	278	<i>Iustificacionis causæ</i>	21
<i>Israel in qua mala incidit ob peccatum</i>	65.12.13	L	
<i>Israel percutitur ab Haxæe</i>	52	<i>Læthis differt nimis à Latibus</i>	250
<i>Israel terra pulchra</i>	65	<i>Legis Dei ignorantia. non excusatur</i>	28.32
<i>Israel vocatur virgo</i>	80	<i>Leges quales esse debeant, pulcherrimè</i>	73
<i>Israelis pœna</i>	67.83.152	<i>Legem naturæ violare grande scelus</i>	145
<i>Israelitarum quidam tempore Cyri redierunt in patriam</i>	6	<i>Legis laudes</i>	478
<i>Israeli collata beneficia recensentur. 72. & seq. & 76. & seq. & 146.</i>		<i>Leo, leona leopardus</i>	82
<i>Israelitarum scelera</i>	144.163	<i>Libellus repudiij</i>	465
<i>Israelis regnum amplissimum</i>	171	<i>Lucrum bonum & malum</i>	317.
<i>Israel cur dicatur Iexrael</i>	5	<i>& seq.</i>	
<i>Israelis regnum destructum nunquam reparatum est</i>	7	M	
<i>Judaismi interitus 276. calamitas 287. felicitas 377</i>		<i>Machabæor. victoriæ quæ consecuta sine</i>	451
<i>Judas prelatu aliu tribubus</i>	68	<i>Machabæorum à Deo auxiliatum</i>	450
<i>& seq.</i>		<i>Machabæi restituerunt Iudæis terram promissionis</i>	207
<i>Judæi ad occidentem orant.</i>	241	<i>Machabæorum laudes</i>	276. felicitas 287
<i>Judæi per 40. annos Deo non sacrificauerunt. sed idolis</i>	167.	<i>Malachias quis fuit</i>	453
<i>& trib seq.</i>		<i>Maresa & morefa</i>	245.251
<i>Jude scelera</i>	144	<i>Maspha, & Mispha</i>	36
<i>Judæi carent Rege & Principe, carent sacrificio, carent ephod. carent idolo, carent Deo</i>	23	<i>Melchon, Melchum, Moloch idolum</i>	140
<i>Judæi convertentur in sine mun-</i>		<i>Michael princepe olim Sinagoge. nuntius Ecclesiæ. Sedes super equo</i>	178

I N D E X.

ruso, sequuntur eum alij angeli	375	vbi multa de ea	
Micheas ex tribu Iuda, ex Moresa, non fuit precipitatus	245	Noammon, vastata & ab Alexandro restituta	303
Micheas optat non esse propheta, & mendacia loqui	256	Orationes Deo quales	457
Misericordia Dei punire nascentia peccata	31	O nager animal solitarii	57
Misericordia & iustitia Dei pulcherrima contentio	75	Oratio quando non impetrat	37
Misericordia in proximum liberat a malis	172	Oratio impiorum, quomodo ei respondet Deus	55 & seq.
Mina, Mina, Manach	183	Oratio pro bonis temporalibus non semper auditur	258
Moab 141. & eius scelera	142	Orion sydus meridionale	161
eius superbia	342	Osea tempore Synagoga fuerat meretrix, fol. i. in Argumento	
Moabitae combusserunt ossa Regis Edom	142	post Oseam Synagoga genuit tres filios, id est tres populos in tribus statibus	eod.
Mons Moria, vbi templum, qualis fuit	262	Oseas fuit Hierosolymitanus ex patre propheta	2
Mors non malum	401	Oseas duxit uxorem legitimam	3
N		P	
Nabuchodonosor vastavit uniuersam terram	337.	Paestimorum planctus	330. & seq. eorū vrbes, 339. & seq.
& 343		Passionis Christi effectus	390
Nabuchodonosor alius post illum magnum	292	Pastoris obscuris, historia aperte explicata	428
Nabuchodonosor magnus qualis	311. & seq.	Pater aternus saluauit Iudaeos per Filium & propter Filium	7.
Nahum quando fuit	291	& seq.	
Quis fuit, & quando	293	Peccatorum duo remedia	46.
Neginoth muscū instrumentū	321	Peccator non est cur letetur	58
Nili incrementa	185	Peccatori pascit venium	75
Niniue ciuitas longè clarissima	131	Peccati fructus est pena	287
Niniue quomodo habebat tres dies itineris	235	Peccatores pugnantes contra Deū	147
Niniua vastatio, 295. facta a Macedonibus	202	Peccatores niniui propter inuoluntatem	244
Niniuis scelera	301	Peccatorum causa acerrimè puniuntur	247
Niniuis religiosi	306	Peccata per Christum sepulta, maledictus qui suscitauit ea	289
Noammon est Alexandria	286.		

Pestis

I N D D X.

Pestis tempus describitur	173. 182	254	
Pij rari sunt	63. 283. 285	Prophetae erant tunc, vt religiosi nunc	259
Pius cum leditur, Christus leditur	383	Providentia Dei	556
Piorum & impiorum differentia	474. & seq.	Proximorum dilectio est tota lex	239
Pinoth sunt turres excelsae	337	Pyrethi religiosi	333
Pluuia petenda à Deo	423	Q	
Poenitentia modus	105	Quadragesima est numerus poenitentiae	236
Poenitentes quid facturi sunt, pulcherrime	90	Querimonia sanctorum coram Deo	318
Poenitentia dolor contra Lutherum, 237. saccus ieiunium, eod.		Querimonia impiorum	470
Poenitentia ex Deo peccata cerio debet incerte ex nobis	139	Quia Hebraei, quid	242
Poenitentia consistit potiss. in conuersione de via mala	ibid.	R	
Populi verba contra predicatores	254-374	Rabbath vocata Amman & Philadelphia	139
Prædeterminatio vide	454	Reblatha, vocatur Emath, Antiochia, Epidaphne	170
Predicatores predicando deterruntur & consumuntur	46	Regem petiisse ad eos fuit grande scelus	62. 67. 82
Predicatores Christiani conditiones	260	Regum & principum pulchra figura	4
Predicatoris à Deo dare, graue beneficium	373	Regnum Hebreum diuisum	32
Principum minus	258	Religiosi, quid sint in populo	147
Conditiones	395	Rempham D. Stephano, est Venus aut Saturnus	168
Principum ministri quales	69	Res noua & inaudita	59
Principum peccata	153. 258. & trib. seq.	Respublica qualis esse debet	62
Processionum antiquitas & usus	17	Resurrectio Christi de qua multa	347
Propheta in lumine prophetico videbant, idco videntes dicebantur	39. 79. 259	S	
Propheta falsi, 61. à diabolo arrepti, eod. & decepti	259. & seq.	Sacerdos ignorans	28
Prophetia certitudo, 150. earum conditiones	405	Sacerdotum peccatum conuincere peccatis	ibid.
Prophetus loqui prohibent impij		Sacerdotes castigantur à Deo	29
		Sacerdotum lex 29. cum angelis familiaritas	388
		Sacerdotum potestas, oratio	101.
		& seq.	

I N D E X.

Et seq.	109	Superbia in bonam partem.	181
Sacerdotium quo tractandū	388	Superliminare quid	188
Sacerdotium iniquorum poena	461	Syehomorus	179
Sacerdotale fœdus fuisse explicandum		Sinagogam Deus duxit uxorem, perfectam	4
Sacrificia qualia quarit Deus	181	Sinagoga post Oseam tres status, velut. 3. quos peperit filios	5
Sacrificiorum utilitas	97. Et seq.	Synagoga Christum parturiebat	271
Sacco se olim in luctu vestiebant Et barbam radebant.	136. 237	Syri venerunt à Cyrene, Et in eam reducuntur	191
Salmanna, Et Salmuna 70. Et se.			
Samaria obsidetur	185. Et sequ.	T.	
Sanctus quid sit.	283	T Abernaculum, id est domus	192
Sardinapalus Iona audito fit penitentia speculum.	138	Templi Dei vastatio	427
Scientia Dei sepulta.	26	Templi secundi maior gloria, quam primi	367
Scriptura canonica, qua	f. 1	Templum secundum quando cepit	363. non reparabitur. 367
Senachias.	319	Templi Salomonis qualis structura	108
Senacheribi historia punctim Et fusè prementata	266	Templa quomodo edificanda Et ornanda	360. 363
Senibus scelus est non colere Deum	52	Terra promissionis fœnebat lacte Et melle g. eius felicitas	74
Siculum et Siculum Sequel quantum valebat	183	Terræmotus de quo Amas loquitur quando fuit	118
Sichem	48	Terræmotus in Samaria. 172. 182	
Sigaion quid	321	Terræmotus magnus	446
Simonias	260. Et seq.	Thabor quid	35. Et seq.
Sophonias, quis, Et quando	332	Tharsis qua Et de ea multa	221
Sortes an mittere liceat	124	Themam. 138. 201. In Themam militia robur, Et schole eod.	
Spiritus sancti aduentus facit prophetas, dat revelationes	115	Tibicines in rebus vristibus	253
Spiritus sanctus nona labia dabit	348	Torrentes deserti	243. Et seq.
Spirituum malorum varietas	337	Transmigratione Iudæorum in Hispaniam	206
Sponsus meretur adulterium sponse	31	Tremuit terra Deo in Palestinam veniente	325
Status Ecclesiasticus Et secularis	395	Tribulatio felix qua ad Deum redire compellit	14
Sterilitum amorem causa	361. 369	Tribulationis tempore quid faciendum	
Struthionum voces.	248		
Superbis Deus est, terribilis.	342		

I N D E X.

ciendum	118	mustum.	30
Tribulatorum consolatio	285	Vinum est signominia	34
Trinitatis sanctiss. probatio pulchra.	7	Vinum Libani generosum.	39
Trinitas innuitur	77	Vinum dabatur damnatis.	146
Trinitas exprimitur	364	Vix cur uxorem amare tenetur Et seq.	159
Trinitas clare aperitur	382. Et inde.	Virgo sponsum amissum dolet.	97
Tristitudo ad potentiam contra subditos pertinet	69	Virgines in culo.	124
Trulla cementaria quid	179	Virgo Israel.	160
Turris gregis, ubi canunt Angeli	265	Vita sanctam initium, medium, Et finis à Christo,	330
Turba canebat elasticum in Sion tempore belli	102. 108	Vincinus pomorum, quid, Et eius significatio.	181. Et se.
Tyros urbs celeberrima 63, eius scelera	137	Voluminis Zachariae explicatio.	396
Tyros Et Sydon fons eruditionis	414	Vota pinguium qua.	167
		Vota Iudaeorum in angustia sua	230
		X.	
		X Erxem numen coegit, ut exercitum in suum malum pararet.	383.
		Z.	
		Z Acharias quis	372
		Zara cum infinitis Aethiopibus destruitur	198
		Zelus Sacerdotum idolorum, quem pro suis Idolis habebant	36. 48
		Zorobabel quid, Et quis. lege.	37

FINIS

1

PAVLI DE
PALACIO COM-
MENTARIA IN
DVODECIM PRO-
phetas, quos Mino-
res vocant.

O S E A S.

CAPVT hoc duas partes habet. Priore præcipit Do-
minus Oseaz, vt meretricem ducat vxorem. Pareť ille ^{Argu-} _{mentum}
mandato: & ex meretrice tres suscepit filios. primum *c. r.*
vocat Iezrael. secundum, Absq; misericordia: tertium, Non
populus meus. Significabant hæc, quod Dominus duxerat
Synagogã Israeliticam cum idolis fornicantē: ex qua popu-
lus post Oseam nasciturus, 3. erat habiturus status. velui 3.
Synagoge filios. Primus à Iehu ad Zachariam eius abnepo-
tem, Populus huius status vocatur Iezrael. Secundus à Za-
charia ad Osee Regem, in quo cessauit regnum Israelis, sine
reparatione: Ideo populus huius status vocatur, Absq; mise-
ricordia. Tertius ab hac Israelis vastatione, in qua Gẽtiles in
Israelẽ adducuntur. Ideo vocantur, Non populus Dei. Parte
posteriore prædicitur vocatio huius gentis ad Christum.

C A P V T I.

Verbum Domini, quod factum est ad 2. Osee, filium 3.
Beer: in diebus 4. Ozie, Ioathan, Achaz, Ezechie
regum Iudae: in diebus 5. Iezobabem, filij Toas 6. re-
gis Israel. Verbum Domini. Hoc differt Scri-
ptura canonica, ab ea quæ canonica non est:
quod in hac hominis scribentis verba miscentur, in illa ve-
ro, vniuersa sunt verba Dei. iuxta illud Petri, Non voluntate *2. Petr. 1.*
humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto
inspirati loquuti sunt Sancti Dei homines. Expectabat enim

calamus prophete, vt Deus loqueretur, quod ille scriberet. Hoc igitur vult nos Propheta docere, scilicet quod verba huius prophetiæ erant verissimè verba Dei. vt & Paulus docuit, cum dixit, An experimentum queritis, eius, qui loquitur in me Christi? ¶ 2. ad Oseam. Vatablus ex Rabinorum autoritate dicit, Oseam fuisse Ierosolymitanum. Asserunt enim illi, cum prophete patria non scribitur, Ierosolymitanum eum fuisse intelligi. At libellus D. Epiphaniae inscriptus, cum vitam Oseam nobis tradit, asserit eum fuisse natum in ciuitate Bethlemoth, de tribu Iafachar. Idem voluit Petrus de Natalibus, in huius prophete vita ¶ 3. Filiu Beeri. Mos fuit Orientalibus, vt nunc est Arabibus, in titulis suis, de parentibus facere mentionem. Nam & Auicenna hunc suo libro titulum præfixit. Abuhali Alhafen, filius Ali Ebensina. Iam si Hæbrei vera dicunt, videlicet, cum Prophete pater exprimitur, significatur etiam patrem prophete fuisse prophetam, planè fiet, vt patet nostri prophete propheta fuerit, licet nihil scriptum reliquerit. Vt & Elias, Elisæus, Ahias, qui fuerunt prophete, licet eorum scripta non extant. ¶ 4. Ozie, Ioathan. Ne lector existimes Oseam prophetauisse, per vniuersum tēpus horum 4. Regum. alioquin prophetaffet. 13. annis, per quos horum Regum vita durauit. Sed prophetauit ab extremis temporibus Ozie, ad prima Ezechie, quod grande etiam tempus est. vt sit dolendum, tam longi temporis, tam exiguum prophetiam ad nos vsque peruenisse. ¶ 5. Ierobeam filij Ioas. Hic Rex labantem Israël, Diuino fauore restituit. fuerat ¶ 4. Reg. 3. alius Ieroboam Rex Israel prior, qui filius Nabat dicebatur: pestilentissimus ille planè, qui primus idola in Regnum Israël inuexit. 6. Regis Israel. Præ oculis lector habeto, vt prophetas intelligas, Regnum Hebræum, à morte Salomonis, in duas partes fuisse diuisum, scilicet in regnum Iuda: & regnum Israël. In illo erat tribus Iuda, & Benjamin; in hoc verò reliquæ tribus. In illo regnabant Principes ex semine Dauid: in hoc ex Ephraim, & aliis tribubus. In illo vt cunque perseuecrabat fides & religio Dei: in hoc vigeat idolorum cultura. Ac propterea, omnes pij illud amabāt, hoc abominabantur. Hac ratione Oseas grauatè admodum de rege Israël mentionem facit, eumque vnicum adducit, de quo meminisset, nisi per eum Dominus multa Israël beneficia contulisset. lege lib. 4. Regum. Vide etiam, quam liberè dicit Elisæus ad Ioram Regem Israël, Nisi erubescerem,

cerem, inquit, vultum Iosaphat Regis Iuda, non attendissem te, neque respexissem.

Principium loquendi Domino, in Osea. Id est, Hæc quæ sequitur, est prima prophetia, quam loquutus est Dominus per Oseam. Vt cum Samuel nesciebat Dominum, principium loquendi Domino cum eo fuit, quando eum vocauit, & de excidio totius regni Hebræorum admonuit. Et Hactenus titulus huius prophetiæ.

Et dixit Dominus ad Oseam, vade summe tibi vxorem fornicationum: 2. & fac tibi filios fornicationis. 3. quia fornicans fornicabitur terra à Domino. Et abiit, 4. & accepit Gomer filiam Debalaim. Id est, vade, & sume vxorem, quæ multis fornicationibus fuerit polluta. Imò verò (scilicet per viros doctos) sensus est, Summe tibi vxorem, quæ post matrimonium, contra eius fidem fornicetur. Id enim indicat vox fornicationum, scilicet quas admisit facta iam vxor. Indicat secundo, quod subdit, fac filios fornicationum. Nam filij eius, quæ fidem connubij seruat, dici nequeunt filij fornicationum. Indicat tertio, quod sequitur, quia fornicans fornicabitur terra. Ergo vt similitudo constet, vxor Oseam post matrimonium fornicabitur, vt & terra fornicabitur. Et ita egregiè quadrat historia Oseam habentis vxorem adulteram, cum historia Dei, qui Rempublicam Israël duxit vxorem: vt ex ea filios susciperet veræ pietatis amicos, ac ideò bonorum Dei hæredes. at Rempublica illa coniugij fide violata, suum Deum reliquit, & diis alienis adhæsit. Hæc est significatio huius, quam interpretamur historiæ. ¶ 1. vxorem. Ergo iuncta est hæc mulier nostro Prophete, matrimonio legitimo. id enim nomen vxor euincit. Neque verò me fugit assertio Soti, ^{Soti in 4.} quod non peccasset Oseas, si coisset cum foramina illa ^{di. 33. 9.} etiam si non esset vxor. Si quidem in eam rem, fuerat ^{1. ar. 2. 6.} Prophete à Domino concessa. Id verò ego non curio: solum ^{de Iust.} hoc vrgeo, sceminam hanc fuisse legitimam vxorem Oseam. ^{li. 2. 9. 3.} Fateor verbum Hebræum hoc loco, pro vxore mulierem habere: mihi verò sat est, quod nostra versio habeat, vxor. ^{ar. 8.} Accusant quidam hic Deum qui futuram fornicatiam duci iussit vxorem. ¶ Accusent ergo quod angelos, futuros malos creauerit: quod Adam in paradyso collauerit quod Saul, ^{Apoc. 12.} Ierem, Dauidem, Salomonem Reges effecerit: & quod ^{Gen. 3.} nostro proposito conuenit, quod filios enutrierit & exal- ^{Iai. 1.} uerit, qui tamen suo Deo relicto diis alienis adhæserint Deus bonos, & liberos facit. Si peccamus, culpa nostra est, &

est, & Dei magna prudentia, qui nostris malis uti scit, in
Eccles. 3. gloriam suam. ¶ 2. fac filios fornic. id est, fac filios, qui vo-
 centur filij matris fornicantis. Lustra lector vniuersa, & cre-
 des non potuisse filios fornicationū vocari, qui filij essent
 matris fidem viro suo seruantis. Sed quia hæc fidem vio-
 lauerat, ideo filios fornicationum Dominus nominauit. ut
 filij Israel erant filij Reipublicæ fornicatiæ, id est idola colē-
 tis. ¶ 3. quia fornicans fornicabitur terra. aptissimè & qua-
 drantissimè aptat figurā veritati. id est vxorem Osee a-
 dulterantem cum republica Israelis, quæ relicto vero ma-
 rito, cum idolis fornicabatur. ¶ Quo loco notabis Deum
Osee. 3. esse sponsum, virum, & maritum sanctarum animarum.
2. Cor. 11. iuxta illud, Sponso te mihi in fide. & illud, Despondi vos
 vni viro, virginem castam exhibere Christo. & item, Chris-
 tus tradidit se pro Ecclesia, ut exhiberet sibi sponsam im-
 maculatam. Hinc necessatio fit, eam animam fornicari,
Ierem. 3. quæ Deo relicto, idolis adhæret, ut frequens est in prophē-
Exech. 16. tis. ¶ 4. Gomer. Hoc vocabulum significat consumatam,
 quo nomine vocabatur vxor Osee. quæ quia Rempub.
 Israelis significabat, ad duo refertur in ea potest, vel quod ea
 Respublica cum à Deo in vxorem accepta est, decora, ab-
 soluta, atque perfecta accepta est, ut exponit Deus apud
 Ezechielem, & Isaiam, cum de vinea agit. vel quia citò ef-
 fet delenda & consumanda. ut in hoc ca. docebimur. ¶ 5.
Exech. 16. filiam Debalaim. hoc nomen significat massam ficuum
Esai. 5. aridarum. quo indicauit Dominus Rempub. Israeliticam,
 fuisse filiam multorum regum, principum, & patriarcha-
 rum piorum. Pulchrè enim ficus significat patriarcham, &
 principem sanctum. Siquidem, ut ficus melleo glutine
 innumera continet granata patriarcha & principis san-
 ctus, mellea charitate suos continet filios atque subie-
 ctos.

*Et concepit, & peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum, Voca
 nomen eius Iezrahel.*

Ut hanc prophetiam ceterissimè intelligas, quæ sequun-
 tur attentè lege, & Gentis Israeliticæ tempora distingue.
 ¶ Primū tempus fuit à Moysè, vsque ad mortem Salomo-
 monis. Hoc tempore Synagoga Dei Sponsa, fidem con-
 iugij Deo utcunque seruauit, ac ideo vxor fornicationum
 dici non potuit. neque enim publico consensu colebat ido-
 la. ¶ Secundum tempus fuit ab obitu Salomonis, & initio
 regni Ieroboam, vsque ad Eliam, Helisæum, & nostrū Oseā
 Prop

Prophetas, & Iehu regē Israelis. Hoc vero Deo spreto, gen-
 tium recipit Idola. atque ideo vxor fornicationū Osea vo-
 catur. ¶ Tertium tēpus est, à prædictis Elia, Helisæo, Osea, *3. Reg. 12.*
 & Iehu rege, vsque ad quartam huius regis generationē. *4. Reg. 9.*
 s. vsque ad Zachariam Israelis regē. Populus Israelis, huius
 tertij temporis, ex Israelitica Synagoga secundi temporis
 gentis, est primus fornicatiæ Synagoga filius, quem O-
 seas noster Iezrahelē vocandū prædicit. Rationem cum
 textum explicauero, audies. ¶ Quartū tēpus est à morte Za-
 chariæ prædicti, vsque ad cessationem regni Israelitici, quæ
 contigit sub Osee ultimo Israelis rege. Hoc quarto tem-
 pore Gens Israelitica à Sennacherib, Assyrio victa, Assyriis
4. Reg. 15. 4. Re. 17. regibus tributa pendens, vocatur à nostro Propheta secun-
 da fornicatiæ proles. fœmina quidem illa, ut quæ alieno
 regi se subiecerat, & vocatur à Deo, Sine misericordia: quia
 nunquam in suum statum & honorem, erat reparanda.
 ¶ Quintum tempus est à regno Israelis destructo: Israeliti-
 cis in Babiloniam abductis: & Babyloniis in Israeliticum
 regnum adductis. Quorum mores & cultum Israelitæ, qui
4. Re. 17 remanserant, imbibierunt. quocirca meritisimè populus
 huius quinti temporis, fornicatiæ Synagoga filius asse-
 ritur, & à Domino Deo. Non. populus meus nominatur. *4. Reg. 17. 2.*
 ¶ Ergo post Oseam tres status habuit populus Israelis.
 Primus à Iehu rege ad eius abnepotem Zachariam. In quo
 statu populus liber fuit, ideo filius masculus à propheta vo-
 catur. Secundus fuit à Zacharia vsque ad cessationem
 regni Israelitici. In quo statu populus victus alieno Regi
 tributa pependit. ideo filia à propheta nominatur. Tertius
 status fuit à cessatione prædicta. in quo populus Israelis
 exiguus miscetur validis gentilibus, ideo filius dicitur ab
 Osea. ¶ Per hæc arbitror obscurissimam prophetiam cla-
 ram nunc esse, iam ad textum.

*Et concepit, & peperit ei filium. Et dixit dominus ad eum, Voca nomen
 eius Iezrahel.*

Tria dicit, scilicet, fornicatiæ peperisse: & masculū fuis-
 se quem peperit: & vocatum Iezrahelē. Ita profectò.
 Nam populus tertij temporis à Synagoga Idolorum cul-
 trice, quæ fuerat tempore secundo, gentis est. & is popu-
 lus masculus dicitur. quia suam adhuc libertatem, & di-
 gnitatem seruabat: necdumque alienis regibus subiectus,
 tributa illis pendebat. Denique Iezrahelis nomen accepit
 Cuius causa prior est: quia accepit nomē ab vrbe Iezrahel

quæ in imperio Israelitico erat post Samariam (quæ caput erat imperij) illustrissima. Erât enim in ea Regum admiranda structa palatia: & ei adiacebat (inquit Hieronymus) amenissima vallis. Posteriorem causam subdit Oseas.

Quoniam adhuc modicum, & visitabo sanguinem Iezrahel super domum Iehu. Quia in fine temporis secundi, Achab rex Israel irritauit Deum super omnes Reges, qui cum præcesserant, excitauit Dominus Iehu principem, contra Achab. interfecit ergo Iehu Ioram filium Achab: neque eum solum, sed etiam. 70. filios Achab, & vniuersos optimates, & notos eius, & Sacerdotes, & (quantum ex hoc Oseæ textu colligitur) multum in Iezrahel innocentem sanguinem effudit. Hanc adeo trucem Iezrahelis lanienam Dominus non ferens, prænuntiat nunc per Oseam, fore, vt eisdem sumatur vltio de domo Iehu. ¶ Igitur Populus tertij temporis vocatur Iezrahel, quia ob eius vltionem, Dominus totam posteritatem Iehu delere volebat. scilicet ob truculentiam, quam in vrbe Iezrahelis ante exercuerat. ¶ Porro hæc vltio sumpta est de domo Iehu, in quarta eius generatione, scilicet anno centesimo postquam Iehu regnum incæpit. ¶ Et quia Iehu, & Reges eius successores cum toto populo idolorum cultum, quem deleuerant, repauerunt, idè subdit Dominus.

Quiescere faciam regnum domus Israel: & in illa die conteram arcum Israel, in valle Iezrahel. Hæc prophetia impleta est anno quadagesimo primo, post vltionem sumptam de domo Iehu, scilicet in quarta eius generatione. Anno igitur. 41. post extinctâ posteritatem Iehu, Salmanasser Assyrius quiescere, & cessare fecit regnum Israelis: ipsum penitus extinguens. & quia Assyrij commiserunt bellum cum Israele in valle Iezrahel, & Israelis fortitudo maxime in arcu consistebat, idè inquit, conteram, per Assyrios arcum Israelis, in quo consistebat, in valle Iezrahel, vbi pugna cõmissa est. Pugna in hac valle admittam docuit Hieronymus. Israellem in arcubus confidisse, docet illud: Filij Ephrem intendentes, & mitrentes arcum. & illud, ibi cõstegit potentias, arcum, securum, & bellum. Quod etiam mox noster Propheta docebit. Erat igitur porro etia in arcu. ¶ Cur verò cessauerit regnum Israelis omnino, causam fuisse videre licebit in lib. 4. Reg. scilicet quia à tempore Iehu, vsque ad Oseæ vltimam Istalis regem populum totus colebat idola. ¶ Porro quia Propheta suæ narrationi in reticereat verbum de cessatione imperij Israelitici, nunc redit ad ordi-

Hieron.

3. Re. 16.

4. Re. 9.

4. Reg.

7.

Eodem.

Hieron.

Psal. 77.

Psal. 75.

ad ordinem, & post filium Fornicariæ, agit de filia, dicens.

Et cõcepit adhuc, & peperit filiam, & dixit ei (supple dominus) vocanome eius, Absque misericordia. Quia non addam vltra misereri domui Israel: sed oblitiscar eorum. Dixerat de primo Sinagogæ filio, id est, de populo, qui vixit à regno Iehu Regis, vsque ad eius abnepotem Zacariam. Nunc prophetat de populo, qui vixit, à morte Zachariæ ad cessationem regni Israelis. Hunc vocat filiam Sinagogæ meretricis. nam Sinagoga quæ hunc populum genuit (id est huius populi progenitores) idola colebat. ¶ Vocatur porro filia, non masculus: quia viribus Assyriorum labefactata, eis se illa sub iecit, ac eis tributa pependit. ¶ Et nomen ei imponit, Absque misericordia, quia (inquit Dominus) non addam vltra misereri domui Israel. Id est, quia nunquã regnum illud Israelis erat reparandum, vt regem, & regiam dignitatem recuperaret. quod ipsa experientia monstrauit. Neque enim gens hæc Regem, ducem aut principem in posterum habuit. Lege Iosephum.

Et domui Iuda miserebor: & saluabo eos in Domino Deo suo. Non saluabo eos in arcu & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.

Id est, Regnum Israelis non reparabo. Regnum tamen Iuda, quantum erit vincendum, & captiuum in Babyloniâ abducendum, non carebit misericordia tamen. Redibunt enim illi in patriam sedes, ducem etiam sunt habituri, imò & regia dignitate fruuntur. Id experientia monstrauit. Habuit enim Iuda Zorobabelem, Nehemiam, Macabæos, ex quibus Reges postea floruerunt. vt nobis tradit Iosephus. ¶ Hæc tamen Iudaici imperij restitutio, non fiet arcuum & armorum violentia: sed Dei benignitate, dantis gratiam Zorobabeli, Esdræ, & Nehemie coram Regibus Persis, & Assyriis. Nam absque vllis armis Cyrus concessit facultatem Iudæis redeundi in Iudæam: & post. 40. ferè annos, Darius Longimanus concessit templi ædificationem. & inde post 15. annos concessit, vt Nehemias Ierosolimam cingeret muris. ¶ Tu Christiane lector, vehementissimè nota verbum, Saluabo eos in Domino Deo suo. Ergo per sona alia est quæ saluat, & alia in qua, per quã, & propter quã saluat. Vt intelligamus, Deum Patrem dicere, Ego Dñs Pater saluabo Iudæos in Domino Filio, qui Deus eorum est. Eumcicit ergo locus hic distinctionem Personarum Patris qui saluat, & Filij, i quo Pater saluat. Eumcicit itè quod Filius sit verè Dominus, & Iehoua, vt Pater est. Nam

4. Reg. 5
& 17.

Ioseph.

Hagg.
Zacha.
1. Macha.
Ioseph.1. Esd. 5.
2. Esd. 1.

hæc litera dicit, Saluabo eos in Iehoua Deo suo. Hoc verò nomen Iehoua soli vero Deo conuenire, tota Rabinorum aſſerit ſchola, Euincit demum Filium Dei eſſe propriè Deum Iudzorum, nam ex his ſunt Patres, ex quibus eſt Chriſtus. ¶ Dubitas quomodo Pater Iudzos ſaluauit in Filio? Certè quia ſeruaturus erat familiam Dauid, donec Chriſtus ex ea naſceretur. & ipſe Dauidis regnum in iuſtitia, & iudicio roborare in ſempiternum. Ergo in gratiam Chriſti ex tribu Iuda naſcitur, tribus illa erat conſeruanda, & reſtituenda. Vide quædam ſuper hæc re apud Galatinum. *Et ablaclauit eam, quæ erat abſque miſericordia.* Non contentus Propheta prænuſſiſſe exciſionem regni Iſraelici, & pugnam in valle Iezrahel: & quod ea exciſio ſpem reparationis in regiam dignitatem habitura non erat, pergit prænuſſiſſe quod populus Iſraeliticus per filiam prophetæ ſignificatus, erat ex patria ſua abducendus captiuus in regionem alienam. Hoc inauit cum ait, quod ablaclauit Deus populum illum. Cum enim terra Iſrael flueret lac, ex multis gregibus quia in ea paſcebantur, qui ab ea captiuu adducebantur, planè ablaclabantur. Nam id fortè Iacob ſignificauit, cum ſuum Ioleph benedixit, benedictionibus vberum & vuluæ.

Et concepit, & peperit filium: & dixit (ſupple Dominus) Vocata nomen eius, Non populus meus: Quia vos non populus meus: & ego non ero veſter. Memor eſto lector dixiſſe me pau'ò ante, primum Oſæ filium ſignificaffe populum Iſraelis, qui à Iehu ad regem Zachariam (à Sellum duce occiſum) viuebat. Rurſum, filiam Oſæ ſignificaffe populū à Salmanaffere victum atque captiuum. Huic populo ſuceſſit in Samaria & finibus eius, populus gentilium, quos Rex Aſſyrius miſit ex Aſſyria: vt Samariæ regnum habitarent. Hi Deum non agnoſcebant: ſed ſua idola colebant. Quadrantiſſimè igitur tertius filius Oſæ (qui hunc nouum gentilium populum ſignificabat) vocatus eſt, Non populus Dei. quia hic gentilium populus non erat populus Dei: neque Deus erat Deus eorum. Ergo quia populus Iſraelis in ſecundo, tertio, & quarto tempore prædicat, noluit Deum, vt Deum ſuum habere: Deus etiam omnes eos abiectit, nolens eſſe Deus eorum. ¶ Dices, Licet in Regno Samariæ, quod ad tribum Ephraim præcipuè ſpectabat, gentiles habitarent: in aliis tamen tribubus, ſcilicet Manaffe, Zabulon, Aſer habitabant Iſraelitæ, quæ erant populus Dei. Ita planè quia Ezechias

hos

hos inuitauit, vt ad celebrandum Phaſe in Ieroſolymam venirent, ſed licet quidam inde venirent: fuerunt hi tamen pauciſſimi. Reliqui vniuerſi irriti & ſubſannantes Ezechiam ſuis idolis ad hæſerunt. Igitur totum regnum Iſrael factum eſt non populus Dei: ac ideo nec Deus, Deus eorum eſſe volebat. *Quæ explicatio eſt attentè audienda, vt Paul. Romanos ſcribens, apertius intelligatur.*

II. PARS.

Et erit numerus filiorum Iſrael, quaſi arena maris, quæ ſine menſura eſt, & non numerabitur. Et erit in loco vbi dicitur eis, Non populus meus vos, dicitur eis, Filij Dei viuentis.

Expensis locis Iſaïæ, & Pauli, cogor omnino locū hunc ita intelligere. Quamuis multi Iſraelitæ Salmanaffaris obſidione occidantur: quamuis ab eo in aſſyriam captiuu trahantur, nihilominus hi Iſraelitæ, qui Salmanaffaris manus euafecerunt, & extra fines Samariæ in aliis tribubus permanserunt, hi inquam non abſumentur: imò verò in immenſum creſcent, ad eò vt ſint, velut arena maris, quæ numerari non poteſt. Neque rorſum hoc ſolo beneficio à me (ait Dominus) afficietur, ſed alio multo maiore, ſcilicet vt locus eorum, qui ob idolorum culturam vocabatur, Non populus Dei, poſtea per Chriſti prædicationem, & Apoſtolica verba, locus ille dicatur, Filiorum Dei viuentis. ¶ Hæc propheta completa exactiſſimè fuit, Chriſto ſpargente primum Euangelij ſui radios. Hos enim ſparſit in Galilæa, in terra Zabulon, & Neptalim, & in via maris Galilææ gentium, ſcilicet vbi erat infinita Iſraelitarum multitudo, vt populus qui maximè ambulabat in tenebris, is primum Euangelij lucem magnam conſpicere: & Euangelium recipientes, Filij Dei vocarentur, relegato longiſſimè titulo inſauſto, qui erat, Non populus Dei. Igitur Chriſtus primam ſcholam in Galilæa inſtituit. facti ergo ſunt Galilæi ex non populo Dei, Filij Dei viuentis, non iam idolorum mortuorum. ¶ Adde: Samaria etiam gentilibus plena, ac ideo Non populus Dei Chriſtum prædicantem audiuit, & multi ex Samaritanis erederunt. & item poſtea, publico conſenſu recepit Samaria verbum Dei, ad Philippi prius, Petri & Ioannis prædicationem poſteriori. Nonne apertè vides Iſraelem innumerabilem, qui in Samaria, & aliis tribubus habitabat, ex non populo Dei, factos filios Dei viuentis?

a s Et congreg-

*Et congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pariter: & ponent sibi-
met caput vnum: & 2. ascendenti de terra. quia 3. magnus dies Iezra-
hel.* Ex dictis pater huius loci sensus. Christus sua prædica-
tione conuertit multos ex Iuda in Ierusalem: conuertit itē
multos ex Israël, in Galilæa, & Samaria: hi igitur & illi ex
Iudæis iam facti Christiani, vnum caput sibi constituerunt,
scilicet Christum Dominum Deum, in eum piē credentes,
sicut & tunc, omnes Christiani Christum vt caput habe-
mus. ¶ 2. Elegantissimē verō dicit, ascendenti de terra. quia
Phil. 3. tota Christiana vita nihil est aliud, quā ascendens ē terra.
Mat. 20. Si quidem conuersatio nostra in cœlis est. Si quidem Chri-
Isai. 2. stus ait, Ecce ascendimus Ierolosolymam. Si quidem Isaias,
Mich. 4. & Michæas prænunciant, nos alij alios dicturos, Venire
ascendamus in montem Domini, &c. Ergo deligere Chri-
stum in caput, sit per integram fidem. ascendens ē terra, per
sanctam conuersationem. ¶ 3. magnus dies Iezrahel. id est
magnus dies potentie & seminis Domini. Cuius sensus est.
Sicut olim potentia Dei, inter Israelitas idolorum cultores,
delitescens, vltionem sumpsit de Iehu, & tandem de Isaac-
le vnuerfo: ita eadem, delitescens inter Israelitas, qui erant
non populus Dei, tandem exeret suam vim, non in vltio-
nem: sed misericordiam faciens vt Israelitæ cum Iuda Chri-
stum, vt caput si dant ad cœlestia. Is verō dies, seu tempus,
in quo Israel, & iuda congregabuntur, erit magnus dies, in
quo, scilicet tantum facinus tantopere mirabile Diuina
Potentia designabit. ¶ Tu lector maximopere aduerter,
Matth. 15 quam verē, & quam atcanē Christus dixerit, Non veni, nisi
ad oues, quæ perierunt ex Israel. quibus verbis docet, velle
hanc prophætiam implere. Certē quia populus Israel erāt
Non populus Dei: ac ideo perierat. Christus verō venit
quærere quod perierat: & filios Dei viuētis facere, eos
qui erant Non populus eius. ¶ Secundo notabis Diuinam
potentiam esse velut semen. Nam semen diu in terra sepul-
tum, tandem se profert, & exerit, ita potentia Dei inter pec-
catores, & idolorum cultores velut sepulta, prodiit se tan-
dem, & vltionem sumpsit prius de idololatri: postea misere-
ricordiam Israeli magnificē fecit.

*Supra hoc
cap.*

*Propheta-
ria.*

HO C caput est conccio prima, quam Oseas coram po-
pulo habuit. quā postquam de pessimis suis pessimē ma-
tris

tris dixerat, ad matrem pessimam regreditur, docens quā
illa peccarit idola colendo. qua causa, esset Absque miseri-
cordia, & esset Non populus Dei. Contra verō, pro tantis
peccatis, quanta beneficia ei contulit Christus, quando in
eius finibus prædicauit.

Dicite fratribus vestris, Populus meus: & sorori vestra,
Misericordiam consequuta. Capite præcedente,
gens Israelitica vocata est filia, Absque misere-
cordia: item vocata est filius, Non populus
Dei. Nunc propheta, totus admirans Dei mi-
sericordiam, hortatur tribum Iuda, vt fratri suo Israeli, qui
vocabitur, Non populus Dei, dicat fore, vt per Christum
efficiatur Populus Dei: atque ideo, sorori. s. genti Israeliticæ,
quæ vocabatur, Absque misericordia, prænunciet fore, vt per
Christum Misericordiam consequatur. Hoc est thema hu-
ius concionis, quod tota concione explicatur: docendo pri-
us, cur gens Israelis olim non fuerit populus Dei: & cur in
aduentu Domini nostri, sit facta populus eius. ¶ Insurgit
eruditus lector, Si gens Israelis vocata est, Absque miseri-
cordia, quomodo tunc vocatur Misericordiam consequuta? Nū
propheta præcedentis capituli fuit falsa, aut hæc illi repu-
gnat? Minimē quidem. Nam præcedens propheta in hoc
dixit, Israeliticam gentem fore absque misericordia, quod
regia dignitate in Oseæ rege Israelis amissa, nunquam
amplius temporaliter esset reparanda. Hæc verō propheta in
hoc dicit misericordiam consequuturam, quod ex tenebris
& vmbra mortis ad Christi lucem esset adducenda: ac ita
Non populus Dei fieret Populus eius.

Iudicate matrem vestram. Iudicate, quoniam ipsa non vxor mea: & Isai. 8.
ego non vir eius. Ecclesia Christiana à Christo, ad iudicium
vna mater nostra est, quæ tot filios habuit, quot habuit
& populos: ita Synagoga à Mose ad Christum vna fuit ma-
ter tot filiorum, quot populos habuit. Dixi verō capite præ-
cedente, eam Sinagogam, quæ ante Eliam, Elisæum, & Ie-
hu regem, vixit, fuisse velut malam matrem quæ tres pessimi-
mos filios generat, scilicet populum, qui vixit à Iehu ad
Zachariam: & qui vixit à morte Zachariæ vsque ad Salma-
nassarem, & qui post ea tempora, in vrbibus Israelis ha-
bitauit. Nunc propheta conuertit sermonem suum in Eodem.
Synagogam illam, quam pessimorum filiorum matrem
nominauit: de qua dicit Dominus. Vos Israelitæ
iudicēs

Osee. 1.

4. Re. 17

4. Ro. 15.

4. Re. 17.

Eodem.

iudices estote matris vestre & aperte videbitis eam vxorem
meam non esse. Nam licet ego eam tempore Moysi duxerim
vxorem: illa nunc tamen idola colit, cum eis fornicatur: non
igitur vxor mea est. atque ideo nec ego vir eius sum. ¶ Ver-
bum iudicare, ad litem, & iudicium spectat. In quo Deus
actor est: Synagoga Israelitarum, Reus, ipsi vero Israe-
litæ, & quoduis sanum iudicium vocantur, vt iudicent, &
sententiam ferant. ¶ Interim tu mitate immensam Dei
benignitatem, qui vir & maritus Ecclesiæ esse velit, qui ita
doleat, quod repudietur: quodque eius loco, quicquam aliud
vt Deum suspiciamus & adoremus. Mitate etiam hominum
stuporem, qui relicto vero Deo, deos, qui non sunt dii, vt
deos adorant, & colunt. ¶ Et aduerte causam Dei esse
tam aperte iustam, vt & ipsi filij adulteræ matris, iudices
causæ constituantur. Et equidem in iudicio extremo, tam
generali, quam priuato, ipsi rei contra se sententiam pro-
nuntiabunt.

*Auferat fornicationes suas, à facie sua, & adulteria sua, de me-
dio huberum suorum. Id est, rogo, iubeo & omni qua possum ra-
tione cohortor, vt præuens Respublica Israelis auferat, quæ
colit, & cum quibus fornicatur idola. ¶ Porro illud verbum
à facie sua, indicat Israelem in omnibus locis publicis, &
priuatis idola, quæ coleret, habuisse: vt ea coram se semper
haberet, & eorum nunquam obliuisceretur. Ita conuæritur
Isaias, Super montem excelsum, & sublimen posuisti cubile-
tuum: & illuc ascendisti, vt immolare hostias, &c. vide si-
milis apud Ieremiam. Præcipit igitur Dominus, vt idola ab
oculis suis reiciat. ¶ Rursum illud, De medio verbum,
ostendit Israelitas imagines idolorum in pectore gestasse:
vt nos Christiani crucem, & Sanctorum imagines gesta-
re solemus. Et equidem, quæ vehementer amamus, inter
vbera collocamus. iuxta illud, Fasciculus, myrrha dile-
ctus meus mihi inter vbera mea collocabitur. Iuber igitur
Dominus Israelis, vt eam idololatriam è suo pectore
tollat.*

*Ne forte expoliet eam nudam. (2) & statnam eam secundum
diem natiuitatis sue (3) & ponam eam quasi solitudinem. (4) &
statnam eam velut terram inuiam. (5) & interficiam eam sui. Gran-*
di oratione rem hanc tractat Ezechiel precor te qui hæc
legis, eum vide, & huius glossam inuenies. Interim hæc pau-
cula suscipito. ¶ 1. Quinq; mala Deus hoc loco Israël mi-
natur, primum nuditatem. s. hostibus auferentibus opes, &
bona

bona Israelis: ac ideo nudum eum relinquētib; secundum
conditionem natiuitatis, id est seruiturem, & captiuitatem.
Nam cum Israel in Aegypto, duce Mose, liberatus, & velut
natus est, tunc seruus erat, atque captiuus. Dicitur enim est.
quod in cophino seruebat, scilicet lutum, ex quo lateres
ficerent, in cophinis adducens. Dicitur etiam est, quod edu-
ctus fuerit è domo carceris, & seruiturus. Minatur nunc Do-
minus Israeli, nisi respiciat faciem, vt captiuus sit, vt erat, quan-
do ex Aegypto liberatus est. Tertium, quod terra eius erit
deserta, & solitudo, scilicet Israele iam non habitante in pa-
triis finibus: sed captiuo in Babyloniâ abducto. Quartum,
erit terra eius inuisa, scilicet ne miser Israël pateat regres-
sus è Babylonia in patriam suam. quæ cum gentibus plena
esset, Israelitis propterea inuisa penitus erat. Quintum, in-
terficiam inquit eum siti, id est penuriâ & carentia omnium
bonorum temporalium. ad eod, vt neq; aquam, rem ad eod
eis expositam sint habituri. Ergo, inquit, auferat idola sua,
alioquin veniet super gente Israelitica nuditas, captiuitas, è
patria expulsio, ad eam redeundi interdicta facultas, tempo-
ralium etiam necessariorum inopia. ¶ In hæc mala incidit
anima quæ Deum relinquit. Nudatur enim primum gratia,
secundo contingit nudari eam fide, qua carebat ante bap-
tismum. Tertio, sit solitudo, quæ raro inuisitur à Deo. Quar-
to terra sit inuisa. quo verbo, salutis difficultas indicatur.
Quinto mandatur nubibus ne pluant super eam. ac ita
imbre verbi Diuini destituatur. Sextum subditur, cum ait
Et filiorum eius non miserebor: quia filij fornicationum sunt. Ne tu
quæras maiorem contra aliquem furorem, quam quod
Deus eius non misereatur. Est enim omne malum in indi-
gnatione eius: vt contra cuncta bona in voluntate eius.
Adiicit Deus septimum & octauum damnum, quo vult Is-
raelem afficere dicens, Quia fornicata est mater eorum, confusa
est, quæ concepit eos, Quia dixit, Vadam post amatores meos, qui
dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam, & liliam meam:
propter hoc ego sepium viam tuam spinis, & sepium eam maceria:
& seminas suas non inueniet. Id est, quia respublica Israelis idola
colit, ideo subacta, victa ab hostibus, confundetur, ac eru-
bescet. Item, quia tam cæca est, vt bona temporalia quæ à
Dei benignitate manum suam aperiente suscepit, ab idolis
se accepisse fateatur: ideo Dominus sepies vias eius tri-
bulationibus: maceriam obiciet, pestis, famis, languoris:
vt modum elabendi ab his malis querat: sed minime inue-
niat.

2. Cor. 11.

Ierem. 2.

Isai. 57.

Ierem. 2.

¶ 3.

Cant. 2.

Ezech. 16.

Exod. 2.3.

Psal. 80

Exod. 5.

Exod. 13

Isai. 5.

Deut. 32

Psal. 29.

Psal. 144

niat. Et ad sua idola colenda, & roganda ire velit, nec possit. Nam postquam Gentes Israelis terram occupauerunt, obseptæ erant ab ostibus vitæ ne Israelitæ, qui remanserunt, possent ire ad sua idola colenda. ¶ sed ò incredibilem Israelitarum cæcitatam, qui idolis ferebant, accepta, quæ a Dei largitate suscipiebant. Aperis, inquit, manum tuam, & imple omne animal benedictione. & aperiente te manum omnia implebuntur ubertate. O quantus stupor erat, hæc cæcis, & mutis idolis tribuisse. ¶ Rursum quanta est ingraturudo, tam arroganter aquas meas, linum meum; lanam meam dicere? O quam verius ille, Tuum est cælum, tua est terra & quam verius Deus, Meus est orbis terræ, & plenitudo eius. & meæ sunt omnes feræ sylvarum, iumenta in montibus & boues. ¶ Et item quatum mendacium est, vadam post amatores meos? imò verò idola neminem amant, neque enim est spiritus in ore ipsorum. dæmones verò, qui in idolis sunt, vniuersos homines odio habent. Sunt enim homicidæ à principio. ¶ Nota, panis & aqua, Ecclesiastico docente, ad vitæ necessitatem spectant. Lana verò & linum, ad vitæ delicias. O nefas vtrumque auferre à Deo & idolis attribuere. *Et sequetur amatores suos, & non apprehendet eos; & queret eos, & non inueniet.* Id est in rebus afflictis, quæret opem, & auxilium ab idolis: nec inueniet tamen. quomodo enim auxiliabuntur, qui nec oculos habent, nec aures: neque enim est spiritus in ore ipsorum. Ridet eos Dominus dicens, Surgant, & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant. Risit etiam pulcherrime Elias dicens, Vocate eum voce maiore, & cæc. *Et dicit, Vadam, & reuertar ad vinum meum priorem: quia bene erat mihi, tunc, magis, quam nunc.* Pulchre describit nutantem Israelis animum, qui affectus erga idola, non vult ab eis diuelli. Sed propterea castigatus, tractat in corde suo vt repertatur ad Dominum. sed licet id corde concipiat, & verbo dicat, opere non exequitur tamen. ¶ Interim verò, quam est felix infelicitas, & quam beata miseria, quæ ad Deum redire facit. Bonum enim mihi, quia humiliasti me. ¶ Rursum, & quam melius est anime cum viro suo verè antiquo: quam cum diis. nouis. dixit enim ille, Mihi adhærere Deo bouum est, item, quàm verè veram confessionem angustia extorquent à nobis, & demum, quàm est varius animus hominis, qui agnitam veritatem sæpissimè non sequitur: sed fugit. *Et hæc nesciuit*

nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum & oleum: & argenti multiplicati ei: & aurum, quæ fecerunt Baal. ¶ Baal nõ est nõ alicuius specialis idoli. Sed est, nomen generale idem valens quod dominus. Quia vero vniuersi fideles id nomen Deo vero tribuunt, propterea idololatæ idem nomen diis falsis tribuebant, sacrilegè creaturas voce creatoris nominantes. Qua ratione Octavianus vim locis intelligens, Octavianus dominum se nominari verauit. ¶ Iam vero quis non summè admiretur, quod aliquis nesciat, Deum esse omnium rerum largitorem? Aperit enim manum suam, & implet omne animal benedictione. Sed quia dixit, inspiens in corde suo non est Deus: ideo nesciuit etiam, ipsum esse qui frumentum dat, vinum & oleum. ¶ Illud verò, quæ fecerunt Baal, duplicem sensum habet, vel, quod aurum & argentum sacrarunt Baali. vel quod ex auro & argento Baalem conflauerunt. *Ecce ego conuertar: & sumam frumentum meum, in tempore suo & vinum meum in tempore suo: & liberabo lanam meam, & linum meum, quæ operiebant ignominiam eius.* Miqatus est Dominus Israeli quinque mala simul: quibus sextum adiunxit, scilicet non miserebor filiorum eius, adiunxit septimum scilicet viduus ab hostibus erubescet, admoit Octauum scilicet, vias non inueniet, per quas ad idola colenda proficiscatur. Adhibet nunc etiam nonum. scilicet auferam siumentum & vinum, in tempore suo. scilicet quando iam iam agricola frumentum & vinum, domi se habere putabat: tunc Dominus qui dederat, agricolis eripit. quod experientia quotidiana videmus. fructibus onerati arborum rami, vt se vix ferre queant, nescias quomodo absumantur, Granatæ suis granis, spicæ, & suo onere præssæ, in terram recurruæ, leuis nebulæ rubigine concepta, fallunt spem dominorum, diuites racemis vites diuitem vindemiam promittentes, qua causa nescias, stant minimè promissis: sed decem iugera faciunt langunculam vnam: & triginta modis sementis faciunt modios tres. Cur hæc, quia Dominus qui dabat, conuenit se, & sua dona secum auferit. ¶ Quod vero dicit, Liberabo lanam meam, omnem attentione promeretur. Omnis creatura non volens homini, Deo iubente subicitur. Cui igitur homo Deo seruit seruit homini omnis creatura lubenter, quia Deo per hominè, sibi seruire videtur. At si homo, Deo deserto, idolis, aut peccatis, aut dæmoni seruiat, cogitur creatura per hominè diabolo seruire. Si ergo, iniquo homini lana eripiatur &

Lexicon
hebraum.Octavianus
Casar.

Psal. 144.

Psal. 52.

Isai. 5.

Rom 8.

linum, hæc planè liberantur ab iniqua diaboli seruitute. ¶ Demum illud, quæ operiebant ignomi. alludit ad peccatum Adæ, quod homines ad veterenda tegenda coegit. Sequitur decimum malum. *Et nunc reuelabo (luluriam eius in oculis amatorum eius. & vir non eruet eam de manu mea. & cessare faciam omne gaudium eius, solennitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius & omnia festa tempora eius.* Sensus est, ingruet bellum contra gentem Israël, recurret illa ad idola sua, eaque ad pugnam, pro vexillis adducent, vt attulit gens Hebræa arcam Dei sub Hæli, contra Philistæos, sed caderet Israël coram suis idolis, etiam tunc, quando hostes fugiens, in suorum idolorum templa confugerit. Tunc igitur reuelabitur, quanta fuerit stultitia in idolis confidisse. Cadet igitur Israël, Deo ita volente, neque erit, qui è manibus Dei eum eruere possit. Casus verò tantus erit, vt nullum gaudium Israël habeat: nullumque postea festum agat. ¶ Nota Christum beneficia sua frequentius in sabbatis, & festis contulisse. Cum enim magis illi seruimus: tunc in nos magis sua beneficia pluit, Grande igitur malum est, quod cessent in nobis festi dies. Nam cessabunt etiam beneficia Dei. ¶ Rursum, quia iniquorum festa sunt abominatio Dei: si illi perstant festa celebrate, Deus illa non ferens, ea cessare facit.

Et corrumpam vineam eius, & ficum eius: de quibus dixit, Mercedem hæc mea sunt: quas dedere mihi amatores mei & ponam eam in salum, & comedet eam bestia agri. Hoc est. 11. malum, quod Dominus minatur dicens non solum Respub. Israël carebit frumento, vino, & lino: sed etiam, vineæ & arbores corrumpentur: & exsiccabuntur: etiam ficus: quæ causa multæ humiditatis, vix vnquam exsiccantur. Exsiccabuntur verò & hæc, & vineæ, quia credebatur Israël gens se eas ab idolis habere, velut mercedem, & stipendium eius cultus, quo tam religiose illa colebat. Vineis verò, & fructibus destructis, terra saluosa reddetur: implebiturque feris, homines deuorantibus. Sequitur 12. malum.

Visitabo super eam dies Baalim: quibus accendebat incensum: & ornabatur in aure sua, & monili suo, & ibat post amatores suos: & mei obliuiscetur, dicit Dominus. Grandem furorẽ Dominus indicat, cum ait, Visitabo super eam. Nam cum ille misericors sit, non nisi magnum scelus, eum ad visitandum prouocabit. Ira igitur eius citò proximat. Iustus est: ac ideo iustitias dilexit & visitans visitabit. Tacet, & silet: sed, velut parruriens loquetur.

Ecclesi. 10: 13. 14. 15.

loquetur. Vocem verò tonitruũ eius, quis sustinebit? ¶ Nota antiquissimum morem accendendi incensum, in argumentum diuinitatis. Nempe quia Moyses Deo thimiam adolebat, idololatræ etiam idolis incensum accedebant. Ait enim *Plin. libr. 1. ca. 24.* Plinius Thure Deo supplicamus. ¶ Nota etiam veterum (ca. 24. solennitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius, & monilibus, cum litanias, & supplicationes, processiones nostri vocant) faciebant, scilicet, ibant post imagines idolorum suorum. Id enim vult Oseas, cum ait, Ornabatur in aure, & monili suo, & ibat post amatores suos. Non igitur Mamerceus Viennensis primus processiones instituit, vt tradit *Mamerceus. 1. ca. 24.* Polydorus. Res multo vetustior est: Nam credo Azotios arcam Dei circumduxisse è ciuitate in ciuitatem, hoc est, solenniter, & cum processionibus. ¶ Hæc omnia mala contingerunt Israeli cum à Salmanaasare vastatus est.

2. PARS.

PROPTER hoc ecce ego lactabo eam. (2.) & ducam eam in solitudinem. (3.) & loquar ad cor eius. Iuxta 12. mala quæ dominus nunc comminabatur. 12. bona in hac parte promittit, quæ per Christum Dominum nostrum magnificè præstita sunt. Præstitit porò ea Christus ad modum & analogiam eorum quæ præstiterat in veteri lege. Gaudet enim hac Euangelij ad legem proportionem: vt se vtriusque legis auctore esse demonstrat. Principio tu Christi gratiam aduerte, qui nullis nostris meritis, imò verò grandibus nostris sceleribus prouocatus, pro vindicta, & suppliciis hæc largentissima bona largitur. Id indicat verbum illud, Propter hoc. Id est in medijs sceleribus vestris, magis splendet lux gratiæ meæ. Id explicat Paulus dicens: Cum inimici & infirmi essemus, reconfiliauit nos, &c. & Isaias, Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Secundo nota verbum, *lactabo eam* Lactauerat Moytes populum Iudæum, qui captiuus inter Ægyptios habitabat. Audi lac & blanditias. Audierunt, inquit, quod visitasset Dominus filios Israel, & quod respexisset afflictionem eorum: & proni adorauerunt. Populum verò ita lactatum, & delinitum, in solitudinem duxit, & ei legem, atque præcepta dedit. Hæc tria Christus, tanta potentior quam Moytes magnificè præstitit. Sua enim prædicatione populum demulcebat, atque lactabat.

Rom. 5. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40.

b c

stabat: eos in solitudines ducebat: & verba vitæ, atque disciplinæ docebat. Deum immortalem, & quantum erat, Christum per solitudines sequi, & eius præsentia, & colloquio frui. ¶ Tu attentè notabis verbum, Ego lætabor eam, id est, ero ei ad modum matris, quæ tenellam filiam in vlnis portat, ad vbera iungit, & lactis abundantia lacta. (2) nota etiam, ducam in solitudinem, scilicet, vt sponsus sponsam adducebat in agrum: vbi cupitis frueretur amplexibus sine rerum corporalium interpellatione. 3. penetra item, loquar ad cor. quæ re nihil ferè in terra grandius optes. Præcatur enim Dauid, Dic animæ meæ; Salus tua ego sum. Et item, audiam quid loquatur in me Dominus & auditui meo dabis gaudium.

(4) Et dabo ei vitatores eius, ex eodem loco. (5) & valem Achor, ad aperiendam spem. (6) & canetibi iuxta dies iuuentutis suæ: & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti. Locus primus explicatur ex Isaia, dicente, Stabunt alieni, & pascunt pecora vestra, & filij peregrinorum agricolæ & vitatores vestri erunt. quia tantum vinearum habituri erant Israelitæ, vt ipsi essent earum vitatores: sed ex ipsa prouincia gentiles, gnati, eius artus. Id præstitit Christus Ecclesiæ suæ quæ apud Isaiam vinea eius est. Nam ei dedit Apostolos, & alios pontifices doctores. (vt Hieronymus exponit.) qui vineam Christianam, ex iudeis & Gentilitate collectam excolerent. ¶ 2.

Locus explicatur ex eodem Isaia dicente, Hereditabunt eam electi mei, & serui mei habitabunt ibi: & erunt campestria in caulas gregum: & vallis Achor in cubile armentorum, id est. Iudæi habitati sunt pascua vberissima, qualis erat vallis Achor. Ergo, vt per suprascriptos vitatores significatum est, Israelem habiturum maximam copiam vitata & per pascua in valle Achor, indicatum est, habiturum innumera pecora, & felicissima pascua. Erat porò vallis Achor primus terræ promissionis ingressus, in quo occiso Achan, & victo Rege Hai, conceperunt Israelitæ spem, quod terram illam essent possessuri. & significauit vallis illa catechismum, & Baptismum, scilicet primum vitæ Christianæ limitem, vbi vetere homine defuncto, & diabolo victo, spem concipimus assequendi vitæ æternam. ¶ 3. locus aperitur ex Exodo, vbi Israel postquæ periculū Aegyptiorum euasit, cecinit canticum illud, Cantemus Domino: gloriosè enim, &c. Ita cum per Christum euasimus pericula peccatorum, iubilamus lætitiâ inenarrabili vt ait

Petrus

Petrus, & cantamus, atque psallimus in cordibus nostris, vt 1. Pet. 2. ait Paulus, Quale verò sit hoc magnificum canticum, non Eph. 5. uit, qui accepit.

7. Et erit in die illa vocabit me vir meus. & non vocabit me ultra Baali. & auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur ultra nominis eorum. Baali, vt supra dicebam, significat dominus meus. & licet id nomen verè conueniat Christo, eo dicente, Vos vocatis me magister, & Domine, & benè dicitis: sed propheta prædicit, tantam futuram abominationem idolorum in populo Christiano, vt nec eorum nomen, alio qui religiosum, vllò modo velint vsurpare. nec memores eius esse per labia sua. Id quod tempore nostro impletum aspiciamus.

(8) Et percussiam cum eis fœdus, in die illa, cum bestia agri, & cum volucre celi, & cum reptili terræ. (9.) & arcum, & gladium, & belium conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter. Primus locus verificatur planè, quia si Deus percussit fœdus cum Christi humnitate, planè percussit fœdus cum omnibus hominibus, qui sumus membra eius humanitatis. Et si percussum est fœdus Deo cum homine, planè percussum est, cum omnibus, quæ sunt homini subiecta. Quale verò hoc fœdus sit, fusè explicatur apud Isaiam. Habitabit inquit, lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit: vitulus, leo, & ouis simul morabuntur: puer paruulus minabit eos. & in fratrè, non nocebunt, neque occident, in vniuerso monte sancto meo. Quàm porò hæc in Christi aduentu completa sint, facillè videbit, qui historias Sanctorum, maximè martyrum legerit. leget enim quam domesticæ fueriunt Sanctis ferè. Quam nihil nocebant virginibus tygrides, atque leones: serpentes, & cuncta venenata. runc solum lædebant, cum Martyres orabant, vt ab eis discerperentur, ne coronâ martyrij tantopere optata defraudarentur. Secundus locus habetur apud Isaiam magnificis verbis, Constatum, ait, gladios suos in vomeres: & lanceas suas in falces. Non leuabit gens contra gentem gladium: nec exercuntur ultra ad prælium. Quod idem retulit Michæas. Ad hæc præstitit Christus, cuius spiritus, gratia, charitas, & lex pacem vnicè mandant & amant. quod si adhuc prælia sunt aut ex spiritu Christi non sunt: aut præter intentionem per accidens sunt. at verò quæ per accidens sunt, extra disciplinam sunt.

(10) Et spōsabo te mihi in sempiternū. & spōsabo te mihi in iustitia, & iudicio

Can. 1.

Psal. 34.
Psal. 50.

Isai. 61.

Isai. 5.

Hieron.

Isai. 65.

osue 7.

osue 8.

Exod. 18.

Hoc ca.

Ioan. 11.

Rom. 12.

Isai. 11. 65.

Isai. 1.

Mich. 4.

Arist.

Et iudicio: Et in misericordia, & miserationibus. & sponſabo te mihi in fide: Et ſcies quia ego Dominus.

Ephes. 5. Quod Deus deſpōſarit ſibi Eccleſiam plenę ſunt ſcripturę. lege Paulum ad Ephēſios: id te ille docebit. docebit & Salomon in Cantico ſuo. Reliquum huius loci docet idē Paulus, cum ait: Iuſtificari gratis, per gratiam ipſius: per redemptionem, quę eſt in Chriſto Jeſu, quem propoſuit Deus propitiatorem, per fidem in ſanguine ipſius. Vbi attende iuſtificationem noſtram (quam Oſeas vocat deſponſationem) ex tribus cauſis dependēte. primum ex gratia Dei, cuiusque miſericordia, & miſerationibus. Secundō ex Chriſti redemptione, per quam ſeruatus eſt rigor iuſtitię, & iudicij, ſcilicet Chriſto ſolvente debita noſtra, ex toto iuris rigore. Tertio ex fide, quā in Chriſtum crucifixum credimus. Hęc dicit propheta. Deſponſabo te mihi, ait rigore iuſtitię & iudicij, in Chriſti paſſione ſeruato. & in miſericordia, & miſerationibus. ſ. ex pura gratia. hęc enim fuit principalis cauſa deſponſationis. & demum in fide. intellige viua. Et quia in opere redemptionis magis reſplenduit potentia, ſapientia, & bonitas Dei, quā in opere creationis, idē dicit, ſcies, quia ego Dominus.

(17.) Et erit in die illa, exaudiam dicit Dominus: exaudiam celos: & illi exaudient terram: & terra exaudiet triticum, & vinum & oleum: & hęc exaudient Ierusalem. Cum peccatores ſumus, clamamus planē & querimus alimenta, ex terra, ex cœlis, ex Deo. at nec terra, nec cœli clamant pro nobis: ſed contra nos, vt Sodoma clamat cōtra Sodomitas. Clamor, inquit, Sodomęorum multiplicatus eſt. & terra, quę ſanguinem Abelis exceperat, clamat contra Cain. At quia per Chriſtum ſancti ſumus, ſi volumus, idē clamant omnia pro nobis: & exaudiuntur. Et equidem ſi olim terra clamabat contra homines, ſanguine idolyto contaminata, num non clamabit nunc pro nobis, Chriſti ſanguine reſperſa, & ſanctificata? Sit igitur Iſraël, ſeu Ierusalem ſpiritualis, iuſtus & ſanctus, & hęc omnia adiicientur ei. ¶ Illa porro verbi, exaudiam, repetitio, manifeſtē indicat, quā ſe Deus obligare velit, ſi nos deeſſe non velimus gratię ſuę. ¶ Ergo locus hic indicat, quā mattenus ſit Dominus, quā mque eius aures pateant precibus iuſtorum: quā mque veſit cœlos, terram, & vniuerſa iuſtis miniſterium propitiſſimum exhibere: imō pro noſtris neceſſitatibus, coram Domino, intercedere, & clamare.

(12. Et

(12.) Et ſeminabo eam mihi in terram: & miſerebor eius, quia fuit Abſque miſericordia: & dicam, Non populo meo, populus meus es tu: & ipſe dicit, Deus meus es tu. Id eſt non continebitur gens Chriſtiana intra Iudęorum fines. Nec enim eſt Deus Iudęorum tantum: ſed per totam terram diſſeminabitur. Quod nos impletum videmus, temporib. noſtris: imō & Paulus videbat tempore ſuo. Dixit enim in omnem terram exiſſe apoſtolicas voces. Iā verō Chriſtianitatis ita diſſeminatę, quę olim cum pagana eſſet, erat Abſque miſericordia, miſerebitur Deus miſericordiā ſempiternā: & vocabitur populus Dei perpetuō. & ipſa ex totis viſcerib. & ex intimo affectu Deum ſuum, & dilectum ſuum in corde habebit, & ore. Clamat enim Abba pater.

Accuſabunt nos Rabini, quōd hanc ſecundam huius capituli partem de Chriſto noſtro expoſuerimus, quōdque in eo non viderint omnia hic promiſſa completa. Sed cum illi non poſſint alium exhibere, in quo completūr, ceſſabit eorum accuſatio prior. Quod ſi adhuc Meſſiam alium expectant, ea non ſpes, ſed deſperatio eſt. & ſi attentius legent, quę actenus diximus, ceſſabit, exiſtimo, accuſatio ſecunda.

CAPVT III.

Huius cap. intelligentia ſumi debet ex tempore, in quo Oſeas viuēbat: in quo totus Iſraël, conſenſu publico adorabat idola, & indulgebat ebrietati. Ideo propheta eam gētem vocat adulteram, quia relictā ſuo verō viro & Deo, Idola colebat. Quā cauſa prophetat forte, vt gens hęc per tempora multa ſine Deo maneat, vt nunc videmus: ſed in nouiſſimo tempore conuertetur, vt Paulus prædixit.

Tdixit Dominus ad me, Adhuc vade, Dilige mulierem dilectam amico: & Adulteram: ſicut diliget Dominus filios Iſrael: & ipſi reſpiciunt ad Deos alienos, & diligunt vinacia vuarum. Attentiſſimē audies, quod propheta iubetur diligere, non verō coire: nec in vxorē ducere ſceminā. Videlicet, quia ſceminā, quā iubet Dominus diligere, erat coniugata, & virum habebat, ac idē ei propheta coniungi nequibat. Quod eſſet coniugata, probat verbum illud, dilectam viro, & adulteram: at ſi coniugata non eſſet, fornicaria eſſe poterat.

b 3. nom

non adultera. Igitur Dominus iubet, vt Oseas diligat, & afficiatur in mulierem coniugatam, quam suus vir antea impotentius, illa tamen, quamuis ita dilecta, maritum contemnat, & eius fidem violat. Sed propheta ex amore, eius vicem dolens, pretium ei det, ne adulteret: sed absque viro perseveret. hæc est summa & sensus huius capituli. Ergo ô Osea vade, dilige vxorem viri, nimis eam amantis, que tamen ita dilecta, adulterium committat. in figuram, quod ego diligo gentem Israëliticam, quæ cum vxor mea sit, adulterium tamen admittit cum diis alienis, eos colendo: & in eorum festis se inebriando. hoc enim ea phrasia designat, diligunt vinacia, id est, diligunt ebrietas. Sicut nos Hispani pro ebrietate dicimus Cominos de odrre: ita Hebræi, dicunt vinacia vuatum. Porro in sacris Gentilium permissam ebrietatem post sacrificium, habet Cælius.

Lib. 12.
anti. c. 3.

Et fodi eam mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & dimidio coro hordei, & dixi ad eam, Dies multos expectabis me. Non fornicaberis: & non eris viro: sed ego expectabo te.

Lusitani, cum quidpiam sibi parant multâ diligentia & labore, id sibi fodere dicunt. Dicunt enim fodi mihi aut tibi hunc honorem, illud beneficium. Ita propheta docet, quod labore, & cura femina castitatem acquisiuit, fodisse dicitur. Plerumque interim, quod hoc verbum fodi, alludat ad antiquorum Hebræorum usum, quo seruis fodiebatur auris, in signum perpetuæ subiectionis. ergo & femina perforatur & foditur auris, vt sit subiecta perpetuò, & in posterum minimè fornicetur. ¶ Porro numus argenteus dicitur valuisse 40. numos æteos, plus minus. & ego vidi numum argenteum, qui vt dicebatur erat ex his, quibus Christum Iudas vendiderat. erat verò eius quantitas, vt quem diximus, valorem haberet. ¶ Porro corus est onus asinatum, id est, onus quod bonus asinus ferat. Existimo igitur eorum vnum ordeem cum dimidio (vt ait Oseas) valuisse alios 15. argenteos vt videlicet, quod Oseas femina dedit, fuerint 30. argentei. quindecim pecuniæ, & quindecim ordeem. ¶ Hoc igitur pretio conduxit eam, ne fornicaretur per multos dies: imò obstrinxit eam, ne vllum virum diebus multis agnosceret: id enim significat, Non eris viro, id est nullum virum cognosces. Vnde vir doctus facile colligat, nullum esse peccatum, quod ego tibi precium dem, vt facias, quod alioqui facere debes. vt quod dem iudici, ne mihi iniu-

Lexicon
Hebra.

hi iniuriam faciatur: dem latroni ne me expoliet: & affassino, te auferat vitam. Imò vt femina illa non obligabatur reddere 30. argenteos illos, ita nec hi obligantur reddere, quòd Lib. 4. de ne malū facerent, acceperūt. quod etiam assuevit Domini-*insti. q. 7.* cus Soro. ¶ Quod verò dicit Propheta, ego expectabo te, *art. 1.* videtur huc sensum habere. Ego vigilabo, te circumspiciens: minimè tui oblitus. & hæcenus litera. Eam verò Deo nostro accommodare summæ difficultatis est, videlicet, quia nescitur, quid figurent 15. argentei: & corus vnus hordei cum dimidio. ¶ Porro rem obscurissimam aggredimur: cum huius partis literam absoluerimus.

Quia dies multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe: sine sacrificio, & sine altari: & sine ephod, & sine theraphim.

Filij Israël hoc loco ambit nō solas 10. tribus, sed vniuersas. id est 12. tribus. ¶ Notabis primum doctissimè dictū, Sedebunt sine Rege, & sine Principe. Quia vt ex Zacharia, & Esdra, & Nehemia colligitur, post captiuitatem Babyloniae Iudæi, licet nō habuerint Reges, habuerunt Principes tamen, seu duces, quorum primus fuit Zorobabel. alius fuit Nehemias. & reliqui, quos Nehemias & Iosephus recensent. At post Christum carent miseri Iudæi non Rege solum, sed & Principe. vt oculis conspiciamus. Id verò Propheta prædixit. ¶ Notabis 2. ex magno Abulensi, Iudæos, vbi que terrarum, carere nūc & sacrificio, & altari. ratio est. quia: iusserat Dominus olim, ne ei sacrificium offerri posset, nisi solum in loco, quem ipse designasset, id est in templo Hierosolimitano. Cum igitur per Mauros id templum sit Iudæis interdictum, eius altari interdicto, interdictum est eis omnine sacrificium. Hoc prænunciavit propheta, cum ait, Sedebunt sine sacrificio, & altari. ¶ Tertio nota, ephod fuisse duplex, alterum, erat lineum, ad modum nostrarum superpellicium (ita vocamus.) Erat id ornamentum commune vniuerso Leuitico generi. & id fecit Anna suo filio Samueli. & hoc ephod vestiti erant 85. viri, quos Doëg interfecit. Alterum ephod erat ornamentum Sacerdotale, ex auro & hincintho contextum. Vbi Deus responsa Sacerdotibus dabat. & populo per eos. de quo ornamento habetur ex Exodo copiose. Vtroque ephod, prædicat Oseas, carituros Iudæos. maximè secundo. quod superhumeralia vocari solet. Quarto notabis theraphim vocabulum esse ignotæ significationis, aliis aliud dicentibus. Abulensis super lib. Iudicium. cap. 17. q. 12. dicit tandem, theraphim esse quilibet statuam.

statuam. Tu verò lector certissimè crede, teraphim significare idola. Tum quia loco Iudicum citato, ita legimus, *Zadic. 17.* Fecit Michas ephod, & theraphim: id est vestem sacerdotalem, & idola. En textus noster interpretatur theraphim per idola. Iam quo loco nos habemus in Genesi, quod Rachel absconderit idola sub stramentis, pro idolis Hebraeus habet Theraphim. Stat igitur Theraphim idola significare. Afferit igitur Oseas rem grandem, scilicet per tempora multa Iudæos caruitos, & Deo, & idolis, Quod videmus impletum ab annis plus mille quingentis. quibus nec Deum partem habent: siquidem nec Christum, eius filium habent. Id. ò carent altari, sacrificio, & veste sacerdotali. Carent item omni idolo. sunt igitur sine Deo in hoc munere. *Ephes. 2.* do: vt Paulus dicit. ¶ Quod si hæc illi vident, cur suam infelicitatem non intelligunt

Nunc accommodemus figuram veritati. id est historiam prophetæ, cum adultera, historia Dei, cum gente Iudæa. Diligere iubetur Oseas adulteram, vt diligens, doleat miseræ crimen: & pretium ei det, ne per multos dies, virum vltimum agnoscat. Ira diligit Deus propter patres gentem Iudæam, quæ eius religione violata, cum idolis adulterium tunc admittebat. Id dolens Deus pretium dat ei, vt per secula multa nullum colat idolum: si quidem verum Deum minime colere vult. ¶ Totum belli pondus huic incumbit, quid sint. 15. argentei, & pondus & superpondiũ hordei, quibus conductur Israel, ne colat idola. & primò quidem, si admittas pondus & superpondium hordei valuisse. 15. argenteos, vt totum pretium fuerit 30. argenteorum, admiraberis, quod sicut Deus gentem Israël, velut emit pretio 30. argenteorum ita Israel, emit Deum, scilicet Christum à Iuda, eodem pretio. 30. argenteorum. Par igitur pari reulit.

¶ Secundo hic numerus 30. videtur dicatus emptioni, subiectioni, & velut captiuitati. Nam Christus emitur 30. argenteis. & Ieremias emit agrum, à consanguineo eodem pretio, vt in Commentariis ad Matthæum explicauimus. & Iudæi apud Zachariam, idem pretium pro Deo dant. Nec desunt libri, in quibus scribitur, Ioseph venditum à fratribus 30. argenteis. Igitur Deus dans Iudæis 30. argenteos, indicauit eorum subiectionem, seruitutem, & velut captiuitatem. ¶ Tertio, ne fugere videamur hanc difficultatem, arbitror. 15. argenteos significare legem naturæ. 10. præceptis decalogi contentam & legem Mosaicã suis quin-

quæ

que libris descriptam. Cum enim lex Dei sit argentum, igitur examinatum, nihil quadrantius dici potest, quã quod lex naturæ, & Scripturæ sint. 15. argentei, quibus Iudæi continentur, ne idola venerentur. ¶ Porro pondus asini, & superpondiũ quadrantissimè significat Talmud Iudæorum. quo etiam illi continentur, ne idolis adhareant. Sunt autem Talmudica præcepta onus & plusquam onus, quod nec Iudæi, nec eorum patres portare potuerunt. & plane pondus hordei, inmentis accommodum, non verò tritici, id est Christi, cuius iugum suaue est, & onus leue, id est, non pondus & superpondium. sed minus pondere. quia ipsamet auxilium est, quo feratur. Ergo lege naturæ, Scripturæ, & Talmudica Iudæi obstringuntur, & coercentur, ne idolis, vt aliæ gentes subiibiantur.

Post hoc reuertentur filij Israel, & querent Dominum Deum suum: & David Regem suum: & pauebunt ad Dominum, & ad bonum eius, nouissimo dierum. Verbum hoc, nouissimo dierum, cogit intelligere textum præsentem de die iudicij. Maximè quia experientia nos docet, etiam nunc Iudæam gentem sine Rege, sine Deo, & sine idolis perseuerare. Ergo prædicat Prophetæ Israellem perseueraturum in sua infidelitate, sine Deo, & sine idolis, vsque ad dies iudicio proximos. quando, postquam plenitudo gentium introierit, Israel saluus fiet, vt Paulus vaticinatus est. & apud Daniele, id etiam legimus. Vsque ad consummationem, ait, & finem perseuerabit desolatio. Igitur vsque ad tempora iudicij, manebunt desolati Iudæi.

Notabis Christum vocauerit David. Nam Dauidem illũ, qui fuit Christi figura (vt tanto ante defunctum) Iudæi querere non possunt. Porro verus David Christus vbi que vocatur. Vide apud Ezechielem. Igitur Iudæi, in nouissimis temporibus reuertentur ad Deum (quo nunc carent) & ad Christum. quia non est aliud nomen, in quo oportet nos saluos fieri nisi in nomine Christi. Pater siquidem omne iudicium dedit Filio: vt omnes honorificent Filium, vt honorificant Patrem. ¶ Secundo, illud verbum, bonum eius: explicatur ex Zacharia dicen. e. Quid bonum eius, aut quid pulchrum eius, nisi frumentum electorum: & vinum germinans virgines: Quod absque dubio significat Eucharistiam, quæ est frumentum faciens electos. & vinum ex libidinosis virgines reddens. Ergo Israelitæ ad finem mundi pauebunt, reuerebuntur, tremebunt, & cultu patriæ (nam patriæ tremorem

tremorem significat) colent Dominū, & eius Eucharistiam. ¶ Notabis igitur, Eucharistiam colendā esse eodem pauore, & tremore, quo est Dominus colendus. ait enim, pauebunt ad Dominum, & simul ad bonum eius.

Frotheo-
p. 11.

CAPVT IIII.

HAec est secunda Conciō, quā, vt videtur, Prophe-
ta publicē habuit. in parte prima litigat Deus cum
gente Israelis, quā illo tempore viuebat. & eius pœ-
nas prædicat. in secunda arguit Sacerdotes, & præ-
nunciat eorum punitiones. In 3. rursū arguit contra populum
Israel, prophetizans illorum supplicia. In 4. demum popu-
lus iuda, ne peccet, admouetur.

*V*DI TI verbum Domini filij Israel: quia iudicium
Domino, cum habitatoribus terræ. Non est veritas, &
non est misericordia: & non est scientia Dei in terra.
Maledictum, & mendacium, & homicidium, & fur-
ium, & adulterium inuadauerunt: & sanguis san-
guinem tetigit. id est, Vos omnes audite, qui Israelitæ voca-
mini. Dominus vult vobiscum iudicio contendere. Eius ac-
cusatio contra vos hæc est. Quod non loquimini veritatē,
cum proximo vestro. Quod fratri necessitatem habenti.
viscera clauditis misericordie. Quod legem Dei penitus i-
gnoratis, nec eam scire curatis. Immò verò contra Deum
blasphemiam, contra proximum mendacia, furta, homicidia,
& adulteria agminatim inter vos inueniuntur. & cædes ho-
minum tam frequenter fiunt, vt alia aliam contingere vi-
deatur. ¶ Primum aduente iudicio disceptat Deus cum

Psal. 104.

Luc. 19.

Iob. 9.

Math.

23.

Rom. 13.

Math.

25.

peccatore. & licet frequenter hic afferat excusationes in pec-
catis: at verò Dei iudicium verum est. De ore tuo te iudi-
cabit, serue nequam. Nec ei poteris respondere vnum pro
mille. ¶ 2. nota. illud verbum, non est veritas, referri posse
ad iudicia. vt sit sensus, non sit veritas in iudiciis, quod est
primum caput malorum. vt Dominus dixit, Reliquistis ait
grauiora legis, scilicet iudicium, misericordiam, & fidem.
¶ 3. nota, vbique magnam haberi de misericordia ratio-
nem. Nam qui proximi diligit vniuersam legem implevit.
& de misericordia, præcipua in die iudicij mentio fiet.
¶ 4. temporibus illis. in magna obliuione sepulta erat
scientia Dei, id est scientia legis Diuinæ. Adeò, vt velut
rem

rem nouam dixerit Helcias summus sacerdos ad Saphan
Scribam. Librum, inquit legis inueni in domo Domini: qui
postea lectus est coram populo. At fons omnium malo-
rum est ignoratio legis Dei nostri. ¶ 5. homicidia, quia in
Israele tunc fiebant, præter ea, quæ nō scribuntur. lege 4. Regū.
Propter hoc lugebit terra: & infirmabitur omnis qui habitat in ea, in
bestia agris, & in volucre celi: sed & pisces maris congregabuntur.
Lugebit terra, id est, carebit fructibus, viro re, & decore suo.
Nam cum hæc habet, ridere dicitur. terra verò fructibus
carente, necesse est, omnes eius habitatores flaccescere, si-
quidem eorū iumenta carent in agris pastu: & volucres ca-
rent seminibus quæ comedant. & pisces, cum defunt in
fluminibus aquæ, ad lacus accurrunt. in quibus congregati
peteunt, cum & ipsi lacus aquis destituuntur. & mement-
to, quod Hebræis congregationes aquarum maria vocan-
tur. ¶ Si lector queris, quando hæc propheta complata fu-
erit, lege Ieremiam c. 14. Ioelem c. 1. Amos cap. 4. apud Je-
remiam inuenies tristitia eius lamenta, eo quod ariditas ter-
ram vbique premebat, &c.

4. Reg. 22.

23.

4. Reg. 15.

16.

Gen. 1.

Ierem.

14.

Ioel. 1.

Amos.

4.

Virum tamen vnusquisque non iudicet: et non arguatur vir: populus
enim tuus sicut hi, qui contradicunt sacerdoti. Cum mala in po-
pulo crebrescunt, remedium est, quòd iudex iustè damnet
cremosos, & quod Sacerdos arguat delinquentes. Si enim
secularis iudex, simul & Ecclesiasticus suo muneri in-
uigilent, spes est fore, vt peccata minuuntur. At propheta
iudicem admonet ne iudicet, & Sacerdotem ne arguat. Cur
ita, propheta, Certè quia nulla erat spes correctionis. Cur
ita, quia populus erat pertinax, & inuerecundus. vt esse so-
lent, qui suo contradicunt sacerdoti. Planè sacerdos vicem
Dei gerit: & Deus in eo velut conspicitur. Cum igitur ani-
mo obstinato, aliquis ei repugnat, nulla est in eo spes emē-
dationis. ¶ Interim obserua precor: quantum sit crimen, re-
pugnate sacerdoti, qui curam tui gerit.

*E*t corruet hodie, et corruet Propheta tecum. nocte tacere feci ma-
trem tuam. Conticuit populus meus, eo quod non habuerit scientiam.

Hodie, id est, in die, & in clara luce, corruet populus coram
hostibus, & curruent falsi propheta, qui populo infideli
bona promittebant. De quibus multa Ieremias vbique.
Corruet etiam populus noctu, hostibus nocte eum vastan- Ierem.
tibus. quæ vastatio dicitur silentium. tacet enim populus, 14.
qui vastatus est. Idem significat, cum ait, Conticuit po- 23. &
pulus, ¶ Non tibi pariat obscuritatem illud verbum, 27.
in atrem

D. Hieron. matrem tuam. quia, vt rectè Hieronymus habet, mater Israël vocatur ipsemet Israel. Totus enim populus est, velut mater singulorum. quod nos supra latè docuimus. ¶ Sum-
C. sc. 1. moperè nota, Non exarsari populum, quia legem Dei nesciat: immò quia nescit, cum tantoperè referat scire, corruet inquit, coram hostibus suis. Vt ergo magnum beneficium
Rom. 3. contulit Deus Iudæis, quando credidit eis eloquia sua: ita
Esai. 5. grandis est ira, mandare nubibus (scilicet prædicatoribus) ne pluant super populo.

II. PARS.

QVIA tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Et oblita es legis Dei tui: obliuiscar filiorum tuorum & ego. Secundum multitudinem eorum, peccauerunt mihi: gloriam eorum in ignominiam commutabo. Quia Propheta de legis diuinæ carentia populum arguerat: ex ea re in Sacerdotum congregationem insilit. Ergo ò Sacerdotum congregatio, quia nihil curatis nosse legem Dei, curabit DEVS, ne ei seruiatis, in munere Sacerdotali. vt olim curauit ne deseruirent Ophni, & Phinees filij Heli, nec vllus de eius progenie. Et quia obliuiscitis Dei, obliuiscetur vestri Deus. Et si quotquot estis, me offenditis, quotquot estis priuabo authoritate, & honore, immò reddam vos contemptibiles, & ignominiosos. Vt nos Christiani videmus: nostri siquidem indocti Sacerdotes ridiculi sunt, & despectissimi coram indocta plebecula.

Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum subleuabunt animam eorum. Variè exponitur locus iste. *D. Hieron.* ita exponit. peccata populi Sacerdotes laudant, iuxta illud, Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ. Alij, peccata populi id est, oblationes pro peccatis. Iuxta illud, Qui peccatum non nouit, pro nobis peccatum fecit. Nescio an facilius ita exponas. Nos Hispani, cum facile incommoda sustinemus, dicimur ea deuorare. Ita Sacerdotes, qui nihil peccata populi curant, qui nihil reprehendunt, dicentur ea comedere, & deuorare: quia sine tedio ea sustinent. Illud verò, subleuant animam suam, exponitur ex loco illo Domini. Alligant onera importabilia, & nec digito ea contingere volunt. quasi diceret, non contingunt ea manibus: sed subleuant manum ex eis. Ita Sacerdos, qui dolet peccata populi, qui reprehendit, qui

punit

punit, peccata planè intellectū, ore, & manu contingit. Sed qui nihil ea curat, licet videat, is animam ab illis subleuat, nescilicet ea contingat. ¶ Vel facilius, subleuant animas, id est, fauent, & velut porrigunt manum, & tollunt, vt ad iniquitatem peccatores attingant.

Et erit sicut populus sic sacerdos: & visitabo super eum vias eius: & cogitationes eius reddam ei. Et comedent, & non saturabuntur: Fornicati sunt, & non cessauerunt. quoniam Dominum dereliquerunt in non custodiendo. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt

cor. Cum testimonio Domini, ita Sacerdos populum excedere debet, vt pastor excedit oues: vt lux cœlestis hæc infero: non potest non grandis infelicitas esse, si talis sit Sacerdos, qualis populus. Si enim sal infaruarum fuerit, in quo populus salietur? & si lux obrebelescit, à quo mundus illuminabitur? Ergo quia Sacerdos se ad populi sordes deiecit, visitabo (inquit) super vias eius. id est hæc tenus tacui, semper silui: nunc parturiens loquar. id est, nunc visitabo mores vestros, quos hæc tenus dissimulasse videbar. Et licet, ò Sacerdotes vestra cogitationes, vobis transisse videantur, ego vobis eas reddam. Cum enim eas puniuero, reddam in pœna, quod transiuit in culpa. Comedetis (inquit) & non saturabimini. Dicitum est, Non natiuitatis fructus pascent homines. Et iterum, non in solo pane viuit homo: sed in omni verbo & car. Ergo, quod multi exiguo cibo contenti saturentur, gratiæ Dei est, & beneficentiæ: qui aperit granum suam, & implet omne animal benedictione. Contra verò, quod multo cibo deuorato fame scat, qui deuorauit, pœna est, quam pro culpa Deus infligit. Nam tempore famis id contingit: vt nunquam satientur comedentes. Igitur ò Sacerdotes vos comedetis: sed Deus ordinauit, vt his nunquam saturemini. Rursus: fornicamini: delicias vobis inde procurantes. at Deus ordinat, vt fugat à vobis ea delectatio, carnis minime potente præstare, quod apparent: a cupit. Appetitu non cessante: sed viribus carnis non valentibus: imò deficientibus

¶ Cogor ita exponere, verbum enim cessabunt, Hebræis est, præualebunt, irrupent, diuident, sed ad textum. Si quæras, cur hisce penis Dominus puniat Sacerdotes: planè quia ipsi Dominum dereliquerunt: eum, neque eius legem custodierunt. ¶ Si quæras, quæ sit lex sacerdotum? eam inuenies pulcherrimam apud Malachiam. Demum quærit, fornicatio, & vinum,

Ioan. 12.

Math. 5.

Eodem.

Isai. 42.

Sap. 16.

Mat. 23. 4.

Psal. 147.

& vinum; & ebrietas pro ebrietate Hebræis est mustum, vt significet, tria auferre hominibus iudicium, fornicationem, vinum, mustum. de fornicatione habemus illud graue nimis, Mulier præciosam viri animam auferit. & de vino illud, Attendite ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & veniat super vos repentina dies illa. Quod autem magis inebriet mustum, quam vinum, licet repugnet

Prout. 6.

Luc. 21.

Plutarch.

Macrobi.

Calius.

Esd. 3. c. 2.

3. c. 6.

Plutarchus, & Macrobius, pluribus tamen confirmat Albertus, & refert Cælius. De vino, & mulieribus longâ disputatio est apud Esdram.

III. PARS.

Populus meus in ligno suo interrogat: baculus eius annunciat ei, spiritus enim fornicationum decepit eos: & fornicati sunt à Deo suo, ¶ Super capita montium sacrificabant: & super colles accendebant thymiam: subius quercum, & populum, & terebinthum. quia bona e-

Nicander

rat umbra eius. Solebant Persæ, & Cappadoces cum Deos suos consulebant, miricæ virgas in manibus habere: Schitzæ salignas, & miricæ: Narces tiliæ. Eum vsu imitati Hebræi, idola consulebant, per has miricæ virgas (vt credo.) id verò est, in ligno inrrogare. Nam Nicandri interpret ait. Appollo sanxit, vaticinos mirica prænnunciare mortalibus futura. Vnde, & Nicander miricam mantin vocat. id est diuinatricem, imò & hac ratione miricæ vocabatur

Calius.

Apollo. Hæc ex Cælio libro 7. antiq. c. 29. Quod verò subditur, Baculus eius annunt. explicatur ex eodem, eodem loco, vbi ait, diuinatores illos, baculos in sublime iactasse, ex differentia baculi cadentis, futura prænnunciasse. Est porro hoc verbum apud Oseam ironicum. baculus videlicet futura populo prædicet. Et quia hæc erat grandis amentia, vt baculo crederent mortales, subdit, Spiritus fornicationum decepit eos. Est spiritus odij, & discordiæ, vt erat is, quem Dominus misit in cer Abimelech, & habitatores Sichem. Est spiritus iræ, quo Deus, quem vult castigare, vt Eliphaz apud Iob ait. nam sunt spiritus, qui ad vindictam creati sunt, est spiritus erroris, seu vertiginis vt habet Isai. quo instigante errare solemus. est spiritus infirmitatis, quo muliet illa per 18. annos afflictâ batur. Est spiritus immundus, qui nos, ad carnis sordes propendere facit. qui est spiritus fornicationis carnalis. Est demum spiritus fornicationis spiritualis, qui contendit nos à Deo,

Iudic. 9.

Iob. 4.

Eccles. 39.

Isai. 19.

Luc. 13.

Luc. 6.

auocatos

auocatos, ad cultum idolorum prouocare. De hoc spiritu loquitur Oseas. Is est, quo consultore, Deo derelicto, ingrandes idolatriæ errores prolabimur. Mirum verò est, quanto astu Lucifer ministros suos armet contra nos, scilicet singulis singula demandans officia. Illud verò, fornicari à Deo suo, significat, gloriam, & cultum Deo debirum idolis tribuerunt. de qua phrasi dicendi multa dixi supra capit. 2. ¶ Tu interim nota, prius esse peccatum derelinquendi Deum: posterius esse, quod in eius peccati pœnam, Deus permittat idololatram spiritu idololatriæ agi. vt prius fuit Pharaonem peccare, tum posterius propter peccata, excæcati, rectissime igitur dicit Oseas, spiritus fornic. decepit eos. Cur Prophetæ? Certè, quia illi iam fornicati fuerunt. Quæris, quomodo fornicati fuissent? planè quia in montibus & collibus idolis sacrificabant. & thimiana quod soli Deo Moses mandarat accendi, ipsi idolis incendebant. Porro montes, & colles sunt meliores terræ partes, à quibus, velut caputibus, humor & virtus in inferiora descendit. qua causa specialiter à Dauide prouocantur, vt Dei laudes decantent. Cum ait, Montes & omnes colles &c. Nam & Abraham litauit in vertice montis. Ergo curabat diabolus in montibus, & collibus sibi laudes offerri, qui maximè diuinis laudibus erant dedicati. demum eligeant sibi idololatriæ quercum, populum, & terebinthum sub quibus idola collocarent. quia earum arborum, umbra salubrior & melior erat, vt Oseas, ait. vt eam salubritatem idololatriæ non Deo, sed diabolo ferrent acceptam. Idolum verò, quod sub quercu ponebatur erat Iouis: vt Herculis quod sub populo.

Ideo fornicabuntur filia vestra: & sponsa vestra adultera erunt. ¶ Non visitabo super filias vestras cum fuerint fornicatæ: & super sponas vestras cum adulterauerint. Quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur: & cum effeminatis sacrificabant. & populus non intelligens rapulabit. Ex textu primo colligimus peccata parentum promereri fornicationem filiarum: vt etiam peccata sponsorum, suarum sponiarum adulteria. Deum immoralem, & quanta est peccati malignitas, quam Deus punit, non solo peccato peccantis: sed etiam filiorum, & vxorum, & eadem ratione seruorum, & inferiorum. ¶ Ex secundo textu colligimus, misericordiam Dei esse, si statim ac peccatum nascitur, puniatur, & eradicetur. sicut colligimus iram Dei esse, si peccatum non visitetur, non castigetur: sed radices

Osee. 2.

Exo. 4. 5.

&c.

Exod. 37.

Psal. 148.

radices agere permittatur. Ergo Deus non visitat fornicantes filias, & adulterantes sponſas, quia harum viri, & illarum patres conuerſabantur cum meretricibus, & effœminatis.

Iſai. 2. ¶ Hoc loco nota Priapum Latinis, Hebræis fuiſſe Beelphegor, id eſt, Deus verendorum. In cuius ſacris ſacrificantes iungebantur ſacerdotiſſis Priapi, vt olim Hebræi cum Madianitis, has ſacerdotiſſas vocat textus meretrices. Lege *Num. 25.* hanc rem in lib. 3. Regum. Porro effœminatos vocat cynædos, ſeu excētos, qui matri Deorum ſeruebant: & vt credi par eſt, cum ſacrificantibus coibant. Iſaias, pueros alienos vocat. Igitur ait Oſeas, ſi vos peccatis cum meretricibus illis, & cynædis, miramini, ſi vos ita ego caſtigem? Hos cynædos vocari Gallos Hieronymus eſt author. Erant verò Cibeli ſacri, at Cibele vocabatur Deorum mater. & vocabatur Veſta, Rhæa, Ops, Iſis, Bellona, Pallas, Berecynthia, Idæa, Phrigia, Peſſinuntia. ¶ Illud verò populus non intelli. vap. locus communis eſt, indicans, non ſolum duces cæcos, ſed etiam populum, qui ducitur à cæcis, ſi cæcus eſt, ambo in foueam caſuros. Rectè precatur Moſes. Vtinam ſaperent, inquit, & intelligerent. Nam qui ignorat, ignorabitur. vapulabit igitur populus non intelligens, ſed gloſa Domini eſt; quod comparatione eius, qui voluntatem Domini cognouit, nec fecit, is qui non intellexit, vapulabit paucis.

IIII. PARS.

Si fornicaris in Iſrael, non delinquat ſaltem Iuda, & nolite ingredi in Galaal: nec aſcenderitis in Beth-auem, nec iuraueritis, viuit Dominus. Dicitum mihi eſt, initio cap. primi fuiſſe diuerſum regnum Iſrael, à regno Iuda. illud enim poſt mortem Salomonis adorauit idola. hoc vero vtcunq; perſiſtit in cultu veri Dei. licet frequentiffime cultui Dei, idolorum cultum commiſceret. Id verò eſt, quod oratione tam flebili, Oſeas arotitri conatur dicens: Si Iſraelis regnum ſeſe ſubiecit idolis, ſaltem regnum Iuda cum cultum abominetur. non intrans in Galgala, nec in Beth-auem. ¶ Galgala erat iudæis locus religioſus. Quia poſteaquam è Iordane egreſſi ſunt, irrantes Paleſtinam, prima caſtra in Galgalis collocarunt. Vbi & Iofue 12. lapides conſtituit, quos ex Iordanis alueo ſuſtulerat. Ibi Iofue, ſecundò Iudæos circumcidit. & in eius campis iudæi fecerunt ſuum Phaſe. Maximè verò erat Iudæis locus ille ſacer, quia in eo apparuerat Angelus Iofue.

&

& ei dixerat, Solue calceamentum de pedibus tuis: locus enim in quo ſtas, ſanctus eſt, & ideo ibi Saul victo Amaleck, Deo litat. Huius tamen loci ſanctitatem idololatræ violauerant, curantes, vt ibi maximè coleretur diabolus, in quo maximè debuerat coli Deus. Cum ego eſſet ibi templum, vbi maximè adorabantur idola, iubetur regnum Iuda, ne in eum locum introeat. ¶ Porro Beth-auem, prius dicta fuerat Bethel, locus planè ſacer, ob ſcalam in eo à Iacob viſam, & lapidem in eo vñctum ab ipſo. At eo loco Ieroboam vitulos aureos collocauit. id eſt idolum Aegypti, ſcilicet Apin, erat enim is vitulus. voluitque Ieroboam, eum locum eſſe in Iſrael ſanctiſſimū. Ita enim Amasias vocat eum, ſanctificationem regis, & domum regni. Propterea deterret Oſeas regnum Iudæ ne in Bethauem ingrediat, ſcilicet ad colendum vitulos illos. Dicitur autè Bethauem, id eſt domus iniquitatis, quo nomine pij vocabant templum illud, in quo tanta contra Deum iniquitas admittebatur, vt eius loco vitulus adoraretur. Illud verò, ne iuraueritis viuit Dominus, D. Hieron exponit. Ne vestro prophaniſſimo ore, nomen ſanctum meum contingatis. Exponi & aliter poteſt. ſcilicet. Ne iuretis, viuit Dominus, Diuinitatem meam vestro idolo tribuentes. Nam cum iuramentum ſit cultus Dei, ei quem idololatræ colebant, per ipſum iurabant, & diuinitatem attribuebant.

Quoniam ſicut vacca laſciuiens declinauit Iſrael: nunc paſcet eos Dominus quaſi agnum in latitudine. Variè exponi poteſt hic locus, primò, Iſrael factus eſt, vt vacca, quæ ex laſciua, iugum tenuit: ita Iſrael, iugum Domini excuſſit, impinguarus enim & dilatarus recalcitrauit. vocatur porro vacca, non taurus: quia vt plurimum, ſœminæ ſunt affectibus impotentiores, quàm mares. Secundus ſenſus eſt: ſœmina laſciuiens marem quemuis admittit, imò & prouocat. ita Iſrael ſuo Deo relictò, deos admittit alienos. Tertius ſenſus refertur ad ſacra Priapi, in quibus nihil aliud, quam laſciua: erat. Nam ſupra dixit Oſeas. Conuerſatos Iſraelitas in ſacris illis, cum meretricibus & effœminatis. Quartus eſt. ex Hieron. qui pro laſciuiens, legit, aſtro, ſeu tabano puncta. vt enim vacca aſilo vulnerata, non quieſcit, loca irrumpt aliena: ita Iſrael auita religione relictà, alienas inuaſit. ¶ Alter locus, ſcilicet, nunc paſcet eos Dominus, ad duo referri poteſt. Prius, vt ſit ſenſus. Iſrael irrumpt paſcua aliena, alienamque religionem capitiuus igitur ducetur illico in latiſſimas orbis regiones;

c.

Vbi

vbi latissimè pascatur. quod factum est. vt suprâ c. 1. & 2. di-
Osee. 12. ximus. Posterior sensus est. adeò sola prelinquetur terra Is-
 raël, vt latè pascere ille possit, ac si vnus agnus grandem cam-
 pum habeat, vt pascatur

*Particeps idolorum Ephraim, Dimitte eum. Separatum est conui-
 uium eorum, Fornicationem fornicati sunt. Dilexerunt afferre igno-
 miniam protectores eius. Ligauit eum spiritus in alis suis: & confun-
 dentur a sacrificiis suis.* Post longam huius textus expansio-
 nem, in sensum D. Hieronym. propendo, qui huiusmodi est:
D. Hier. Si Ephraim (quo nomine vocatur Israel: Nam Ieroboam,
 qui diuisit regnum Iudæorum, erat Ephraim) adeò idolorum
 3. *Reg. 12.* particeps, socius, & amicus est, Tu Iuda dimitte & fuge
 cum fuge Israelitarum conuiuia vt separata, prophana, &
 idolorum plena, vt Paulus dixit. Fuge eos, quia in hono-
 2. *Cor. 10.* rem Friapi, fornicatione fornicantur cum meretricibus &
 Supra hoc. *Textum verò sequentem difficilimum facit*
*verbum afferre, quod Hebræis est, afferre, imperatio mo-
 do. sed vnus est vtriusque sensus, scilicet, Protectores Israe-
 lis, videlicet, Principes seculares, & ecclesiastici dilexerunt,
 vt vinum sibi afferretur, afferre, inquit, vinum. Porro vo-
 catur vinum ignominia, & despectio. Nam largius epota-
 tum hominem reddit ignominiosum, atque despectum.
 Igitur o Iuda fuge Israel, cuius Principes ita diligunt
 conuiuium afferri. Demum fuge, quia ventus ligauit in suis
 alis Israel, vt eum per orbis partes captiuum dispergat.
 ibi planè erubescet à diis, & sacrificiis suis. Cum, scilicet
 viderint, Deos quibus libamina fuderunt, non surrexisse
 1. *Deut. 33.* nec eis opem tulisse: nec in necessitate protexisse. Fa-
 teor ego tamen priora huius textus verba posse hunc sen-
 sum habere. Si Israel adeò vitio idololatriæ seruit, Domine
 1. *Psal. 80.* dimitte eum. Iuxta illud, dimisi eos secundum desideria
 cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis, & illud,
 1. *Ierem. 51.* Curauimus Babylonem, & non est sanata, venite re-
 1. *Luc. 13.* linquamus eam, & illud, Ecce relinquetur domus vestra
 deserta.*

CAPVT V.

*Protheo-
 92a.*

HÆc est tertia concio, in qua Propheta inuehitur
 contra Israel: explicans eius peccata: simulq; ue-
 pœnam eorum, scilicet ruinam Ipopuli israelis: & e-
 tiam Iudæ.

AVDITE

VDITE hoc sacerdotes, & attendite domus Is-
 rael: & domus regis auscultate: qua vobis iudicium
 est. Ne credas hoc loco Sacerdotes vocari, eos
 qui erant ex Aaronis familia. Hi enim ex vni-
 uerso Israële, idololatriam Ieroboami fugien-
 tes Hierosolymis ministrabant. Vocantur ergo hic, Sacer-
 dotes idolorum vocantur secundò ad iudicium Israëlitæ, vo-
 2. *Paral.* catur tertio domus Regis Israëlis: quia Ieroboam, & ferè
 11. c. eius successores à Republica Israëlis, aut à tyrannide sua, in 3. *Reg. 12.*
 throno regni constituebantur. Contra verò Dauid & eius
 Reg. 15. successores à Deo delecti erant. Ergo aduocantur princi-
 pes ecclesiastici, & seculares, & populus, vt audiant contra
 sua delicta Diuinâ sententiâ. Vt sit sensus. Vos omnes cito,
 vt audiatis sententiâ, quæ in iudicio Dei, Deus contra vos pferret.

QUONIAM laqueus facti estis speculationi: & rete ex-
 pansum super Thabor. (2.) & victimas declinastis in profundum
 (3.) Et ego erudior omnium eorum ego scio Ephraim: & Israel non
 est absconditus à me. (4.) Quia nunc fornicatus est Ephraim,
 contaminatus est Israel. (5.) Non dabunt cogitationes suas, vt reuertan-
 tur ad Deum suum: quia spiritus fornicationum in medio eo-
 rum (6.) & Dominum non cognouerunt. Et respondebit arrogan-
 tia Israel in facie eius. Et Israel, & Ephraim reuertentur in iniquitate sua
 Ruet etiam Iudas cum eis. Solent iudices in sententiâ sua, an-
 tequam damnationis verba proponant, damnationis merita,
 & rationes explicare. Similiter hoc loco facit Do-
 minus. Prius enim quàm dicat, Ruet Israel & Iudas, sex cau-
 sas adducit sententiæ tam iustæ. Prima est, quod Israelitæ essent
 laqueus specula, & rete in Thabor: pro specula seu speculatio-
 ne textus Hebræus habet Mispha: quod speculum, seu specula-
 tionem significat. Porro quidam interpretes Hebræi id som-
 niant, cum Ieroboam, rex Israëlis, constituit vitulos in Bethel
 3. *Reg. 12.* & Dan, & edificauit super montem Mispha, & super montem
 Thabor speculas, vbi essent speculatores, qui interficerent
 vniuersos Israelitas, ascendentes ex Israele in Hierosolymâ,
 ad sacrificandum in ea. Hoc igitur dicunt, Oseam voluisse,
 cum ait, Laqueus facti estis in Mispha, & rete in Thabor,
 vbi viri pij, Deo suo sacrificare volentes, à vobis capian-
 tur, & interficiantur. Sed vt videretur, hæc fabella est. Quippe
 Thabor distat à Hierosolymis centum miliaribus. Quo-
 modo igitur speculator, qui erat in Thabor, videre ad tan-
 tam distantiam posset eos qui per differentissimas vias, in Hie-
 rosolymâ sacrificaturi cõscēdebāt. Quod si etiâ videret, quo
 c. 2 modo

modo è tam longinquo posset agnoscere, qui nam erant, qui ad sacrificandum Hierosolymam contendebant. ¶ Multo ergo planius dicas, Maspha, seu Mispha (idem quippe hæc vocabula significant) esse locum in montibus Icharim, propè templum Silo tantopere venerandum: & propter suam antiquitatem, & quia in eo olim Arca Domini repõta erat. Quia igitur vrbs Mispha erat iuxta Silo, & quia in eo habitauerat olim sanctus Samuel propheta, conueniebãt in eam frequentes Iudæi, quos loci religio vocabat. Et quia Sacerdotes idolorum, nullam prætermittebant occasionem, vt Iudæos deciperent, & ad idola prouocarent, aderant in Mispha: & eos, qui in eum locum conueniebant, decipiebant, atque ad idola adducebant. Ideò Oseas dixit Sacerdotibus illis, Laqueus facti estis in Mispha, quo, scilicet ipsi infideles, fideles Iudæos, in eum locum religionis causa conuenientes, decipiebant, & in idolorum cultum petrahebant. ¶ Ex hac interpretatione via aperitur ad intelligentiam literæ sequentis, scilicet facti estis rete expansum, super Thabor. Thabor erat mons illustrissimus in tota Palæstina. Ideò enim Ieremias ait, Sicut Thabor in montibus: & sicut Carmelus in mari. Eius altitudo est triginta stadium, vt Aegeshippus auctor est. Habet in vertice planiciem viginti sex stadium, vbi struuntur turres, ædesque regales, vt nunc earum ruinae docent. in eius radice erat locus religione plenissimus, vbi Melchisedec occurrit Abrahæ, à cæde quatuor regum reuertenti, & erat via in eadem radice, è Syria in Aegyptum. Propter has causas multi omninò Iudæi in eum montem veniebant: eum scilicet locum veneraturi. Hos adoriebantur Idolorum sacri ficuli, eos decipientes, à Deo verò retrahentes, ad idola petraherentes. Ideò eos vocat Oseas, rete expansum super Thabor, quo tam multi conueniebant, & ob loci amenitatem, & ob eius religionem. Nam & Christus in eum locum sæpè conuenit. ¶ Secunda causa est Deus contra Israelẽ sententiam fert, illa affertur in textu, quia Israelitæ declinauerunt in profundum victimas, quæ Deo offerri consueuerant, id est, proiecerunt in profundum, & velut spelierunt sacrificia Deo offerenda. Hebræis est, Victimam declinantes profundaue- runt. id est, Hi defectores, & apostatæ victimas Domini conantur in profundo silentio sepelire: vt nunquam amplius appareant. Vide quid humana industria conetur.

¶ tertia

¶ Tertia sententiæ causa est, Quia id Israelitæ faciunt, me præsentem, & spectantem, ait Dominus. imò me admonente, ne faciant: & castigaturo, si fecerint. Dominus enim per prophetas suos frequenter nimis Israelẽ admonerat: ne in idololatriam impingeret. Est verò grauissima impudentia Deum ira admonentem, & erudientem contemnere. Tu vide, quàm non cesset Dominus grauis, rationibus nos ad se renouare. Ideò subdit, Israel & tribus Ephraim (ex qua tribu fuit pessimus Ierobeam qui primus idola in Israelẽ inuexit) est mihi notus, intueor ego eum continenter: quia causa, nihil peccatorum, aut fordium admittere debuisset. At enim Moses. Egesta, humo cooperies. Dominus enim tuus ambulat in medio castrorum. vt sit, scilicet tibi eius præsentia religione plenissima. ¶ 4. Causa est, Quia non contentus Israel, fornicationem, seu idololatriam olim sub Ierobeam admisisse tunc etiam admittit: non contentus ab-isse in consilio impiorum: nunc etiam in eorum via stat: & in cathedra peccatiæ sedet: Humanum fuit errare, ac diabolicum est perseuerare. ¶ 5. causa redit in idem. Si peccasti, cogita saltem, quomodo places offensum Deum, arqui Israel nihil minus cogitabat. Tenebat quippe eum dæmon, velut cæcum, ne videret: velut surdum, ne audiret: velut captiuum, ne ad relictum Deum rediret. Id significat verbum, spiritus fornicationum, seu idololatriæ est in medio eius. vt sicut spiritus infirmitatis inclinabat miseram foeminam, ne sursum aspiceret: ita spiritus idololatriæ inclinabat infelicem Israelẽ, ne ad Deum reuenteretur.

¶ Tu nota, sicut est spiritus immundus mouens hominem ad libidinem, & spiritus infirmitatis, infirmum hominem, vt sanetur impediens: ita est spiritus idololatriæ, homines ad idolatriam heu nimis alliciens. Adeò Lucifer nouit, suis ministris, in noxam nostram officia distribuere. ¶ 6. causa, Dominum non cognouerunt. Parum videtur dici: atqui, multum significari, vt apud Isaiam, Cognouit bos possessorem suum, & asinus item: sed Israel non cognouit me. id est, Post tergum me abiecit: nihil me curat penitus: omnino mei oblitus est: factus est in mundo sine Deo, vt Paulus ait. At grauissima iniuria est, Dei ita obliuisci cum omnes omninò rationes, eius recordari nos cogant: ¶ Propter has igitur causas, sententia contra Israelẽ profertur. Israelis arrogantia in eius faciem prodibit. id est, peccata suæ arrogantie, in publicum tãdem exhibit. vt solet cœce-

- ptus in corpore languor, tandem in facie demonstrari. Ruet denique Israel, & Ephraim: & cum eis etiam Iudas. Iudas, inquam, qui Israelem auscultans, eius idola, Deo suo contempto veneratus est. ¶ Impleta fuit hæc sententia tempore
- 4. Re. 17.** Osce regis Israel, sub quo captiuus fuit Israel à Salmanasare, quadraginta post hanc prophetiam annis, plus minus quo etiam tempore, regnante Achaz in Iuda, victus Iudas est, & grauissima ab hostibus damna sustinuit.
- 2. Para. 28.** *In gregibus suis & in armentis suis vadent ad querendum Dominum: & non inuenient. Ablatus est ab eis. In Domino præuaticati sunt. Quia filios alienos genuerunt. Nunc deuorabit eos mensis, cum paribus suis.* Locus hic non videtur Israelem vigere, hic enim non consulebat Dominum: sed dæmones, vt legimus de
- 4. Reg. 1.** Ochozia. Viget igitur Iudam: quia enim sententia prædicta, etiam Iudam inuoluebat: causam, cur inuoluebat, nunc reddit, scilicet quia Iudas simul cum Deo, idola colebat, & consulebat. Siquidem multo post hanc prophetiam, Iosias rex ex regno Iudæ infinitas idolorum sordes abiecit. Ait
- 4. Re. 24.** igitur Osceas. Videns se Iudas ab ostibus premi, greges & armenta afferet, quæ Domino offerat, vt eum placet offensum: sed non inueniet eum, quia ablati sunt ab eis. ¶ Dices,
- Zuc. 21.** Num non omnis qui Deum querit, inuenit: quoniam odo Iudas queret, & non inueniet? Certè, quia Moyses docuit, Cum quaesieris Dominum Deum tuum, inuenies eum, si tamen toto corde quaesieris. At Iudas tribulatione premente, Deum gregibus, animo idola colebat, pulchrè hoc Ieremias. Nunquid carnes sanctæ auferent à te malicias tuas? Ergo frustra nos Christiani Deum oramus, si peccatis pleni, etiam Eucharistiam Deo offeramus. Subdit igitur Osceas, præuaticati sunt Iudæi à Domino ad idola. quorsum ergo Deo greges, offerunt, si suos filios dæmonibus immolant? iuxta illud, Immolauerunt filios suos & filias suas dæmoniis, effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filii. Num non id est gignere filios alienos, quos videlicet ita auferunt sibi, vt dæmonibus tradant: certè filios alienos, non Dei, sed idolorum, & dæmonum. Deuorabit igitur mensis eos, & partes suas, id est eos, & eorum hæreditates. Constat enim partem sumi pro hæreditate, vel ex illo, partes vulpium eorum. Hæc verò prophetia impleta videtur, ex Isai ita tradente, Sennacherib velocissimè deuorabit ciuitates Iudæ, Aiath, Machmas, Gabaas, Rama, &c. Lege etiam nonnihil in 4. libro Reg. Ergo prænuunciat Dominus

Dominus fore, vt tam sit impar Iudas Sennacherib, vt intra mensem hic omnes ciuitates Iudæ sibi vendicater,

Clangite buccina in Gabaa: tuba in Rama: & ululate in Bethauem. Post tergum tuum Beniamim. Ephraim in desolatione erit, in die correptionis. In tribubus Israel ostendi fidem. Dixi, cum textum præcedentem exponerem, eum ad Israelem non pertinere, sed ad Iudam: ad quem Benjamin pertinebat. Id confirmat textus præfens, adducens vrbes, ad tribum Beniamin, atque ideo ad regnum Iudæ spectantes. Lege in Iosue, & Iosue. 18. inuenies Gabaa, Rama, & Bethel, (quæ olim Luza, postea vocata est Beth-auem) ad tribum Beniamin pertinuisse. Sed quia hæc tribus proxima erat tribui Ephraim (vnde idolatria prodiit) ex ea cultus idolorum, velut contagio, Beniamitis adhæsit. quâ ratione, contra eos speciatim clamat Osceas. ¶ Tu lector memineris, Prophetas vidisse in lumine prophetico, ea quæ prophetabant. Ideo enim, Videntes vocabantur. Videns igitur Osceas hostes in tribum Beniamim irruere, eam excitat, En, ait, ruunt hostes contra te, clangite buccinis, intona tubis, classicum cane, En post tergum tuum hostis. ¶ Fit mentio ciuitatis Gabaa, quia eam Saul suo natali, & habitatione illustrauerat. illustraue rat etiam grandis illa victoria, quâ Saul & Ionathas (qui in ea castra fixerant) Philistæos demoliri sunt. Erat & ipsa in se munita ciuitas: & militiæ idonea. Nam inde Beniamitæ ad prælium egrediebantur, vt in lib. Iudicum habetur. ¶ Rama etiam erat ciuitas illustris. Siquidem in ea habitabat Saul, dum contra hostes bella generebat, ait Zieglerus. Habitaui etiam Samuel in ea. Ergo in ciuitatibus militariibus Beniamitæ ad prælium parari iubentur. ¶ Iubentur etiam præparari in Bethauem, ironicè. Quasi dicat, Ite in templum idolorum: ibi ululate coram eis: vt surgant, & opulentur vobis: & in necessitare vos protegant. De Bethauem dixi supra. ¶ Quam verò verissima fuerit hæc prophetia, lege in Isaiâ, dicente, Adueniens Assyrius veniet in Aith: transfuit Magron: apud Machmas commendauit vasa sua: Transierunt eursum, Gabaa sedes nostrâ: obstupuit Rama. Quia verò calamitas harum ciuitatum reparata est, cum Angelus percussit Assyrium: calamitas verò Ephraim, & Israel nunquam fuit reparata. ideo subdit Osceas, Ephraim in desolatione erit, durabit, & p se uerabit, ex die qua Dñs eum vastatione corripuit. ¶ Porro verba postrema, iudicio meo, vj habet iuramentum: in hunc sensum: ego quidem a

*1. Reg. 13.
14.*

*Iudicum
penuit.*

*Ziegler.
Reg. 15.*

Dent. 32.

Osee. 4.

1. Sam. 10.

4. Re. 19.

quidem ostendam in Israel quàm sint vera, quàmque fidelia verba, quæ dixi, vt hæc verba non sint comminatoria, qualia fuere Ione contra Niuiuem. sed sint assertoria penitus. Et quia Deus Oseæ futura, vt facta reuelabat, ideo pro ostendam, dixit, Ostendi.

Facti sunt principes Iudæ quasi assumentes terminum. super eos Deut. 1. 19. effundam, quasi aquam iram meam. Dictum erat, Non assumes, & non transferes terminos proximi tui: quos fixerunt priores in possessione tua, & alibi, Maledictus, qui transfert terminos proximi sui. Si maledicitur transferens terminos possessionis, quâto potius transferens terminos Religionis? Fixi sunt termini in fide, quos prætergredi non licet. At principes tribus Iudæ facultatem dabant popularibus suis, vt ultra cultum Dei, idolorum culturæ vacarent. Grauiissimum erat id crimen: quo in vtramque partem illi claudicabant, vt increpabat Elias. Ideo, inquit, effundâ super eos iram meam, velut aquam. id est, velut flumen aquæ, impetu. veni entis, & ædificia, quamuis firma diruentis. ¶ Notabis, postquam Oseas inuectus fuerat contra Beniamin, & Ephraim, gladium suum vibrat contra Principes Iudæ: vt qui populo peccandi ianuam aperirent.

Calumniam patiens est Ephraim: fractus iudicio. quoniam cepit abire post sordes. est, quia Ephraim cepit abire post idololatriam sordes: cum idolis fornicans, ideo in iudicio dei fractus est, scilicet decidens è loco sublimi, in infimum locum, quâ causa, calumniam, & oppressionem ab hostibus iam patitur. ¶ Adnotandû est, Ephraim, cû aliis omnibus tribibus de principatu cõtendisse. Videbatur enim sibi à Iacob moriente, præ aliis omnibus electus, & prælatus. Maxime verò posteaquam ex ea tribu Ieroboam fuerat electus in regem. Ait igitur dominus, Tu, qui ita de principatu gloriaris, ob culpam idololatriæ, in diuino iudicio cades, & ex casu, eris velut osibus fractus, & comminutus. atque adeo ita fractus à quolibet vim pateris. ¶ dolcamus nos interim, qui peccamus. Nam in iudicio dei cadimus, & comminui-mur. Nam super quem lapis ceciderit, comminuetur. Et ego quasi tinea Ephraim: & quasi putredo domui Iudæ. Si quæras, cur patietur vim ephraim, Cur ipse corruet, & Iudas: Respondet Dominus, Quia ego sensim arrodo vires eius, & trob. vt solet tinea arrodere pannum: vt solet, quæ cœpit in ligno putredo, totum putrefacere: & admixtus in eo teredo, totum lignum absumere. At corrosum teredine lignum, &

3. Reg. 18

Osee. 4.

Gene.

49.

3. Re. 12.

Lut. 20.

abire post sordes. est, quia Ephraim cepit abire post idololatriam sordes: cum idolis fornicans, ideo in iudicio dei fractus est, scilicet decidens è loco sublimi, in infimum locum, quâ causa, calumniam, & oppressionem ab hostibus iam patitur. ¶ Adnotandû est, Ephraim, cû aliis omnibus tribibus de principatu cõtendisse. Videbatur enim sibi à Iacob moriente, præ aliis omnibus electus, & prælatus. Maxime verò posteaquam ex ea tribu Ieroboam fuerat electus in regem. Ait igitur dominus, Tu, qui ita de principatu gloriaris, ob culpam idololatriæ, in diuino iudicio cades, & ex casu, eris velut osibus fractus, & comminutus. atque adeo ita fractus à quolibet vim pateris. ¶ dolcamus nos interim, qui peccamus. Nam in iudicio dei cadimus, & comminui-mur. Nam super quem lapis ceciderit, comminuetur. Et ego quasi tinea Ephraim: & quasi putredo domui Iudæ. Si quæras, cur patietur vim ephraim, Cur ipse corruet, & Iudas: Respondet Dominus, Quia ego sensim arrodo vires eius, & trob. vt solet tinea arrodere pannum: vt solet, quæ cœpit in ligno putredo, totum putrefacere: & admixtus in eo teredo, totum lignum absumere. At corrosum teredine lignum, &

corruptas tinea pannus. vim facile à quouis patietur. ¶ Ergo verè Deus, cum sancto sanctus est, sed cum peruerso, *Psal. 17.* inquit, peruerteris. factus, scilicet ei quasi tinea, & putredo. Planè, quia subtrahens hominibus auxilia illa nobiliora, relictis ipsi sibi, quas vires habebunt? ¶ Quod si lector huius prophetiæ veritatem velis experiri, lege historias Regum Iudæ, & Israelis, à tempore Ozie regis Iudæ, sub quo Oseas propheta cepit vsque ad finem, videbis Iudam, & Israellem sensim labefactatos, sensim etiam amisisse vires. vt pote qui arrosam substantiam habebant.

Et vidit Ephraim languorem suum, & Iudas vinculum suum. & abiit Ephraim ad Assur, & misit ad regem vltorem. & ipse non poterit sanare vos: nec soluere poterit à vobis vinculum. Quoniam ego quasi leena Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iudæ. Ego capiam, & radam: & non est qui eruat. Id est. Vidit Ephraim, quod languor suus festinabat ad mortem. Nam vires regni ita labefactare, eius interitum promittebant. Similiter vidit Iudas, quod properabat ad vincula, & captiuitatem. videns, scilicet regnum suum ab hostibus fore delendum (erat enim illorum viribus impar.) In tâta igitur vtriusque regni trepidatione, nec Ephraim, nec Iudas ad auxilia Diuina toties experta, confugerunt. sed confugerunt ad regem Assyrium, qui vltor, & hostis, non amicus erat. Atqui Assyrius non poterit Ephraim à languore sanare: nec Iudâ à captiuitate seruare. Nam obsistet Deus conatibus eius: Factus enim est Israeli velut leena propter catulos, quos nutrit, famescens: atque ideo ferocissima. Factus est item Iudæ, velut catulus leonis, cui mater non attulit cibum, ac ideo rabidus fame, prædam omnino deripiet. Quod si Deus perderet parat, frustra Assyrius seruare contendet. ¶ Quantum ad prophetiæ veritatem lege historias Regum Israelis. inuenies Manahem confugisse ad Phul regem Assyriæ, & ei mille argenti talenta dedisse, vt firmaret regnum eius. Et Osee vetricialis sit Salmanaassari Assyriæ regi: ne visitaretur ab eo. Et achaz rex Iudæ confugit ad auxilium Teglati Phul Assar. Assyrii: dans ei omne aurum, quod inueniri potuit in templo Domini. Sed frustra hi hominum auxilia querunt, qui Deum suum in sensum habebant, & ab eis regnum auferre decreuerat. ¶ Notabis vehementissimè, peccata nostra mereri, vt Deus nobis efficiatur quasi leena, propter catulos ferocissimos, & velut catulus leonis, cui vt iam grãdiori, mater non affert cibum, atque est propterea familiaris. Vt igitur

4. Reg.

15.

4. Reg.

17.

4. Reg.

16.

ab hac leena, & catulo, ita fameſcentibus, nemo eripiet prædam, quam rapuerunt: ita à Deo, regnum quod parat deſtruere, nemo liberabit. Lege Aelianum dicentem, Cum leo fame tenetur, cum ſummo periculo ei occurratur. Vide igitur quomodo ei fameſcenti cibum eripies?

*Aelianus
lib. 2.
cap. 2.*

Vadens reuertar ad locum meum: donec deficiatis, & queratis faciem meam. Cum Turca Baiazerus Constantinopolim obſideret, viſum eſt lumen, ad columnæ modum, è templo Sanctæ Sophiæ in cælum conſcendere. Significans fauorem Dei, è Constantinopoli deſceſſiſſe, in cælum conſcendiſſe, atque adeò vibem deſeruſſe, ſcilicet vt rabiem Turcæ experiretur. Ita nunc Dominus dicit, Ex vrbe veſtra, & ex prouincia veſtra diſcedo: in cælum, qui eſt propriè locus meus me recipio; atque ita vos deſero, & meo vos favore deſtituo. Ita deficietis, & ab hoſtibus exſcindemini: & ſerò tandem faciem meam in meo templo deprecabimini. ¶ Tu lector memento verbi Domini, Ecce relinquetur domus veſtra deſerta. & illius, Dimiſit eos, ſecundum deſideria cordis eorum: ibunt in adinventionibus ſuis. & illius quod ſupra dixi. Particeps idolorum Ephraim: dimitte eam: At verò, *Psal. 103.* Auferente te faciem turbabuntur: auferes ſpiritum eorum, & deficient.

*Luc. 13.
Psal. 8.
Oſee. 4.*

Psal. 103.

CAPVT VI.

Protheoria.

Prima pars prædicit Hebræos Chriſtum quaerituros; Chriſtumque venturum. Secunda reprehendit Iſraelem & Iudam. Tertia ſpeciatiim reprehendit Galaaditas. Quarto proſequitur reprehentionem Iſraelis.

N tribulatione ſua mane conſurgens ad me. Venite, reuertamur ad Dominum, quid ipſe cepit: & ſanabit nos: percutiet, & curabit nos poſt duos dies. In die tertia ſuſcitabit nos & viuemus in conſpectu eius. Sciemus, ſequemurque, vt cognoſcamus Dominum. Dixerat Dominus cap. præcedenti Reuertat ad locum meum, donec deficiatis & queratis faciem meam. Deſerti igitur Iudæi Diuino præſidio, deſecerunt, In hac ſua tribulatione, & defectu prænunciat Oſeas, eos queſituros Deum, mane conſurgentes, & ſe inuicem cohortantes, & dicentes, Venite reuertamur ad Dominum ex toto corde noſtro (Vt fecerunt Daniel, Eſdras, Nehemias, Haggæus, Za-

Oſee. 5.

Dan. 9.

Zacharias, & reliqui pij (dicentes etiam: Dominus, vt leena, & vt catulus leonis diripuit, & dilacerauit nos: ſed & ipſe ſanabit. ipſe centè grauiffimè percuſus: ſed & benigniffimè curabit. ¶ Illud verò, Viuificabit nos poſt duos dies, attentum exigit lectorem. Notandum igitur, quod captiuitas regni Iudæ (de qua potiſſimè fit mentio) vocatur tenebræ, & nox. Nam tribulatio grandis & captiuitas, noctem & tenebras repræſentant, iuxta illud, Intra tenebras, filia Chaldæorum. Huic nocti captiuitatis Iudæ in Babyloniam, ſucceſſit mane, quando per Cyrum & Darium reuertit Iudæ in patriam reuertit, & templum ædificare. Hæc lux, & dies durauit Iudæis vſque ad Antiochum Epiphaneſem, cuius tempore finita Iudæorum die, ſucceſſit eis tribulationis obſcuriſſima nox. vt libri Macchabæorum docent. Hæc nox cœpit inclareſcere, & ſuus ei dies ſucceſſit, cum Macchabæi regnum Iudaicum, omninò deſtrictum glorioſè reſtituunt: & templum ſacrilegè profanatum, religioſè ſanctificant. Huic ſecundæ Iudæorum diei, ſucceſſit nox tenebroſa, quâ Romanorum imperio ſubiecti, alienigenam Herodem coguntur in regem admittere: ablato, ſcilicet ſceptro de Iuda: & duce de ſœmore eius. Habes lector poſt captiuitatem Babylonicam duos Iudæorum dies, totidemque, noctes, ¶ Poſt hos dies duos prædicit propheta fore, vt Chriſtus viuificet populum ſuum, ſ. quia ad finem regni Herodis venit Chriſtus, per quem ſumus omnes viuificati. Ergo veniente Chriſto, nocti ſeruituris, & miſeriæ Iudæorum ſub Herode, ſucceſſit dies tertia gratiæ, Euangelij, libertatis, & Spiritus. In hac die Chriſtus ſuſcitatũ mortuis: & in eo ſumus nos omnes excitati. ſcilicet membra cum capite. Vt enim eo in cœlis ſedente, nos ſecum conſedere fecit. ita eo ſurgente, nos omnes conſurgere fecit. vt Paulus nos docuit, dicens, cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto (cuius gratia eſtis ſaluati) & conreſcitauit, & conſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto. Idè dicit Oſeas, Viuemus in conſpectu eius: vt viuunt coram ſuo capite membra, capite eis vitam communicante. Et quia per Chriſtum, fuit terra plena ſcientia Domini, adeò vt per eccleſiam, innotuerit principibus & poteſtatibus multiformis ſapientia Dei. Idè ſubdit Propheta, quod nos coram eo viuentes, ſciemus. & quia gratia euangelij non ſolum dat nobis ſcire ſed etiam ſequi Dominũ, contra quã fecerat lex, hæc enim,

ſai. 47.

1. Macch.

1. 2. 3.

1. Macch.

3. 4. 5.

Gene. 49.

Rom. 11.

Ephes. 3.

1. Co. 12.

Ephes. 3.

vt quæ infirmabatur per carnem, non poterat iustificare (quod Paul. docet) At verò gratia Euangelij dato Spiritu, dat nobis Christum sequi. Ideò propheta dicit, Viuemus, *Rom. 8.*
Joa. 8. sciemus, & sequemur Dominum. At, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, ait Dominus: sed habebit lumen vitæ.
 ¶ Colligamus quæ diximus. Nocti captiuitatis Iudæorum in Babylonia, successit prima dies: in cuius mane reuertuntur ad Dominum, ædificantibus templum, & vibem Zoro-
Zach. 1. bable, Zacharia, & Nehemia. Hæc prima dies obscuratur, Antiochi nocte prægente. Cui nocti, secunda succedit dies.
1. Macch. 1. 2. in cuius mane templum sanctificatur & dedicatur à Machabæis. Hæc dies obtenebrescit sub Romanorum seruitute, &
1. Macch. 5. Herodis regno. His duobus diebus succedit tertia Christi dies: per quem à Deo sanamur: viuificamur, scientia diuina replemur: & Christum sequentes simul. cū eo Ieroly-
Mat. 20. mam ascendimus. Hæc fufius aperire, neque est huius operis, in quo breuitati studemus: neq; ingenij nostri, quod tantarum rerum ponderi cedit. ¶ Vnum est quod admone re liber, quod Oseas dixit, Nos viuificandos post duos dies, idem ferè est, quod & Daniel dixit, Post hebdomadas 70. consumandū peccatum: & adducendā iustitiā sempiternam, &c. Nam hi duo Oseæ dies habent 48. horas. Si verò cuius horæ dederis decem annos, surgent 480. anni. Post quos, inquit Oseas, venit Christus redempturus nostram captiuitatem. At verò 70. hebdomadæ Danielis faciunt 490. annos. in quibus abolito peccato, sempiterna iusticia adducitur.

Quasi diluculum preparatus est egressus eius. Et veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terræ. Video verba deesse ad explicanda huius literæ sacramenta. sed balbutiendo, explicemus vt cunque. ¶ Primo loco aduerte textum dicere, do minum eundē, qui viuificabit nos, in cuius conspectu viuemus, quem sciemus, & sequemur, eundem, inquam, esse, cuius egressio est, velut diluculum, & qui venit nobis, velut imber. Igitur Messias, qui viuificabit, qui egredietur, qui erit vt imber, reuera Dominus est. Igitur conuictus est Arius. ¶ Secundò nota, Egressus Messæ est, quasi diluculum. id multa demonstrat. Diluculum, lux est tenebris cõmissa. Ita Christus Deus est humanitati coniunctus, lux
Ex Christi. f. Diuinitatis, vnita nubi nostræ humanitatis. Quia Verbum
1. Jean. 1. caro factum est, Neque est dubium, Christi huma-
3. Reg. 18. nitatem paruulam fuisse Eliæ nubem. Iam diluculum egredi-

egreditur è cælo, sine eius corruptione. Et Christus egressus est è matre, vt Sponsus è thalamo. & equidem sine matris violatione. Tertio diluculum effundit se per totam terram, vt Christi gratia se per totum orbem effudit. Nam, inquit, Euntes in mundum, prædicate omni creaturæ: Quarto diluculum, & si se per orbem effundat, non tamen penitus exhilarat. Ita dictum est, Multiplicasti gentem: sed non magnificasti lætitiā. Quia licet lux Euangelij in omnes se proferat: sed non omnes ei obediunt. Videlicet, quia lux fidei est obscurior, velut diluculum: non clara, vt meridies. Quintò, succedit diluculo meridies, vt luci Christi in hoc mundo succedet æterna fœlicitas. ¶ Tertio nota, Christus futurus erat velut imber, id nobis indicat duo. Et quod verbo prædicationis erat terram irrigaturus (est enim verbum Dei, velut pluuia, & velut ros: velut imber, & Isai. 55. nix) quod inebriat terram, & infundit eam, & geminare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedendi. Et quod sine fastu, & strepitu esset in terra conuersaturus, scilicet, vt solet imber descendere quod in psalmo dictum erat, Descendet, ait, vt pluuia in vellus: sicut stillicia stillantia super terram. ¶ Quarto, quod Christus sit imber temporaneus, & serotinus indicat Christi sufficientiam. Neque enim est sicut lex, infirma & egena: sed est, Omnia in omnibus Christus, scilicet, qui terræ nostræ dat totum, quod ei sufficit. Quod si terra adeò compluta fructum inimè reddit, non imbris, sed terræ culpa fuerit. ¶ Est autem pluuia temporanea, quæ cadit mense Octobri: serotina verò Martio mense.

II. PARS.

QUID faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Misericordia vestra, quasi nubes matutina: & quasi ros mane pertransiens. Propter hoc, dolavi in prophetis: occidi eos in verbis oris mei. Et iudicia tua quasi lux egredientur. Quia misericordiam volui, & non sacrificium & scientiam Dei plusquam holocausta. Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum. Ibi preuaricati sunt in me.

Ante omnia norandum est, in litera Hebræa, pro misericordia legitur sanctitas. quasi vniuersa sanctitas potissimum in misericordia sita sit. Nam Christus in die Iudicij sanctitatem examinaturus, misericordiam examinabit. ¶ 2. Textus hic indicat, & Isaelem, & Iudam multam operam indulgentiæ, sacri-

se sacrificiis, & holocaustis Deo offerendis: in quibus illi nimis cōfidebant. Atqui, docet Deus se potius sanctitatem animi expetere, quā copiam holocaustorum. ¶ 3. Textus docet, Deum fecisse pactum cū Adam: quod (heu) Adā trāsgressus est, nulla bonaratione, sed sola mulieris admonitione suafus. ¶ Iam ad textum. Eius sensus hic est. Quid debui tibi facere Ephraim & Iuda, quod non fecerim? Quid debui tibi, vinea mea prestare, quod nō prestiti? Quid amplius a me desideres? Sanctitas olim vestra fuit, vt nube cula, & ros quæ mane quidem apparent, sed statim euanescent calore siccata. Ita sanctitas vestra fuit sub Dauide, & Salomone. post eos velut siccata disparuit, scilicet Deo relicto, & vobis ad idola conuersis. Ego interim dolabam vos per prophetas meos, quos occidistis, quia loquebantur verba oris mei. Cum tamen iudicia, quæ illi vobis proponebant, essent vt lux clarissima. Erant enim hæc, Quod ego vellem potius sanctitatem, quā sacrificia: & quod illi potius scirent, & nossent me, quam quod holocaustis mihi litarent. Sed his nihil obstantibus, ipsum pactum quod mecum, Mose intercedente, pepigerunt, transgressi sunt: suum primum parentem Adam imitati: qui pactum quod mecum pepigit transgressus est. imò & in iis ipsis sacrificiis, quæ mihi offerunt, præuaticantur, nam corpore quidem mihi offerunt, & labiis me honorant: sed cor eorum, cum ad idola propendat, longè est à me. ¶ Videor mihi toti huic literæ clarā lucem intulisse: sunt tamen adhuc quædam annotanda. Verbum, dolaui, Hebræis significat detruere, & obrudi. vt solet carpentarij instrumenta rem duram dolando deteri, & consumi. Ergo Prædicatores officij vestri admonemini. Dolatis vos equidem populum: sed dolando, & dolendo: docendo & orando, vos labor iste consumet. ¶ 2. Illud verbum, occidi, significat ad occisionem adegi. Vt enim Christus mandatum accepit à Patre, vt se morti subiceret: ita & sui prophete susceperunt. ¶ 3. illa verba, Iudicia tua, vt lux eg. aperte demonstrant, verba quæ Deus per sanctos suos nobis inclamat, & proponit clarissima esse. sed nos videntes, non videmus: audientes, non intelligimus. ¶ 4. Attende, quam frequenter Prophetæ clamant, Deum potius velle sanctimoniam vitæ, quā oblationem sacrificiorum. Ita Isaias. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum dicit Dominus, Plenus sum, & reliqua, in hunc finem, multa.

Gen. 3.

Ysa. 5.

2. N. 3.
Regum.

Exod. 24.

Genes. 1.

Ioan. 14.

Ierem. 1.

Ysa. 8.

Ysa. 1.

Ierem. 9.

multa. Idem Ieremias. Vt quid mihi thus de Saba affertis? & calamum suauē oleentem, de terra longinqua? holocaustoma Ierem. 6. ra vestra non sunt accepta, & cætera. Amos item. Munera vestra non suscipiam: vota pinguium vestrorum non respiciam. & David, Nunquid manducabo carnes taurorum, & Psal. 40. sanguinem hircorum potabo? Quorsum enim offeras Deo holocaustum, si diabolo obrulisti animum? quorsum Deo offers res tuas, si diabolo obrulisti animam tuam. Sed hæc disputatio redibit in Propheta Michæ. ¶ 5. Intellige, quod Mich. fuerit pactum cum Adam. Fuit enim vt eius iustitia, similiter 1. Cor. 15. & iniustitia ad suos posterōs dimanaret. Nam ideo in Adam Rom. 5. omnes moriuntur. & per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi. ¶ 6. Nota illud, ibi præuaticati sunt. cuius sensus non est, quod in terra præuaticati fuerint. præuaticari. Neque enim de ea terra vllus seismo præcesserat. Sed sensus est, quod in ipsis suis sacrificiis præuaticabantur. Et equidem grande malum est, vt idipsum quo Deum placare putabas, sit quo eius contra te iracundiam prouoces: Iuxta illud, Oratio eius fiat in peccatum, vt oratio, quæ aufert Psal. 108. te debuerat peccata, ea faciat cumulatoria.

III. PARS.

Galaad ciuitas operantium idolum: supplantata sanguine: quasi fancee virorum latronum: particeps sacerdotum, in via interficientium per gentes de Sichem. Quia scelus operati sunt. Galaad est prouincia grandior, in qua erant multæ Ciuitates, & ipsæ munitæ, scilicet, Bosor, Alimis, Chasphor, Maged, Carnaim, Casbon, & aliæ multæ. vt ex primo libro Machabeorum colligas. Erat 1. Mat. 5. etiam ibi in tribu Gad, Idolum, quod D. Hierony. hoc loco D. Hier. dicit. vt & ego credo collocatum erat idolum illud in ciuitate Phanuel, siue Socoth, vbi Iacob in torrentis transgressu, cum Angelo luctatus est. Curabant enim idololatræ (vt su. Gen. 32. præ mihi dictum est) vt quo loco pij magis Deum colebant, Osee. 5. illic collocarentur idola, vt ab omnibus colerentur. Ergo eziusmodi mandatum est Oseam specialiter inuectum contra hanc urbem Galaad, s. Phanuel, vbi tantopere colebatur idolum, vt caput esset idololatriæ, in illa regione. Ergo dicit eam ciuitatē abominabilē esse, vt pote, quæ idolum illud fabricata fuisset. & 2. quia erat sanguine supplantata. i. quia insidiabatur vt priorū sanguinem funderet, s. eorum, qui eiusmodi idololatræ

idolatriæ repugnabat. & tertio quia erat velut fauces latronum. qui semper deuorantes aliorum substantias; per phas, & nephas: nunquam cessant tamen, & nunquam satientur. & quia in ea erat particeps, id est, cætus ac participatio Sacerdorum, quorum officium erat occidere viro Sichemitas, aliud scilicet idolum venerantes. Quod quia nephas erat: idèò subdit Oseas. Verè illi sacerdotes idolorum Galaaditæ, scelus operabantur. ¶ Sichem dicta est postea Neapolis: Iosephus. Iosepho dicitur Marbòtam. Plinio, Marmotham, vt tradit Zieglerus, ædificata erat sub monte Gazriam, & vt D. tradit Stephanus, fuerunt in ea sepulti 12. Patriarchæ scilicet omnes filij Iacob. Hanc D. Ioannes appellauit Sichar, vbi erat fons Iacob. super quo Christus itinere, & calore fatigatus, ad eius auram sedebat. erat etiam ibi mons, in quo Samaritana dicit Iudæorum maiores adorasse. Credendum igitur est, in hac nobili ciuitate Sichem, aliud templum fuisse, in quo vel Deus, vel idolum ab idololatriæ colebatur. At Sacerdotes Galaaditæ ex inuidia, & contentione insidiabantur & occidebant eos qui in Sichemis alium deum venerabantur: quod hoc loco tradit Oseas.

IIII. PARS.

In domo Israel vidi horrendum, Ibi fornicationes Ephraim. Contaminatus est Israel. Galaad erat extremum Israelis, ad Orientem. Ephraim erat initium eius, ad occidentem. vt ex tabulis terræ sanctæ licebit agnoscere. Cum igitur Propheta videret Israellem corruptum, ab initio ad finem, clamat, In toto Israele horrenda vidi, scilicet varias idolorum culturas, variâque idololatriæ genera. In toto Israel sunt fornicationes scilicet ad orationes viculorum, quos Ieroboam, qui fuit ex tribu Ephraim in totum Israellem inuexit. Totus igitur Israel contaminatus est. ¶ Ex quibus verbis, collige quid sit idololatria. est enim res horrenda. Est adulterium animæ cum idolis. Est totius regni contaminatio. sed & in Iuda panem sem tibi, cum conuertereo captiuitatem populi mei. Vt apparet, sensus est, Cum ego, per aduentum Messæ, conuertereo spirituale captiuitatem populi mei, tunc tu ô Iuda, para te ad messem, & finem tuum, scilicet quia tunc regnum tuum, per Titum, finem accipiet. Nunc certe seruaris, vt ecce Christus oritur, & in te conuersetur. ea reperaeta messis, & finis tuus aderit. Sumetur enim de te vindicta, à sanguine Matt. 13. Abel iusti, vsque ad sanguinem. Zachariæ. ¶ Tu lector vide

vide quàm patienter, & quàm diu Deus peccata ferat: rat quàm acerbè postea castiget. ¶ Litera Hebræa alium sensum indicat, scilicet, Tu Iudas para tibi messem, cum ego conuertereo captiuitatem populi mei. Ergo curamus nos non solum perditionem, cum Deus nostra remedia curat.

CAPVT VII.

Huius capitis enarratio est longè difficillima. Ve-Protheorum tamen venanda illa erit, ex historiis Regum Israel. In quibus erit videndum, quando Deus languentem ex idololatria Israellem curare voluerit, & sanare, id est, quando remedia adhibuerit contra idolorum culturam. Si igitur eas historias euoluas, videbis primam Israelis curationem, omni memoria dignam, fuisse à Deo factam, per Iehu, qui occidit Ioram & Ochozîa Regibus vniuersos Sacerdotes Baalis occidit, & eius templa deleuit. ¶ Quomodo Deus per Iehu, quem vnixerat Regem, sanabat Israellem, cultu idolorum languentem: sed id equidem frustra. Nam factus est idololatra ipse Iehu. hanc historiam hic canit Oseas.

Cum sanare vellem Israellem, reuelata est iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ: quia operati sunt mendacium. Fur ingressus est spolians: & latriculus foris. Id est. Misere languente Israel morbo idololatriæ, ego, dico Dominus, sanare eum volui. volēs idololatriam ob eo exterminare. Ad eam curationem adduxi Iehu: qui Sacerdotes, templa, & vniuersum Baalis cultū, vno ictu destruxit. Credebatur igitur iam sanus Israel. Sed tunc iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ eruperūt. Videlicet, quia principes ex tribu regia Ephraim, & item ex regia ciuitate Samariæ conatibus Iehu se opposuerūt. Hoc mendacium confingentes, Quod si idolorum cultus omnino periret, totus Israel ad Deum adorandum in Ierosolyam cōstueret, ac ita à regno Israelis, in regnum Iudæ deficeret: qua ratione regnum Israelis omnino periret. Nā hoc consiliū persuasit Ieroboamo, vt à Deo descisceret, & idola veneraretur. En habes lector: quomodo cum Deus vellet sanare Israelis morbum, & idola delere, principes Ephraim & Samariæ regiam dignitatem conseruare cupientes, suam malitiam prodiderunt, & mendacium defectionis ad Iudæam, confinxerūt. Fur, inquit, ingressus, scilicet Iehu ingressus d est re-

est, regnum Israelis, expolians domum Achab eamque sibi vendicans, vt in quarto Regum habetur. Idem Iehu vocatur latunculus foris: quia de stirpe regia non erat. de alia stirpe forte erat. *Et ne forte dicant in cordibus suis, omnem maliciam eorum me recordatum. Nunc circumdederunt eos adinventiones suæ coram facie mea factæ sunt.* id est, ne forte Principes Ephraim & Samariæ dicant, me nunc vetera eorum peccata refricare: iamque illa defuisse, Ecce, inquit, nunc adinventiones illæ vestræ, & illi dæmonum cultus nunc adhuc perseverat, nunc vos illa circumcidant: & coram facie mea idola vestra impudētissimè colitis. Certè idola quæ Iehu prius deleuit, & postea reparauit, hæc nunc vos coram me veneramini: & hæc clausula est velut paræthesis narrationi prophetæ interiecta.

Eodem.

4. Reg. 10.

In malitia sua latificauerunt regem: & in mendacijs suis Principes. Redit Propheta ad narrationem suam. Iehu (ait) ingressus est vt fur. & Israelitæ sulceperunt eum, & Principes eius cum magna lætitia, cum mendacio tamen, & fidè. Id habes 4. Regum: vbi dicitur, quod Optimates regni occiderunt omnes filios Achab, scilicet vt placerent Iehu, regi nouo. Num non erat hæc malicia grandis, mendacium & proditio: licet esset simulata lætitia. Ergo lætitiā, qua regem exhilararunt, probant acclamationes, quas statim subdet propheta. malitiosè verò lætitiā ostensam intelliges, si credas populum ore laudasse regem Iehu, quod cultum Baal abolebat, animo tamen tractasse, eum ad idolorum eulturam prouocare: vt prouocarunt quod statim subdit Propheta.

4. Reg. 10.

Osee. 1.

2. 3.

4. Reg. 10.

Marci. 3.

Omnes adulterantes, quasi clibanus succensus à coquente, Quæ uenit paululum ciuitas à commistione fermenti, donec fermentaretur totum.

Idololatriam vocari fornicationem, & adulterium, diximus supra sæpè. Ergo dum Iehu subuertit idola, idololatræ adulterantes à Deo suo, ardebant, quasi furnus succensus à fornatio. ardebant enim zelo idolorum suorum, licet in præsentia tacerent. Porro subuersis idolis, quæ uenit ciuitas ab idolo, cultura paululum tamen, scilicet dum principes occultè decipiunt Iehu regem, & ad idola reducunt. quo reducto, totum regnum fermentatum idololatria prodiit. ¶ Vocari fermentum fallam religionem docet Christus in simili, cum docet fermentum Phariseorum & Sadduceorum esse hypocrisisim. ¶ Pulchrè verò vocauit idololatræ tacentes, & zelantes, furnum succensum, qui exterius friget, interius tamen vehementius ardet.

Dies regis nostri. Cæperunt Principes furere à vino. Extendit manum suam

nam cum illis foribus. Minutim narrat rerum gestarum ordinem, dicens populum acclamasse Iehu nouo regi, dicendo, Dies regis nostri. id est multi dies sint Regi nostro, dies Regi scælices. Tunc instituta sunt conuiuia, vbi principes regni cæperunt furere, vt ebrij à vino. Est enim ebrietas furia. Ex conuiuio, & ebrietate factum est, vt Iehu extenderet manum suam ad sacrificandum idolis, simul cum alijs idololatrijs, & Sacerdotibus idolorum, qui vocantur illusores, id est pestilentès, Nam Psal. 1. vbi nos habemus, in cathedra pestilentiæ, Hebræus habet, in cathedra illusorum, ¶ Nota inter alias ebrietatis abominationes hanc etiam esse, quod à Dei vera religione bibentes abducatur. hac enim arte bibendi Oseas docet nouum regem à Deo cultu seductum.

Quia applicauerunt quasi clibanum cor suum, cum insidiaretur eis. Totā nocte dormiunt coquens eos: mane ipse succensus quasi ignis flamma. Omnes calefacti sunt quasi clibanus. Mixtæ rem gestam exponit, sensus est. Principes idololatræ zelo suo ardentes, velut clibanus, applicauerunt cor suum, vt Regem ad idololatriam traherent, etiam si ipse rex idololatriæ insidiaretur. Ita enim legitimus, quod per insidias, Iehu trucidauit omnes Sacerdotes Baal. at dum Iehu his insidias tendit, vt eos occidat, principes ei insidias tendunt, vt ad idola reducant. Totā nocte dormit Iehu, scilicet ex conuiujs ebrius: at mane procedit succensus ab idololatria, vt principes volebāt, vocatur Iehu hoc loco coquens, aut pistor elegantissimè quia eius opera idololatria die præcedente frigans, & velut sepulta, mane sequenti prodiit perfecta, vt solet panis è furno prodire. Ergo Iehu noctu dormiens, coxit idolorum cultores, veluti stomachus, qui cibum noxiū die præcedente voratum, noctu concoquit, & familiatē sibi faciens, in corpus traducit. Prosequitur Oseas, vbi coxit Iehu idolorum cultores, omnes Israelitæ calefacti sunt idolorum religione, velut clibanus ardens: facti sunt omnes idololatræ, vt & ipse Iehu, idque ardentè, & efficaciter.

Et deuorauerunt iudices suos. omnes reges eorum ceciderunt. Non est qui elamet meis ad me. Scribitur in 4. Regum, quod Iehu occiderit omnes optimates, & notos Regis Achab. Hoc dicit Oseas, deuorati, inquit, sunt iudices, & nobiles Israelis. Tum scribitur in eodem 4. Regum, quod Iehu occiderit Regem Israelis Ioram: & Ochoziam Regem Iudæ, cum omni vriusque progenie. Id exponit Oseas dices, Omnes Reges eorum ceciderunt. Interim miratur propheta quod ita Israelitæ percuss

percussit, non clamant ad Deum: immo Deo idola destruent, ipsi idola seruabant. Est igitur grauissima euocatio quod dissipati sint, nec compuncti. Quod impleat Dominus facies verecundia, & ignominia: nec querant Deum tamen.

Psal. 34. Ephraim in populis ipse commiscebatur. Ephraim factus est sub-

Psal. 82. neritius panis, qui non reuersatur. Comederunt alieni robur eius, & ipse neficius: sed & cani effusi sunt in eo & ipse ignorauit. Quia Ephraim (id est, Israel) Deum ignorauit, ideo miscebitur populis, ad quos captiuus ducetur. inter quos igne tribulationis torrebatur, sine spe reditus in patriam, vt torta panis, quæ sub cineribus ardentibus permittitur torreri, nec reuersatur, ne torreat. Alieni igitur comedent opes eius, & ipse stolidus ad Deum non reuertitur. Vidensque senes suos effundi, ac perire non curat ad Dominum confugere, vel aliter videns se canescere, non aduertit se peccari pœnas subire. ¶ Igitur scelus est, peccatorem, vel in senio non suam agnoscere culpam. Maledictus vero puer centum annorum, & scelus maximum erat, quod senes adorarent picturas parietum.

4. Reg. 10. Et humiliabitur superbia Israelis in facie eius, nec reuersi sunt ad Dominum Deum suum: & non quaesierunt eum in omnibus his. Scribitur lib. 4. Reg. quod cepit Dominus rædere super Israel, & percussit eum Hazael, in omnibus finibus Israel. En humiliata tam Israelis superbia. Ac si alapa in facie percussus fuisset.

Exec. 18. Nec tamen in his castigationibus Deum quaesuit. ¶ Ergo castigationum finis, non est castigatio ipsa. Non enim Deus vult mortem peccatoris: sed magis, vt conuertatur & viuat.

Vide A- Et factus est Ephraim, quasi columba seducta non habens cor. *lienum.* Aegyptum inuocabant, ad Assyrios abierunt. Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum: & quasi volucrem cæli detrahiam eos. Cedam eos secundum auditionem cœtus eorum. Nulla ferè auis est, quæ tam sagaciter norit aues inimicas, vt columba: nec quæ cautiùs eas fugere soleat. Id verò ea columba facit, quæ cor habet, at Ephraim est quidem ex Diuina voluntate columba: ex malicia verò est seducta, & corde defecta. Nam Assyrios & Aegyptios inuocat, quos adeo frequentes expertus est hostes. ¶ Igitur proficiscetur ad quaerendum auxilium, interim, ego velut auiculas, rete meo eos comprehendam. tradens, scilicet, Hazaeli, & hostibus aliis. Cedam eos, iuxta ea

Leui. 26. quæ in lege, quam in suis cœtibus audiuit, scriptum est. Erat enim scripta, captiuitas, & vastitas deserentibus Deum, colentibus idola. ¶ Volebat Dominus olim agnosci à Iudæis, vt eorum propugnator, & defensor. ac ideo dole-

Deut. 28. bat

bat, quòd aliena auxilia requirerent. dicebat enim maledictus, qui ponit carnem brachium suum. vide hæc pulchre *Terem. 17.* apud Isaiam, dicebrem, Væ qui descendunt in Aegyptum. in equis sperantes, & cætera: & in psalmo, Hi in curribus, & hi in æquis, &c. *Isai. 31. Psal. 19.*

Væ eis, quoniam recesserunt à me. Vastabuntur, quia prauaricati sunt in me. Et ego redemi eos: & ipsi loquuti sunt contra me mendacia. Id est, væ eis & calamitas venit, quia meam non inuocant opem. Ego sum qui soleo eos liberare. licet ipsi loquantur mendacia, suam liberationem non mihi, sed viribus humanis vendicantes. Lege quomodo eos Deus redemit libro quarto Regum. Mendacia vero hominum leges apud Moy- *4. Reg. 14* sen, cum refert peruersos dicentes. Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia.

Et non clamauerunt ad me in corde suo: sed vlulabant in cubilibus suis. Super triticum & vinum ruminabant, recesserunt à me. Si clamassent ad Deum, in toto corde, Deus eorum miseretur: iuxta promissionem suam. Clamauit ad me, & ego exaudiui eum, ait Dominus. Sed hæc est humana miseria, quod intra priuatos parietes gemimus, & vlulamur, Deum oblitii, vnde omne pender remedium. Addit Propheta, super inopia tritici, & vini mustabant, & intra se conquerebantur. interrim non accedentes, sed recedentes à me. Habes miseros Israelitas non solum manu hostili vastatos, sed inopia etiã vini & tritici, cõfectos. Quod erat à Moyse primitus pronunciatum.

Et ego erudini eos, & confortavi brachia eorum: & in me cogitauerunt maliciam. Dictum erat, Beatus quem tu erudieris Domine. Est enim ingens beneficium, à Deo erudiri. iuxta *Psal. 93.* illud. Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis. Et illud, Excellunt Iudæi Gentiles, quia credita sunt eloquia Dei. Rursum, Deus non contempsit Iudæos erudisse, roborauit eos, vt terram promissionis, a fortissimis possessoribus eriperent. Nec enim in brachio suo posederunt terram, sed dextera Dei, & illuminatio vultus eius terram illam eis dedit. His tantis beneficijs aucti Iudæi cogitauerunt contra Deum malitiam. Si quaeris, quam? certe, *Psal. 147.* *Rom. 3.* Quia reuersi sunt, vt essent absque iugo, facti sunt quasi arcus dolosus. Ergo Iudæi cogitauerunt, vt essent absque iugo Diuinæ legis: & absque eius cultu, atque religione iuxta illud, à sæculo confregisti iugum, & illud Iudæorum, dirumpamus vincula eorum, proiciam iugum ipsorum. Facti igitur sūt arcus prauus, qui dirigere ferit, ita hi à Deo directi, Deum grauissimè offedunt. *Psal. 2.*

ixtra illud cōuersi sunt in arcum prauum Hęc & præcedens
Psal. 77. clausula specialiter notat Iehu, & principes eius, qui reuersi
 sunt, vt idola colerent, iugo Dei à suis humeris excusso.

Cadent in gladio Principes eorum: à furore lingua sua. Ista sub-
sannatio eorum in terra Aegypti Hęc prophetia, indicauit Pro-
pheta finem regni Israelis. Historiā habes li. 4. Reg. Vide-
 licet Salmanasser pugnavit contra Israëlē. factusque idē
 est ei Osee Rex Israël vestigialis, qui postea rebellauit, vide-
 licet consilio principum, execrantium Salmanassarū impe-
 rium, & confidentium in adiutorio Aegypti contra eum.
 At vt videtur, Aegyptus subsannauit Israëlē, nolens ei au-
 xiliari. Hęc dicit Oseas. Principes Israëlīs in Salmanassarū
 concerratione cadent: à furore, & execratione linguæ suæ,
 quā iugum Salmanassarū execrati sunt, cōfidentes in adiu-
 torio Aegypti. at Aegyptus eos subsannauit, & contempsit.
 ¶ Duo ergo docet Oseas, alterum quod lingua Principum
 furebat contra Assyrium: Cum tamen melius esset seruire ei,
 quā ab eo vastari, alterum, quod rogata Aegyptus, vt opē
 ferret, rogantes subsannauit. At rogatus Deus non subsan-
 nasset: sed opem præsentem attulisset.

CAPVT VIII.

*Protheo-
 via.*

*4. Reg.
 15.
 Eodem.
 4. Reg.
 17.*

QVI attentē legerit caput hoc, non dubitabit, ipsū
 contra Israëlē intonare, non adēd contra Iudam.
 licet in calce capitis, de eo mentionem faciat. Ergo prædi-
 cit aduentum Teglar Phulassar Assyrii contra Israëlē,
 tempore quo regnabat Manahem tyrannus. & quo regna-
 bat Phacee filius Romelie. Tum etiam aduentum Salma-
 nassarū Assyrii qui regnum Israëlīs deliquit.

N gutture tuo sit tuba. Quasi aquila super domum
 Domini. Pro eo quod transgressi sunt fœdus meum,
 & legem meam prauaricauit. Verba Dei sunt
 iubentis prophetæ, vt ori suo adhibeat tubā,
 quæ ita clamet Israel. Israel: & Assyrius velut
 aquila venit contra domum Domini. Id est venit eo animo
 vt cunctum vastet Israel. Porro Israel vocatur domus Do-
 mini, hic & infra c. 9. quia in eo colebatur Dominus olim.
 eratque terra quam Domus dederat Israelitis. Causa verò
 ob quam, permittit eum Deus venire contra Israelitas,
 est, quia transgressi sunt fœdus, quod corā Mose, mecū (ait
 Dñs) inierunt: & legē meā penitus abiecerunt. dixi hęc

*Exod. 24.
 & supra.
 24. 6.*

Me

Me invocabunt, Deus meus cognouimus te, Israel. Id est, presū
 Israelitæ hostis aduentu, Deum innocabunt dicentes, Deus
 meus, Nos cognouimus te, cum nulla alia natio te cognoue-
 rit, nisi nos. Nos sumus Israelitæ, ex magno illo Israel, tibi
 tantopere charo progeniti. Igitur dōbes nobis auxilium,
 Ex te, quia Deus noīti r es, qui tam misericors prædicaris,
 ex nobis: quia, nos non alij, te cognouimus. ex maioribus
 nostris quia israelis filij sumus. En quid pro se Israel alle-
 get, *Proiecit Israel bonum, inimicus persequetur eum.* Respondet
 Dominus orationi Israelitarum. Et primum verbo illi, quod
 essent Israel. ait Dominus: ita est, Israel estis: sed *proieci-*
stis ex finibus vestris, quod bonū est. ¶ Vbi nota, vitam san-
 ctam à Christo vocari, quod verū est, velut docens, reliqua
 esse mendacia, vt David dixit vno loco, & altero, esse infa-
 las falsas. Deus porro, hoc vitā sanctā vocat quod bonū
 est, docens, hoc vñ esse hominū bonū, sine quo nihil est
 bonum, quod ad æternitatē proficiat. Si igitur Israel proie-
 cit vitam piā, inimicus Assyrius veniat ad perdendum eū.
 ¶ Nihil igitur prodest maiorum sanctitas filij iniquis, Po-
 tens enim est Deus de lapidibus his suscitare filios Abrahæ.
 Quam verò Iudæi suos iactauerint maiores docent ipsi,
 cum aiunt, *Pater noster Abraham est, & c.*

Luc. 16.

Psal. 4.

Matt. 4.

Ioan. 8.

Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt: & non co-
cognoui. Respondet ad secundam orationis partem, quā di-
 cebant, cognouimus te: imò inquit, non cognouistis: cum
 Reges & principes admiseritis, quos ego nec vñxi, nec mi-
 si. ¶ Aduerte non esse sermonem de Ieroboam priore filio
 Nabath. Hic enim regnavit in Israel, ex Domini mandato,
 atque vōsuntate, vt de Salomone sumeret vltionem. Nec
 est sermo de Baasa, qui positus fuit à D E O, Rex Israelis: vt
 deleret omne semen Ieroboam prioris. vt Iehu propheta
 asseueravit. Nec est sermo de Regibus, qui multo ante O-
 seam præceferant. Nec de Iehu, qui vsque ad eius quartam
 generationem à Deo fuerat electus, ad destruendum A-
 chab. Est igitur sermo de Sellum, Manahem, Phacee, Osee,
 qui tyrannice regnum Israelis inuaserunt. vt quarto Regū
 decimoquinto legere est. Hos igitur Reges Deus non in-
 stituit; horum Principes Deus nō elegit, idēd eos nō nouis-
 se dicitur. Ait ergo, cur iactatis, quod me cognoscitis, si quos
 nolo, vobis principes deligitis? Non cognoscere hoc loco
 est, non acceptare. vt illud. Non noui vos.

Aurum sumus & argentum fecerunt sibi idola: vt interirent,
 d 4 Respon

Responder ad primā orationis partē, quā dicebant: Deus meus. ait Dominus, si aurum & argentum dii vestri sunt, quomodo Deus vester sum? Eram ego Deus vester, vt vobis auxiliaret: vos fecistis vobis Deos, vt intereratis,

Proiectus est vitulus tuus, Samaria. Iratus est furor meus in eos. Vt- quequo non poterunt emundari: Quia ex Israel, & ipse est. Artifex fecit illum, & non est Deus. Quoniam in aranearum telas erit vitulus

3. Reg. 18.

Samaria. Insultat Deus Israeli dicens, O Samaria vitulus ille tuus, quem vt Deum adorabas, ablatu a te est, cum aurum eius sibi sumeret hostis, proiecit eum, ac ira tibi abstulit, sibi sumpsit. Cur ita? quia iratus est furor meus in Israel. Quā cum videant, vt quequo non ea intelligent, vt innocentiam sibi acquirant: & ab idolorum sordibus emundentur? Quia vitulus hic non est æternus (qualis Deus esse debet) ex auro Israelis conflatus est. Artifex auratus fecit illum: ac ideo Deus esse nequit. Quomodo enim opus manuum hominis erit Deus eius. Igitur locum illum vbi tam religiosè collocastis vitulum vestrum aranearum telas replebunt. vt vitulus in aranearum telas cōuersus fuisse videatur. Hebraei pro aranearum telis habent ramenta, seu fragmenta, vt indicetur vitulum fore in minuta fragmenta scindendum. vt scilicet ex eo numi conflarentur.

Quia ventum seminabunt & turbinem metent: culmus stans non est in eos: germen non faciet farinam: quod & si fecerit, alieni comedent eam, deuoratus est Israel. Simplissimus sensus est vanitatem vanè seminant, cum idola colunt. at non vanitatem, sed turbinem, qui eos in gentes dispergat, metent. Nam seminare ventum, videtur idem esse, quod Ecclesiastes dixit, Laborare in ventum. Apertior sensus est. Cum preces coram idolis effundunt, cum eis hymnos, & cantica personant, quid aliud faciunt, quam ventum spargere? Sed inde turbo nascitur, qui eos à facie terræ longissimè proiciet. Addit Propheta.

Eccles. 5.

Culmus (id est, calamus, seu canna, quæ ex tritico surgere solet) non stabit in Israel spica non erit: neque farina: quod si contingat triticum surgere in culmum, & spicam inueniri in culmo: & de spica prodire farinam: hostis eam comedet.

4. Reg. 15.

Deuoratus est Israel ab hostibus suis. Quibus verbis Oseas prænunciat, à tempore quo hæc prædicit, ad fidem regni Israeli, nihil fore firmum, nihil in Israele venturum felix, atque beatum. Vt reuera omnia illis contingerunt infelicitia, ex tempore quo secundus Ieroboam deunctus est, &

4. Reg. 15.

ei succēssit filius suus Zacharias. Quod si aliquid boni post Ieroboam

Ieroboam hunc, contingit Israel, id in commodum hostium cessit.

Nunc factus est (Israel) in nationibus, quasi vas immundum. Quia ipsi ascenderunt ad Assur, onager solitarius sibi Ephraim. munera dederunt amatoribus suis: sed & cum mercede conduxerunt nationes, tunc congregabo eos: & quiescent paulisper ab onere regis, & principum.

Scribitur in Leuitico, quod vas fictile, si contingat fieri immundum (scilicet ex tactu hominis fluxum feminis patientis) confringatur. Ait tunc Propheta. Israel captiuus ducendus est inter nationes, inter quas nulli vsui deseruiet, nisi vt confringatur, id est, vt labore nimio, contemptu, & iniuriis afficiatur. Iam ex hoc loco Osee, & Ieremias 2. habemus onagram, solitariū animal esse, non sociale, Ait igitur Dominus, Israel ascendit vt fœderatus sit Assyrio ac locius, vt fecit Manahē, qui Assyrium adduxit, & fuit ei fœderatus: at longe aliter eueniet illi, neque enim auxilium ab eo, neque verò à Deo recipiet, solus igitur, & desertus erit: vt esse solet onager. Subdit Propheta, Isaaclem muneribus datis, & mercede promissa, conduxisse nationes, quod fecit Osee Rex Israel, donis & mercedē alliciens Ægyptum in suum fauorem. At inquit Dominus, cum illi conducunt gētes, tunc ego eos velut oues congrego, & Assyrio occidendos, & captiuandos trado. Vt iam nec regem nec principem Eodem.

Liu it. 15.

Ierem. 2.

naturalem sentiant: perit enim illis princeps & rex. iam nō ei dabūt vectigaliū onera, quæ propriis regibus dare solebāt.

4. Reg. 17.

Quia multiplicauit Ephraim altaria ad peccandum: factæ sunt ei are in deitum. Scribam ei multiplices leges meas: quæ velut alienæ computatæ sunt: Hostias offerent: immolabunt carnes: & comedent: & Domus non suscipiet eas. Nunc recordabitur iniquitatis eorum: & visitabit peccata eorum. Ipsi in Ægyptum conuertentur. Mandauerat Dominus per Moysen, vt vnus solum esset locus in quo Iudæi Deo sacrificarent: ac ita vnus non multa essent altaria. vt in Exodo habetur, & Deutero. At Israelitæ non contenti vno altari, plurima fecerunt, eaque ad peccandum.

Exod. 21.

f. in honorem idolorum. Erunt igitur, ait, altaria vestra in peccatum, omni pœna castigandū. ¶ Tu lector recordare grauissimæ illius pœnæ, quam scripsit Dauid dicens. Fiat oratio eius in peccatum. Ergo, si oratio, si altare, si sacrificium quibus placandus est Deus, illa sunt peccata quibus irritatur, quod te precor remediū nobis reliquum erit. ¶ Subdit Dñs, Scribam, id est, scripsi multas leges quibus regnum eorum gubernaretur. at leges illas digno Dei in tabulis scri-

Deut. 12.

14. 16.

Psal. 108.

Exod. 32.

ptas, Israel reputavit nihil ad se pertinere. Plane beata gens, cui non Draco, non Solon, non Plato leges tulit, sed Deus; errare illi, vt hominer poterant. Errare Deus minimè potest. Sed has leges à Dei Sapientia profectas gens illa contempsit. ¶ Quod sequitur, immolabunt & comedent, hunc haber sensum. Iubebar Dominus, vt Israelitarum decimas Deo darent ex omnibus quæ haberent; siue ex armentis, siue ex omnibus aliis. eas decimas allaturi erant in templum Domini; vbi, inquit, comedes coram Domino Deo tuo, & epulaberis tu, & domus tua. Air tunc Dominus, Vos offeretis decimas has, & immolabitis carnes armentorum; & comedetis. nec tamen ego suscipiam eas. Instat enim tempus vt ego visitem peccata vestra, & finito regno vestro vos in gentes dispergam. Ipsi tamen (inquit) in Ægyptum reuertentur, quia cum vastarentur ab hostibus, in Ægyptum fugerunt, vt Oleas infra cap. sequenti docebit, dicens, Profecti sunt à vastitate; Ægyptus congregavit eos: Memphis sepeliet eos.

Et oblitus est Israel factoris sui; & edificavit delubra, Et Iudas edificavit vrbes munitas. Et mittam ignem in ciuitates eius: & denora bit aedes illius. Dicebam tunc, Deum iussisse, vt vnicum esset replum illi dicarum, vt ille vnus erat. At Israelitarum plurima templa fecerunt, scilicet in Dan, in Sichimis, in Bethel, & aliis locis, in quibus cum idolis immolarent, Dei sui oblitiscabantur. ¶ Porro Iudam edificasse ciuitates munitas (scilicet in quibus non ita in Deo considerent) habemus in 2. Paralipome. Ioathan, inquit, edificauit vrbes in montibus Iuda: & in saltibus castella, & turres. At nihilominus, in has ciuitates Iudæ, & in palacia, ac turres, in ciuitatibus eminentes, mittet Dominus ignem quo comburantur. Quod factum est opera prius Sennacheribi: postea Nabuchodonosoris.

CAPVT IX.

Imminentem calamitatem Israel propheta prenunciat. Prophetas falsos arguit, Israelis peccata, simul peccatorum poenas commemorat.

*Pratheo-
tin.*

Noli letari Israel, noli exultare, sicut populi, quia fornicatus es a Deo tuo: Dilexisti mercedem, super omnes areas tritici. Sensus est: Israel si quid tibi contigerit faustum, si materia publici gaudij occurrerit, ne exultes, aut læteris. Nan que præsidio Dei

Dei caret, non est cur læteretur. At cum nullus populus Deos suos reliquerit, Israel Deo vero, & suo relicto, cum alienis diis fornicatus est. Cur læteretur qui tantum crimen admisit? Si mutauit (air Jeremias) gens deos suos, & certe ipsi non sunt dii: populus verò meus mutauit gloriam suam in idolum. Cur igitur gaudeat femina, quæ adulterio commissa à viro vindictam perperuò timet? Addit Propheta, Super omnes areas tritici edificasti delubra, expectans ab idolo (tanquam mercedem ædificij) tritici copiam. ¶ Tu vide quo peruenit cæcitas horum Israelitarum: vt etiam in arcibus idola collocarent: & ab eis (velut mercedem) tritici abundantiam expecterint. Non verò nec in arcibus, Dei recordamur, vt ab eo velut mercedem fructus habeamus.

Area & torcular non pascei eos: & vinum mentietur eis. (2.) Non habitabunt in terra Domini: reuersus est Ephraim in Ægyptum: & in Assyriis pollutum comedit. (3.) Non libabunt Domino vinum, & non placebunt ei sacrificia eorum, velut panis lugentium: Omnes qui comedent eos contaminabuntur, quia panis eorum anime ipsorum: non intrabit in domum Domini. (4.) Quid facietis in die solenni: in die festiuitatis Domini? Ecce enim profecti sunt à vastitate, Ægyptus congregabit eos. Memphis sepeliet eos. (5.) desiderabile argentum eorum, tritica hereditabit; lappa in tabernaculis eorum. Venerunt dies visitationis: venerunt dies retributionis. Quam verò dominus dissipat consilia gentium? Israelitarum statuebant idola in arcibus suis, expectantes inde frumenti abundantiam: hæc igitur causa erit, vt sit frumenti sterilitas. Nec area dabit panem: nec torcular vinum. Promittit area triticum, & torcular vinum, sed mentietur promissio. Simile habes in Abacuc. Mentietur opus oliuæ: arua non afferent cibum &c. Ita similiter, quam ratione quæsierunt fratres Iosephi ad eum perdendum, quæsiuit Deus ad eum exaltandum. (2.) Non habitabunt, inquit, in terra Domini. in terra illa tantopere promissa: miraculis Dei conquesta: fluente lac & mel: vbi Dominus habitabat, & ambulabat. Planè si Israelitarum terram illam consecrant idolis inde Deum eiiciendo, iure Deus ex ea suos reiciet reiectores. Nā cum peruerso peruersus (inquit) eris. Omnes illa terra erat, velut Deo sacra: at opera Israelitarum, cõraminata erat in sanguinibus, igitur eiiciantur ex ea sacrilegi. Subdit Propheta, Reuersus est Ephraim in Ægyptum. Quia vt infra docet Oleas, cum Israel vastaretur à Salmanassar multi abierunt ex Palestina in Ægyptum: reliqui ad Assyrios captiui ducti sunt. vbi pollutum comedebant. s. relicta sua religione, facti

Jeremias.

Psal. 31.

Abacuc. 3.

Genes. 37.

Exod. 3. 13.

Jerem. 7.

Psal. 17.

Psal. 105.

Sup. c. 8.

Tobie. 1.

4. Reg. 17.

Gentile.

Gentiles, gentiliū cibis, lege Moſi interdictis veſcebantur, quod ita factum fuiſſe, hiſtoria Tobie narrat, dicens, *Tobie. 1.* Cum omnes ederent ex cibis gentiliū, Tobias cuſtodiunt animam ſuam. Iam tu ne quæras maiorem infelicitatem quam ex fide tranſiſſe ad infidelitatem. (3.) ſubdit Propheta, Non libabunt Domino vinum: nec placebunt ei ſacrificia eorum, qua. pa. lug. Scribitur in *Leuit. & Numer.* quod in maximis Iudeorum feſtis, præter vitulos, arietes, agnos, oleum offerendum etiam erat vinum, quæ ſpirabant odorem ſuaviſſi. Domino. Prædicat nunc Propheta, fore vt Iſraël iam non habeat feſta, nec in eis iebet vinum: aut offerat alia ſacrificia, quibus placatus Dominus, ſacrificantes illi placeant. Iam ſcribitur apud Ezechielem, quod vxore ſua defuncta, in pœnam, non eſſet comesturus cibos lugentium. unde planè docemur Iudæos cum moriebatur eis aliquis neceſſarius, cibis vſos aſperioribus, minusque delicioſis. Cū vero, Deus ſibi iuberet offerri panes ſimulagineos, planè prohibebat offerri hos panes lugentiū. quos Iudæi adeo iudicabant immundos, vt qui eos tangeret immundus efficeretur. Ergo, inquit, ſacrificia eorum erant polluta, & immunda: vt ſunt panes lugentium. non igitur mihi placebunt: imò qui ex eis comederint, ita contaminabuntur, ac ſi mortuum tangerent. Nam mortuum teregiffe, tangentem reddere immundum. Porro in eo quod ſubdit, panis eorum, animæ ipſorum. illud animæ, eſt datiui caſus, vt ſit ſenſus panis eorum ſit animæ ipſorum: comedant ipſi ſuum panem, non intrent tamen in domum Domini. Iam, iam moritur eis regnum eorum. iam illi reputantur. vt lugentes mortuum, panis igitur ſuus ſatisfacit animæ ſuæ: non intret in domum Domini, vt inde oblatio Domino fiat. (4.) Subiungit Oſeas, Quid facietis? id eſt, inſtat iam tempus quando pars veſtrum fugiet in Aegyptum: reliqua pars tranſferetur in Aſſyrios: manebitque veſtra terra deſerta. quis igitur ſolemnitates Domini, eiſque feſta peraget? Quod eſſent Iudeorum feſta, docebit te *Leuiticus.* Iam cum Iudæi facultates ſuas (vt dicitur) in ſuis feſtis expendant, quantum erit eis dolor, cum feſtum tempus veniebat, feſtum illud celebrare non poſſet: Quid igitur facietis in diebus ſolemnibus, vos extra veſtram terram abducti? Porro verbum congregabit eos, videtur ſignificare, congregabit, vt rete piſces, hoſtiliter, ad necem, non ad felicitatem. 5. Quin etiam ſubiicit Propheta, deſiderabat, argentū eorū. Cuius ſepsum-

ſu eſſe credo. Hoſte veniente, deſodiētis deſiderabile argentū veſtrum. & ſuper ea foſſa vitica naſcetur, velut eius argenti hæres, & domina. & tabernacula veſtra tam erunt deſerta, & ſola, vt lappa naſcatur in eis. In eis inquam, id eſt in aulis, palaciis, & cameris domorum. Cur tot tantæque pœnæ miſerum Iſraelem ſunt deuoraturæ? Certè quia venerunt dies, quibus Deus ſcelera eius viſitauit, & pœnas criminibus retribuit.

II. PARS.

ſcitate Iſraël ſtultum prophetam, inſanum virum ſpiritualem: propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudinem amentia. ſpeculator Ephraim cum Deo meo, Propheta laqueus ruinae factus eſt, ſuper omnes vias eius: Inſania in domo Dei eius. id eſt, vel ex veſtræ infelicitatis euentu, ſcitate Iſraelitæ, vos habuiſſe ſtultos prophetas, & inſanos viros, qui ſe ſpirituales, id eſt, Diuino afflato ſpiritu eſſe iactabant. Permiſit verò Deus, vos ab his falſis falli prophetis, propter multam iniquitatem, & amentiam veſtram. Num non eſt amentia Deum reliquiſſe, & idola coluiſſe? Porro ſpeculatores tui ô Ephraim, qui iactant ſe eſſe cum Deo meo, qui, ſcilicet velut Deo familiares ſe prædicant, hi inquam tui prophetæ, laqueus facti ſunt, in omnibus viis, vt qui per eas venire ad Deum debuiſſent, non veniant: ſed cadant. Non ſunt hi prophetæ ô Ephraim: ſed inſania potius, & furor in templo idolorum. Ergo Iſraël habuit falſos prophetas (vt omnes veri prophetæ conquerunt) qui promittebant ei felicia, & fauſta. at ipſa Iſraëlis calamitas eum docuit, falſos ſuos fuiſſe prophetas. Habuit item Iſraël viros ſpiritu iactantes. Enthufiaſmon Græci dicunt. ſed erant illi phanatici, quos ſpiritus diaboli arripiebat. Demum ſacerdotes idolorum fuiſſe phanaticos, & furiam, ac inſaniam paſſos Hiſtoria nos docent. Nam bacchari, quod eſt Bacchi feſta colere, ſignificat furere, diſcurrere. vt feſta illa celebrantes ſolebant.

III PARS.

Proſinde peccauerunt, ſicut in diebus Gabaa. Recordabitur iniquitatis eorum, & viſitabit peccata eorum. Nota hiſtoria eſt, Corruptum, & libidine monſtroſa necauerunt viri Gabaa vxorem Leuitæ cuiuſdam. Totus ferè Iſraël ſurrexit in violationem tanti facinoris. Sola tribus Benjamin defendit ſceleratos. Ad hanc hiſtoriā voluit huius loci interpretes Oſeã ſe

fererulisse. At ego bonis rationibus diuersum credo. Nam Israelitæ non peccauerunt tunc, scelus id castigare volentes: sola tribus Benjamin (quæ hoc loco non arguitur, spectabat enim ad regnum Iuda) scelere maculata est. Et equidem si peccauit, non eguit, vt de nouo scelus eius puniretur. tunc enim satis punitum fuit. Credo igitur sensum esse. Israelitæ peccauerunt nunc, sicut olim tempore Saulis, qui fuit de Gabaa. Tunc enim petierunt à Samuele Regem, non contenti Deum solum, vt suum habere Regem: vt victorias quas sibi compararent, non Deo: sed viribus humanis vendicaret. Quod fuisse malum grande ipse Samuel assenerauit. Ita & nunc peccat profundissime idola colentes vt Deum, non contenti vno verò Deo suo: idolis tribuentes, quæ à Deo accipiebant. ¶ Vide verò quam aptè hæc dicantur in textu Hebræo. Is habet, profundauerunt, corrupti sunt in diebus Gabaa. vt sit sensus. Tempore quo Deo non contenti, Regem petierunt, profundam fecerunt foueam. vbi plantauerunt neglectum Dei, & ad eò se corruerunt. ea planta postea tulit idola. postea finem regni fructificauit. Recordabitur igitur Dominus peccati illius antiqui, & visitabit illud, & cetera. quæ illa peperit culpa. quod postea dicit Oseas.

Quasi vnas in deserto, inueni Israel. quasi prima poma ficulneæ in cacuminibus, vidi patres eorum. Ipsi autem intrauerunt ad Beelphegor: & ab alienati sunt in confusione: & facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. Id est, non solum Israelitæ peccauerunt tempore Saulis, recedentes à me. antiquius est crimen eorum. Siquidem à tempore, quo eos per desertum, in promissam terram adducebam, ego quidem delectabar in eis, velut delectari solet, qui in deserto inuenit vnas: & qui præcoces ficus, ex cacuminibus ficulneæ decepit. at illi recedentes à me, intrauerunt ad colendum Priapum, id est, idolum habes membrum pudendum immane, id eò dictus Baal-peor: id est Deus pudendus. Ipsi ab alienati sunt, in confusione, id est, coitu cum Madianitis in cultum Priapi. & facti sunt abominabiles, vt erat abominabilis Priapus: quem, vt Deum dilexerunt. Lege hanc historiam in Numeris.

¶ Notabis hoc loco Rempublicam bene institutam similem esse debere vuarum racemis, vnione charitatis suo principi, qui pedamentum est vuarum, connexis, & item ficibus, in infinita grana, sub vno cortice comprehendentibus. De quo dixi supra cap. 1.

¶ Notabis

¶ Notabis secundò, tam raros esse viros pios, in quibus DEVS delectetur, quam sunt vnas in deserto: & præcoces, seu primi ficus, in cacuminibus, ficulnearum. Quod dolenter Dominus dicit, vñ mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumnò racemos vindemiæ. non est botrus ad comedendum, præcocus ficus desiderauit anima mea, & cæt.

¶ Notabis tertio, idololatrias honestasse ruperitudinem idoli Priapi, dicentes eum significasse auni prouentum, & generationem, & nisi eum Deum propitiarent, anni abundantia non eveniret. lege Cælium ¶ Nota 4. cultores deorum, similes fieri iis, quos dilexerunt, vt etiam cultores Dei diuini efficiuntur. Rectè igitur. Similes illis fiant, qui faciunt ea.

Ephraim, quasi avis, auolauit gloria eorum, à paruo, ab vtero, & à conceptu. Quod si enurrim filios suos, absque liberis eos faciam, in hominibus. Sed & vñ eis, cum recessero ab eis. Dixerat Propheta Epharaitas peccasse, olim & tunc colendo Priapum. vt ea ratione prouentum, ac sobolis abundantiam assequerentur. At Propheta nunc dicit, ea ipsa ratione futurum, vt sobole careant, & steriles fiant. Dicit igitur, Gloria hæc erat Ephraitarum, quod plurimos filios haberent. Auolauit hæc gloria ab eis, futurum est, vt quos scæminæ pariunt, à paruo moriantur, & quos gerunt in vtero, ab vtero abortiantur, & in ipso conceptu, scæminæ minimè concipiant. & si contingerat puerum concipi, geri in vtero, & nasci, post laborem educationis, ego (ait) eum è medio tollam, vt parentes sint inter homines absque liberis. Sed hæc pœna non videbitur adeò grandis, at vñ eis, cum omninò recessero ab eis, nam absente omni bono, sequi manifestum est, omne malum. ¶ Notandum, tempore illo gloriam coniugatorum fuisse, plurimos habere filios iuxta illud, Filij tui, sicut nouelle oliuarum, in circuitu mensæ tuæ. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ, plane, vt erat dedecus igens, sterilè esse.

Ephraim, vt vidi. Tyrus erat fundata in pulchritudine. & Ephraim educet ad interfectorum filios suos. Temporibus Oseæ, Tyrus in orbe incluta erat, admiranda sunt omninò, quæ de eius splendore cecinit Ezechiel. pauciora habet Italias. Air uincit 27. Oseas, Ephraim erat similis Tyro. siue loci amœnitatem se 2. 23. peccet: siue populi copiam: siue opum abundantiam. Sed Ephraim ille adeò illustris, copiosus, & fortis educet filios suos, vt contra Salmanassarem decerent à quo occiderunt. & Ephraitarum gloria cessabit, ita absumentur Priapi cultores.

De his

Da eis Domine. Quid dabis? Da eis vluam sine liberis, & vbera arentia. Nam si filios habituri sunt, quos Assyrius gladius voraturus est, num non præstat, penitus caruisse filios? Da igitur eis Domine vluam sine liberis. Quod si filiorum generationem, acceptam Priapo ferunt, in tanti criminis vindictam, da eis vluam sine liberis, vt non pariat. & si pepererit, da vbera arentia, ne proles nutriatur. ¶ Nota licere à Domino petere pœnam minorem, vt liberemur à maiore. & item licet petere pœnam, in culpæ vindictam. lege Psalm.

Psalm. 108.
108

Omnes nequitia illorum Galgal. Quia ibi exosos habui eos. Propter malitiam adinventionum eorum, de domo mea euiciam eos. Non addam vt diligam eos. Omnes principes eorum recedentes. Soler hic locus referri ad inaugurationem Regis Saulis, quæ in Galgalis facta est. Sed cum eam fecerit Samuel, nescio quomodo nequam appellari possit. Credo igitur in Galgalis templum dicatum fuisse Priapo, vbi & eius cultus maximè vigebat. Ideò Iudas rogatur, ne in eum locum intret, quod supra diximus. Quia igitur in sacris Priapi, vltra idololatriam, admittentur crimina nefanda, vt sodomia cum cyneidis & fortè incestus cum consanguineis. proferebantur etiam spurcissima verba, vt nos supra, & Cælius loco citato, & Lactantius dixerunt, ideò dicit Oseas, infinitæ nequitia eorum sunt in Galgalis: propter quas exosos eos habeo. & propter quas è terra promissionis (quæ domus mea est, siquidem in ea habitabant) eos euiciam in terram Assyriorum. Nec addam, vt diligam eos, neque enim in patriam eos reducam. Sunt quippe principes eius omnes apostatæ, scilicet idolorum cultores.

Percussus est Ephraim: radix eorum exiccata est: fructum nequam facient: quod & si genuerunt, percussiam amantissima vteri eorum. Abiiciet eos Dominus Deus meus, quia non audierunt eum. Et erunt vagi in nationibus. Dixerat Propheta nequitias Israelis fuisse in Galgalis, vbi Priapus colebatur, ob generationis felicitatem, vt paulò antè dixi. Dicit nunc, colitis Priapum, vt det vobis filios, at Deus vos percudit, ad modum venti, arboris ramos vrentis: immò vsque ad radicem siccantis. Siccari estis: fructum filiorum non facietis, & si feceritis, Deus percussit filios vestros, eos maximè, quos maximè amatis. Tandem vos abiiciet Deus meus, ex terra sua, quam vobis dederat. Vagi errabitis in terra aliena, ad quã captiui ducemini. Hæc antea dicta sunt, quæ nunc ab Osea repetuntur:

Caput

Primum explicat, quàm multa idola coluerit Israël: & quàm citò sit propterea puniendus: Secundò speciatim Protheria, explicat cultum vaccæ in Berhauen: & quomodo idolum illud sit ad Assyrios transferendum: cessantibus aris eis & templis, Tertio explicat peccatum, quod Israël fecit, pe- 70. Inter-rens sibi Regem: propter quod, & idololatriam, erit deuastan-pretis. dus. Quarto docet, quomodo Ephraim olim voluit regna- Aquila. re: Deus tamen noluit eum esse Regem: sed potius ludam: Simma. vtrique tamen præcepta dedit vitæ sanctioris, quam quia chus. seruare noluerunt, eorum ciuitates essent deuastandæ. D. Hiero

VITIS frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Secundum multitudinem fructus sui multiplicauit ateria, iuxta vberiam terræ suæ, exuberant simulacris. Scio quibusdam, pro frondosa legi, vacuam, sed plus apud me valet 70. interpretum, Aquilæ, Symmachi, & Hieronymi, quàm illorum autoritas, & ipsa ratio cogit me, vt Hieronymo credam. quomodo enim Israël est vitis vacua si, multos fructus habet? Ergo sensus est. Vitis pulcherrima Israel non frondibus solum: sed & fructibus id est, non opibus solum: sed & populis, & vrbibus: Sed quàm multos continet sub se populos, tam multa habet idola: & quàm terra, vbi habitat filix est fecunda: tam peperit simulacra multa. ¶ Verbum adæquatus est ei, significat, tot protulit fructus, quot tam frondosam vitem decebat. æqualis igitur fuit decor fructuum frondium decori. Nota, duo beneficia hic à Domino recensentur, scilicet, vberitas terræ, & fecunditas populorum. vtrique beneficio Israël duo obiecit facinora, scilicet multa idola: & multa templa idolorum.

Diuisum est cor eorum: Nunc interibunt. Ipse confirmet simulacra eorum, depopulabit aras eorum. (2) Quia nunc dicent, non est rex nobis (non enim timemus Dominum) & rex quid faciet nobis? Loquimini verba visonibus mutis: & ferietis fœdus: & germinabit quasi amaritudo, iudicium super sulcos agri. Id est, Quia cor vestrum in variis idolorum religionibus diuisum est, nunc estis interituri, scilicet veniente Salmanassare, & Israëlitis regnum destruent. Ipse Dominus (cui nemo resistere potest, facit enim quæ vult in cælo & in terra) confringet simulacra Israëlitis, & aras eorum. & hæc prima pœna in idola sanctorum. (2) Altera pœna erit, Israël Rege carebit in æternum. (vt supra dictum est) quia Dominum reliquit. et si regem haberet, c quid

4. Reg.

Rom.

Psalm. 311.

Osee. 123.

Osee. 9.

quid illi prodesset, cum Deum haberet aduersum? pœna hæc erat contra regem, & regiam progeniem. (3) tertia pœna erat populi, cui insultat Osee dicens, Loquimini, quantum volueritis verba visionũ, & reuelationum, quas vestri iactant falsi prophetæ, securitatem, & fœlicitatem vobis promittentes, pangite fœdeta (vt libuent) cum vestris idolis. tãdẽ iudiciũ Dei, eiusq; amara sententia germinabit cõtra vos: vt solet triticum ex sulcis agri germinare. Semina- stis in terra amaritudinem contra Deum, idola colendo: nascetur amaritudo contra vos, tertiam amittendo.

II. PARS.

Vaccas Bethauem coluerunt habitatores Samaria: Quia luxit super eum populus eius. Et editus eius super eam ex cultauerunt, in gloria eius: Quia migravit ab eo. si quidem & ipse in Assur delatus est: nimius regi vltori: confusio Ephraim capiet: & confundetur Israel in voluntate sua. Herodotus in Euterpe docuit, vaccas in Aegypto fuisse Isidi sacras, & infra, boues fœminas omnes Aegyptij venerantur, ex omnibus pecudibus lögẽ plutimum. Cum ergo Israelitæ sumpserint vitulum in deum, vt in. 3. Regum habetur, sumpserunt etiam eum colendi modum. is erat, colere vaccas. Ergo licet in Bethauem esset vitulus aureus, quem ibi collocarat Ieroboam, erant etiam & vaccæ: vt apud nos, in templis nostri sunt imagines multæ. Has vaccas colebant, & venerabantur Samaritæ. Et ideo in. 3. Regum ita dicitur: Ieroboam altare fecit in Bethel, quæ est Bethauẽ, & ascendit, vt immolaret vitulis. nõ vni vitulo soli. At Propheta pphetat populo Samarię, dicens, Verẽ luxit populus super vitulo. s. cũ ablatus est de Bethel, vt statim dicit. ¶ Et nota illud, Quia, non esse adeo causam vt assue rationem. Addit Propheta. Editur vituli exultabant super gloria eius, scilicet quod ei tẽplum esset dicatum magnificum, quod ei sacrificarent populi frequentes, & fortẽ, quod vitulus responsa daret. sed iterum insultat Propheta, dicens. Hæc vituli gloria migravit ab eo: Quæris quomodo? Certẽ quia in Assyriam delatus est, & datus in manus Assyrio regi vltori. Ita enim per eum Deus vltus est de Israele: tunc pudor cœpit Ephraïtas, ex quibus fuit Ieroboam primus author vituli. Pudor etiam operuit Israelẽ, cuius voluntas fuit recedere a Deo, & idola venerari. ¶ Æ diui erant Sacerdotes, quibus commiserat Ieroboam vituli curam vt habes. 3. Reg.

Transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aquæ. 2. Et disperdentur excelsa idoli: peccatum Israel. Lapa, & tribulus ascendent super aras eorum. 3. & dicent montibus operite nos: & collibus, cadite super nos. 4. Reg. 17

Id est, Peccata Samarię meruerunt, vt Osee Rex Israelis periret velut bulla, quæ super facie aquæ turget: sed excisa, statim euanescit. Nam peccata ipsius Osee non videbantur adeo grandia, vt ira regnum mereretur amittere. vt 4. Regum dicitur. 2. Pereunte poro rege Osea, altaria, & templa idolorum dispersa sunt. Maximẽ templa vituli, quia fuit peccatum idololatriæ Israeli. id est, quem colendo Israel adeo peccabat. Neque verò templa restituta sunt: imò lapa, & tribulus ascendent super eis. 3. Iam verò Rege & idolis pereuntibus, tanta erit populi calamitas, vt optent operiri a mōtib; potius, quàm obfidionem tam diutinam, & crudelitatem hostis tam hostilem sustinere. Nam tribus anis obsessa Samaria fuit. vide quid Samaritæ paterentur. 4. Reg. 17.

III. PARS.

Ex diebus Gabaa peccauit Israel: Ibi steterunt: Non comprehendet eos in Gabaa prælum super filios iniquitatis. Iuxta desiderium meum corripiam eos. Congregabuntur super eos populi: cum corripietur propter duas iniquitates suas. Locus est difficilis. Referturque ab omnibus enarratoribus, peccatum, quod Gabonitæ admiserunt, constuprantes miseram Leuitæ vxorem, & quod admiserunt Beniamitæ id peccatum defendentes. At hæc sententia nõ consistit. Ait enim Osee, a diebus Gabaa peccauit Israel: Manifestum verò est in historia dicta, non peccasse Israel: immò sanctẽ egisse, & vltionem de scelere sumendo. Ergo in textu nostro sermo est de tempore quo Israel peccauit, petendo Regem, & Saulem acceptando, qui erat de Gabaa, vt supra cap. præcedente dictum est. Fuit enim grande peccatum, quod admisit Israel ablatâ fiducia in Deo rege suo, brachium carnis, in quo confideret efflagitate, vt Samuel etiã dixit. Et hæc fuit idololatriæ ianna. Deo enim semel relicto, Deos alienos adorauerunt. Ideo hoc peccatum tantopere repetit Osee. Accipe igitur sensum literę, qui est. Ex tempore Sauli, qui erat in Gabaa, peccauit Israel, regem petendo. (vt ipse Dominus conuertitur. 1. Reg. 8) Ibi, id est in Gabaa steterunt. s. Israelitæ. vult dicere. In Gabaa, vbi habitabat Saul, Israelitæ ab hostibus

bus prius subacti, erigere se coeperunt, & stare. Quæris quo modo? certe, quia nullum prælium, quod gerebatur contra filios iniquitatis, id est, finitimas gentes comprehendit Israëlitas. in nullo enim prælio Israëlites vincebantur. omnes ille vincebat. Ita enim legimus, Pugnabat Saul per circuitum contra omnes inimicos eius. contra Moab, & Amon, & Edom, & Reges Soba, & Philistæos. & quocumque se verterat, superabat. Hoc dicit Oseas. In Gabaâ steterunt, & prælium non comprehendit eos in Gabaâ, ad modum, quo postea Paulus dixit, Tentatio non vos apprehendat, nisi humana. id est non vos vincat, & superet. Redeamus ad textum. A tempore quo Saul petitus est, peccare coepit Israël: peccatum verò hoc, peccato idolatriæ, cumulauit. Iuxta voluntatem meam, nemine mihi obstitente corripiam. Israël. Congregabuntur contra eum, populi Assyriorum, tunc corripientur, auferetur enim ab eis regnum, propter duas iniquitates suas. priorem quæ Deo reiecto, regem petierunt: posteriolem, qua Deo relegato, idola coluerunt. ¶ Nota illud Iuxta desiderium meum, id est, à multo iam tempore, iustitia Dei vindictam desiderabat contra Israël: sed hoc desiderium cohibebat, & detinebat. Diuina misericordia. Sed tandem misericordia dante locum iræ, nemine iram cohibente, iustitiæ rigor ad votum, se in scelestos effudit. Dictum enim est, Ira, & misericordia ab illo citò proximant.

Eccel. 8.

IIII. PARS.

EPHRAÏM vitula docta, diligere trituram. Et ego transfui super pulchritudinem colli eius, ascendam super Ephraim. Arabi Iudas: confregit sulcos Iacob. Seminate vobis in iustitia: metite in ore misericordie: inonate vobis nouale. Tempus autem requirendi Dominum: cum venerit, qui docebit vos iustitiam. Pulchre, licet obscure ordinem rerum gestarum enarrat, scilicet quomodo Ephraim regnum ambierit, quomodo non eum, sed Iudam Dominus elegerit in Regem, Ephraimicam tribum subiciens Regi Dauidi: & quid ab utraque præstari voluerit. Nota igitur, quando Iacob moriebatur, visus est prætulisse Ioseph filios filii omnibus alijs. & ex duobus filiis Ioseph, Ephraim prælatus est, Inde Ephraim regnandi ambitionem concepit. Vt ante me Zieglerus agnouit. Hoc dicit Oseas. Ephraim erat velut vitula docta, id est minime ignota, sed sciens se prælatam à Patriarca Iacob, quâ ratione diligebat

Gene. 49.

Gen. 48.

Ziegler.

diligebat trituram, id est regnum appetebat, diligens ita subigere alios, vt vitula trituras subigit frumenta. Ar ego (dicit Dominus) non eligi eum, vt regem: imò videns pulchrum, & pingue collum eius transfui. Id est videns tribum illam pinguem & opulentam, non eam elegi. Repulit enim tabernaculum Silo: & tribum Ephraim non elegit: sed elegit tribum Iuda, montem Sion, & car. Ascendam, inquit, super Ephraim: equitabo super eum, id est subiiciam eum, non relinquam eum liberum: sed regibus Iudæ subiectum. vt mea voluntas sit quod arat Iudas, velut præcipuus agricola. reliquæ tribus Iacob glebas sulcorum infringat, vt ministri agricolæ solent. Erat igitur ex Dei voluntate Iuda princeps, reliquos Iacob subiectos. At Domine, quid præcipis regi aranti, & subiectis ministrantibus? Præcipio, vt seminent sancta opera: seminare inquit, operantes iuste: & metentis misericorditer, id est abundantissimè. Nouate nouale, abruicantes spinas, & noxias herbas, vt postea feminetis cum felici protentiu. Nunc (ait Oseas) ante aduentum Messie tempus est oportunum, vt dominum inquiretis: donec Messias veniat, qui vos integre iustitiam diuinam docebit: non aure vobis solum eam instillans: sed in visceribus scribens. ¶ Primum notabis, cum Dominus vocat tribum Ephraim vitulam, idololatriam eius suggillat, adorabat enim illa vitulam, seu vaccas in Bethel. Huius admonuit Varabius. ¶ 2. nota, sicut ventilare significat iudicium, quo Christus reiectis paleis, triticum congregabit: ita triturare significat subigere, & subdere, ac velut impetiosè tractare subiectos, vt illud, Surge & tritura filia Sion, & illud, Requiescet manus Domini in monte isto: & triturabitur Moab sub eo. Ergo Ephraim diligens triturare diligebat imperare. ¶ 3. nota, transfui, inquit, super pulchritudinem colli eius, res dictu mira. quàm pertrâseat Dominus diuites, & potentes: Deposuit, inquit, potentes. & non multi potentes inter vos: non multi nobiles. pertrâseunt ergo oculi domini pulchros, & pingues, vt figantur super iustos, & tremetes sermones Dei. ¶ 4. nota, quæ sit regnum, & principum functio. est enim nouare nouale, & arare. scilicet spinas, & tribulos euellere, noxias herbas abluere. Videor mihi audire illud, Prætoris officium est prouinciam criminibus purgare. Ergo munus est scelera consumere, ne nascens triticum zizanij contumparatur. Item qui arat absconditam terram subrus, in publicum producit: ita princeps latentes, siue

Psal. 77.

Ierem. 31.

Varabl.

Mat. 3.

Mach. 4.

Ios. 25.

Luc. 1.

1. Cor. 2.

Isai. 66.

bonos, sive malos in lucem adducit, hos, vt castiger: illos, vt subuehar. ¶ 5. nota quę sit functio ministrantium Principi. Est enim confringere glebas, glebę grandiores, velut grauant, & opprimunt terram minuiorem: at ministri Principum oppressiones diuitum prohibebunt, eorum potentiam velut effringentes. ¶ 6. nota, populus seminare debet in sanctitate vitę, quę vocatur iustitia, erga Deum, erga se, & erga proximum. Quicquid enim extra hanc iustitiam facimus, nihil est, videlicet, quia cęlum non promeretur. Vt de charitate, quę eadem sanctitas est, Apostolus docuit. ¶ 7. nota, qui in iustitia seminat, in misericordia metit, iuxta illud, Męsuram bonam, confertam, coagitatam, & super effluentem dabunt in sinum vestrum. Neque enim sunt condignę passionis huius temporis, ad futurę glorię, quę Deus, in nobis. ¶ 8. nota. Si ante aduentum Domini erat tempus eum requirendi, quanto erit magis post eius aduentum, si quidem nox illa præcessit, & lux appropinquauit: induamur ergo arma lucis. ¶ 9. verbum illud, donec venerit, qui docebit, significat etiam, qui deplet vobis iustitiam. Christus ergo docuit iustitiam, iuxta illud, Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandam: Is ipse Christus est, qui pluit iustitiam, descendere eam faciens in viscera, & corda fidelium: & vt Ieremias prænuñciauit, ex tali pluuię orta est iustitia in terra, & abundantia pacis. Latent in his omnibus sublimia mysteria: sed hæc satis.

1. Cor. 13.

Luc. 6.

Rom. 8.

Rom. 13.

Isai 63.

Iere. 31.

Psal. 71.

Arastis impietatem: iniquitatem messuistis: comeditis frugem mendacij: quia confisus es in vis tuis, & in multitudine fortis inuor.

Id est fecistis omnino cōtrā, quā ego præceperā. Præcepi, vt seminaretis in iustitia, vos seminastis impietates: quā ratione, in earum pœnam messuistis alias maiores iniquitates. scilicet cultus idolorum, & hæc mendacia comedistis, id est in his delectationem habuistis: vt qui panem māducant, delectantur. Ego præcepi, vt esset vobis rex, quem sequeremini ex tribu Iuda, vnde erat Christus nasciturus, vos confissi in fortitudine, & consilio vestro, præceptum meum eiecis, & idola coluistis. Pœna castigabit scelera ista.

Consurget tumultus in populo tuo: & omnes munitiones tuę vastabuntur, sicut vastatus est Salamana, à domo eius, qui iudicauit Baal, in die prælij, matre super filios allis. Sic fecit vobis Bethel a facie malicia nequitiarum vestrarum. Consurget tumultus in Israele, quia erant in eo factiones, & seditiones. Siquidem Sellum occidit Zachariam regem. Manahem occidit Regem Sellum.

4. Reg. 15.

Iu. Phacee occidit Phaceia filium Manahę regę Israelis. Osee occidit Phacee. Nū nō vides grandes & cōtinuos in populo tumultus? Sequētia verba Hebręus textus habet faciliora, ait n. sicut vastauit Salmā domū Arbel, in die prælij, matre sup filiis allisa. Nā Salmā aslar, (vt hoc loco Osee docet) crude lissimē vastauit urbē Arbelis: matres, & filios occidendo, ita ait, vastandū Israelē. ¶ Sed quia hæc historia nō habetur in Scriptura, ideo D. Hierony. hæc verba Osee trātulit ad historiam Gedeonis, qui cū vastauit Salmana principē, vastauit crudelissimē Socoth, & Phaniel, omnia cōminuendo. Est igitur sensus: Munitiones tuę Israel vastabuntur: sicut quando vastatus est Salmam, à domo Gedeonis, qui iudicauit, damnauit, & destruxit Baal in die prælij, tunc enim turris Phaniel cum habitatoribus suis (id est mater cū filiis perit) ita & munitiones Israelis peribunt. quomodo Gedeon destruxerit Baal, habes Iudicum 6. Quomodo destruxerit Phaniel, habes iudicum 8. Absoluit propheta orationem suam dicens. Hęc venient vobis, propter cultum, quo colitis vaccas in Bethel. ¶ Surget vir doctus accusans versio-nem nostram, quia is, quem occidit Gedeon, non dicebatur Salman, שַׁלְמָן, sed Salmunah, שַׁלְמוֹנָה. At Osee nō de Samunah loquitur: sed de Salma. Tum quia Osee nihil meminit de eo qui iudicauit Baal: sed de domo Arbel. Tertio, quia non dicit Osee, vastatus est: sed vastauit. Respondeo, frequens fuisse Hebręis, binomines esse. sciebat porrō Osee Salmunah, vocatum etiā Salma. Ad 2. dicendum est ita: Hebręis Arbel significat Insidiator Dei, quo nomine vocatus est Gedeon, quia noctu, velut ex insidiis percussit, seu iudicauit Baal. ideo iudicum 6. vocatur Ierubaal, id est percussor Dei: & hoc loco Arbel, id est insidiator Dei. Ad 3. dicendum est, Hebręam vocem vastatus, esse vastationem, quæ actiuē, & passiuē accipi potest. Hieronymus eam passiuē accepit, alij legunt actiuē.

Iudic. 3.

Iudic. 6.

Hieron.

CAPVT XI.

Prenunciat regni Israelis excidium, adducens beneficia, quę Israeli Dominus olim contulerat, quę, quia Israel contempnit, excidium passus est. Secundō, Deus, velut pœnitentia motus, prænuñciat fore vt pars quędam Israelis reuertatur, & ad cultum Dei, & ad patrios lares.

Prothoriz.

De hoc sit
pr̄a 1.2.3.
4. Re. 17.
70. Inter-
pretis.
Hieron.

SICVT mane transit: pertransit Rex Israel. Id est pertransit Rex in Israel. amplius non erit rex in Israel. Rex Israelis nunquam erit, vt enim diluculum transit, & per totum diem non redit: ita nunquam redibit Rex in Israel. Ergo non est mentio de solo Osee filio Ela, qui regno priuatus est: sed de rege in vniuersum, quod regni authoritas ab Israele transferit. ¶ Nota Hebraeis nunc legitur, in mane transit, at tempore 70. interpretum, & Hieronymi legebatur, sicut mane, est enim grandis similitudo literæ b. 2. quæ significat in, & c. 2. quæ significat sicut.

Quia puer Israel, & dilexi eum. 2. ex Aegypto vocauit filium meum. 3. Vocauerunt eos. Sic abierunt à facie eorum: Baalim immolabant. & simulachris sacrificabant. 4. Et ego quasi nutritius Ephraim portabam eos in brachiis meis. 5. & nescierunt, quod curarem eos. 6. In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis. 7. Et ero quasi exaltans iugum, super maxillas eorum, & declinavi ad eum, vt reseretur. Sensus est. Quæris causam, cur perierit regnum ex Israele. s. quia tot beneficia suscepta contempsit. Commemoratur porro beneficia prima Israeli collata. s. ex vocatione Israelis, vsque ad ingressum in terram promissionis. Primum beneficium fuit, quod Iacob seu Israelem, cum adhuc puer esset, Deus dilexerit: Esau facte contempro. Quod vt magnum beneficium duxit Dominus. Nam interrogatus ab Israelitis dicentibus, in quo dilexisti nos, respondet, Nonne frater erat Esau Iacob? & dilexi Iacob, Esau autem odio habui. Elegit enim Dominus Israelem, vt in eius posteritate eius religio & esset, & perseveraret. ¶ 2. beneficium fuit, quod cum Israel premeretur in Aegypto, ex Aegypto vocauerit eum: velut filium delictum, scilicet ex domo horroris, & vastæ solitudinis, in terram fluentem lac, & mel. ¶ Et lectior maxime nota, hanc egressione Israelis de Aegypto significasse egressiorem nostram ex ea. Nam, quia fideles sumus corpus Christi, & membra corporis eius Christo egrediente ex Aegypto, egressi sumus omnes fideles, in eo igitur cum vocatur Israel, vt egrediatur ex Aegypto, prophetia erat fore, vt & Christus, & nos in eo, inde voceremur, & abduceremur, ex terra, i. iniquitatis in terram felicitatis. Altissimè igitur Matthæus, ex vocatione Israelis, vocationem intulit Christi ex Aegypto, scilicet ex figura figuratum. ¶ 3. Beneficium fuit, Vocauerunt eos, supple Moses, & Aaron, tot tantisque signis, prodigiis, & miraculis editis, tum in Aegypto, tum in egressione

sione ex Aegypto, tum demum in mari rubro. At Israelitæ sic abierunt coram Mose, & Aarone, vt idolis immolarent, & sacrificarent. Siquidem per desertum, non erubescens Mosen, adorauerunt prius vitulum, quem confluxit Aaron, & posterius Idola & Baal-phegor, Madianitis sceminis ad id instigantibus. Nam filia Moab vocauerunt Israelitas ad sacrificia sua. At illi comederunt, & adorauerunt deos eorum, qui erant Baalim. ¶ 4. Beneficium, Ego velut nutritius Ephraim, siue Israelis portabam eos, sensus ex Hebræo est, Ego velut nutritius, nunc mollibus gressibus ambulare docebam, nunc accipiebam in brachiis meis. Quod beneficium Moses aliis verbis decantauit. Circumduxit (inquit) eum, & docuit: & custodiuit, quasi pupillam oculi sui. Sicut aquila puocās ad volādū pullos suos & super eos volitās, expandit alas suas, & assumpsit eū, atque portauit in humeris suis, quibus verbis significat, Israelem obiectum quidem à Deo periculis, & bellis: at Dei favore & presidio, velut in brachiis Dei factum periculis superiorem. Duo tamen innuit, licet obscure, & quod nutrierit Israelem in deserto, dans ei manna velut nutritius, qui ab lactatum puerum, molli cibo sustentat, & quod molliter, & sensim deduxerit eos per desertum, scilicet per 40. annos. Cuius causam statim adiungit. ¶ 5. Nescierunt (ait) quod curarem eos. Obiiceret aliquis Deo: Imò Domine, non velut nutritius portabas eos: sed velut vindex, eos sæpissimè affligebas. Respondet Dominus, immò verò hac ratione curabam eos, scilicet oues morbidas ex ouili reiciens, vt curatur Respublica, cum puniuntur & occiduntur iniqui, ac idè prostrati omnes Israelitas idololatriæ assuefactos in Aegypto, vt qui ingrediebantur in terram promissionis, sani ab hoc morbo ingrederentur. ¶ 6. Beneficium fuit, quod Deus dedit Israeli leges, & rationabilissimas, & magni amoris plenas. Idè eorum leges illæ, à Mose promulgatæ dictæ sunt vincula Adam, id est, vincula rationabilia, quibus populus, velut vinculis cohiberetur, ne malum admitteret, & vbi rationem inueniret, quæ eius intellectum euinceret. Egedem leges vocantur vincula charitatis, quibus scilicet populus in charitate ergo Deum & proximos retineatur. ¶ Tulector nota, leges esse funes, & vincula, iuxta illud, iniquorum, dirumpamus vincula eorum, proiciamus iugum ipsorum. Nota. 2. leges debere esse rationabiles. s. rationi conformes. Idè vocantur funiculi Adam, seu funiculi humani. Nota 3.

Exod. 32.

Num. 25.

Deut. 32.

Exod. 14.

Isal. 2.

Psilo.

R. Moses.

quis debeat esse legum finis, scilicet charitas in Deum & proximum. Nota 4. omnes leges Moyſi (uas habere rationes (licet aliquando obſcuriores) alioqui non fuiſſent leges Adam. Conatus eſt Philo, & Rabi Moyſes Aegyptius, has rationes in lucem proferre. conatus eſt & Thomas in 1. 2. ¶ 7. beneficium, Ero eis, quaſi exaltās, futurum eſt pro præterito, exaltatus, inquit, iugum à maxillis Iſraelis. Queris quomodo? explicat ſubdens, declinani vt veſceretur. Nam cum agricola vult, vt bos non comedat ex area ligat os eius. Cum verò area pinguiſſima eſt, auferi ligamen ex ore eius & ipſemet eum deducit, vbi ſauius paſcat. Ita Deus non adduxit Iſraelem in locum ſterilem, vt ibi ligato ore laboraret: ſed adduxit in locum pinguiſſimum. ſ. in cornu, ſilium olei, vt ibi ad ſatiatam veſceretur, velut ablato ligamine ex ore: & agricola nihil paſtum prohibente: imò offerente & pabulum ad os inclinante.

Iſai. 5.

Non reuertetur in terram Aegypti, & Aſſur ipſe rex eius: quoniam noluerunt conuerti. Caput gladius in ciuitatibus eius: & conſument electos eius. & comedet capita eorum. Et populus meus pendebit ad reditum meum, iugum autem imponetur ei ſimul, quod non auferetur. Senſus eſt. Ego ita Iſraeli ſollicitatem in terra promiſſa

Ex. eeb. 30

parauit, vt non reuertetur in Aegyptum. Nam, licet Aegyptius ſuperbiret, ex magnitudine potentiae ſuae, vt ait Ezechiel, at verò tam erat Paleſtina ſcelix, vt nihil Aegyptio inuideret. Igitur, Declinani (inquit) vt veſceretur Iſraelita vt nolit iam in Aegyptum reuerti, & ita contigit: nunquam enim reuerſus eſt integer, licet aliqui ex eo, metu hoſtis, in Aegyptum commigrator. Sed nihilominus (ait) Aſſyrius erit Rex eius. Siquidem Salmanaſſar Iſraelem tranſtulit in regnum ſuum. Cuius gladius debaccharus eſt in vrbibus Iſrael, & abſumpſit nobiles eius, & deuorauit principes eius: qui ſunt populi capita. Subdit Dominus, populus Iſrael expectauit ſuſpenſus, vt ego redeam in gratiam ſuam: cum illi nolint redire in gratiam meam, expectabit, vt ego auertar ab ira mea cum eis, cum illi nolint auerti ab idololatria ſua mecum. ò peruerſam Iſraelis expectationem, non id expectant, ſed potius iugum captiuitatis Aſſyrij imponetur omniaibus eis, quod perpetuo durabit, non enim auferetur. ¶ Notandum eſt, textum Hebraeum tempore noſtro non legere, iugum autem imponetur ei ſimul: ſed legere, ad Deum vocauerunt eum ſimul, vt ſit ſenſus, quod propheta vocarint tuum Iſraelem ad Deum. Sed tẽpore Hieronymi, pro

4. Reg. 17.

4. Reg. 16.

D. Hier.

antiqua

quod ſignificat Deũ, legabatur. *Et* ol, qd' ſignificat iugũ, & antiqua lectio erat, ad iugũ vocauerunt eum, vt ſit ſenſus, ad iugum captiuitatis vocatus fuit Iſrael: quod periphrasi expoſuit Hieronymus: dicens, iugum imponetur ei.

Idem.

I. PARS.

Quomodo dabo te Ephraim? protegam te Iſrael? quomodo dabo te, ſicut Adama, ponam te vt Seboim? conuerſum eſt in cor meum, pariter conturbata eſt pœnitudo mea. Pulcherimẽ Deus deſcribit clementiam ſuam, dixerat, iugum captiuitatis nunquam ab Iſraele auferendum, nunc velut tactus dolore cordis intrinſecus ait, Quomodo dabo te Ephraim perpetuum hoſtibus ſeruum? Et contra, quomodo tam iniquum protegam, ego tam ſanctus? Quomodo imperabo mihi, vt in æternum deſtructus duces, vt deſtructa eſt Adama, & Seboim, quas Sodomiticum: vaſtauit incendium? Furor ferebat cor meum ad vindictam. Conuertatur cor meum ad me: & iræ ſuccedat pœnitudo, quæ me velut flamma accendit, & vrit. ¶ Nota verbum conturbata, Hebraeis eſſe, ardent pœnitudoines meæ. O inæſtabilem Dei clementiam, verè dictum eſt Deum ſumere vindictam, eſt alienum opus & peregrinum ab eo. Ergo miſerationes eius ſuper omnia opera eius. ¶ Notum verò eſt, in Deo nullã eſſe mutationem, aeq, enim in eo eſt trãſmutatio, aut vicifſitudinis vmbra: ſed dicitur turbati ex eſſe: quia perinde facit, ac ſi eum ſui cõſilij pœnitet. Ideò ſubdit in textu.

Geneſ. 6.

Gene. 19.

Non faciam furorem iræ meæ: non cõuertar, vt diſperdam Ephraim, quoniam Deus ego, & non homo: in medio tui Sanctus, & non ingrediar ciuitatem. id eſt, Conſilium meum erar, vt radicibus euellerem Iſrael, at non libet penitus furori habenas laxare. non libet funditus Iſraelem diſperdere. Deus ſum, cuius ſunt ſine pœnitentia dona, non ſum homo, qui velut arundo huc & illuc inſtectitur. Quando quinque illas ciuitates incendio deſtruxi, ingreſſus in eas ſum, vt viderem, an clamorem, qui ad me venerat, opere compleuiſſent, ingreſſus verò in domum Loth, ſcelus earum oculis vidi, ac ideo eas in æternum deleui. Nunc nolo ingredi in ciuitatem Iſraelis, ne ſcelus eius oculis probem: ac ita eum deſtruam, vt ciuitates illas deſtruxi. Quomodo id Domine facies.

Rom. 12.

Geneſ. 18.

Geneſ. 9.

Poſt Dominum ambulabunt Quasi leo rugiet: quia ipſe rugiet. & formidabunt filij maris & auolabunt, quasi auis ex Aegypto: & quasi columba de terra Aſſyriorum: & collocabo eos in domibus ſuis

dicit

dicit Dominus. Apertus est sensus. Non debeo, inquit, Israel a radicibus, imò Israelitæ post Dominum ambulabant & quia Deus rugiet ab eius rugitu formidabunt & Aegyptij & Assyrij, ac ita redibunt Israelitæ ex Aegypto, & Assyria in Palestinam. & collocabo eos, dicit Dominus, in domibus suis. ¶ Premunt nos hic duo ingentia dubia, Alterum est, Si Israel nunquam rediit in patriam, vt supra docuit Oseas, & Iosephus, quomodo nunc dicitur, quod collocabitur in domibus suis? Alterum est, quando rugiit Dominus, vt formidarent ij, qui filij matris dicuntur, id est, habitantes littora maris? Ad primum responderet, sine dubio verum esse, quod totus Israel non rediit vnquam ad patrios fines: captiuis enim perdurauit in vrbibus Medie, Hala, & Habor, iuxta fluiuium Goza. Nihilominus verum etiam est, quod multi ex Israel, tempore Cyri, & postea tempore Darij Longimani redierint cum tribu Iuda in patrios, & auitos lares. Quomodo enim posteritas Tobiaz mansisset inter gentes, & non rediisset ad Palestinam? quod vero credimus fecisse posteros Tobiaz, credendum est omnes pios Israelitas qui idola fugerant fecisse. vt impleretur eiusdem Tobiaz propheta, quæ dixit, Fratres nostri, qui dispersi sunt à terra Israel, reuertentur ad eam. Quadrant nunc verba, quæ Dominus dixit in hoc capite. Dixerat iugum captiuitatis nunquam ab Israele auferendum. pœnitet eum dicti suis, suumque furorem temperans dicit, non funditus delendum Israel, vt petiit Adama. Nam multi ex captiuitate redibunt, laudabuntque dominum in propria terra. ¶ Ad 2. respondetur, Rugitum Domini fuisse prius, cum Balthasar victus & occisus à Cyro est, ac ita Babylon illa desolata est, & hostis Iudeorum desolatus. At primo Cyri anno, facta est Iudæis facultas in propria redeundi, vt Esdras scripsit. Secundò rugiit Dominus tempore Assueri patris Longimani, cum Iudith Holophernem occidit, quæ res Longimanum animauit, vt templum Domini absolueretur, ad quod (vt ego credo) multi Israelitarum ex Aegypto, & Assyria redibant. ¶ Palchre verò dicit, Israelitas fugituros ex Aegypto, vt auicula, videlicet, quæ laqueo contrito libera fugit, & velut columba quæ in proprium nidum reuertitur.

Circumdedit me in negatione Ephraim: & in dolo domus Israel. Iudas autem testis descendit cum Deo, & cum sanctis fidelis. Commodè apud multos hæc loco incipit cap. duodecimum. Est enim materia noua, superiori minimè connexa. Cuius sensus

est

est Ego Dominus sum in medio vestri, ô Israelitæ (vt nunc dicebam.) at vos Ephraitæ, qui estis principes Israel, circumdatis me, non me confitentes: sed negantes. Negati enim me, qui idola colit, id ipsum reliqui Israelitæ faciunt, qui me verbis colunt: sed animo seruiunt idolis. Non ita facit tribus Iuda, quæ vni Deo seruiens testis est eum vnum, & solum esse, cui seruiendum sit, & adorans Deum in templo Domini, inde ad sua negotia, cum ipso Deo descendit, cum eius præsidio, & fauore. Et est fidelis Sanctis, id est Leuitis, qui erant Domino sancti. Nam quando Ieroboam idola iussit adorari, fugerunt Leuitæ ex toto Israele, & benignè sunt à tribu Iuda suscepti: ideo trib. Iuda, Sanctis dicitur fuisse fidelis, Vatablus, & eo prior Lyranus, & prior Rabi Salomon vobis. Vatabl. luerunt verbum Sanctis: Deum significare, vt Deus intelligatur vnus, quia vocatur Deus: & plures personæ, quia vocatur Sancti. vt & Moses initio Genesis dixit. In principio creauit potentés cælum & terram, scilicet Sancti sicut Trinitatem subindicans. ¶ Notandum, nostri interpretes pro testis, legunt adhuc, quia dictio *testis* ad eum a, vt nostri legunt, significat donec. eadem cum, vt legit Hierony, significat testis.

CAPVT XII.

Prothea-

Exponit Dominus peccatum Israelis, quod Deo relicto fiducia in hostibus collocet: cum tamen Deus innumera beneficia & antiqua & nona ei contulisset.

EPHRAIM pascit ventum: & sequitur æstum: tote die mendacium, & vastitatem multiplicat: & sedis sum Assyris inuit, & oleum in Aegyptium ferebat. Indicum ergo Domini cum Iuda: & visitatio super Iacob, iuxta vias eius: & iuxta adiuuentiones eius reddet ei. Proponit Deus peccatum Israelis, quod pascit ventum, id est (vt textus habet Hebræus) quod fit pastor venti: & sequatur ventum orientalem, grandinosum, ventem, & vastitatem, qui dicitur Eurus. Item, quod tota die multiplicat mendacium, confitens idola deos esse, quod mendacium causa vastitatis erit. Quæres quomodo Israel sit pastor venti, & sequatur Eurum æstuosum, & vehementer nocium? Ipse exponit Propheta: Si inuit fœdus cum Assyriis, cerè id facit mitens ei munera. Id verò est pascere ventum, & vanitatem. Nec enim Assyrius Israeli commodabit. Quod si oleum, vnguent-

guenta, & balsama in Aegyptum, pro favore mittit num non id est sequi Eorum tantopere noxium? Nec enim ex Aegyptio, nisi damnum expectari potest. Ergo, ait propheta, iudicium Domini & lis est cum Iuda: nondum enim in eum prolata sententia est: sed lis Domini cum Iuda adhuc perseverat. Sed contra Iacob, seu Israel, id est contra decem tribus, iam prolata est sententia. quam visitatio Domini ex-

Pagninus. queritur, reddens ei iuxta malitiam eius. ¶ *Nota 1.* astum

Gene. 41. Hæbrais esse *אֶלֶף*, quodim, qui ut Grammatici volunt, est

Exod. 10. Eurus, ventus scilicet viens, ut in Genesi & Exodo dicitur.

¶ *Nota 2.* quod mendacium in causa Religionis, causa est

Psal. 106. veritatis. verum enim est, Posuit terram fructiferam in salu-

4. Re. 15. ginem, à malitia habitantium in ea. ¶ *Nota 3.* Israel, sub

Rege Manahem iniisse foedus cum Teglat-phal Assar, datis

ei mille talentis argenti. ¶ *Nota 4.* oleum in literis sanctis

sumi, non solum pro oleo communi: sed etiam pro vnguen-

Psal. 22. tis pretiosis. ut, Impinguasti in oleo caput meum. & Vixit

Psal. 44. te Deus oleo letitiæ. & Oleo sancto meo vixi tunc, & aliis

Psal. 88. sæpe, licet etiam in Israele magna esset olei generosi abun-

dantia, ut, Introducet te Deus in terram olei, & mellis. ¶ *No-*

Deut. 8. ta 5, quot licet tribus Iuda adhuc coleret Deum, ut supra di-

ctum est, non tamen integrè. Nec enim Ozias abstulerat

Osea. 17. templa idolorum, & Achaz tandem adoravit idola. Ideo di-

4. Re. 16. cit Dominus, litem sibi esse pendentiem cum Iuda.

I I. PARS.

In utero supplantavit fratrem suum. 2. & in fortitudine sua dire-
ctus est cum Angelo: & inualuit ad Angelum, & confortatus est. 3.
fleuit, & rogavit eum. 4. in Bethel inuenit eum. & ibi loquutus est
nobiscum. 5. & Dominus Deus exercituum, Dominus memoriale eius
& in ad Dominum Deum tuum conuerteris: Misericordiam & iudi-
cium custodi: & spera in Deo tuo semper. Chanaam in manu eius sta-
tera dolosa, calumniam dilexit. Recenset Dominus beneficia
quæ ingrato Israeli à principio contulit. Primum est, quod
in utero matris Iacob minoris fratris Esau calcè præhendit,
præfagiens, quod remoraturus esset fratrem ad imperium
properantem, quod fratri, ob primogenituram, conueniebat:
idq; ubi esset prærepturus iuxta illud, Maior seruiet minori.

Genes. 2. Quod cū factū fuerit, Deo ita pordinatè q̄ Iacob elegerat,

Malca. 2. Esau reprobato, merito ingès beneficiū erat. 2. beneficiū fuit,

Gen. 32. quod luctās cū Deo, seu Angelo, velut fortis direct⁹ est & p̄-

ualuit

ualuit. non est incuruatus ad casum, sed, directus, in pugna permanfit. quam rem, ut mirabilem iterum reperit, inualuit, inquit, ad Angelum. & licet ex pugna claudicaret, at ex benedictione vires accepit, ac ideo corroboratus est. Ergo præter historiam vulgatam, docet nos Oseas, Iacob non fuisse

debiliorem: licet enim claudicaret, viribus ramen valeret. *Gene. 32.*

(3) beneficium, quod Iacob fleuit, & rogavit Angelū, à quo, scilicet benedictus est. Vbi docemur Iacobum fleuisse. Cur

verò fleuerit, nō est facile dicere. Sed D. Isidorus docuit nos *D. Isidor.*

luctā, illā in qua Iacob præualuit contra Deū, significasse. luctam gentis Iudaicæ contra Christum. in qua Gens illa,

velut præualuit contra Christum. Nam inualuerunt clamores eorum postulantium Christum ad mortem. Id Iacob in

telligens spiritu prophetico, meritissimè flet. Nam non flet, præuidens sobolem suam tantum facinus in suum Deū

ausuram? Ergo iure fleuit, rogavitque, ut adhuc genti illi benediceret. Quod & impetrauit. Gens enim illa S. Virgincm, & apostolos, & primitiuam Ecclesiam nobis peperit. *Luc. 23.*

¶ Tulector vehementer nota, Iacob luctatum cum Christo, sub Angeli aliqua specie. & contrarium dicenti Sen-

cilium Syrmienfè anathema decernit. Iam nunc Isidori sententia pulcherrimè quadrat. (4.) beneficiū Iacob inuenit Deum in Bethel. Nam cum eius filij interfectioni dedissent Sichimitas, ob Dinæ sororis violationem, certūque pro

pterea periculum Iacobo immineret, à finitimis vrbibus, Iacob sibi fauentem Deum inuenit. Num securum eum red-

didit, & pauorem vicinis vrbibus incussit. Sed Oseas docet, quod ignorabamus, scilicet Deum visum à Iacob in Bethel. ait enim quod inuenit Iacob Deum in Bethel. & creden-

dum est tunc inuenisse, cum structo altari, profigatis idolis: soli Deo sacrificium obtulit. Addit itē Oseas Iacobo lo-

quurus est nobiscum. Quod ita intellige. Postquam Deus apparuit Iacob. fugienti ex Sichem, iussitque ei, ut in Bethel habitaret, & altare Domino construeret, Iacob conuo-

cavit totam familiā suam, omnes. s. patriarchas, vxores, seruos, ancillas coram quibus habuit concionem: cuius summa erat, ut abiicerent idola: ut mundarentur, ut vestes laua-

rent, ut facerent altare Domino in Bethel, & cetera quæ in Genesi dicuntur. Profectus, igitur Iacob in Bethel, ibi struxit altare: & ut credibile est, sacrificium Deo in veste ponti-

ficia litauit: & vi hoc loco nos docet Oseas, concionē corā tota sua familia habuit. Id voluit Oseas, cū dicit, Ibi, scilicet

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

Eodem.

in Bethel loquutus vst nobiscum. id est, Ibi Iacob cum Iudæorum patriarchis concionem habuit. quam statim audiebat. Interiicit enim propheta causam, quare Iacob struxerit altare, & sacrificium obtulerit, & concionem habuerit: causa vero erat, Quia Dominus exercituum Dominus memoriale eius erat. id est, tam altè descenderat amor, & pietas Dei in pectus Iacobi, vt semper Deum haberet in memoria: contemptis, & profligatis cunctis idolis. Rectè enim de sapientia dicitur: Quibus apparet in visu, diligunt eam. Cum igitur Dei filius apparuisset Iacobo semel ac iterum, planè diligebat eum: eratque eius memoriale. Erat igitur Iacob Deo plenus, ac idèo cum ei sacrificauit, concionem de Deo habuit corā patribus Iudæorum. Eius concionis summa erat: Tu ò familia; & posteritas nostra; vniuersis idolis delictis ad dominum Deum tuum conuersos oculos cordis habebis, Misericordiam cum proximis: & iudicij æquitatem, tecum obserua: sperabisque fauorem, ac præsidium à Domino Deo in omni tribulatione. Cauebisque à Chanaanais, sunt enim ij omnes fallaces, & habet stateram doloſam, quæ suos fallunt emptores. gaudent etiam caluniam, & vim proximis facere: vt ea ratione ditescant: vos non ita: sed vtimini misericordia & æquitate cum proximis: hac ratione omnia bona à Dño sperates. ¶ Notabis, prius Oſeam interieciſſe, quòd Deus erat Iacobo memoriale, vt concioni ex concionatore auctoritatem conciliaret. Quid enim nisi magnum à tanto viro poterat prodire? Notabis item, meritissimè Oſeam huius concionis meminisse, vt quæ vniuersam hominum salutem paucis verbis comprehendat: quæ latius fusa multa implere potest iusta volumina.

(6) Et dixit Ephraim; Veruntamen diues effectus sum. Inueni idolum mihi: omnes labores mei non inueniunt mihi iniquitatem, quam peccanti. (7) Et ego Dominus Deus tuus ex terra Aegyptii adhuc sedede te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festiuitatis. Recensitis antiquis beneficiis Iacobo Patriarchæ collatis, nãc recēset noua beneficia, quæ susceperunt Israelitæ, speciatim verò domus Ephraim, quæ regia erat. Est igitur 6. beneficium, quòd Ephraim diues effectus est: quòdque idolum inuenit. vbi ne capias idolum pro imagine Dei, sed pro mammona, facultate, substantia. Id enim Hæbreis significat, non quem modum loquendi Dominus seruauit ait. Non potestis Deo seruire, & mammonæ: quasi diceret, Deo se ruire & idolo. Apertius Paulus, Auaritia, inquit quæ est

Eccles. 1.
Gen. 32.

Psal. 27.

Psal. 40.

Psal. 49.

Matth. 6.
Galat. 5

est idolorum seruitus. Ergo opes, & substantia vocantur idolum, quod affirmat Ephraim se inuenisse, dicens. Inueni o. *Ephes. 5.* pes, quas vt Deum amo, & inueni eas inculcate. ait enim in laboribus meis non inuenietur culpa. At tempore illo ingès erat beneficium Dei, pium hominem habere diuitias: & tunc, atque nunc maximum est, quod nostri labores crimine careant. Siquidem beati immaculati in via. 7. Addit Dominus summam suæ clementiæ demonstrationem dicens, tu meo beneficio diues es, & ego paratus sum, vt ita diuitem sedere faciam in tabernaculis, vt soles in die festiuo. Nam (vt præcipitur in Leuitico) mense septimo Iudæi festa celebrabant, & septè diebus habitabant in vmbraculis, omnisque Israelita manebat in tabernaculis, &c. Ergo Dominus ait, non solum te ditabo, sed per annos multos festiuissimè celebrabis festa tabernaculorū, in patria tua. ¶ Meminit huius festi, quia erat Iudæis in festis anni postremum, post fructuum collectionem, Innuix igitur Dominus se daturum quotannis fructuum abundantiam, vt Israel iucundissimè illud festum celebraret.

(8) Et loquutus sum super prophetas. (9) Et ego visionem multiplicavi. (10) Et in manu Prophetarum assimilauis sum. (8) Beneficium Israeli præstitum fuit, quod ei Deus per prophetas loquebatur. ò beneficium ingens si peccabat Israel, statim Deus eum curabat per prophetam à peccato reuocare. Si in periculo erat Israel, per prophetam Domini consilium accipiebat. lege libros Regum, videbis Dauidem admoneri à Nathan. Consilium sumere ab Abiathar, longum esset huius rei exempla cumulare, (9) Beneficium fuit, quod dominus multiplicauit visionem. Nam, qui nunc dicitur Propheta, dicebatur olim vidēs. quia quæ loquebatur propheta corporis ore, prius videbat cordis visione. Idèd Haisas prophetiam suam vocat visionē. Et Ezechiel, visiones Dei vidi. Erat hoc gran de beneficium, scilicet, certissima audire, scilicet, quæ oculis mentis prophetæ dominus obiciebat. Idèd enim Petrus dicit, simiotem esse propheticum sermonem, quàm nostro. 2. Pet. 1. rum oculorū, visionem. quia illa videnda proponit Deus, & loquitur Deus: hæc non item. 10. Beneficiū est in manu prophetarum aff. f. Similitudinem meam Israeli per prophetas ostendi. Nam per Moysen cunctus populus audiebat voces, & sonitū buccinæ. videbat lampades, montemque fumantē, quia in eum descenderat Dominus. Rursum Dominus descendit in montē. Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis

Psal. 118.

Leuit. 23.

Leuit. 23.

2. Reg. 12.

1. Reg. 23.

1. Reg. 9.

Isai. 1.

Exech. 1.

1. Pet. 1.

Exo. 20.

Exo. 24.

ignis ardens, super verticem montis in conspectu filiorum
3. Reg. 8. Israel. Porro per Salomonem, in oculis plebis gloria Do-
mini in similitudinem nebulae templum totum impleuit. Per
1. Reg. 18. Eliam vniuerso populo vidente potentia Domini in igne
descendit, & holocaustum, ligna, & altare vorauit. Num non
his beneficiis contineri debuerat Israel in Domini cultu?

Si Galaad idolum, ergo frustra erant. In Galaad bobus (erant) im-
molantes: Nam & altaria eorum, quasi acerui, super sulcos agri.
Vel ut ira contra Israellem propheta percitus meritisime
infern, Si vos vidistis vera esse, quae prophetae vaticinati
sunt: si oculis vestris Dei similitudinem aspexistis, falsa ergo
Tunt idola vniuersa. Idolum enim est in Galaad, non Deus.
vanitas, non veritas. Quod si falsum est idolum in Galaad
frustra igitur ibi erant idola, quae vos ut deos colebatis. ac
item si in Galgalis, vitulis immolant Israelitae, profecto al-
taria viculorum destruentur, & redigenter in acervos, quales
ab agricolis super sulcis solent coacervari: cum ager lapido-
sus est. Consueuerunt enim illi lapides agri in vnum acervum
colligere. ut illud, Lapidem elegit ex ea. Quia fuerint
idola in Galaad & Galgalis supra vidimus. Erat enim in Ga-
laad celebre idolum in eo loco, qui Phanuel dicebatur, v-
bi iudatus est Iacob cum Angelo. Erant etiam vituli in Gal-
galis. eo loco, vbi Iosue Angelus apparuit.

(11) Fugit Iacob in regionem Syriae. Seruauit Israel in vxorem 2 &
in vxorem seruauit. (12) in propheta autem eduxit Dominus Israel de
Aegypto: & in propheta seruatus est. ¶ Ad iracundiam me pronouit
Ephraim, in amaritudinibus suis & sanguis eius super eum veniet.
Et opprobrium eius restituet ei Dominus Deus suus. Redit Prophe-
ta ad recensendum beneficia Domini. (11.) Beneficium est,

quod dei instigatione fugerit Iacob in Mesopotamiam, ad
Gen. 28. domum Laban auunculi sui, ac ita euaserit furorem fratris
Esau: qui illi occisionem minabatur. Peruenit porro Iacob
in Syriam, tam tenuis & inops, ut septem annis seruiret
pro gratiam Rachelis. quam cum non accepisset in vxorem,
& acciperet, septem aliis annis pecora custodiuit. Et cum
alij acciperent dorem ab vxoribus, ille dedit, scilicet 14. anno-
rum seruitium. Et tu lector aduerte verbum seruauit, He-
braeis esse custodiuit, pecora. Historiam hanc habes in Ge-
n. 28. Hic tamen Iacob tam pauper, & tenuis tam infinitam e-
se proculit multitudinem posteritatis, ut Rex Aegypto septi-

mus (vocatus Amenophis, ut ex Iosepho Lucidus affirmat) dicitur
Lucidus ceteris, Israel est populus multus, & fortior nobis, quae causa
tyrannice

tyrannice idem Israellem oppressit, ut Deus illi beneficium 12.
conferret. I. egressione Israelis de Aegypto, quae egressio
à Deo per Moysen prophetam facta est: tam ingentibus mi-
raculis per Moysen editis coram Pharaone, & senis eius, ad-
dit Dominus, Israellem post egressum de Aegypto, per pro-
phetam Moysen seruatum, scilicet aperto in 12. diuisiones
mari rubro in quibus hostis suffocatus est. Et pane de caelo
demisso, quo Israel vesceretur, & Amalec hoste deuicto: &c.
His tot tantisque beneficiis ditatus, & auctus Ephraim ad
iracundiam Deum concitat, idola colendo: quod Deo ama-
rissimum est. in poenam ergo tantae culpae, sanguis eius sit
super eum, id est, occidatur, & opprobrium, quo Deum con-
temnens ei exprobravit, reddetur ei à Domino tam iuste
contra eum excaedescendo.

CAPVT XIII.

Explicat Propheta peccatum Ieroboam Regis, & popu-
li Israel: tum poenam eius peccati. 1. Explicat qualis
si Deus, & quae beneficia Israelii contulerit: & quia haec
ipse contempsit, exponit qualis ipsum Deum contra se expe-
rietur. 3. demum exponit peccatum quo peccauit Israel, Re-
gem in quo consideret sibi perens: ac illius peccati poenam,
addens mysterium magnum, quo dicto, quae futura sit pec-
cati poena, docet.

Loquente Ephraim, horum inuasi Israel: & deliquit
in Baal: & mortuus est. Tertius liber Regum 3. Reg. 12.

docet, Ieroboam, & Israel defecisse à Ro-
boam, acque adeo à domo Dauidis. & ego
credo, Ieroboamum hanc defectionem pro-
curasse, & arbitror id esse, quod Oseas ait,
Loquente Ieroboam Ephraem, verba scilicet defectionis,
horror fuit. Horror enim erat deficere à Rege naturali, fi-
lio Salomonis, nepote Dauidis, ac dicit Oseas, inuasi, scilicet
Ieroboam Israellem, id est, inuasi regnum Israelis, horrore
non obstante, quod Hebraice dicitur, eleuatus est ipse, scilicet
Ieroboam, in Israele. Et deliquit in Baal, fecit enim au-
reos vitulos in Bethel, & in Dan, quos proposuit adorandos
tori populo, Deo vero reiecto. Et mortuus est, inquit, id est,
in hoc peccato idololatriae mortuus est, nulla eius poeniten-
tia subsequente. o miserum Regem tantorum scelerum auto-
rem quorum tamen eum minime poenituit.

Et nunc addiderunt ad peccandum: feceruntque sibi conflatile de
f 2 argento

argento suo quasi similitudinem idolorum. Factura artificum totum est. *Eis, ipsi dicunt, Immolate homines vitulos adorantes.* ¶ *Iccirco erunt quasi nubes matutina, & sicut ros matutinus preteriens sicut pulvis turbine raptus ex area: & sicut fumus de fumario.* Ante omnia, illud, quasi similitudinem idolorum, Hebræi habent, secundum intelligentiam suam idola fecerunt. Secundò illud, Immolate homines, vitulos adorantes, Hebræi habent, Immolantes homines, vitulos adorate, seu osculamini. quod idem est. Nam quas adoramus reliquias Sanctorum, osculamur. His ita constitutus sensus literæ est. Non solus Ieroboam peccauit, faciens vitulos aureos. Huic regis peccato populus suum peccatum addidit. Nam ex argento, seu pecunia singulorum fecerunt alia idola, secundum similitudinem, & idem aliorum idolorum, quæ in suo intellectu artifices habebant, forsitan etiã alludit ad idola, quæ Achaz fieri iussit ad similitudinem idolorum, quæ viderat in Damasco. Torum illud erat factura artificum, opera scilicet manuum hominum. opus fabri ferrarij, & lignarij, vt clamat Isaias. Et ipsi Israëlitarum dicunt populis, o homines immolantes, adorate vitulos hos, vel vt litera nostra dicit, o homines vitulos adorantes, eis immolare, Diuinosq; honores eis tribuite. Hoc nũ non est immanissimum scelus? Ideò Rex, & regnum Israëlitis transibit, vt nubes, & ros matutinus, quæ Sole veniente siccantur. Rapiemini ab Assyrio: vt rapitur à turbine area puluis. & disparebitis, vt disparere solet fumus quilibet ingens, è captione procedens. ¶ His pulcherrimis similitudinibus significatur, regnum Israëlitis totum, nunquã in perpetuum rediturum, scilicet ex ipso pijquidam essent referuandi. vt dictum sæpe est.

II. PARS.

Ego autem Dominus Deus tuus, ex terra Aegypti: & Deum abique me nescies: & Saluator non est præter me. Ego cognouit in deserto in terra solitudinis. ¶ Iuxta pastua sua adimpleti sunt: & saturati sunt: & eleuauerunt cor suum: & obliuiscunt mei. ¶ Et ego ero eis quasi leena, sicut pardus in via Assiriorum: occurram eis, quasi vrsaraptus catulis, & disrumpam interiora iecoris eorum: & consumam eos ibi quasi leo: bestia agri scindet eos. id est, Ego ostendi me esse Deum tuum, magnis editis miraculis in terra Aegypti: Agyptiis, scilicet, vallatis, & deletis in gratiam tuam, Iussi tibi per Moysen ne coleres alium Deum, præter me. Si quid reuera

Saluator non est præter me. Rursum, ego familiarissimè te cum versatus sum in deserto: opem tibi passim ferens in solitudine, vbi non erat auxiliator. ¶ At tu ingressus in terram, promissam, terram scilicet, fluentem hac & mel, impinguitus es, impinguitus, dilatatus, deliquisti in Deum factorem tuum, recessisti à Deo salutari tuo. Itaque ea ipsa passus pinguedo, quæ te alliciebat ad Deum, à te arrepta est in occasionem superbiendi & recedendi ab eo. vbi nota, eleuationem cordis per superbiam, iunctam esse obliuioni Dei. Si igitur non vis obliuisci Dei, à superbia caue. ¶ Igitur in tanti criminis pœnam ero eis vt leena, vt pardus, vt Vrsa, vt Leo, vt bestia agri fera. ¶ De leena, quæ filios habens, nulli parcat, vt filios alat, dictum est supra. Pulchram verò de leena gistoriam leges in Aeliano. ¶ Docemur porò in via, quæ è Palestina itur ad Assyrios, Pardos esse truculentissimos. De Pardorum ferocia lege Gilij accessionem ad Aelianum lib. 2. c. 22. ¶ Vrsa catulis orbata scribit Hierony. hoc loco, inter omnes feras, nihil esse vrsa sæuius, cum perdidit catulos. ¶ De Leone disrumpente interiora, vsque ad iecur, Vatablus ait, eius esse morem, vt raptæ prædæ corpus discindat, vsque ad cor. eius enim & viscerum sanguine ferè saturatur. ¶ De bestia agri dixit Iacob defensum suum Ioseph. Fera pessima comedit eum, bestia deuorauit Ioseph.

III. PARS.

Perditio tua Israël. Tanquam modo in me auxilium tuum. Vbi est rex tuus? Maxime nunc saluet te in omnibus vrbibus tuis, & Iudices tuis, de quibus dixisti, Da mihi regem, & principes. Dabo tibi regem in furore meo: & auferam in indignatione mea. Colligata est iniquitas Ephraim: absconditum peccatum eius. id est, Video (ait Dominus) perditionem tuam præ foribus tuis. clamo, Israël, qui ab eo te seruare possit, præter me. solum enim in me est tanti mali remedium. Quorsum tibi rex? quorsum tibi principes? seruare te nõ poterunt: etiam in munitissimis vrbibus tuis. Instantissimè petiisti à Samuele, vt daret tibi regem & principes, qui præcederent te in bellis tuis. Et ego quidẽ Saulẽ dedi tibi Regem, iratus & furens, quia in me non cõfidisti: sed in viris humanis. Ergo, vt iratus dedi Regem: iratus auferã à te in perpetuum regem. quia rex tuus Ieroboam, & alij sequentes. vobiscum, me derelicto, coluistis idola. Hæc

¶ 2 Ephraim

Ephraimi iniquitas referuatur in pectore meo: ad modum, quo homines, quam pecuniam nimis seruata[m] volu[n]t ligant. ¶ Similem dicendi phrasim habes apud Moysen, cum ait Deus, Nonne hæc condita sunt, apud me: & signata in thesauris meis? mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore &c. Quod exponit Ecclesiasticus dicens, Qui vindicari vult, à Domino inueniet vindictam: & peccata illius seruans seruabit. id est, diligentissimè seruabit, consignata, condita, & colligata. ¶ Si tu vis vim vocis intelligere, crede peccatum Ephraim tam fuisse lethale, vt in eo peristeret, nunquamque eius e[ss]e p[œ]niteret. Hoc est colligat[um] fuisse peccatum. n[on] p[œ]nit[en]tia ligatissima soluit, vt Lazari vincla soluit.

Ioan. 12.

Dolores parturientis venient ei. Nunc non stabit in contritione filiorum. De manu mortis liberabo eos. De morte redimam eos. Ero mors tua, & mors, morsus tuus ero inferne. ¶ Consolatio abscondita est ab oculis meis. Quia ipse inter fratres diuidet. ¶ Adducet ventum vrentem Dominus de deserto ascendentem: & siccabit venas eius: & ipse diripiet thesaurum omnis vas desiderabilis. Antequam explicem textum, quædam sunt audienda, ex quibus idonea explicatio pender. Primum illud verbum contritione filiorum, Hebræis est **מִסְבָּר בָּנִים** misbar banim, quod significa partu filiorum. Ergo partus vocatur contritio: quia confringitur vulua, vt filij edantur in lucem. Secundò verbum consolatio, à multis transfertur p[œ]nitudo, quæ in idem recidit, quod consolatio, Magis enim Deus consolatur (si ita liceat loqui) remittens iram, quam sumens vindictam. ¶ Ter tiò, verbum inter fratres diuidet, Hebræis est. inter fratres fructificabit. sed eodem sensu. Est enim sermo de Ieroboam, qui fructificans sibi, id est, rapiens sibi regnum, diuisit, & scisma posuit in Israel, scilicet faciens, vt 10. tribus deficerent à tribu Iuda. ¶ Quartò, ventum vrentem, Hebræis est, **רוּחַ שָׂרָף** qadim ruach. id est, ventum orientalem. de quo diximus supra. is ventus significauit Assyrium. qui licet non ex oriente, sed ab Aquilone venerit, vocatur tamen ventus orientalis non ex loco: sed ex effectu. hic enim venas aquarum, & fontes siccare solet. ¶ Iam sensus literæ pender ex illo, quod Osee. 1. & 11. diximus. f. Regnum Israelis totum ac integr[um] petiisse. Pij ramè viri, qui ex eo duxer[un]t ortum, à Deo velut, de media morte, & ex ipso sepulchro fuere liberati, vt varicini[us] Tobie impleretur, quo p[œ]nunciavit, fratres ex Israele, in patriam reuersuros. ¶ Nunc literæ sensus est. Peccatum Israelis referuatur apud me. Irruunt in

eum

eum dolores, vt parturientis. & in eo partu non stabit: sed morietur. nec enim vnquam redibit regnum eius, Ergo cū 4. Re. 17. veniet Salma nassar, Israel dolebit, vt quæ parit filios, sed in eo nix filiorum morietur & peribit. Nihilominus filios eius, id est viros pios, ducentes originè ex eo, de sepulchro, & morte liberabo: reducentes eos in patriam suam, & hac ratione, & mors, quæ deuorasti totum Israel, ero mors tua: & Tu ò sepulchrum, quod tenebas in exilio pios Israelitas, ego mordebo te, eripiēs eos à te. Triumphabas ò mors, ò sepultura, quod teneres pios meos. Ego prædam tibi eripiam & de te triumphabo, ¶ Tu lector attentissimè leges textum hunc, & inuenies hoc loco non promittere Deum Israel integram liberationem: imò p[œ]nunciat, quod non stabit in partu filiorum: hos verò filios dicit se liberaturum vt legenti patet. Itaque cum ab Assyrio vincitur Israel, Israelis regnum moritur, velut par urtens. Cum caputium, defertur in Mediam, in eam velut in sepulchrum deducitur sepeliendum, ex hac matre mortua, & sepulta nascuntur filij pij, id est, Israelitæ Deum colentes, vt Benjamin ex matre defuncta, hos promittit Deus se erepturum de morte, & sepulchro. ¶ Pergit tamen Deus referre p[œ]nam regni Israelitici dicens, Consolatio non est mihi. Si enim regnū illud se ab idolatria reuocaret: si sui criminis ipsum p[œ]niteret: consolatio Deo esset: qui iram suam remitteret. at quia regnū in scelere persistit, & consolatio absconditur à Deo: nam postquam Ieroboam diuisit inter Iudæos impetium, Iudæa Deum colente, Israel semper coluit idola. Ac idè ventum vrentem. f. Assyrium adducit contra Israel, qui fontem & venas siccabit, id est, Regem: & principes: eorum thesauros deripendo.

Gen. 38.

Dua se offerunt difficultates. Altera, quod Paulus citans 1. Cor. 15. hunc textum Osee, differentissimè citet. dicit enim sic ut scriptum est, Absorpta est mors in victoria: vbi mors victoria tua? vbi stimulus tuus? Respondetur, Paulum citasse iuxta 70. inter: prætes versionem 70. qui illo modo verterunt. eodem tamen sensu. Si enim Deus est mortis mors, planè absorpta est mors, in victoria Dei contra eam. vbi igitur est mortis cōtra Israelitas victoria? Planè iam non est, Deo velut Sāson, prædam ab ea auferente. vbi nam est mortis stimulus, quo illos, velut pecora in sepulchrum adigebat? planè cessauit stimulus, cū Deus sibi ceperit, quos mors lepu[t]o tenebat. ¶ Altera dubitatio est, quod sensus Apostoli, minime qui dicit 1. Co. 15. cum

f. 4 cum

cum nostro. Nos enim loquuti sumus de exitu Israel ex Media in patriam. Paulus de exitu ex mundo in cælum. Responderetur quod sine dubio quadrat. fuit enim ille huius expressa figura. Quia contingebant illis omnia in figura. at tunc figura impletur, cum eius veritas adest. Et tu docte lector aduerte. Parturit, & moritur regnum Israel, vt pij filij nascantur. Parturit & moritur lex verus, vt lex gratiæ succedat. Ita absorbetur & moritur mundus, mors, & sepultura, vt oritur gloria æternitatis. Tunc plenè absorpta erit mors, Christo eam vincente, & de ea triumphante. quæ sunt maximè notanda.

Prothecia.

PRIMA parte, quæ ad caput præcedens spectat, prænuntiatur futura per Salmanasarem Israelis infelicitas. Secunda parte, inuitatur Israel ad pœnitentiam, vbi pœnitentium habitus mixè describitur. Tertia parte, promittitur vita Christiana. nam verba quæ in hac parte habentur, accommodari non possunt Iudæis. siquidem fœlicitatem hic promissam illi nunquam habuerunt post suam captiuitatem. ex qua vsque ad Christum, mille fuerunt calamitatum. afflicti.

4. Reg. 17.

DEREAT *samaria: quoniam ad amaritudinem conuertit Deum suum. In gladio pereant, paruuli eorum elidantur, & fœta eius discedantur.* Id est, peribit Samaria: hostili gladio occiderur. Infantes allidentur ad petras, & prægnantium vteri ab hostium rabie scindentur. ¶ Possunt tamen verba Prophetæ constare, vt iacent. Cum enim malum proximis optamus, ad eorum emendationem aut cohibitionem, aut aliorum quierem, aut iustitiæ conseruationem, aut Dei honorem, licitè, & sanctè optamus. Cuius rei multa nobis psalmi exhibent exempla, speciatim psal. 108. Tu plura de hac re apud D. Thomam.

*Psal. 108.
Tho. 2. 2. q.
108. art. 1.*

II. PARS.

Conuerte Israel ad Dominum Deum tuum: quoniam cornisti in iniquitate. Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad Dominum, & dicit ei, omnem aufer iniquitatem. (2.) & accipe bonum. (3.) & reddemus vitulos labiorum nostrorum (4.) Assur non saluabit nos, super equum non ascendentur: nec dicemus vltia, Dñi nostri, opera manuum

nostrorum, (5.) quia eius qui in te est miseraberis pupilli.

Prouocatur populus Israelis, vt ab idolis, & vitis auersus, ad Deum suum conuertatur. & videtur mihi ita clamare Prophetæ Israel, non est res nimis sumptuosa ad Deum conuerti. Satis est si ex animo verba afferatis. Non à vobis petimus aurum, aut pretiosas margaritas: petimus verba, modo conuertamini ad Deum. quia si animus necdum ad Deum conuersus est, eius verba quid profunt? dicitur enim ei, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. & item, Non omnis, qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, &c. ¶ Queris forsàn, quæ verba accipi à pœnitentibus debeant? Certè, quæ sequuntur. Primum dicite Deo, Domine omnè aufer iniquitatem. Dele (inquit) iniquitatem meam. Nihil enim horribilius est animo pio, quam iniquitas. à peccato, inquit, meo munda me, qui iniquitatis horrorem ego cognosco, & peccati teteritiam facies coram me est semper. Nota verò, Aufer, inquit, iniquitatem, quia solus eam auferre potest: iuxta illud, Ego sum, qui deleo iniquitates tuas. Nota etiam, Omnem aufer iniqui. Quia auferri vna iniquitas sine alia non potest. Dicente Augustino, Impium est à Deo dimidiã veniam sperare. verè enim Dauid dixit, Omnes iniquitates meas dele. Secundum verbum pœnitentium est. 2. Domine accipe bonum. Id est, reiecto malo iræ quod contra peccantem parabas, accipe bonum gratiæ, quod penitenti largiaris. Iuxta illud, Accepisti bona in hominib. quod Paulus gloriatus dicit, Dedit bona hominib. Ita hoc loco, accipe bonum gratiæ, quod tribuas ei, qui ipsam amisit. Notabit lector, pœnitenti infundi bonum quod inquam verè bonum est. sine quo nihil nobis est bonum, scilicet gratia, & virtutes. ¶ Tertium verbum est. 3. Reddemus vitulos lab. Deo sit gloria, qui tam pauca à pœnitentibus exigit. Non quærit à pœnitente hec arumbas bouum, & vitulorum: vitulos petit labiorum. iuxta illud. Im- P^{sal.} 40. mola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. E^{dem.} quia sacrificium laudis honorificabit me. Innuitur porò hoc loco, vt pœnitens labiis suis, certè labiis cordis decernat Deo satisfactionem pro peccatis: sine qua non continet remissio, vt Consilium Tridètinum nos docuit. Nota ve- *Concil.* rò præcipuum sacrificium laudis, vbi vitulos labiorum im- *Tridentin.* molamus, esse sacrificium Missæ. ¶ Quartum verbum est, *sef. 14. c. 8.* 4. Assur non saluabit nos. Idest in nulla re creata confidimus. non in Assyrio: non in equis & curibus (est. n. fallax e- f 5 quus

- quus ad salutem) non in idolis, quæ sunt artificum factu
Pfal. 32. raopus manu hominũ sed in solo Dño, Deo nostro, quia
 non est saluator præter eum. Nota in lege veteri prohiberi
Pfal. 104. Regibus, ne equos sibi multiplicent. Non enim in fortitudi
Osee. 7.3. ne equi voluntatem habet dominus. Et forsã nos multa
Deut. 17. amittimus bella, quia potius in equis, & armis, quã in Deo
Pfal. 146. confidimus. ¶ Quintum verbum est. 5. eius qui in te est. mis.
 pup. Quod est fiducia veniẽ impetrandæ. lege Conclum
conc. ses. Trident. Nota verbum, pupilli, planè quia qui colit idola nõ
6. cap. 6. habet Deum vt patrem. & idem ferè qui capitale crimen
Item. 5. admisit. Igitur pupillus est. Rectè igitur Ieremias, Pupilli
 facti sumus absque patre. Nota rursum, pupilli qui est in te.
Ioan. 14. Vbi tu expendes verbum Domini, dicentis, In illa die vos co
 gnoscetis, quia ego sum in patre meo, & vos in me, & ego
Ioan. 15. in vobis. & item, Manete in me, & ego in vobis. & item, Si
 cut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi man
 ferit in vite: sic nec vos nisi in me manseritis.

III. PARS.

- SANABO *contritiones eorum.* 2. Diligam eos spontaneè, quia
 auersus est furor meus ab eis. (3.) Ero quasi ros Israel. (4.) Germinabit
 sicut lilium. (5.) Erumpet radix eius, vt Libani. (6.) Ibunt rami
 eius. 7. Erunt quasi oliua gloria eius. (8.) Erunt odor eius vt Libani. 9.
 Conuertentur sedentes in vmbra eius. 10. Vident tritico. (11.) Germina
 bunt quasi vinea. (12.) Memoriale eius sicut vinum Libani. Iudæus
 contendet hæc applicare Israelis reuerso ex captiuitate: quod
 difficile præstabit. Cõtendam ego hæc accommodare Christo
 & eius Ecclesiæ, idque quadratis. ¶ Sanabo (inquit Mes
 sias) contritiones eorum, iuxta illud, (spiritus Domini super
 me, eo quod vnxit Dominus me: ad annunciandum man
 suetis misit me: vt mederer contritis corde. & illud, Qui san
 nat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Cum. n.
 animus timore pœnarum, & dolore culpæ contrerit, &
 solus Deus mederi dolori potest. dans auditui gaudium. &
 lætitiã: vt exultent ossa cõtrita & humiliata. ¶ 2. Diligam
 eos spõtan. Paulus explicat hæc. Apparuit, inquit benignitas
 & humanitas Saluatoris nostri Dei: non ex operibus iusti
 tiæ quæ facimus nos: sed secundum suam misericordiã sal
 uos nos fecit. hoc est, spontaneè, & absq; nostro merito nos
 dilexisse. Nõ secundũ opera nostra: sed secundũ propositum
 suũ, & gratiam. quæ cum minus eam merebamur, magis in
 nobis

nobis effulsi, vt Paulus ad Roman. exponit. ¶ 3. Ero quasi
 ros. Moses dixit, Fluat, vt ros eloquium meum. at Christus Rom. 4.
 ipse est, vt ros. Ipse enim recipitur non solum in corporis au
 re: sed maxime in intimis animæ. Ad eum inquit, veniemus *Deut.* 38.
 ita enim imbibitur in anima vt pluuia in vellus, & vt stillici
 dia stillantia super terram. In psalmo Hebræo dicitur, Ex v- *Ioan.* 14.
 tero auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. ò felix anima tanto rore *Pfal.* 77.
 persusa. Quid inde speres, certe quartum. s. ¶ 4. Germina
 bit (supple Ecclesiã) sicut lilium. Quis tandem flos adeo pul
 cher est, ac album lilium, de quo est mentio hic? & quis est *Pfal.* 109.
 adeo germinans & fœcundus? Nam vt Plinius ait quinquaginta
 nos sepe emittit bulbos. Et eodem teste, nulli flori excellitas *Plin. lib.*
 maior. Notatur ergo candor ecclesiæ, fœcunditas, & celsitu
 do. ¶ 5. Erumpet radix. Hebræus habet, percutiet radices, suas,
 vt thuris: Nam Libanus Hebræicè & Græcè est thus. Habet *Lib. 12. ca.*
 porrò Plinius, thuriferas arbores incidi, & percuti, vt thus
 reddat. Ergo percutietur Ecclesiã, non nunquam ferè ad radi
 cem, vt magis odorem spiret. Irruunt. n. venti & flumina in
 Ecclesiæ fundamenta; sed tunc illa suauius olet. Sumus. n. *1. Cor. 2.*
 Christi bonus odor. Est ergo sensus versionis nostræ, erumpet
 thus ex radice, vt solet arbor thurifera facere. Nam Christia
 ni se percutiunt: at odor Deo sacer, vt thus, inde prodit. ¶ 6.
 Ibunt rami eius. Intellige, vt illud, extendit palmes suos vt
 que ad mare, & vsque ad flumen propagines eius. Rami Ec
 clesiæ, in quibus volueres cœli versantur, sunt proceres Ec
 clesiæ, qui ibunt per mundũ vniuersum. Si quidem Christus
 dominabitur à mari vsq; ad mare: & eius Euangelium prædi
 candum est in vniuerso mundo. ¶ 7. Et erit quasi oliua glo
 ria eius. id est gloria Ecclesiæ est, vt sit velut oliua. Nam arbor
 oliuæ profert oleum, quod opera misericordiæ designat. Vt
 docet Eucherius lib. de formulis spirit. intell. At gloria no
 stræ Ecclesiæ est, quod operibus misericordiæ incumbat. *Eucher. lib.*
 De his enim speciatim reddemus in iudicio rationem. Si *de for. c. 7.*
 quidem hoc est præceptum meum (ait) vt diligatis inuicẽ,
 ¶ 8. Odor eius libani, id est, vt thuris. Paulus ait, Spiritu ser
 uentes: orationi instantes. & Ioannes dicit. Phialas plenas *Ioan.* 15.
 odoramentorũ, quæ sunt orationes Sanctorum. Ergo thura *Roma. 12.*
 Ecclesiæ nostræ sunt eius orationes. Igitur quia Dominus *Apoc. 4.*
 dixit. Oportet semper orare, & nunquam deficere, idè Ec
 clesiã nostrã orat semper. vt ferè nihil illa aliud olet, quã
 orationem. Rectè igitur dictum est, Odor eius, vt thuris.
 ¶ 9. Conuertentur sedentes. locus est difficilis. exponi po
 test

Esai. 27. testita. Dicitum est, Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit, id est, animum penè deficientem reduxit, & refocillauit. ita, qui federint sub umbra, & protectione Ecclesiæ, etiam deficientes reficientur. Item sic exponi potest, Infideles positi iuxta Christianam ecclesiam, in qua Christi præcepta seruantur, ad Deum conuertentur, vi dentes, scilicet, arboris pulchritudinem ¶ 10. Viuent tritico. sine dubio viuent pane quotidiano, & supersubstantiali.

Math. 6. Nisi enim manducaueritis carnè filij hominis, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, habet vitam æternam. Alioqui non erat grande miraculum, quod corpus hoc nostrum, triticum quo velceretur, haberet. At miraculum est, quod panem cœli dederit nobis, & quod panem Angelorum homo manducet. hoc igitur triticum Osee, est frumentum electorum Zachariæ.

Zach. 9. ¶ 11. Germinabunt quasi vinea Celsissimum mysterium hic innuitur, quod ipse Dominus explicauit. s. quod ipse sit vitis, nos verò palmites. vt idem spiritus sit in palmitibus,

Rom. 12. qui in vite. Quæ eadem similitudo est cum illa de corpore & membris: quæ tantopere Paulo Apostolo placuit. ¶ 12. Memoriale eius sicut vinum Libani. videtur Libanus generosissimum tulisse vinum, cui simile est ecclesiæ memoriale. Et est sermo prophetæ de Christo sub speciebus vini, in Eucharistia contento. Quod inde pater, Suprà Osee dixit, Deum fuisse memoriale Israël. Et ita verè, solus Deus debet esse nostrum memoriale. Diligi enim debet ex tota memoria. ergo si memoriale nostrum est quasi vinum, quid esse potest, nisi Deus sub specie vini? verè igitur Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei. & itè, Calix meus, quàm præclarus est: & item, Calicem Salutaris (est Christus salutarem nostrum) accipiam.

Psal. 115. Ephraim, quid mihi vltra idola? id est Qui pri⁹ idola colebāt dicent, quorsum nobis vltra idola? in æternum renunciamus eis. Vbi notatur animum piū nunquam in priora scelera relabi. Aut etiam sensus est, O Ephraim, quorsum coram me habebis idola?

Psal. 30. Ego exaudiam, & dirigam eum vt abietem virētē. Ex me fructus inuis inuentus est, Quorsum Israël colit idola, si ego ex intimo affectu oculos habeo coniectos in eum? (id enim Hebræa sonant) Si sunt aures meæ attentæ ad preces eius? Certè abies arbor perpetuò viret. faciam ego Israël, vt abietem perpetuò viretem. Et quia abies. fructibus caret.

Eg

Ego verò fructibus arborem carentem non fero, (omnem siquidem palmitem non ferentem fructum abscondet parer meus: idè faciam vt Israël ex mea virtute, & efficacia fructus ferat: vtque in eo fructus vitæ sanctæ inueniatur.

¶ Notabis ex Plinio, abietem & laricem arbores esse celsissimas, & rectissimas. Promittit ergo Deus Israeli celsitudinem, & rectitudinem. Celsitudinem facit intenta in Deum contemplatio. Rectitudinem facit vita inculcata. Vtrumque promittit suæ Ecclesiæ Deus, vt sit non solum Martha, sed & Maria. Et quia vita Christiana tota est in fructibus ferendis, ideo specialis de fructibus ex Deo inueniendis Deus mentionem facit.

¶ Notabis item profunditatem verbi, ex me fructus scilicet vt ex succo vitis, palmes fructum proferat. Inde igitur & copia, & pulchritudo, & valor fructus dependet, vt fructus sit condignus vitæ æternæ, qui ex vita prodit æterna. ¶ Notabis denum multos huius textus interpretes ita vertisse. Ego ero vt abies virens. at sine dubio versio nostra integra est. Nam verbum אֲבִיָּטָא assureno, significat dirigam (vt Kimhi dixit) vt sit litera hæc, Dirigam eum ego, vt abietem & c. iam si legatur, ego ero, vt abies virens, planè quod Christus est, nostro modo, nos esse facit. ipse abies faciet nos abietes.

Quis sapiens & intelliget ista? Intelligens, & sciet hæc? Quia recta via Domini, & iusti ambulabunt in eis. Pœuaricatores verò corruent in eis. Videtur allusio ad illud, Vtinam saperent & intelligerēt, Ita Osee. O si Sapientes aliqui essent, vt hæc intelligerent, quæ in hac prophetia scripta sunt. O si aliqui essent acuminè intelligentiæ valentes qui hæc cognoscerent. Inuenient plene iudicia Domini recta esse, iustificata in se-

metipsis, quæ vt iustis sunt: mensa, ex manna comedant: ita hæc mensa iniustis sit in laqueum, retributionem, & scandalum.

Certè lex Dei iustis est efficacia, vt iustificentur adhuc: in iustis occasio, vt sorgerent descant amplius.

IN IOELEM

CAPVT I.

94

Theodoritus in argumento ad hunc Prophe-
tam, eum contemporaneum fuisse Osee proph-
etæ asseuerat. Idem vult Hieron. initio Cõ-
mentariorum in Ioel. Ex quo loco sumptũ
est argumentum in hunc prophetam. quod in
S. Bibliis circunfertur. Eadem est sententia Rabinorum: vt
loco dicto Hierony. adfert. Et ex neothericis idem vult A-
bulensis super 4. lib. Reg. & Dionysius Carthu. At verò Ra-
bi Salomon vult Ioelẽm prophetasse tempore Iorã Regis
Israël. fuit Iorã filius Achab, Regis Israël, & frater Ochozię,
item Regis. quam sententiam sequutus est Lytanus. & po-
stea Vatablus. Volunt hi, quod 7. annis precessit fames Pa-
lestinam, iuxta oraculum Elisæi viduã admonentis, vt fame
declinaret, fugies à Palestina. Primi anni famẽ aduexit eru-
ca. Secundi locusta. Tertij bruchus. Quarti rubigo. Trium
sequentiu pluuia penuria. Iuxta hanc sententiã planior est
hic Propheta. Video quibusdam Rabinis placuisse Ioelẽm,
Nahum, & Abacuc, sub Manasse prophetasse. quã verò id
ratione, non constat. Porro in quodam prologo qui huic
Phrophetæ preponitur ita legimus. Ioel de tribu Ruben,
natus in agro Bethoron: & ibi sepultus, in pace quiescit. Is
prologus Ioelis, ex Epiphanio de Prophetis sumptus est.

Hoc Caput necessario est intelligendum de eruca, locu-
sta: brucho, & rubigine, quæ calamitatem genti Iudæorum
dederunt. Constat id, quia præsens caput admonet ebrios,
vt lugeant. quia ex ea calamitate perierat eis vinum. Pro-
pheta item dolet, quia periit fructus vineæ, & ficus. quos
calamitas prædicta abstulerat. Sacerdotes item plangere
iubentur, quia eadem causa sacrificium perisisset, & libamẽ,
agris, scilicet non reddentibus, quod Deo sacraretur. Ergo
credendum est famem illam 7. annorum ab Elisæo prædi-
ctam à Ioelẽ etiam prænnunciari. & quod eam famem fece-
rint eruca, locusta, & bruchus, rubigo. Vide 4. Regum 4. &
3. & Amos. 4.

*Verbum Domini, quod factum est ad Ioel, filium Pha-
mel. Hæc est inscriptio & titulus libri huius.*
Vt q̄ legerit, statim intelligat hæc quæ sequũ
tur verba esse verè Diuina, quæ Ioeli De⁹ ipse
reue

reuelauis. Dictum est mihi hac de re, in principio primi ca-
p. Osee. Ergo nihil hic aut falsum est, aut dubium.

*Audite hoc senes, & auribus percipite omnes habitatores terra. Si
factum est istud in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum
super hoc filius vestris narrate: & filij vestri filij suis, & filij eorum
generationi altere.* Id est, Audite vniuersũ rem nouam, quam
nulla narrant historiæ, nulli viderunt senes: nullus vidit orbis
habitor. & rem tantam ne tradatis vnquam obliuioni, sed
velut per manus, priores narrent posterioribus. Er profectò
memor non sum in aliqua historia me legisse, erucam fecisse
primo anno famem, secundo eam fecisse locustam, tertio
bruchum: quarto rubiginem: tribus sequentibus pluuiæ pe-
nuriam. Quid est ò Propheta, quod iubet omnes attendere,
& posteris narrare?

*Residuum erucæ comedit locusta, & residuum locustæ comedit
bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo.* Id est anno primo
venit eruca, & terræ virentia comedit. quod ei superfuit.
anno sequenti comedit locusta. quod hæc reliquit non ex-
sum, tertio anno bruchus asumpsit. Quod is non destruxit,
anno quarto exulsit rubigo. ¶ Notabis primum hæc visa
fuisse huic Prophetæ: per propheticum lumen, ac ideo loqui-
tur de eis vt præteritis. quæ in suo tempore erant futura. I-
deo enim Psalmi, & prophetæ multa de Christo prædixe-
runt, vt præterita, quæ ventura erant tamen. videlicet,
quia in reuelatione ea viderant. Nam ideo vocatur Prophe-
ta: videns. ¶ Nota 2. Eruca, vermis est folijs olerum, & arbo-
riam adnascens & ea exsicca, & vrens. vnde eruca, quasi v-
ruca. Bruchus habet modum muscæ lucantis. prærens est
malum vineis. Hispanis vocatur pulgon. Locusta, notæ signi-
ficationis est. Rubigo est, cum teneræ fruges noxiõ rore fun-
duntur, tunc enim spicę, & calami vertuntur in ruborem. vo-
catur oredo, de qua ita dicitur, Pharaõ vidit spicas percussas
vredine. Hęc desumpsit ex magno Abulen. c. 7. super prolo-
go Hierony: seu potius epistola ad Paulinum. ¶ Notandum
tertio quosdam, vt refert Theodoritus, hoc loco, voluisse,
quod Eruca figurauerit Teglat-Phale assarem. locusta, Sal-
man-assarem, bruchus Senacheribum, rubigo Nabuchodo-
nosorem. ab his enim sensim primum Israël, postea Iuda va-
stati sunt. Sed hæc horum accommodatio non admodum
quadrat. Nec enim Senacheribus apte vocetur bruchus, qui
Iudã comedit. Cum potius ipse centum octuaginta quinque
millia militum in bello contra Iudæos miserit: & salutem
sibi,

1. Reg. 2.
Isai. 1.

Genes. 47.
Abulen.
Theodor-
tus.

2. Par. 32.

sibi, fugiens quaesierit. ¶ Rursum alij quos sequitur Remigius, & refert Hierony. hoc loco, voluerunt Erucam significasse regnum Babyloniorum, siue Chaldeorum, quod nimis Iudæis incommodauit; Locustam verò significasse regnum Persarum: Sed Bruchum regnum Grecorum, à quo sub Epiphane illustri, ingentia mala passi sunt Iudæi. Rubiginem demum significare Romanum imperium, à quo penitus sunt deleri Iudæi. Volunt igitur Rabini Ioëlem de his 4. Regnis potissimè tractasse. Sed hæc sunt Rabinorum fabulæ. Nam regnum Persarum nihil incommodauit Iudæis, imò sub Cyro primo Persarum Rege, data ab eo facultate, in propria redeundi, redierunt in patrios fines, vt docet Estdras. Idem eis consisit Darius, in regno socius Cyri, vt habet Iosephus. Sequutus Cambyfes. Darius post eum, & Xerxes Darij filius, qui nihil nocuere Iudæis. Nam periculum Iudæorum sub Xerxe Estheris industria submouit. Sequutus Artaxerxes Xerxis filius, qui facultatem concessit templi ædificandi. Successerunt postea alij, sub quibus foeliciter vixit Esther. vt Xerx Iudæi, vt Canon dicit. Tandem successit Darius, quem Alexander regno priuauit. is Iudæis non nocuit. Non igitur rectè compares Persas locustis. Neque admodum rectè conferas Græcos brucho. Nam licet Epiphanes nocere conderit Iudæis, ab his tamen sæpe victus, tandem animi desperatione pressus, occubuit. Idem Ioelis 2. dicitur, quod post has 4. plagas, Deus esset reparaturus omne damnum Iudæorum. Num ergo somniant Iudæi se iterum reparandos? Lege alia quædam apud Abulen. super prologo Hierony. citato. ¶ Constat igitur, Ioeli propositum fuisse tractandi de corporalibus eruca, locusta, brucho, rubigine: quæ miserè vastauerunt terram Iudæam. poterit tamen Gregorius aliquis has 4. plagas corporis ad vitia mentis referre. quod vide in Glofa ordinaria. Hierony. retulit ad 4. passionones animi, scilicet gaudium, tristitiam, timorem, cupiditatem. vide eum hoc loco. Dionys. retulit ad vitia quatuor cardinalibus virtutibus contraria, scilicet imprudentiam: iniustitiã, intemperantiam: formidinem. Tu verò facilius aptes viro ex pietate, in impietate prolabenti. vbi siquid præcedens vitium reliquit, speciem habens virtutis, sequens vitium absumit. Sed hæc sunt tropologica.

Expergiscimini ebrj, & flete: & vlulate omnes, qui bibitis vinum in dulcedine. quoniam perit ab ore vestro. Flete, inquit, qui delictamini vehementius, cum vna bibitis; quia bruchus,

&

& locusta vinum vobis abstulerunt. ¶ Nota Hæbreis esse. Vlulate omnes qui bibitis vinum, propter dulcem potum, qui est ablatus ab ore vestro. Sed est idè omnino sensus: nisi quod est generalior. Dulcis enim potus solet fieri tum ex vino aromatibus condito: tum ex pomis, & frugibus, hæc cū agri plagis illis percussis, non darent, planè perit omnis dulcis potus, ab ore hominum, & ebriorum, & delicatorum.

Gens enim ascendet super terram meam: fortis, & innumerabilis. Dentes eius, vt dentes leonis, molares eius, vt catuli leonis. : De locustis intelligit, quæ egrediuntur per turmas suas vt in prouerbis habetur. Et vt Magnus Albertus habet: locustis sunt duo in ore additamenta dura: quæ vicem habent labiorum & dentium, de his dicit Ioel, eius dentes sunt duri, vt sunt dentes leonum, & suorum in catulorum. Quæ verò dura sint, testatur strages, quam in duris etiam arboribus faciunt. testatur etiã quod Plinius dicit, omnia morstu erodunt: & fores quoque tectorum. Qui etiã dicit, locustas in India, ternũ esse pedum, cruribus serrarum vsum præbentibus, cum in aruerint.

Posuit vineam meam in desertum: & ficum meam decorticauit: modo dans spoliavit eam, & proiecit: albi facti sum rami eius. Quam sapienter Dominus vocat vineam meam. licet enim vineæ & ficus nostræ sint, maximè tamen Dei sunt: vt à quo succum recipiunt, & vitam. Ergo dum gens locustarum cadit in vineam, eã desertam facit, fructu, foliis & ramis: ficum vbi attingit locustarum gens, decorticat, vt fiant albi rami, qui virides erant: & ficus exsiccat, ac ita proiciatur.

Plange, quasi virgo accincta sacco, super viro pubertatis suæ. Perit sacrificium, & libatio de domo Domini. Luxerunt sacerdotes ministri Domini. Virgo desponsata inueni gratioso, si eum amittat, grauissimè dolet, plangit, & vlulat. Amisit enim primum amorem, vt dici solet. Prouocatur ergo gens Iudæa ad similem planctum: & vt sacco se accingat, in signũ vehementissimi doloris. Si eius planctus causam quaeris: ea est. Quia perit sacrificium de domo Domini. Nec enim terra Iudæa adeò vastata, armenta dabat, quæ in sacrificio Domino offerrentur. Luxerunt igitur propterea Sacerdotes, qui singulis hebdomadis Domino ministrabant: & ex sacrificiis conmedebant. ¶ Tu lector vehementer obserua, maximi planctus causam esse, quod Deo non sacrificemus. Cum enim sacrificiis piorum, Dominus placatus plebi reddatur: si sacrificia desunt, Deus non placabitur. Quid igitur misera plebs sperare poterit ab irato Deo? Rectè enim Saul dixit

&

licet

Hierony.
Remigius
in Ioel.

2. Mach.

1. Esdr.

lib. II. ant.

c. 4.

Ioseph. lib.

II. cap. 5.

Esther vi.

3. Mach. 1.

II. Mach. 6.

Abulen.

Hierony

Gregorius.

Dionysius.

Proue. 30.
Alber-

Plinius.
li. II. c.
29.

Leui. 10.

Psal. 50.

3. Reg. 17. licet non rectè fecit, Nunc ait, descendent ad me Philistiim, & faciem Domini non placavi. Necessitate còpulsus obtuli holocausta Domino. Ergo qui hæretici Missam nobis auferunt, nos in maximum planctum conuiciunt.

Depopulata est regio: luxit humus: quoniam denaflatum est triticum confusum est vinum: elanguit oleum. confusi sunt agricola: ululauerunt vitatores: super frumento vino, & hordeo. quia perit messis agri. Vinea confusa est. & ficus elanguit, malogranatum, & palma, & malum, & omnia ligna agri aruerunt. Quia, confusum est gaudium à filiis hominum, pro confusum est vinum, & confusa est vinea, & confusum est gaudium, Hebræi habent facilius, aruit vinum: siccata est vinea: siccatum est gaudium. Quanquam & liera nostra pulchram habet profopoeiam. Nam cum erabescimus, fugere solemus: & à conspectu aliorum nos subtrahimus. Ergo quod se subtrahit, & fugit, confundi dicimus, & erubescere. Igitur si vinea subtrahebat fructus suos, & gaudium fugiebant homines, & quos fructuum copia exhilarabat: inopia contristat, rectè dicuntur vinum vinea, gaudium confusa.

Accingite vos, & plorate sacerdotes: ululate ministri altaris ingredimini, cubate in sacco ministri Dei mei. quoniam interit de domo Dei vestri sacrificium, & libatio. Prorocauit Ioël ad planctum primum ebrios: mox diuites, & delicatos: tum vniuersum populum. nunc prorocat ad eundem planctum Sacerdotes, Domini dicens o Sacerdotes in signum vehementis luctus, accingimini saccis, (vt Vatablus & Musterus adnotarunt.) Porro saccis accingi erat grandis doloris indicatio, vt cum occisus est Abner, domestici Dauidis saccis accinguntur, & rursus Syri accingunt lumbos saccis. Et Achab cingit cilicio carnen, & dormit in sacco, id est in lecto, non sindonibus delicatis, sed asperis saccis strato. & hoc dicit Propheta, Cubate in sacco. ¶ Norabit lector, quid debeat Sacerdotem contristare: videlicet, quod non glorificetur Deus per Sacrificia nostra. quodque non per ea placatus populo reddatur. Zelo inquit Elias zelatus sum, quia altaria tua suffoderunt. &c.

II. PARS.

Sanctificate ieiunium. Vocate eorum. Congregate senes, omnes habitatores terre in domum Dei vestri. Et clamate ad Dominum. A. a. a. diei. Quia propè est dies Domini, & quasi vastitas à potète veniet.
Prius

Prius dicenda sunt quædam de litera. quibus explicatis, textus clarus euadet. ¶ Sanctificate ieiunium. id est, Præcipite, vt omnes sancto ieiunio ieiunent: sanctumque ieiunium Deo offerant. Quod verò sit sanctum sacrumque ieiunium, si intelligere placet, Isaiam lege, & intelliges. ¶ Vocate eorum, *Isai. 58.* Id est, præcipite, vt vniuersi cessent ab operibus secularibus, dièque agant solènem, quo cuncti ad porticum tèpli Deum oraturi, conueniant. Id enim indicat verbum אָזָרָא azara, quod nostra versio dixit ceterum, pro quo lib. 4. Reg. vertit diè solènem. Sanctificate, inquit Iehu, diè solènem (azara) *12.* Baali. ¶ Congregate senes, id est præcipite vt senes ad templum conueniant: vbi in terra sedeant: nihil loquantur: còspergant cinere caput: ciliciumque accingantur. Ita enim eos fecisse commemorat Ieremias: videlicet vt tali habitu, omnes videntes ad planctum prorocarent. Omnes habitatores terræ: id est, nò solos senes vocate, vocate viros, iuvenes, pueros, scæminas, seruos, ancillas, vt clament in fortitudine. Frit forsitan inter ram multos, cuius vocem exaudiat Deus. *Ione. 3.* ¶ A, a. a. diei. id est, Senes, & reliqui terram habitantes, clamant ad dominum, dicentes. O miserum, o infauftum, o calamitosum diem, qui ram propinquus est: & qui à Potentia Domini, quasi vastitas absument omnia, venit. quasi dicerent. Domine, en proxima est nostra vastatio, quæ penitus absumentur. Quid enim post calamitatem erucæ, locustæ, bruti, rubiginis expectemus, nisi nostram omnimodam vastitatem. ¶ Norandum hoc loco est, quod licet dies Domini, vt plurimum sumatur pro die iudicij, quo Deus suam maiestatem hominibus ostendet, at nihilominus sumitur pro quouis vltionis, ac vindictæ die, quo Deus potentiam suam in hostes effundet. Vbi iam Deus nò patitur dissimulando: sed vim suam exerit. viciscendo. ita accipitur *Isaiæ 13.* vbi Babylonis dicit. Ululate, quia propè est dies Domini. & ita esse accipiendum docet Hierony. ibi. Tu verò ne maiorem quæras interpretem. Idem habet *Isaias* de Babylone loquens, Dies inquit interfectionis Domino Deo exercituum. & item de Idumæa, Dies vltionis Domini, &c. ¶ Norandum secundò, Sacerdotes habere potestatem cogendi populum ad ieiunium: item, ad cessandum ab operibus secularibus, vt dies Domino solènis agatur. item cogere possunt maiores, omnes, & minores, vt ad templum conueniant, vbi ad Dominum pro necessitatibus clament. Hoc in lege nostra explicauit Dominus apertius, cum ait. Sicur

Yoa. 20. misit me Pater, mitto vos. id est, cum qua auctoritate misit me Pater erga plebem, mitto ego vos. in gradu vestro tamē. ¶ Notabis. 3. qualis sit oratio, quam Sacerdotes præcipiunt. scilicet, Ah, propè est interitus noster. propè est, vt à Domino excindamur. Est igitur oratio, explicatio calamitatis, & angustiar nostrarum coram oculis Dei. Hoc est enim, effundite corā illo corda vestra: quia si effundamus ita, Deus erit adiutor noster in æternum. Idem habet David, cū ait. Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam.

*Psal. 61.**Psal. 41.*

Nunquid non coram oculis vestris alimenta perierunt, de domo Dei nostri? letitia & exultatio est Computruerunt iumenta in stercore suo. Demolita sunt horrea. Dissipata sunt apothecæ. Quoniam confusum est triticum. Quid? Ingemuit animal, mugierunt greges armenti, quia non est pascua eius. Sed & greges pecorum disperuerunt. Hæc sunt verba Sacerdotum prouocantium plebem ad dolorem, & plāctum: eo quod agris non reddentibus fructum, nec populus inferebat alimenta in templum Domini, ac ideo gaudium, & exultatio populi peribat. Quod vt intelligatur, recolendum est ex Tobia, maximè verò ex Deuter. Iudæi quotannis offerebant in templum Domini decimas ex omnibus fructibus terræ, & anno tertio, aliam decimā, ex quibus decimis comedebat cum gaudio, is qui eas afferebat, coram Domino comedebat: item Leuites: peregrinus etiā, & vidua, atque pupillus. Gaudium verò quod comedentes habebant, innuitur rursus in Deotero. Aiunt ergo nunc Sacerdotes. Nonne videtis, has decimas, & hæc alimenta defecisse, de domo Domini? ac ideo petiisse gaudium, & vestrum, & nostrum? Num non intelligitis in proximo esse excisionem nostram? ¶ Sequitur, cōputruerunt ium. in ster. suo pro quibus verbis Hebræa litera dicit, Computruerunt semina sub glebis suis, id est, semina in sulcos iactata, & glebis adoperta, computruerunt, & mucida facta sunt, ac vana. ac ideo horrea frumento caruerunt: videlicet terra frumentum non exhibente. Sed litera nostra eundem sensum ferè habet. Sensus enim est iumenta præ pabuli, & frumenti sterilitate in stabulis suis moriebantur, ibique defuncta in suo stercore putrescebant, pigebat enim dominos eorum, eos è stabulis amouere. ¶ Dissipata sunt apoth. id est non solum calamitas semina vastauit, vastauit & vineas, vt iam apothecis opus non esset. Si enim per 4. annos, vt minimum, ea miseria terrā afflixit profectò sensum & horrea & apothecæ cadebant: vt solent ædificia, quorum nullus est

*Tobie. 7.**Deut.**34.**Deut. 12.*

est vsus. ¶ Illud verò, quoniam confusum est triticum, dolentis potius est, quam causam reddentis. Quasi dicat, ah, nullum triticum prorulit ager. ¶ Simile est quod sequitur. Quid? ac si diceret. Quid dicam? Ingemuit iumentum: mugierunt greges pabulum cupientes, nec habentes. Quam rem pulcherrimè describit Ieremias, dicens, Cerua in agro peperit, & reliquit: quia non erat herba, & onagri steterunt in rupibus. &c.

Iere. 14.

Ad te Domine clamabo: quia ignis comedit speciosa deserti: & flamma succendit omnia ligna regionis. Sed & bestie agri (quasi areas: si tiens imbrem) suspexerunt ad te. Quoniam exsiccati sunt fontes aquarum. Et ignis deuorauit speciosa deserti.

Videtur hæc clausula oratio prophetæ dolentis miseriam, quam lumine prophetico videbat, ex pluuie defectu venire. Quia vero pluuia non cadebant, eximius æstus adurebat amœna loca regionis, succendebat arbores, siccabat fontes, & iumenta arentia siti, & in altum tollentia caput, velut Dei opem implorabant.

Iere. 34.

CAPVT. II.

CAPVT hoc tres habet partes, in primâ sine dubio, prophetat Ioël venturum Assyrium, ab Aquilone contra Iudæos: & quomodo irruet in eorum ciuitates: quo ordine procedet in bello: quomodo ascendet per muros vrbium: quomodo intrabit per fenestras domorum. Secunda parte prouocat Prophetæ Iudæos ad pœnitentiam, & orationem & prænnunciat futurum, vt populus, maximè verò Sacerdotes, coram Domino orent in templo. Tertia parte prædicat, quid Dominus responderit oranti populo. Cuius responsio septē continet partes, scilicet, respondet se suæ plebi daturū abundantiam frumenti. 2. se repulsurum Assyrios, in Assyriam, clade magna recepta. 3. se magnificaturum terram Iudæam. 4. se daturum pastum iumentis famescentibus. 5. se missurum Christum doctorem iustitiæ. 6. se missurum Spiritum sanctum, super omnem carnem. 7. sed daturum signa, & prodigia ante diem Iudicij. ¶ Hæc si lector attentè consideres videbis prænnunciata, quæ gesta sunt à tempore Ezechia, sub quo venit contra Iudæam Assyrius, vsque ad diem Iudicij: traduntur enim vniuersa illa maxima & summa, quæ in Ecclesia contigerunt, & contingent.

*Prophetia.**Reg.**291. 2. pa**ral. 32.**Isai. 30.**55.**Luce. 21.*

CONITE tuba in Sion: *Ululatio in monte sancto meo: Conturbentur omnes habitatores terra. Quia venit dies Domini. Quia prope est dies tenebrarum & caliginis: dies nubis, & turbinis.* Ex multis locis colliges, cum Iudæi iubebantur parari ad bellum

tubarum clangoribus montem Sionis, seu arcem Ierosolymę perstrepuisse. Clangebat enim clausum in vrbis arce cornu tuba. Ita apud Amos. Si clanget tuba in ciuitate, & populus nõ expauescet? Quod etiam factum in Gabaa docuit.

Amos. 3. Osec. dicēs, Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama: &c.

Osee. 5. Ergo, Ioel adueniente Sennacheribo, iubet clangere, in arce Sionis, monentes, vt omnes ad arma, aduersus hostem concurrant. Et quia miserima res est bellum, idē iubetur Iudæi ad templum Domini, hoste imminente venire, & ibi ululare. s. à Domino ululatus opem imploraturi. Demum iubentur omnes habitatores Iudææ turbari, & præparari: quia veniebant, & instabat dies, quo Dominus afferebat Assyrios contra peccata Iudæorum. De die Domini dictum mihi est supra. Hunc verò diem, quo venit Assyrius vocat diē tenebrarum, caliginis & turbinis: quem Ezechias vocat diē tribulationis, correptionis, blasphemiar & partus, cum non est virtus ad patiendum. Nam solemus, cum aliqui magna nos grauit calamitas, fenestras occludere, lucem fugere, tenebras & caliginem amare. Et equidem cum densior nubes Solis lætitiā aufert, tristissimi reddimur. Ergo tempus calamitosum, & infaustum vocatur dies tenebrarum, & caliginis. Quæ phrasis S. literis est consueta.

Zoelis 1.

Isai. 37. Quasi mane expansum super montes, populus multus, & fortis. Similis ei non fuit à principio: & post eum non erit in annos generationis & generationis. Reddit Propheta causam, quare aduentū Sennacheribi vocat diem caliginis, & tenebrarum: certè quia eius exercitus cooperiebat terram, vt Solis mane exorientis radij solent montes cooperire. ¶ Addit porro populum Assyrium tam fuisse multum & fortem, vt à principio mundi nullus ei fuerit similis. fuerent enim Assyrij mundi monarchæ. Certè Herodorus ait eos Asiam tenuisse annis quingentis viginti. at Iustinus asserit, eos imperium habuisse annis mille trecentis, Lucidus probat eos fuisse monarchas vsque ad Sardanapalum, annis 1483 porro post Sardanapalum fuerunt Reges in Assyria potentissimi, ex quibus fuit Teglat, Phalassar, qui dilatauit imperium etiam inter Israelitas: & Salmamassar, qui Israellem deleuit: & Sennacherib,

Isai. 5.

Herodo- tu in Clio.

Iustinus li. 1.

Lucidus li. 4. j.

4 Reg. 15.

de cuius exercitu hoc loco Ioeli mentio est Merito igitur dicitur Ioel, nullum populum fuisse Assyriis æqualem. ¶ Quod autem, subdit Propheta, nullum populum futurum similem, Assyriis in annos gener. & gen. planam habet veritatem, si intelligatur, per multas generationes, ætates, & sæcula non fuisse in orbe populum, qui tam late, & tam diu suam monarchiam auerit, & conseruarit, vt populus Assyrius. Quod si vrgeas nos, volēs verbū illud, in annos gen. significare, nullum vnquam populum fore Assyriis æqualem: adhuc afferam, forsan nullum vnquā populum nec ante, Ioëlem, nec post, eum, tandiu imperij fines protendisse, vt extendit populus Assyrius. In qua re si mihi diffidis lege Lucidum, is te docebit, reliquos monarchas longè minore tempore, quàm Assyrij suum serualitè principarum,

Lucidus lib. 4. Antefaciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma. Quia si hortus voluptatis, terra coram est: post eum solitudo deserti. Nec est qui effugiat eum. Iudicio meo sensus est. Exercitus immensus (qualis fuit hic Assyrius) cum è terra veniunt remotissima, præmittunt legiones, quæ commeatum præparent exercitui venienti. Nam sæpius penuria, quàm pugna consumit exercitum vt vegetius ait. Ergo exercitus Assyrius præmittebat milites, qui cuncta alimenta, omnemque annonam regionum præripiebant. idē dixit Ioel, ante faciem huius exercitus, ignis cuncta vorabat, scilicet quia milites illi præcedentes exercitum omnia alimenta rapientes, velut ignis omnia vorans esse videbantur. Et similiter, quia loci per quos exercitus transibat, ab eo vastabantur, & absumebantur, idē exercitus ille post se flammam relinquere dicebatur. Itaque omnis terra, quæ amœnissima erat, ante eius exercitus aduentum, post eius discessum, vt solitudo, & deo- de exercitibus exercita.

Vegetius li. 3. ca. 3. Quasi aspectus equorum, aspectus eorum: & quasi equites, sic current. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exiliens: sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam: velut populus fortis præparatus ad prædam. Pergit Propheta Assyrium exercitū describens, & dicit. Si quis Assyrios venientes attentè consideret, non videbuntur homines venientes, sed equi perniciosissimi currentes. non videbuntur milites castrametantes, sed equites super equis volantes. Veniunt exilientes, & saltantes, super capitibus montium, eum edentes

Lege He- rodotum de exercitibus exercita.

¶ Quasi aspectus equorum, aspectus eorum: & quasi equites, sic current. Sicut sonitus quadrigarum super capita montium exiliens: sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam: velut populus fortis præparatus ad prædam. Pergit Propheta Assyrium exercitū describens, & dicit. Si quis Assyrios venientes attentè consideret, non videbuntur homines venientes, sed equi perniciosissimi currentes. non videbuntur milites castrametantes, sed equites super equis volantes. Veniunt exilientes, & saltantes, super capitibus montium, eum edentes

stratum, quem multæ quadræ simul venientes edere solent: & quem solent vehementissimæ flammæ edere, cum ingentes stipularum acervos absumunt: & quem solent milites fortissimi & animosissimi cum conferunt cum hoste manus. Si vis lector rem hanc ornatissimè dictam videre, legere ne pigeat Isaiam, hunc Assyriorum exercitum depingentem. Quod si vis horum causam cognoscere, intellige, Deum hos Assyrios adduxisse contra Iudæos, qui igitur à tali manu trahebantur, nihil mirum si currerent si exilirent, si volarent. lege Domini verba dicentis, Ad gentem fallacem mittam eum, &c.

Isai. 5.

Isai. 10.

A facie eius cruciabitur populus: omnes vultus redigentur in ollam. Id est solus eorum aspectus cruciatum aspicientibus incurrit: facitque ut vultus, quamuis candidi & rubentes pallorem, imò & nigrorem ollarum (quæ in culina versantur) sibi concilient. Juxta illud Naum, Facies omnium eorum, sicut

Naum. 2. nigredo ollæ.

Sicut fortes current, Quasi viri bellatores ascendent murum. Viri in viis suis gradientur, & non declinabunt à semitis suis. Quisquisque fratrem suum non cohabitabit, singuli in calle suo ambulabunt. Sed & per fenestras cadent: & non demolientur. Urbem ingredientem. In muro current. Domos conscendent. Per fenestras intrabunt: quasi fior. Dei fauorem, quo hi Assyrij contra Iudam venientes utebantur, Ioel propheta describit. Is Dei fauor præstabat: ut Assyrij velocissimi venirent: ut veterani, & fortissimi milites, murum conscenderent: ut exercitatusissimi in disciplina militari, ordines suos seruarent: ita à suo signo, & vexillo non discederent, ut aliis militibus nullo modo essent impedimento. Et quod maius est, Dei fauor faciebat, ut Assyrij illi cum ciuitates Iudæ expugnant, per earum fenestras irrumpant, & deorsum cadant: nec ledantur tamen. Reliqua textus patent maximè si legas librum Regum quartum vbi explicatur, quomodo Sennacherib ascenderit in omnes ciuitates Iudæ munitas, & cœperit eas. Lege etiam in Isaiâ, quomodo cœperit Aiath, Magron Machmas Gabaa Rama, &c.

Isai. 5.

4. Reg. 18.

Isa. 10.

A facie eius contremuit terra: moti sunt caeli: Sol & Luna obturbati sunt: Stella retraxerunt splendorem suum. Et Dominus dedit vocem suam, ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius: quia fortia, & facientia verbum eius. Magnus enim dies Domini: & terribilis valde, quis sustinebit eum? Docuit Iosephus quanta prodigia, in caelo, & in terra contigerint, antequam Titus Hierosolimam excinderet. Deo videlicet Iudæos calamita

Iosephus
de bello
Iud. li. 7.
ca. 12.

calamitatis venturæ admonente. Ita nunc Ioel docet prodigia in caelo, & terra contigisse, ante huius Sennacheribi aduentum: Deo per ea Iudæos ad penitentiam prouocante. præcessit igitur tremor terræ, eclipsis Solis, & Lunæ: quædam obscuritas stellarum, non quod splendorem amitterent sed quod minorem solito demonstrarent. Et quid mirum si tremuit, terra, & Sol obscuratus est ante aduentum Assyrij exercitus: si quidem Dominus eum exercitum ductabat: & ad eius vocem ac præceptum mouebatur: si Dominus eum exercitum velut suum adducebat (vt supra docui ex Isaiâ) num non necessario, castra illa erant & multa, & fortia, quæ faciebant eius verbum, ac imperium? Cum ergo tempus aduentus Assyrij fuerit tempus Domini, quo Dominus de peccatis Iudæorum sumebat vitionem, num non tempus illud erat terribile: ac propterea, quis ipsum potuit sustinere?

I I. P A R S.

Nunc ergo, dicit Dominus, Converterimini ad me in toto corde vestro: in ieiunio, & in fletu, & in planctu. Et scindite corda vestra: & non vestimenta vestra: & conuertimini ad dominum Deum vestrum. Quia benignus, & misericors est pater, & multa misericordia: & prestabilis super malitia. Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus: & relinquat post se benedictionem sacrificum, & libamen Domino Deo vestro? Proculdubio, Domini Dei nostri est admiranda & adoranda natura. Ipse prædicat mala futura, quæ sibi nostra peccata merentur: & ipse prouocat nos ad peccatorum penitentiam, quæ ipsius misericordia castigat recusat. Ergo inquit, prædixi vobis Assyrij hostis aduentum: quem ego contra vos sum adducturus: sed peniteat vos peccatorum vestrorum, ut ego vos ab illius hostis truculentia seruem. Tu lector nota primum, hæc Domini verba, non fuisse solam exhortationem: sed fuisse futurorum prophetiam. Nam sub Ezechia, quando Assyrius venit, conuersus est Ezechias, cum toto populo, ad Dominum, ex toto corde, ac ideo repulsus est hostis ab eo. Nota, quam falso dixerit Lutherani penitentiam solam esse vitæ mutationem, nihilque requirere dolorem, & lachrimas. imò verò requirit fletum, planctum, ieiunium, ut nos hoc loco ipse Dominus docet. & Paulus cum dicit, quæsecundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur. Nota illud, in toto corde vestro. Non ergo peni-

Vide.

Osee. 11.

4. Re. 18

Vide.

con. 17.

1. Cor. 7.

pœnitentiã erit, si vauum crimen auerferis, aliud verò referes. torum cor requirit Deus. non verò partem, quam memoratrix illa in alieno filio requirebat, quem idem Salomon totum suæ reddidit matri. Ego verè Augustinus, Impium est: dimidiam à Deo sperare veniam. ¶ 4. Nota morem antiquorum, scilicet in magno dolore scindere vestes. Iosue. 7. Sciderunt Iosue, & Caleb. Scidit iterum Iosue, Scidit Iephte. Iudic. 11. Scidit David, & alij multi. Siquidem rabidus animum, supra se vestem minimè patitur. At cum sit Deus spiritus: non aded vestium, (quas & Caiphas scidit) vt cordis discissio- nem vult, & contritionem. ¶ Vehementer aduerse quam pulchris coloribus Deus à Ioel pingatur, vocat eum benignum. quod vocabulum Hebræis est חַנּוּן chanum, significans gratiosum, gratia plenum, clementem, non terribi non bili ac furore percitum: sed quem grata, & facilitate referenti inuenies. Secundo vocat eum misericordem, Hæbræis est רַחֻם rachum. quod descendit à רָחַם rechem, significante vuluam & uterum. Quo significatur, Deum ita erga nos esse misericordem, ac si ex vulua vel utero nos genuisset. Nam ita ipse Dominus asseuerat. Audite me domus Iacob, & omne residuum domus Israel, qui portamini à meo utero: qui gestamini a mea vulua Tertio vocat eum patientem. Hebræis est אַרְרֵי אַפַּים arech apaim. quasi dicas, tardus naribus: seu quod vulgata additio aliquando dicit, tardus ad iram. Nares enim pro ira accipit, tritum est. Igitur Deus noster non facile iritatur: non facile concipit iras. tardus est ad irascendum. Quarto vocat eum, multæ misericordiæ רַב חַסֵּד rab chesed, quod Hebræi exponunt. Deum nostrum multum esse ad præstanda beneficia, sine spe retributionis. Ergo multæ misericordiæ, nimis beneficium designat. Quinto vocat Dominum præstabilem super malicia נָחַם עַל הַרְעָה nicham al haraach. Hebræi dolentem, & pœnitentem super malicia. Nam cum duo sint in malicia, culpa, & pœna, pro culpa dolet Dominus. (si liceat ita loqui) pro pœna, quam malicia meretur, & Dominus illi decreuit, pœnitet eum: cupit enim vt nos reiciamus culpam, quam admisimus: vt ipse reiciat pœnam, quam decreuit. Ergo licet Dominus pœnam culpæ vestris à Iudæi decreuerit, conuertimini ad eum, pœnitebit enim eum pœnæ, si vos pœnituerit culpæ. Iuxta illud, Noli subtrahere verbum, si forte audiant, & conuertantur à via sua mala: & pœniteat me mali

3. Reg. 3.

August.

Nu. 14.

Iosue. 7.

Iudic. 11.

2. Re. 1. 3.

Mat. 24.

I. Sai. 46.

Iacob. 1.

Iere. 26.

mali, quod cogito facere eis & illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo, quod loquutus sum, aduersus eam, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi vt facerem ei. &c. ¶ Reliquum est illud vltimum, Quis scit, si conuert. Vbi nota, non esse Prophetæ sermonem de remissione culpæ. De hac enim certissimè omnes id scimus, si nos eius pœniteat, veniam consequemur. Iuxta illud, Si egerit pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus suis, &c. vita viuet & non morietur. Est igitur sermo de remissione pœnæ: & spectatim de liberatione ab ea calamitate, quam initio huius capitu. dixerat Ioel, ab Assyrio inferre adam. vt sit sensus, Præ- nuntiaui vobis hostium aduentum, potentiam, ruculentiam si eius manus liber euadere, conuertimini ad Deum. Ipse est misericors. forsan conuertetur à decreto suo, pœnitebitque eum vestra ruina. Et ita reuera factum est. Conuersus enim fuit furor Domini tempore Ezechie, oppressit Assyrios, & liberauit Iudæos. ¶ Quod dicit, relinquit post se bene: ita intelligas, Finge Deum, ad modum boni pastoris, suum gregem præcedere: & admodum Angeli, qui Iudæos præcedebat, ante illum progredi. Igitur ait propheta, Quis scit, si Dominus nos præcedens relinquit post se, vt ut odorem beneficiorum, ac misericordiarum suarum, scilicet abundantiam temporalium bonorum, vnde sacrificia & libamina ei offeramus. Vbi nota, cum Deus nostra sacrificia pura suscipit, velut obligatur sua nobis beneficia refundere: ac ided afficit nos beneficio cum sacrificia perit à nobis, videlicet, daturus quod per sacrificia ab eo flagitamus. Ided inquit. Quis scit, si relinquit benedictionem, & dabit vnde ei sacrificia litemus? ¶ Premit nos dubium. Propheta sciebat liberationem Iudæorum ab Assyria calamitate (vt statim in 3. huius capitu. parte docebit) quomodo igitur dicit, Quis scit, si conuertatur? &c. Respondetur, sine dubio propheta sit Deum à sua ira conuertendum, si populus ageret pœnitentiam. Sed quia pœnitentiã populi, ex eius libero pendeat arbitrio, hanc arbitrij libertatem Ioel notauit cum dixit, Quis scit, quasi diceret. Quis scit, an vos pœnitentiam ageris, vnde Dei conuersio pendet.

(1.) Canite tuba in Sion. (2.) Sanctificate ieiunium. (3.) Vocate coenatum. (4.) Congregate populum. (5.) Sanctificate Ecclesiam. (6.) Coadunate senes. (7.) Congregate paruulos, & sugentes ubera. (8.) Egredietur sponsus de cubili suo: & sponsa de thalamo suo. Inier vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes ministri Domini: & dicent Parce

*Domine, Parce populo tuo: & ne des hereditatem tuam in opprobrium
 ut dominentur in eis nationes.* Primum verbum huius periodi
 euincit, vt credamus, tubam cecinisse in arce Sion, non so-
 lum cum indicebatur bellum (vt supra initio huius cap. dixi)
 sed etiam cum grauisima causa populus conuocabatur.
 Conuocabat enim eos tunc cornex tubæ clangor, ex arce
 Sionis. Secundum, tertium & quartum verbum explicatum
 est à me ca. 1. Quintum verbum explicandum est. Sanctifica-
 te ecclesiam. Id est, exterminare ab ecclesia cunctas, quæ ha-
 bet crimina. Ita fecit Iosias, qui celebraturus phase Domino
 exterminauit prius cunctas idolorum sordes. Ita sanctifi-
 cauit Esdras Ecclesiam iubens vxores alienigenas à maritis
 suis diuelli. Ergo sanctificare Ecclesiam, est eam à peccatis
 liberam Deo suo sacrare. Porro sextum, & septimum ver-
 bum iubet ad templum conuenire senes, etiam ætate, & viri-
 bus defectos: tum & paruulos, sugentes vbera matrum, vt
 hi & illi planctum cæterorum audientes, plangant & ipsi: ac
 eo planctu Deum ad misericordiam commoueat. Nam &
 iumëtorum clamor Deum ad indulgentiam prouocauit. In
 8. verbo notandum olim fuisse morem, vt in desponsationi-
 bus multum gaudium, magnaque læticia procuraretur. Col-
 liges id si ligas Ieremiam attentius, iubetur ergo in hoc o-
 ctavo verbo hoc gaudium cessare, sponsumque & sponsam
 relictis sponsa lituis festis, planctui indulgere. Nonum ver-
 bum iubet, vt Sacerdotes plorent, inter vestibulum & altare.
 Vbi nota templum Salomonis multa habuit ædificia. sacratis-
 sima templi pars dicebatur Sancta Sanctorum, vbi erat pro-
 pitatorium, & arca testamenti. Ante hanc partem, erat alia
 pars maior, quæ dicebatur Sancta: vbi erat mensa propo-
 sitionis: candelabrum, & altare thimiamatis. De hoc altari
 non est vt videtur Ioel sermo. Ante hanc, secundam partem
 eret alia pars, quæ porticus Salomonis dicebatur. Ante quam
 erat pars alia, quæ totum templum circumdabat. dicebatur
 hæc atrium Sacerdotum. respondebatque huius atrij porta,
 portæ templi, seu patris quæ Sancta dicebatur. Erátque por-
 ta atrij è regione portæ templi. Inter quas duas portas: iuxta
 portam templi erat labrum ingens, aqua plenum, quod ma-
 re æneum dicebatur: vbi Sacerdotes Sancta ingressuri, sor-
 des eluebant. At iuxta portam atrij, ante labrum hoc, erat al-
 tare vbi holocausta, & offerri, & comburi solebant. De hoc
 altari sermo est. Iubet igitur Propheta vt inter portam atrij,
 quæ vestibulum dicebatur, & altare holocausti plorent Sa-
 cerdotes,

sacerdotes, & dicat. Parce Domine, Parce populo, quia tuus est.
 quem ex omnibus gentibus tibi delegisti. Ne permittas vt
 hæreditas tua opprobrium sit, Id est, ne sit opprobrium esse
 Iudæum, aut Israelitam. Iacit enim opprobrium in victum
 victor, quod ex victa gente procedat. Quem esse verum
 sensum indicant psalmi, vbi conqueruntur Iudæi, se oppro-
 brium factos aliorum. Demum ne permittas, vt dominentur *Psal. 43.*
 nobis fidelibus, & tibi sacris, nationes infideles, & execrandæ. *78.*
 Quæ causa erat, vt Iudæi nolent tributa Cæsari pendere. *Matt. 22.*
 Porro iubentur sacerdotes plorare inter vestibulum
 & altare, vt populus, qui in sequenti atrio consiste-
 bat, videns plorare sacerdotes, lachrymas cum illis
 miseret.
 Quare dicunt in populis, vbi est Deus eorum? Zelatus est Domi-
 nus terram suam, & pepercit populo suo. Ioel videns oculis pro-
 pheticis elementiam, qua Dominus vti volebat in populum
 suum, velut admirabundus, & exultans, exiit & dicit, Cui
 gentes victrices contra Iudæos audent ore facile lego dicere,
 vbi nam est Deus, quem sibi patronum iactant Iudæi? Qui-
 nam sunt dii in vniuersis diis terrarum, qui eruerint regio-
 nem suam de manu nostra? Vbi tandem habitat Deus ves-
 ter o Iudæi? ad illi respondent. Deus noster in cælo, omnia
 quæ voluit fecit. Zelatus est Dominus terram suam. vidensq;
 hostes eam sibi præripere: zelo suo insurrexit in eos: parcens
 populo suo. *4. Reg. 18. Psal. 113.*

III. PARS.

(1.) Et respondit Dominus, & dixit populo suo. Ecce ego mittam
 vobis frumentum, & vinum, & oleum: & replebimini in eis. Cogit
 me verbum illud, respondit Dominus, & dixit populo suo,
 vt credam, responsum hoc fuisse per Isaiam: cum rogauit
 Ezechia, & Isaiæ, & populo Dominus responsum dedit, fo-
 re, vt Sennacherib. fugeret, obsessi verò Iudæi rerum abun-
 dantia fruerentur. Tertiò, inquit Isaias, anno seminate, &
 metite: plantate vineas, comedite fructum earum: & quod-
 cunque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deor-
 sum, & faciet fructum sursum. Hoc est quod ait Dominus
 nunc populo respondens. Ego mittam vobis fructus terre: &
 non mittam malignes: sed copiose: replebimini, ait, in eis. Er-
 go sensus Ioelis est. Quando Sennacherib. presserit Iudæos,
 illi fundent coram Domino preces & lachrymas, quibus
 Dominus

Dominus per Isaiam respondebit dicens. Ego implebo vos bonis, quibus caretis.

(2.) *Et non dabo vos ultra opprobrium in gentibus. Et eum qui ab Aquilone est, procul faciam a vobis. Et expellam eum in terram inuiam, & desertam. Faciem eius contra mare orientale: & extremum eius vsque ad mare nouissimum. Et accendet fœtor eius: & ascendet putredo eius quia superbe egit.* Primum verbum facile est, & respondet petitioni Sacerdotum, qui ita rogabant Dominum, Ne des hereditatem tuam in opprobrium. & tu intellige sic, non dabit Deus ultra Iudæos in opprobrium Assyriis. licet dederit Babyloniis. Secundum verbum intelliges, si aduertas Assyrium vocari in literis sanctis, eum qui ab

Iudit. 16.

Isai. 14.

Iere. 1.

Isai. 27.

4. Re. 19.

Gen. 19.

4. Re. 19.

Isai. 9.

Isai. 37.

4. Re. 19.

Aquilone est. Nam reuera Assyria respectu Ierolymæ est ferè ad Aquilonem. Idèd Iudit ait, Venit Assur ex montibus, ab Aquilone. Et Isaias Assyrium vocat fumum ab Aquilone venientem. vide Ieremiam dicentem; Ab Aquilone panderur omne malum. Ergo prophetat Ioel fore, vt Dominus longissimè eiiciat Sennacheribum à Iudæa. faciens, scilicet vt in suam terram rediret, vt habetur apud Isaiam, & in lib. 4. Regum. Tertium verbum ita intellige, quod Sennacherib. aufugerit è Palestina, per terras inuias, & desertas in patriam rediens, & conspectum hominum minimè sustinens, tanto, scilicet exercitu amisso. Quartum verbum docet nos, quod nesciebamus, id verò est Angelus Domini ingressus media castra hostium, percussit centum octoginta quinque millia Assyriorum. Nam pars castrorum anterior (ait Ioel) fugit versus mare orientale, id est, versus mare mortuum, vbi olim Sodoma erat & Gomorra. & pars postrema exercitus fugit versus mare nouissimum, id est mediterraneum. (nam Ierolyma ad orientem habet mare mortuum, & ad occidentem, mediterraneum.) Sed tam ex medijs castris, quàm ex extremis hostes ab Angelo occisi, sunt. Ex quorum cadaueribus purribus, & in sepultis fœtor ascendit. Hæc contrigerunt Regi Assyrio, quia superbe egit, superbillima verba efficiens. scilicet quod nullus Deus posset Iudæos ex ipsius manu liberare. ¶ Nota, licet credatur, Angelum Domini ignibus exussisse exercitū Assyriorum (iuxta illud, Vestimentum mystum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis effuisset in terra: vnde fœtor ascendit, ita enim ait Isaias. Surrexerunt mane, & ecce omnes cadauera mortuorum. & in 4. Regum dicitur. Cū diluculo surrexisset, vidit omnia corpora

pora mortuorum: & recedens abiit. ¶ Nota 2. vbi nos habemus, quia superbe egit. Hebræi habent, quia magnificauit, vt faceret, id est, magnificauit cor suum, credēs vires Dei, viribus eius cedere non posse; magnificauit igitur cor suum, vt Ierolymam aggrediretur. Hactenus secundum beneficium, quod Dominus Iudæorum orationi promissit.

(3.) *Noli timere terra: exulta, & latere, quoniam magnificauit Dominus, vt faceret.* (4.) *No lite timere animalia regionis: quoniam germinauerunt speciosa deserti: quia lignum attulit fructum suum: ficus, & vinea dederunt virtutem suam.* Hoc est tertium, & quartum beneficium, quod Dominus promittit, dicens. O terra Iudææ, iam noli timere bruchos, aut locustas noli timere pluuiarum, aut æstus iniurias, quia Domino placet, vt absq; his calamitatibus omnium bonorum diuinitis abundes. Et vos ô animalia bruta, ne ultra timeatis, quia pascua vestra olim amœna, (bruchis, & locustis demolita) iam germinant vt pascua inueniatis, arbores proferunt fructus, speciatim ficus & vinea, opibus fructuum onusta conspiciuntur. vt videantur agri tempore famis non admisisse fructus suos: sed referua se, vt eos postea diuite copia proferret. Ego verò nō recolo me legisse, famem oppetisisse Iudæos post Ezechiam, cuius tempore hæc contigerunt, vsque ad captiuitatem Babylonis. Impleta ergo est hæc propheta.

(5.) *Et filij Sion exultate, & latamini in domino Deo vestro: quia dedit vobis doctorem iustitiæ. & descendere faciet ad vos imbrem matutinum, & serotinum, sicut in principio. Et implebuntur, area frumento, & redundabunt torcularia vino, & oleo.* Multa cogunt me vt textum huic de solo Christo intelligam. Is enim est verus doctor iustitiæ, promissus per Isaiam, cum ait. Erunt oculi tui videntes præceptorem tuum: & aures tuæ audient verbum, post tergum monentis, & c. aliquantulo superius, non faciet auolare iura à te doctorem tuum. Fugiant hoc loco Hebræi dicentes, hunc doctorem fuisse Ezechiam. at textus Ioelis habet articulum, ita enim dicit, dabit vobis illum doctorem, vt de vno aliquo certo sit sermo. id est, de Christo. Et equidem Ezechias nihil docuisse legitur, vt doctor dici potuerit, nec omnino iustus fuit, vt doctor iustitiæ dici meruerit. Nam eleuatum est cor eius, & facta est contra eum ira, & contra Ierusalem. Iam eicit Ioel, post hunc doctorem iustitiæ, non confundentur Iudæi in sempiternum, id verò nullus nisi Christus præstitit. Si quidem post Ezechiam cõfati sunt Iudæi sub Manasse, Ioachim, Sedechia. Meritissimè igitur

dicit Ioel, Filij Sion exultate: gaudete in Domino, quia tandem dedit vobis Messiam, doctorem iustitiarum, non Angelum, non putum hominem: sed Deum hominem. Is vocatur doctor iustitiarum: quia in se iustissimus. Iustus enim Dominus, & iustitiam dilexit. Rursum doctor iustitiarum, quia legem tulit iustissimam, id est, sine vilo aut erroris, aut nequitiae neuo. Rursum doctor iustitiarum quia per eius doctrinam efficiuntur homines, eam exercentes verè iusti: & ex iustitia cœlo dignissimi: demum doctor iustitiarum, quia simul cum doctrina, quam auribus instillat, gratiam (quæ vera iustitia est) cordibus infundit. Iuxta illud, Dabo legem meam in cordibus eorum: & in visceribus eorum scribam eam. ¶ Quod verò Christus sit ros probat Galatinus multis, sed quid opus est multis, cum dictum de Christo sit, descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia sti. s. t. & apertius apud Oseam. Ero quasi ros Israel: & iterum: veniet nobis, vt imber temporaneus, & serotinus, quod nunc Ioel dicit, descendere faciet (supple, Pater) ad vos imbrem matutinum (id est, qui mense Octobri cadit. Is enim mensis est velut manæ futuræ messis, siquidem mense septembri. messis eius anni finitur) & serotinum, qui mense Martio venit. Per quæ verba significatur Christi doctrinam non iam præterisse: sed quod à Christo cœpit prædicari, & nunc ab eodem per eius ministros prædicatur, & prædicabitur per eosdem, vsque ad mundi finem, cum iam sero erit, & quod sufficiat ea doctrina cuius homini, seu iuueni, seu seni. Rursum sufficiat ad incipiendam vitam sanctam, & ad eam perficiendam. ¶ Si quæras, qualis sit hic imber, matutinus, & serotinus? respondet Ioel, sicut à principio: quod ego mente reuoluens nescio melius explicare, quam dicendo, imbrem doctrinæ & gratiæ Christi esse similem gratiæ innocentiae, quæ fuit in principio. Itaque Christus est reparator innocentiae: & lex sua similis est legi primæ iustitiarum. Ideò prodigij filius iuberet vestiri stola prima. & ideò libellus repudiij legis antiquæ in noua reicitur, &c. & quid miraris si vita Christiana dicitur similis vitæ innocentiae, quæ fuit à principio, si est similis vitæ gloriosæ, quæ erit perpetua? sed de hoc statim. ¶ Iam si iuxta Paulum Christus implet omnia, planè Christo inter homines commorante, aræ mundi, & torcularia erant plena Christo: & cum Christus sit frumentum, quod mortuum multum fructum attulit: & cum sit vinum quod exhilarat cor hominis: & cum sit oleum, est enim oleum

4. Reg.

21. 24.

4. Re. vl.

Psal. 10.

Psal. 18.

Galat. 2.

2. Tim. 4.

Iere. 31.

Galatin.

Osee. 14.

Osee. 6.

Mal. 24.

Luc. 15.

Mat. 19.

Ephes. 4.

Ioan. 12.

oleum effusum, planè mundus Christo plenus, plenus est frumento, vino, & oleo. Rursum, si Christus sua prædicatione implebat terram, iuxta illud, Plena est omnis terra scientia Domini, & doctrina Christi, cum suo spiritu, est frumentum, vinum, oleum, lac, aqua, ignis, & vnctio, planè per *Iesai. 11.* Christum omnia sunt plana frumeto, oleo, & vino. Demum fideles dicuntur, frumentum erga se: per mortificationem, vinum, erga Deum per spiritus feruorem: oleum erga proximos, per animi compassionem. Si igitur per Christum multi sunt facti fideles, planè per ipsum, atque redundant frumento, vino atque oleo. Sed iudicio meo specialis mentio fit de torcularibus, vbi redundabat vinum & oleum, vt veniant nobis in mentem martyres Christi, qui in tormentis vinum erant per feruorem, & oleum per misericordiam, vt Stephanus mors explacauit.

Et reddam vobis annos quos comedit locusta, bruchus, rubigo, & eruca. Fortitudo mea magna, quam misi in vos. EX Ad peccato, vbi hominum innocentia profligata est, vsque ad Christi prædicationem, per quam est reparata, fluxerunt ferè 4. mille anni. in quibus quatuor vitia. (quatuor virtutibus cardinalibus contraria, significata per quatuor illas pestes, scilicet locustam, bruchum, rubiginem, & erucam) ita in sanctitatem, & iustitiam defæuerunt, vt nullum sanctitatis iam fere vestigium apparet. At Christo prædicante, ita sanctitas, pietas & iustitia rediit, vt nullum vitium præcessisse crederes, maxime si spectes feruorem, quo turbæ Christi & audiebant, & sequebantur. Hoc igitur modo Christus recompensauit demna, quæ vitia intulerant mundo. Qua ratione ostensa est fortitudo, & potentia Domini maxima, quam in nobis exeruit.

Et comedetis vescentes: & saturabimini, & laudabitis vt nomen Dei vestri, qui fecit mirabilia vobiscum: & non confundetur populus meus in sumptuum Primum, & seruandum verbum libentissimè ad sacram Eucharistiam refero. De qua dictum est, edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum: quia rem adeò mirabilem fecit, seipsum nobis in specie cibi & potus concedens. Et quia qui manducat hunc panem, viuet in æternum, rectè dicitur, non confundetur populus (scilicet hunc panem edens) in æternum, Referri etiam potest hic locus ad dulcedinem spiritualem, quæ à vitis perfectis etiã in hoc mundo sentitur, de qua dicitur, Beatus populus qui scit iubilationem, Hanc sancti quicquid edunt,

can. 1.

Iesai. 11.

Actio 7.

Rom. 5.

Ioa. 6. 8.

II.

Psal. 25.

Ephes. 4.

Ioan. 6.

Psal. 88.

8c

& cum lætitia in enarrabili, laudantes Deum, qui tam mirabile manna hominibus dedit. Neque verò confundentur seu pudefient, cum loquentur inimicis suis in porta.

Psal. 120. Et scietis, quia in medio Israel ego sum. Et ego Dominus Deus vester, & non est amplius. Et non confundetur populus meus in æternum. Ex quo Christus nobiscum est, vsque ad consummationem sæculi, planè in medio nostris Deus est. iuxta illud,

Mdu. vii. Exulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui Iacobus Israel: liquidem specialiori modo Deus nos nunc respicit, diligit, & tractat, quàm olim, ac ideò rectè subiungitur, Scietis, quod ego Dominus Deus vester, qui per Christum, vos vt amicos, vt filios, & vt quosdam christos habeo.

2. Tim. 4. Et non est, inquit, amplius alius Deus Christianis: nec est quod alium, vltra eum, aut contra eum, colant, aut diligant. Id verò nõ gratis illi facient, bonum primum eos propter ea manet: siquidem non confundentur in æternum, Et hætenus quintum beneficium, quod Deus populo suo, sub Ezechia in angustia deprecanti promisit. scilicet fore vt Christus doctor iustitiæ inter homines versaretur, eosque viuendè doceret.

(1.) Et erit post hæc, Effundam de spiritu meo super omnem carnem. (2.) Et prophetabunt filij vestri, & filie vestre. (3.) Senes vestri somnabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt. (4.) Sed & super seruos meos, & ancillas in diebus illis, effundam spiritum meum.

Non contentus Deus promissit Christum doctorem, non bellatorem: & cum eo diuitias, & thesauros bonorum spiritualium, pergit nunc sextò promittere aduentum spiritus sancti, benignissimè se hominibus insinuatis. Ait ergo, post hæc, id est, post Christi aduentum, prædicationem, & copiam gratiæ quam dabit. Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Quod factum scimus in die Pentecostes.

Acto. 2. Sed nota prius consultissimè dictum. effundam de spiritu. Nam (si fas est dicere) super Christum totus spiritus effusus est, scilicet quantum ad omnem effectum spiritus, ac super nos effunditur, velut pars spiritus, id est ad particulares effectus. Vide verbum Christi, spiritus Domini super me, &c. Nota rursus non esse Domini verbum angustum, vt intelligatur de sola Spiritus sancti effusione in die Pentecostes, sed esse latissimum: vt intelligatur, quod à die Pentecostes, vsque ad sæculi finem, effundet de spiritu suo super omnem carnem. Si enim prædicabitur Euangeliũ in vniuerso mundo, erunt etiam pij in vniuersa carne: ac ideò

Isai. 61.

Mat. 24.

in

in omnem carnem spiritus effundetur. ò Dei manum largissimam. Quanta verò sit dignitas animæ, in quam Spiritus sanctus venit, nemo verbis consequi potest. Sed audi quid dicat Ioel Spiritum sanctum in anima facere. Primum

certe, vt propheterent filij, & filie. Nam ex tempore Apostolorum (quando erant multi prophetæ, inter quos Agabus, & alij, vt in Actis Apostolorum habetur) vsque ad tempora nostra multi fuerunt Spiritu prophetiæ ditati. legimus enim multos sanctos nostros, fuisse prophetas. Secundò Spiritus facit, vt senes pij somnia cœlestia, & diuinissimã somnient: & vt visiones ac reuelationes diuinas videant.

Quorum vtrumque norunt Confessores, qui senes pios, ac pios iuuenes in confessionibus audiunt. Tertio, neque Spiritus solum afflat homines mundi honoratos, afflat etiam seruos, & ancillulas. ac vilia plerumque mancipia. vt affluit Onesimum, Philemonis seruum: & huiuscemodi afflatus quotidie videmus. Nam infirma mudi eligit Deus, & ea quæ nõ sunt & quæ sunt destrueret, tam tu lector ob oculos constitue vas illud terreũ, in quod inspirauit Deus spiritus. I. Cor. 1. raculũ vitæ, & factus est homo in animã viuente. vide quid erat homo ante spiraculum, scilicet terra, quid post spiraculum, scilicet homo viuens. Ita vide hominem, ante aduentum Spiritus sancti in eum. est equidem homo terrenus

at postquam Spiritu afflatus est Adam cœlestis efficitur. hæc satis de 6. beneficio promisso. Quia verò hoc beneficium durat (vt dixi) vsque ad finem sæculi, ideò Dominus

7. beneficium promittit proximum diei iudicij, dicens:

(7.) Et dabo prodigia in celo, & in terra: Sanguinem, & ignem, & vaporem sumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit, Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Quia in monte Sion, & in Ierusalem erit saluatio (sicut dixit Dominus) & in residuis

quos Dominus vocauerit. Videns Deus multos nullum commodum recipere ex Christi aduentu, nec ex Spiritus sancti effusione, ex alia verò parte volens omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ad hanc salutem, & agnitionem prope diem iudicij vocabit, non iam blanditiis Christi, & Spiritus sancti: sed prodigijs horrendis & terribilibus maximis. quod est septimum beneficium hoc loco à Deo hominibus promissum. quod licet omnibus Deũ inuocantibus conuocatum erit, maxime tamen Iudæis, qui illo tempore viuunt. Ergo ante diem iudicij erit primum signũ,

hæc satis de 6. beneficio promisso. Quia verò hoc beneficium durat (vt dixi) vsque ad finem sæculi, ideò Dominus

7. beneficium promittit proximum diei iudicij, dicens:

(7.) Et dabo prodigia in celo, & in terra: Sanguinem, & ignem, & vaporem sumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit, Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Quia in monte Sion, & in Ierusalem erit saluatio (sicut dixit Dominus) & in residuis

quos Dominus vocauerit. Videns Deus multos nullum commodum recipere ex Christi aduentu, nec ex Spiritus sancti effusione, ex alia verò parte volens omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ad hanc salutem, & agnitionem prope diem iudicij vocabit, non iam blanditiis Christi, & Spiritus sancti: sed prodigijs horrendis & terribilibus maximis. quod est septimum beneficium hoc loco à Deo hominibus promissum. quod licet omnibus Deũ inuocantibus conuocatum erit, maxime tamen Iudæis, qui illo tempore viuunt. Ergo ante diem iudicij erit primum signũ,

hæc satis de 6. beneficio promisso. Quia verò hoc beneficium durat (vt dixi) vsque ad finem sæculi, ideò Dominus

7. beneficium promittit proximum diei iudicij, dicens:

(7.) Et dabo prodigia in celo, & in terra: Sanguinem, & ignem, & vaporem sumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit, Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Quia in monte Sion, & in Ierusalem erit saluatio (sicut dixit Dominus) & in residuis

quos Dominus vocauerit. Videns Deus multos nullum commodum recipere ex Christi aduentu, nec ex Spiritus sancti effusione, ex alia verò parte volens omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ad hanc salutem, & agnitionem prope diem iudicij vocabit, non iam blanditiis Christi, & Spiritus sancti: sed prodigijs horrendis & terribilibus maximis. quod est septimum beneficium hoc loco à Deo hominibus promissum. quod licet omnibus Deũ inuocantibus conuocatum erit, maxime tamen Iudæis, qui illo tempore viuunt. Ergo ante diem iudicij erit primum signũ,

hæc satis de 6. beneficio promisso. Quia verò hoc beneficium durat (vt dixi) vsque ad finem sæculi, ideò Dominus

7. beneficium promittit proximum diei iudicij, dicens:

(7.) Et dabo prodigia in celo, & in terra: Sanguinem, & ignem, & vaporem sumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit, Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Quia in monte Sion, & in Ierusalem erit saluatio (sicut dixit Dominus) & in residuis

quos Dominus vocauerit. Videns Deus multos nullum commodum recipere ex Christi aduentu, nec ex Spiritus sancti effusione, ex alia verò parte volens omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, ad hanc salutem, & agnitionem prope diem iudicij vocabit, non iam blanditiis Christi, & Spiritus sancti: sed prodigijs horrendis & terribilibus maximis. quod est septimum beneficium hoc loco à Deo hominibus promissum. quod licet omnibus Deũ inuocantibus conuocatum erit, maxime tamen Iudæis, qui illo tempore viuunt. Ergo ante diem iudicij erit primum signũ,

hæc satis de 6. beneficio promisso. Quia verò hoc beneficium durat (vt dixi) vsque ad finem sæculi, ideò Dominus

7. beneficium promittit proximum diei iudicij, dicens:

(7.) Et dabo prodigia in celo, & in terra: Sanguinem, & ignem, & vaporem sumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit, Omnis qui inuocauerit nomen Domini saluus erit. Quia in monte Sion, & in Ierusalem erit saluatio (sicut dixit Dominus) & in residuis

seu prodigiū in terra, sanguis, scilicet. Quia conſurget gens contra gentem, & regnum contra regnum, & item quia contra fideles erit tribulatio, quanta ab initio non fuit, vt Dominus habet secundum prodigium etiam in terra, erit ignis, fateor ex D. Petro, futurum ignem in Iudicio, quo elementa ignis ardore tabescunt. Sed ante hunc ignem, credo ex his verbis Ioelis, fore conflagrationes locorum, ante diem Iudicij. Credo arſuras ciuitates, arſura pulcherrima edificia, & hic est ignis, qui erit antequam veniat horrenda illa dies. Porro ex hoc prodigioso igne prodibit ingentiſſimus fumi vapor. Hoc est tertiam prodigium, quod erit in terra: quo fumo tenebrae fient: diesque in noctem conuerteretur. Quartum prodigium erit in caelo, in quo Sol obſcurabitur, non per interiectum nubis: nec per interuentum lunae: sed quia Deus, vel auferet lucem a Sole, vel quia onſcet, vt eius lux lumen terris infundat, vt super Mattheum & Lucam memini me dixiſſe. Quintum prodigium etiam in caelo erit quod Luna sanguinolenta videbitur. Deo, scilicet lunam eo colore tingente, vt ſignificet sanguinariam venturi Iudicis iram. Solem vero obſcurari, est mundum velur oculos ad mortem occludere. Volunt enim Philoſophi Solem eſſe oculum mundi. ¶ Haec ſigna erunt, antequam veniat dies Domini magnus, & horribus vocatur dies iudicij dies Domini quia ante eum diem omnes die, videntur, eſſe noſtri, ita enim peccamus, ludimus, & Dei obliuiſcimus, ac ſi Deus non eſſet & Deus tacet, ac ſi dies ſui non eſſent. at tunc, qui ſemper tacuit, & ſiluit vt parturiens, loquetur. Erat igitur dies Domini, vt in quo, quantus ille ſit demonſtrabitur. Porro vocatur ille dies magnus, quia ſient in eo maxima mirabilia, ſcilicet conflagratio mundi, tubarum ſonitus, mortuorum reſurrectio, angelorum cum Chriſto deſcenſus, Chriſti, cum omnibus ſanctis aduentus, Iudicium omnium, ſupplicium damnatorum, gloria beatorum. Demum vocatur adeo terribilis dies, vt Iob. velit porius in inferno protegi, quam Iudicis iram conſpicere. ¶ Videntes porro homines haec prodigia dicta, conuerſentur ad Dominum Deum, ipſumque inuocabunt, nec fruſtra. nam omnis qui inuocauerit nomen Domini ſaluus erit. Quem Ioelis locum Paulus explicat. Recedat, inquit ab iniquitate omnis, qui inuocat nomen Domini. ita qui inuocat, ſaluus erit. ¶ Inter eos tamen qui conuerſentur, maxime iuſtes erunt Iudaei, qui poſtquam gentes intrauerint, intrabunt & ipſi,

Matth. 24.

2. Pet. 1. 17.

ſal. 96.

Matth. 24.

Luc. 24.

Vide Ca-

lum.

Iſai. 43.

2. Pet. 1. 17.

1. Theſ. 5.

Matth. 24.

Zac. 24.

Rom. 10.

1. Tim. 2.

vt Paulus praenuntiauit, quod Ioel etiam praedicat dicens, in Sion, & Ierusalem, & reſiduis ex Iudaeis, quos Dominus vocauerit, erit ſaluatio. Id est Iudaei Ierofolymitani, qui habitabunt propè Ierofolymam, & alij. Iudaei ſeruabuntur. Iſai. 4. non tamen omnes. ſed quos Diuina praedestinatio ad fidem Chriſti vocarit, ſcilicet ſcripti in vita, vt ait Iſaias.

CAPVT III.

Q Via in calce cap. praecedentis, cepit agere Prophe- ta de die iudicij, docens, quae ſigna eſſent eum diem praeventura, hoc cap. proſequitur de die iudicij agere. docens, Dum congregaturum omnes gentes in valle Iofaphat, ad iudicium: quodque eas de quinque criminibus ſit accuſaturus. Speciatim vero quod accuſabit Tyrum Sidonem, & Philiſteos, de tribus ſceleribus. ¶ Iam ironice prouocat Dominus gentes, vt contra fideles bella gerant, ſcilicet, quia tandem in valle Iofaphat iudicabuntur. ¶ Tertio multa ſpecialia de Iudicio tradit. ¶ Quarto quaedam de gloria paradij declarat. ¶ Quinto pauca docet de danatis, ſub nomine Aegypti, & Idumaeae.

Via ecce in diebus illis, & in tempore illo, cum conuerterero captiuitatem Iudae, & Ierusalem, congregabo omnes gentes: & deducam eas in vallem Iofaphat. Dixerat in fine cap. praecedentis futurum, vt Iudaei ante diem iudicij eſſent ad fidem, & pietatem vocandi, nunc addit, in diebus illis, cum ego captiuos Iudaeos ad fidem Chriſti conuerterero, tunc congregabo omnes gentes, deducens eas in vallem Iofaphat. Quod ita intelleges. Chriſtus Dominus ſedebit iudicaturus in nubibus caeli, ſuper Ierofolyma, vt vbi ſuſcepit ignominiam paſſionis, inſinitate gloriae, iudicando demonſtret. Ideo infra Ioel dicit, Dominus Chriſtus de Sion, & Ierusalem rugiet contra damnandos: & dabit vocem ſuauiſſimae gloriſicationis. Ergo ſi Chriſtus ſuper templo Ierofolymae, ſuper Sion, & totam Ierofolymam ſedem ſuam iudicaturus habebit, neceſſario in valle Iofaphat ſub Chriſti conſpectum, omnes iudicandi conſiſtent. Audi Saligniacum, vt quae diximus credas. Is itaque propè locum vbi Chriſtus orando ſanguinem fudit, ſepulchrum eſt Iofaphat, Regis Iudae, pulchra pyramide inſignitum, e regione templi Salomonis. & inde vallis ſortita eſt nomen

Rom. 11

Ioel. 2.

Ioelis. 3.

Matth. 25.

Saligni.

et. p. c. 2.

men illud famosum, vt dicatur in Scripturis, & historiis, vallis Iosaphat, in qua generale iudicium creditur futurum, hactenus ille. Est ergo vallis è regione templi, ac ideo, in ea valle statuentur iudicandi, vt iudicem conspiciant, *1. Thes. 4.* Verùm pij in aëre super vallem constent: iniqui in ipsa valle graues constituentur. Docuit igitur sanctus Ioël, quo loco Dominus iudicaturus sit, scilicet super Siô & templo, & Ierolyma: vt respôdeat gloria Iudicij iniuriæ passionis, & Iudæi in patria sua videant triumphantem, quem viderant crucifixû. Pôuò videret hoc loco innui, Iudæos propè tempus iudicij fore captiuos. Ait enim, cum conuerterô captiuitatem Iuda &c.

Et disceptabo cum eis ibi super populo meo & hereditate mea Israel quos disperferunt in nationibus: & terram meam diuiserunt: & super populum meum miserunt sortem: & posuerunt puerum in prostibulo: & puellam vendiderunt pro vino vt biberent. Ante omnia id statuendum est populum Dei, suam hereditatem, suosque Israëlitas, non solum esse eos, qui ex Abraham originem duxerunt, secundâ carnem: sed eos maxime, qui sectantur vesti-

gia fidei Patriarchæ Abraham. Nec enim qui in manifesto, Iudæus est, nec quæ in manifesto in carne, est circûcisio: sed qui in abscondito, Iudæus est, & circûcisio cordis in spiritu, non litera. Et non qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui filij sunt promissionis æstimantur in semine. Ergo omnes fideles, & pij dicuntur populus Dei, atque eius hæreditas: siue sint secundum carnem Iudæi, siue Gentiles. Nunc Ioël mysterium nobis reuelat, scilicet, quod Christus Index dis-

ceptabit in die iudicij cum gentibus impiis, & infidelibus: accusans eas de quinque criminibus. Primum, quia pios, fidelesque disperferunt inter nationes, scilicet eos è patrio solo euicentes: in alieno exulare cogentes. vbi mores & sectas eorum imbutant: tanto eorum & periculo, & damno. Ita cogèrunt olim Iudæos, vt inter Babylonios exularent: sub Nabuchodonosor, & Israëlitas, vt exularent inter Medos & Salmanassar, Ita & Christiani cœperunt dispergi in prima persecutiõne, cum lapidatus est Stephanus. Secundum crimen diuiserunt inquit, terram meam. id est, postquam pios è patriis sinibus impij eiecerunt, eorum terram sibi distribuerunt. Ita fecit Salmanassar, qui Israëlitas ex auro solo deiecit, in quorum locum, multos ex gentibus in terram Israël adduxit, qui in ea terra habitauerunt. Tertium crimen de quo Christus

impios

impios accusabit, est, quod populum Dei fortiti sibi sunt: vt solent victores, cum captiuos sibi sorte distribuunt. Quartum crimen est, quod pueris fidelium abutebantur ne-
2. Mac. 4. scando scelere. Ita enim habet Machabeorum historia. Ausus est inquit, Iason sub ipsa arce, gymnasium constituere: & optimos quosque E, hebreum, in lupanaribus ponere. Quintum crimen erat, tam vili pretio æstimare fideles virgines, vt pro vino eas cõmutarét. Notandum hoc loco est. Nõ sola hæc crimina quinq; fore in die iudicij accusanda: sed hæc, vt generalia, & quæ magnû Dei, & naturæ cõtempnû pre se ferant, erunt generaliter, & prius accusanda. Tum accusabuntur, quæ aliquorum particularia sunt.

II. PARS.

Verum quid mihi & vobis Tyrus, & Sydon, & omnis scriuinus Palesinorum? Nunquid vltionem vos reddetis mihi? Et si vltiscimini vs contra me, cito velociter reddam viciscitudinem vobis super caput vestrum. Argentum enim meum, & aurum tulistis, & desiderabilia mea, & pulcherrima intulistis in delubra vestra. Et filios Iuda & Ierusalem, vendidistis filiis Græcorum: & longe faceritis eos de sinibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco, in quo vendidistis eos: & conuertam retributionem vestram in caput vestrum: & vendam filios vestros, & filias vestras in manibus filiorum Iuda: & renudabunt eos Sabæis, genti longinqua. Quia Dominus loquutus est. Clamate hoc in gentibus: sanctificate bellum: suscite robustos: Ascendant omnes viri bellatores: concidite aratra vestra in gladios: & ligonet vestros in lanceas. Infirmitas dicat quia fortis ego sum. Erumpite & venite omnes gentes de circûitu, & congregamini: ibi occumbete facies Dominus robustos tuos. Dicitum est, forte vt Dominus omnes gentes in vallem Iosaphat adducat, vt eas ibi iudicet. Nunc pulchrâ facit Apostrophen, conuertens se ad hostes populi Iudaici, quorum primi ad Aquilonem erant Tyrij, & Sydonij, qui habitabant ad Libanum. tum ad occidentem erant ij, qui propriè Palesin dicebantur, quos Iudæi è terre sancta promissionis minimè eiecerunt, & habitabant in præcipuis vrbibus scilicet, Gaza, Heth, Acalon, Azoro, Accaton. Tertij hostes erant Idumæi ad meridie. Inde per circuitum Palesin erant Amalechitæ, quos olim Saul aboleuerat, inde Moabitæ, demû Ammonitæ, quos Macabæi sub iugauerunt. Hos omnes Iudæorum acerrimos hostes, perperuò eorum & nomen, & religionem delere cupiétès nũc

h 4 alloquitur

*Vide Zie-
glerum, &
tabulas.
tem erant ij, qui propriè Palesin dicebantur, quos Iudæi è terre sancta promissionis minimè eiecerunt, & habitabant in præcipuis vrbibus scilicet, Gaza, Heth, Acalon, Azoro, Accaton. Tertij hostes erant Idumæi ad meridie. Inde per circuitum Palesin erant Amalechitæ, quos olim Saul aboleuerat, inde Moabitæ, demû Ammonitæ, quos Macabæi sub iugauerunt. Hos omnes Iudæorum acerrimos hostes, perperuò eorum & nomen, & religionem delere cupiétès nũc*

*1. Reg. 17. d
1. Mac. 5.
Psa. 28.*

alloquitur Dominus, dicens. Vos ô Tirij Sidonij, & reliqui Iudæis contermini, & limitanei, quid contra me odij habetis? Cur Iudæorum quam ego institui religionem destruere conamini? Num quia ego per Iudæos Palæstina: gentes deleui, vos contra me armamini, & vltionē sumerit adornatis? Si vlcisci vultis, ego citius vltionem de vobis sumam, tum in die iudicij rum ante iudicium, quod licet vobis videatur differri, cum venerit tamen, citò venire videbitur sunt enim mille anni, velut vn^o dies. Pretiosa quæque & pulcherrima, quæ in Iudæa inuenistis in odium mei, in templâ idolorum vestrorum intulistis. & filios Iudæorum captiuastis, & vendidistis mercatoribus Græcis, vt pueros abstraheretis à sua religione. ab ea, s. longè distantes. (Næ enim parvè in Græcia à Palæstina distat.) Ego verò odiū hæc vestrum in caput vestrum reiciam. Nā quos Iudæos Græcis vendidistis reducā in patriam suam. subigētque vos Iudæi, qui filios vestros vident Sabæis (vnde regina Saba venit) genti ad eò distanti.

Eia igitur hostes nominis mei, clamate voce præconit indicite bellum cōtra fideles meos: deligite viros robustos, militiæ assuetos, qui militum duces sint: veniant multi belatores. Si tantæ multitudini desunt arma, concidite vomeres, & ligones, vt inde arma fiant. animamini, induite viros prorumpite. aggredimini. At ego vos tandem in valle Isaphat occumbere faciam, non debiles modo, sed robustissimos. Erit verò, ô quam miserrimus vester occubitus. Hic literè sensus. Nunc quædam, minutiora sunt audiēda. ¶ Primum, hoc loco Dominus loquitur non solum cum Tyrii & Sydoniis, & iis, qui propriè Palæstini dicebantur: sed cum Idumæis etiam, Amalech tis, Moabitis, Ammonitis. Ait enim. Quid mihi & vobis Tyrus & Sydô, & omnes terminis Palæstina: . At omnes gentes dictæ habitabant in terminis Palæstina: , vt in eius tabulis est videre. Odium verò Tyriorū cōtra Iudæos habes in psal. cū dicitur. Aduersum te testamētum disposuerunt alienigenæ, cum habitantibus Tyrum: item Amalech, Moab & Ammon. vide etiam in Amos, ex quibus locis lucidior noster hic textus euadit. ¶ Quod verò desiderabilia Dei eius hostes in sua intulerint delubra, cognosces, si in memoriā reuocaueris arcam Dei à Philistæis captam, & in templum Dagonis illatam. ¶ Iam quod Tyrii & Philistæi vendiderint filios Iudæorum Græcis, id planè faciebant de more victorum, qui victos quibus volunt

Ios. 15.

2. Pet. 3.

Psal. 82.

Amos. 1.

1. Reg. 5.

volunt diuendunt & cum Græci mercatores, in Tyro facerent mercaturam, vt est apud Ezechielem, facile erat Tyriis, Iudæos vendere Græcis. ¶ Quartò quòd Dominus reduxerit Iudæos venditos, & quod Iudæi vendiderint hostes suos, Sabæis genti tam remotæ, credo factum sub Machabæis: hi enim victoriis ducti facile hostes vendere possent, etiam Sabæis. nam & hi in Tyrum veniebant, ad mercimonia (vt est in Ezechiele loco citato) ac ideò venire poterant in Palæstinam ad seruos emendos. Vocatur porò Saba terra longinqua: Nam Christus dicit Reginam Saba venisse à finibus terræ, vt audiret sapientiam Salomonis. ¶ Quintò nota, hæc quæ diximus omnia ita Iudæis contigisse, ad verbum contingunt heu & nobis, quos Deus loco Iudæorum delegit. Ergo eadem est apostrophe Dei contra hostes nostros, quia sui hostes sunt, quæ dicta est cōtra hostes Iudæorum: qui non tam hostes eorum erant, quàm Dei Habent verò antiqui Iudæorum hostes nostrorum hostiū figuram. Omnia enim Iudæis in nostri figuram contingebant.

Ezech. 26.

Ezech. 27.

Mar. 12.

1. Cor. 10.

III. PARS.

Consurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat: Quia ibi sedebat, vt iudicem omnes gentes in circuitu. ¶ 2. Mante falces, quoniam maturauit messis. Venite, & descendite: quia plenum est torcular: exuberant torcularia. Quia multiplicata est malitia eorum. ¶ 3. Populi, Populi in valle concisionis: quia iuxta est dies Domini, in valle concisionis. ¶ 4. Sol, & luna obtenebrati sunt: & stellæ retraxerunt splendorem suum.

Tradit Ioel, quæ futura sunt statim ante iudiciū. Primū, futurū est, Deus iubebit Angelis, vt eorum ministerio omnes gentes surgant, veniantque in vallē Iosaphat. Ita dominus. mittet Angelos suos cū tuba, & voce magna, & congregabunt electos, &c. Omnes, inquit Paulus, Resurgemus, licet non omēs immurabimur. Resurgemus porò in momento: in ictu oculi: ad elangorem nouissime tubæ. Clangent enim tubæ, &c. Nam dominus in iussu & voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui, quæ in Christo sunt resurgent primi. Admonet nos porò Dominus, prius quidem, quod sedendo iudicabit: ait enim, quia ibi sedebat. ita & ipse dicit, Videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, venientem cum nubibus cæli. Rectè igitur in authentica de iudicibus dicitur, Sedebunt iudices

1. Cor. 15.

2. Tess. 4.

Mar. 14.

Auth. de

Iudicibus.

h 5 iudicaturi

iudicaturi. Secundo admonemur, Christum iudicaturam gentes in circuitu. Cum enim tribunal Christi fuerit super Ierosolyma collocatum, omnes gentes constitutur in circuitu tribunalis, vt à Iudice, & Apostolis assefforibus iudicentur, ¶ 2. Pergit Dominus præcipere Angelis, dicens. Mittere falces, qui à manu me. Venite, scilicet è cælo. Hanc rem *Matth. 13.* Dominus dignatus est suo ore docere, dicens. Messis est consummatio sæculi. meliores autem Angeli sunt. & infra *Eodem,* Mittere filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Quia verò non possunt Angeli sua potestate mortuos suscitare, idè datur cuique falx, id est potestas, primum ad necandos omnes, qui tunc viuunt inuentur: tum ad excitandos omnes mortuos: tum demum ad ferendos eos in vallem Iosaphat, idè in Apocaly. Angelus dicit Christo, Mittere falcem tuam. & metere, quia venit hora, vt metatur. quoniam aruit messis terræ. Ergo potestas ad occidendos viuos, est falx, qua homines è terra, & è vita detrahuntur. Exponit porrò Dominus, cur Angelis præcipiat vt homines occidant. scilicet quia iam maturuit messis: quia iam plenum est torcular: quia redundant torcularia. & horum causam dicit esse, quia multiplicata est malicia mortalium. quod ita intellige. Æstus qui maturat fruges est tribulatio, sine persecutio, vt Dominus ipse in parabola sementis exposuit, ergò quia propè diem iudicij impij pios maximè persequuntur (vt Dominus prædixit) idè tunc matura nimis messis erit. & quia tunc sanguis Martyrum maxime fundetur, velut mustum ex vuis, in torculari compressis, idè inquit, tunc plenum est torcular & exuberant torcularia martyrum sanguine, scilicet quia multiplicata erit tunc infidelium fideles torquentium malicia. Erit enim tribulatio tunc magna, qualis non fuit ab initio mundi, vsq; modo, neque fiet. ¶ 3. Videns Ioel, angelorum ministerio morrales omnes in vallè Iosaphat cõuectos, admirabundus clamat. Populi, populi, id est, o quã sunt innumerabiles populi in valle Iosaphat, expectantes aduentum Christi in ea valle iudicaturi? Verè Propheta, meritissimè clamãs. quis enim non stupeat videns in ea camporum planicie, & in aëre omnes, quotquot fuerunt, & quot futuri sunt homines? *¶ 1 de Herodotum.* Si exercitus Xerxis erat admiranda ni: is, quàm erit admirandus exercitus ille Dei? ¶ Porrò vallis Iosaphat vocatur vallis concisionis. Consilio Hebræis est צרר חזק charuz. quod significat, sententiam concisam, ac breuem.

Non

Non igitur erit in allegandis iuribus mora, sententia breuis in ea valle contra impios, & pro pijs feretur, quæ qualis futura sit, apud Mathæum inuenies. ¶ 4. Porrò quia Christus veniet, infinitate lucis resplendens, quæ lux lucem Solis, Lunæ, & Stellarum velut extinguet, idè Christo descendente ad iudicium, dicit Propheta, Solem obtenebrandum, & Lunam, &c. Vbi nota, non loqui Prophetam hoc loco de obtenebratione Solis, & Lunæ priore, ea enim iudicium præcedet, sed loquitur de posteriore obtenebratione, quæ post excitatos homines ad iudicium ex Christi venientis luce & gloria procedet.

¶ 5. Et Dominus de Sion rugiet: & de Ierosalem dabit vocem suam, & mouebuntur cæli & terra. Et Dominus spes populi sui: & fortitudo filiorum Israel. Docet Propheta quomodo, & vbi Christus iudicabit. Nam iudicabit voce vehementi, ad modum rugitus, id vero maximè, quia vox eius erit tam grandis, vt ab omnibus hominibus sit audienda. Igitur disceptatio tam cum gentibus (quam Ioel hoc capite dixit) quam cum Iudæis, (quam Christus apud Mathæum pronunciauit) voce vehementissima, id est, quæ longissimè audiatur, fiet. Eam vocem dabit Christus, de Sion, & de Ierosalem, quia vt hoc capite dictum est, tribunal Christi constituetur super Sion & tota Ierosolyma, vt, vbi Christus coram omnibus passus est, coram omnibus Iudicis officium exerceat. Porrò ad eam Christi vocem cæli mouendi sunt & terra: Cæli tremant, & terra, Christi maiestatem expauescentia. Nam etiam cum Deus transiret in deserto, terra mota est, & cæli disti. lauerunt. Quid igitur facient, cum Deus dabit illam vocem suam? idè dictum est, Virtutes cælorum mouebuntur. Sed in tanto cælo: um, & terra tremore, & pauore pij fiduciam in animo sentient, spem concipient, fortitudinem inuenient, hi qui filij sunt Israel. non qui solum ex eius carne descendunt, sed qui eorum fidem & innocentiam habuerunt. Tacitè hoc loco docemur, si Sancti tunc confident, o quàm sunt impij desperaturi! Si cæli & terra quæ non sentiant pauebunt Iudicis iram, quam pauebunt corda impiorum, qui totam tragediam sibi imminere conspiciant.

I I I I. PARS.

ET scietis quia ego Dominus Deus vester (2.) habitans in Sion, in monte sancto meo. (3.) Et erit Ierosalem sancta: & alieni non transibunt.

bunt per eam amplius. (4.) Et erit in die illa stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda, ibunt aqua (5.) Et fons de domo David egredietur, & irrigabit torrentem spinarum. Postquam Christus secum, in gloria æternitatem pios adduxerit inquit, scietis, quod ego Dominus, At hæc est vita æterna, vt cognoscant te. Quam ergo sapienter beatitudinis præcipuum colorem depinxit, cum dixit, Et scietis, quia ego Dominus? id est cognoscetis perfectissima cognitione Dominum Deum, ingressi in abyssum, in infinitatem, in thesauros illos Diuinitatis. Addit secundum colorem, scietis, quia ego Deus vester, id est, quod ego sum æterna possessio vestra gaudium enim illud nemo tollit à vobis. At quid non possidet, qui possidet omnia possidet? Omnia vestra sunt inquit Paulus, & vos Dei. adde, & Deus est vester. merces vestra magnanimis. Addit Ioël terrum. scietis quod ego Dominus habitas in Sion monte sancto meo. habitas in gloria perenni, in palacijs pulcherrimis. in aulis æternitatis. Videbunt Regem in decore suo, id est, videbunt maiestatem domus eius, quæ tantopere vincit domum Salomonis, quam Regina Saba videns ita miratur. Addit quortum. Erit Ierusalem sancta, & alieni non transibunt per eam. Posuit enim ciuitatem illam gloriosam, vt altissimum refugium, non accedet illuc malum nec flagellum illo appropinquabit. Nulla ibi erit aut culpa, aut pœna. Absterget enim Deus tibi omnem lachrymam. mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra. Sane quia non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium. ¶ Dicturus quod è textu reliquum est, statuo primum ex communi Ecclesiæ confessione, in cœlesti patria, quatuor futuros ex hominibus ordines sanctorum: primi sunt Martyres. qui sunt illustrior portio gregis Christi: ac ideo montium nomine nuncupati. Et quia per eorum vulnera, seu cicatrices, aureolæ velut stillat, & promicat splendor, quem videntes suauissima voluptate perfunduntur, ideo martyres in patria dicuntur montes stillantes dulcedinem. ¶ Secundus ordo est virginum. qui colles dicuntur, id est excelsi quidem, at non tantopere, vt martyres hi fluent lacte, lacteo enim & niueo candore fulgebunt. ¶ Tertius ordo Doctõrum est, qui riuus dicuntur, nam eorum doctrina Ecclesia irrigata est. Est enim Sapientia à qua salutaris, qua animæ humectatæ verus cœlestia fructus produciunt. At hi Doctores in patria, implebuntur scientia meliore. riuus igitur aquis replebuntur.

id est

id est, Doctores scientia humanitus parua fluentes, in cœlo scientia Diuinitus infusa, ex ipso sapientiæ fonte, accepta exundabunt. ¶ Quartus ordo continet reliquum confessorum, & pœnitentium vulgus, hos in hac vita fluentes, contritos ac pœnitentes fons de Christi corpore natus, irrigabit, refrigerabit, exhilarabit. Ergo fons Christi irrigabit vallem spinarum: id est vallem seu infimum locum pœnitentium, qui latinis spinæ, Hebræis vocantur sitim. Quia in sitim Iudæi boni videtes alios Iudæos peccantes, ante fores tabernaculi flebant, ac ideo pœnitentium vocem gerebant. ¶ Tu vero lector interim crede Ioelem, cum hæc cecinit, vidisse montes vineis confitos: ac ideo velut dulcedinem vini distillantes, vidit colles armenis confertos, ac ideo lacte redundantes. vidit riuos plenos aquis, ad ideo hortos amœnissimos facientes. vidit fluuium è templo Dei egredientem adeo æstuantem, vt ripas excedas etiam terminos Moab, vsque sitim peruadeat. ac ideo fertilissimum annum promitteret. Sunt vero dulcedo vini, copia lactis, amœnitas fructuum, abundantia frugum omnia bona terræ, ac ideo omnia bona cœli significantia, quæ explicari grandioris ingenij opus erit.

V. PARS.

Aegyptus. in desolationem erit. & Idumæa in desertum perditionis: pro eo quod inique egerint in filios Iuda: & effuderunt sanguinem innocentem in terra sua. Tradit Propheta pauca de damnatis, quia loquutus hætenus fuerat de beatis. Damnatos vero significari per Idumæam, nemo nescit. Est enim Aedom, Esau, de quo dictum est, Israel dilexi, Esau vero odio habui. Odio porro haberi, est damnatum esse. Rursum certum est etiam Aegyptum significare damnatos. vocatur enim Aegyptus Misraim, qui fuit filius Chanaan. De quo dictum est, Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis. Tu vero ne quæras peiorem maledictionem. quã damnatorum. Igitur damandati fidei nostri hostes, erunt in desolationem, & in desertum perditionis: id est in pelagus omnium malorum, in carentiam omnium bonorum. Ne quæras mala maiora. Subdit causã cur in absentia omnis boni deciderint, certè quia licet nullum aliud crimen admiserint id vnum satis est, quod iniurijs affecerint fideles, & bella con-

continua contra eos. gerentes, eorum sanguinem effuderint, licet id zelo suæ lætæ perfecerint.

Et Iudæa in æternum habitabitur: & Ierusalem in generatione & generationem. (2.) Et mundabo sanguinem eorum, quem non emundaueram. (3.) Et Dominus commemorabitur in Sion. Non est sermo de Iudæa, ac Ierosolyma corporalibus, hæc enim à mille quingentis annis à fidelibus non habitatur, sed à Mauris infidelibus. Sermo igitur est de Iudæa, & Ierosolyma cœlestibus. De quibus in calce Prophetiæ voluit Propheta habere sermonem, dicens. Patriam illam perpetuò habitandam: nec enim ex ea, aut hostium violentia, aut iniuriæ cœli suos ciues eicient. ¶ Pulchrum verò est secundum quod subdit. Mundabo inquit sanguinem, ubi id nota, ignis ille qui è Christi throno in die Iudicij prorumpet, omnia elementa, imò & ipsos cœlos exuret. vt nos Petrus docuit. Exuret verò velut emundans scelera hominum, quos elementa constituerunt, cœli fecerunt, & nutrituerunt. At exutis cœlis & elementis mundatus erit omnis omnium hominum sanguis, seu scditas culpæ, qui vsque ad id tempus mundatus non erat. Erunt igitur tunc cœli noui, noua que terra.

Psal. 96.

1. Pet. 71.

2. Pet. 3.

Apoc.

21.

¶ Per verba extrema Ioel iudicauit finem extremum orbis terræ. Sensus enim est. Iam non necesse habebit

Deus habitare inter nos in vrbibus nostris: nec in templis terræ: nec in Sacramento Eucharistiæ.

stet, cessabunt hæc omnia. Habitabit

do minus in summa illa cœlorum

arce & specula cum omni-

bus Sanctis suis, terra-

rum tumultibus

derelictis.

* * *

IN AMOS

IN AMOS.

CAPVT I.

DMONET Propheta finitimas Iudæis nationes, calamitatis super eas venturæ. Præcipuè verò Israël admonet eius vastitatis, quam ei Rex intulit Salmanassar. Cuius etiam admonuit huius Prophetæ coæuus Oseas. vt ira admonitus Israël à peccatis resiliat, vt Deus pœnam peccatis promissam minime inferat.

Argumētum.

Erba Amos qui fuit in pastoribus Tecue, que vidit super Israel, in diebus Ozie Regis Iudæ: & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Israel, ante duos annos terre motus. Docuit nos Hieronymus hunc Amos

Hieron.

non fuisse illum Amos, qui fuit pater Isaïæ, licet enim in sermone Latino, eodem modo vterque nominetur, atqui apud Hebræos differentibus literis scribuntur, & diuersè proferuntur, & diuersa significant. Hic enim noster populum auulsum significat, ille verò fortem. ¶ Porro noster Amos non fuit olim Propheta, aut filius Prophetæ, id

Amos 7.

est, non fuit ex collegio religiosorum, qui Prophetarum nominabantur. Erant enim tunc collegia, seu monasteria hominum piotum, qui erant Prophetæ, aut ita dicebantur, vt in multis locis librorum Regum, est videre. Non erat ex his noster Amos: sed natus, & educatus fuerat inter eos, qui pecora pascebant in regione Tecuæ. Est

4. Reg. 2.

4. 6.

autem Tecua nomen vrbis, quam Roboam filius Salamonis ædificauit, distans à Bethlehè sex milliariibus, vt habet Hieron. & à Ierosolyma nouem milliariibus, vt Zieglerus docet, & Calixtus. Porro Tecuæ adiacet grandis solitudo, que ideo desertum Tecuæ in literis sanctis nominatur, vt legere est in lib. Paralypom. & 1. acchab. Hoc desertum commodissimum est pascendis armentis, ac ideo plenum pastoribus est. Inter quos erat Amos vnus, sua pasceus armenta. Inde affatus spiritu Prophetico Propheta factus est.

2. Par. 26.

1. 2. 2. 2. 2.

¶ ait igitur. Hæc verba que sequuntur, vidit Amos, qui fuit pastor. Dices, quomodo verba videri possunt? audiuntur enim non verò videntur. Atqui, Amos vult docere se vidisse Deum, hæc suæ prophetiæ verba loquens. vt sit sensus. Verba, que Amos vidit à Deo dici. Quâ ratione conciliauit suis dictis canonicâ auctoritatē. Accipe & illud. Lumē Prophetiæ non solum

solum ostendit verba: sed & multa præterea facta, quæ comprehenduntur sub nomine verbi: vt sit sensus, verba & res, quas Amos lumine prophetico vidit.

3. Re. 14.
Eod. 15.

¶ Mirari interim libet, quam increbuerint prophete tempore horum Regum, scilicet Ozie & Ieroboam, videlicet quia hi victoriis multis inclarescebant. Ergo consilium Dei erat, vt verba prophetarum frenarent, quos victoriæ faciebant effrenes. adde, volebat Dominus Israel, & finitimas nationes propter scelera punire. ideo prophetas illis mittebat frequentiores. ¶ Præmittam caligo, quæ terræ motus hic (de quo tradit Amos) nos offuscat. ¶ Quis fuerit hic terræ motus, & quando contigerit? Cauebis lector duos hic errores Rabinorum, & Latinorum, qui parum hæc examinantes, nimis Rabinorum vestigijs adherent. Prior est. Dicunt Rabia hunc terræ motum eodē esse cum terræ motu de quo inquit Isaias, quod commota sunt super luminaria domus Domini. adduntque eo die, quo terræ motus ille contigit, fuisse Isaiam ad functionem propheticam electum. Hoc secundum credo falsum: at primum est impossibile. Nam terræ motus de quo Isaias, contigit anno ipso quo Ozias mortuus est: vt ipse Isaias testatur: atqui, eo anno non potuit contingere terremotus, de quo noster Amos, quod inde probatur. Anno quo electus est Amos propheta, viuebat Ozias, & Ieroboam. vt ipse ait, cum dicit, verba Amos, quæ vidit in diebus Ozie & Ieroboam. biennio verò post electionem Amos contigit terræ motus ipsius. at post Ieroboam vixit Ozias, non solo biennio, sed quatuordecim, aut quindecim annis. (Siquidē anno. 8. Ozie moritur Ieroboam. superuixit verò Ozias, vsque ad quinquagesimum secundum sui regni annum: vt tradit historia Regum.) Ergo vt minimum terræ motus Isaiæ est posterior ter: q̄ motu Amos 14. annis: per quos fuit posterior Ozias, quàm Ieroboam, Hæc attento Lectori sunt euidentia.

Rabini.

Isai. 6.
Eodem.

Amos 1.

Eodem.

4. Reg.

2. Para.
26.

Iosephus
lib. 9. ant.
cap. 11.

Abulen.

1. Reg. 6.

5. q. 5.

Pergunt Hebræi, inter quos Iosephus: post quem Latini ferè omnes, dicentes. Hunc terræ motum, de quo tradit Amos tunc contigisse, cum Rex Ozias voluit, incensum in altari adolere, cui Sacerdotes 80. restiterunt, & Regis culpam Deus ea pœna vindicauit, vt leprosus Rex esset simulque tremor terram cõcuteret, terræ motu de quo tractat Amos. Sed hoc est impossibile. Nam vt ipse Iosephus tradit, Ozias post quàm percussus est lepra, paulò post incertore animi confectus occubuit: cum regnasset annis 52. & Abulens vult. quatuor aut

tuor aut quinque annis vixisse leprosum. Ergo culpa Ozie contigit. 48. regni sui anno, plus minus: edificatis iam multis ciuitatibus: partim iam multis victoriis: structis iam turribus Ierusalem: cõstructis turribus munitissimis in solitudine. tunc insolens factus, & eleuato eius corde in interitum suum: (vt ait S. Scriptura) adoleuit incensum. at verò terremotus nostri Amos contigit antea multo. Nam electio Amosi (vt nunc dicebam) facta fuit viuente Ieroboam Rege Israelis. post eam electionem, biennio contigit terræ motus: finge tunc mortuum Ieroboam, præcessit igitur terremotus Amosi oblationem audacem Ozie per octo annos, vt minimum. ¶ Ergo rem ita accipe. Regnant simul Ozias in Iuda, & Ieroboam in Israel. Ozie verò anno 20. plus minus prophetauit Osee, loel, Amos, Isaias, Ionas, vt Hieronymus ex Eusebio auctor est in Chronicis. Anno igitur Ozie 22. plus minus contigit terremotus nostri Prophetæ. vt ipse testatur. Porro anno Ozie 38. moritur Ieroboam. vt libri Regum docent. Anno Ozie 48. plus minus adoleuit incensum ipse, vt Abulens probat Anno eius 52. terremotus Isaiæ contigit: & Ozias mortuus est. vt Isaias asseuerat. iam vides, quantum præcesserit terremotus Amosi, terremotum Isaiæ. ¶ Non ego tamen, quin contingere potuerit alius terremotus, Ozia incensum adolente. sed erit alius ab eo, quem tradit Amos.

Eodem.

2. Par. 26.

4. Reg. 15.

Hieron.
Euseb.

Amos 1.

4. Reg. 15.

Abulens.
Isai. 6.

Notandum verò, Amosum, vel hanc prophetiam, scripsisse post terremotum. vel si simul ac propheta factus est, suam prophetiam scripsit, prænucciavit, futurum post duos annos terremotum. Porro fuit terremotus hic. maximè horrendus fugerunt enim Iudæi: tunc è suis ciuitatibus in agros, vt testatur Zaccharias dicens fugietis, sicut fugistis à facie terremotus in diebus Ozie Regis Iuda.

Zachar.

1. 4.

Et dixit, Domus de Sion rugiet: & de Ierusalem dabit vocem suam: & luxerunt speciosa pastorum: & ex siccatius est vertex Carmeli. Et dixit, supple, Amos, Dominus de Sion rugiet. Reuelatum est nostro Prophetæ, fore vt Deus è Sion, rugiturus esset, id est, quod esset editurus vocem terribilem, atque nimis horrendam: ad modum quo rugit leo: cuius diuinæ vocis horror marcescere, & lassari fecit herbas, eius deserti in quo erat Amos, & exsiccauit verticem Carmeli virentem: vbi patiebatur Propheta. ¶ Dicitur Dominus è Sion rugire, & è Ierusalem, scilicet è templo, quod Sioni adiacebat. Quia dicebatur Deus in templo illo sedere, ac ideo vocè suã dare. Tri-

Psal. 136.

tum enim illud est. Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius. Et item. Dominus de templo sancto suo: fileat à facie eius omnis terra. Ac idè dicebatur Deus habitare in Siò, & Ierosolyma iuxta illud. Magnus Dominus & laus nimis: in ciuitate Dei nostri, in monte sancto eius: & c. Psal. 73 Mons Siò, in quo habitasti in eo. Cù enim in Sion, esset templum & Regia Regum Iudæ, ibi specialiter dicebatur Deus habitare. ¶ Porro noster Amos, de speciosis pastorum, ipse pastor tractat, vt Hieronymus elegantissimè tradit. loquitur enim quiuis facillè, de functione, quam manibus versat. Tractat item Amos de Carmelo, s. de eo monte, vbi Nabal pascebat pecora sua. in sexto lapide Chebronis, vt Zieglerus habet. Is mons non longè distat à Tecua. nam alius mons Carmeli, vbi Elias, post sacrificium, occidit Prophetas Baal, est in tribu Zabulonis, longissimè à Tecua distans. ¶ Fuit verò tam horrifonus Dei è Sione rugitus, vt Amos videret loca deserti amœna tristari, & verticem Carmeli sicari, videlicet, quia rugitus domini prænuñtiabat vtriusque calamitatem, & vastitatem, non solum finitimis nationibus: sed etiam Iudæ, & Israeli. Nam rugitus Domini fuit. super tribus scelerib. Damasci, & super quartum non conuertam, &c.

HÆC dicit Dominus super tribus sceleribus Damasci: & super quatuor non conuertam eum. eo quod tritauerit in plaustris ferreis Galaad. Et mutam ignem in domum Azael, & deuorabit domos Benadad. Et conteram vetricem Damasci: & disperdam habitatores de campo idoli: & tenentem sceptrum de domo voluptatis: & transferetur populus Siritæ Cyrenem, dicit Dominus. Damascus locus est, vbi dicitur occisus Abel à fratre suo Cain, quia causa locus dictus est Damascus, id est sanguinem bibēs. Hęc Hieron. in Ezechielem, Damascum ædificauit Chore filius Ædom, vt idem Hiero. habet in c. 4. Threnorum. Vocatur in S. literis Aram Syriæ, cuius caput Damascus est, vt habet Isaias, & idem Hieron. in c. 17. Isaiæ. Erat porro tempore Amos, ciuitas longè clarissima. Ideo de eo prima mentio facta est. Audi quid de ea dicat Strabo. Damascus vrbs est insignis, omnium ferè nobilissima, quæ sunt in ea regione Perciæ vicina. ¶ Plaustra ferrea, non debent intelligi rotæ currus, sed instrumenta quædam lignea dentes ferreos subrus habentia quibus frumenta agricolæ triturant: & comminunt. Huiusmodi rastris, seu tribulis crudelissimus Hazael miseris Galaaditis: & discerpit, & contriuit: itaque homines, vt fasces subdebat, tribulos verò super homines inducebat,

ac

ac ita eos comminuebat. ò credelissimæ feræ truculentiam. forsitan & ferrea plaustra Hazael, super Galaaditas imponebat, vt eos ita contereret. Nam David carpenta ferrea imposuit super Amonitas. ¶ De Galaad dictum est in Osee. Quis fuerit Azael, habetur 4. libr. Regum 8 erat enim seruus Benadad Regis Syriæ, & Damasci. sed Dominum suum decum bētem occidit, & eius regnum inuasit: vt ei Elisæus prænuñtauerat. regno igitur vlturpato, Israellem percussit, vastauitque omnem terram Galaad, & Gad, & Ruben, & Manasse. Sed speciatim sæuuit in Galaaditas, eos ac si paleæ essent, immaniter trituras. vt hoc loco dicit Amos. Nihilominus afflixit Israellem omnibus diebus, quibus Ioachaz in Israele regnauit. Sequitur dicendum, quis fuerit Benadad. Duo fuerunt eo nomine Syriæ Reges. Prior fuit Dominus Azaelis, quem vt diximus nunc, occidit Azael. Is vt ego existimo, construxit palacia, & magnificam domum in Damasco. Posterior fuit filius Azaelis, vocatus etiam Benadad. forsitan & is etiam regiam Regum Damasci auxit, & ornauit. Eius igitur domum & palacia igni absumenda prædicit Amos. Iam dicendum, quid sit vetricis Damasci. Fateor alicubi dici, visitabo super Leuitatham serpentem vetricem. Sed hoc loco significari arbitror per vetricem fortitudinem portarum & ferreorum, quibus claudabantur vetricum. Siquid olim magna pars munitionis vrbium vetrices erant. lege Deutero. Vrbes, inquit erant munitæ muris altissimis, portis & vetricibus, & apud Ieremiam loquentem de Cedar. Non ostia, inquit, nec vetrices eis. ¶ Quod verò dicit, Dispergam habitatores de campo idoli. mihi sit verò simillimum templum aliquod fuisse in campo Damasceno, in quo fuerit idolum celebratissimum. In cuius templi circuitu, multi habitatores essent. qui idè vocabantur habitatores de campo idoli: & credo hoc fuisse templum, cuius altare cum vidit Achaz, Rex Iuda, iussit Vriæ pontifici, vt similem in templo Ierosolymæ ædificaret. ¶ Demum sceptrum tenens in domo voluptatis, credo significare Regem Damasci, qui haberet aliquam ciuitatem, vbi voluptates ille suas, ac delicias haberet. quam ciuitatem domum voluptatis vocat Amos. Nam Rex Israel habebat talem ciuitatem, quæ Thersa vocabatur: de qua lege lib. Regum. Ergo cum ait Dominus, conteram vetricem Dama. prænuñtiat, vrbis fortitudinem destruendam. Cum verò dicit, disperdam habita. de campo Ido, prænuñtiat, religionem Damascenorum perdendam. Cum

i 2

demum

Genes. 4

Hieron. in

Ezech. 17

Hieron. in

c. 4. Thre-

norum.

Isai. 17

Strabo.

2. Reg. 18

Osee 6

4. Reg. 8

4. Reg. 10

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

4. Reg. 13

demum ait, Sceptrum tenen. de do. volup. significat omnes delicias regni amœnissimi, & deliciosissimi perituras.

His ita constitutis tãdẽ accedamus ad difficillimum textum. Dixit Amos, Deum è Sion rugiisse. verba rugitus hæc sunt. Tria scelera admittet Damascus. quæ ego castigò: blandè tamen & clementer. nam permittam eos in sua loco manere: & in suum regnum reuerti. At verò quantum scelus admittent, propter quod non conuertam, nec reducam eos in regnum suum: sed inde migrare eos faciam in Cyrenem. Hunc esse legitimum literæ sensum ipsa testis est sibi. Nam declaras quid sit, non conuertam eum, ira dicit, conteram vestem Damasci: perdam eius habitatores. interficiam regem, & tandem transferam Damascum in Cyrenem. Id verò est, non eum in locum & regnum suum conuertam. ¶ Sciq̃ quosdam velle, non hunc esse huius literæ sensum: sed hunc, Propter tria scelera Damasci eum non conuertam: imò & propter quartum non conuertam. Sed hic sensus nec literæ congruit, nec miserationibus Dei. nec communi doctorum sensui. Ideò in præcedente sensu perstato. Licet videam litem hunc sensum habere. Si Damasceni tribus sceleribus prioribus quartum non adiunxissent, conuertem eos. quia tamè quartum addiderunt, propter tria priora & quartum posterius non eos conuertam, nec in patriam reducam. ¶ Tria sunt nunc exponenda. Primum, quæ sint tria illa scelera Damasci. alterum, quod fuit quartum eius scelus. tertium, quomodo hæc propheta suã veritatem habuerit. Ad primum Rabinus respondet, Si peccarit quis eodẽ genere peccati semel, iterũ, ac tertio, peccatum remissibile est: non erit tamen, si quartò peccauerit. Lege Lyranũ, & Dionysium Cartusium. Sed hæc est fabella. etiam si dicti authores ei mederi velint dicentes, peccatum nullum esse irremissibile omnino: sed Rabinos voluisse peccatum, quod quater admittitur esse difficilis remissionis. at verò nos non septies, sed septuagies septies dicimus peccata remitti. Ergo ad rẽ, Tria scelera Damasci, sunt tria bella, quæ Israeli & Iudæ sine causa intulere Damasceni. Primum bellum instituit Benadad rex Syriæ, cum 32. regibus. de quo habetur libr. 3. regem. lege locum, & videbis Syri insolentiam. videbis etiam, quomodo Diuino fauore, eius exercitus infinitus victus sit. & quomodo etiam reuersus est rex in Syriam suam. Secundum bellum idem Benadad instituit anno sequenti. vt in eodẽ libro, & ca-

Rabini.

Lyranus.
Dionysius.
Cartusius.

Matth. 18.

3. Reg. 20.

pite habetur. Victus est rex tamen, sed in patriam & eodem tempore conuersus. Nam Regis Israël clementia (licet malo suo) licuit Syro in propria reddire. Tertium bellum fuit anno tertio sequenti. Nam cum iniuste Syrus possideret Ramoth Galaad, quæ Hebræis iure cõueniebat, Rex Israël, & Iuda venerunt: crepturi eam à Syris, seu Damascenis. at hi in suo scelere persistentes, vicerunt Israelitas. En tria scelera, & præuancationes Damasci, quibus Syri præuaticati sunt contra Israël, cui subditi fuerant tempore Dauidis, & Salomonis. Dictum enim est. Facta est Syria Damasci seruiens sub tributo. id sub Dauide. sub Salomone verò dictum est. Ipse obtinebat omnem regionem trans flumen & cæt. ita primo dubio responsum esto. ¶ Iam quantum scelus fuit Hazaelis, qui regi Benadad successit. Is percussit Israeliam vehementissimè, destruens terram Galaad, tribum Gad, tribum Ruben, tribum Manasse. idque crudelissimè, vt Amos dixit. bellumque continenter contra Israeliam gessit, tempore Ioachaz Regis Israel. Quia igitur in rathis ferreis Azael triturauit Galaaditas tam truculenter, ait Dominus. Ego mittam ignem in palatia Azaelis, & Benadad. peribitque fortitudo, religio, & delicia Damasci voluptas. & Damasceni in Cyrenem transferentur. lege Isaiam dicentem. Ecce Damascus desinet esse ciuitas: & erit sicut aceruus lapidũ. lege idem in Ieremia dicente. Dissoluta est damascus, versa est in fugam. & infra Succendam ignem in muro Damasci, & deuorabit mœnia Benadad. Hoc igne deuorata sunt palacia Hazaëlis, & Benadad, de quibus est sermo. Hæc ad secundum. ¶ Iam ad tertium responderetur, hanc prophetiam impletam fuisse à Teg-lath Phal assar, Rege Assyrio, de quo dicitur in historia Regum, quod venerit auxiliaturus Regi Achaz, venit verò in Damascum, & vastauit eam (scilicet eam ignibus tradens cõburendã), & transfudit habitatores eius in Cyrenem. ¶ Hoc loco nota, Damascenos, qui idem Syri sunt, venisse olim ex Cyrene, in Damascũ, seu Syriã, vt nos docebit Amos infra c. Quã causa Teg-lath Phal assar in Cyrenem, vnde venerant, eos reduxit, Porro Cyrene multiplex est, quedam est in Cypro, cõdita à Rege Cyro, vt dicitur. alia est Aphrica in clyta ciuitas: vna scilicet ex quinque Aphricæ ciuitatibus, alia in Syria, vt Vatabl⁹ inquit. alia in regione Moabitudine, quam literæ Sactæ Kirtham vocant. demum alia in Assyria, quam dicunt Kirnam vocitari, dubium est, ad quam

3. Re. 78.

2. Reg. 8.

1. Reg. 4.

3. Reg. 10.

Amos. 1.

3. Reg. 13.

Isai. 17.

Ierem. 49

4. Re. 16.

Amos. 9.

Vatablus

harum Assyrius transtulit Damascenos: Ego proculdubio credo transtatos in Cyrenem, seu Kir Assyriæ. vi delictet Rex Assyrius transtulit victos in Assyriam. vt transtulit Salmanassar Assyrius deuictos Israelitas, in regionem subditam Assyriæ. ¶ Vnde fit Damascenos venisse ex Cyrene, siue Kir Assyriæ, ad habitandum in Damasco: vt Amos, 9. dicitur. Et quia Mesopotamia, quæ iuxta Assyriam est, vocatur Aram fluuio-
Amos. 9. rum, ideo Syri inde venientes, regioni Damascenæ Aram de-
 dere nomen. vocatque est regio Damascena Syria: sicut Mesopotamia, dicitur Syria fluuio-
 rum. ¶ Antequam hinc hic locum notare libet, vbi nos habemus, habentem sceptrum de domo voluptatis. Hebræis est, de domo Heden: est autem Heden proprium nomen eius loci, in quo paradysus confusus erat. Ita enim Moses. Plantauit. Dominus Deus hortum in Heden, ab Oriente. Videant docti, an præderit hic locus nostri Prophetæ ad subodorandum, vbi erat paradysus: ¶ Notandum etiam vbi textus noster habet de campo idoli Hebræis est, de campo, seu valle Auen. vnde colligitur idem idolum à Damascenis adoratum (scilicet vitulum) fuisse adoratum ab Israelis, ira iubente Ieroboam & collocante vitulum aureum in Bethel, quæ postea domus Auen, propter vitulum ibi constitutum, vocata est. Eundem vitulum adorabant Aegyptij, vocantes eum Apin, vnde coniectura sit, corrupto vocabulo Hebræos, Apin vocasse Auen. Nam Hebræi non proferunt literam, p. dure, sed blandè, vt dixit Lyranus. & Saraceni non proferunt p. sed pro p, dicunt b. ¶ Iam Christiane Lector aduerte, alia crimina velut dissimulat Deus, sed contra scelus crudelitatis in proximum exandescit, et uidelem è suo loco deponens. verè igitur qui diligit proximum totam legem impleuit, vt Paulus ait.
Rom. 13. *Hæc dicit Dominus: Super iribus sceleribus Gaze & super quatuor non conuertiam eum. Eo quod transtulerint captiuitatem per se ipsam: vt concluderent eam in Idumæa. Et mittam ignem in murum Gaze, & deuorabit ades eius, & disperdam habitatorem de Azoto: & tenentem sceptrum de Ascalone: & conuertiam manum meam super Accaron: & peribunt reliqui Philistinorum, dicit Dominus. Cum Dominus dedisset Iudæis terram Palestinam, nõ eiecerunt ab ea Philistinos, seu Philistæos, antiquos eius terræ habitatores. Manferunt illi igitur in 5. præcipuis ciuitatibus, scilicet, Gaza, Geth, Ascalon, Azoto, Accaron. ¶ Gazam vocat Stephanus Azam, vocabulo Hebræo retento. Idem dicit, conditam ab Azono, Herculis filio, licet Volaterranus dicat,*

dicat, quosdam asserere, eam à Ione conditam. Ideo erat in ea Cretæi Iouis templum. Dicta fuit olim Io à virgine, Io nominata, quam eo loco Iupiter transformauit in vaccam. Dicta etiam Minoia, à Minoe, qui eam urbem aliquando possedit. ¶ Geth, seu Garb in colle sita, & olim Anthedon dicta vt idem Volaterranus ait. Erat porro nobilissima ciuitas. Volaterra. ad eò, vt in Philistæa comparetur Calane Babylonis, & Emath Syriæ, quæ Antiochia est, clarissimis ciuitatibus. vt infra dicitur. Dicitur fuisse Israeli fidelis amica, ideo non est hoc loco de ea metio, ¶ Ascalon condita dicitur ab Ascalon, Himenæi filio, Tatali fratre, Aciami Lydorum Regis duce, Volaterra ita Xanthus in historia Lydorum, vt Volaterra. ait. In Ascalone (vt Diodor. habet) erat laicus, vbi templum in quo idolum Dagonis, quem Dercion dicunt, ab umbilico sursum specie virginis: deorsum piscis. Cuius filiam dicunt Syri fuisse Semiramidem. à columbis educatam. ideo columba Syris erat in veneratione, & in vexillis afferebatur. ¶ Azorum dixit Stephanus, conditam à quodam è mari rubro profugo: & nomiae vxoris sue, quæ dicebatur Azes, quæ capellam significat: erat olim clarissima inter vrbes Philistinorum, Erat enim ibi regia, vt Mela cognouit. Licet hoc loco dicat Amos Pompe. sceptrum in Ascalone fuisse. fieri enim potuit, vt tempore Mela. Melæ transtatum fuerit sceptrum in Azorum. ¶ De Accaron dicit Abulens. super cap. 15. Iosue, ipsam & Geth fuisse duas metropoles Philistinorum. quodque nunc Acre dicatur. ac ideo milites qui ibi olim viuebant. ad custodiam terræ sanctæ, vocabantur milites S. Ioannis de Acre. & minera coloris cælestis qui ibi foditur. vocatur azul de Acre. ¶ Has quinque ciuitates Plin. vult esse in regione Idumææ. Vnde. Plin. li. 5. verisimile sit, Philistæos fidem & amicitiam cum Idumæis seruasse, & à Iudæis abstulisse. De Idumæa, suo loco.

Explicandum nunc venit, quæ fuerint tria scelera Gaze, & aliarum ciuitatum Palestinarum, quod etiam fuerit quartum scelus earum. Et equidem primum scelus longe grauissimū fuit, quod Hebræis victis, arcam Dei captiuam duxerunt, non veriti oculis impuris videre, & prophanis manibus contingere arcam illam, quæ à solis Sacerdotibus, & leuitis videnda, & atrectanda erat. Neque veriti arcam Dei captiuare, ac si Deum ipsum captiuum effecissent. Secundum crimen erat, Saulem à Samuele, ex Dei oraculo, in regem electū, & oleo sancto delibutū, simul cum eū eius filio, Ionatha

Ionatha interficere, & eorum capita in muro Bethsan suspendere. Tertium crimen fuit, Dauidem recens electum in Rege, & diuina electione, & vnctione sacratum, adoriri in feliis animis, id est, cupere in vobis legem Dei, eiusque religionem omnino delere. Fūere porro hæc crimina grauiora quia Philistæi erant Israël subiecti. Siquidem eos Iosue olim subiugauerat. ¶ Hæc scelera ferè dissimulauit Deus, siquidem in patriam suam Philistæis redire licuit. At quartum scelus fuit quod ipsi se diffuderunt per vrbes campestris, ad meridiem Iudæi, & ceperunt Bethsames, Aialon Gaderoth, Socho, Thamnâ, & Ganzô; Hebræorum vrbes cum vinculis suis, & habitauerunt in eis, scilicet captiuos ducentes earum vrbiū habitatores. Nec contenti eos fecisse captiuos, adduxerunt eos in vicinam Idumæam, eosque Idumæis tradiderunt. Erant verò Idumæi acerrimi Hebræorum inimici, nam paulò ante Amasias Rex eos vicerat, & eorum decem milia, ex præruptis petrarum præcipitauerat. Inde, maximo in Hebræo odio concepto, quid non crudelitatis exercuerunt in hostes captiuos, quos in id facinus Philistæi Idumæis tradiderunt?

¶ Ergo tu lector ne crede, Hebræos fugisse ad Philistæos & fugitiuos à Philistæis in Idumæam adductos: vt multi crediderunt, Sed crede literè ita dicenti, Philistæi captiuos duxerunt Hebræos, scilicet ex prælio, quos Idumæis tradiderunt. Ita enim Sanctes transtulit, dicens eo quod captiuum duxerint captiuitatem perfectam. ¶ Porro vocatur captiuitas perfecta, quando victi è patrio solo adducuntur: & in alienum adducuntur: sublata omni spe regrediendi in patriam. Exech. 25. & nec vno in ea relicto. Lege Ezechielem dicentem, Pro eò quod fecerunt Palæstini in vindictam, & vlti se sunt toto animo, interficientes, & implentes inimicitias veteres, propterea hæc dicit dominus Deus, Ecce ego extendam manum meam super Palæstinos, &c.

Iere. 47. Superest dicere, quãdo misit Dominus ignem in Gazam, & reliquos Philistæos. Fateor apud Ieremiam dici, quòd Pharaon percussit Gazam, Existimo tamen, non esse nostro propheta, de hac percussione tractari, sed de ea, quam eodem loco subdit. Ecce aquæ ascendunt ab Aquilone, & erunt quasi torrens inundans, & operient terram, &c. Quod absque dubio non de Egypti Rege (is enim non erat ab Aquilone, sed ab austro) sed de Rege Nabuchodonosor, qui omnes Syriam & Palæstinam vastauit, intelligendum est. Forsan

tem-

tempore Nabuchodonosoris, destructa Gaza iam erat, & ab eo sunt reliquæ ciuitates Palæstine delere: omnibus earum habitatoribus occisis. Lege Isaiam dicentem Thartam à Sargon (is dicitur Nabuchodonosor) missum, Azotum cepisse, & crede Azotum, & reliquas vrbes Palæstinorum suis habitatoribus deleris, fuisse vacuatas. Ergo per Pharaonem Neco, qui fuit tempore Iosæ, & Ieremiæ, ignis Gazam absumpsit, per Thartam Azotus est depopulata: Rex Alcaionis occisus, & tota Palæstina vastata.

Hæc dicit Dominus, super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor nõ conuertam eum. Eo quod conclusit captiuitatem perfectam, in Idumæa, & non sunt recordati fœderis fratrum. Et mutam ignem in murum Tyri: & devorabit aedes eius. Quænam fuerit Tyrus dicere non libet. Illustrior enim fuit, quàm à me illustrari possit. Si placet de ea scire, lege miracula eius. Esa. c. 23. & Ezech. 27. De sceleribus Tyri pauca admodum tradit Scriptura. Sed ex ea subodorabimur scelera eius, Primum fuit superbia Regis Tyri, dicentis, Deus ego sum, imò & superbia eiusdem Tyri dicentis, Perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita. Itaque nunquam se vincti ab vilo posse putabat. Secundum peccatum erat, fornicari cum omnibus gentibus, siue quia vigeat in ea fornicatio, siue quia vigeant fraudes negotiationis, quas fornicationes vocat Isaias. Tertium peccatum erat odium intestinum, & bella multa contra Iudæos, præcipue bellum contra Iosaphat, de quo psal. commemorat, optabant enim illi Iudæorū & gentem, & religionem deleri, & contra ipsum Deū armabantur vt dictum nobis est super Ioel, apud quem dñs dicit, Quod mihi & vobis est Tyrus & Sidon? nunquid vltionē vos redditis mihi? quod & psalmus dicit, Contra te testamentum disposuerunt alienigenæ (id est Philistæi) cū habitantibus Tyrū, &c. Quartū verò peccatū, propter quod Deus nõ conuertet Tyrum, fuit bellum, quod contra Iudæos tunc gesserunt, cum Palæstinoi tempore Achaz, se in campestria Hebræorum diffuderunt & eorum vrbes ceperunt, & in eis habitauerunt, captiuos earum in Idumæam abductis, vt nunc in 4. Palæstina peccato dicebam. Id nos docet Amos, dñi ait, Eo quod conclusit captiuitatem perfectam in Idumæam. Ergo Palæstinam cum Tyriis Iudæos debellauerunt, & eos captiuos Idumæis hostibus tradiderunt, eodem peccato ambo peccantes, Nec recordati sunt Tyrii fœderis fratrum, id est, non sunt recordati, quod natura fœdus fecerat inter Hebræos, & Idumæos.

Isai. 20.

4. Re. 23.
Esa. 20.Ezech. 28.
Ezech. 27

Esa. 23.

psal. 82.

Ioel. 3.

2. Par. 28.

maos fratres n. erant à Iacob & Esau fratribus generati. ac
 ideo nō erant Hebræi tradēdi Idumæis excarnificādi. ¶ Mit-
 tam, inquit, ignē in murum Tyri. Tyrum vastatā à Nabucho-
 donosor Babilonio, testatur Ezechiel dicēs. Ego adducā ad
 Tyrū Nabuchodonosor, &c. testatur & Isaias. c. 23. Quod i-
 Hieron. phanę testantur historię. Vide Hieron. in c. 23. Isaię.
 Isai. 23. *Hęc dicit Dominus: super tribus scelerib. Aedom: & super quatuor
 non conuertiam eum. Eo, quod persecutus est in gladio fratrem suum: &
 violauerit misericordiam eius: & tenuerit vltra furorem suum: & in-
 dignationem suam seruauerit: usque in finem. Mittam ignem in themā
 & deuorabit Aedes Bosra.* ¶ Idumæa seu Aedō. regio latē pa-
 tebat. sumpsit hoc nomen ab Esau, qui hanc regionem ha-
 bitauit, Nam sancta Scriptura ea ratione vocat Esau patrem
 Aedom. Imō ipse Esau vocatur Aedom, vt eodem loco, in
 Gen. 36. principio capitis habetur. pars huius regionis erant mon-
 tes Seyr, in quibus Esau primum habitauit. vnde & ipse E-
 sau Seyr vocatus est. vt Hieron. in prologo. super Abdiā
 Eodem. et dicit. Extendebatur hęc regio à Rhinocorura ad Maionam
 cap. 25. flumiui: inter desertum Sin, & tribum Iuda. ¶ Themam e-
 Genes. 32. rat ciuitas in montibus Seyr (ait Zieglerus) eratq̃ue regia
 Hieron. principum Aedom. procul s. millibus passuum à Petra, illu-
 Ziegler. stri Idumæę, ciuitate. & quantum videtur, ibi erat gymnā-
 sium Sapientię. Ideō enim in S. literis celebratur Sapientia
 Themam. ¶ Bosra erat insignis Idumæę ciuitas. sub cuius
 In maledictionem erit Bosra: & omnes ciuitates eius erunt
 Hieron. in solitudines sempiternas. D. Hiero. in Isaiam vult esse Bos-
 Isai. 63. ram in Moab. de qua sermo fit, cum dicit Isaias, tinctis ve-
 Isai. 63. stibus de Bosra. At sine dubio Bosra esse videtur in Aedom,
 & de ea sermo est in loco Isaię citato. Sequitur dicere de
 Hebræis, ex Aegypto in terrā promissionis, diuino ductu veni-
 Nym. 20. entibus: & venire cū infinita multitudine, animo hostili ad
 pugnandum cōtra Moysen, & exercitum suum. vt habetur
 4. Reg. 8. Numer. 20. Secundū scelus fuit, cum esset subiectus Aedom,
 2. Par. 2. Regibus Iudæę, ab eorum imperio deficere, atque recede-
 re. non alia causa, quam quia Iudæorum res vidit afflictas
 cum tamen potius tūc esset succurrendum, q̃ rebellandum:
 id habes in lib. Regnū. Tertiū scelus fuit quod bellū intule-
 rint Iudæis, à quibus victis tulerint prædam, vt dicitur 2.
 Paralyt. Hęc crimina Dominus dissimulasse visus est. Sed
 quartū scelus noluit dissimulare. fuit autē hoc scelus, quod

cū Philistæi, & Tyrj victos Iudæo Idumæis excarnificādos
 tradidissent: vt præsentī c. in 4. scelere Philistiū, & Tyrj dixi-
 mus (ipsi Idumęi violata misericordia, quam in Iudęos, quo-
 rum fratres erant (id est) à duobus fratribus orti (rabie femina
 gladios suos in Iudæorum viscera concluderunt. nullam
 modum suo furori ponentes, & indignationem, quam prius
 contra Iudæos conceperant, vsque ad finem, ardentem
 seruantes. At verō Deus noluit olim, dum eos ab Hebræis
 bello infestari: quia fratres erant, & verba domini alias sunt.
 Non abominaberis Idumæū quia frater tuus est. Nym. 26.
 Isai. 21. Ierem. 49

Vastationem porrō Idumęę habes prædictam in Isaiā. & Ierem. 49
 copiosius in Ieremia. Nā vastatio, quā prædixit Ezechiel,
 iudicio meo non est eadem huic, quam tradit Amos. illa
 Ezech. 25 enim Ezechielis facta est per Machabæos. Hęc porrō no-
 1. Mach. 5 strū Amos facta est per Nabuchodonosor, à quo totus ille ter-
 rarum tractus vastatus est. Quod dicitur apud Isaiam. his
 verbis. Ecce Dominus dissipabit terram, & c. Et Ieremias mit-
 tit catenas ad reges Ammon, Tyri, Sidonis, Moab, Aedom,
 prænantians eos fore Nabuchodonosoris captiuos. Ier. 27.

Hęc dicit Dominus super tribus sceleribus filiorum Ammon: &
 super quatuor non conuertiam eum. Eo quod dissecuerit prægnātes Ga-
 laad, ad dilatandum terminum suum. Et succendat ignem in muro
 Rabbath, & deuorabit aedes eius, in vltulauit, in die belli, & in tur-
 bine in die commotionis. Et ibi Melchon in captiuitatem: ipse, &
 principes eius simul. dicit Dominus. Notissima historia est: Loth-
 ebrius cognouit duas filias suas, ex maiore natus est Moab:
 ex minore Ammon. à quo descendunt Ammonitæ, qui di-
 cta ratione filij Ammō nominantur. Habitabāt hi in prouin-
 cia vicina tribui Manasse. ¶ Galaad prouincia erat in mō-
 tibus Galaad ferē sita, ad Thraconos montes, Possidebat
 ciuitates multas, scilicet Bosor, Alimis, Calphor, Magerth,
 Carnaim, Chasbon. vt in lib. 1. Machab. habetur. Erat etiam
 1. Mach. 5 in ea Ramoth Galaad, vbi vnctus est Iehu. Erat & Iabes, cui
 2. Reg. 11. Saul, recens rex præsidio fuit. contra Ammonitas, ¶ Rabbat
 (quæ magnā significat) iuxta nomē suū, illustris, ciuitas fuit.
 Erat hęc regia Ammonitarū, vocabatur item ciuitas aqua-
 2. Reg. 12. rum. ad quam capiendā vocatus est Dauid vt celeberrimę
 verbis victoria ei, nō eius ducib. tribueretur: hęc in li. 2. Reg.
 sunt in ea fontes fluij Iaboc, vt ait Zieglerus. Stephan⁹ vult
 eam olim vocatā Ammana. s. Ammonitarum, postea verō à Ziegler.
 Ptolemęo Philadelpho, Philadelphia vocata, vt Volaterran⁹
 atrestatur. ¶ Melchō, licet Hebræis possit significare Regem Volaterra
 2. orum nns.

eorum, vt sit sensus, erit captiuus Rex Ammonitarum, & princeps eius: sed reuera significat idolum Ammonitarum, quod Melchon vocabatur. Ita habetur lib. 4. Reg. Iosias polluit excelsa, quæ Salomon ædificauerat, Astroch idolo Sidoniorum: & Chamos offensionem Moab: & Melchon abominacionem filiorum Ammon. & Sophonia accusantur, qui iurabant in Melchon. Porro Melchon erat Moloch. Nā vt docemur lib. 4. Regum, nunc citato, Salomon ædificauit templum idolo Ammonitarum, quod ibi vocatur Melchū at lib. 3. Regum idem idolum vocatur Moloch, vbi idoli hoc vocatur Deus Ammonitarum, & eorum idolum. Igitur dubium esse non potest, quin idem hęc Melchon & Moloch erat verò Moloch. nō Mercurius: sed idolum æreum, intus cauum: vbi fiebat ignis, qui vbi idolum inflammauerat, cremabatur pueros, quos sui parentes in idoli manibus collocabant. vt Abulensis vult, & Lyranus. At Munisterus rem explicat fusius, dicens, Idolum hoc formam Tauri habuit. (s. vt Ægyptius Apis) manus planas, & exporrectas habebat, scilicet, ad accipiendum. habebat intus 7. ciuitates velut cameras. vna aperiebatur similia, quæ offerebatur. Secūda, turturibus. Tertia ouī, quarta arietī, quinta vitulo. sexta boui. septima puero, qui ibi cremabatur, ne verò parentes, eius eiulatus audirent, tympanis, & aliis instrumentis musicis eiulatus intercipiebant.

Dicendum nunc, quæ fuerint tria scelera filiorum Ammon. Primum fuit, quod rogati à Mose, vt darent commeatum filiis Israel, intrātibz terram promissionis, illi negauerunt. Quod adeò scelus graue fuit, vt ea causa interdiceretur illi ingressu in templum Domini, etiam post decimam generationem: lege Deutero. Secundum fuit quod noluerint habere viros labes Galaad fœderatos, nisi eritis eorum oculis dextris. vt li. 1. Regum habetur. Tertium fuit, quod iniuria grauissima affecerunt Legatos Dauid præcisa dimidia eorum barba, & vestibus, vsque ad nates. vt 2. Regum habetur. Fuit porro hęc tam grauis Danidis iniuria, vt crudelissimam ex eis sumpsit vitionem. seruauit enim eos: & carpenta ferrea duxit super eos. & cultris diuisit. & in fornaces, vbi coquantur lateres iniecit. Post hęc verò scelera manserunt Ammonia in patria sua. ¶ Quartū scelus randē admiserunt. s. diffecare pregnantes ex-Israeliitis, qui in vicinis mōtibz Galaad habitabāt: inter neciōq; dare omnes Galaaditas, vt eis penitus deletis, eorū hæreditatē ipsi possiderent

4. Reg. 23

Sophonie

1.

4. Reg.

23.

3. Reg. 17.

Abulens.

4. Reg.

16.

Lyranus.

Munisterus

in Lexico

Deut. 23.

1. Reg. 11.

2. Reg. 10.

2. Reg. 12.

derent. Audi quomodo hæc explicet Ierem. Ad filios Ammon (ait.) Nusquid non filij sunt Israel: aut hæres non est ei? Cur igitur hæreditate possedit Melchon Gad? & populus eius in vrbibus eius habitauit? En quomodo penitus deletis Galaaditis, & vicinijs Gaditis, in eorum vrbibus habitauerunt Ammonitæ, imperij dilatandi ratione?

Huius crudelissimi sceleris, contra in fontes admissi (nulla alia causa, nisi vt prorogarent sui imperij limites) pœna fuit quod Rabba frequentissima ciuitas flammis voranda daretur: quodq; eius palatia ignibus absumerentur: & ciues vultibus omnia complerent; videntes se victos, & hostes velut tempestatem, & turbinem, in vniuersa desauientes. Qui non continenti in homines dæsequisse, manus iniecerunt in idolum, scilicet multis gemmis & auro coronatum, ipsumque sacerdotem, & principes in captiuitatem ducentes. Ieremias dixit. Hæc Ammonis vastatio per Nabuchodonosorem facta est. Nam per Ieremiam catenę mittuntur Regi Ammon, in signum, eum fore Nabuchodonosoris captiuum. ¶ Aduerte aliam multo esse prophetiam Ezechielis contra Ammon, ab hac, quam tradidit Amos: illa enim impleta est post excidium, quod Nabuchodonosor peregit in Ammon: temporibus multis. ¶ Aduerte secundo in omnibus his prophetiis, non esse Diuinum sermonem de culpæ remissione: sed de pœnæ executione. Id est, quod propter scelera illa Deus decreuerat non reducere Damascenos, Palestinos, & reliquos in patriam suam, sed illis deletis, hæc ab extraneis possideri.

Iere. 49.

Iere. 49.

Iere. 27.

Ezech. 5.

CAPVT II.

HÆC dicit Dominus super vrbibus sceleribus Moab & super quatuor non conuertiam eum. Eo quod incenderit ossa Regis Idumæ, vsque ad cinerem. Et mittam ignem in Moab & deuorabz ades Cariath. & morietur in sonitu Moab, in clangore tubæ. Et disperdam Iudæam de medio eius, & omnes principes eius, interficiam cum eo. Dicit Dominus ¶ Vt supra in fine cap. præcedentis dixi Gene. 18. Loth suscepit filium ex sua filia maiore, quem vocauit Moab. Ipse fuit pater Moabitarum. Loth gē latēque patebat regio Moabitis. Cuius ciuitates si libet agnoscere, indicabit eas tibi Ieremias copiosē. Inter quas erat Naboth Cariathaim Iere. 48. Melon, Iasa, Mephat, Dibon, & cuius hoc loco mentio specialis

- Eodem.* cialis habetur Carioth. qua idē Ieremias refert, velut fortissima, ait enim, Capta est Carioth: & munitiones comprehensa sunt ac si Carioth (quæ pluralis numeri est) esset munitiones. id est, fortissimæ turres. ¶ Cupis noscere quæ fuerint scelera Moabitarū rex. Et equidē multa commemorat Ieremias loco citato, scilicet quod se contra Deū exerent, quod Israëlē deriserint quod superbissimi essent. Nos tamen prosequemur clariora. Primum scelus fuit, quod cibū, & potum negauerint Israelitis, qui ex Ægypto egrediebantur, qua causa iussit Dominus, ne in eius domum Moabitæ reciperentur, etiam post 10. generationem. Maximè quia Israelitas allexerunt, vt peccaret cum Moabitis, & sacrificarent Priapo, qui vocabatur Beel phegor. Secundū scelus fuit, quod Eglon Rex Moab iūxit sibi Amalechitas, & Ammonitas, & bello victos Israelitas, per 18. annos, suos seruos effecit. vt in lib. Iudiciū legimus. Tertium scelus fuit, quod Moab, & Agareni, Amalec, & alienigenæ contra miseros Israelitas conuenerunt, vt in psalmo dicitur. Id quod Rabini dicunt contigisse sub Rege Iosaphat. vt in lib. Paralypo. legimus. Vbi de Moabitis expressa mentio est. ¶ Quartum scelus ipse nobis Amos indicauit. Quod Moabitæ combusserint ossa Regis Idumææ. Quam rem quidam referunt ad historiā quæ in lib. 4. Regum scribitur. Sed equidem multa sunt, quæ probare videntur, non esse eandem historiā illā nostris Amos, & hęc lib. 4. Regum. Hęc enim dicit Regem Moab suum primo genitum arripuisse, & in holocaustum obtulisse. non verò dicit, quod Rex Moab combusserit ossa Regis Idumææ. Secundò dicit Regem Moab suū primogenitum, qui nondum Rex, sed regnatus erat pro eo, cremauerit. Amos porrò dicit, ossa Regis in Idumæa regnantis, fuisse exusta. & Amos non dicit Regem exustum, sed eius tantum ossa. Adde quod in historia libri Regum dicitur, post exustum primogenitum Moab, Moabitas in suo loco mansisse. at Amos dicit, ppter hoc scelus Moabitas delendos, & non reducēdos, placet igitur quod reulit D. Hierony ex Hebrais, s. Moabitas maximū odiū concepisse contra Regem Ædom, ductu enim huius illi victi fuere ex odio igitur intestino ossa Regis Ædom iā defuncti exhumarunt, & cinerē redegerunt, quod fuisse nephās hoc loco docet Amos. Placuit hęc sententiā Remigio, Glofæ ordinariæ, Nicolao, Dionysio. videlicet ex Hieronymo sumpta. Et reuera, licet nulli placuisset verba prophetæ aperte indicant Moabi-

Moabitas combussisse ossa Reg. Idumææ. Quid clarius? At verò, vt non habetur in S. Scriptura, pregnātes ab Amonitis fuisse disiectas, sed id nos docet Amos: ita nec habetur in ea, ossa Regis Idumææ à Moabitis exusta: sed id Propheta nobis aperuit.

Propter hoc scelus, dicit Dominus, veniet Nabuchodonosor, in vehentissimo equorum & curruū strepitu, in clangore tubarum, & exuretur igne Moab: peribūtque Iudices, & principes eius. Hanc vastationem breui futuram scripsit suo tempore Ieremias dicens, Prope est interitus Moab, vt veniat. futuram verò à Nabuchodonosor idem prædixit, quem aquilam vocat.

Hęc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Iuda, & super quantum non conuertam eum. Eo quod abiecerit legem Domini: & mandata eius non custodierit. Deceperunt enim eos Idola sua, post quæ abierunt patres eorum. Et mittam Ignem in iudam, & deuorabit ades Ierusalem. ¶ In cap. 1. Osee Prophetæ admonui, quid vocatur Iuda, & quid Israel: nam Iuda vocabatur regnum fidelium. colentium Deum in templo Ierosolymæ. quorū Rex erat, ex semine Dauid, & comprehendebat tribus Iudæ, & Benjamin. Israel verò claudebat. 10. tribus reliquas, idola colentes. ¶ Porrò tribus Iuda possidebat innumeras ciuitates, quas habes apud Iosue. ¶ Ierusalem erat clarissima vrbium orientis. vt Plinius habet. ex quo, & Iosepho licebit, quales illa fuerit agnoscere.

Dicturus iam tria scelera Regni Iudæ, rogatos vellem huius loci lectores, nihil dānent, nisi prius expēderint enim hanc rem diu nimis expendi. ante omnia statuo sermone Amos esse de regno Iudæ, iam diuiso à regno Israelis, id est, sermo est de sceleribus, quæ admisit regnum Iudæ à tempore Roboam filij Salomonis (cuius tempore fuerunt hęc regna diuisa) vsque ad Oziam Regem Iudæ, cuius tempore scripsit Amos. quòd fuit spacium 180. annorum, plus minus. Statuendum 2. est, Tria hęc scelera, non fuisse idololatriam. nam idololatria in quarto peccato à nostro Propheta cōprehenditur. vt in textu, quem exponimus habemus Ergo perquirenda sunt peccata in Regibus Iudæ, qui tēpore dicto regnauerūt, prætermisso idololatriæ scelere vt tria hęc scelera inueniamus. Et eqdē præter cultū idolorū nō inuenitur scelus in Roboā, nec in eius filio Abia. Iā Assa, Abie filius vir bonus prædicatur, & cuius tēpore Iudam

2. Par. 16. Iudam non puniunt. Item laudatur Iosaphat filius Assa: neque suo tempore, regno Iudæ aliquid contigit mali. Huic succedit eius filius Ioram, hic admisit primum scelus in Iuda. occidit enim septem fratres suos filios Iosaphat, & multos principes regni. quod grauissimè, per epistolam Elias reprehendit. Et Deus, per Philistæos regnum Iudæ acerrimè castigauit. Huic succedit filius Ochozias, qui vno quo regnauit anno, scelus non admisit præter idololatriam. Succedit eius filius Iosias, qui secundam grauissimum scelus admisit Nam delinitus obsequis Principum Iuda, Zachariam filium Ioiade, seu Barachie, occidit inter templum, & altare: qua causa à modica Syrorum copia, infinita Iudæ multitudo victa, & vastata est. Succedit Amasias, qui in superbiam erectus, ob victoriam contra Idumæos, prouocauit ad bellum Regem Israel. à quo etiam admonitus, non cessauit. ea ratione grauissimam calamitatem passum est regnum Iudæ à Rege Israel. Amasie successit Ozias, vir bonus, sub quo scilicet fuit regnum Iudæ. Habes lector tria scelera Iudæ.

Quartum scelus nõ eger nostra inquisitione. ipse declarat Amos fuit enim quod regnum Iudæ, à tempore Roboam, fuit ad idola propensissimum: ac ideo legem Dei sui relinquebat: mandata Dei non custodiebat, confidens in idolis, quæ patres sui in deserto sub Moseia regno Iuda sub Iudicibus: & postea sub Salomone colebant.

Mittant ideo, inquit, ignem in Iudam, scilicet per Nabuchodonosorem, qui Iudam deleuit, Ierosolymam terræ coarxauit, templum excussit: vt prius Isaias, Ieremias, Oseas, & Ioel pronunciauerunt. Antequàm hinc discedam notabis non admodum meditatio exponere nostrum Prophetam eos interpretes, qui idolorum cultum comprehendunt in primis tribus sceleribus. Non videntes à propheta non claudi in tribus, sed in quarto.

- Hæc dicit Dominus, super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertiam eum. Pro eo quod vendiderit pro argento iustum, & pauperum pro calceamentis. Qui conterunt super puluerem terræ capita pauperum, & viam humilium declinant. Et filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarent nomen sanctum meum. Et super vestimentis pignoratibus accubuerunt iuxta omne altare: & vinum damnatorum bibebant in domo Dei sui. Tria scelera Israelis hæc sunt, defectio à domo David, & à Rege Iuda: qui erat ex semine David. Cum tamen Dominus non elegerit tributum Ioseph, sed elegerit tributum Iuda: inde enim sustulit

David

David de gregibus ouium, &c. & inde carnem sumpturus erat. De qua re dictum mihi est super Oseæ. Secundum Osee. 10. fuit, defectio à cultu Dei, ad cultum idolorum. Auditor defectio fuit Ieroboam, filius Nabathin ea tamen omnes Reges Israel, qui ei successerunt, perseuerarunt. Tertium scelus fuit defectio à lege Moyse: quæ lex Dei erat cuius legitima abiecerunt Israelitæ: & pactum, quod pepigit cum patribus eorum: & testificationes, quibus testificatus est eis, vt eodem loco scriptam vides. At Israelitæ non his sceleribus contenti, adiecerunt quartum, scilicet defectionem à lege naturæ, quæ est lumen vultus Dei, signatum super cordibus nostris quod reliquisse extremi periculi est. At vero reliquit Israel, vt hic enumerat noster Amos. Nam primum, iustitiam nihili pendebat, vendebatur ius eius, qui iustitiam habebat, pro argento. & si is cuius erat iustitia pauper erat, eam vendebant iudex, rebello, & testis pro suarum vxorum calceamentis. Itaque iuris custodes, ius venale proponebant, & pro vilissimo pretio vendebant. Secundo tam impudè grassabatur iniquitas, vt potentes obuium in viis pauperem, ad terram deiicerent, calcibus conculcarent, caput puluere conspersum obtunderent, ac ideo tenues, ac pauperes eam iniuriam timentes, à viis publicis declinabant: & per semitas, ac compendia iter faciebant. Tertio, ram effræus erat in Israele libido, vt pater, ac filius cum eadem puella coirent. Quod monstrum horrendum esse naturæ, ita declarat Paulus. Omnia auditor inter vos fornicatio, quales nec inter gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat, Cedebat hoc scelus in dedecus Dei, putabant enim gentes finitimæ, quod Israel admittebat, lege Dei fuisse præceptum, ac ideo blasphemabatur nomen Dei inter gentes. Quarto, contra ius naturæ, vt ebantur Israelitæ vestibus, quas in pignus acceperant, idque in sordido vsu. Nam sternerant ea vestimenta in pavementis templorum, & lucorum: & super ipsa accubebant: super eis comedentes, & pedibus proterentes. Id verò vsuræ, aut furti scditatem non euadebat, vide. ff. de furtis. & Siluestrum verbo pignus §. 7. Quinto rem scditissimam Israelitæ admirabant. Nam eum præceptum Salomonis esset, Dare siceram mærentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo: credere par est, in quavis Republica vini copiam seruatum, vt inde, dånatis vinū tribueteretur, vt lætitia ex vino cõcepta mærori ex damnatione temperaret. Nam Christo Domino nostro ad crucem damnato vinū myrrhatū datum est. At Israelitæ

* fraudæ

fraudabant damnatos hoc vino, id sibi fumētes, ac in Deorum templis bibentes. Num non erat truculentia, vno illo extremo beneficio, quod damnatis offerebatur, vt suum minus sentirent dolorem, defraudare? En quomodo illi legem naturæ violabant. ¶ Obserua, gentes, quæ legem Diuinam per Moysen datam non profitebantur, de violatione legis naturæ, id est, de proximorum iniuriis accusari, & propter eas extrema mala pati: At solum regnum Iudæ, quod legē Diuinam professum erat, de ei⁹ violatione accessit.

Ego autē exterminavi Amorrhæum à facie eorum cuius altitudo, codrorum altitudo eius: & fortis ipse quasi quercus: & contriui fructum eius de super, & radices eius subter. ¶ Ego sum, qui ascendere vos feci de terra Aegypti, & duxi vos in deserto 40. annis, vt possideretis terram Amorrhæi. ¶ Et suscitavi de filiis vestris in Prophetas & de iuuenibus vestris Nazareos? Numquid non ita est? dicit Dominus. ¶ Et propinabatis Nazareis vinum: & prophetas mandabatis, dicentes. Ne prophetetis. Quatuor beneficia, quæ Deus Israelis cōtulit, cōmemorat, & eius scelus amplificat. Primū, exterminium Amorrhæi, cum Israel ingrediebatur terram promissionis. Porro sit memoria Amorrhæi, quia dilatabatur hic per ingentia terrarum spacia. Habibat enim in montanis Pharam, inter Sina, & Cades bameam, qui fuit primus ferè Israëlitis introitus, cum ex Aegypto egrediebatur. Item habitabat in montanis Galaad, inter Arnon, & Iaboc fluuios. Demum habitabat in Libano monte, à tergo Phœnicis, hæc ex Zieglero. Et equidē Seō Rex Amorrhæus habitabat in Helebbon, quæ est iuxta fluuium Arnon. Inde verò eum occupasse; vsque ad montes Galaad, habent libri

Num. 21.

Deut. 2.

Zieglerus
Deut. 1.

Iud. 2.

Iosue. 10.

Deut. 2.

Eodem.

Num. 13.

Deut. 1.

Iudicium. Imò verò Reges Hierusalem, Hebron, Ierimoth, Lachis, Egion, vniuersi vocantur Amorrhæi, vt in Iosue legere est Sed ad rem, mentio prima fit de Amorrhæo, quia primum bellum, quod Israelis, iam post quadraginta annos ingredi volenti terram promissionis, contigit, fuit cū Seon Rege Helebbon Amorrhæo. historia scribitur in Deuterone. Et quia victor Israel interfecit Amorrhæos viros, mulieres, paruulos, nihil ex eis relinquens, idē dicit, Amos. Contriui fructum eorum, & radices, scilicet paruulos, qui sunt fructus, viros & foeminas, qui sunt radices. Quod verò Amorrhæi illi essent vt cedri, asserunt exploratores quos Moyses misit, qui dicunt, videmus monstra quædam filiorum Enach de genere gigante, quibus comparati, quasi locustæ videbantur. ¶ Secundum beneficium Israelis cola-

li collatum erat, quod eductus de Aegypto, ex fornace. Lignis, & ergastulo ferreo, ductus sit, & passus in deserto. 40. annis, pane Angelorum. ¶ Tertium, quod suscitavit ex Israelitis prophetas. Quod beneficium non potest non fuisse illustrissimum. Admonitus enim populus à Prophetis, quicquid agebat, si volebat, ex Dei præscripto agebat, certus de rerum euentibus. lege libros Reg. & Paralip. & centrè magnopere fides nostra oraculis Prophetarum innititur. Quartum beneficium, instituisse Nazaræos, qui erant religiosi illorum temporum, non ab hominibus instituti, sed ab ipso Deo. Non. Essæos, Phariseos, Sadducæos, posteriorum temporum religiosos, non Deus per Moysen instituit, sed homines inueniunt, sunt porro religiosi in Republ. quod ossa in corpore, vt ab ossibus corpus, ita Respublica ferè pender à religiosis. ¶ At contra hæc beneficia ingens Israelitæ admixere peccatum, hoc, scilicet, quartum. Nam prophanauerunt Nazaræos vino, quod eis erat, ex sua religione interdictum, vt in Numet. haberet, & prohibuerunt prophetas, ne prophetarent. Extendit enim Ieroboam manum, vt apprehenderet prophetam: à quo increpabatur. Contendit Iezabel occidere Eliam, vocauit Ochozias Eliam ad mortem. Vide quo se portigar humana malicia, videlicet, vt Deum per Prophetam loquentem, procuret ne loquatur. ¶ Obserua Antiochis nitebatur prophanare Iudæos esu carnis suilla, in contemptum Dei: Israelitæ nitebantur prophanare Nazaræos potu vini, in eiusdem derisum.

Ecce ego strideo subter vos, sicut stridet plaustrum onustum feno. Et peribit fuga à veloce: & fortis non obtinebit virtutem suam: & robustus non saluabit animam suam: & tenens arcum non stabit: & velox pedibus suis non saluabitur & ascensus equi non saluabit animam suam: & robustus corde inter fortes nudus fugiet in nulla die, dicit Dñs. Post quartum aliarum gentium peccatum, sequuta est earum calamitas, & internecio, ita post Israelis, hæc quarto loco memorata crimina, sequuta est per Salmanassarem vastatio, atque perpetua captiuitas, ait igitur Dominus. Cum plaustrum fert onus mediocre, non stridet, aut gemit, sed si pōderi superpōdium maximum adiciatur, stridet, frangitur caditque onus ita ego tribus sceleribus vestris pressus, velut non gemebam, atqui quarto adiecto, strideo, conqueror ruptaque (si ita phas est loqui) patina onus iniquitatum vestrarum cadit, caditque super vos: ita vt nulla vestra, velocitas, feritudo corporis, audacia, animi equorum per-

nic itas. arcum sagittarum vos eripere possint à calamitate quæ vos per Salmanassarem oppressura est. ¶ *Obserua tunc victorem vincere, cum Deus vult, vt vincat tunc verò omnes artes, vniuersa arma, omnes corporis & animi vires corruere, cum Deus eis non vult ad victoriam concurrere.*

Psal. 43.

¶ *O vos Christiani tanto maioribus beneficiis aucti, tanto grauioribus criminibus irretiti, quanto vos manent pœnarum maiores.*

C A P V T III.

Prophetia **P**rimò reddit Dominus causam, cur ita acriter Israëllem castigare decernat. Secundò, certam fore castigationem denunciat. Tertio, qualis futura sit castigatio demonstrat.

V D I T E verbum, quod loquitur est Dominus super vos, filij Israël: super omnem cognitionem, quam eduxi de terra Aegypti, dicens. Tantummodo vos cognoui, ex omnibus cognationibus terræ idcirco visitabo super omnes vos omnes iniquitates vestras. Id est, ò

Ex. 12. 13

regnum Israël, & ò regnum Iuda, (ò vos quos eduxi de terra Aegypti, è tantis, scilicet miseris, & ex tanta tyrannide) audite verbum hoc. Cum omnes mundi natione, essent coram oculis meis, & omnium esset mihi cura. in vos duntaxat amoris oculos conieci: vosque solos in meum cultum adduxi, & in vos infinita beneficia conculi. Quantum verò

Eccle. 2. 4.

maiolem vobis amorem demonstraui, tantum vos grauius, & vehementius me offendistis. Idcirco ego visitabo contra vos omnes vestras iniquitates, eo modo, quo vobis meus Amos propheta supra prædixit. ¶ *Cum ait, rãrummodo vos cognoui, sermo est de cognitione a nori coniuncta. vt illud.*

2. Tim. 2.

Nonit Dominus, qui sunt eius, & illud, Hæc est vita æterna, vt cognoscant, te, & illud: Non noui, vos, recedite à me & huiusmodi alia multa. ¶ *Porro quod Deus ex omnibus nationibus solos delegerit Iudæos, ex quibus s. carnem sumeret, habetur egregiè in Canticò Moysi, quando diuidebat*

Deut. 32.

Altissimus gentes, & separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israël. Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius habetur etiam elegantissimè in ea oratione, quæ se Sapiencia laudauit, dicens, in omni populo, & in omni gente primum habuit, in his omnibus requiem quæsiuit: sed in tabernaculo eius morabor. Tunc præcepit & dixit mihi (supple Pater

Eccle. 2. 4.

n Iacob inhabita, & in Israel hæreditare, &c. Id verò est Israëllem solum cognoscere.

II. P. A. R. S. 4.

NVNQVID ambulabunt duo pariter, nisi conuenierit eis? (2.) *Nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam?* (3.) *Nunquid dabit catulus leonis vocem, de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit?* (4.) *Nunquid cadit avis in laqueum terræ, sine aucupe? nunquid auferetur la, uis de terra, ante quam, quid ceperis?* (5.) *Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet?* (6.) *Si est malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit? Quia non faciet Dominus verbum, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos Prophetas, Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus loquutus est, quis non prophetauit? Hæc omnia sunt verba Amos Prophetæ, quibus indicat certissimum suæ prophetiæ euentum, quia videlicet verba eius sunt verba Dei: qui certò faciet, quod certò pronuntiar iussit. Ait ergo, solent qui volunt iter facere simul, prius secum de eo itinere conuenire: ita Deus, & ego prænuntiarum hanc prophetiam, conuenimus ambo ille, vt in me loqueretur, ego, vt quæ ille intus loquebatur, exterius proferrem. Non igitur solus loquor, sed quod inter Deum, & me conuentum est, id loquor. (2.) Solet leo in saltu ad boues venire, & tunc rugire, vt ita reliquis exterritis, vnum arripiat. Non igitur rugiet, nisi habuerit prædam præsentem. Ita nec dominus Deus de Sione rugitum dabit, cõtra Israelitas, nisi vltionem velut prædam præsentem iam adornans. (3.) & solet catulus leonis suum patrem ad venationem adducere, quæ in media via, qua progressi sunt, reliquit. tunc toto animo ipsi in prædam incumbit, quam vbi apprehenderit, generoso & contentissimo rugitu edito, parentem ad conuiuium inuitat. At non edit rugitum, nisi præga apprehensa. Nec Deus rugitum prophetiæ edet, nisi quia proximam pœnam, velut præda apprehensam, agnoscit. (4.) Equidem non cadit avis in laqueum, sine aucupe. is enim laqueum preparauit: ita planè nec vos in rete Assyriæ & Chaldæ cadetis, sine Deo Ipse enim contra vos parat hostes. At sic ut aucups non auferet laqueum, quem preparauit, nisi auc cadente: ita nec Deus hostes vestros auferet, donec in eorũ rete cadatis. (5.) Cum in arce Sionis clangit tuba, ad classicum vocans, nemo vestrũ est, qui non expauescat, videns bellũ certò futurũ. Cur igitur non expauescitis dũ prophetiæ tuba clãgit, & tantam calamitatẽ prænuntiat? cũ sit illa certissimè futu-*

2. Pet. 1.

*Ita gellia
mus lib. 2.
cap. 1.*

Amos.

*Ita Aliã
lib. 2. c. 6.*

Amos 1.

*4. Reg.
17. 11.
Isai 5.*

ra: 6. Nonne Deus potest, & solet mala pœnæ vobis infligere: an verò mala, quæ hætenus passi estis, & quæ ille futura prædixit, non effecit ipse? Dubitatis ne de eius potentia, quam toties experti estis? Ergo certissimum vobis hoc sit, nullum malum decernet Deus vobis infligere, nisi id reuellet Prophetis, vt qui serui eius sunt. Si igitur per prophetas Dominus rugit, mala, & miseras vobis prænuncians, quis non timere, tremere, & expauescere debeat? Nam cum loquitur ipse in nobis, quis nostrum erit, qui non propheter, qui non clamet, qui non dolens admoneat? Igitur me prophetante Deum loquentem audite: & ipso vltionem de vobis prædicente, eam certissime venturam expectate. ¶ Illud non est malum in ciuitate, planum est intelligi non de malo culpa, & criminum: sed de punitione pœnæq; scelerum. ¶ Et illud, Non faciet Deus verbum, ita intellige, non faciet Deus, quicquam de his punitionibus populorum, & gentium, quin reuellet Prophetis: vt ipsi prænunciantes eas punitiones populum alliciant ad penitentiam, ac ita punitionem euadant. alioqui multa particularia fiunt in cœlo, & in terra, minime reuelata.

Jerem. 25.

Hier. 11a.

III. PARS.

AVDITVM facite in adibus Azoti, & in adibus terra Aegypti, & dicite, Congregamini super montes Samariae: & videte insanas multas in medio eius, & calumniam patientes in penetrabilibus eius. Et nescierunt facere rectum dicit Dominus: iherosolimitanae autem iniquitatem, & rapinam in adibus suis. R. Efricaz Dominus mala Israelis, vt omnes videant, quam iuste de eis vltionem accipiat. Porò non aduocat Dominus omnes azotios, nec item omnes Aegyptios, vt testes sint, & Iudices, qua sit Israel facinorosus: sed aduocat (vt ego existimo) Iudices qui in palatiis Azoti & Aegypti cum morabantur. Nam inquit auditum facite, & divulgate in palatiis Azoti, & Aegypti. videlicet, vbi Iudices habitabant, hi verò vocantur, velut qui famam habebant, eos rectos Iudices esse: ac ita iuste Israel em iudicare. At non vocantur Ammonites, & obabites Idumæi, qui circumstabant Israel: Erant enim Israeli sanguine iuncti, ac ideo in eius causa essent suspecti. nam Iudæus erat ex Isaac. Ammon, & Moab ex Loth. Igitur ad Philistæos, & Aegyptios dicit Dominus. Congregamini & ascendite super montes Samariae. ¶ Samaria circumpletebatur montem, ab imo ad summum domibus priuato-

Malac. 1.

Genes. 19.

rum habitatum, ait Zieglerus, ad modum pinus. in supino montis dorso erat regia superbissima Vrbis, ad manitionem voluptatem: & magnificentiam nihil deerat. Super hunc montem iubentur Iudices illi collocari, & inde oculis gentem collustrare: videbunt igitur insipientem populum, id est in munitis cedens tumultuantem, & debachantem, videbunt multos calumniam patientes. s. à potentioribus minus potentes oppressos. Videbunt populum, qui nesciat vquam facere rectum: vt qui legem (quæ rectum docet) abiecerit. Videbunt ferè vniuersos potentes iure, vel iniuria per vim, & rapinam thesauros sibi cogerere, intra palatia sua Num Deum, qui tantopere proximos diligi vult, hæc æquo animo ferat.

Vide Michee. 2. 3. Vide infra ca. 4.

Propterea hæc dicit Dominus Deus. Tribulabitur, & circumietur terra: & detrahetur ex te fortitudo tua: & deripientur ades tua. Id est hostis veniet, is in circuitu toto castra merabitur. ne sit cuiquam ex te fugiendi locus. detrahet ex te opes tuas, & fortes tuos. & palatia diruet. Ruent palatia, quæ opes iniquas seruabant. cadent fortes. qui tenues opprimebant. vasta bitur ciuitas, quæ tot facinora clauderat.

Matth. 22.

4. Re. 17.

Quomodo si seruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ: sic eruentur filij Israel, qui habitant in Samaria in plaga lectuli, & in Damasci grabato. Damascus hoc loco non significat urbem Damalci, sed significat angulum, seu partem grabati. Siquidem Damascus דמשק demesq, cum puncto dextro urbem, cum sinistro דמשק demesq, partem lecti significat. Ergo inquit, cum leo rapuerit ovem eam deuorat. si quid relinquit, relinquit duas tibias ouis. aut extremum auriculæ. illa videlicet, quæ non sunt eius gustui idonea. Ita Leo ille Salmanassar totum Israel em deuorabit. Si aliquos reliquerit, relinquet pauperes aliquot, & infirmos iacentes, nõ in lectis integris (hos enim milicem auaritia diripiet) sed in destructis lectis, & grabatis, quæ vix id nomen mereri possunt, pars lecti, seu angulus grabati potius nominentur.

4. Re. 17.

Audite & contestamini in domo, Iacob, dicit Dominus Deus exercituum. Quia in die cum visitare capero prevaricationes Israel, super eum visitabo: & super altaria Bethel, & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram: & percutiam domum hiemalem, cum domo aestiua, & peribunt domus eburnæ: & dissipabuntur ades multe, dicit Dominus. Dominus ait. Audite me vniuersi, & testes mihi estote in domo Iacob. id est inter Israelitas, me hæc tanto ante præmonuisse. Hætenus eorum peccata

- diffimulauit, sed cum cœpero ea visitare, primum quidem
 2. Reg. 17. destruaui Regem, principes, & populum Israël. secundò
 destruaui altaria quæ in templo Bethelis sunt edificata, ma-
 ximè verò destruaui cornua altaris maioris, vbi Ieroboam
 vitulum aureum collocauit. cadentque in terram cornua quæ
 Eodem. Textid destruaui domos, & palatia regia, tã que hiemi, quã
 Indiciũ. 3. Quorũ enim tanta superbia demum destruaui cœdes mul-
 ras, illas scilicet, quæ magnificè fuerunt, atque superba. No-
 cet enim etiam domibus misera superbia. ¶ Hæc omnia
 impleuit Dominus tempore Osee Regis Israel per manus
 4. Reg. 17. Salmannassaris Assyrii, vt regere est. 4. Regum ¶ Betel, quæ
 & 18. eadem est dicta Bethaueim, locus erat sacerrimus, propè tri-
 butum Beniamin. ibi visa est à Iacob scala, ad cœlum pertin-
 gens. & ibi lapis ab eo pro altari vnctus est. & locus ab eo-
 dem appellatus Bethel. id est domus Dei Postea infelix
 Gene. 28. Ieroboam in eo loco vitulum aureum collocauit, idè di-
 3. Reg. 12. ctus est Bethaueim. id est domus Apis, seu iniquitatis. Quia
 Vide igitur hic ab omnia Israël idolum colebatur, idè hæc do-
 Osee. 4. 5. mus maximè destruitur. ¶ Cornua altaris Bethel vocatur ei⁹
 10. extremitates seu anguli vt magnus Abulensis vult, in c. 29.
 Abulen. Exodi. Tu verò sine dubio crede, hoc altare fuisse superbif-
 Exod. 26. simum, & eius angelos fuisse excelsos, nec enim immeri-
 to dicit Amos, cornua illa amutanda, & in terram deici-
 enda. ¶ Domos hiemates, & æstiuas habuerunt Reges Pa-
 lestinae. Nam cum loci illi æstate nimis caleant: Reges quæ-
 rebant domos amœnas, vbi æstatis iniurias euaderent. for-
 san in Therfa erat domus æstiuæ Regum Israel. erat quæ-
 4. Reg. 15. pe illa amœnissima. ¶ Iam Regibus illis domos fuisse ebur-
 neas, si nihil aliud. certè psalmus docebit, cum ait, Mirrha
 Psal. 44. & gutta & casia à vestimentis è domibus eburneis, &c. Vide
 quo se proferat vanitas humana ¶ Hæc verò omnia excisa
 Zieglerus. sunt in Samaria, & vt dicit Zieglerus, nulla ciuitas in Pale-
 stina ostentat ruinas æquè memorabiles, vt Samaria.

CAPVT IIII.

Troisheo-
ria.

Dominus iurat se puniturum extrinsecus vindicta scele-
 ra Israelitarum. Secundò loco docet, quàm iuste erit
 puniturus. siquidem tentauerat Dominus omnia remedia,
 eorum conuersioni accommoda: nec illi sunt reuersi tamen
 ab idolorum cultura.

AUDITE

AUDITE verbum hoc vacca pingues, quæ estis in
 monte Samaria: quæ calumniam facitis egenis, &
 confringitis pauperes. quæ dicitis dominis vestris, af-
 ferte, & bibemus. iurauit Dominus in sancto suo.

Quia ecce dies venient, super vos: & leuabunt vos
 in cornu, & reliquias vestras in ollis ferebunt: & per aperiturus exhi-
 bitis, altera contra alteram: & proiciemini in Armon, dicit Dominus.
 Multi volunt per vaccas pingues intelligere fœminas Sa-
 maria, diuitis pingues. Sed iudicio meo, non mulieres per
 vaccas sunt intelligendæ: sed viri. Nam subditur in textu,
 ecce dies venient super vos, & leuabunt vos. illud prono-
 men vos apud Hebræos non est fœminini generis, sed ma-
 sculini. ad viros igitur non ad fœminas est referendum. Est
 igitur sermo Domini ad diuites, & principes viros qui vac-
 cæ dicuntur. vt Ihuas vocauit viros. Segor, vitulam constan-
 tantem, seu triennem. & Ieremias, Ægyptum vitulam e-
 legantem, & formosam. Et Osee vocauit Ephraim vitulam
 doctam diligere rituram. Ea enim phrasi loquendi, & Iu-
 das virgo vocatur, vt Ierem. Virgo filia populi mei. & Chri-
 stus quinque virgines prudentes, & quinque fatuas dicit.
 Et meritò principes illi Samaritani vocantur vaccæ, pastu-
 & soboli. vt vaccæ: nõ vt boues dedicati, & item, quia cole-
 bant vitulum, at ille cultus fornicatio sæpè vocatur. ¶ Et
 rectè quidem dicit, eos habitare in monte Samaria, quia
 vt supra dixi, Samaria ambit montem, ab imò ad summum
 habitatum in modum pinus. vt ex Zieglero docuimus.

¶ Hi principes opprimebant, & comminabant paupe-
 res. De quibus in psal. dicitur, Tibi derelictus est pauper, or-
 phano tu eris adiutor. Et item. Eripite pauperem, & ego-
 num de manu peccatoris. ¶ At hi Samariae principes con-
 tra faciebant, inuitabant enim principes villarum, & oppi-
 dorum (quos amicitia causa dominos suos nominabant)
 vt ex sudore pauperem sibi subditorum inique auferrent,
 quod laute comederent & biberent. Et hic est sensus verbi
 illius, quæ dicitur dominus vestris (id est, quos dominos ve-
 stros vocatis) afferte, ex pauperibus, qui vobis subiciuntur,
 quod edamus, atque bibemus. vbi nota Hebræam literam
 pro dominis vestris legere, dominis eorum, scilicet paupe-
 rum. vt litera nostræ. debeat intelligi ita dominis vestris,
 scilicet amicis, ¶ Propter hanc tyrannicam pauperum op-
 pressionem, iurat Dominus per sanctitatem suam, nihil enim
 maius habet, per quod iuret. Et equidem non iurat per suam

k s mise.

miseri cordiam, quæ nostra peccata dissimulat: sed per suam sanctitatem, quæ scelera nostra castigat. Iuramentum verò est. Ecce dies proximè veniet, scilicet sub Salmanassar, & Assyrij leuabunt vos in lanceis suis, sicut leuati solent vaccarum carnes in veribus ad assandum. Id facere solent in bello victores, confossos enim victos, lanceis detollunt in sublimè. Nec contenti vos lanceis confodisse filios vestros, & viros leuabunt in ollis, vt solent vaccarum carnes leuati in ollis, vt coquantur: ita vos & vestri filij, & filia leuabuntur captiui in ventre treremium, velut in olla, calore feruenti, præ multitudine eorum. ¶ Pro feruentibus ollis, Hæbræus habet ollis piscis: quo indicatur, ita Samaritanos coniciendos captiuos ex Samaria, in naues Assyriorum, vt coniciuntur multi pisces abducti è mari in nauiculas piscatorum. ¶ Verbum vltimum, scilicet per rupturas, est obscurissimum: quia nescimus, quæ fuerint illæ rupturæ, & quid sit Arnon. Qui sensus magis quadrate videtur, est hic. Non erit necesse, vos iam captiuos exire per Samariæ portas. Nam tormenta bellica inimicorum facient in muris vrbis rupturas: per quas vinciti exhibitis, alterum post alterum (vt solent serui ad dominum vinciti adferri.) exhibitis igitur alter post alterum, & proiciemini coram Assyrio hoste, in palatio, vbi victor ille consistebat. Nam arno palacium significat, ac idè significat Samaritanos recens captiuos, adducendos per disiectorum murorum aperturas, vt in palatio Regis Assyrij in terram proiecti eum adorent, scilicet Dominum nouum.

Venite ad Bethel: & impie agite. Ad Galgalam: & multiplicare prauaricationem. Et afferite mane victimas vestras: tribus diebus decimas vestras. Sacrificate de fermento laudem: & vocate voluntarias oblationes. Et amittite: sic enim voluistis filij Israel, dicit Dominus Deus. Dum hæc scribo offerunt se memoriam meam verba illa Elia, quibus sacerdotes Baal ridebat dicens, Clamate voce maiore: supple inuocantes vestrum Baal. Deus enim est, & forsitan loquitur, &c. Ita & nunc Dominus ait. Vos lanceis confodiemini: vestri, captiui ducentur: ite nunc ad vestrum Bethel, vbi vitulus est aureus (quem iubente Ieroboamo colitis) in templo illo vestro, idolum vestrum impie inuocatis. Ite etiam ad Galgalam, qui olim locus sanctissimus erat: à vobis prophanatus tamen, idolorum cultura: ibi etiam multiplicare orationes vestras. ¶ Afferite mane victimas. Hic illud obserua, licet Samaritani alium Deum sibi confecerint, scilicet vitulum, hunc tamen his

his cæremoniis colebāt, quibus Hierosolymitani Deum verum venerabāt. at hi, ex lege Moysi, quotidie mane agnū Deo offerebant, Ironicè igitur Samaritani iubentur, eundem agnum offerre, vt vitulus eos in ea tribulatione seruaret. ¶ Tribus diebus decim. v. Lex Moysi iubebat, vt decimæ darentur hoc ordine, anno primò & secundò dabatur Leuitis: anno verò tertio dabatur vna eorum pars Leuitis, altera pauperibus. Quod habetur Tobie. i. offerebat, inquit, decimas fideliter: ita, vt tertio anno profelytis, & aduenis ministraret omnè decimationem. Quod igitur Hierosolymitani per tres annos faciebant, iubetur ridiculè in sua angustia, in tribus diebus facere Samaritani. vt decimas suis sacerdotibus, suis profelytis, suis pauperibus per tres dies afferrent. ¶ Pergit eos ridere Dominus. Sacrificate de fer. i. Nam lex Moysi iubebat, vt simul cum hostia (quæ offerebatur pro gratiarum actione, sine laude. vt hic dicitur) offerrentur etiam panes fermentati. Ait igitur Dominus, & vos panes fermentatos offerre, in vestrorum Deorum laudem. ¶ Accumulat Ironicam, vocate voluntarias oblationes. Erant voluntariæ obligationes, quæ non debebantur, sed quas quisque ex voto liberè nuncupabat, vt solemus, cum affligimur, vota Domino nuncupare: quas oblationes lege in Exodo. & in Psalm. dicente voluntaria oris mei, beneplacita fac Domine. Ita igitur vos Samaritani idolis vestris vota, pro liberatione nuncupate. ¶ Demum claudit Ironicam dicens. Annunciate. Quod arbitror ita intelligendum, inter alia quibus Iudæi Deum colebant, id curabant, vt è suggestu laudes Dei pronuntiantur, scilicet beneficia eatenus præstita victorias de hostibus partas, &c. vt annuntient omnes laudes tuas, ait David, in portis filiarum Sion & Philistæi victo Saule, eam victoriâ iubent annuntiare in templo, & populis. Ita nunc Dominus. Agite Samaritani. laudes vitulorum vestrorum in templis annuntiate. Ita enim voluistis, ita placuit vobis: vt gloriam, quam ego mihi in lege dari mandauit, vos mutaretis in similitudinem vituli comedentis fœnū. ¶ Quæ fuerit Bethel, dixi supra in fine cap. 3. olim vocabatur locus ille Bethelis, Luza. at post visam ibi à Iacob scalam, & ibi ab eo victum altare, vocatus est Bethel, id est, domus Dei postea verò, collocato in templo illo, vitulo aureo, vocatus est Bethanen, id est domus Apis, seu iniquitatis, vt dictum est Amos 1. ¶ Quæ fuerit Galgal, dictum mihi est abundè in comment. ad c. 4. Osee.

II. PARS.

*Vnde & ego dedi vobis stuporem dentium, in cunctis vrbibus vestris & indigentiam panum, in omnibus locis vestris. Et non estis reuerſi ad me, dicit Dominus. Id est quàm iuste vos sum puni-
turus, tradens vos hostium lanceis, & familias vestras eorum nauibus, volo omnibus clarissimum inde fieri: quia nullum remedium intentatum reliqui, vt vos ad me reuocarem. Neque vos tamen ad me reuerſi estis. Prima ratio reuocandi vos ad me, fuit immittendo in vos famem: ita vt dentes vestri nihil comedentes stupere, velut insensibiles facti. Hebræus pro stupore dicit puritatem dentium, scilicet, quia cum nihil comederent, à nulla re conspurcabantur. At cum fames vehementer prouocet homines ad Dei sui religionem, vos non estis ad me reuerſi. Hæc fames contigit temporibus impij Achab Regis Israël. durauit tres annos, & dimidium, eam Elia prædicente.*

3. Reg. 17.
& 18

Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cum adhuc tres menses superessent, vsque ad messem. Et plui super vnam ciuitatem, & super alteram non plui. Pars vna compiuta est: & pars super quam non plui, aruit. Et venerunt duæ, & tres ciuitates ad vnam ciuitatem, vt biberent aquam: & non sunt satiati. & non rediſtis ad me dicit Dominus. Secundum remedium, quod tentavi fuit sitis, ex pluuiarum inopia. Non dedi pluuiam serotinam, scilicet mense Martio, cum supererant tres solum menses, vsque ad messem, ac ideo periiit messis, ex pluuiæ defectu. Et vt intelligeretis, pluuiam vobis ex meo arbitrio venire, plui in vna ciuitate, non plui in alia, imo & in vna eiusdem agri parte plui, non in alia. Tanta verò fuit aquarum inopia, vt duæ, & tres ciuitates siti confectæ veniret ad vnâ, vbi aliquid aquæ inueniebatur. Sed hæc erat adeò modica, vt ex ea satiari minimè liceret. Contigit hæc aquarum penuria prædicti regis Achab tempore. Nam vocauit Achab Abdiam, vt ille ex vna regni parte, hic ex altera, regiones circumirent, lustrarentq; si inuenirent forsitan aquam, ne iumenta penitus interirent.

3. Reg. 18.

Percuſsi vos in vento vente, & in aurigine, multitudinem horrorum vestrorum, & vinearum vestrarum, oliueta vestra, & sicca vestra comedit eruca. Et non rediſtis ad me, dicit Dominus. Tertium remedium, quod tentavi ad vos reuocandos fuit auferre à vobis omnes fructus horrorum vestrorum, vinearum, oliuarum, siccum. Abstuli verò immittens ventum vrentem, & auriginem, id est, qua folia virentia in pallorem, & tandem in nigrorem

nigrorem commutantur. Eruca vermis est, foliis arborum adnaescens, rodens, exsiccans. vt in loele dixi. Ergo pestes hæc in deliciis vestras ego immisi, vt sic respisceretur, sed frustra, non enim reuerſi estis ad me. Contigit hæc fructuum calamitas eodem tempore, quo dictum est, nam vix vlla tunc inueniebatur herba (vt eodẽ loco dicitur) quãto minus fructus, 3. Reg. 18

Misi in vos mortem in via Aegypti. Percuſsi in gladio iuuenes vestros. Vsque ad captiuitatem equorum vestrorum. Et ascendere feci putredinem castrorum vestrorum, in nares vestras: & non rediſtis ad me dicit Dominus. Subuertit vos, sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorrhiam, & facti estis, velut torrentis, raptus ab incendio: & non rediſtis ad me dicit Dominus. Video huius loci interpretes asserentes, Israelitas misisse iuuenes, vt legatos, petiuros auxilium ab Aegyptiis, contra assyrios. At hi (aiunt) legatos interceperunt, & occiderunt, & eorum equos ceperunt, & quia iuuenes illi insepulti iacuere, fecerunt ex eis ad Israellem peruenit. At verò hi authores, neque huius rei locum exhibent, neque verò simile est, aut iuuenes fuisse legatos, aut de paucorum legatorum equis hic tantam fieri mentionem: & quod apertius est, num legati illi castra habuerunt, vt ex eis fecerit ascenderet? Arbitror igitur Prophetam tractasse de Israelis calamitate, quæ ei contigit sub Ioachaz filio Iehu Rege Israelis. Quando Hazael Syrus in via, qua ex Syria venit in Aegyptum (vt hoc loco docemur) percussit infinitam Israelitarum multitudinem: ita vt non remaneret nisi 50. equites (ac ideo remanserant 50. equi) & decem currus, & decem millia pedum, Reliquos iuuenes qui soleat in pugna feruere, absumpsit gladius. reliqui equi sunt in captiuitatem abducti, residua castra innumerabilem virorum interuicini conuicini concessa, ac ideo ab eis insepultis ad Samaritanorum nares fecerunt perueniebat.

4. Reg. 13

Eodem.

Eodem.

Cum igitur ita in solitudinem terra Israelis traducta fuisset, planè speciem habebat Sodomæ, voracibus flammis absumptæ. Sed quia Dominus nolebat tunc, Israellem penitus delere, seruauit illos decem mille Israelitas de manu Hazaelis, velut cum quis torrem incipientem exuri, eripit ab incendio. Ita Israel iam absumendus ab Hazaele, à Deo creptus est, ne funditus periret. At Israelitas, neque hoc tam graui caustico sanati sunt, neque duro flagello castigati ad dominij cultum, ex idolis redierunt. Hæc expositio, utpote, quæ ex omni parte conueniat, acceptanda penitus est.

Eodem.

Quapropter

Quapropter hæc faciam tibi, Israel.

¶ Postquam autem hæc fecero tibi, preparare in occursum Dei tui Israel. Quia ecce formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium suum, faciens matutinam nebulam & graduum super excelsa terra, Dominus Deus exercituum nomen eius. Id est si omnibus remediis adhibitis, vos Israelitæ non rediistis ad me, ea causâ, faciam vobis, quod in nino capitis huius me facturum iuravi: quod, scilicet vos lanceis confundimini, & vestræ familiæ captivæ abducentur, scilicet, sub Salmanassar.

4. Reg. 17 ¶ Illud porro verbum, postquam, non est adverbium temporis, sed causæ id est non significat, post tempus huius castigationis, sed significat quandoquidem, siquidem, propter ea. Ergo sensus est, Quandoquidem hanc calamitatem certissime tibi inferam preparare in occursum Dei tui, ille venit ad te, vt tui misereatur, & nō puniat: relinque tu idola tua, vt eam colas, ac ita pœnā euadas. Nam meritissime id à te petit Deus, cum sit ille, qui format mōtes, creat ventum, &c.

Proverb. 8 ¶ Obserua causas, cur Israel debeat ad Dominum conuerti. Prima, quia est ipse formans montes, ac ideō totam terram: sunt enim montes ossa terræ. At, qui format terram, formauit & cœlum. Creauit enim Deus cœlum, & terram. Igitur reuertere ad auctorem cœli, atque terræ. Secunda causa, quia creat ventum, seu spiritum. & ex Chaldæa interpretatione, sermo est de vento, qui est in hominibus, id est, de spiraculo, quod, Deus in faciem hominis inspirauit, vt esset homo

Gen. 2 in animam viuētem. Cur igitur homo non conuertatur ad factorem suum? ad creatorem animæ suæ? ad inspiratorem eius vitæ, per quam viuit? ¶ Tertia causa, quia Deus annunciat homini eloquium suum. Videor mihi audire. Qui annuntiat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel.

2. Cor. 15 ¶ Non fecit taliter, &c. Ergo meritissime subditus conuertatur ad Dominum, qui suam voluntatem, cogitationem, & quid velit homini iudicauit. ¶ Quarta causa, quia quous die, nebulam noctis, in matutinam lucem traducit. Nam ita Hebræus habet, faciens caliginem, auroram, id est, qui noctis caliginem, conuertit in auroræ pulcherissimam lucem.

Amos 3 Videor audire, tuus est dies, tua est nox, & qui temporum das tempora, vt alleues fastidium, & splendorem mane instruis, &c. Si nihil aliud, ad Deum amandum nos cogeret, nisi hoc, quod Deus autor sit nostræ lucis, id abunde sufficeret: vidit enim Deus, quod lux esset bona. ¶ Quinta ratio, quia graditur super excelsa terræ. Id est, graditur super excelsis,

Psal. 73 inde hymni: Ecclesiast. Genes. 1 ap. 7

inde omnia prospiciēs. Nam oculi Domini lucidiores Sole, Eccles. 23 circumspecientes omnes vias hominum. Igitur, vt qui volunt multa oculis collustrare, editiones locos, ascendunt: ita Deus dicitur facere. non quod ipse vbique sit, siquidem Sapient. 1. spiritus Domini repleuit orbem terrarum, sed ea phrase loquendi, nostro modo iatelligendi se accommodauit. Cur igitur non te conuertas ad inspectorem tuum? ¶ Tandem vltima causa, Conuertere ad Deum, quia nominatur & est Dominus Deus exercituum: quæ verba grandem requirunt tractationem. Cur verò tu inimicitias geras, cum Domino tot exercitus habente? Satis.

CAPVT V.

HOC præstantissimum cap. 5. partes habet. In prima, Deus ex sua iustitia, prædicat Israeli proximè venientem calamitatem: sed ex sua misericordia, prouocat eum ad pœnitentiam, vt calamitatem euadat. Idem iterum facit in parte secunda. Idem facit in tertia, nisi quod ad pœnitentiam non vocat. In quarta, quia quidam ex Israelitis dicebant, se optare hanc diem Domini, cum calamitas erat ventura, ideō contra eos propheta grauius insurgit. In 5. admonet ne confidant Israelitæ in holocaustis, & cultibus aliis, hæc enim Deum non ad misericordiam, sed ad iram prouocabant.

Vidite verbum istud, quod ego leuo super, planctum. dō domus Israel. Cecidit, & non adiciet, vt resurgat virgo Israel. Proiecta est in terram suam, non est qui susciet eam. Quia hæc dicit Dominus: vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum. & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Israel. Id est, o Israelitæ audite verbū, quod facturus sum vobis, non verbum lætitiæ: sed verbum planè lamentationis, & planctus. Verbum est. Cecidit, cecidit regnum Israelis, & ita cecidit, vt in perpetuum non reparetur. Proiecta est in puluerem virgo ab hoste Israel, eiusque regia dignitas. Nec inde eleuabitur, vt in suo throno iterum sedeat. Venient Assyrii, & tempore multo obidebunt Israel: unde fiet, vt bellatores sensim absumantur: ita ex vrbe vnde prodibant mille, prodeant solum centum: & vnde prodibant centum, non prodeant nisi decem: reliquis, continuois belli excursionibus deuoratis. ¶ Illud, Non adiciet, vt resurgat, nō refertur ad resurrectionem

Osea 1. 2. 3
4. Reg. 17
Eodem

nem è culpa, quam Pulus in fine mundi prædixit esse futuram. Nec enim est hic de ea mentio. Nec refertur ad quosdam ex Israelitis, qui tempore Cyri Regis cum regno Iudæ, **1. Esdr. 1.** ad patrios fines redierunt, vt in fine cap. 1. super Osee dixi, **Osee. 1.** Sed habet referri ad integrum regnum, regiamque dignitatem. Nam regnum Iuda integrum rediit Cyro mandate **1. Esdr. 2.** & proprio duce, ac Pontifice Iudæos gubernante, scilicet Zorobabele ducis, & Iesu Pontifice. Ad regnum Israelis nunquam ita reparatum est, vt iam super Osee diximus. Idèd **Argo. 1.** dicit Amos, non adiciet, vt resurgat. **Zach. 1.** Cur vero regnum Israelis dicatur virgo, dixi supra ca. 4. Ad dendum, tamen est, Eo regnum quo Israelis virginem dictum, quia ex quo per Ieroboam à Iuda defecerat, vsque ad nostrum Amos, nunquam ita hostiles senserat manus, vt esset ab eis omnino vastata, & **Amos 4.** patrios fines excedere iussit: ac ideo nec ab hoste, velut flore virginis amisso constuprata. Porro verbum, Proiecta est in terram, est Metaphora ducta ex luctu, in qua victus deuicitur in terram. Sed apercius habetur Hebræè. Inclinata in terram, nec est qui erigat. Quia primum Osee. Rex Israelis factus est Salmanassar. Assyrio seruus, & tunc inclinatus, & curuatus est à sua dignitate. & non fuit, qui eum attolleret. Nam Ægyptius vocatus in auxilium, auxilium noluit afferre. Ideo dicitur virgo Israel ad suam proiecitur, seu inclinata. **4. Re. 17.** Demum verbum illud, vrbs è qua egrediebantur mille &c. indicat diu durantes obsidionem. Quæ causa fuit, vt propugnatores vrbiu sensim absumerentur. Nam Samaria tribus annis obsessa est.

Quia hec dicit Dominus Deus domus Israel Querite me, & vivetis. Et nolite querere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Bersabee non transibitis. Quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Querite Dominum, & vivite ne forte comburatur, vt ignis domus Ioseph: & devorabit, & non erit qui exinguat Bethel. Qui conuerutus in absinthium iudicium: & iustitiam in terra relinquit. Facientem Arcturum, & Orionem: & conuertentem in mane tenebras, & diem in noctem mutantem: qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terre. Dominus nomen est eius. Qui subridet vastitatem super robustum, & depopulationem super potentem affert.

Amos. 3. Quæ fuerit Bethel dictum est mihi supra cap. 3. & 4. Erat enim sacerrimus locus, vbi scalam vidit Iacob, & vnxit lapidem, vt esset altare Domino Deo. postea tamen prophannatus est à vitulo, quem ibi (vt in summo religionis loco) Ieroboamus collocauerat. Igitur nolite querere. responsa, quæ

quæ in Bethel, per vitulum diabolus dabat. **¶** Quæ fuerit Galgala dictum est super Osee. cap. 4. Nam erat etiam religioſus locus propter visum in eo ab Iosue angelum, & propter alia in eo loco magnificè gesta. hunc locum tamen prophannauerat etiam idololatrarum zelus. Igitur ò Israelitæ: ne Eodem. iniretis in Galgala, vt adoretis idolam. **¶** Iam Bersabee erat item religiosissimus locus, erat ibi puteus quem effoderat Abraham: & quem redemerat ab Abimelech. quæ postea reſo- **Gen. 21.** dit Isaac vocans eum Abundantiã, vbi postea edificata est ciui- **Gen. 26.** tas Bersabee vocata. Iuxta erat, & solitudo in qua Agar olim errauerat. Porro ciuitas Bersabee non erat in tribu Iuda, id est in regno fidelium, sed in tribu Simeon prope Gazam, ac **Gen. 21.** idèd etiam in ea ciuitate erat idolorum cultura, nam perti- **Vide ta-** nebat ea tribus non ad regnum Iudæ: sed Israel. Iam vox Ber- **bulas Pa-** sabee significat puteum iuramenti, quia super eo puteum **lestina.** Abraham, & Abimelech fœdera iurarunt, Eratque puteus **Gen. 21.** vt Origines (qui eum vidit) asseuerat, mirabili structura, du- **Origines** rabat enim vsque ad Originis atarem. Sequitur dicere dere **vehementissimè dubia. s. de Arcturo, & Orione, pro Arcturo.**

Hebræi habent **כִּימָא** chima, pro Orione **כִּשְׁלִי** chesli in quibus nominibus tam sunt illi dubij, vt nihil certi ab eis possis haurire. Tu lector leges Hierony. Liranum, Dionysium Clarium, nos interim quæ sequuntur. Primum statuamus, bene apud nos legi pro chima Arcturum: pro chesli Orionem tum quia ita nostra vulgaris editio legit, cuius est autoritas adeò firma, tum quia & ita vertit Sanctes, adeò fidus interpretum demum quia ita doctus sentit Vatablus Iam audi, Arcturus notum sydus est, infra Bootem, estque sydus septentrionale, orion etiam notum sydus est, iuxta Taurum, estque sydus meridionale, vt apud Vopelium videre est. Est verò utrumque sydus notissimum quia ab utroque iniuria cœli prodeunt, quod vt intelligamus, referam fideliter verba Plinij. Is ita Deo genera cœlestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum, quod tempestates vocamus: in quibus grandines procelle, cœteraque similia intelliguntur, quæ cum acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis syderibus exeunt, vt sæpius diximus, veluti Arcturo Orione, &c. hæc tenus ille. Ergo, quia ab his duobus tempestates proderunt, sydera vocantur horrida, & vis maior dicuntur, ac idèd notissima sunt. Merito igitur Amos de eis meminisse voluit vt de his quæ iniurias adeò graues hominibus adducunt, graues tempestates excitando. Et cum

1 alterum

alterum sit Boreale, alterum verò Australe per vtrumque totū cœlū intelligitur, videlicet, per sydus Boreale pars cœli Borealis: per australe verò australis. Iam ad textum. In quo quis non vehementissimè admiretur Diuinam clementiā, quæ tot sceleribus Israelis tantopere prouocata, & pœna illis sceleribus debita iam prægnuntiata, imò & iuramento firmata, non cessat tamen Israelē ad pœnitentiā inuitare, potius volens suum verbum videri deficere, quàm homines, quos amat, castigare. Ergo ait, Quærite me & viuētis. Tota enim historia libr. 2. Paralypom. id comitat, scilicet iamā Hebræos conclamatos, Dominū quæsiisse, & à morte proxima liberatos. Nolite, inquit, quærere vestra remedia in Bethel, à vitulo, qui nec videt nec audit, neque sentit. Nolite etiam quærere auxilium ab idolo, in Galgala. Neque lassimini euntes ex Israele, per mediam Iudæam, in tribum Simeon, ad Beisabee, vbi coluntur idola. Quia Galgala, (quæ migrationem significat) iuxta eius nomen captiua migrabit. & Bethel, quæ & Bethauem (id est domus iniquitatis & vanitatis) iuxta nomen suum vanè inuocabitur. Quærite igitur Dominū potius, quam idola. & Dominus qui viuūt vitam vobis præstabit. Si nō quæritis, ignis deuorabit domum Ioseph, cuius filius fuit Ephraim, in cuius forte erat Samaria, Ignis igitur deuorabit Samariam. Neque erit qui locum Bethel ad indicendo eripiat. ¶ O vos qui in rem amarissimam, quale est absynthium, conuertitis iudicium rem suauissimam: & qui relinquitis ius & æquitatem, quærite Dominum: quia is fecit Arcturum & Oriona, ac idē partem cœli fecit Borealem & Australem. Cur non igitur cœli quærat is auctorē? Deus vocat lucem, & illa venit noctis tenebras fugans. Nam lumen obedit illi. At rursum luce abite iusta, & vocatis stellis, vt noctis tenebras minuāt, illæ dicunt adsumus, videlicet, vt luce veniente, exeat homo ad opus suum: & eadem abeunte, homo requiescat ab omni opere suo: bestia verò syluæ pertranscant, vt capiant à Deo escam suam. Cur non miremini summam Dei prouidentiam? Terrā Deus vocat aquas maris, Solis calore eas in sublime attollente. ac ibi concretas, in terras diffundente, vt ipsæ terram inebrient, infundant, & omnia bona germinare faciant, dando semen serenti, & panem manducanti. Cur ergo non quæritatis Deum, vnde vobis vniuersa bona proueniunt? Quæritō, Ichouah est verissimum nomen eius, id est, infinitas essendi. vt ita dicamus. O quis non ardeat

Osee. 4

2. Paralyp.

Psal. 113

Beruch. 3

Eodem
Psal. 103.
Eodem.Isai. 55.
Exod. 3

deat, pelagus tantæ bonitatis? Quæritō, cur non quærat is Dominum, in cuius sola manu est, ita vastatorem roborare vt ridendo, & velut ridiculam rem faciendo vastet robustissimum quemque: & depopulator depopulet quemuis, etiam munitissimum locum? ¶ Ergo victores non viribus suis, sed Diuinæ voluntati suas victorias adscribat. Non enim in arcu meo sperabo: & gladius meus nō saluabit me.

Psal. 43

II. PARS.

ODIO habuerunt corripientem in porta: & loquentem perfecte abominati sunt. Idcirco, pro eo quo diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo domos quadro lapide edificabitis, & non habitabit in eis: vineas platabitis amantissimas, & non bibetis vinum earum. ¶ Quia cognouit multa scelera vestra: & fornia peccata vestra: hostes iusti: accipientes munera, & pauperes deprimentes in porta, Ideo prudens in tempore isto tacebit quia tempus malum est. Dubium nulli esse debet, quin in porta ciuitatis Iudæi ius dixerint litigantibus: & ad plebem conciones habuerint prophetæ, & alij religiosi: & comitia fierent, & concilia, ad creandos magistratus. Ideo enim dictum est, Diligit Dominus portas Sion. quia scilicet iustitiæ locus erant portæ. & eadem causa dictum est. Non confunderetur, cū loqueretur inimicis suis in porta. Rursum, Sapientia in foribus portarum vrbis profert verba sua. quia eo loco factæ conciones habebantur. licet etiam haberentur in porta tēpli, & in Synagogis. Demum vir mulieris fortis, nobilis in portis sedebat cum senatoribus terre, quia ibi erant Senatorum conuentus. Igitur Israelitæ arguuntur primi sceleris, quod odio habuerint eos, qui in portis vrbium concionem habebant. ¶ Arguuntur secundi sceleris, quod abominaretur Prophetā, religiosum. & quemcunque vera ista, & sancta loquentē. id enim significat תַּמִּים tamim Hebræis, pro quo nos habemus, perfecte. Et quidē conclamati hominis est, non solū malè agere, sed etiam odire eum, qui de malo arguit. ¶ Arguuntur tertij sceleris, quod opprimerent pauperes. Si quæris quomodo? scilicet, tollentes ab eis prædam bonam, quam alij interpretes magis explicant, pro præda bona, verentes onus frumenti, id est, onus frumenti, quod asinus ferat. Nam id verbum Hebræum significat. Igitur si meliora aufertis à pauperibus, meliora Deus auferet à vobis, scilicet, domos sumptuosissimas: vineas pretiosissimas. ¶ Quæritō arguuntur ingentis sceleris, quod essent hostes viro-

Psal. 86.

Psal. 126

Prout. 1

Ierem. 7

Prout. 16

rum bonorum, scilicet fidelium, qui non colebant idola:
Isai. 5 ¶ Et quinto, quod pro muneribus, à diuitibus acceptis, pau-
 perum iura, quæ in porta redebantur, petuerent. ¶ Propterea (inquit) Dominus maxima vos inuoluet pœna, scilicet, vt prudentes taceant tempore vestro, quia malum est, Mādabit enim Deus nubibus prædicatorum, nē pluant super vos verba Dei. Dictum enim est Nolite sanctum dare canibus: ne proiciatis margaritas ante porcos. quorū enim verba eis facias, quæ vt porci conculcabunt, & te loquentem dilacerabunt.

Matth. 7-

Quærite bonum, & non malum, vt viuatis. Sic enim erit. Dominus Deus exercituum vobiscum: sicut dixistis. Odite malum & diligite bonum & constituite in porta iudicium. Si forte misereatur Dominus Deus exercituum reliquias Ioseph. O Dei infinitam clementiam

Psal. 144

planè miserationes eius super omnia opera eius, planè irasci, & castigare, alienum opus ab eo: peregrinū opus ab eo.

Esai. 28

Nam velut inuitus prædicat mala: at spontaneus modum statim adhibet, quo euadamus ab eis. Modus verò est, quem tota natura, quem omnis ratio, quem lex vniuersa declarat scilicet quærite bonum & non malum. Hoc modo euaditis mala, quæ dixi, Hoc modo Deus, qui nunc à vobis exultat, vobiscum erit, Deus, qui vos hostibus vincendos tradis, hostium victores efficiet, ¶ Illud verò verbum, sicut dixistis credo ita intelligendum. Tempore nostri Amos, regnabat Ieroboam, filius Ioas Rex Israel. Huic Deus liberalius fauirit:

4. Reg. 14.

Eodem

Eodem

Nam per eum saluauit Israel, iuxta verbum Ionæ Prophetæ. Dicebant igitur tunc Israelitæ, Dominus est vobiscum, scilicet, seruans nos. At nunc Amos: Quærite bonum, & ita erit vobiscum Dominus, vt nunc sub Ieroboam, esse decebatis. Speciatim verò mouet, vt iudicium rectum fiat à iudicibus: videlicet, quia Deus vbique amorem proximorum à nobis exigit, maxime ab his, qui non solum ex charitate, sed ex iustitia amare tenentur. ¶ Quod tandem addit, si forte misereatur: ita intellige. Si vos Israelitæ gnauerit & strenuè ad Deum conuertimini, certò Deus mala remouebit à vobis. Sed si frigidè ad Deum reuertamini, fortè non remouebit. In manu igitur vestra est certam facere vestram securitatem. ¶ Nolo dissimulare, quid vocet Prophetæ reliquias Ioseph. & prius quidem, regnum Israel vocatur domus Ioseph. causam hoc capite dixi. Idem regnum vocauit Amos reliquias. quia tempore Ioachaz, aut Regis Ieroboam, omnibus Israelitis deletis, per Hazaelem, soli

Matth. 22.

2. Petr. 1

4. Re. 13

decebat

decem mille reliqui fuerant. Ergo, qui tempore Amos viuabant reliquæ erant eius cladis, quæ sub Ioachaz contigisse scribitur.

III. PARS.

*Propterea hæc dicit Dominus Deus, exercituum dominator: In omnibus plateis planctus: & in cunctis quæ foris sunt, dicitur væ, væ. Et vocabunt agricolam ad luctum: & ad planctum eos qui sciunt plangere, Et in omnibus vineis erit planctus quia pertransibo in medio iudicium Dominus. Antea quàm textum exponendæ sunt vocæ quædam. Prima est, cunctis quæ foris sunt. vis vocabulis Hebræi designat ad primum, quod extra ciuitatem est, vbi ciues, animi gratia, conuenire solent. Hispanè dicitur Exodos, velut exitus Lusitanè Rescios. Non nego posse etiam hac voce suburbana significari. ¶ Secunda vox est. *2. Par. 35* qui sciunt plangere, vbi scito fuisse mortem Hebræis habere in suo planctu cantores, qui lugubria canebant. vt in *Matth. 9,* Paralyp. habetur, vt etiam habetur in eodem planctu tubicines, de qua re est in Euangelio mentio. ¶ Tertia vox est, *Exod. 12* pertransibo in medio iudicium: hæc alludit ad illud *Exodi.* Transibit Dominus percutiens Aegyptios, & infra. Victima transibit. *Eodem.* Transibit Dominus percutiens Aegyptios, & c. ¶ Nunc textus clarior est, vbi prædicitur fore, vt veniente Salmanaasar, auditaque eius potentia, & crudelitate, in plateis ciuitatū, *4. Reg. 17.* & in exitibus earū, conueniant Israelitæ, plangentes imminentem calamitatem, & dicentes, *Væ, væ.* vocabuntque lugubres illos cantores, simul & agricolas, vt plangent. Quin & Domini vinearum, intrantes in eas, & intelligentes breui hostium manum venturas, plangent. Certè meritò plangēt, quia per Assyrij aduentum, Dominus per medium Israel em transibit. non iam eum liberans & seruans: sed percutiens & delens.*

III. PARS.

Væ desiderantibus diem Domini. Ad quid eam vobis? Dies Domini ista, tenebre, & non lux. Quomodo se fugiat vir à facie leonis, occurrat ei versus: & ingrediat in domum, & imitatur manus sua super parietem, & mordeat eum coluber. Nunquid non tenebre, dies Domini, & non lux, & caligo, & non splendor in ea? Israelite sub Ieroboam filio Ioas, Rege Israelis multis victoriis, aucti facti in orientiores audientes à Propheta, veteros hostes Assyrios, per quos essent ipsi vastandi, viribus suis fidentes dicebant

veniat hic dies Domini, veniat hostes nostri: faciemus eis, vt facimus aliis. Contra hanc superbam confidentiam in-
Sophon. 1. tonat Pröpheta vñ. Vñ, inquit operantibus diem Domini, qua Dominus hostes afferet cötra Israel. Quid ea dies vobis commodabit? cum tota sit plena calamitatis & miseria: dies magna & amara valde. In qua non læritur, aut lucis quicquam, sed lamentum erit, & atra caligo. Non enim victoriam de hoste reportabitis, sed captiuitatem: & è patriis finibus exilium. Eritque vobis, vt si quis fugiens leonem incidat in vřsum: & hunc fugiens, mordeatur à colubro venenatissimo, ita vos fugistis Teglatphal assar, fugientes incidistis in seruitutem Salman-assar, quam fugientes & rebellantes, incidistis in excidium vestrum, & perpetuam desolationem. ¶ Aduerte, qui fugiens leonem & deinde vřsum & illeſus ab vřtroque in domum suam recipitur, vbi à fera mordetur, similis est omninò Israeli, qui fugiens Teglatphal-assar, & postea fugiens seruire Salman-assari, in ciuitatem Samariæ, velut in munitissimam domum se recepit, at eò nocentissima fera ingressa, scilicet Assyrius: Israellem excidio dedit.

V. PARS

Qui & proieci festiuitates vestras: & non capiam odorem (2.) cœli vestrorum. Quod si obtuleris mihi (3.) holocausta, & (4.) munera vestra, non suspiciam: & vota (5.) pinguium vestrorum non respiciam. Aufer à me tumultum (6.) carminum tuorum: & cantica (7.) lyre non audiam. Et reuelabitur quasi aqua iudicium: & in ista, quasi torrens foris. Abstulerat nunc stultam in propriis viribus fiduciam: nunc aufert in cultibus Dei, exterioribus vanam confidentiam. Quasi dicat. Si iniqui estis si etiam idololatæ estis, cur, confiditis in cultibus & ceremoniis, quibus me colitis cum eas odio habeam, & abominationis? ¶ Festiuitates Hebræis dicuntur חגים chagim, quæ vox eas propriè significat quæ cū gaudio, & epulo celebrabantur, vt est in Deuter. 12. ¶ De cœcibus dictum mihi est apud Ioel. est enim cœtus congregatio populi, in die quo operari non liceat, & in templo, quo Duo sacrificetur, at promittit se nõ accepturum suauem odorem ex eo cœtu, cum tamen ex sacrificio Noe odorem accepit suauissimum. ¶ 3. holocausta, dicebantur sacrificia quæ cremabantur. lege Leviticum. ¶ 4. munera, vò cantur oblationes cuiusuis generis, vide Lexicum ¶ 5. Vota

¶ 5. Vota pinguium, id est, pacifica sacrificia pinguia. Vocantur Hebræi sacrificia pacifica, quæ sacrificabantur pro bono obtinendo, vel obtento, & non pro peccato, vt M. Abulensis docet. Hæc verò sacrificia solebant offerri pinguia. Iuxta illud, Holocausta medullata offeram tibi. Alioqui Deus maledicebat habenti pingue, & offerenti debile. ¶ 6. Tumultum carminum. Iudæos cantasse carmina & cantica certum est, & quia cantica nostra ex eis accepimus: & quia iudicatur à Salomonis historia, cum cantores cœpissent dicere, Confitemini in Domino, quoniam bonus, quo. in sæc. mi. eius, implebatur templum nube. Amos nunc dicit, hæc cantica, animo non pio dicta tumultu esse ac strepitum, non verò suauem concentum. ¶ 7. Lyre tuæ, seu lyrarum tuarum. Hebræi habent naborum tuorum, nablum verò est Hispanè Laud, seu concha. & Iudæi maxime vtiebantur musicis instrumentis, scilicet tubis, cimbalis, organis, & diuersis aliis musicæ instrumentis. ¶ Quod sequitur, & reuelabitur quasi aqua, video nimis esse difficile, sed credo sensum hunc esse. Hactenus iustissima Dei sententia contra Israelitas erat ab eorum oculis absconsa. Ah, nunc reuelabitur, & opprimit eos, vt solent aquæ maris astuantis proximas ripas implere: & vt solet torrens maxime inundans vicina contegere. ¶ Superest hoc loco dubium nec exiguum illud quid. Si Israelitæ colebant idola, Deo verò contempto, quomodo dicit, proieci festiuitates vestras, holocausta, munera, vota, carmina, lyram? Sine dubio dicendum est, Israelitas cultui idolorum Dei cultum miscuisse, vt iurantes pei idola sua, iurabant etiam per Deum, vt in Osea dictum est. At Deus suum cultum vult, liberum à cultura tum idolorum, tum vitiorum, alioqui cultus, ita adulteros odit aia eius. Nunquid hostias, & sacrificium obtulistis mihi in deserto, quadraginta annis, domus Israel: Et portastis tabernaculum Moloch vestro: & imaginem idolorum vestrorum: sydas Dei vestri Rempham, signaras quas fecistis vobis. ¶ Et migrare vos faciam in irans Damascum. Dicit Dominus, Deus exercituum nomen eius. Multis hic textus nos premit difficultatibus. Illa prima, quomodo verum sit, Israelitas nihil Deo 40. annos obtulisse? dicat Exodus, in dedicatione tabernaculi multa Deo oblata fuisse, multa etiã recensentur oblata in lib. Numer. in quo libro etiam habetur phafe, quod in deserto celebratum est. Et in Exodo habetur oblatio holocaustorum. Respondetur, sine dubio Israelitæ obtulerunt Domino sacrificium, & holocaustum

- in deserto anno primò, mense tertio ab egressu eorum ex Aegypto. Non ædificauit Moses altare ad radices montis vbi holocausta fuerunt Domino oblata, vt in Exodo habetur. Rursum anno secundo, mense primo post exitum ex Aegypto, erectum est tabernaculum fœderis à Moysè, & per 12. dies sacrificia fuerunt oblata & hostiæ, vt in Numeris habetur. Eodem verò anno, & eodem mense immolatum Num. 8. est phasè mundorum. item mense secundo sequenti, phasè immundorum celebratum est. Tandem 40. post exitum anno Num. 9. Iosue celebrauit secundum phasè, vbi hostia immolabatur. Ergo per 39. annos Iudæi in deserto non obtulerunt Domino hostias, aut sacrificia. Hoc est, quod nunc dicit Deus. Iosue. 5. per 40. ferè annos, non fuit Deo in deserto litatum, nec sacrificatum. Non igitur Deus eget sacrificiis nostris, qui bonorum nostrorum non indiget, vt nobis benefaciat. Secunda dubitatio est, an consonet litera nostra, literæ Hebrææ: Act. 7. Nā Hebræa sic habet. Portastis Sichur regis vestri, & Chiū imaginem vestram: sydus Deorum vestrorum, quæ fecistis vobis. Et tertia dubitatio est, quomodo vtraque litera conueniat verbis D. Stephani, citātis hunc locū, hoc modo Sum. 1. cepistis tabernaculum Moloch, & sydus dei vestri Remphā figuras quas fecistis adorare eas. Responderetur, sine dubio, idem est omnium sensus. Nam verbum Sichur Hebræum significat auscultationem, id est oraculum, vbi respōsa: diabolus dabat, & miseri idololatræ auscultabant. Rectè igitur Stephanus, & litera nostra Hebræorum Sichur trāstulerunt Aquila. tabernaculum, oratorum, seu auditorium, vbi dæmones oracula dantes auscultabantur. Et secundò quod Hebræus Vide Pa- gimum. dixit, Sichur, regis vestri, explicauit Stephanus & litera nostra (id à 70. interpretibus sumens) tabernaculum Moloch. Amos 1. Nam vt supra dixi idem est Moloch, & Melchon, id est scilicet Ammonitarum, at Melchon significat, regem ipsorum. Rectè igitur pro regis vestri Hebræo habetur apud nos D. Kimhi Moloch. Nam & Aquila pro regis vestri transtulit Melchō, 70. interpretes. qui idem est cum Moloch. Tertiò, quod Hebræus habet Chium imaginem vestram, sydus Deorum vestrorum rectè versum est, à 70. & Stephano, siquidem Chium significat quandam stellam, quam Kimhi dicit esse Saturnum. Hieron. Gloſa ord. At 70. & Stephanus vocauerunt stellam illam Rempham Lyranus. quæ est luciferus, seu Venus, vt Hieron. Gloſa ordi. Lyta, & Tacitus. Zeglerus dixerunt. Igitur, sensus literæ Hebrææ interprete Zege. Stephano hic est. Portastis Sichur, id est auditorium. seu taberna-

bernaculum regis vestri. s. Moloch, quem Melchon, seu regem vestrum nominabatis. Portastis etiam Chium, id est, stellam, quæ erat imago vestra, & sydus deorum vestrorum quam stellam, vel sydus vocant Rempham, siue Luciferum. Vt, illa tria, s. Chium, imaginem, & sydus, sint nomina vnus rei, s. Luciferi, quem Iudæi adorauerunt. Unde facile, Amos prius, Stephanus postea, nos docuerunt, totis 40. annis per quos viri bellatores Iudæorum morati sunt in deserto secum adduxisse idola Moloch, id est vituli, quem vt Deum adorabant Aegypti, & Ammonitæ, adduxerunt etiam imagines stellarum, quas adorabant. Nam militiam cœli miseri adorauerunt. Iustissimè igitur Deus voluit, omnis illa sex egressorum ex Aegypto, in deserto petire. ne in terram sanctam, gens idolis contaminata ingrederetur. Quod vltimò dicit, migrare vos faciam vltra Damascum, verè ita factum est. Nec enim solum vltra Damascum Israëlitarum translati sunt, sed vltra Babylonem etiam, vt Stephanus dixit. Translati enim in Mediam sunt, quæ vltra Babylonem est.

CAPVT VI.

Totum hoc caput inuehitur contra Israël: licet primum eius verbum intonet væ contra diuites habitantes in monte Sion, quæ erat arx vrbis Ierosolymæ, Connumerat igitur ingratitude, & alia peccata principum. Secundò, eorum pœnas. s. pestem, terræ motum, excidium.

AE qui opulenti estis in Sion. Cum Propheta videt Principes Israël variis criminibus commaculatos, & variis pœnis afficiendos, simul videt principes quosdā habitantes in Sion, in diuitiis suis quietos: diuitias putantes suam esse felicitatem, nihil Deum curantes: nihilquæ eius timore confixos: His intonat væ. Dictum enim est. Dormierunt somnum suum omnes viri diuitiarum, & nihil inuenerunt in manibus suis. Et item Veruntamen propter dolos posuisti eis: at deiecisti eos, cū alleuarentur. Nam licet diuitiæ in lege veteri iustis promitterentur, iuxta illud, Gloria & in domo eius væ tamen est diuitiis in diuitiis suis quiescenti, quam quietem vocabulum Hebræum ostendit.

Et qui confiditis in monte Samaria, optimates, capita populorum, ingredientiés pomputicæ domus Israël. Litera Hebræa gloſa est.

Latinæ, nam per optimates legit, nominari, seu clarissimi, & pro, capita populorum legit principium seu principes populorum, s. sub quorum imperio & gubernatione populi multi viuebant. demum pro ingredientibus Israël, legit, ingressi sunt ad eos domus Israël, id est, principes, in quorum domos frequenter ingrediuntur homines, ut solent ingredi in domos ducum, & ditorum, gubernatorum. Quia igitur domus horum principium frequentabantur à multis, ideo principes illi, cum magna pompa, & satellitio per vias progrediebantur: hoc est, pompaticè ingredi. His igitur principibus, qui toti confidebant in munitissimis turribus montis, in quo Samaria ædificata erat, his viris clarissimis, his populorum gubernatoribus, his grandi satellitio stipatis vix Dominus innotari iubet. Si queris causam huius vix, sequentia docent, scilicet quia tantis beneficiis affecti Deum nihil curent: sed toti rebus terrenis incumbant.

Transite in Chalane: & ite inde in Emath magnam: & descendite in Geth Palestinorum: & ad optima quoque regna horum. i. latior terminus illorum, termino vestro est. Chalane ciuitas fuit in terra Senaar, in qua primū imperiū habuit Nemrot. Dicit verò Ioānes Annius super suum Berosum, Babylonē fuisse tetrapolin. id est, quæ sub vno muro, quatuor contineret ciuitates. scilicet Babylonem, Arach, Achad, Chalane. Porro dicit Hiero. Chalanem vocatam postea Seleuciam: postea Ctesiphontem. ¶ Emath, magna ciuitas est Syriæ, Græcis vocata Antiochia, Epidaphne: Hebræis Reblata vbi Nabuchodonosor effudit oculos Sedechiæ, eius filii occisis. Vocabatur porro magna: erat enim adeo magna, vt ei⁹ platea 20. haberet stadia. Erat etiā tetrapolis: habebat 360. turres in ambitu, totidēque templa, dum eam urbē Christiani possiderunt, vt ait Zieglerus. ¶ De Geth Palestinorum dixi multa in cap. i. huius Prophetæ. Vnum tamen aduertendum est, tam fuisse urbem Geth clarissimam vt hoc loco annumeretur Chalane, & Emath clarissimis Orientis urbibus. ¶ Ait nunc Propheta. Ite o Israëlitarum in has tres vrbes illustrissimas. ite in alia regna his tribus dictis meliora, si vos ea nostris iustitate omnia: & videte, si latior sit terminus & imperium earum, quam est vester. & quia inuenietis non esse latiore, cur igitur Deum non colitis, qui tam latè patens vobis imperium dedit? ¶ Quem locum, vt intelligas, notabis, hunc Prophetam prophetasse tempore Ieroboam filij Ioas, Regis Israël. Hic restituit Israëlī Damascum, & Emath;

math: & vastissimam regionem ab introitu Emath, vsque ad mare solitudinis: vsus enim fuit Dei presidio, sicut ei prædixerat Ionas Propheta. Ideo tunc latius patebat regnum Israël, quàm Babylonis, Emath, Geth. ¶ Quidam volunt Prophetam prænucciassse Israelitas tuos captiuos in Ca Eodem. lanne, Emath, Geth: sed non docebunt, quando Israelitarum in hæc loca abiire captiuum, translati enim sunt in Medos, non in huiusmodi loca.

Qui separati estis in diem malum: (2.) & appropinquatis solio iniquitatis. (3.) Qui dormitis in lectis eburneis. (4.) & lasciuitis in stratis vestris. (5.) qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. (6.) qui canitis ad vocem psalterij: sicut Dauid putauerunt se habere vasa canticum. (7.) bibentes vinum in phialis. (8.) & optimo vnguento delibant: & nihil pariebantur super conuisione Ioseph.

Locus est apertus contra luxuriam, & delicias principium Israelitarum: vti nam non Christianorum. ¶ 1. Separati estis in diem malum: vel iuxta Hebræum separantes à die malo: id est, quorum studium est, ducere in bonis dies vestros: in labore hominum non esse: & cum hominibus nullam tribulationem sentire. estis igitur separati ab omni angustia: non est ruina maceriarum, nec transitus, aut clamor in plateis vestris, adeo cauetis omnem molestiam. Cum tamen Deus quem diligit, castiget. ¶ 2. & appropinquatis solio iniquitatis sensus est, vt cunquē tolerandum erat, quod omnem malum fugeritis, nisi sepe accederitis ad tribunal, vt iudicetis iniuste. hoc tolerandum non est, solum enim iuris, & iustitiæ sanctum est. non debet solium iniustitiæ fieri: Miratur enim Salomon in loco iudicij impietatem: & in loco iustitiæ iniquitatem. ¶ 3. Ne mireris lector lectos eburneos, si quidem Salomon sedem mirabilem fecit ex ebore. fecit & Achab ex ebore domum. & Israeliticæ faciabant domos eburneas. vt supra dixi. ¶ 4. Lasciuitis. Hebræus docet modum lasciuendi, dicit enim, qui distendimini in stratis vestris. longa scilicet mora in eis habitantes, & distenti. ¶ 5. Agnum de grege. electiorem scilicet agnum, & vitulum. memento Abraham habuisse vitulum in grege saginatum. habuisse etiam Pythoniſtam in Endor. Erat ergo tunc delicia agni, & vituli saginati, ¶ 6. Qui canitis. Hebræus textus habet, חַרְצִים חַרְצִים harpazim. quæ vox significat parientes, seu frangentes vocem. Hispanè dicimus quiebran, y requiebran la voz. musici dicunt diminutiones vocis facientes, quæ fit cum cantor ad modum lasciuie, seu philomelæ

4. Re. 17

Sapient. 9.

Psal. 72.

Psa. 143.

Herb. 12.

Eccles. 3.

2. Par. 9.

Amos. 3.

Gen. 18.

1. Reg. 28.

melæ vocē flectit, & reflectit. nescio an Latini id intorquere
 vocem dicantur. Ergo Israelitarum principes cantores habe-
 bant, qui ad nablum canebant. Nec contenti nablo, alia si-
 bi comparabant musica instrumenta, vt Dauid sibi compa-
 rauit. f. organa, monocordum, lyram, psalterium &c. Atqui
 Dauid erat Rex, & musica valā vertebat in laudes Diuinas:
 Si verò qui non erant Reges, ea in suas delicias conuertebant.
 ¶ 7. bibētes vinū in phialis. quas *Vatablus*. in va-
 sa magna, & ampla. Igitur largissimè illi potabant. ¶ 8. op-
 timo vnguento. planè erat magnus vnguentorū vsus apud
 Hebræos. Nam vnguebantur eorum omnia sacra, vngeban-
 tur Prophetæ, vngebantur Reges, vnxit se Ruth, Iudith, He-
 ster, imò & Christus vngitur à Magdalena, id què nō femel.
 Sed principes illi pretiosissimo vnguento se deliniebāt. ¶ Ad-
 dit Amos verbū vltimū. non patierantur super cont. Ioseph,
 Nā vt diximus supra, Regnum Israelis vastatum erat paulo
 antè hunc Prophetam. ab Hazaele. hic enim contriuit re-
 gnum Israelis, seu Ioseph, quod suprā exposui. Erat igitur
 tempore Amos, regnum illud calamitatibus oppressum, &
 pauperes nimia egestate consumpti. Id nihil curabant prin-
 cipes illi nihil misericordia in pauperes mouebantur, nam si
 moti fuissent, forsan nihili illis delicia nocuissent.

II. PARS.

*Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantium: & au-
 feretur factio lasciuientium.* Id est, culpam eorum sequetur pœ-
 na, ipsi enim qui sunt primi, & præcipui in culpa, erunt pri-
 mi in transmigratore: qui putabant, adeò munitam Sama-
 riam, hosti non potuisse patere: & factio seu cœtus lasciu-
 entium, & distendendum se in lectis delicatis cessabit.

*Iurauit Dominus Deus in anima sua, dicit Dominus Deus exerci-
 tum, Detestor ego superbiam Iacob: & domos eius odi & tra-
 dam civitatem cum habitatoribus suis.* Iurat Dominus in ani-
 ma sua, id est, per animam suam, vt est in Jeremia, & iurare
 per animam suam, est iurare per semetipsum, vt in eodem
 Jeremia habetur. Porro iurans Deus per seipsum docet, cer-
 tissimū fore quod iurat, vt nos Paul. admonuit. Iurat ergo
 Domin⁹ se odisse superbiam Israelis, scilicet eburneos lectos,
 lasciuos accubitus, cibos delicatos, modularissimos cantus,
 prætiosas potationes, vnguenta odorata. Odit item domus,
 scilicet constructas adeò sumptuosè. Ex hoc odio iurat se

tradi-

traditurum Samariā, & Samaræos in manus Salmanassar.
 ¶ Pro habitatorib. Hebræa litera habet plenitudinē eius, quo
 significatur, licet Samaria ex loci natura, & ex hominū bel-
 latorum plenitudine esset munitissima, tradenda tamen ho-
 stibus esset.

*Quod si reliqui fuerint decem viri in domo una: & ipsi morientur
 & tollet eum propinquus suus, & comburat eum, vt efferat ossa de
 domo. & dicit ei, qui in penetralibus domus est, Nunquid adhuc est
 penes te? & respondebit, Finis est, & dicit ei, Tace, & non re-
 corderis nominis Domini. ¶ Quia ecce Dominus mandauit, & percus-
 tiet domum maiorem ruinis: & domum minorem scissionibus.*

Vide textum hunc variè intelligi: sed placet cum He-
 bræis de peste, & terræ motu intelligere. Sensus igitur est. Si
 fuerit domus aliqua tantopere plena, vt decē viri inuenian-
 tur in ea, adeo grassabitur pestis, vt omnes moriantur. Ve-
 niētque patruus, aut alius sanguine iunctus domino do-
 mus, & eum comburet. Nam remedium contra pestis con-
 tagium est ignis, adeò vt parochi cum peste laborantibus
 sacramenta ministrant, falcēs multas ardentes præ se fe-
 rant, vt aër purificetur. comburetur ergo paterfamilias, vt e-
 ius ossa turti⁹ & occultius efferre ad sepulturā liceat. Patruus
 igitur cōbusto patrefamiliās, & aliis domesticis mittere ser-
 uū ad pētiōra domus, vt videat, si reliquus est aliquis defun-
 ctus, vt sepeliatur. Seru⁹ respōdebit. iā nullus est domini, tūc
 patruus, tace, ne plangas defunctos, nēq; voce clara defun-
 ctos Domino commendes. videlicet, ne vicini scientes nos
 nostros sepeliisse ex peste defunctos, nos auerterent, & ex-
 tra ciuitatem propellant. Profectò noster Amos graphicè
 depinxit pestem in vrbe grassentem. Ego verò credo eam
 contigisse sub Osea Rege Israelis, in triennio illo, quo Sama-
 riæ obsidio durauit. ¶ Porro quod sequitur, Quia ecce Do-
 minus mandauit, intelligitur de terræ motu, siue is fuerit,
 quo terra concussa est: siue, quem bombardæ, arietes, & alia
 bellica tormēta faciebāt, quo domus maiores, & fortiores i-
 stibus arietum concussæ corruerunt: domus verò mino-
 res ex maiorum vicinia, fissæ & decissæ sunt, ita enim Domi-
 nus mādabat, vt principium domus quassatæ ruinam pate-
 reret: pauperum verò domus, vt minus nocentes, sinderēt-
 tur, non ruent tamen.

*Nunquid currere possunt in petris equi? aut arari potest in baba-
 lis? quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum
 iustitiæ in absinthium? Qui latamini in nihili: qui dicitis, Nunquid*

non

non in forisitudine nostra assumpsimus nobis cornua?

Contra naturā est equi, currere super rupe: & contra naturā bouis est, arare super eadem rupe, idē contra naturam Iudicis est currere & arare super iniustitia. Si enim velint bos, vel equus currere, aut arare super petra, frangent crura, & pectora lacerabunt. at vos Iudices aratis super iniustitia: iustitiā vertentes in fel: & quietē (quæ est fructus, iniustitiæ) veritatis in absinthium, qui enim ius à vobis expectabat, fel refert & venenum. Rursum curritis & aratis super petra, qui Deum nihil curantes, in nihilo vitium vestrarum confiditis, dicentes. Cornua, & potentia à nobis sunt, nos cornu hostes nostros ventulamus. planē in nihilo cōfiditis, in nihilo curritis, & aratis, quid inde expectatis, nisi vt vires vestræ dissipentur. ¶ Bubalis ponitur pro bobus. Fructus iustitiæ, & æquitatis est tranquillitas ordinis, & pax, qua habet quisque suum. ¶ Cornua verò sumi pro potentia plusquam manifestū est. Discat Theologus hinc vires nostras viribus Dei destitutas esse nihil.

Ecce enim ego suscitabo super vos domus Israel (dicit Dominus Deus exercituum) gentem: & conerent vos ab introitu Emath, usque ad torrentem deserti. Tempore nostri Amos regnabat Iero-

boam filius Ioas, qui felicibus victoriis. Israelis propagauit imperium, an introitu Emath, quæ Antiochia dicta est, usque ad torrentem deserti, vt 4. Reg. verbis disertus asseritur, quod supra dixi. Ergo dicit Amos, adducam contra Israëlē

gentem Assyriā, duce Salmanassar, quæ conteret totū imperiū vestrum, nihil in eo illatum relinquens. ¶ Quæ fuerit Emath dixi in initio huius cap. ¶ Torrentem deserti vocat D. Hierony. torrentem, qui fluit iuxta Rhinocorurā: at

ego credo intelligi Maionam quo terminatur tribus Simeonis, ac proinde totum regnum Israelis. Nā sanctæ literæ testantur limites regni Israeliticū esse Dan, & Bersabee. at Bersabee est in tribu Simeonis, iuncta torrenti Maionæ, distans nimis à Rhinocorura, & eius torrente. vt est in tabulis videre.

Zieglerus. Tabule Palæst.

CAPVT VII.

Prophetia **T**ribus visionibus videt Amos Deum paratum mittendas tres calamitates cōtra Israëlē quas Propheeta suis precibus cum Deo agens, ab Israelitis amouit. Secunda parte habetur epistola missa Regi, ab Amasia idolorum pontifice contra Amos, & huius ad epistolam responsio.

HÆC

*H*ÆC ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce flores locustæ, in principio germinantium, serotini imbris: & ecce serotinus, post tonsorem gregis. ¶ Et factum est cum consumasset comedere herbam terræ, dixi, Domine Deus propitius esto obsecro. Quis suscitabis Iacob, quia paruulus est? Miserus est Dominus super hoc. Non erit, dicit Dominus Deus. Hæc est prima visio, qua Amos lumine diuino collustratus videt Deum formantem innumeras locustas. formabat verò eas mense Martio, cum initium est germinandi, id est, cum herbæ incipiunt germinare, propter aduentum pluuiæ serotinæ (id est quæ mense Martio cadit). Ecce inquit, imber serotinus cadebat, postquam greges tondere incipiebant. Porro quia herbæ germinabant, & ex pluuia tenetæ erant locustæ, quas Deus misit in herbas omnem herbam deuorauerunt. vt quæ tam mollis erat. Hæc vidit Amos in lumine prophetico. Porro intelligens Deum velle opere, & re ipsa in Israëlē complere, quod propheta viderat in imagine, volebat enim reales locustas contra herbas mense Martio germinantes immittere. ¶ clamat Propheeta Domine. Domine Deus propitius esto Israeli, ne in eius herbam locustas immitte. Nam attenuatissimus est Israel, vastatus videlicet ab Hazael. Si in tam tenuem, & calamitosum populum locustas immitras, peribit funditus, quod remedium habere poterit? tantus casus non habebit subleuantem. Ad has Prophetæ preces Dominus & placatus & exoratus respondet. Non erit, id est, non immittam locustas, vt tu precaberis, in hoc honorari faciem tuam. ¶ Hoc loco primum nota, locustas has imaginarias fuisse, non exteriores in re. similiter, & imber, qui serotinus cadebat, in imagine videbatur, vt etiam tonsio gregum Regis, erat in imagine visa, ac etiam, quod locuste herbas tenellas absumperint, in imaginaria visione videbatur, non re ipsa fiebat. Sed quia per hanc visionem intelligebat Amos, locustas iam iam parari, vt herbam molliculam, Israelis deuorarent, ideo Propheeta clamat, precatur, exorat, ¶ 2. obserua causam, quare dixerit, principio germinantium: & serotini imbris: & post tonsionem regij gregis scilicet vt his omnibus notaret, fuisse tunc mensem Martiū, cum herbæ sunt teneriores, ac ideo facile absumi à locustis possunt. his tamen absumptis, totius anni annona pereat. Nam si locusta autūno venisset, aut hieme, ante in fine æstatis parū miseris noceret agricolis. at verè deuastans, remanebit sine frugib⁹ ann⁹. ¶ 3. esse verò im-

4. Re. 10.

1. Re. 25.

Osee. 6.
Ioelis 2.

imbrem ferotinum, qui mense Martio venit: vt tempotaneum, qui venit Octobri, dixi super Oseam, & Ioclem. ¶ 4. Tonfor hoc loco sumitur pro tōsione. calidissimis porrò regionibus incipiunt ad finem Martij greges tonderi maxime greges Regum, qui maiore diligentia curantur. Ergo videbat Amos pastor, locustas à Deo parari, postquam tonsores gregium eos tondere incipiebant. ¶ 5. maxime aduerte, Multas pœnas à Deo contra nostra peccata parari, quas tamen nobis ignorantibus, viri Sancti suis precibus amouent. Opponunt enim se Deo, vt murus, ne eius ira in scelera desauiat. qua re & ipse Dominus delectatur: tanta est eius cle-

Exec. 13. mentia. Vide Ezechielem. ¶ 6. Quam verò esset afflictus populus Israelis huius Prophetæ tēporibus, maxime cum Propheta cœpit, lege in 4. libri Regum, vt dixi sapius supra. ¶ 6.

II. VISIO.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce vocabat iudicium, ad ignem Dominus Deus: & deuorauit abyssum multam, & comedit simul partem. Et dixit, Domine Deus quiesce, obsecro. Quis suscitabit Iacob, quia paruulus est? Miserus est Dominus super hoc. Sed & istud non erit, dicit Dominus.

Litera Hebræa glosa est nostræ. Sic enim habet. Ecce vocas ad iudicium per ignem. Id est, Secunda visio fuit. Vidi Dominum Deum, qui vocabat homines Israelitas ad iudicium: afferens ignem, quo eorū peccata punitet. Is ignis deuorauit abyssum magnam, quam Propheta in visione videbat, & consumpta per ignem magna aquarum copia, etiā partem fructuum, & regionis absumpsit. Qua visione intellexit Amos, Deum voluisse ingentissimū æstum & caumata, & caloris incendia, contra Israellem immittere quo calore, etiam mare (scilicet Tyberiadis) & magna herbarum & arborum pars syderata periret. Clamat igitur Propheta Domine etiam si in iudicio, homines reos inuenias, & omni pœna dignissimos iudices, quiesce nunc tamen, memineris quam sit Israel hoc tempore, Hazaelis opera calamitosus. Si hanc ei calamitatem addideris, quis ei poterit esse remedio. His precibus exoratus Dominus, & retrahit calamitatem, quam immittebat. ¶ Num non lector vides, has calamitates fuisse imaginarias, non verò opere committas? vt quas Propheta suis precibus, ne completerentur fecit bat.

III. V

III. VISIO.

Hæc ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce Dominus stans super trulli litum: & in manu eius trulla cementarij. Et dixit Dominus ad me, Quid tu vides Amos: & dixi, trullam cementarij. Et dixit Dominus. Ecce ego ponam trullam in medio populi mei: & non adificiam ultra, superinducere eum. Et demolientur excelsa idoli: & sanctificationes Israel desolabuntur: & consurgã super domum Ieroboã in gladio. pro trulla cementarij Hebræis est מַטְרַן anach, quod verbum dubiæ significationis est, Id conuenit inter multos, verbum illud significare stannum. Inde collegit Kimhi, anach significare perpendicularum, quod è stanno, vel plumbo fit. At Hierony. collegit significare trullam, quæ in modum Kimhi. tersi stanni resplendet. ¶ Est autem perpendicularum. vt Vitru. D. Hier. uius vult, quo ædificij altitudo dirigitur. vt regula, qua dirigitur longitudo: & norma, qua anguli diriguntur, vt sibi respondeant. Trulla vero, qua cementarij parietem calce illinit, & incrustat, eumque complanat, ad gratiã & fortitudinem ædificij. Nos vocamus plana. Lusitani colther. Igitur ex duplici significatione verbi anach duplex textus occurrit. Prior, quo anach dicitur significare perpendicularum, sequuntur cuncti moderni, in hunc modum. Videt Amos Dominum stantem super murum, habebatque in manu perpendicularum, interrogat interim Deus Prophetam. Tu quid vides? tunc Amos. Video in manu tua perpendicularum. Tunc Dominus. Ecce ego perpendicularum hoc admoueo parieti per medium eius. Neq; ultra dissimulabo huius parietis errores & exerescentes tumores: Paries est Israel, tumores sunt, eius idola, & idolorum cultor Rex. Demoliar igitur deos eius, simul & Ieroboam filii Ioas: qui tantopere colit idola. ¶ Posterior textus in quo anach, significat trullam, est D. Hieron. & hunc, vt canonicum, nobis proponit Ecclesia. Cuius sensus, licet per aliam viam, in eundem tēdit sinem, est verò hic. Videt Amos Deum stantem super murum quem trulla complanauerat, decorauerat, & corroborauerat. interrogat Deus. Quid tu vides Amos? ille video in manu tua, splendentem trullam in modum albentis stanni, Tunc Dominus, Ecce ego relinquo trullam, nunquam amplius incrustabor: nec retentio in albedo parietem. Paties est Israel. trulla est benignitas mea, qua gratiam, & robur Israeli concedo. Non libet ultra mea benignitate erga Israellem uti: imo fauores meos ab illo aufero, quibus ablatis corrueat excelsa idolorum: per-

ribit & Rex Ira elis. ¶ Illud verbum, nõ adiciam vltra superin. Hebræis est: non addã vltra transire per eum, id est, non accedã amplius ad eum albario linien dũ, & incrustãdum. ¶ Excelsa idoli. Hebræus habet, Excelsa Isaac. Vocantur tunc excelsa, arã seu altaria, quã ferẽ in excelsis montibus fiebant. ideo excelsa dicebantur vt ex magno Abulẽf.

Abulen. super Numeris docetur. Porro nos docet Amos Israelitas in locis excelsis, construxisse aras in memoriam Isaac Patriarchã, in quibus etiã idola colebãt. Et excelsa Isaac dicebantur. Alij dicunt *אִשָּׁא* Ischaq significare risum. vt excelsa idoli sint excelsarius, seu ridicula, de hoc infra. ¶ Sanctificationes Israel, id est, sanctuaria & delubra, vbi etiã memoria, simul cum idolis habebatur. ¶ Super domũ Ieroboã in gladio. Tẽpore huius Ieroboãmi, filij Ioas prophetauit

Amos. 8 Amos, & licet Rex ille fauore vsus Diuino, restituerit Israeli vrbes ab Æmath. vsq; ad mare solitudinis, vt 4. Regum habetur, & dictum mihi supra est, nihilominus grandis fuit

4. Reg. 14. Rex ille idolorum cultor. nec epim recessit, vel larum vnguem a peccatis superioris Ieroboam, filij Nabat. vt in eodem libro Regum asseritur. Ideo, hoc loco Dominus gladium contra domum eius promittit. vt contra ingratum

Amos. 6 beneficium Dei. Gladius verò contra eius domum venit. siquidem Sellum, filius Labes coniuratione facta, contra Zachariam filiam Ieroboam, cum percussit, & eius regnum sibi

4. Reg. 14 *4. Re. 15* usurpauit.

I L L I N P A R S.

Et misit Amasias Sacerdos Bethel ad Ieroboam. Regem Israel, dicens. Rebellauit contra te Amos, in medio domus Israel. Non potest Osee 10. 12 terra sustinere vniuersos sermones eius. Hac enim dicit *Amos* *Amos 3.* in gladio morietur Ieroboam. & Israel captiuus migrabit de terra sua. *Missa* epistolam Amasias, summus sacerdos summi sanctuarij Israelitarum, scilicet Bethelis. de quo multa supra. *Missa* verò epistola est ad Ieroboam filium Ioas, cuius tẽpore prophetauit Amos. Epistola porro dicebat. Coniurauit & rebellauit contra te Amos, non occulte: sed in medio populi, publicissime. Neq; verò est æquum, vt terra ferat eius sermones. Ait enim, Tu gladio morieris: & Israel captiuus transferetur e terra. ¶ Mentitus est Amasias. Siquidem Amos nõ dixerat, Ieroboam occidendũ gladio, sed domum eius. vt verò inflamaret Regem contra Prophetam, quod hic

hic dixit de domo Regis, ille asseruit dictum de Rege. ¶ Huic epistolæ, inquit Hieron. nihil respondit Ieroboam. sciebat enim se fauore Diuino, quem Ionas Propheta illi promiserat, tot victorias ex hostibus reportasse, ideo prophetas verebatur, nihil quẽ eis nocere volebat. *Hieron. 4. Re. 14*

Et dixit Amasias ad Amos, Qui vides gradere, fuge in terram Iuda: & comede ibi panem, & prophetabis ibi. & in Bethel non adicies vltra vt prophetes: quia sanctificatio Regis est, & domus regni est. Videns Amasias, Regem epistolam accepisse, nihilque mali contra Amos respondisse, blandẽ eum alloquitur in hunc modum. Qui vides. id est Propheta, qui lumine Diuino futura vides, & prædicis. vade in terram Iuda, quã tibi patria est, vbi non adeo coluntur idola. vade, ibi viue ibi propheta. ne prophetes in templo nostro Bethel. quã est summum sanctuarium Regis Israel. & est sacra domus, ad

quam concurrit totũ regnũ Israel. ¶ Qui vides. hoc nomine vocabantur olim Propheta: vt 1. Regum 9. ¶ Euge (inquit) in terram Iuda. Si (vt tu prophetas) pestis, terremoto, fames, captiuitas, oppressura sunt Israelcm, tu hæc incommoda fuge. & ibi comedere licebit: cum hic nos, vt tu dicis, opprimet fames. ¶ In Bethel non adicies. Hinc colligo mihi Amos prophetauit, & conciones habuisse in Bethel. videlicet in summa totius regni. vade. vide vim animi pastoris, qui ita medio summi templi audet hæc concionari. ¶ Sanctificatio Regis est. Nã Ieroboam filius Nabat hædes Bethel dicauit virulis aureis. Erat quẽ ea domus toti Israel facerrima. Dixi de Bethel (olim Luza dicta, postea Bethaueim) super Osee. & super Amos. 3. 4. 5.

Respondit Amos, & dixit ad Amasiam. Non sum propheta, & non sum filius prophetae, sed armentarius ego sum, & vellens sycomoros. Et iulit me Dominus Deus cum sequerere gregem, & dixit Dominus ad me, Vade, propheta ad populum meum Israel. Sycomorus arbor est foliis mori: fructibus ficus, suas verò ficus profert hæc arbor ter, & quater in anno. quã non maturefcunt. nisi vnguibus scalpantur, aut ferro. vide verò prouidentiam Dei, nascitur hæc arbor frequens in sterilibus locis. vt suorum fructuũ copia, terra inopiam suppleat. multa de Sicomoro Dioscorides. Super hanc ascendit Zaccheus Dominũ conspexiturus. ¶ Vt verò intelligas verbum illud, non sum propheta, notabis ex li. 4. Reg. quod sapius dixi, apud Hebræos fuisse olim religiosos, nihil propriũ habentes sed ex communi viuentes. viuebantque sub gubernatione

mi 2 suorum

Osee 4. 10

Amos 3

Diosco. lib 1. ca. 144

4. Reg. 2.

suorum praelatorum. vt aliquando vixerunt sub Elifco hos praelatos vocabant prophetas aded enim erant illi sanctissimi, vt frequenter lumine prophetico pollerent. religiosos vero illorum vocabant filios prophetarum. vt passim inuenias in libr. 4. Regum. Cum ergo noster Amos nunquam fuerit aut religiosorum praelatus, nec horum praelatus subiectus, merito dicit, non sum propheta, religiosorum superior: nec filius prophetæ, id est prolato religioso subiectus. Quod verò dicit Amos, sum armentarius, vellicās sycomorosita intellige. sum pastor gregis, vngue, vel ferro scalpens ficus sycomorū, ad famem expellendam. Nam vt dixi, abundant sycomorū in sterili terra, qualis erat Thecua, vbi greges pascebat Amos, qui ex earum fructibus vctrem implebat. Dicit ergo noster Amos. Tu Amasia nosti me nunquam fuisse religiosum, nosti me fuisse bubulcū vides me prophetare. id est imperio Domini facio, qui me ad prophetandum misit: non in terram meam, sed in terrā Israel, & in templo Bethel: tu nunc vide, cui parere debeo, tibi ne mandanti, vt taceam in Israel, & fugiam in terram Iuda: an Deo mandanti, vt propheta in Israel, & in medio Bethel: Observa Amos fuisse pastorem bouum. ait enim **בקר אנוכי** boqer anochi, id est, bubulcus ego. simul verò pascebat oves, & capras. ait enim tulit me Dominus de post oves. ita Hebraicè:

Nunc igitur audi verbum Domini. Tu dicis, Ne propheta supra Israel: non stiliabit super domum Idoli. Propter hoc, hec dicit Dominus, Vxor tua in civitate fornicabitur: & filia tua in gladio cadent: & humus tua funiculo metietur: & vt tu in terra polluta morieris: & Israel captivus migrabit de terra sua. Super domum idoli. Hebræis est super domum Ischaq. dicit verò Kimhi idem esse Ischaq, & Isaach. alij verò Ischaq. sifum seu ridiculum dicunt. Dicebat igitur Amasias nostro Amos. Ne propheta cōtra Israel, nec cōtra domum Bethel, id est contra ridiculam domum. non stilles. id est, nec verbum, nec guttam effundas contra domum idoli. aptior est interpretatio Rabi Zimhi. Neque enim Amasias Bethel vocaret domum ridiculam, sed potius domum Isaac. Humus tua funicu. meti. videtur Amasias fuisse diues, qui agros longè lareque parentes possideret. quos, ait Amos, hostes sibi fune mensorio metientur & possidebunt. Tu in terra polluta. terra p̄missionis, terra sancta vocabatur. ambulabat enim Dominus in ea, & inhabitabat, reliqua terra gentium

Reg. 2
cap. 6

Amos 3

Kimhi

dictum est
hoc supra
hoc cap.

Kimhi.

Deut. 23

gentium polluta, & contaminata erat idolorum cultura. Tu igitur Amasia captivus duceris in terram Gentilium, & in ea morieris. Tu nunc Lector attende. à tempore Ieroboam sub quo prophetat Amos. vsque ad annū nonum Ossee (quo Salmanassar Israelis regnum destruxit) intercessere anni 41. plus minus. Destructo igitur regno Israelis, Amasias, qui sub ea calamitate vivebat, vidit filios suos, & filias hostili gladio peremptos: vidit suas possessiones hostibus, iure belli possidendas concedi. ipse verò captivus cum reliquis Israelitis in Persas, & Medos abductus est. Quod autem dicit. vxor tua in civit. for. significat, eius vxorem ante hostilem calamitatem sui corporis copiam voluntariè fecisse. Non enim dicit Amos, vxor tua polluetur ab alio. sed ipsa fornicatur. s. sponte sua. idque in civitate. s. publicè, scientibus omnibus. Expende pœnam sacerdotum Diuinis verbis resistentium.

Reg. 17.

CAPVT VIII.

Priore parte proponitur visio, significans excisionem Regni Israelitici, & declaratur qualis erit ea pœna. Posteriore parte exponuntur peccata Israelis, & pœna peccatorum. tum corporalis, tum etiam spiritualis.

*Hæc ostendit mihi Dominus Deus. Et ecce vncinus pomorum. Et dixit, Quid tu vides Amos. Et dixi. Vncinum pomorum. Et dixit Dominus ad me, Venit finis super populum meum Israel. Non adijciam vltra, vt pertranscam eum, Vox vncinus Hebreis est **חבל** chelub. at verterunt 70. interpretes, vas aucupis. Chaldeus vertit Maan, quod peram pastoralem significat. vt in primo Regum videre est. Hieronymus vertit vncinum. Est autem vncinus oblongior virga, capite curuo, & vncio, quo fructus celsiores ex arbore decerpuntur. Et sine dubio rectè versum à 70. interpretibus. Nam apud Ieremiam vbi nos habemus decipula auibus plena habetur Hebræe, chelub auibus plenum. Est igitur chelub, vas in quo aucups iniicit, quas aucupatur auiculas. ac proinde erit etiã pera pastoralis. in quã David lapides coniecit. rectè igitur vertit & Chaldeus & rectè etiã hoc loco Zimhi, & post eum omnes moderni, Clelub vertit canistrum, in quo poma conuiciuntur. Quomodo verò Hieron. vncinū rectè verterit audi. Vidi ego in amœnissimis hortis charissimæ patris meæ,*

10. Interprates.

1. Ren. 17
D. Hiero.

Ierem. 5
70. Interprates.

1. Reg. 17
Chaldeus
Kimhi.

D. Hiero.

hortulanos haberes vncinos quib. ex arborib. poma decerpebant: & vncinis annexæ erant sportæ, in quas, quæ vncinus ex arbore derruncabat poma, cadebant. Nâ sporta excipiebat poma, cum sua lanugine, & gratia, quam amitterent, si in terra deciderent. Huiusmodi vncinum, & sibi canistrum, seu sportam colligatam videt Amos, in manibus Domini, qui iam paratus erat, Israelitas ex regno & terra promissionis auellere, vt vncinus solet fructus ex arbore separare. Ideò dicit. venit finis: venit auulsio Israelis ex terra sua, volo eum vncino ex suo regno reuellare, vt solet pomum ex arbore ab vncino reuelli. Non vltra dissimulabo eius scelera: non vltra, vt non videns ea, transibo.

Et stridebunt cardines templi in die illa dicit Dominus Deus, multi morientur, in omni loco proicietur silentium. Iudicio meo explicatur, quomodo Deus esset exiturus populum Israeliticum, scilicet terræ motu, & peste. Nam hoc loco breuiter reperit **Amos 6** propheta, quod supra explicauerat copiosius. Ait igitur, veniet terremotus qui fundamenta, & murus templorum, & regiarum, quamuis fortissima concutiet, & stridor casum minabitur. Tum veniet pestis, per quam multa cadauera iacebunt, in omni loco cadauer proicietur, tot enim erunt, & tantopere grassabitur pestis, vt proicere possint viui cadauera defunctorum: sepelire non possint. **Amos 6** Quod autem addit, Silentium, explicatum est supra, ca 6. Nam patrus defuncti, qui cadauer, seu cadaueris ossa offerunt domo, dicit ministris, tace, sile. neque voce elata animam defuncti Deo commendes: ne vicini audientes, tantopere scire pestem intelligant, & nos secum commendari minimè patiantur

II. PARS.

Audite hoc qui. (1.) conteritis pauperem & (2.) deficere facitis egenos terræ, dicentes. Quando transibit (3.) mensis, & venudabimus merces: & sabbatum, & (4.) aperiemus frumentum, (5.) vt imminuiamus mensuram: & augeamus (6.) siclum. (7.) & supponamus lateras dolosas: (8.) vt possideamus in argento egenos: (9.) & pauperes pro calce amentis. (10.) & quisquillas frumenti vendamus. ¶ 1. Conteritis. Hebræa vox significat absorbere, & deglutire, Audire igitur hanc prophetiam, vos qui absorbetis pauperes, conteritis scilicet & cuminuitis eos, vt facilius deglutiant. Si quæ ris quomodo cõterat? statim exponet. ¶ 2. deficere facitis, id est, cõteritis, effucere, ne vllus, sic pauper in terra: eos ex terra exter-

extermiando. ¶ 3. transibit mensis, mensis debet legi, non messis & pro mense, qui Hebræis est **שָׁנָה** chodes, intellige calendæ mensis, siue neomeniam. qui erat Hebræis festus dies, quo vendere merces non licebat. Pulchrè vero notat Amos Israelitarum auaritiam: qui nec vnum diem festum patiebantur, se impatientes, & Angeli optabant eum diè transire, & succedere non festum, in quo vendere merces liceret, & emere, dolis tamen, & fraudibus, quibus pauperum substantiam absorberent. ¶ 4. Eadem ratione optabât sabbatum (quo negotiari non licebat) transire, vt cellarium frumenti aperirent, & venderent, ¶ 5. mensuram. Hebræis proponitur genus mensuræ, s. ephi, seu, epha. Est autè epha mensura, aridorum continens tria sata. Porro 30. sata faciūt vnum corum. corus verò est quantum asinus portare potest. vnde corus vnus, seu onus asinatum continet decem epha. ac idèd 30. sata. ¶ 6. siclum, Hebræis est **שֶׁקֶל** sequel, què (vt arbitror) siclum, vocauerunt Latini. Est autem sequel, seu siclum, tum pondus, tum moneta pro pondere accipitur, cum ait textus, pòdus lorice Goliath fuisse quinque millia siclorum æris. & ferrum hastæ secentorum siclorum ferri. pro moneta accipiuntur, cum ait, appendit Abraham Ephroni 400. siclos publicæ probatæ monetæ. Sed quia eadem omninò ratio est sicli ponderis, & pecuniæ, idèd eius valorem ita accipito. Mañah Hebræa, (quæ Latinis est Mina, vel mna) triplex erat: nam maxima erat 25. siclorum: media verò erat 20. siclorum, minima 15. vt ex Ezech. constare videtur. Ita enim ille habet intelligi: non verò vt multi intelligunt, quod mna habeat 60. siclos. ¶ Siclus verò, qui ad rē pertinet valebat 20. obolos. vt idem habet Ezechiel. & in multis locis habet Scriptura. Iam, inquit Abulensis non possumus scire quantum valeret obolus. ac proinde, nec quantum siclus valebat. Sed his tenebris lucem inuexit Iosephus, dicens, siclum qui 20. obolos valebat, valuisse quatuor drachmas Atticas. vt quælibet drachma Attica valeret 5. obolos Hebræos. Dixi 5. Hebræos: nam drachma Attica valebat 6. obolos Atticos. vt ex multis authoribus probat Georgius Agricola. Iam verò (vt Plinius, & alij multi auctores aderunt) drachma Attica valebat denarium Roman. licet huic rei Georgius repugnet dicens, septem denarios Romanos valuisse octo Atticas drachmas. quia tamen hæc exigua differètia est idèd omnes ferè auctores pro eodè accipiunt drachmā Atticam, & denariū, Romanū At Budæus

vbique docet denarium Romanum valuisse tres solidos cum dimidio Turonenses. Hinc facile ex Gallis sciri poterit, quantum apud Hispanos valeret siclus Hebræus. Qui vt diximus, quatuor drachmas, seu quatuor denarios valebat. Satis de Siclo, ¶ 7. Supponamus (ait textus) stateras dolo. Hebræus habet, deprauemus staterā dolo, nostra versio explicauit, quomodo illa deprauatio fiat. scilicet supponendo man^o stateræ, isti enim mercatores iniquinescias quo modo, manus ponderibus adhibent: ac ita, iniquum pondus vt æquum videatur, efficiunt. Docet igitur Propheta tres modos iniquos Israelitarū. primus erat diminuere mensuram. quā diminuta, minus iusto dabant emptori. secundus erat, augere pondus, quo aucto, plus iusto accipiebant à venditore, quanto enim iniustum pondus exbedebat iustū, tanto plus iusto, ex merce empta accipiebant, à venditore, & hoc est quod textus ait vt augeamus siclum. Tertius modus erat, quo etiam si statera iusta esset, at ex manuum suppositione, iniquitatem faciebant in pōdere. ¶ 8. vt possideamus in argento. Id est, vt his tribus modis pauperes attenuati, & absumpti, seu diuitibus vedant in seruos, pro vili pretio, id est, pro vnico argenteo numo, ac ita diues mercator pauperē, vt seruum pro vno argento possideat. Erat enim Hebræis vsus, non solum, vt pater filium venderet in seruū sed vt seipsum quiuis venderet. Prius illud habet in Eyodo, posterior habet in Leuitico. ¶ 9. Pro calceamentis, non solum attenuati pauperes Hebræi se diuitibus, pro argento vendebant, sed etiam pro pari calceamentorum, vt s. anno Iubilæi dominus, qui seruum emebat, eum liberum dimitteret, dato ei pari calceorum. Nam & Salmanticæ plurimi scholastici pauperes aliis diuitibus seruiunt, pro pari calceamentorum, quod singulis mensibus ab heris recipiunt. ¶ 10. quisquilias, quisquilix frumenti sunt, sordes illæ, quæ ex cribro cadūt, cum triticum cribratur, has etiam sordes iniqui mercatores, pauperibus vendebant. ¶ Ergo totius textus nostri sensus est, Audite verba, quæ dicam vobis, o vos Israelitæ, qui voratis pauperem, & contenditis eos auellere de terra. o vos qui cupitis, vt dies festus pertranseat veniatque dies non festi, vt vos vestras merces vendatis minuentes interim mensuram per quam arida venditis augentes siclum seu pondus, quo estis empruri, deprauantes manibus vestris stateram, etiam si iusta sit, ementes vnico argento pauperes: Imò ementes eos pretio calceamento-

rum

rum, & sordes frumenti venditis eis.

IVRAUIT Dominus in superbiam Iacob, si oblitus fuero usque ad finem omnia opera eorum. Nunquid super isto non commovebitur terra? & lugebit omnis habitator eius? Et ascendet quasi fluvius vniversus, & eicietur, & defluet quasi rivus Aegypti. Non semper sumitur vocabium superbiæ in malā partem. Nam Dominus ad plebem suam dicit, Ponam te in superbiā sculorum, quo loco sumitur superbia, pro excellentia, & magnificentia, ita hoc loco sumitur pro eo, de quo Israel superbire debebat, & solebat: at illi superbiebant de circūcisione & lege, vt est apud Paulum, superbiebant, etiam de Deo, nec enim erat ratio tam grādis, quæ Deum sibi proximum haberet. Iurat ergo Deus per seipsum, qui est bona superbia fidelium, id est, de quo fideles benè superbire debebant. Iurat porro Dominus, se in perpetuum non traditurum obliuioni hæc Israelitica scelera, & ait. Nunquid Israelis terra hic sceleribus contaminata tranquilla pace fruetur? & non potius ab hostium terrore commovebitur? ab hostium iniuriis eius habitatores lugebunt, planè vniversa Israelis terra, id est, eius habitatores vniversi ascendent in prælium, contra Salmanassar, & admodum inundantis fluvij, terram operient, sed verò eiicientur ab hostibus victi, & defluent è castris, & campis, quos repluerant, ad modum Nili, qui est fluvius Aegypti. Is enim cāpos, quos prius oppleuerat, postea deserit omninè. Ita Israel, quam terram, & campos oppleuerat, translatus ex eis omninè relinquet.

¶ Verbum illud in finem Hebræis est *אָנִיִּשׁ* lanezach, id est, in perpetuum, vt illud, in finem dilexit eos. ¶ Illud verò defluet, vt fluvius Aegypti, omnibus arbitror esse notū. Namque Nilus, Luna noua post solstitium æstiuum incipit crescere, & ex aluco exire, crescit verò Sole transeunte cancrum, maximè tamen cum transit per leonem. Tum residet in virgine, deserit verò campos, in suas ripas regressus in Libra. Vide Plinium & Plutarchum.

E T erit in die illa, dicit Dominus, occidet Sol in meridie: & tenebrescere faciam terram in die luminis. Et conseruatam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum. Et inducam super omne dorsum vestrum saccum: & super omne caput caluitium. Et ponam eam quasi luctum virginis: & nouissima eius quasi diem amarum. Iudicio meo indicat Propheta, Samariam ab hoste capiendam in meridie, & in die sereno, nallibus nubibus obtebrato. vt ita victoribus accresceret lætitia, ex temporis

m

s

claritate

Exo. 21.
Leu. 25

E. Sai. 60.

Rom. 2. 3

¶

Deut. 4

¶

Heb. 6

4. Reg. 17

Vide A-

bacuc. 3

Ioan. 13

Plin. lib. 5

cap. 9

Plinarch.

de Iside

claritate velut intelligentibus, etiam Solem, & cœlos vincen-
 tibus fauere. & contra cresceret victis dolor, videntibus se
 cœlorum fauore deuictos. videlicet cœlis nihil compati-
 entibus eorum calamitati. Igitur, quia in meridie dici sereni
 erat ciuitas diripienda, ideo inquit. in meridie occidet Sol, &
 venient tenebrę. Est enim phrasis Hebręa, Solem occidere,
 pro maxima calamitate præmi. vt illud Ieremię, Occidet
 Jerem. 15. Sol, dum adhuc esset dies. ¶ Addit Deus. Conuertam festi-
 Iudicio meo, longam obsidionem Israelis ab hoste prænu-
 ntiat tribus enim anais Samariam obsedit. quo tempore Israe-
 litę vertebant festa in luctum, videlicet multis bellatoribus
 4 Reg. 17 in obsidione cadentibus, & vrbs calamitate iam veniente.
 Tunc inducebant omnes suis dorſis sacco. Solebat enim
 Israelitę in maximo luctu sacco operiri, & radere caput,
 quod erat capiti caluitium inducere. Iacob propter credi-
 tam Iosephi mortem, cilio induitur, id est, sacco. Iob sua au-
 dita calamitate caput suum tondet. Nos etiam in nostrorum
 morte, vili veste, velut sacco obuolui mur. licet capita mini-
 me radamus. vnde forſan monachi (lugętes ea vox significat)
 acceperunt, vt sacco induerent, & capita raderent. ¶ Subdit
 Dominus tertio, ponam eam, scilicet terram Israelis, quasi
 luctum vnigeniti quod iudicio meo debet referri ad plan-
 ctum illum Aegyptiorum: quando Angelus omnem eorum
 primogenitum occidit. ac ideo in nulla non modo planctus
 maximus erat. Talem fore terram Israeliticam Dominus
 prænu-
 nciat. ¶ Demum ait. Ponam nouissima eius diem ama-
 rü, id est, tot calamitates Israeliticarum (quas per tres conti-
 nuos patientur annos) non habebunt finem aliquem sceli-
 cem. nam vrbs tandem capietur. is erit amarus obsidionis
 dies. quo cum vrbe, Rex & regnum Israeliticum finem ac-
 cipient.

Et ecce dies veniunt, dicit Dominus Deus, emittam fumen in ter-
 ram. Non famem panis, neque sitim aquę: audiendi verbum Domini.
 Et commouebuntur a mari vsque ad mare, & ab aquilone vsque ad
 orientem, circubunt, querentes verbum Domini: & non inuenient.
 Multi nostri doctores hanc famem, & sitim referunt ad tem-
 pus Iudæorum, post Christi passionem. at professõ Iudæi
 nunc non fameſcunt verbum Dei, cum credunt se illud ha-
 bere. nec circuant terram, vt verbum Dei audiant: sed vt o-
 pes acquirant. Ergo hæc propheta indicat Israelitas e ter-
 ra sua transferendos in terram, alienam, scilicet Perſarum,
 atque Medorum. vbi cepiant audire prophetam, ver-
 ba

ba Domini, eius vice, loquentem. nunquam audiant tamen.
 quod ita verè contigit. Nam Israel, abduſus in Medos, pro-
 phetam ad eum missum, nunquam vidit. Cum tamen Iudæi
 qui post annos multos, abduſi fuerunt in Babylonem pro-
 phetas audierint, Ezechielem, Danielem, Zachariam, Ag-
 gæum, Eſdram, &c. Fateor habuere Israelitę Tobiam in Ni-
 niue, & Rages ciuitate Medorum. Sed Tobias non fuit pro-
 pheta missus à Deo, vt Israelitis Dominica verba annuntiaret.
 ¶ Porro Media, & Perſia in quas captiuus Israel adducitur,
 habent ab occidente mare Caspium, ab Austro Perſicum. de
 quibus hæc, vt arbitror mentio fit. Habent item ab Oriente
 Carmanos, ab Aquilone Armenios. prænu-
 ntiat igitur Domi-
 nus fore, vt Israelitę captiui, sed Regum facultate libe-
 riores, vt Tobias, per hæc maria, & per has gentes circuirent
 prophetam querentes, nec tamen inuenientes.

In die illa deficiunt virgines pulchre: & adoleſcentes in siti Qui-
 rant in delicto Samarię: & dicunt, viuunt Deus tuus. Dan: & viuunt
 via Bersabee: & cadent, & non resurgent ultra. Verbum in die il-
 la, non debet referri ad proximè dicta, de fame & siti verbi
 Dei. de his enim dixit Dominus, Ecce dies veniunt, non di-
 xit, ecce dies venit. Habet igitur referri ad illud, & erit in
 die illa, occidet, Sol, &c. id est, habet referri ad tempus non
 captiuitatis, sed obsidionis. qua vrbem premente, virgines
 & iuuenes siti deficerent, vt solet in obsidione aqua deficien-
 te contingere. Nam cum Samaria in excelsso monte sita esset
 teste Zieglero, non poterat largis aquis abundare. Erat ve-
 rò dolor ingens pulchras & delicatas fœminas, & iuuenes vi-
 dere siti confectos. ¶ Sequitur, Qui iurant in delicto Sama-
 rię, & qui iurant per Deum Dan, & qui iurant per viam Ber-
 sabee: hi omnes cadent scilicet ac hostibus, capti. nec ultra
 resurgent. vt scilicet in suum regnum restituantur. Hic nota-
 bis primum, medium regni Israelitici fuisse Samariam, ini-
 tium fuisse Dau: finem fuisse Bersabee. vt ex tabulis Ziegleri
 cognoscere poteris. Ergo cum ait Dominus, hos iurantes
 per Deum Samarię, Dan, & Bersabee casuros, planè docet
 totum imperiũ Israelis casurum, scilicet medio eius initio &
 fine cadente. ¶ N crabis secundo, delictũ Samarię fuisse virtu-
 lum, quem in Bethel posuerat Rex Samarię Ieroboã. delin-
 quebat enim in illo vitulo totus Israel, eum adorans. ¶ Simi-
 liter Ieroboã constituit similitẽ vitulũ in trib. Dan. Cum enim
 hæc vrbs olim rapuisset idolum ex domo Michas, & illud
 collocaſſet in Lais ciuitate sua (in tẽplo scilicet quod illud ex
 17. & 18. truct.

erectum fuit) erat templum hoc religiosum. qua ratione, in eo Ieroboam virulum constituit per quem Israelitæ iurabant. ¶ Demum 4. in Bersabee erat templum aliud, in quo idola colebantur, de quo dixi multa supra. Sed hic docemur, Israelitas viâ illam, quæ ad Bersabee ducebat, vt facta habuisset, vt scilicet per quam sæpe terat Abraham: & quam suis pedibus sacrauerat. idèd per eam viam, vt plenam Diuinitatem Israelitæ iurant.

CAPVT IX.

Prophetor. **V**idet Amos quinta reuelatione spectrum quoddam: & eius explicationem, scilicet excidium regni Israelitici. Secundò tradit Christi aduentum, & propter ipsum omnium bonorum abundantiam.

Videt Dominus stantem super altare: & dixit, Percute cardinem, & commoueanur super liminaria. Non debet verti in dubium, primam hanc huius capitis partem ad Israelem pertinere. Nam infra dicit expressè, nūquid nō vt filij Æthiopum, vos estis mihi filij Israel. Hoc constituto veniamus ad literam nostram. ¶ Pro cardinale Hebræis est **חַפְּתוֹר** caphtor. pro super liminarib. **סִפִּים** Sipim. Nunc tu aduerte. In Ianua domus quatuor integri lapides esse solēt (si domus est illustis qualis tēplum erat) lapis infimus vocatur limen inferū. duo lapides qui super limine infero eriguntur, vocantur, postes & antæ, lapis summus qui super postibus collocatur, limen superum, vel super liminare nominatur. ¶ Porro sine controuersia, postes sunt Hebræis sipim, vt ex multis locis colligere est, Isaias ait, apud Hebræos. concussa sunt superliminaria postium. vbi pro postium habetur Sipim. Ergo in textu nostro, super liminaria sumuntur pro postibus, quia super limine infero erecti sunt. ¶ Iam obscura res est captor, quod Hieron. vertit cardinem, qui limen inferum est: vbi, scilicet, cardines sunt: at reliqui interpretes vertūt limen superum, hac ratione moti, quod captor significet flores & rosas, quæ in limine supero sculpi solēt. Sed apud Sophoniam legimus urbem destruendam, & in eius captorim habituros onocrotalos & ericios Num ericij habitent in limine supero? Nam ex Plinio, & Æliano scimus ericios in cauis arboribus, & in cauernis terræ motari: non in excelsis tem.

*Isai. 6.**Hieron.**Sophon. 2.**Plinius.**Ælianus*

tēpli liminib. Ergo captor significat limen, & in nostro textu non significat limen superum, sed inferū, vbi cardo esse solet. idèd Hieron. cardinem vertit. ¶ Iā ad sensum literæ *Hieron.* veniamus. Videt Amos Dominū stantē super quodā altari: & iubentem alicui Angelo, vt limen inferū ianuę tēpli omnino contereret. præstitit id Angelus. at cardine seu limine dissecto. statim cecidere postes, seu columnæ, suo loco dimotæ. Hæc est visio. interpretationem audi.

Auaritie enim in capite omnium: & nouissimum eorum in gladio interficium. Non erit fuga eis: qui fugient: & non saluabuntur ex eis, qui fugerit. Sensus est, postes super limine, sunt principes, super plebe collocati. limen sunt nouissimi, id est plebs & vulgus. Nūc ait Dominus, hos nouissimos gladio interficiam. nō erit fuga ei, qui alioqui pericula fugere solebat: nec saluabitur ex eis, qui euadere discrimina solet. Manum siquidem Domini euadere nemo potest. At cadente plebe, velut limine dissecto, moueri loco suo principes necessarium est. auaritia, s. cadente in principum capita. Id est si principes auari erant, & auaritia sua populū premebāt, cadit in eos auaritia sua & pœna de eorum crimine sumitur. ¶ Prædicit ergo Propheta fore, vt, à Salmanassere vulgus Israelitarum gladio pereat, principes verò loco moti, captiui in Mediam traducantur. Quia verò dixit neminem manus Domini euasurum, eam rem multis verbis explicat, dicens.

Si descenderint vsque ad infernum, inde manus mea educet eos: & si ascenderint in celum, inde detrahā eos. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferā eos. Et si celauerint se ab oculis meis, in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos. Et si abierint in captiuitatem coram inimico suo, ibi mandabo gladio, & occidet eos. Et ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum. Litera hæc aperta est. solum minuta quædam in ea notabo, id est, Si descenderint. Hebræis habetur. Si fodiendo penetrarint in infernum. 2. in vertice Carmeli. videtur loqui de Carmelo religionis Tecuę, de quo dixi initio prophetiæ huius. & Amos docet nos, in eius mōtis vertice fuisset latebras multas, quas Deus scrutaretur vt inde Israelitas absconditos extraheret. Nam in latebris illis sese abdiderat Dauid, fugiens hostem Saulem. Nam desertum Maon ad montes pertinet Carmeli. 3. Si celauerint se, id est, si credunt se celari ab oculis meis. et illud, Dixi forsitan tenebræ concubabunt me, id est celabunt me 4. mandabo serpenti: Nam preparauit Dominus serpentem, seu piscem grandem qui

*4. Re. 17**Eodem.**Amos 1.**2. Reg. 23.**Psal. 138.**Ione. 2.*

qui Ionam deglutiret, & abierint in capti. id est si è castris Israeliticis trāsugerint ad castra inimicorum; putantes se ea ratione gladium euadere posse, ibi Deus modum machi nabitur, quo gladio cadant. 6. oculos meos in malum, id est decreui sine misericordia malū eis inferre. Quia verò multi ex Israël non credebant posse sibi hæc mala contingere, vt infra diceretur, id eò subdit.

Et Dominus Deus, exercituum, qui tangit terram, & tabescet: lugebunt omnes habitantes in ea. Et ascendit sicut riuus omnis, & defluet, sicut fluminis Aegypti. Qui aedificat in celo ascensionem suam: & fasciculum suum super terram fundauit. Qui vocat aquas maris, & effundet eas super faciem terre. Dominus nomen eius. Sælus est. ò Israëlita credite, nemiñe posse euadere manus meas. Quis euadat manū Domini? cum ipse sit, qui si terram tetigerit, timore tabescet, tremore cōcutietur: ac ita habitantes in ea læti & securi, tremorem terræ videntes, lugere incipiant.

Psal. 108. Iuxta illud, Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigāt. Quod si vniuersa terra ascenderit ad resistendum Salmanašari, & castris suis repleuerit campos, vt inundans fluuius solet implere, ipse Dominus est, qui eam potentiam defluere faciet, vt facit defluere aquas fluuij Aegypti, scilicet Nili. vt supra dictum est. Sunt enim eadē penitus verba supra quæ habentur hoc loco. ¶ Illud porro verbum, qui aedificat in celo ascensionem suam, difficile, est & variè propterea explicatur à multis.

Amos. 8. Ego rem facile dicam. Habetur in psal. Qui ponis nubē ascensionem tuam, qui ambulas super pennas ventorum. Id est, qui vteris nubibus pro vehiculo, & velocissimos vētos, velut auriga moderaris. Igitur cum Deus nubes in cælis inferioribus facit, vehiculum aedificat, in quo nostro modo loquendi, ascendens vehatur. ¶ Sequitur aliud verbum difficile. fasciculum suum super ter. fun. Hic videre est, quàm variant Authores. Nos verò Abigail docebit, quomodo exponamus. Et Dauidi loquitur ita. Si surrexerit homo persequens te, & quærēs animam tuam, erit anima domini mei

Psal. 103. custodita, quasi in fasciculo viuentium. vbi Abulensis, viros pios conseruat Deus ab omni hostium iniuria, velut in quodam fasciculo custodiens. Igitur homines viuentes, sunt fasciculus Dei. quos cum in terra collocauit, fasciculum suum in terra fundauit. Cum verò Deus vult aliquem mori, eum è viuentium fasciculo dimittit. ¶ vltimum, scilicet, qui vocat aquas maris supra explicatum est. ¶ His ver-

1. Re. 25. bus ex-

Abulen. licet, qui vocat aquas maris supra explicatum est. ¶ His ver-

Amos. 5. bus ex-

bus explicauit Propheta Deum habere impetium, super terram. vt quam sola voluntate concutiat. habere imperium super habitatoribus eius. vt quos lugere, & defluere faciat. habere imperium super cælis, in quorum nubibus. vehatur. habere imperium super morte & vita vt viuatur, quem in suo fasciculo detineat: moriatur, quem ab eo delabi sinat. demū habere imperium super aquas maris, quas tempore diluuij, super totam terram effudit. ¶ Illud verò Dominus nomen eius, explicatum est supra, vt cūque.

Nunquid non vt filij Aethiopum vos estis mihi, filij Israel, ait Dominus. Nunquid non israel ascendere feci ex terra Aegypti, & Palestinos de Cappadocia, & Syros de Cyrene? Recens factum erat, quod veniente Zara cum infinita Aethiopum multitudine cōtra Assa Regem Iudæ, Dominus vniuersos Aethiopes miraculo facto, internecioni dedit. Air ergo Dominus. Num non sicut innumerabiles Aethiopes, in virium suarum potentia confidentes: ego deleui, ita & vos licet multos, licet in vestro robore fiscos, delere possim? & si ex Aegypto vos innumeros in terram promissam abduxi, num non etiā in Mediam abducere potero? Et si Palestinos è Cappadocia in Philistæam adduxi: & Syros è Cyrene, num non ita vos in Mediam, & quo voluero traducam? Si hæc nostris, cur non creditis, me posse implere quod dixi? ¶ Quod Palestini venerint è Cappadocia, licet repugnet Zieglerus, docet hic nos Dominus tamen: & habetur fusè à Moyse dicente, Hæc eos qui habitabant in Aserim, vsque Gaza (hæc erat Philistea) Cappadoces expulerunt: qui egressi de Cappadocia deleuerunt eos, & habitauerunt pro eis. Porro qui fuerint Cappadoces, habes copiose in Strabone. ¶ Quod item Syri venerint Cyrenę, & postea per Teglath-phal-assar. in eandē Cyrenęm reducti fuerint. diximus copiose in hoc propheta supra. Venerant Syri primum in Damascum; terrā in orbe amenissimam, suam minus felicem relinquentes at Rex Assyrius Syros victos in Cyrenem Assytię, velut in patriam, victos reuocauit.

Ecce oculi Domini super regnum peccans: & conteram illud à facie terre. Est velut epiphonema dictorū. ac si diceret, Nemo se decipiat. Deus oculos habet, quibus iniquitatem regnorum videt: & manus habet, ad eò potentes, vt nullum iniquum regnū manus Dei euadat, quin cōteratur: & à facie terræ deleatur, potentissimū sit regnū licet, & quibuslibet viribus nixū.

Vtrum tamen conterens, non conteram domum Iacob, dicit Dominus.

uus: Ecce enim mandabo ego: & concutiam in omnibus gentibus domum Israel: sicut concutitur in cribro. Et non cadet lapillus super terram in gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt, non appropinquabunt: & non veniet super nos malum. Id est, licet regnum Israel sit iniquum, ac proinde sit à me conterendum sub Salmanassar, non tamen penitus omnes Israelitas occidam. Ergo equidem mandabo omnibus gentibus, vt concutiant regnum Israelis, vt solet concuti frumentum in cribro. & sicut lapilli glossiores per cribri foramina non euadunt, sed manibus concutientis, è cribro eiciuntur: ita peccatores populi mei, qui non credunt futura mala, quæ ego illis prænuccio, velut lapilli grossi non exibunt è cribro: sed manibus & gladio gentium morientur. ¶ Tu lector hic nota bis, multas omnino gentes venisse cum Salmanassar, ad Israellem destruendum, ideò dicit, mandabo, & concutiam in omnibus gentibus. Forfan id dicit psalmus: Et si negat Hebræi, certe vt omnes ferè gentes congregatæ sunt olim contra Iosaphat, Regem Iudæ: ita postea contra Osee Regem Israel. ¶ Quòd verò dicit, conterens non penitus conteram, significat multos Israelitas, cum Samariam Assyrius obsidebat, fugisse, ac ideo mortem euasisse, vt facile videbis in 2. Paral. 30. At verò iniqui illi, qui non credebant Deum posse promissa præstare, vniuersi gladio occubuerunt.

II. PARS.

In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit: Et reedificabo. aperturas murorum eius: & ea quæ corruerunt, instaurabo. Et reedificabo eum, sicut in diebus antiquis. Locum hunc non licet aliter exponere, quam exposuit Iacobus in Apostolorum Concilio. Exposuit verò de Christo, & gentium ad eum conuersione. Video Villanouanum, & Rabinos exponere de Ezechia. At illi non vident non ei conuenire, quod possederit Idumæam & omnes gentes, quod de Dauid hoc loco dicitur. Quia verò locus hic est difficilis, ideò sensum est explicandus. ¶ Tabernaculum pro domo sui, in dubium nulli esse debet. Iuxta illud, Diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob, id super omnes domos Iacob, & illud, Habitauerunt filij Israel in tabernaculis suis, id est in domibus suis. Quia enim maiores Hebræorum habitabant in tentoriis, ideo posteri domos suas tentoria vocabant. Indicabant etiam mysterium, eos non habere

hic

hic ciuitatem permanentem: sed futuram inquirere. Colligimus hinc, tabernaculum Dauid, fuisse domum regiam Dauid. ¶ Porro Hebræis, & nobis Hispanis, domus dicitur familia, genus, & successio. Iuxta illud Nathan ad Dauid, Prædicat tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus, & infra, fidelis erit domus tua, & regnum tuum vsque in æternum: & thronus tuus erit firmus iugiter. Nos dicimus, la casa de los Manriques. casa de los Guzmans, scilicet eorum successio. ¶ Iam verò magno opere aduertendum est, iurasse Dominum veritatem, scilicet, quod domus Dauid, regnum, thronus, familia, & successio esset in æternum duratura. vt nunc prænucciantem Nathan audiebamus. Idem habetur in psalmo. Ponam in seculum sæculi, semen eius, & thronus eius erit sicut dies cœli, & infra, Semen eius in æternum manebit: & thronus eius sicut Sol in conspectu meo, &c. ¶ Hæc veritas & promissio impleta est, continuata Regum Iudæ, ex semine Dauid, successione, vsque ad Iechoniam: quo cum reliquis Iudæis transmigrante, cecidit regnum Iudæ, discissi dissectique sunt eius muri, qui sunt principes viri, scilicet Sacerdotes, religiosi, Sapientes, Iudices quos muros vocat Hiero. in capitu, secun. Isaïæ. & Eucherius libro de form. spiritu. Tunc item, corruerunt cultus Diuinus, monachus, sanctitas vitæ, & reliquæ virtutes, quæ florente regno Iudæ, sub Iosia pulchre ædificatæ, perseverabant. Ergo Iechonia in Babyloniam abducto, ceciderat domus Dauid, aperti fuerant eius muri, corruerant eius turres, perierat vrbi Dauidicæ decor. ¶ Hæc omnia in die aduentus Christi sunt suscitata, reedificata, instaurata. Nam pro Regibus sibi succedentibus, venit ex Davidis successione Christus Rex nobis mansuetus, pro principibus illis, nati sunt filij, constituti principes super omnem terram, pro antiqua religione, & sanctitate successit nouus spiritus. Igitur reedificata est domus Dauid, eius sanctitas atque religio, qualis erat tempore Davidis, imo præstantius multò. Nam multò magis gratia Dei & domum, in gratia vnus hominis Christi abundauit, Rectè igitur Angelus ad Virginem, Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius. sedes ergò collapsa, & ruinosa, in antiquum & meliorem statum per Christum redacta est.

Et possideant filios Idumææ, & omnes nationes: eo quod inuocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus faciens hæc. Sub nomine tabernaculi, & murorum comprehendat Dominus

n

prin-

194. PAVLVS DE PALACIO

principes Ecclesie, de his ita dicit, possidebunt reliquias Idumæ, & omnes gentes. ¶ Vbi primum nota, paulò ante hunc Prophetam vastatos Idumæos ab Amasia Rege Iudæ, ex ea clade, Idumææ reliquæ manserunt. has reliquias dicit Dominus, ab Ecclesie principibus possidendas. ¶ Nota 2. Edò siue Esau erat frater Iacob, erat tamen diuersæ religionis, quã Iacob: imò verò erat hostis Iacob, seu Iudæ. Aduerte igitur, tempore nostri Amos, hostes Iudæ erant primò Idumæi, qui iure naturæ fratres erant Iudæis, secundò erant hostes Iudeorum reliquæ omnes gètes, vt pote quæ erant idolorù cultrices, ac ideò veri Dei cultus inimicæ. p. mittitur ergo nunc fore, vt principes Ecclesie possideant omnes hostes suos, sub nomine Idumæorum, & reliquarù gentium cõprehensos. Fit porrò specialis Idumæorù, mētio, quia paucis antea annis cõtra Regē Iudæ rebellauerūt & ab eius obedientia discesserant. Inde grandis contracta inimicia. ¶ Nota 3. principes Ecclesie possederūt Idumæos, & omnes nationes. quia dictū est. Cõstitues eos principes super omne terrã. Et quia Christus est princeps totius terræ, at Christus dixit. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos scilicet, cū auctoritate, qua ego missus sum. Et equidē Papa super omnem terrã habet auctoritatē in spiritualibus, vbi scilicet, Christiani sunt. principes verò sæculares, licet non simul, per varia tempora tamē possederunt omnes ferè gètes, quisque in loco suo. ¶ Nota 4. illud, edò quòd inuocatum est nomen meū super eos, suauiter annectendū est, nationibus, & Idumæis, & tunc sensus est. Principes Ecclesie possidebunt omnes nationes. & hæ colla illis subiicient, quia erunt Christiani, nomē meum, seges meas spiritùque habituræ, ac ideò principibus, qui vicem, & locū meū habebunt, libentissimæ se subdēt. vt quorù illi peccata remittāt, remissa sint: quorù verò retineāt, retenta. ¶ Nota 5. quia hoc loco prædicatur fore, vt Christianismus diffundatur per Idumæos, & per omnes gentes: erat verò incredibile, quòd notus in sola Iudæa Deus, nunc omnibus gentibus notissimus esset, dans eis spiritum. sicut & nobis (ait Petrus) nihil discernens inter nos & illos: hanc tantam gratiam miratur Prophetam dicens. Hæc dicit Dominus faciens hæc, scilicet à Domino factum est istud. & est mirabile in oculis nostris

Ecce dies venient dicit Dominus, & comprehendet arator messorum, & calcator vna mittentem semen. (2.) & stillabunt montes dulcedinem

Reg. 14

Gene. 32 Malac. 1

Reg. 8

Psa. 44

100. penult. 102. vlt.

Rom. 5

Iean. 10.

Act. 5. Psal. 171

cediqum, (3.) & omnes colles culti erunt. (4.) E conuertam captiuitatem populi mei Israel. (5.) & edificabunt ciuitates desertas, & inhabitabunt. & plantabunt vineas, & bibent vinum earum, (6.) & facient horios, & comedent fructus eorum. (7.) & plantabo eos super humum suam, & non euellam eos ultra, de terra sua, quam dedi eis. Dicit Dominus Deus tuus. In corticæ hære promittitur tanta fertilitas, & abundantia tritici, vt mēsores durent tempore multo triticum colligentes, videlicet vsque ad mensis Septembris finem, quando agricolæ arare incipiunt. Id significat, continget aratio (quæ mense Setembri fit, vt ait Columella lib. 2.) messem, quæ à solstitio æstiuo ad Septembrem durat, cum multum frumenti terra dedit. vide Plinium. Similiter ait Dominus, calcator vus continget mittentem semen. id est. tantum vini erit, vt duret vindemia vsque ad seminationem. id est, ad dicimum quintū Octobris, cum seminare agricolæ incipiunt. ¶ 2. Porrò stillant montes dulcedinem, cum multum vinum reddunt nam montes Bachus amat. ¶ 3. omnes colles erunt culti. Solent agricolæ vt macrum solum pingue reddant, armenta in eo collocare. quorum stercore lactiore fructū solum præstat at verò cum multa mulgentur armenta, multum defluit per collem lactis: id dicit Dominus, Montes fluent lacte, & colles à pecore stercoreati ab agricolis culti erūt. Ita libuit explicare, quia apud Ioelem hæc iunguntur, montes stillabunt dulcedinem, colles fluent lacte. ¶ 4. promittitur, redicendos Israelitas ex Persia & Media. quòd sapius iam dixi. Non quòd totum regnum Israelis redierit, Nā regrū Israelitæ cū Zorobabele venerunt. Id dixi in Commentariis ad Amos, sumpta occasione ex verbo Tobie dicētis. Fratres nostri qui dispersi sunt à terra Israel, reuertentur ad eam. Reliqua in superficie sunt facilia. at verò quia in spiritu dicta sunt, non adeò facile eorum sensus se manifestat. sed statuamus his verbis magnam foelicitatem Ecclesie. magnã que in ea bonorum copiam significari. Hoc constitutio sensum textum, explicemus.

¶ Hæc verba textus ordinem temporum in Ecclesia notant. In ea primi fuere Apostoli. qui ex auctoritate Domini mēsores nominātur. dixit enim Ego misi vos metere, quæ vò laborastis. Apostoli verò infinitū frumētū abūdantiã nitelicellaria cõdiderūt. Apostolos sequuti sūt inumeri sanctissimi mi viti, præsertim anachorita quæ suæ rigidissimæ vite exēplo

Co mol. li. 2. ca. 4. Plin. li. 108. ca. 19.

Iteli. 3.

Osee 2. 3.

Amos 7. Zob. 14

Iean. 4. Malac. 4

velut aratores ferreo cultro, corda hominum penetrabant: & tam alte radicos errores, velut herbas noxias, ex eorum mentibus reuelebant. En quomodo arator mesforem comprehendit? ¶ Hos aratores sequuti sunt tyranni, qui tormentis sanguinem è martyribus effundebant: vt calcator vuz mustum ex vuis extorquet. Quod speciatim factum est Ariana persequutione Ecclesiam velut in torculari premente. Hanc martyrum vindemiam sequuti sunt infiniti Ecclesie doctores, qui sacra scriptura eruditionem ferebant in pectore, vt seminator semen defert in sacco. Nã cõcionatores esse seminatores, ex verbis Christi colligim⁹.

Matt. 3

Phil.

¶ 2. Montes qui in Ecclesia stillant dulcedinem, sunt viri contemplatissimi, quorum conuersatio, quia in cõlis est, stillant ideò dulcedinem, quam ibi conceperunt. eam senties, si cum eis conuerseris.

¶ 3. Colles sunt principes seculares, qui culturam verbi Diuini recipientes, frumenti copiam feruat, vnde pauperes allantur, vt ita misericordes, misericordiam consequantur.

Matt. 5.

¶ 4. Cõuertam (ait Dominus) captiuitatem populi mei, vt scilicet homines sub Diabolo, & peccato captiui, ad Deum & sanctitatem, velut ad propriam patriam reuertantur.

Luc. 10.

¶ 5. ædificabunt ciuitates desertas, id est, homines ad DEVM conuersi ædificabunt charitatem, patientiam, humilitatem, & alias virtutes, a gentium moribus desertas. ¶ 6. Item hi plantabunt vineas & hortos, scilicet monasteria, & scholas. vbi & sanctitas colatur: & eruditio varia suos fructus edat.

¶ 7. Demum viri sancti plantabuntur in terra sua, id est, in æternitate, & optima parte, quæ non auferetur ab eis. O felicem Ecclesie progressum! sed ò finem multò feliciorè!

FINIS PROPHE-
tæ Amos.

IN

IN ABDIAM.

BDIAS Hebræè seruum Dei significat. Quis verò fuerit, & quo tempore vixerit, res nimis incerta est. Epiphanius vult, eum fuisse oriundum ex Sichem, ex agro Bethacamar. eumque fuisse ducem illū semicentuorinum, cui Elias peperit: & cum quo ex monte descendens, ad Regem iuit, Qua causa Rege relicto & militari functione reiecta, discipulum se fecit Eliæ, atque propterea multa à Rege passus est: sepultus demum in agro natali. ¶ Hebræi, quos omnes Latini sequuntur volunt Abdiam fuisse illum dispensatorem Regis Achab, qui Iezabel persequente prophetas, absconderit 100. ex eis in speluncis: quibus panem & aquam subministrabat. ¶ At verò profectò res nimum dubium mihi est. Quod vt ego apertiam, hinc libet ordiri. Omnis regio Aedon, siue Idumæa fuit Dauidi subiecta. Ita enim dicit Scriptura, Facta est vniuersa Idumæa seruicius Dauid. Fuit etiam subiecta Salomoni vt ex eadē Scriptura colligitur, & Regib. Iudæ sequentibus. Sed tempore Ioram Regis Iudæ, ab eius obedientia defecit. Regēque sibi constituit. Et licet Iurā Idumæos percusserit, non tamen ad suam obedientiam reuocauit. vt ibidem habetur. Secutus postea Amasias, Rex Iudæ victriterum Idumæos: & decem millia eorum crudelissimè ex præruptis saxis præcipitavit. Propter hoc tam crudele facinus summum odium concipere Idumæi contra Iudæos. sed quia sub Azaria, & Ioathã res Iudæorum erant nimis fœlices, Idumæi conceptum odium effundere nequiuertunt. At cum viderent sub Rege Achaz, filio Regis Ioathan, Iudæam calamitatibus afflictã, iunxerunt sibi auxiliares Philistæos, simul & Tyrios, qui omnes bellum intulerunt Iudæis, eosque vicerunt, & truculentis calamitatibus affligerunt. De hoc bello dicitur, Idumæi & Syri venerunt in Aylam, & habitauerunt ibi, vsq; in hanc diem. & item venerunt Idumæi, & percusserunt multos ex Iuda: & ceperunt prædam magnã. Ita in 2. lib. Paralypome. De hoc bello tradit Amos, dicit Aedò persequutus est in gladio fratrem suū: & violauit misericordiam eius: & tenuit vltra furorē suū, & c. Eiusdē belli meminit idē Amos, cum reprehendit Philistæos, qui concluderunt captiuos Iudæos in Idumæam: cuius criminis accusat etiam Tyrios. ¶ Huius belli meminit hic noster Abdias, dicēs In

n 3 die

die cum stare aduersus eum. f. Iudæos quando capiebant alieni exercitum eius: & extranei ingrediebatur portas eius (extraneos & alienos vocat Tyrios, & Philistæos.) Et sine dubio nunquam Idumæi exercuerunt interfectionem in Iudam: nisi in hoc bello: vt eruditus constat. ¶ Ergo si Abdias meminit huius belli, planè vixit post bellum hoc, scilicet tempore Regis Achaz, sui bellum illatum est: aut tempore alicuius Regis sequentis: non verò tempore Regis Achab, qui præcessit Regem Achaz per duccentos ferè annos Et equidem vsque ad Achab, Regem Israelis & Ioram filium eius, Idumæa non solum non nocuit Iudæis. imò verò erat illis subiecta, vt in 4. Reg. habetur. Non ergo admiserat contra Iudæos scèlera, quorum eam accusat Abdias. ¶ Stat igitur probabiliter sententia, Abdiam non vixisse tempore Achab, Regis Israel, sed tempore Achaz Regis Iuda, vel successorum suorum, Achaz inquam, cui bellum intulere Tyrij Philistæi, & Idumæi, qui credulissimè tractauerunt deuictos. ¶ Et hoc bellum erit nobis lux, & stella, quã nauigantes per huius Prophetæ procellosū pelagus, còtinèntè rascipiamus.

4. Reg. 8

CAPVT I.

Iers. 49

Thom. 22

VISIO Abdie. Hæc dicit Dominus Deus ad Edom Audium audiuius à Domino: & legatum ad gentes misit, Surgite, & consurgamus aduersus eum in prælium. Hæc verba, & ferè totum hoc Abdie caput habetur apud Ieremiam, qui nobis alicubi Abdie erit interpret. Primò titulum sue prophetie: in didit Abdias, scilicet Visio Abdie, id est Deus Abdie lumen propheticum dedit: in quo vidit Abdias, quæ in hac prophetia pronunciauit. Igitur visio & reuelatio facta Abdie est, quæ sequitur, de lumine prophetico vide D. Thomam. ¶ 2. ait, Hæc dicit Dominus ad Edom, id est, vidit (ait Abdias) in lumine illo Deum, vidi insuper Idumæos, vidi Dominum etiam loquentem ad Idumæos verba, quæ in hac prophetia scribuntur, scilicet Ecce paruulum dedi te in gentibus &c. Testatur ergo Propheta, hæc verba esse Dei. ¶ 3. addit audium audiuius à Domino, id est, antequàm dicam verba Dei ad Edom, siue Idumæam, necessario dicam, quid eum loquentem cum Angelos auidiui Nã auidiui Dominum vocantem Angelum (siue bonum, siue malum parum refert) & misit Angelum illum legatum ad omnes gètes. Erat verò legatio talis

talis. Gentes surgite, & mecum ite in prælium, debellaturæ, & vastaturæ Idumæos, Prius ergo Dominus loquutus est ad Edom verba statim sequentia. Postea legatum misit, sed ne verborum filium interromperetur, prius de legato meminit Propheta. ¶ 4. Quia verò non solus Abdias Deum loquentem cum Angelo, quem legabat audiuit, sed & alij Angeli multi idèo inquit audiuius multi verbum Domini Angelum legatis. Tu interim lector lege historiam D. Iob: videbis Deum cum Angelis, imò cum Sathana loquentem.

¶ Item aduerte, Deus gubernat res humanas Angelorum ministerio, quod fusè explicat D. Dionysius de celest. hierach. ¶ Quomodo verò Angelus sua legatione v-

Iob. 1. 2
D. Dio. de
celest. hier.
ca. 42

Ecce paruulum dedi te in gentibus contemptibilis valde. Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum: exaltantem solium tuum: dicentem in corde tuo. Quis detrahet me in terram? Hæc sunt verba, quæ Dominus Idumæis dicebat, coram legato suo, & coram Propheta. Suntque verba accusatoria, quibus Dominus superbiam Idumæorum accusat. Ait igitur. Ecce ego te ætate maiorem, feci, vt esses dignitate minor. Nam constitui Iacob fratrem tuum minorem, vt dominum tuum: volens vt genus Esau seruiret generi Iacob. Rursum, quia Iacob dilexi, & Esau odio habui, planè feci vt Esau due Edom contemptibilis esset, nemo enim contemptibilior est, quàm is quem Deus odio habet. At verò tu. sciens quàm ego vellem, te esse subiectum, extulisti te, superbus vt lucifer factus es. Estque tibi inde orta superbia. quod habitares in terra nimis confragrosa; inter saxa prærupta, ac idèo suã naturã mutata. maxime verò quia regalis ciuitas, vbi solium regni Idumæi constituerunt, erat in loco excelso, inaccesso, & inexpugnabili ædificata. Quã causa dicebant Idumæi, Quis nos expugnabit? quis vincet? quis detrahet in terram? ¶ Habemus hinc Idumæam regionem esse saxosam, & cuius vrbes sint in præruptis saxis ædificata. Præcipue Themam, quæ erat ciuitas regia, vbi scilicet solium Regis erat: & vbi erant scholæ literariæ, de qua arbitror fieri hoc loco mentionem, de ea Amos dicit.

Gene. 27

Malach. 1

Amos 1

Si exaltatus fueris vt aquila: & si inter sydera posueris nidum tuum inde detraham te, dicit Dominus. Id est. Quia in rursissimis, & celcissimis locis habitas, dicis. Quis detrahet me? at ego tibi dicit, si inter sydera vrbes ædifica ueris, ex syderibus te in terram deiiciam. Tam enim mihi sublimia, quàm humilia

subiciuntur. ¶ Habemus hinc aquilam ad celsissima loca volare: & in arduis & inaccessis nidum collocare. Ideo via aquilæ in cælo incognita est.

Si fures introissent ad te si latrones per noctem quomodo conticis- ses? Nonne furati essent sufficientia tibi? Si vindemiatores introissent ad te nunquid saltem racemum reliquissent tibi? Quomodo scrutati sunt Esau? inuestigauerunt abscondita eius? Illud verbum conticis- ses, ex phraſi Hebræa significat, excisus esſes: æterno si- lencio sepultus esſes, cuius phraſis multa loca sunt testes. Iam sensus est. Si fures de die, si prædones de nocte ad te venis- sent, nunquid ita excinderent te, vt penitus destructus file- res? minimè quidem. sed furto quædam tibi eriperent, quæ- dam dimitterent: eriperent quidem quod tibi sufficeret: re- liqua tibi relinqueret. Similiter, si vindemiatores te vindi- miarent, aliquem saltem racemum in te prætermitterent. At verò hostes qui contra te venerunt ab Angelo legato mis- si, scrutati sunt omnia bona tua, vniuersos thesauros tuos, & nihil in te reliquerunt, planè quia legatus Angelus eos ductabat, & absconſa indicabat vt etiam Ieremias dixit.

¶ Habes lector effectum legationis angelicæ. Angelus facile mouere corda hominum potest. Citharedus ille, quietù Alexandrù è mensa, suo concentu prouocauit ad pugnam. Saram turmas Chaldæorum prouocauit ad prædam, multo magis Angelus bonus, quâ, & Dei virtute potest imitare gē- tes contra Idumæam, lege D. Thomam. Porro gētes à Deo per Angelum exasperatæ omnia rapiunt, vastant, incendunt, scilicet iussa diuina capeſſentes.

Vsq; ad terminum emiserunt te omnes viri fraderis tui: Illuserunt tibi: Inualuerunt contra te viri pacis tue: qui comediunt tecum ponent in- ſidias subter te. Non est prudentia in eo. Iudicio meo, Dominus ad prædictorum fidem faciendam, adducit exemplum: quod tempore Iosaphat Regis Iudæ, post mortem Achab Regis Israelis scribitur conſigisse. Id verò fuit. Venerum Dama- ſceni, Ammoabitæ, & Moabitæ, vt pugnarent contra Iosa- phat Regem Iudæ, accersuerunt hi Idumæos, & fecerunt eos sibi fœderatos. Conuentum est inter eos, vt illi è ripis Iordanis, hi verò ex patria sua in Ieruel, qui erat Iudææ, ter- minus, & limes congregarentur. Veniunt vtrinque & hi, & illi, sed illi paciscuntur inter se. de Idumæis occidendis, & funditus delendis. Ita enim Scriptura dicit. Conſurrexerunt filij Ammon, & Moab, contra Seir, id est Idumæos, vt interficerent, & delecent eos. Cum ergo Ammonitæ, & Mo-

abitæ eduxissent Idumæos à finibus suis in fines Iudæ, insidiis positis eos occiderunt, & deleuerunt. Hoc igitur est quod dicit Abdias Ammonitæ & Moabitæ tibi fœderati (venientes è Iordane, vt Ieremias ait) miserunt, & abduxerunt te, vsq; ad Ieruel, terminù Iudæ Illuserunt tibi & q tecum pacè firmauerunt, inualuerunt contra te, & quibus tu in eorum occurſu cibos preparasti, quiq; tecum comederunt, hi insidias tibi parauerunt. Neque fuit in te prudentia, vt eum doli caueres: qui tibi prudentissimus videbare. Sicut igitur olim hæc tibi. Deo prouidente contigerunt, ita & cõtinent quæ nunc tibi prænuncio. Nam profectò nulla vis humana poterat tunc regnum Iuda eripere ab illa tot hostium multitudine, sed ego legatum misi, qui hostes cõtra seipſos armauit: ita faciam, & nunc. ¶ Qui voluerit locum hunc intel- ligere, non de clade Idumæorum præterita, sed futura tem- pore Nabuchodonosoris, habebit ille quidem literam Ieremiæ sibi fauentem. Ego verò ita exposui, quia ita aperta litera sit.

Nunquid non in die illa, dicit Dominus, perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esau? Et timebunt fortes tui à meri- die: vt mieraui vir de monte Esau. Illud à meridie, Hebræis est יָמָן Themam, quæ vox meridiem significat, siue au- ſtrum. Igitur fortes à meridie sunt bellatores illi potentes qui habitabant in Themam, vrbe, quam Themam filius Eliphaz, nepos Esau ædificauit. Prædicit nunc Dominus fore, vt in die vastationis Idumæorum pereant tum Sapi- entes, tum fortes ex Idumæa, maximè ex Themam, regia ci- uitate, vbi literarum scholæ, & disciplina militaris maximè florebat. At verò pereuntibus sapientibus & fortibus Idumæis, necesse erat reliquos viros è populo, interire.

Propter inſectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te, confusio: & peribis in æternũ, in die cum stares aduer- sus eum: quando capiebant alieni exercitum eius: & extranei ingre- diebantur portas eius. & super Ierusalem mittebant sortem, ut quoque eras, quasi vnus ex eius. Illam partem propter interfectionem, Hebræus textus, Pagninus, Vat ablus, v. unsterus non clau- sulæ præſenti iunxerunt: sed præcedenti, at Hieronymus, & Pagninus. Tygurinus, & Clarius ita iungunt, vt ego scripsi, & ætate Hieronymi ita iungebatur. Et equidè cum vox, חֶמֶן che- tel, Hebræa interfectionem actiuam, quam Edom fecit, si Tygurin- gni fœderis: non verò passiuam quàm sustinuit, ideò sensus v. Clarius. truique disſunctionis idem penitus est. ¶ Iam ad textum.

¶ Iam ad textum.

¶ Iam ad textum.

Eodem.

Iere. 49
Ezaius.
Iob. 1

D. Thom.
2. par. 9.
111. ar. 2
¶ 3

3. Par. 20.

abitæ eduxissent Idumæos à finibus suis in fines Iudæ, insidiis positis eos occiderunt, & deleuerunt. Hoc igitur est quod dicit Abdias Ammonitæ & Moabitæ tibi fœderati (venientes è Iordane, vt Ieremias ait) miserunt, & abduxerunt te, vsq; ad Ieruel, terminù Iudæ Illuserunt tibi & q tecum pacè firmauerunt, inualuerunt contra te, & quibus tu in eorum occurſu cibos preparasti, quiq; tecum comederunt, hi insidias tibi parauerunt. Neque fuit in te prudentia, vt eum doli caueres: qui tibi prudentissimus videbare. Sicut igitur olim hæc tibi. Deo prouidente contigerunt, ita & cõtinent quæ nunc tibi prænuncio. Nam profectò nulla vis humana poterat tunc regnum Iuda eripere ab illa tot hostium multitudine, sed ego legatum misi, qui hostes cõtra seipſos armauit: ita faciam, & nunc. ¶ Qui voluerit locum hunc intel- ligere, non de clade Idumæorum præterita, sed futura tem- pore Nabuchodonosoris, habebit ille quidem literam Ieremiæ sibi fauentem. Ego verò ita exposui, quia ita aperta litera sit.

Nunquid non in die illa, dicit Dominus, perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esau? Et timebunt fortes tui à meri- die: vt mieraui vir de monte Esau. Illud à meridie, Hebræis est יָמָן Themam, quæ vox meridiem significat, siue au- ſtrum. Igitur fortes à meridie sunt bellatores illi potentes qui habitabant in Themam, vrbe, quam Themam filius Eliphaz, nepos Esau ædificauit. Prædicit nunc Dominus fore, vt in die vastationis Idumæorum pereant tum Sapi- entes, tum fortes ex Idumæa, maximè ex Themam, regia ci- uitate, vbi literarum scholæ, & disciplina militaris maximè florebat. At verò pereuntibus sapientibus & fortibus Idumæis, necesse erat reliquos viros è populo, interire.

Propter inſectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te, confusio: & peribis in æternũ, in die cum stares aduer- sus eum: quando capiebant alieni exercitum eius: & extranei ingre- diebantur portas eius. & super Ierusalem mittebant sortem, ut quoque eras, quasi vnus ex eius. Illam partem propter interfectionem, Hebræus textus, Pagninus, Vat ablus, v. unsterus non clau- sulæ præſenti iunxerunt: sed præcedenti, at Hieronymus, & Pagninus. Tygurinus, & Clarius ita iungunt, vt ego scripsi, & ætate Hieronymi ita iungebatur. Et equidè cum vox, חֶמֶן che- tel, Hebræa interfectionem actiuam, quam Edom fecit, si Tygurin- gni fœderis: non verò passiuam quàm sustinuit, ideò sensus v. Clarius. truique disſunctionis idem penitus est. ¶ Iam ad textum.

Affert Dominus causas cur peribūt sapientes, potētes & populares ex Idumæa, scilicet propter interfectionem, quia Iudæos miserōs crudeliter interfecerunt: vt initio huius prophetiæ dixi. Secunda causa, propter iniquitatem in fratrem Iacob, ea fuit, truculentissimè tractasse Iudæos. quos Tyrij & Philistæi in Idumæam concludere captiuos. Duo hic crimina resercentur: & occidere Iudæos fugientes: & captiuos iniquissimè torquere, quæ duo statim docebit clausula sequēs. Propter has duas iniquitates, & cōfusio ac pudor operiet te: & peritū in æternū vastantibus. ¶ Cum verò subdit, in die cum stares, explicat fusē scelus Edon, scilicet quod steterit cum Tyriis & Philistæis, aduersum Iudam fratrem, quod locius fuerit alienorum, scilicet Philistæorum, quando hi captiuos duxerunt Iudæos: & quando Philistæi, & Tyrij ingrediebantur victores portas vici Iacob. & quando victores, necdum peruenientes ad Ierosolymam, iam super bonis eius mittebant sortem scilicet sperantes se acturos de Ierosolyma triumphos. vt de aliis vrbibus egerant. ¶ Precor te lector hoc loco, attentissimè audias quæ dicturus sum, ne in huius prophetæ explicacione Rabini, & qui eos sequuntur Latine fallant. Ierosolyma frequenter fuit ab hostibus capta: nusquam tamen ab Idumæis.

2. Par. 1. 2. Capta primo fuit sub Roboam, à Sefac Ægyptio, sed non aderant ibi Iudæi. Fateor quosdam velle, Adad Idumæā sollicitasse Sefac Ægyptium vt Ierosolimam vastaret. sed eā rem siue textu asserūt: vt facile videbit qui librum Regum tertium legerit. imò profectò, vix tempore Sefac Idumæi reuixerant, omnes siquidem masculos eorum, ante 50. annos, Ioab Davidis dux internecione consumpserat. Igitur noster Abdias huius vastationis Ierosolymæ non meminit. neque tunc Idumæi Iudæos interfecerunt. Secundò

2. Par. 21 vastata est Ierosolyma sub Ioram Rege Iudæ, à Philistæis, & Æthiopiis. neque ibi Idumæos aduisse narratur. Tertio vastata est sub Ioas Rege etiam Iudæ, sed non scribitur

2. Par. 25 ab Idumæis, sed à solis Syris deuastata. Quarto vastatur ab Israëlitis tempore Amasi. sed neque tunc ibi aderant Idumæi. Quintò iterum vastatur ab Israëlitis sub Achaz, neque tunc socij fuerunt Israëlitis Idumæi. sed postea societatem inierūt eam Tirijs, & Philistæis, vt sæpe diximus. Et victos Iudæos ferociter occiderunt, & conclusos Idumæa captiuos crudelissimè tractauerūt. quod crimē exprobrat Abdias.

Et

Et non despicias in die fratris tui, in die peregrinationis eius. (2.) & non letaberis super filios Iudæ, in die perditionis eorum. (3.) & non magnificabis os tuum, in die angustia. (4.) Ne ingredieris portam populi mei, in die ruina eorum. (5.) Neque despicias & in malis eius, in die vastitatis illius. (6.) & non emitteris aduersum exercitum eius, in die vastitatis illius. (7.) Neque stabis in exitibus, vt interficias eos, qui fugerint: & non concludes reliquos eius in die tribulationis. Quia iuxta est dies Domini super omnes gentes: sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam conuertam in caput tuum.

¶ Quomodo enim bibistis super montem sanctum meum bibent omnes gentes iugiter: & bibent & absorbebunt: & erunt quasi non sint. Si iungas extrema horum verborum cum eorum principio, colliges hunc sensum esse. Iuxta est dies domini super te Edom, & super finitimas tibi gentes. In eo die sicut vastasti, vastaberis: sicut tribuisti, retribuetur tibi in caput tuum. veniet in te, tanta erit vastitas tua, vt non liceat tibi ridentibus & iridentibus oculis Iudæos videre: vt vidisti, quando sub Achaz eos resisti, & despexisti, quando captiui è loco suos, in Idumæam peregrinati sunt. (2.) tunc non licebit tibi lætari, vt lætatus es, quando eos ab hostibus occidi vidisti. (3.) non licebit os tuum magnificè aperire in gloriam tuam, & iniuriam Iudæorum: sicut aperuisti in eorum angustia. (4.) Neque licebit triumphū agere per portas vrbium hostium tuorum, sicut egisti, eū sub Achaz, corā te corruit frater tuus. (5.) Neque licebit tibi cum tuis fœderatis in cachinnos solui cōtra hostem, vt fecisti contra Iudam, quando vastabatur abs te. (6.) Neque effundes totum te contra exercitum hostium, vt te emisisti, & totum cōtra Iudam effudisti, cum ille vastaretur. (7.) demum neque in biuijs stabis ad interficiendū, qui venerat fugiens: neque eius captiuos in Idumæam concludes, vt olim fecisti. ¶ In vniuersum tibi d Edom, ita prænnatio: sicut biberunt calicem amaritudinis, scæcis, & vastitatis, ij qui in Ierusalem & in Sion monte sancto meo habitauerunt: ita bibes & tu, & omnes finitimæ gentes. Bibent inquam, & deglutient: velint, nolint. Erant igitur ac si non fuissent. peribit enim memoria eorum. ¶ Hanc Idumææ vastationem prædixit Isaias: & Ieremias iisdem ferè verbis, quibus nunc prædixit Abdias Amos item in scelere quarto philistæorum Tyriorum, & Idumæorum vt ibi fusē mihi dictum est. ¶ Cōpleuit eam prophetiam Nabuchodonosor: Tyrum vastans Ammon, Moab, Iudæam, Idumæam, & Ægyptum, vt tradit

Sup. hoc c.

Amos. 1

Isai. 34.

Ierem. 49.

Amos. 1.

Anton. 1.

par. 2. 4.

Hieron. in

Isai. 34.

Isai. 34.

Et in monte sion erit saluatio: & erit sanctus. ¶ Et possidebit domus Iacob eos, qui se possederunt. Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula: & succendetur in eis: & denotabunt eos: Et non erunt reliquie domus Esau: quia Dominus loquutus est. Idumæi, ad quos præcedens prophetia facta est, dicere poterant. Si contra nos scruet Deus, etiam contra suos Iudæos scrueturus est: æqua nobis & illis fors manet. Huic Idumæorum responso Dominus occurrit dicens. Grandis erit differentia inter vos & illos, nam vos olim sine euasione peribitis. Iudæi tamen non ita. Nam licet captiui ducantur in Babylonem, inde tamen euadent, & redibunt in montem Sion: ibi erunt, qui inde euadent, erunt, scilicet in monte Sion, regentes & gubernantes populos suos: ut olim in eo monte erant, qui populos gubernabant. Et in eodem monte erit Sanctus Dominus: in templo, quod illi reedificabitur, habiturus, ¶ Iam hæc salus, & hic Sanctus continenter, & sine interruptione in Sionis monte durabit, vsque ad tempora Machabæorum, quando per Antiochum Sionis arx fuit à gentibus capta: & Iudæi agentibus possessi. id verò exiguo tempore durauit. Nam statim per Machabæos, Iudæi à gentibus possessi, eas subegerunt & possederunt, vide historiam Machabæorum. Quia verò hæc prophetia nostri Prophete specialiter contra Idumæam clamat: ideo subdit, quòd postea rerum euentus impleuit, scilicet, Iacob erit ignis, & Edom, siue Idumæa erit stipula, quam Iudæa flamma comburet, & absorbebit: neque ex Idumæis reliquias dimittet. Quod completum est, quando Iudas Machabæus debellauit filios Esau, qui erant in Idumæa: qui Iudam fugientes, in turribus se concluderunt Iudas velut ignis, Idumæos exussit, ut stipulas, Incendit, inquit, turres eorum igni, cum omnibus, qui in eis erant.

¶ Norandum porò est vehementer verbum illud, in monte Sion erit saluatio & Sanctus. intelligitur enim ita, Continenter, & perpetuo erit ibi saluatio, & Sanctus. Planè quia non solum durauit vsquæ ad Machabæos: sed ex eis vsque ad Christum, qui in monte Sion instituit Eucharistiam, quæ est euasio, & saluatio nostra: & in eundem montem, & in idem cœnaculum, vbi est Eucharistia instituta, venit etiam Spiritus sanctus, veritissimè Sanctus. Quod cœnaculum in sacerrimum templum cõuersum, vsque ad tempora

potæ nostræ durat, ut Saligniacus docet: & vsque ad finem est duraturum, ut hæc propheta demonstrat.

Et hereditabunt hi, qui ad Austrum sunt, montem Esau. Et qui in campestribus Philistiim, & possidebunt regionem Ephraim, & regionem samaria. Et Benjamin possidebit Galaad. Regio Iudææ ad meridiem habet Idumæam, seu montes Esau, & ex hac parte est Iudæa montuosa. Nam ad Austrum habet Iudæa montes Maon, & Carmeli: qui Idumæam à Iudæa disterminant, ut est videre in tabulis Ziegleri. Reliqua Iudææ sunt ferè campestria, Rursum Benjamin situs est ad Orientem Iudææ: & à Iudæa (testantibus Prophetis) comprehenditur, quia ad regnum Iudææ pertinebat, igitur eorum regnum Iudææ erat diuisum in montana ad Austrum: in campestria ad Occidentem, & Boream: in Benjamin ad Orientem.

¶ Dicit nunc Propheta futurum, ut Iudæi habitantes in montaneis ad Austrum possideant sibi finitimos Idumæos, in monte Esau habitantes. Rursum Iudæi habitantes in campestribus, (vbi est Eleuteropolis, Iether, Lachis, & aliæ vrbes Iudææ occidentales) possideant proximos Philistæos. Sunt enim Philistæi ad Occidentem Iudææ, his dictis vrbeb. vicini. Alij verò Iudæi habitantes in campestribus, qui respiciunt Boream possideant regionem Ephraim, & Samariæ. Nam licet hæc regiones sint vicinæ Beniamitis, quia tamen his cessit prouincia Galaad, ideò Borealibus Iudæis cessit Borealis etiam Regio, Ephraim & Samariæ. Demum Beniamitæ (inquit Abdias) possidebunt Galaad.

¶ Queris Lector quando hæc fuerint completa? Ego sine dubio credo, implera tempore Machabæorum, qui cum regiones diuiderunt victoribus, quas victis eripiebant, Australem Idumæam, Australibus dedere Iudæis, Philistæos Occidentales, Iudæis qui ad Occidentem habitabant. Porò regionem Samariæ dederunt Iudæis ad Boream habitantibus? & regionem Galaad Beniamitis, ut quisque haberet, quod sibi magis accommodum erat. ¶ Porò Machabæum expugnasse montem Esau, siue Idumæam, habes 1. Machab. 5. a. Expugnasse Philistæos, 1. Machab. 5. b. demum expugnasse maximam regionem Galaad, habes 1. Machab. 3. d.

Et 5. d.

Et transmigration exercitus huius filiorum Israel, omnia Chanaanorum vsque ad Sareptam. Et transmigration Ierusalem, quæ Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri. Locus hic difficillimus est, post cuius diutinam expansionem, visus sum mihi eius genuinam explicationem inuenisse, quam vt ego aperte & ordine tradam, hinc ordiri volo. Sarepta ciuitas erat Phœnicæ iuxta Tyrum eratque celebris ob Eliam, qui in ea commoratus est. Ideo eius hoc loco sit mentio. ¶ Pro Bosphoro Hebræis est שפרא Sepharad. quam omnes Hebræi constanter affirmant esse Hispaniam: eam Hier. ex Iudæi cuiusdam auctoritate, Bosphorum nominauit: nos Hesperiam dicimus: nomine Hebræo parum immutato. Iam certum esse debet, posteros piorum Israëlitarum, qui sub Salmanassar transmigraverunt in Mediam, in Israellem reuertisse: vt nos annotauimus super Osee, & Amos, ex Thobiz auctoritate, qui id ita asseruit. Hos Israelitas, qui cum Zorobabele in Israellem redierunt: vocat Abdias hoc loco, transmigrationem exercitus filiorum Israel. Quia videlicet olim in Mediam transmigraverant: & inde redierant. ¶ Videndum nunc est, quæ fuerit transmigration Ierosolymæ, quæ erat in Hispania: & credendum omnino est, quod cum Nabuchodonosor Ierosolymam expugnauit, tunc multi Ierosolymitani ex Ierosolyma in Hispania incommigrarint. Erat enim tunc Hispania notissima, tam ex eius felicitate: quam ex vicinorum Phœnicum negatione. Siquidem post Italiam primum locum felicitatis Plinius Hispaniæ in toto orbe concedit. Et Tyrij, atque Sidonij mercaturam in Hispania faciebant. Nam ex Sidonijs Phœnicibus, nostram Sidoniam nomen accepisse fama est, vt ex Tyrijs nostram Serez. Nunc ad rem. Hi Ierosolymitani qui in Hispaniam concesserant, cum audiunt famam Machabæorum: quod per eos totus Israel restituebatur, regrediuntur ad patrios fines. & hos vocat Abdias, transmigrationem Ierosolymæ.

¶ Restat vltimum, quomodo transmigration ex Israel possederit Chananæos vsque Sareptam: & transmigration Ierosolymitarum ex Hispania possederit ciuitates Austri. Si vis lector eam rem intelligere, & in eius intelligentia quiescere, statue coram te regnum Iudæ: id est tribum Iudæ, & Beniamin. Tum intellige ad Austrum Iudææ esse pelum. se Idumæam: ad Occidentem, Philistæos: ad Boream regnum

Rabini.
Hieron.
Osee. 1.
4. Re. 17

Osee. 1.
Tob. 7. li.

4. Re. p. 2.
multi.

P. li. 7.
c. 7. li.

gnum Samariæ: ad Orientem regionem Galaad. Sed iterum summopere nota, ad Austrum Iudææ, non solam esse Idumæam, sed etiam vrbes alias, quas tribus Simeon olim habitabat. Rursum ad Boream Iudææ non solam esse Samariam, sed inde erant loca Chananæorum vsque ad Sareptam. Erant scilicet Galilæa inferior, & Galilæa gentium. Hæc omnia ad oculus videas in tabulis Ziegleri.

¶ Cum igitur dixisset Abdias terram a Machabæis ita diuisam, vt australibus Iudæis Idumæa obueneret: Campetribus Iudæis Philistæa: & Samaria: Beniamitis, Galaad: dicendum ei erat, cui obuenerent ciuitates reliquæ Australes, iuxta Idumæam, vbi Simeon habitauit, cui etiam obuenerent reliqua ad Boream loca Chananæorum. Hoc nunc dicit: asserens transmigrationi Israelitarum ex Media, data omnia loca Chananæorum vsque ad Sareptam: & transmigrationi Ierosolymitarum ex Hispania, datas Austri ciuitates, vt videlicet vtraque transmigration gauderet se in proprijs sedibus fuisse locatam. Sed transmigrationi Israelis, vt pote maior, omnia Chananæorum loca fortitur, vbi scilicet prius habitauerat. Transmigration vero Ierosolymitarum: vt pote minor, non regiones fortitur: sed vrbes Australes. Has porro Iudam obtinuisse habemus, primo Machabæorum quarto, nam per harum vrbium campos Iudas suos hostes persequitur. Rursum Simonem fratrem Iudæ obtinuisse loca Chananæorum, id est vtramque Galilæam, habemus primo Machabæorum quinto.

¶ Igitur curauit Abdias docere vniuersam terram, quam promissit Deus Moyse fore ab Israelitis possidendam, fuisse ab eis sub Machabæo possessam, vt ita possideretur post Hebræorum transmigrationem, vt fuerat ab eis ante possessa.

¶ Iam verò, vt per Iudam & fratres eius infelices Hebræi ex captiuitate in proprios, fines reuocantur: ita per Christum & Apostolos nos Christiani, ex infelici sub peccato captiuitate, in gratiam & virtutes, vt in patriam nostram reuocamur: omnia enim contingebant illis in figura.

Et ascendens Saluator in montem Sion, iudicare montem Esau. ¶ Et exis Domino regnum. Ad literam Seruatores gentis Hebrææ post eius captiuitatem, & reditum è Babylonia, fuerunt Machabæi: qui vt diximus, Idumæam expugnarunt. Neque

Ziegler.

Mac. 4. b

1. Mac. 5. c

Daut. 1. r.

1. Cor. 10.

1. Mac. 5. c

Neque enim legimus alios saluatores Iudeorum post eorum captiuitatem. De his igitur prænuntiat Abdias, vt in arcem Sion (vbi regia, ac ideo iudiciaria potestas residebat) Machabæi ascenderent, negotia Idumæorum, eis subiectorum cognoscere, & tractaturi. Nam quia Idumæi erant Iudeorum hostes acerrimi, illorum negotia & causas Iudæi ipsi tractare volebant: nulli alij Iudæi eas committerent: verebantur enim semper eorum defectione.

Cum igitur terra promissionis diuisa Iudæis esset: vt in particulis præcedentibus dixit Abdias: & Idumæa esset illorum gubernationi & iudicio subiecta, tunc omnes videbant regnum Domini esse in Iudea. Diuino siquidem beneficio, Machabæi regnum, iam ferè sepultum Domino reddiderunt, vt in eo Deus coleretur, & adoraretur: regnumque ipsius esse diceretur. Si emicuit regnum Dei, Machabæis suos hostes bello vincentibus, & subiectos suo iudicio gubernantibus, quanto potius emicuit, Apostolis urbem sua doctrina debellantibus: & in monte Sion, suo iudicio & concilijs ecclesiam administrantibus?

* * *

FINIS PROPHE-
tæ Abdias.

I N I O N A M.

DOMINVS docet per hanc historiam longæ penitentiam portum nobis esse tutissimum, in quo si consistamus, etiam si Deus mille super nos fulmina caesa promittat, ab eorum nullo lædemur: imo Dominus tenetur illa, ne cadant. Vult enim Deus id à nobis certissimè credi, ab eorum maiorem rationem haberi misericordiam suam, quam veritatis suam: vt si alterum deficere debeat, potius veritas deficere videatur, quam misericordia.

CAPVT I.

Factum est verbum Domini ad Ionam filium Amathi, dicens, Surge & vade in Ninive ciuitatem grandem: & prædica in ea. Quia ascendit malicia eius coram me.

Scriptura tria nos de Iona docet, & quod fuerit filius Amathi, & quod fuerit natus in Gethopher, & quod vixerit tempore Ieroboam, filij Ioas Regis Israël: cui multa scelicia prænuntiari. hæc leges 4. lib. Regum. Fallitur ergo vocatus Epiphanius, docens Ionam fuisse ex Chiriathma, non longè ab AZOTO. imò longissimè ab AZOTO, scilicet ex Gethopher, que est in tribu Zabulon. cum AZOTUS sit prope tribum Simeonis. Rursum falluntur maximè Rabini, & qui eos Latini sequuntur, credentes Ionam fuisse filium mulieris Sareptanæ, quem Elias è morte ad vitam reuocauit. Est is maximus error. Nam si Ionas est filius Sareptanæ, & Sareptana non erat Hebræa, sed Gentilis, vt docet Dominus apud Lucam, igitur Ionas, non Hebræus, erat, sed Gentilis: quod est grandis error. Tum filius Sareptanæ natus est in Sarepta, vt videre est in 3. Regum. At Ionas hic nascitur in Gethopher. Vocatur Gethopher in tribu Zabulon, ad differentiam nobilissimæ ciuitatis Geth, quæ erat in Philistia. Igitur Ionas noster, prophetandi munere clarus, vt qui Regi Israël prospera nuntiavit, iubetur à Domino, vt eat in Ninuem. Ninive erat clarissima ciuitas orbis. Edificata fuit à Nino, quem S. Scriptura vocat Assur. Ninus verò fuit filius Beli, ait Raphael. & cum Nembroth edificaret Babyloniam, Ninus Nembrothi imperium contemnens, egressus est è Chaldaea, vbi Babylon edificabatur, & abiit in Assyriam.

4. Re. 14.
Epiphanius.

3. Re. 17.
Luc. 3.

3. Reg. 17.

Genes. 10.
Relatus.

riam, & in Campis Atur (sive vt Hibræi ex lingua proprietate proferunt, in campis Assur, ita ex Nini seu Assur nomine vocatis) ædificauit urbem, quam ex suo nomine Ninum vocauit. Hebræorum verò lingua, vocauit Ninive. Ac dīficata verò est inter Licum fluuium, & Tigrin. vt habet Vopelius. & ædificata est annis octo, denis hominū millibus eam extruentibus. vt habet Raphael Volateranus. Cōtinebat porrò sub vno muro quatuor ciuitates, scilicet Ninive, Rohobor, Resem, & Chale. vt asserit Anius super suo Beroso. (pro Rohobor legimus nos plateas) vnde iam incredibile non est, habuisse Ninive trium dierum iter. Porrò licet Eusebius velit. Niniuem vocatam Nisibinam verò longissimè distat Ninive à Nisibi: Hæc enim iuxta Euphratem erat illud iuxta Licum. Nisibin Theodoritus vocat Antiochiam Migdoniæ. asserens eam fuisse limitem imperij Romanorū. in qua Episcopus erat Iacobus Nisibenus vir magna sanctitate conspicuus. Erat porrò Ninive regia Assyriorum. Quam dicunt, à Sardanapalo vltimo Rege Assyriorum. nimis exultam, & nimis opibus auctam. planè vt in qua ipse habitabat, & suos thesauros habebat, vt habet Herodotus. certè Amintas apud Athenæum, lib. 12. ca. 12. Sardinapalum Nini Regem dicit. vbi lector multa de eius deliciis legere poteris. Porrò quia Ieroboam, filius Ioas, incipit regnare in Israel cum Sardinapalus incœpit in Ninive (vt Eusebius tradit) nimis aut certum, aut credibile est, Ionam in Ninive prædicasse, cum Sardinapalus regnabat in ea. Siquidem post Sardinapalū non erat Ninive caput regni, imò destructa videtur. Nā Assyriorū regno destructo, regnum in Medos translatum est: & Ninive erat sine Rege. vt idem Eusebius habet. Certè licet postea reedificata fuerit, pristina tamen maiestate, & frequentia carebat. Ergo Ionas prophetat in Ninive, sub Sardinapalo. sub quo Syti (vt Strabo vocat, vocat & Chitarchus apud Athenæum vel Assyrii (vt Sacra Scriptura nominat) à Medis sunt euersti: & eorum regia, scilicet Ninive diruta. Hanc rem fusiū in nostra Historia videbis. Quod autè Ionas ait, Ninive fuisse ciuitatem grandem, habetur etiam in Genesi. & confirmat Strabo, dicens eam Babylonia fuisse maiorem. Habuit verò Ninive 400. stadia. vt Græzus super Iustino retulit. imò habuit in ambitu stadia 480. vt Diodor⁹ author est. Habuit verò hæc stadia cum primum ædificabatur. Nam postea

postea crescentibus opibus, ampliora illa efficeretur. ¶ Et hinc subluere incipit ratio, cur Dominus cum alios Prophetas ad Iudæos, & Israel emiserit, Ionam miserit ab Assyrios causa fuit, quia nulla erat tūc in orbe celebrior ciuitas, quam Ninive. caput scilicet omnium ferè Asiæ regnorum, vt ad Romam missus est Petrus, ad Meliapor Thomæ. Erat enim Thomæ tempore Meliapor illustrissima Indie ciuitas vt Barros ait. ¶ Ergo in visione prophetica videt Ionas Deum, dicentē, Surge Iona, vires lunc, accingere: & vade in Ninive, totius orbis inelytam urbem: in quam (vt ego ctedo) Iudæi multi confluere solebant, causa negotiationis: & forsitan in ea (vt in Meliapor) suam synagogam habebant, & Dei miracula apud se facta narrabant. Erant enim tūc miracula Eliæ & Helisæi nimis recentia: & vt credidi, par est, in omnium ore versabanur. ¶ Vade, inquit Dominus, in Ninive, quia ascendit malitia eius coram me. Simile habes in Genesi. Clamor ait. Sodomorum multiplicatus est: & peccatum eorum aggrauatum est, &c. Ergo, vt erat vrbs maxima Ninivæ, ita peccatis maximè abundabat: sed quantum suspicor, speciatim abundabat pauperum iniuriis: qui quoniam oppressi ad Deum clamabant, clamor malitiæ ascendisse dicebatur. Nihilominus habemus ex hoc loco malitiam, peccata, & crimina contra peccatores ad Deum clamare. Ira Iacobus. Ecce, inquit, merces mercenariorum, quæ fraudata est à vobis clamat, & clamor eorum in aures Domini introiuit. Et Abacuc, Lapis de pariete clamabit: &c. ¶ Ergo etiam si pars læsa sileat: etiam si qui lesit, à læso veniam extorqueat, adhuc malitia clamat coram Deo: adhuc sanguis Abel clamat contra Cain.

Et surrexit Ionas, vt fugeret ibi Tharsis à facie Domini: & descendit in Ioppem, & inuenit nauem, emitem in Tharsis: & dedit nauulum eius: & descendit in eam: vt iret cum eis in Tharsis, à facie Domini. Quenam Tharsis fuerit varia doctorum opinio est. Chaldeus interpretes, quem sequitur Hieronymus, vult simpliciter Tharsis in ire significare, vt sit sensus. Ionas surrexit ex Israel, vt fugeret in mare. At verò certū esse locū, non verò maris nomē generale, hic ipse textus iudicat: ait enim, descendit cum eis, scilicet, aliis sociis, vt iret cum eis in Tharsis. Alii voluerunt Tharsis fuisse Prouinciā Indiæ, in quam Salomon olim naues mittebat, quæ ei aurum afferbant, dentes Elephatorum, & cetera. vt habetur libro tertio Regum, ita fusiè dicit Abulen. super cap. 8. lib. secundo Pa-

ralipomen. Sed equidem Tharsis, in quam voluit Ionas ire, non erat hæc Tharsis, in quam Salomon classem amandabat: & tertio quoq; anno, aurum afferebat. Nam Ionas iturus in Tharsin suam, venit in Ioppem portum celeberrimum: vt inde Tharsin veniret. at in Tharsis Salomonis clasfis ibat ex Afiongaber, propè Ailam, ad oram maris Rubii, vnde in Indiam erat certa & breuis via. Et solentibus ex mari Rubro, per Arabicum, ad leuā adest prouincia Tharsis, vt in Geographia videre est. lege tertium librum Regū. & 2. libr. paralytom. Vide etiam in 2. Paralytom. quomodo classem parauertit Iosaphat & Achab, vt irent in Tharsis, quæ etiam Ophir hoc loco, & in 3. Regum appellatur. Repugnet, quantum velleit Abulens. Placuit igitur Theodoro, Vatablo, & aliis, Tharsin Ionæ esse Cartaginem Didonis, quæ nunc Tunetum vocatur. quamuis Tunetum dicitur nunc ædificata in loco, ab antiquo Carthaginis diuerso: licet parum distante. Ratio quæ Theodoretum coegit ea est. quod Ezech. 27. pro Tharsis Hebræo, nostra translatio Carthaginensis habeat. Huic sententiæ applaudit textus, quem exponimus. Tum quia ex Ioppe facilis est in Tunetum nauigatio, nec admodum lōga, id est, ab Ioppe, quæ in principio Ægypti, est, per oram Ægypti, vsque ad Carthaginens, quæ in Africa Ægypto conterminata erat. quod facile videri in Vopelio potest. Tum, quia erat tunc Carthago Phœnicibus nota. erat enim Dido Carthaginis fundatrix ex Phœnicia. Doctus Forerius Tharrestum dici putat. vnde olim auri copia afferebatur. neque verò multam à Charthagine distat.

¶ Ioppe portus est celeberrimus, nunc Iassa vocatus: per quem omnibus ex Europa Christianis ingressus patet. ad Ierosolymæ loca videnda. Stephanus dicit eam ædificatā ab Aeoli filia, vxore Cephei, quæ urbem ædificauit. In qua Strabo dicit, Andromadem monstro marino fuisse expositam, Raphael dicit. nunc Zapho à barbaris appellari.

¶ Reliquum est hoc loco dubium implexum, quomodo Ionas semel, ac iterū dicat se à facie Domini fugisse. Num non Spiritus Domini repleuit orbem terrarum? Num non Ionas sciebat verba illa. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? & cætera. Responderi poterat, multo fuisse Adam sapientiore: quàm Ionas. at fugit Adam à facie Domini, & abscondit se. Celebrare enim est illud Gregorij, Oculos claudit culpa. sed responsio legitima sumitur ex hic

his: quæ super Amos diximus. Prophetæ olim erāt religiosi in communi domo habitantes, vt nunc monachi nostri. His Prophetis exhibebat Dominus specialem præsentiam suam: se illis in lumine prophetico demonstrans, Hanc Domini præsentiam Ionas fugiebat: hanc quæ cum religiofis familiaritatem. ¶ Illud porro verbum. dedit naulum, docet vsum tunc fuisse, portorium dari in nauis ingressu.

Dominus autem misit ventū magnum in mare: & facta est tempestas magna in mari: & nauis periclitabatur conteri. Et timuerunt nautæ. Et clamauerunt viri ad Deum suum. Et miserunt vasa, quæ erant in nauis in mare: vt alleuaretur ab eis. Et Ionas descendit ad interiora nauis, & dormiebat sopore graui. Et accessit ad eum gubernator: & dixit ei, Quid tu sopore deprimeris? Surge & inuoca Deum tuum: si forte recogitet Deus de nobis, & non pereamus. Primum docemur, quàm domini nauium cauere debuissent ne viri iniqui nauem conscenderent. quàm cauēdū esset ducibus, ne in bellum iniquus adnumeraretur, vt enim vnicum putre pomum cætera, quamuis sana, putria facit: ita à noxiō vno, multi lædūtur innoxij. Inuigilet ergo quiuis paterfamilias, ne in domo sua commorentur iniqui: Igitur propter fugā Ionæ, nauis proxima erat in periculo, vt cautibus illis cōteretur. ¶ Secundò Timuerunt, inquit, nautæ periculis, & tempestatibus assueti, minimè in eis timere solent: Sed videntes hanc, quæ iactabantur vehementissimam esse, esse quæ dissimilem iis, quibus eatenus iactati erant, crediderunt à Deo, non ad eò à natura mitti, ideò timuerunt. & qui in nauis erant eorum timorem intellexerunt, & à Deo excitari credentes, vnusquisque Deum suum inuocabat: rogabat quæ, vt quam excitauerat tempestatem auerteret. Quàm igitur omnia Deo ad nutum obtemperant: ¶ Tertio intellige conuenisse in eam nauim variorum rituum homines. s. Phœnices, Philistæos, Iudæos, A malechitas, & similes. ideò suum quisque Deū inuocabat. Siquidem in rebus desperatis. nullum est, nisi à Deo, præsidium iuxta illud, Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est. Clamauerunt ad Dominum & c. ¶ Quarto nota. Sicut Apostoli præ tristitia, & mœrore altū dormiunt: & nesciunt, quid Christo interroganti respondeant: ita Ionas animi mœrore confectus, hominum conspectum fugiens descendit in nauem, ibiq; dormit. Id verò Dñs procurabat, vt descensu suo & somno, Christi in sepulturam descensum, & in ea, mortis somnum præfigu-

ratet. Simulque docuit Ionas, quam sit periculi plenissimum, semel à Deo descendere, si enim discesseris sensu commun velut priuaberis. Nam profe cto sensus communis, defectus erat, in tanto periculo, in quo etiam infideles Dei præsidia

hoc cap. quærunt, Prophetam somno se mancipare. ¶ Quinto obserua, quia Ioppe erat in regione Iudæorum. (Erat enim in tribu Ephraim) ideo necessario Nauclerus audierat mirabilia magna, quæ Deus Iudæorum in terra illa designauerat, ac ideo sciebat Deum Iudæorum maiorem esse Diis suis. Non enim est Deus noster, vt Dijeorum: & inimici nostri sunt iudices. Cum ergo ex habitu cognosceret Ionam esse Iudæum, & vt ego credo, ex veste nouerat esse religiosum, hac ratione eum in nauis imo quæsiuit, & vt Deum cæli roga- ret, admonuit. confidens, scilicet potius in eius quam aliorum oratione.

Deut. 32.

Et dixit vir ad collegam suum, Venite & mittamus sortes & sciamus quare hoc malum sit nobis, Et miserunt sortes: & cecidit fors super Ionam. Et dixerunt ad eum, Indica nobis, cuius causa malum istud sit nobis? quod est opus tuum? quæ terra tua? & quo vadis? vel ex quo populo tu es? Et dixit ad eos, Hebræus ego sum: & Dominum Deum cæli ego timeo: qui fecit mare & aridam. & timuerunt viri timore magno, & dixerunt ad eum, Quid hoc fecisti? Cognouerunt enim viri, quod à facie Domini fugeret: quia indicauerat eis Ionas. Et dixerunt ad eum, Quid faciemus tibi, & cessabit mare a nobis? Quia mare ibat, & intumescibat super eos. Et dixit ad eos, Tollite me, & mittite me in mare: & cessabit mare a vobis: scio enim ego, quod propter me tempestas hæc grauis, venit super vos. Et remigabant viri, vt reuenterentur ad aridam: & non valebant: quia mare ibat, & intumescibat super eos. Et clamauerunt ad Dominum, & dixerunt: Quæsumus Domine, ne pereamus in anima viri istius: & ne des super nos sanguinem innocentem. Quia tu Domine sicut voluisti fecisti. Et iulauerunt Ionam, & miserunt in mare. & stetit mare à feruore suo. ¶ Et timuerunt viri timore magno Dominum: & immolauerunt hostias Domino: & vouerunt vota.

qho. 2.2.

2.5. a. d.

¶ Primum obserua, neque gubernatorem nauis, neque remiges eius sortes misisse, neque enim tanta nauis tactatio in tam presenti periculo, tantum otij eis concedebat, vt sortes mittere vacaret. Igitur cæterorum, qui in nauem conueniant hæc vox fuit: Deo scilicet inspirante, vt sortes mitterentur, & in eam sortitionem omnes conuenirent. ¶ Quod si roges an liceat mittere sortes, ad D. Thomam te remittam: quo si cares breuiter audi, Si quæris sortes: è fortuna vanè quæris. Si quæ

Si quæris à stellis, & cælo falso, aut planè incertè quæris. Si quæris à Deo, quando humana ratione poteris inuenire, & quæris, malè à Deo quæris tantas enim illum. Si enim illum tibi constare poterit, quis dignior sit honore, opibus, aut dignitate: tentas Deum super ea re, sortiendo, At non est peccatum sortibus à Deo requirere, cum reuerentia: quando aliis inueniri nequit, quod quæris. Ita sortibus Iosue partitur terram promissam. Idem per sortem deprehendit Achab. & apostoli sorte deligunt Mattheum. Similiter hi viri, super causa tanti mali, quod ex Deo irato venire intelligebant, sortiuntur. Admonebat enim Deus horum animum interius, eam tempestatem propter alicuius, qui in nauis erat nequitiã ita quærire. ¶ Cæcidit inquit, fors super Ionam, verè enim dixit Sapiens. Sortes mittuntur in sinum: sed à Deo temperantur. vt, scilicet, cadant, vt voluerit ille. ¶ Indica, nobis, aiunt, blandè & benignè eum interrogant. Nam Hebræa littera dicit, Indica, quæsumus, nobis. Quod est opus tuum? quo te scilicet exeres. num ariolus es, magus, aut maleficus quos viuere non patitur Deus, grassator ne, aut ficiarius: quos natura non sustinet.

Num. 33.

Infue. 7.

Acto. 1.

Pro. 10.

Deut. 18.

¶ Subdunt, quæ terra tua? quasi dicerent, scimus quo vadis scilicet, in Tharsis, nescimus tamè an venias, ex aliqua terra multis sceleribus maculata: quæ tibi hærent, & propter quæ nos hæc iniuriã patimur. ¶ Demum quærit, quis tibi populus est? ex qua gente & genere tu es? vt tibi generis crimen adhe-reat & eius sanguis à te requiratur. ¶ Ad interrogata respõdet Ionas, Hebræus ego sum, en responsio ad quæstionem de patria & gente. Et Deum cæli timeo, id est, nihil flagitij commisi, en responsio ad quæstionem, de opere meo. Itaque responsio est, ex gente omnium religiosissima sum: & ego religiosus sum: nullo scelere commaculatus. Tu hic lector maxime nota, Ionam totam suam peregrinationem viris interrogantibus exposuisse, scilicet, quod Propheta esset, quod mandato Domini repugnauit, quodque Deum fugiens eam nauem conscenderit. Ideo in littera subditur quod viri timuerunt timore magno scilicet ea verba ex ore Ionæ suscipientes, & ideo interrogauerunt Ionam Cur istud fecisti, id est, cur Deo nõ obedisti? cur fugistis? & textus subdit. Nouerunt viri Ionam fugere facie Dñi, videlicet, quia Ionas indicauerat. Certè quæ cū Ionas diceret, è religiosa gète sū & religiosus ego sū viri cogebat cū quò igitur fors cecidit in te? Hæc ratio Ionam, otã causã faceri cogit. ¶ Audita cõfessione reus viri dicitur, Si

Genes. 9.

Ioan. 15

propheta es, tu in te sententiam profer. Dic quid faciemus, vt mare non ita desæuiat? Tunc Ionas mitte me in mare. Id equidem potuit dicere Ionas, maiorem liquidè charitatè nemo habet quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Quod si Curtius tantopere laudatur, quod impestilentem lacum, ob patriæ salutem se coniecerit, quod ille facere non poterat, quantò potius laudetur Ionas, qui non se in mare coniecit, occidere enim se ille nequibat: sed se coniciendum aliorum manibus, vt sanctè poterat, exposuit? Ego occidere me nequeo: exponere verò me possum, vt ab aliis occidar vide Soto lib. 5. de iusti. q. 1. ¶ Remigabant, inquit, viri, vt reuertentur ad aridam. Mihi proculdubio mirabile est, quam hi exhortebant homicidium: sed id faciebant, quia Ionam innocentem agnoscebant, id est, nullo hominum facinorosorum crimine inquinatum, idèd omnia quæ poterant, remedia tentauerunt, ne eum in mare deicerent. quibus frustra tentatis, ad preces conuertuntur, & ira precantur. ¶ Obsecramus Domine: ne quæsumus percamus propter mortem, quam huic homini inferre curamus: neq; ponas super nos innoxium sanguinem eius, id est, ne vindictam à nobis sumas, quòd in fontis sanguinem effudimus: quia tu Domine sicut voluisti fecisti. Quæ verba mihi indicat, eos homines sensisse, Dei voluntatem, & consiliū esse, vt Ionas moreretur, id tēpestare indicante: & sortibus declarantibus. Hęc inquit Domine fecisti, & vis vt hic homo pereat. Si tu vis, huius operis ne tu vindictam de nobis accipias. ¶ Hinc videor mihi solutionem habere non leuis difficultatis peccarint ne viri mittentes Ionam in mare? Cum enim non essent illi iudices Ionæ: non poterant occidere, quem innocentem fatebantur. Sed arbitror non peccasse, quia diuino instinctu hanc rem agi videbant, maxime, cum agnoscerēt illum esse prophetam, qui prophetarit dicens: mittite me in mare, & cessabit à vobis. Ergo sicut Samson, Appollonia. & multæ virgines aliæ, in mortem impulsu Diuino se coniecerunt. ita & Ionas se morti exponit: & illi expositū occidunt, vide multa de hac re apud Augustin. Innocentium, Thomā ¶ Iona misso in mare statim mare deferbuit, vt si miraculū fuit tam seua tempestas: maius fuerit in medio rabientis tempestatis mare constuisse, & tranquillū factum, firmum stetit, id enim verbū Hebræum significat. O quam verum est igitur illud, Omnia quæcunq; voluit, fecit, in cælo, & in terra, & in omnibus abyssis.

¶ Rectè

Soto.

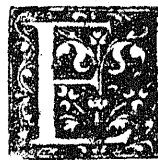
Iudic. 10
Appol.Augusti
Sim. ca. 17Thom. 22
3. 5. 4. ar. 5I. sal. 13. 4
I. Marc. 4

¶ Rectè igitur viso tanto miraculo timent viri illi, vt Petrus viso miraculo tantæ serenitatis in media tempestate timeret, ipse & reliqui, qui in naui erant cum eo. Sed rogas, Quid illi timent? Certè numen naui & mari adefse sentiebant, quod tantū miraculum efficiet, eius ego religione tati timent, & tremunt. Naturale enim nobis est, supernaturalibus rebus visis timere. ¶ Timentes verò, hostias quas habebant in naui Domino obrulerunt: ac ei vota nuncuparunt, promittentes se soluturos, cum ad terram appellare continget. Immò Hieronymus vult viros illos factos inde pios, ac veri Dei cultores id, sibi Dominum lucratus est, ex Iona submerso. ¶ Et ego minimè nefcius sum paraphrastè Chaldæum voluisse, viros illos in naui non sacrificasse: sed enim è mari egressi sunt. Sed ego videns vota à nauigantibus in mari non in terra nuncupari: & videns textum nostrum prius facta sacrificia, quàm vota dixisse, asserui sacrificia, in naui facta.

D. Hier.

Chaldeus.

CAPVT II.

L preparauit Dominus piscem grandem, vt deglutiret ionam. Et erat Ionas in ventre piscis tribus diebus & tribus noctibus. Ionas non malo animo Dñm fngiebat. Deus verò qui scrutatur corda, & renes: quique candorem diligit, & veritatem, rationè adhibuit, vt Ionam seruet. cæterum, qui Ionam glutiret, non læderet tamen: sed seruet. Quod autem cæterus fuerit, qui Ionam deuorauit, certò asserendum est. Ita enim dixit Dominus Ionam fuisse in ventre cæteri, Pulchrum verò est legere aq; Albertum cæterorū historiam, ex qua quantum nostro textui conuenit excerptemus. Oculos habet cæterus gaudes: vt in vnus oculi fovea, quindecim, & 20. homines facile capiantur. Antiqui dixerunt ventrem cæteri occupasse aliquando 4. iugera terræ, est autem iugerum 240. pedum, vt Quintilianus ait. Cæterus quem Albertus vidit in particulas diuisus. 300. currus onerauit Non igitur excedit fidem, quod integrum Ionam cumq; illæsum cæterus vnus deuorant. Plinius ex Iubæ auctoritate tradit cæterum 600. pedum longitudinis, 360. latitudinis Arabiæ flumen introisse. Si placet multa de cæteris au dire lege Elianū, & Gily ad eum accessiones. Hunc igitur piscem Dominus Ione parauit, qui eius esset mors simul & vita.

Iere. 11. 17
Psal. 50Albert. de
piscibus.

Quintile.

Plin. li. 22
cap. 1.Aelianus
lib. 10.

Gillius

vita.

vita. ¶ Tu verò lector ne cre das cœtum Ionam deuorasse simul ac è nauì in mare deiectus est minimè, nam Ionas per aquas maris prouens, ad extrema montium descendit: abyssus eum vallauit: totumq; pelagus caput Ionæ contexit. Cum esset porro in profundo, cœtus prædam videns, Ionã inuasi, apertoq; oris rictu integrum deglutiuit, Mansitq; in eius ventre tribus diebus, & noctibus Vt enim tres pueri in mediis flammis læsi non sunt: Deo suspendente, & detinente flammæ calore, ne iuuenes contingeret: ita Ionas non læditur à ventre cœti, qui velut furnus ardebat, Deo calorem prohibente, ne Ionam exurgeret.

Dam. 3.

Et orauit Ionas ad Dominum Deum suum de ventre piscis, & dixit. Videns Iones à cœto voratum, in eius tamen ventre se sentiens illæsum, cœpit primò die ad Dominum clamare, clamauit & secundò. Ita verò tertio hymnum hunc Deo dixit: non post egressum è cœto: sed in ipso cœti ventre: vt expressè habet hic textus. ¶ Doctis hominibus hic hymnus dicitur esse lyricum carmen, tricolon tetra-strophon. quo vsus est Buchananus in paraphrasi psal. 7. 11. 15. & c. Neque tu lector repugnes, lege Hier. in Galeato, & audies, Dauidem lyricò carmine Christum personare, & Iob prosa incipere: sed versu postea labi. Non igitur carminum laus Grecorum est, aut Latinorum, prior est Hebræorum.

Euchana-
nus.
Hieron.

ORATIO IONÆ.

Clamauit de tribulatione mea ad Dominum: & exaudiuit me De ventri inferi clamauit & exaudiuit orationem meam. Id est. Ex quo fuit tribulatio mihi clamauit ita Hebræus textus. Ergo à primò die, quo cœtus Ionam absorbit, ille ad Dominum clamauit: & Diuino lumine reuelante, intellexit se fuisse exauditum, idèò subdit & exaudiuit me. ¶ Porro intellexit Ionas, cum erat in ventre cœti, se esse in ventre inferni. (Dei lumine reuelante) quod propter culpam suam, ventrem inferni mereretur in pœnam, idèò dicit, De hoc ventre inferni, quæ mea culpa promeruit, clamauit: & tu dñe, infernum cõmerentis orationè audisti. ò tuã infinitã clementiam In hunc sensum intelliges illud psalmodorũ Dñe eduxisti ab inferno animam meam: saluasti me à descem. in lacum, & Eruisti animam ex inferno in fenore, & Paulominus habitasset in inferno anima mea, & alia id genus: Nec me laet alter Rabinos, & multos Latinos hunc locum explicare, sed semel ledit animo, eo, nullã vim, si possũ, textib. in ferre

Et proieci me in profundum, in corde maris & flumen circumde-

dit

Psal. 29
Psal. 85
Psal. 93
Psal. 124

dit me. Omnes gurgites tui, & fluctus tui super transferunt. Id est, Cum viri illi me è nauì deiecerunt, tu Domine impetu potentie tuæ proiecisti me in profundissima loca maris. In t maris ima contingerem. Ergo Ionas non ex nauì à cœto susceptus: sed ad maris ima peruenit. Et vt ego ex textu colligo, aliquis canalis erat in profundo per quem mare vt flumen decurrebat quo flumine Ionas circumdatus est. Idèò ait. flumen circumdedit me at interim, inquit omnes fluctus tui, & omnes aquarum cumuli quos Hebræus gurgites vocat, super me furentes transibant.

Et ego dixi, Abiectus sum à conspectu oculorum tuorum: veruntamen rursum videbo templum sanctum tuum. Id est. Cum in mare iactarer, intra me dixi, Actum est de me, abiectus sum è vita, & è gratia Dei. Sed ò, tibi summæ gratiæ Domine, q; subuenisti angustie meæ, & reuelasti, me iterum rediturum in Ierosolymam, ad templum. s. sanctum tuum. Non solum Dñe seruasti me, ne morerer: sed redisti in templum promissisti. ¶ Existimandum est, Ionã in templo Dei solitum lumine prophetico perfundi, & ad functionem propheticam amandari. Idèò nunc gaudet, confidens se ad priorè statum reparandum, vt verum illud sit, Accedite ad eum, scilicet po- Psal. 33
tilis. in templo & illuminamini,

Circumdederunt me aquæ vsque ad animam: abyssus vallauit me: & pelagus operuit caput meum. absorbit Ionas magnam vim aquæ, dum in imò descēdit, idèò inquit, circumdederunt me aquæ non solũ exteriùs: sed intus penetrarunt vsq; ad animam: id est, vsque ad intima mea, Et quia se infinitis vidit, dicit q; abyssus illa profundissima vallauit me. Et quia imensa vis aquarum erat super Ionã, dicit pelagus operuit caput meum.

¶ Quidã, loco pelagi vertunt alga, vel carex, dicentes, algam ex imò nasci, & in faciem aquæ prodire. at Ionas dicit se capite algam habuisse, at quis credat algam caput Ionæ in imò periclitantis operuisse?

Ad extrema montium descendi, terra recales conclusit me in æternum. Et subleuabis de corruptione vitam meam, Domine Deus meus. Credendũ est sub mōtib; magnis antra maxima esse, quæ ex parte infera extrema sunt montium, in his antris delitescere solent maximi pisces. Quia igitur cœtus ad antrum suum Ionam deduxit, dicit se ad extremum montis descendisse. ¶ Porro Dñs apud Iob dicit, Circumdedi mari terminis meis: & posui vectem & ostia. s. præceptũ Domini iubentis, ne mare transeat sine m sibi præstitutum, id vectis est

Iob. 38
est

est, id ostium est. Iuxta illud, Ascendunt montes, descendunt valles: non transgredientur tamen terminum, quem posuisti eis. Ergo indicauit Ionas se Dei voluntate vallatum, ne ex eo vnquam antro exiret. idē dixit. terra vestes (scilicet Dei mandatum) concluderunt me, ne prodeam hinc in æternum. At tu Domine Deus meus præter omnem sp̄e subleuabis de corruptione mortis vitā meam, vt interio versu dictum est. Is enim mos Dei est, in desperatissimis rebus subuenire. vt cum iubet ventis & mari: & illa quiescunt.

Mat. 8. 14

Cum angustiaretur in me anima mea, Domini recordatus sum: vt veniat ad te oratio mea, ad templum sanctum tuum. Hebræus ita. Domini recordatus sum, & venit ad te oratio mea. Hebræi de more habebāt, cum orarent, ad templum Dei orare: vbi credebant Deum (qui in Propitiatorio esse credebatur) facilius auditurum. Lege historiam Danielis. Bonus igitur Ionas in ventis cœti angustiam patiebatur: & putabat se iam morti vicinum, sed recordatus est Domini. orauitque, & sentiens se exauditum, confidenter dicit, venit oratio mea ad templum Domini, in quo me ipse exaudiuit. Litera nostra habet hunc sensum, Recordatus sum Domini, quem rogabam, vt admitteret orationem meam intra propitiatorium suum.

Dan. 6.

Qui custodiunt vanitates frustra, misericordiam suam derelinquunt. Ego autem in voce laudis immolabo tibi: Quicunque vovissimam reddam pro salute mea Domino. Omnes interpretes ferē referunt priorem partem huius textus ad idola, vt sit sensus, qui idola custodiunt, Deum a quo misericordiam essent accepturi, derelinquunt, Ego verō intelligo textum, quam latē ille patet, in hunc mundum. Qui vana, & falsa frustra seruant (vt ego seruavi Ionas ait) a misericordissimo discedunt, vt ego dicebam. nunc laudes, & gratias agens tibi Domine, immolabo hostias laudis in templo tuo: & promitto me soluturum omnia vota, quæ tibi, vt me seruares ego vovi. Ergo ratio vana, & falsa Ionam mouerat, vt suum Deum, suamque misericordiam dereliqueret. huius culpa notam sibi inurit. & pœnitens promittit, se hostias sacrificaturum, & vota soluturum. Erat porro solenne Iudæis in angustia vota Deo pro liberatione nūcupare. vt illud do-

Psa. 115.

Psal. 64.

Psal. 128

Gen. 1.

cet, Vota mea Domino reddam, coram omni populo eius, & reddā tibi vota mea, quæ distinx labia mea. Et dixit Dominus pisci, & euomit Ionam in aridam. Planē ipse dixit, & facta sunt. nā dixit & facta est lux, & quia dixit omnia facta sunt

Certē

Certē, quia dicendo, facit, vt quod dicit fiat. Ergo quæ cœtus (vt Aelianus ait) immentam vim aquæ concipit quā magno impetu postea eicit, hoc impetu simul cū aqua ad longā distantiā proiecit Ionam in terram. Neque enim cœtus nimis ad terram accedit alioqui discedere nequiret. Iosephus citat quosdā asserētes Ionam euomitū in ponto Euxino. vt inde Niniue faciliē veniret. quod Clarius etiā dicit, Sed qui tabulas Geographiæ corā se viderit, intelliget eam sententiā esse sine ratione: potiusque sentiet Ionam euomitum propē Seleuciam, ad fines maris Siriaci. Nam ex Ioppe, vbi naufragiū Ionæ contigit ad Seleuciam, per littora Cypri, breuis & facilis est via. At ex Ioppe ad extremum Pontus Euxini est sextuplo aut septuplo longior via, eaq; multis ambagibus & anfractibus plena. Tum ex Seleucia ad Niniuem via est, 135. leucarum, plus minus. at ex Ponto Euxino ad Niniuem longior multo via est. Ergo cœtus Ionam deposuit in litto re Seleuciz. Vt susque Deus est ventre cœti pro nauis, in qua Ionam ad portum adduceret, ex quo in Niniuem promptior via esset.

Expectas lector, vt minutim hanc Ionæ historiam accōmodem Christo seruatori. Factum id est fusissimē a Rupertus. Hieron. Remigius Dionysius Augustinus. Ne verō lector diligentiam nostrā alicubi desideret, aggrediar hanc allegoriā summē difficilē: verum aggrediar eam explicans, quā contractissimē poterō. Ne volens pater æternus gentes saluas fieri, & ad agnitionem veritatis venire, dicit Filio suo Vade in Niniuem, quæ quia omniū gentium caput erat, & omnes gentes ferē comprehendebat, dum Filius mittitur ad Niniuem, ad omnes gentes missus facile intelligitur. & contra missus ad gentes ad Niniue mitti crederet. Vade, ait, ad Gentilitatem: quia ascendit malitia eorum corā me. Sedebant enim in tenebris, & vmbra mortis: & substantiam obligati erant, viuendo luxuriose. Vix enim vnquam contaminatior Gentilitas fuit, aut vnquam magis idololatria floruit, quā paulō ante tempora Christi. Fugit Ionas a facie Domini. quia descendit Filius è cœlo, faciem Patris, velut relinquēs. exinaniuit siquidem semetipsum

Phil. 1.

ipsum

ipsum, formam serui accipiens, in similitudinem hominū factus est, & hab. inuen. vt hon. Ergo fugere à facie Dei est è cælo descendere, non apparens in facie Diuina: sed humana. ¶ 3. Descendit in Ioppem, quæ significat pulchram. Statim Maria pulcherrima virgo nobis occurrit, in quâ filius Dei descendit, carnem humanam assumens in ea. Nam Ionas in Ioppe sumpsit, quæ ad viam erant necessaria. ¶ 4. Egredius è Ioppe Ionas inuenit nauim, euntē in Tharsis. & Christus egredius è Virgine, inuenit Synagogam, euntē in contemplationem gaudij. Nam ita Pagninus interpretatur Tharsis. At qui Augustinus docuit nos, Ecclesiam nostram, vt olim Synagogam nauē esse. Idem docuit, omnes homines factos vt summum bonum contemplantur possiderent, fruarentur. ¶ 5. Porro Christus ingressurus in Synagogam nauilū dedit, scilicet suum in circumcisione: & sanguinē & in Purificatione matris, partururū. vt inter Iudæos velut cū nauigantibus, in Synagoga nauigaret. ¶ 6. Christo in Synagogā ingresso, Dominus permittit eā ventis dæmonum, tribulationum, errorum, peccatorum nimis agitari. Si quidem nato Christo Herodis rabie, pueri in fontes occiduntur. & Herodi Archilauus succedit, sub quo miserimè vixere Iudæi. eā enim causā accusatus Archelaus, regno, priuatur, & patria. vt tradit Iosephus. Archelauo succedit Quirinus, simul & Coponius. sub quibus, quæ non mala passi sunt Iudæi? Nam ob Quirini censum actū in Iudæa, Iudas Gaulonites truculentissimas seditiones excitauit in ea. Lege Iosephum. Succedit Quirino vnus alter, & tertius, quorum gesta fere ignorantur, demum succedit Pilatus hic ob inductam Cæsaris in templum imaginem parum abfuit, quin perderet Synagogam, vide iterum Iosephum sub Pilato, non dubito quin crederent Principes Iudæorum actum esse de Re. pb. timuerunt proculdubio, suæ cimbræ naufragium. ¶ 7. Interim Christus descendit in nauis secreta, id est, in deserta, & abscondita loca: vbi sopori dulcissimæ contemplationis se integerimè dedit. Nō solum quia per 40. dies fuit in deserto: sed quia, vt existimandum est, Multū vitæ in desertis expendit: vt heremius exemplum praberet: vt à communi hominum familiaritate secederet: vt sine interpellatione totum se contemplationi dicaret. ¶ 8. Neminem arbitror tam rudem, qui nesciat Synagogā olim gubernatā ab Archangelo Michaële. qua causā Iudæorū dictus est Princeps. Dolēs igitur Michaël Iudæorū, quā supra dixi,

misericordiam

misericordiam Christū in altissima contemplatione quietū alloquitur ita. Surge, cur obdormis Domine? exurge ne repellas in finē. Surge intercede, vt homo, erga Deū. Si fortè misereatur nostri. ¶ 9. Surgit Christus, & ad cōmunem hominum consuetudinē venit, vt Ionas è summo in nauim ascendit. Igitur Christus orat, prædicat. & c. at nihilominus mare intumescit. Imò venti Phariseorum, Scribarum, Principū, Pontificū, velut rabie acti, Christū, Apostolos, discipulos, & pios omnes, qui Christo adhaerant, persequuntur. exagitant, cōcutiunt. Planè principes illi & pōrifices. quibus velut nautis, Synagoga cura commissa est, actū de ea esse iudicabant. Dicebāt enim venient Romani, & tollent locū nostrū & gentē. ¶ 10. Igitur in tanta trepidatione, concurrunt ad sortes: intrant in conciliū consultāt dicētes. Quid faciemus quia hic homo multa signa facit. Nū occidemus eū? nū relegabimus? nū sat erit occidere Lazarum? quia propter illū in Christum credebāt. Nū occidemus omnes discipulos? Videtis inquit. quia nihil proficimus, ecce torus mundus post eū abit. Num non vides Iudæos dū hæc consilia tractant, velut sortiri, super quæ casura sit mortis fors? ¶ 11. Tandē cecidit fors super Christo dicente Caipha expedit vobis, vt vnus homo moriatur pro populo: & nō tota gēs pereat. Planè hæc erat fors: quæ. s. Deo disponēte super Christo cadebat. Nec. n. Caiphas id loquebatur à seipso: sed quia erat Pontifex prophetauit, & mouebat eius linguā Spiritus sanctus. Et planè ita equum erat, vt incidere: vt enim sap. Iona rebellis fors incidit mortis: ita incidit super Christo, quia Dñs super eo posuit iniquitates omnium nostrum: & eum qui peccatum nō fecerat peccatum fecit: non suū, sed nostrum. Hæc sortis & necis causa. ¶ 12. Nauigantes Ionam interrogant, Qui tu es? Et turba Iudæorū Christū interrogat, dicens: Nos audiuimus ex lege, quod Christus manet in eternū, quomodo tu dicis, oportet exultari filium hominis, Quis est iste filius hominis? quasi dicat. Quis tu? quod tibi opus? & c. At Dominus, Hebræus ego sum qui è cælo in terrā transiui. Deū cæli timeor: id est, peccatū nullū feci, nec dolus inuentus est in ore meo. Ego lux in mundū veni: vt omnis qui credit in me, in tenebris nō maneat, & si queritis, quid sit, mihi operis? certè, qui misit me, mādātū mihi dedit. quid dicam, & etiam quid faciam. ¶ 13. Timuerunt porro viri, qui in nauē erant, quia multi ex principibus crediderunt in eum: quanto potius turba credebatur? Sed Principes nihilominus attrauerunt atrinū prin-

- Zuc. 22.* principis sacerdotum, & consilium faciebant, vt Iesum dolerent & occiderent. Ego verò credo multos ex illis contempsisse, ne Christus morte moreretur, sed interrogabant, Quid faciemus ei? ¶ 14. Respondit Iesus eis (non iam in atrio sedentibus, sed in hortò, ad Christi vocem cadentibus, & velut dubitantibus, quid ei facerent) mittite me in mare.
- Ioan. 12.* Ego inquit sum, Si me queritis, ecce me: sinite verò hos abire. Apprehendunt igitur Christum, sicut & Ionam tulerunt. eumque in aquas tormentorum, quasi in principium maris proiecerunt. sed intrauerunt aquarum idolorum, vsque ad animam eius venit in profundum, & tempestas demersit eum, facta enim est velut mare conuulsio eius. Tandem preparauit dominus corpori sepulchrum, animæ verò infernum, velut cœtum. Nam Christi anima in corde terre, id est, in inferno tres dies durauit. Et vt Ionas maximo tormento fuit ventri cœti, vt nobis est multus cibus, quem venter coquere non potuit: ita Christus magno tormento fuit inferno eius scilicet principibus, qui Christi potentiam: ferre, nec volebant, neque veto poterant.
- Psal. 13.* ¶ 15. Sed scriptum erat, Non dereliques in inferno animam meam: nec dabis Sanctum. (id est, corpus sanctissimum) videre corruptionem. ideo surrexit Christus è cœto, soluit doloribus inferni, iuxta, illud quod impossibile erat eum teneri ab eis. Hactenus Allegatoriam persequuti, receptui canamus.
- Acto. 2.*

CAPVT III.

Et factum est verbum Domini ad Ionam secundo, dicens, Surge, & vade & in Ninive, ciuitatē magnā & prædica in ea prædicationem quam ego loquor ad te. Eumitus à cœto Ionas dum vota, quæ pro liberatione sua Deo vouit, soluit: dumque orationi, & gratiarum actorum actioni pro tanto beneficio totos dies incumbit, en Dominus ei se reuelat, vt olim in templo solebat: eumque rursus alloquitur, Surge, accinge, vt vir lumbos tuos: vade in Ninuem, quæ vt maxima est orbis ciuitas, ita mea maxima prouidentia indiget. Quæ causa me mouet, vt eius maxima scelera puniam, sed ex animi mei & ingenij modo, nolo eam punire, nisi prius admonitam. Vade igitur, & prædica in ea hanc prædicationem, hæc scilicet verba quæ nunc loquar tibi, verba verò sunt. Adhuc 40. dies

et

& Ninive subuertetur, hæc sunt, quæ prædicabis.

Et surrexit Ionas, & abiit in Ninuem: iuxta verbum Domini. Poterat dicere Ionas, quod Iob dixerat olim. Nunc oculus meus videt te: iccirco me reprehendo, &c. Attripit igitur citus Ionas viam: erant autem è Seleucia, quo credimus eum appulsus in Ninuem, quo ibat, 135. leucas, plus minus. Si modo Vopelij tabulæ vera loquuntur. Significabat porro tam longa via, eam viam eam longam, quam pedibus Apostoli erant confecturi. Siquidem in omnem terram exiit sonus eorum.

Et Ninive erat ciuitas magna itinere trium dierum. Hebræa littera habet, erat ciuitas magna Deo. Est enim phrasit Hebræa, quæ vult maxima dicere. Dei esse dicere. s. vt Deus est maximus: Ita quæ sibi appropriantur, maxima esse docet: ita dicitur Sopor Dei irruerat super eos, id est, sopor maximus, ita montes Dei cedi DEI. Quanta verò fuerit Ninive explicat, dicens, quod esset itinere trium dierum. id est, cuius ambitus, & circuitus tres dies itineris haberet. Nam vt Grinæus dixit, primum ædificata est in area 400. stadiorum, postea auctum est ab eodem Nino, vt eius area haberet. 480. stadia, vt Diodorus Siculus dixit. Ea verò stadia efficiunt 15. leucas. Quia verò confluxerant in eam urbem principes & diuites viri ideo extra urbem ad duas & tres leucas in circuitu erant innumera domus, hortus, turres, & loca deliciarum: vt videmus in clarissima Occidentis urbe Vlisipona, ac ita Ciuitas tota, cum hortis, & turribus quas extra se in circulo obtinebat, facile habebat 20. leucas aut 21. longitudinis, quæ iter trium dierum efficiunt. Significabat iter trium dierum, tres mundi partes, ad quas Apostolica prædicatio penetravit. s. Asiã Aphricã, Europam.

Et cepit Ionas introire in ciuitatem itinere diei vnius. Et clamauit, & dixit Adhuc 40. dies, & Ninive subuertetur. Ne credas obsecro Ionam vicatim adisse ciuitatem, & per omnes eius vicos & plateas, hæc in clamaſſe. Nec enim ad vicos quinque leucarum adeundos far esset vnus dies, imò neque quinque, sed ingressus Ionas portam ciuitatis cœpit clamare, & rectè tendens ad exitum ciuitatis pariter clamabat, per vias s. præcipuas, in quas multitudo virorum confluere solebat. Id enim vis verborum exigit. s. diem vnum absumpsit in prima parte ciuitatis, quæ erat tertia totius Ninive pars. Imò Hieronymus vult tanta festinatione Ionam prædicationem petegisse, vt viam trium dierum, vno die percurreret.

p

curreret.

curreret. Sed credo, vno die, vnam tertiam viris partem per-
egisse. Porro (vt doctissime ille dicit) 40. numerus est peni-
tentię. Nam 40. annis iter agunt Iudei per desertam 40. die-
bus nihil edit in monte Moyses. 40. diebus ambulat sine ci-
bo, Sanctus Elias. 40. diebus Saluator in monte ieiunat. Re-
cte igitur maxime viri. 40. dies prescribuntur, in quibus
penitentiam agat, alioqui subuertenda. Obscurum verò
dubium occurrit: Num alia verba vltra sex illa Ionas prædicari-
t? Ego quidem suspicor, sola illa inelamasse. Nec enim
auderet Propheta alia dicere, quam quę a Deo dicen-
da acceperat, Sed vt est de more hominum, conuenerunt
Ionom, qui eum audierant: rogantes sibi susus dici, quę tã
pressè dixerat, Tunc Ionas, vt credo, totius vię rationem il-
lis exposuit. Impedit in hac sententiam Theodoritus ita di-
cēs, Cum ignotum & alienum hominem Niniuitę, rerum
horribilium declarationem profitentem, viderunt non mo-
do non interfecerunt, sed ne illi quidem inuensi fuerunt.
Et planè Dominus id dicere videbitur, cum ait. Generatio
pèrversa signum petit, & signum nõ dabitur ei, nisi signum
Iona. Quorum verborum dulcis, & non asperè fluēs sensus
est. Sicut Ionas Niniuitis exposuit miraculum sui casus in
cætum, & ex cæto resurrectionē: ita Christus exponit per
custodes primum, tum per Apostolos Iudeis & Gentibus
Christi mortem, & e morte resurrectionem. Exposuit igitur
Ionas sui aduentus rationes, & causas.

*Et crediderunt viri Niniuitę in Dominum: (2.) & predicauerunt
ieiunium: (3.) & vestiti sunt saccis, a maiore, usque ad minore.*

Nescio, an maius hoc miraculum fuerit, quod vno die
predicari Ionas, & tota ciuitas Dño credat, quam quòd
Ionas sit euomitus a cæto. Id vnũ scio, nullę historie, simi-
lem in orbe cõuersionem, ad vnã, non ad plurimas cõcio-
nes factã, exponit. Planè, nec Christo, nec vlli ex Apostolis
similem conuersionem, memini contigisse. Igitur credunt
in Dñm Niniuitę: suis forsã abiectis idolis, quibus tunc
mundus scatebat. Id quod multis miraculis factis Deus a
Iudæis non obtinuit. At Ionas a Niniuitis id impetrat nul-
lo miraculo facto. Et licet generatio praua signum petat: &
signum petendum non sit ad credendum in Deum, & ad
vitã relinquenda: at verò si excidium regni prædicis intra

De Here-
ticis. c. ex
mūci. ex
tentia & efficaciam aderat eius verbo, sine signo. Hac pote-

potentia, & Niniuitarum obedientia prælagium fuit po-
tentia verbi Dei, ab Apostolis prædicam, & obedientia Gen-
tium verbo præstita, iuxta illud: Populus quem non cogno-
ui, seruiuit mihi: in auditu auris obediuit mihi. fiebant pro-
fecto signa, & prodigia ab Apostolis: sed maior erat poten-
tia verbi. Igitur crediderunt viri Niniuitę, id est, credide-
runt vniuersi Niniuitę, viri enim hoc loco pro vniuersis
sumitur, scilicet a maiori ad minorem. 2. prædicauerunt, ait
ieiunium, id est in templis, & plateis iustum est prædicari
& mandari cunctis vt ieiunent. Nam spiritus qui veram cõ-
uersionem facit, statim ad ieiunandum instigat, vt caro,
quę luxu peccauerat, ieiunio castigetur. vbi igitur sunt
Lutherani, qui a penitentia ieiunium, & saccum relegant,
& solam vitæ mutationem prædicant? at Niniuitę ieiunio
& sacco carnem affligunt: eos Diuino spiritu, quod non
nouerant docente: sicut Christum baptizatum statim ad
ieiunandum compulsi in desertum. 3. Erat porro antiquis
mos, in grauissimo dolore sacco vestiri. Nam Iacob, Iose-
phum defens, cilicio vestitur, & Rex Israel osidionem pa-
tiens, sacco ad carnem vestitus apparet. Pro cilicio in v-
troque loco Hebręis est saccus, vide annotationes Eugu-
bini, super priore loco. Et equidem totam ciuitatem vide-
re ita saccis indutam, truci hominis crudelē animam
nedum Dei clementissimum, peccus ad misericordiam, quã
illa petebat, prouocaret. Quis enim pueros, & puellas, ita
vestitos siccis oculis aspiceret? Vide quę de sacco dixi in
Ioelis. 1. Amos. 8
Ioel. 1. & Amos. Et peruenit verbum ad Regem Ninive: & sur-
rexit de solio suo: & abiecit vestimentum suum a se: & induit
est sacco: & sedit in cinere. Aliud miraculum hoc est. Hunc Re-
gem diximus supra fuisse Sardanapalum. Fuit verò Sarda-
napalus Regum omnium, quos historie referunt, effe-
minatissimus, luxuriosissimus, perditissimus. Iustinus de eo
ita. Fuit is omnis generis luxurię deditus: nec erubuit inter
scortorum greges nere: & muliebri habitu feminas omnes
lasciuiã anteire: Iuuenalis ita. Et venere, & cœnis, & plumis
Sardanapali. At verò ganeo hic corruptissimus, hic magis-
ter penitentia factus est, vt sicut nullius Regis celebra-
tur luxuria maior: ita nec vllius penitentia illustrior. Quis
enim Regū hæc fecit, quę Sardanapalus fecit? absit iniuria
verbo: Si placet, vnũ excipe David. Sed hic nõ mandauit, vt
oēs ad Deũ cõuerteretur, & ab iniustitia recederet. Tandē in
Sardanapalo Diuina potētia, & clemētia mōstrata est. Erat
p 2 vgrò de

verò de more, dolorè animi per sacco&cinetes demōstra-
re, & delicatissima Sardanapali caro, delicias pro sacco cō-
mutauit, eiusque potentia in cineres deducta est. ¶ Nunc
ad textum, vt fama prædicationis, nauigationis, & peregrina-
tionis Ionæ peruenit ad Regem, Rex vita veteri relicta,
vitam nouam inchoauit, in prælagium, quod ad prædica-
tionem Euangelij, non vulgus modo, sed & Reges & Cæ-
sares gentilem & terrenam vitam essent deserturi, nouam
verò, & iugum Christi subiriuri. ¶ Tu attende, maiore pœ-
nitentiam ostendit Rex, vt qui maiorū criminum aculeis
pungebatur, & qui illustriora exempla suæ plebi monstrare
tenebatur. ¶ Attende. 2. habitum pœnitentium esse sacco
& cineres, per quos anima in peccato defuncta perhibetur.

Et clamauit, & dixit in Ninie, (2.) ex ore Regis, & principum
eius, dicens, Homines, (3.) & iumenta, & boues, & pecora non gu-
stent quicquam: nec pascantur: & aquam non bibant. Et operiantur
saccis homines, & iumenta: & clament ad Deum in fortitudine: &
conuertatur vir à via sua mala, & ab iniquitate, quæ est in mani-
bus eius. Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus: & reuertatur à
furore iræ suæ: & non peribimus? Litera Hebræa ex huius inter-
pres: Clamauit id est. clamari fecit, vt etiam Sanctes traduxit.

sanctes.

Rex igitur per Ninieum clamari fecit. 2. ex ore Regis
& principum. Solebāt tunc, & solent etiam nunc pro gra-
uissimis causis Resp. ad consiliū principes vitos, & sa-
pientes aduocare. vt in causa Valthi Rex fecit assuerus. Pu-
tauit verò Rex hic hanc Ionæ, grauissimam esse causam

Est her. 1.

ideò ad eam conuocauit omnes principes vrbis, ex quorū
ynanimi cōsensione & placito: & animo lubenti (id indicat
verbū Hebræum מִרְיָאָה mirāā, ex gustu Regis & prin-
cipium) decretum id placuit prodire, & publicari, Iā audia-
mus decretum. 3. Homines, & ium. & c. Si Sardanapalus in
consiliū aduocasset Theologos, qui nunc sunt, & formu-
lam pœnitentiæ ab eis requireret, nū aut meliore, aut etiam
breuiore exhiberent, quàm hæc? Nam cū pœnitentia antiqua
consisteret in satisfactione, & contritione, vtramque hæc
formula cōplectitur. Satisfactionem; cum dicit homines,
& iumenta non edant, non bibant. Contritio verò duo di-
cit. s. præterita mala plangere, & plangenda iterum non ad-
mittere, vt nos docuit Ambrosius. Planctum igitur præte-
ritorum complectitur verbum clament ad Deum. s. pro re-
missione culpe, cui tamen pœnam Ionas promittebat. Por-
tò vt planctus esset intimior, inuentus est modus. s. ieiunēt
iumenta

D. Am-
& rosius.

umenta, nihil illa, aut edant, aut bibant: vt ieiuna misera-
biliter clament, & clamor eorum homines moueat, vt mi-
ferrimi gemitib. Dominum Deum pulsent. Iā verò caute-
lam ne præterita mala committat, docet formula cum ait,
Conuertatur quilibet à via sua mala: quia potissimè Deus
requirit ne proximos grauemus: id formula incidat dicēs
cōuertatur ab iniquitate, & oppressione, quā suis proximis
infert. Nā qui proximū diligit totā legē impleuit. ¶ Quod
verò formula subdit, Quis scit, si conuertatur, grandis est
Theologia. s. Deus certissimè suā legem, suamq; cōmina-
tionē adimplet, sed ita, vt Dñs sit suæ legis, non seruus. Er-
go si tu pœnitentiam dignam egeris, pœnitentiam ager-
e Dñs de promissione sua, & comminatione, vt ipse pe Iere-
miam docet. Exemplum, sit peccatum in Spiritum sanctū
asserit non remittendum, at si tu id peccatum admisissti,
& ex alia parte dignam Deo peccati pœnitentiam exhibeas,
vim legis Dei facies: peccatum tibi remittetur. Exech. 18
Quia verò nescimus, an integram pœnitentiam egerimus
ideò sapientissimè formula dicit, Quis scit, an nostra pœ-
nitentia congrua sit, ac ideò tam potens, vt Dñm à suo fu-
rore conuertat? Reliqua dixi super Ioele. Ergo innuit for-
mula sensum. Cura te omnes maximam pœnitentiam fa-
cere, vt ita Deum à suo furore retrahamus. ¶ Attende, po-
test princeps præcipere plebi, vt cōuertatur à via sua mala,
præcipue à rapacitate. Imò id in magis afflictionib. præci-
pere debet. Et certum sit, id magno perē proficere posse.
Nam plebs obedire tenetur.

Et vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt à via sua mala. &
misertus est Deus super malicia, quam loquutus fuerat, vt faceret eis,
& non fecit. Ad præconium decreti prædicti, conuersi sunt
vniuersi Niniuicæ à suis operibus malis. O miraculum ò vim
verbi incredibilem ò Deum hanc cōuersionem speciatim
operantem vt nobis de sua misericordia constaret: vbi nam
huiusmodi conuersionem legunt in historiis? Misertus est
ait Dominus. Quid ni miseretur, qui vt miseretur Nini-
uitarum, eos ad talem pœnitentiam prouocauit? Non vos,
inquit me elegistis, sed ego elegi vos, ita nec vos me præ-
uenistis: sed ego præueni vos in benedictionibus dulcedinis.
Quid ni miseretur, qui eos præuenit, qui etiam si non præ-
uenisset, ita pœnitentibus misericordiam tribuisset? Quin
ipse Ionas, suæ tam tenax veritatis, ita pœnitentibus non
misereti, non potuisset Ergo misertus est Dominus, qui

ipsa misericordia essentialis est: & malum, quod promiserat se facturum, non fecit. Qui est finis huius historiae, vt in eius principio dixi. ¶ Tu lector attede. Licet magnum *Mat. 13.* momentem ad misericordiam impetrandam facere habeat, cinis, & ieiunium: at potissimè dicitur hic, vidit Deus opera eorum, quia conuersi fuerant à via mala. Ergo conuersio è via mala potissima est in pœnitentia. ¶ Notabis 2. Ionam intellexisse, quod Deus miseretur ciuitati, ex Diuina reuelatione, dum dies 40. necdum transissent. Cum enim ante decimum, vigesimum, aut trigesimum diem conuersos videret Deus à via mala, conuersus & ipse est à furore suo: quod Ionæ monstrauit.

CAPVT IIII.

I afflictus est Ionas afflictione magna: & iratus est: & orauit ad Dominum, & dixit, Obsecro Domine, nunquid non hoc est verbum meum, cum adhuc essem in terra mea? Propter hoc preoccupauit, vt fugerem in Tharsis. Scio enim quod tu Deus, clemens, & misericors es, patiens, & multa miserationis, & ignoscens super malicia. Et nunc Domine tolle, queso, animam meam à me: quia melior est mihi mors, quam vita. Et dixit Dominus, Putas bene irasceris tu? Ex hoc vltimo verbo colligo mihi, afflictionem, iram, & orationem contigisse Ionæ in reuelatione, coram Deo constituto, Iona. s. irascente, ex postulante, orante, & Domini iræ & orationi respondente, vt sit sensus apertus. Dixit Dominus in reuelatione, Ionæ irato. Num tu bene irasceris? Hic sensus adductus placere debet, vt qui rerum gestarum ordinè seruat, alioqui, res præposterè narrantur. Ergo nunc ad textum. Cum Ionas in reuelatione Deum videret misericordem, id malè habuit Ionam (vt textus, Hebræus dicit) ac ideò Domino ipsi iratus est, vt ipse textus Hebræus docet: quod videnti manifestum est. Iræ porro causa erat Quòd iam deinceps, non verus Dei Propheta haberetur: sed vt falsus nugator, & impostor reiceretur. Id quod viro probo, sine dubio grauius est, quam mori. Et quidem ita Deo irasci, fuit in Iona peccatum: Dicte Domino, Putas ne bene irasceris tu? Sed non fuisse mortale scelus, persuadeo mihi, quia video Dominum benignè præparantem hæderam Ionæ. Nam si expenderis omnia verba Iob contra Dominum, inuenies ipsum peccasse. Persuadebis tamè tibi non peccasse ingenii flagitio, ex Diuina in eum clementia. ¶ Quod Ionas dicit, Scio quia, tu Deus clemens,

Iob. 37
Iob. 21.

& misericors: &c. omnino similiter habentur hæ Diuinae conditiones hoc loco: & Ioelis 2. quæ quia ibi explicatæ *Ioelss. 2.* sunt, non placet amplius explicare.

I I P A R S.

Et egressus est Ionas de ciuitate: & sedit contra Orientem ciuitatis: & fecit sibi umbraculum ibi: & sedebat subter illud in umbra, donec videret, quid uccideret ciuitati. Manifestum est intelligenti, & attento lectori, egressum Ionam ante diem quadagesimum, vt videret, quid Dominus de ciuitate decerneret: nam licet Deus reuelasset, se ciuitati velle misereri, putauit Ionas tamen, sua Deum oratione commotum, vt si nõ pro sua misericordia excidium, certè pro sua & sui Prophetæ veritate, miraculum aliquod in ciuitate monstraret, quo ostenderet suum Ionam fuisse Prophetam. Id vult, cū ait sub umbraculo, expectans, quid Deus faceret ciuitati. Quod si post 40. dies è ciuitate esset egressus, non habebat, quid expectaret, sua iam veritate frustrata. ¶ Egressus verò est de ciuitate, quia Iudæi non cõsuntur Gentibus. Dicente Petro, Vos scitis, quomodo abominatum est viro Iudæo coniungi aut accedere ad alienigenam. ¶ Porro sedit contra Orientem id est, ad Orientem ciuitatis, vt ibi sub prospectu habens ciuitatem, ad Occidentem oraret. Cum enim Propiciatorum Iudæis esset ad Occidentem, sibi orabat, versus Principiatoriũ, & versus Occidentem orabatur. Ita orasse Danielem, qui uis doctus intelliget. Orabat, inquit, contra Ierusalem, sine dubio ex Oriente versus Occidentem. Et manifestum est Ierosolymam ferè Occidentalem esse tum Babylonix, vbi Danieli tũ Niniue, vbi Ionas orabat. ¶ Umbraculum verò sibi fecit ex ramis: quos ex proxima sylua desumpsit, ad arcendum solis feruorem, etat enim tempus calore comburens, vt statim infra dicitur.

Et preparauit Dominus Deus hæderam: & ascendit super caput Ionæ: vt esset umbra super caput eius: & protegeret eum: & laborauerat enim. Et letatus est Ionas super hædera latitia magna. Grandis lenobis contentio offert super hædera Ionæ. super quã multa Neoterici. Vtinam vidissent hi Hieronymum, desinerent suã nobis obrudere. Igitur Hieron. in hoc loco & in quadam epist. ad Augustinũ, dicit pro hædera Hebræis esse *Hieron. 70. Inter-* *q̄q̄q̄q̄* q̄q̄q̄q̄, pro quo 70. interpretes venterunt cucurbitam. Simachus verò, Theodotio, Aquila, hæderam. cum tamen q̄q̄q̄q̄, nec esset cucurbita, neque hædera: sed esset *Simachus Theodotio Aquila* planta, quæ in modum arbusculæ crescit, suo se pede susti-

nens: foliis ad modū pampini: densissimam vmbra[m] faciē-
tibus. ē semine faciliē nascens, & subito confurgens in ar-
borē. nascitur in arenosis locis, & maximē in Palēstina. Sy-
ra & Punica lingua Keroa. vel Elkeroa, dicitur. haētenus
ex Hieronymo. ¶ Nunc tu lector consule herbarios Au-
tores, si placet Lacunam, & Amatam in annota. ad Diosco-
ri. inuenies Keroam, siue Keruam Arabibus esse Græcis
amiv cicin. & Latinis Ricinum, seu croton: Pharmacopo-
lis cerua maior seu catapucia maior, Hispanis Figuera del
inferno. Huic arbori quadrant omnia signa Hieronymi, vi-
ri eruditionis incomparabilis, qui omnia ferē nouit. ¶ Pa-
gninus nihilominus, & Munsterus cucurbitam vertentur.
sed ad effectū Dñi idē valet cucurbita, hedera, Ricinus, ¶ I-
gitur Dominus ירדו וציקרון miraculo facto vna nocte
ascendere fecit in arbore, quæ sua vmbra Ionam laborātem
protegeret. laborabat Ionas morbo, ex animi forsan dolore
veniente. & Deus vmbra illa Prophetę languorē
leniebat. ¶ Lætatur porro Ionas primum, quia videbat plan-
tam illam patriæ suæ. Dixit enim Hieron. plantam illam
fuisse Palēstinæ frequentem. Est autem in montibus nostris,
cum longē distiti sumus à patria, visis eius rebus gaudere.
Secundo lætatur, videns Deum habere curam languoris
sui ita vt miraculum propter ipsum effecisset. vt nulla est
lætitia maior, quam vbi Deum offendisti, cum tibi sentire
scēautū. Iuxta illud, Auditui meo dabis gaudiū. Tertio, quā
niuitæ, quæ ad Ionā veniebant, illo miraculo cōspecto, intelli-
gerēt, quā esset ille Deo charus, quāq; mendax Propheta
nō esset, vt cuius autoritatē Deus miraculo testaretur. Id
quod maximē Ionas cupiebat. Accedit quartō, viror & a-
mœnitas, simul & nouitas arbusculæ languentem Ionæ a-
nimum demulcebant. ac ideō magna fuit lætitia Ionæ.

*Et parauit Deus vermem ascensu diluculi in crastinum: &
percussit hederam, & aruit, & cum ortus esset sol, præcepit Dominus
vento calido, & vrenti, & percussit sol super caput Ionæ: & aestuabat
& petiuit animæ suæ, vt moreretur: & dixit, Melius est mihi mori quā
vivere. Vnicum diem durauit Ionæ sua felicitas, suæque læ-
titia, nam lucifero diei crastinæ ascendente per ecelum, Do-
minus adduxit vermiculū, qui hærens arbusculæ, eā exci-
cauit, videlicet miraculo facto, quod vbi vermiculus hæsit
arbori, excicata est. nam verbum percussit, Hebræis est, hæ-
sit. neque verō vermis totam noctem plantam arrosit: sed*

iam

iam post luciferi in cœlum ascēsum: & ante Solis exortum,
planta arida iacebat. vt nō casu, sed virtute Diuina factum
Ionas aduerteret. Similiter intellige, tātōpete Sol caput Iō-
næ torrebat, vt aestuaret, id est, quod Hebræus habet, defi-
ciebat, & exanimabatur. Lex lāguore corporis, tristitia plā-
tæ, mœrore animi. Illud verō, petiuit, animā suam ad mor-
tem, id est, petiuit, vt moreretur: sicut fecit Elias. Deus bone,
quā parum res humanæ constant heri planta vitam lon-
gam, & pulchram promittebat. nūc tantulum à verme cor-
rosa iacet. heri magnam lætitiā Ionas habebat: hodie
mœrore cordis contrahescit. Flos egreditur: sed conteritur. *Job. 13.*

*Ei dixit Dominus ad Ionam, Putas ne bene irasceris tu super he-
deram? & dixit, Bene irascor ego vsque ad mortem. Et dixit Domi-
nus, Tu doles super hederam, in qua non laborasti: nec fecisti vt cresce-
ret: quæ sub vna nocte nata est: & sub vna nocte periiit. Et ego nō par-
cā ciuitati magnæ, in qua sunt plusquam centū viginti millia hominū,
qui nesciunt quid sit inter dextrum & sinistrum: & iumenta multa?*

Illud tu doles, & infra, ego non parcā? vnicum verbum
est Hebræis, significans, Tu misereris, & ego non misere-
bor: lam tu nota, in quauis ciuitate, licet corrupta, simplices
verulas esse: simplices agricolas: simplices mœchanicos
multos, qui velut iumenta aguntur: discretionē minimē va-
lentes. Horum igitur, qui excedebant numerū centū vigin-
ti milliū, Dominus rationem habuit, ne vrbe Ninium dele-
ret, habuit & iumentorum, quæ nihil criminis admiserant.
Quod si Sodomis inuentus esset tātus hominum simpliciū
numerus, aut certē inuenti essent decem viri iusti, Sodoma
adhuc staret. Ergo docemur iustos licet paucos: simplices
verō multos, grandes vrbes super humeros tenere, ne pro
meritis penitus delcantur. ergo principes, & diuites vitii
suam vitam iustis, ac simplicibus debent. ¶ Surgit hoc lo-
co non leue dubiū. Domine si habiturus eras rationem sim-
pliciū hominū. & eorum causa ciuitas non periret: cur Io-
nam cōegisti, vt vrbis interitum prædicaret? Si tua te iusti-
tia simplices delere non sinit, cur Ionā ad eorum perditio-
nem prædicandam pertrahis? Equidem id tu statue lector,
Deus est vitę nostrę Dominus, ac ideō si eam à nobis aufe-
rat, iniustus non est. potest enim, quod vult facere, sed ap-
pendit Dñs in vna parte bilancis simplices viros, in altera
peccatores. tanta potest esse horū nequitia, tanq; potest ef-
se grauis, vt plus ponderet quā illorum innocentia. ac ita
nequitia innocentiam perdat. contra verō si hi peccatores *2. Reg. 34.*
suorum

Dioscori.

l. 4. c. 165

Amatus.

Lacuna.

Pagninus.

Munster-

Hieron.

Psal. 50.

suorum criminum poenitentiam agant. leuior sit lanx peccatorum. ac ideo plus innocentia poterit, quam nequitia. quare innocentia illa causa est, ne peccatores deleantur.

- Matth. 12.* Quætis forsitan curiosè huius historiarum Allegoriam. Inuenies grandia apud Augusti epistolam ad Deo gratias, q. 6. apud nos hæc pauca. ¶ 1. Ionas significat Christum, ut ipse Christus nos docuit. Christus vero, ut in persona propria est absorptus à cæto: ita in prædicatoribus suis venit in mundum.
- Matth. 10.* qui est Ninive ciuitas grandis. ¶ 2. Prædicat Christus in A. postolis, & aliis prædicatoribus, quibus ille os dat, & sapientiam, prædicat, in quam, breui futurum mundi casum. Dicente Ioâne. Fratres nouissima hora est. & Paulo, Scripta sunt hæc ad correctionem nostram, in quos fines seculorum deueniunt. Audis. adhuc 40. dies, & mundus subuertetur? ¶ 3. Ad vocem prædicatorum multi etiam Reges agunt poenitentiam, quia Reges videbunt, & cõsurgent Principes, & adorabunt propter Dominum. Hæc hominum in mundo poenitentia tenet Deum, ne mūdum absumat. Nam poenitentia Achab Deum impediunt, ne promissam illi poenam irrogaret. ¶ 4. Zelo igitur feruentes prædicatores cupiunt mundum deleri: dolent quod mundus duret: quod dñe Deus sua promissa velut infringat. Eo enim zelo tactum Ioanē videmus, cum dixit, Vis dicimus, ut ignis de cælo descendat, & deuoret, eos; ¶ 5. Videntes vero Deum ad eodē misericordem, officium prædicandi deserunt multi: e conuersatione hominū, velut è Ninive Ionas, in secessum recedentes. vbi sibi quietem parant: contemplantes & orantes ad Deum. ut Ionas ad templum, sub vmbraculo suo. ¶ 6. In ea quiete, Dominus suo prædicatori parat cælestem gustum, cælestem iubilationem, cælestem & miraculosam reuelationem. O quanta afficitur tunc ille lætitia neque Ionas forsitan tanta afficiebatur. Exultatis, inquit Petrus, lætitia inenarrabili, & glorificata. ¶ 7. Sed heu venit vermiculus quidē, quædā. f. negligētia, aut alia, quam Deus nouit causa, are facit tuā, o prædicator deuotionem, exsiccat tui concionator iubilum, optas tu eo tempore mori: At Dñs, si ita tu prædicator doles, ob amissam iubilationem & reuelationem, quæ tibi citò venit, & citò recessit. Cur non ego doleam de totius mundi ruina? Non ego tardo promissum meum: sed patienter ago propter vos: nolens aliquos perire: sed omnes ad poenitentiam reuerti.

FINIS PROPHETE IONAS.

IN

IN MICHAËAM.

MICHAËAS prophetauit sub Regibus Iudæ, Ioathan, Achaz, Ezechia: regnātib; in Israël Phacee, filio Romelie, & Osea, qui Israël amittit imperium. Sub his, Israël erat corruptissimis moribus, ut ipsemet Michæas in hoc cap. conqueritur, & licet in regno Iudæ, sub Ioathan, non adeo floreret idololatria, adhuc tamen sub eo populus colebat idola. Verum sub Achaz, Iuda se dedit colendis idolis. Hac causa acerrimo Michæas tactus dolore, in hoc cap. primum reprehendit Israël. mox in Iudam inuenitur, prænuntians calamitatem earum ciuitatum, quæ vicinæ erant patriæ nostri Prophetæ.

CAPVT I.

Verbum Domini quod factum est ad Michæam Morasthiten, in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechie regum Iudæ quod vidit super Samariam & Ierusalem. Titulus est libri. cuius sensus est. Hæc propheta sequens, est verbū Dñi, quod ego Michæas cum loquentē auditi, cuius veritatem oculis meis in lumine prophético cõspexi. Nam calamitates Israël & Ierosolymæ vidi, hisce oculis: Deo. f. eas reuelante hæc volui oib; dicere, ut quæ dixerō verba metuēs à via sua mala reuocēt. ¶ Porro Michæas fuit ex tribu Iuda. Cui. n. natus sit in Morefa, seu Marefa, quæ ad tribū Iosue. 29. Iudæ pertinebat (vt in Iosue dicitur) necessario erat ille ex tribu Iuda, Errat igitur libellus Epiphania inscriptus, dicens Epiphania Michæam fuisse ex tribu Ephraim. ¶ Natus vero est in Morefa, quæ cum temporū iniuria esset labefacta, restituta est, & munita per Roboā. 2. Par. 11. Is enim reedificauit ciuitates collapsas vt in eas reciperet Israelitas, qui ex Israele fugiebant, ne idola Ieroboam venerarentur. Igitur ex Marefa. seu Morefa sit Morasthites. ¶ Quod vero in Epiphania illo habetur, Michæam præcipitatum ab Achaz (ita enim legi debet, non Achab) fabula est: vixit enim Michæas post Achaz, scilicet sub Ezechia filio. ¶ Demum mentio fit de Samaria, & Ierusalem: quia illa erat caput regni Israël: vt hæc erat caput regni Iudæ. Igitur nomine illarum, regnum Iudæ, & Israël existima comprehendens.

Audite

Audite populi omnes: & attendat terra, & plenitudo eius: & sit
Dent. 32. Dominus vobis in testē, Dominus de tēplo sancto suo. Simile inītiū
 est apud Moſen. Audite cœli quæ loquor, audiat terra ver-
 ba oris mei. Simile apud Iſaiā. Audite cœli: aurib. percipe ter-
 ra. Ita nūc noſter Michæas incredibili affectu mor^o inquit,
Iſal. 1. Ego Michæas, velut in ſublimi ſuggeſto cōſtitur^o, ac ſi om-
 nes populos, omnē terrā, imò & Deū ipſū corā me, audien-
 tes haberem, clamo. Audite me omnes: vera enim dicitur ſum,
 maxima & ſumma. Teſtēq; meæ veritatis habeo Deū
 præſentem, cuius ſunt verba, quæ dicam. Vix poterat maio-
 rib. verbis vti Michæas, ad conciliandam ſibi auditorum at-
 tentionem. ¶ Dicit etiam, Dominus de templo ſancto ſuo
Amos. 1. ob cauſam, quam ſuper inītio primi cap. Amoſi explicauit.
 Erat enim ſpecialiter Deus in templo illo, ſuper propitiato-
 rio, vbi reſponſa dabantur. iuxta, illud, Dominus in templo
Pſalm. 10. ſancto ſuo: Dominus in cœlo ſedes eius. Ergo ſenſus eſt.
 Teſtis ſit veritatis Dominus. Dominus ſcilicet, qui ſpiritua-
 liter eſt in templo ſanctiſſimo ſuo.

Quia ecce Dominus egreditur de loco ſuo: & descendet: & calcabit
super excelsa terræ, & conſumentur montes ſubius eum. Et valles
ſcindentur, ſicut cera à facie ignis: ſicut aqua, quæ decurrunt in præcep.
 Audite ait omnes, hoc prænūncio vobis, Dñs nunc in ſuo
 tēplo ſedens, expectans cultū omnium veſtrum, videns ſe à
 vobis deſeri, & ipſe vos deſerit, egreditur enim è templo
 ſuo. indeq; (quia tēplū altiſſimum erat) deſcēdet & calcabit
 omnia tēpla excelsa, quæ idolis ædificatiſ: conſumet mō-
 tes, vt ignis ceram: diffinet etiam valles, ſicut ſolēt illæ dif-
 findi à præcipitibus aquis, ſi quando per illas deſcendunt.
 Eſt autem Allegoria in verbis his. Per excelsa enim ſignifi-
 cantur idola: per montes principes viri: per valles vulgares
 homines. Ergo Deus deſcendet è loco propitiationis om-
 nia abſumet. Deos veſtros, principes, & populares. Sed Deos
 veſtros, inimicos ſuos Dominus calcabit, & ponet ſub pedi-
 bus ſuis. Principes veſtros molles, & delicatos, liquabit,
 vt ceram. Vulgares è terra ſua ſcindentur & rapientur, vt
 præcipites aquæ terram è vallibus rapere ſolent.

In ſcelere Iacob omne iſtud: & in peccatis domus Iſrael. Quod ſce-
lus Iacob? nonne Samaria? & quæ excelsa Inde? Nonne Ieruſalem?

Si quæris cur tantum malum prædicetur? & cur Deus
 relinquat templum ſuum, & Sionem ſuam, quam elegerat
 prius: quam elegerat in habitationem ſuam dicens,
Pſal. 133. Hæc requies mea in ſæculum, hic habitabo, quoniam ele-
 gi eam?

gi eam? Reſpondeo (Michæas ait): Propter ſcelus Iacob, &
 propter peccata Iſraelis. Quæris, quod ſit ſcelus Iacob certè
 idola, quæ Samaria colit. Sicut ſcelera Iudæ ſunt idola quæ
 coluntur in Ieruſalem. ¶ Notabis, idola præcipua Iſraelita-
 rum non fuiſſe in Samaria: ſed in Bethel, in Dan: tum etiam
 in Panuel & Beſabee. vt ſæpe dictum eſt ſupra. ſed quia Sa-
 maria erat caput regni, & hæc erat, quæ idolis illis fauebat,
 ideo ſcelus Iacob dicitur eſſe Samaria: cuius authoritate, &
 imperio idola colebantur. Et ſimiliter, licet Salamon fecerit
 excelsa Chamos & Aſtharris, at ſcelus quo Deus offenſus
 fuit id erat, quod Ieruoſolyma ea idola ſufferret. Nam excelsa
 durauerunt, vſque ad Ezechiam. Hæc eſt cauſa, quare vocetur
 Samaria ſcelus Iſraelis, & Ieruoſolyma Iudæ: quia hæc &
 illa, olim facta idola coli mandabat.

Et ponam Samariam, quaſi aceruum lapidum in agro: cum plan-
tatur vinea: & detrahā in vallem lapides eius: & fundamenta ei-
us reuelabo. ¶ Et omnia ſculptilia eius concidentur: & omnes merce-
des eius comburentur igni: & omnia idola eius ponam in perditionē.
Quia de mercedibus meretricis congregata ſunt: & vſque ad merce-
dem meretricis reuertentur. Id eſt ſuperbiſſima Samaritæ ædificia
ruitura ſunt: & lapides illi magnifici, congerentur in acruos
vt plantentur vineæ, vbi nunc eſt glorioſa Samaria, Non al-
lia vrbs (inquit Zieglerus) oſtendat ruinas æquæ memorabi-
les. verum tantum opus nunc ceſſit holoribus. Et quia erat
illa ædificata ad modum pinus in monte, ideo inquit, detra-
ham in vallem lapides eius, cum ipſa corruerit. ruentibus ve-
rò è monte in vallem lapidibus, neceſſe erat domorum fun-
damenta reuelari. ¶ Sculptilia (inquit) quæ ex auro, argento,
aur alio metallo facta ſunt contudentur, vt ex ipſis fuſis
pecunia fiat. Tum mercedes comburentur igni. id eſt. Sole-
bant antiqui (vt nos ſolemus nunc) denaria in templis ſuf-
pendere. Vt vbi cauſa, qui bello vicit, denarium templo, dat,
velut mercedem laboris, quem Deus ſuſtinuit, ducem illum
in bello victorem efficiens. Ea denaria antiqui vocabant A-
mathemata, & Aphieromata. quæ dicata Diis ſuſpenduntur
in templis. Ita Eraſmus & Budæus, Ea vocat Michæas merce-
des, ratione, quā nūc dicebam. Huiusmodi multa denaria
erant in templis Samaritæ, hæc dicit Propheta igni combu-
renda. Idola, verò ex ligno & lapide, ſimul & in tabula picta,
erunt omnia in perditionem. ¶ Illud vltimum, de mercedi-
bus meretricis, &c. hunc habet ſenſum. Samaria colens ido-
la, meretrix erat: quia Deum legitimum virum ſuum relin-
quens

Ziegler.

Idem.

Eraſmus.
Budæus.

Oſe. 1. 2. 7.

quens, Diis alienis fornicando iungebatur. Quando verò idolis, denaria dabat, mercedem laboris, vt nunc dixi, offerebat. Cum verò hæc denaria erant multa, ex illis conflata idola noua fiebant. Igitur idola aurea, & argentea fiebant ex mercedibus Samariz meretricis. Cum autem sub Salmanassare idola Samariz, in Assyriam abducta sunt, oblata sunt ab alia meretrice (scilicet Assyria) suis idolis, vt merces fauoris, quem Assyrij à suo Deo Nemroch habuisse putabant. Rectè igitur idola conflata ex meretricibus meretricis Samariz in mercedem meretricis Assyriæ conuersa sunt. Parasti igitur Samaria denaria idolis tuis, vt essent denaria, quæ idolis suis offerrent Assyrij.

Re. 17.
Re. 17.
Isai. 20.
Ione 3.
Alber.
Plinius.
Solinus.
Hiero. 1.
Aelian.
 Super hoc plangam, & ulabo. Vadam, spoliatus, & nudus: faciam planctum velut draconum: & luctum quasi struthionum. Tantam inquit calamitatem, quam à Salmanassare patierur Samaria, plangam. Planctum meum ostendam expoliando me & nudando. Nam & Isaias planctum nudus ostendebat, & apud antiquos & nos in planctu nostras vestes exuimus, & faccis obuoluimur. Subdit, faciam planctum draconum. Ait porro Albertus ex Plinio, & Solino voces draconum adde esse magnas, vt qui eas audiunt, moriantur. Ait rursus Hieronymus victos dracones ab Elephantis, vehementissimè sibilare. Rursus ardentissimum esse amorem. Struthionum erga prolem, habet Aelianus. Venator verò volens capere Struthionem, circum nidum ferrea spicula figit: vt ergo se prohiberi pulli Struthio sentit, aut certè cum se spiculis transfixum vider, ingentem clamorem, eumque maximè lugubrem edit. tales clamores se editurum dicit Propheta, ingentis calamitatis actus dolore.

Re. 17.
Par. 33.
 Quia desperata est plaga eius. Quia venit vsque ad Iudam: tetigit portam populi mei, vsque ad Ierusalem. Faciam, inquit, planctum, quia plaga, qua Assyrius Israelẽ vulnerabit, remedio caret humano, cum sit plaga tam magni plena doloris, ab non erit Assyrius contentus Israelẽ vulnerasse, veniet vsque ad Iudam. pertingeret vsque ad portas Ierolymæ populi mei. Hæc dicit, quia post vastatam Israelẽ à Salmanassare, venit Sennacherib, cepitque vniuersas Iudæ ciuitates munitas: & obsidionem Ierolymæ posuit, & ad portas eius loquenti sunt hostes cum principibus Ezechiz regis.

24 PAR. 33

II. PARS.

Re. 17.
 In Geth nolite anuntiare: Lachrymis ne ploretis. (2.) In domo pulueris puluere vos consergite. (3.) Et transite vobis habitatio pulchra, confusa ignominia. (4.) Non est egressa, quæ habitat in exitu. (5.) Planctum domus vicinæ, accipiat ex vobis. Quæ stat sibi met (6.) Quia infirmata est in bonum, quæ habitat in amaritudinibus. Quia descendit malum à Domino in portam Ierusalem. Explicat Michæas quod supra dixerat, scilicet plagam Assyriorum ex Israele venisse ad Iudam: docens venisse ad ciuitates in hæc, & sequenti clausula numeratas, videlicet ad Geth, Iudæ, quam collapsam reedificauit Roboam, quæ vt nobilis, & munita primo loco, & hic, & in Paralypom. historia proponitur. Et 2. PAR. 11. arbitror ego quidem, hanc nostri Michææ Geth, non esse illam Philistæorum. Nam Geth Philistæa erat Philistæorum metropolis, in qua regnabat Achis, non solum tempore Dauidis: sed & Salomonis. Quomodo igitur ciuitas regia Iudæ Salomone, reedificari potuit à Roboam eius filio? Erat ergo diuersa ista Roboami, & illa Philistæa. Adde, Geth Philistæa vastatur ab Ozia, siue Azaria: Ozias verò fuit pater Ioathan, sub quo prophetabat noster Michæas, quomodo enim hæc diceret, in Geth nolite nunciare, quomodo iam vastata posset nunciari? Ergo differt Geth, Michææ & Roboami, à Geth Philistæa. Dicit nunc Michæas, nolite dicere Gethæ vrbis, ne ploret. Imò verò nuntiate, vt lachrymis ploret venturam sibi ab Assyrio calamitatem. Nemo in Geth audeat prædicare, liberam eam à lachrimis fore, imò verò suum ei planctum annunciet. ¶ 2. Porro autem, antequam sequentium verborum, ego obscuritatem illustrem, id præfundum erit. Quæ sunt Michæas ciuitatum nomina, quæ Hebræis aliquid significarēt, ad quas significationes alludens, venturas illis ciuitatibus miseras prænunciaret. Igitur post Geth prædictam, secunda ciuitas Iudææ erat Beth Leaphra, quæ Latine, domus pulueris significat, ex hac significatione ciuitati suam miseriam prædicit, dicens, Vos qui habitatis in Domo pulueris, præ dolore, in puluere vos voluprate, puluere vos respergite. Tanta vos calamitas oppressura est. ¶ 3. Ciuitas Hebræis erat Sapphiræ: quæ Latinis est Pulchra. Ait nunc Michæas, Vos qui habitatis in Pulchra transite, non pulchri sed ignominia, & pudore confusi. Egreddimini è Pulchra non cum decore pulchritudinis: sed cum dedecore vestre infelicitatis. ¶ 4. Ciuitas erat Zeanan, id est Exitus siue Egressio. Ait igitur, Vos qui habitatis in Exitu vel Egressu

Egressu

Egressu, non estis egressi ad præliandum. Hostis in vestra vos vrbe compressit. ¶ 5. Ciuitas erat Bethæzel, id est domus vicini, & sexta ciuitas erat Hemdatho, id est, Per se stans videlicet, quæ sola stabat, sine vicino: & vt versio nostra habet, Quæ stat sibi met. Ait nunc Michæas, O Domus vicini, ex vestra vos vastatione plangeris, & ex vestro planctu, planctum sibi sumet. Per se stans, plangent enim hi cum vestrum planctum viderint. Potest etiam locus hic intelligi, etiamsi Hemdatho non sit ciuitatis nomen proprium, hoc modo, O ciuitas vicini (id est, quæ vicinos habet) ex planctu vestro, planctum sumet ciuitas, quæ per se stat sine vicino. ¶ 7. Ciuitas erat Maroth, quæ significat amaritudines, seu dolores, iam eleganter ait Propheta, Tu quæ habitas in doloribus, velut infirma, hæc tua infirmas in bono non, tendit ad bonum, in peius illa procedit. ¶ Si quæris omnium horum causam, ait Michæas, ea est, Quia malum maximum à Domino venit in portam Ierusalem. Si cupis nosse quod malum à Domino veniat, audi sequentia.

Tumulus quadrigæ suporis habitanti Lachis (2.) Principium peccati est, filia Sion. (3.) Propterea dabit emissarios super hereditatē Geth.

2. Par. 11. Lachis vrbs est discretissima à Lais. Hæc est in tribu, Affer licet eam possederit tribus Dan. Illa est in tribu Iuda, ædificata à Rege Roboam. Illa dicta est Lesen Dan, non longe distita à Sidone, hæc à Sidone longissime remota. Sed quia similes in voce videntur, eadem vrbs credita est, quod occasionem dedit multis hoc loco errandi: dando vrbi Lachis, ea quæ de Lais scribuntur. ¶ Tu verò Lector, si placet, habeto præ oculis quæ traduntur in historia Ezechia, & forsitan huius loci sensum habebis. Ibi dicitur Assyrium cœpisse omnes ciuitates Iudæ munitas, cumq; obsideret ciuitatem Lachis, Ezechiam misisse nuntios ad Assyrium. Id est quod dicit littera præsens in hunc modum, O vos qui habitatis Lachis, sine vobis ad manum multæ quadrigæ, quæ præ multitudine tumultum faciant: & præ velocitate stuporem videntibus iniiciant, procurate has quadrigas, in quibus fugiatis

3. Re. 18. obsidionem Assyrii.

3. Re. 18. Principium verò blasphemie regis Sennacherib contra Sion, fuit Lachis. Nam ex Lachis misit Sennacherib duces suos cum epistola blasphemie plena, vt legeretur audientibus Hebræis, qui erant in Ierusalem. Hoc dicit textus noster. O filia Sion ex Lachis primum veniet peccatum blasphemie contra Deum Regē, & te. Quia verò Ezechias misit

Eodem.

sit nuntios & munera Assyrio, idē, inquit, Propterea dabit, supple Sion (vt ex littera Hebræa facile colligas) nuntios emissarios, qui pacem ab Assyrio cū Ezechia, datis muneribus impentent. Docet nos tamē Michæas, quod nesciebamus, scilicet Ezechiam petiisse ab Assyrio, vt hæreditatem Geth, (vrbe scilicet egregiam) illi concederet. Idē dicit, dabit emissarios, qui tractent cum Assyrio, super concedenda Geth Ezechie. Habemus hinc Michæam ante annos. 40. quàm hæc contigissent ea perdidisse.

Domos mendacij, in deceptionem Regibus Israel. (2.) Adhuc hæredē adducā tibi, quæ habitas in Marefa. (3.) Vsq; ad Odollā veniet, gloria Israel. Ex Hebræo sensus est, Domus, eius vrbs, (quæ Hebræis dicebatur אַחְזִיב achzib, Latini Mēdacium) quāuis sint munitissimæ, & opinionæ omnium inexpugnabiles, faciet Dominus, vt ab Assyrio expugnentur, ac idē in eis Reges Israel qui credebant expugnari non posse faciet, vt in sua opinione decipiantur. Dabit igitur Dominus vrbem Mendacium, in mendacium. ¶ 2. Rursum adducā tibi O ciuitas Marefa (quæ hereditatē significas) Assyrium, qui tuus ex hoste, sit hæres, Capiet enim te, & eris possessio eius. ¶ 3. Tandem inquit, veniet Assyrius vsque ad intima tribus Iudæ, scilicet ad Odollam vrbem: quæ gloria Isra. est. Siquidē in ea primum latuit Dauid, fugiens Saulem: & ibi ad eum multi venerunt, quorum ibi cœpit esse dux. Gloria planē Israelis, quia Dauidem illa à saule seruauit.

Decaluate, & tondere super filios deliciarum tuarum, dilata caluitium sicut aquila: quoniam captiui ducti sunt ex te. Sensus est, Si hæc ciuitates tuæ sunt capiendæ: O Ieriosolyma: si filij tui, quos in his ciuitatibus tam delicatē nutriisti, occidendi sunt, rade capillos capitis tui in signum vehementissimi luctus, tonde caput, & dilata caluitium, vt solet aquila, facere: siquidem filij tui, ciuesque tui captiui ducti sunt. ¶ Antiquis erat de morte in maximo luctu caluitium facere, id est, *Tob. 1.* raderet caput, vt Iob fecit: vt supra super Amos dictum *Amos. 1.* est, & adducit etiam Isaias. ¶ Porro magnus Albertus citat *Alber. li. 23.* Torach, & Adelinum dicentes aquilam senem, in Spheram ignis ascendere: ibiq; calefactā, in frigidū fontē se demittere: in nidū suū rursum ascendere, vbi amissis plumis, nudam pulli sui fouent: quousque iterum suis plumis vestiatur. *Hieron. hoc loco* statur hoc ipsum Hiero. Quin & Alianus, & Plinius idē dicere videntur asserunt enim aquilam non mori senio. Cur ita? *Plinius.* certē quia senectā exiit, induitque iuuetā. Idem quod Plinius q habet

habet Aug. Sed quid egem⁹ testib. Ecce plus quā Ionas hic. Habemus firmitus scripturæ testimonium. Habetur enim *Isai. 40.* apud Isaiam, Sancti assument pēnas, vt aquilæ: & item, *Re- Psal. 102.* nonabitur vt aquilæ iuuentus tua. Ergo aquila senex deplumescit, & velut calutritū toti sibi adducit, vt iuuenis postea fiat. Ita iubet Dominus vt Sion, toti sibi calutitium dilaret.

Multa sunt à me in hoc capite explicata diuersè, quā alij explicanere, quæ temerè aliquis reiscere poterit: sed si legantur ea animi propensione, & examine longo, quo scripta sunt opinor, non probari non poterunt.

CAPVT II.

Proshoria **C**aput hoc Hebræum difficile est. Latium difficilius: & accomodare Hebræa Latinis difficultum. Recenset Propheta peccata multa populi Hebræi, immiscens interim calamitates ipsi futuras Calcem verò capitis Catholici autores Christo tribuunt.

De qui cogitatis inutile, & operamini malū: In cubilib. vestris, in luce matutina faciuit illud: quia contra Dominum est manus eorum. Inutile Hebræis *VN* auen. id est, iniquitas. Væ igitur his, qui cogitant iniquitatem, & cogitatum opere complent. in cubilibus vestris non triburis noctem, somno: sed machinamini potius, quomodo malum aliis inferatis. statimque vt mane illuxit, quod noctu excogitastis, mane operamini. Certè quia estis Dei aduersarij: ac ita manus vestras, ac vires in eius offensis exeritis. Quam diuersè David præcepit, cum dixit, Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cōpungimini. id est, si quid in corde & in cubili culpæ admisistis, pœniteat vos eius statim. at vos non doletis culpam: imò verò opere completis.

Concupierunt agros: & uolenter uulerunt: & rapuerunt domos: & calumniabantur virum, & domum eius: virum & hæreditatem eius. Quod dixerat in genere, explicat in specie. Dixerat, cogitant in cubili iniquitatem: & mane eam exercēt: declarat exemplo. Concupiscunt noctu agros: & mane uolenter rapiunt, rapiunt similiter & domos. Quæris quomodo rapiant? Certè calumniam aliquam excogitant contra dominum domus, aut hæreditatis. excogitata calumnia rapit à domino eius domum, aut hæreditatem. Ita enim Iezabel

zabel excogitauit calumniam contra Naboth: & rapuit vineam eius. 3. Reg. 21.

Accirco hæc dicit Dñs, Ecce ego cogito super familiam istam malū. Vide non auferes cola vestra: & non ambulabitis superbi: quoniam tempus pessimum est. Id est, Quia tantopere contra proximos fratres, scilicet vestros, iniuriam, & iniquitatem admittitis. Ecce ego cogito vos relinquere: & in manum Nabuchodonosoris tradere. Ille iugum captiuitatis ferreū collo vestro imponeret quo non licebit exire. Ille humiliabit superbiam vestram. Ah quā malum, quā infaustū erit vobis tempus illud. ¶ Tu aduerte, propter iniurias proximo factas nos à Deo relinqui, videlicet quia amor proximorum summa totius legis est, ac ided de ea maxime in die iudicij erimus examinandi.

In die illa sumetur super vos Parabolæ: (1.) & cantabitur canticum cum suauitate dicentium. (2.) Depopulatione vastati sumus. Pars populi mei communiata est. Quomodo recedet à me: cum reuertatur qui regiones nostras diuidat. (3.) Propter hoc non erit tibi mittens funiculum sortis in castris Domini. Cum ciuitas aliqua fuit olim

gloriosa, postea verò destruatam vident transeuntes, dicūt *Thren. 2*
Hæcne est vrbs perfecta decoris: gaudiū terræ: Hoc modo vrbs inclyat sumitur ab hostibus in Parabolam, seu prouerbium, iuxta illud, Dabo eos in opprobrium, & in Parabolam, & c. Igitur quia per Nabuchodonosorem erat Ierusalem vastanda ided dicit Michæas, sumetur super vos Parabolam, seu prouerbium dicentium, Hæc ne est vrbs perfecti decoris, & c. ¶ 2. Et cantabitur can. Erat olim Iudeis, imò & nostris Hispanis, mos in vehementissimo luctu adducere cantores, & cantatrices, qui voce suauis, id est maxime ad

luctum accommoda, carmina canerent, quæ ad lachrimas audientes prouocarent. Ita canunt, & replicant cantores lamentationem super Iosiam, & ita tibicines, & cantores, qui epicedium canerēt, erant in domo Iairi. ac ita nunc dicit hos cantores, cantaturos nimis lugubre carmen huiusmodi. ¶ 3. Ah omnino vastati sumus à Nabuchodonosore. Proh dolor, Populus meus, qui pars, & hæreditas Dñi erat, cōmutata est, vt sit pars hostis, & eius hæreditas. Proh quomodo hæc hæreditas recedet à nobis, quomodo rapietur à nobis quādo hostis reuertetur, & diuidet regiones nostras pauperibus, agricolis, vinitoribus. Intelleges locū istū si legeris vltimum, cap. 4. lib. Reg. vbi dicitur, Capta Ierusalem per Nabuchodonosorem, rediit in eam Nabuzatdan eius dux,

4. Reg. 24.

2. Paralip.

25

Matt. 9

4. Reg. 21.

4. Reg. 21.

4. Reg. 21.

4. Reg. 21.

& transtulit principes Iudæ in Chaldeam. terram autem reliquit pauperibus, vinitroibus, agricolis, & reliquis, qui manserunt sub principe Godolia. dolet igitur Propheta, dicens. Quomodo recedet à nostra potestate terra sancta nostra, quæ erat hæreditas nostra? quomodo recedet à nobis, qui in Chaldæam. transférémur? quomodo recedet à nobis, quando eã Nabuzardam rediens diuiserit pauperibus, & miseris? 4. demum, quod infelicissimum est, iam nõ. erit per 70. annos, qui terram nostram nobis restituat. Non erit, inquit Michæas, qui funiculo metiatur agros, qui sorte contingat cœtui Domini: vt olim Iosue sortem mittebat, super agris quos Israelis cœtui daret.

Ne loquamini loquentes, Non stillabit super istos: non comprehendet confusio. Hebræis est. Ne stilleris. Stillabunt. Non stillabit. **10. 15. 16.** super istos: non comprehendet confusio. Hoc verò colloquium est, in quo primum, populus dicit Prophetis, Ne stilleris verba prophetia vestre. Respondet populo Propheta. Imò equidem stillabunt Prophetæ verba, quæ illis Dominus stillare mandauit. Respondet populus. Stillent Prophetæ quantum velint: sed non super Hebræos: nec enim super eos veniet confusio, quam mendaciter Prophetæ minantur. In hunc sensum noster textus legi debet. nisi quod in eo solus populus loquitur, imperans ita. Loquentes Prophetæ, ne iam loquamini: neque enim confusio à vobis falsò prædicta cadet, vt pluuia super Hebræos, nec eos illa continget. ¶ Dixerat Moses. Fluat vt ros eloquium meum, quasi stillæ super gramina. igitur verba Prophetarum sunt velut stillæ, ab ore Dei, velut è cœlo, cadentes. idèò Prophetis dicebat populus, ne ea verba stillarent.

Vide

Amos 8.

Dicut. 32

Dicit domus Iacob, (1.) Nunquid abbreviatus est spiritus Domini? aut tales sunt cogitationes eius? an non verba mea bona sunt cum & qui veto gradite? (12.) Et è contrario populus meus in aduersarum consurrexit. Desuper tunicam, pallium substilistis. & eos qui transibant simpliciter conuertistis in bellum. Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum. à parulis earum. tulistis laudem meam in perpetuum. Surgite & ite, quia non habetis hic requiem: propter immunditiam eius corrumpetur putredine pessima.

Primum verbum ita habet Hebraice. Hoc dictum domus Iacob: quod idem valet ac nostra translatio Nam sensus est. Hæc, quæ sequuntur, dicit domus Iacob. Iam audiamus quid dicat. ¶ 1. Nunquid abbreviatus est spiritus Domini? sensus est. Propheta minatur nobis

nobis desolationem. fallitur ille. Deus natura sua potentissimus est: nunquid nunc abbreviatus, aut diminutus est spiritus eius, vt iam hostes vincere non possit, quod hæctenus potuit? Deus est natura benignissimus, quomodo cogitationes crudeles habebit: vt terram, de qua dixit, quod esset requies sua, quòdque in ea velleret habitare, quoniam elegit eam, nunc hostibus tradat, à se reiciat? En quid populus ille dicebat. ¶ 3. At his populi verbis Dominus respondet. E contrario, inquit, populus meus surrexit, vt esset hostis, & aduersarius meus, Si queris quomodo: audi: quia sustulistis pallium hominum, imò & tunicam desuper: idque, non occultè sed in ipsorum hominum conspectu (id enim significat mimul, apud Hebræos.) Secundò, transeuntes simpliciter ac idèò confidenter, conuertistis in hostes. Hebræis est. ex *1. Re. 10.* transeuntibus confidenter (supple, fecistis) reuerentes esse bello. id est, transeuntes securè aggressi estis: ac si hostes essent, redeuntes è bello cum spoliis. Terciò. Si quæ popularis mulier domum habebat pulchriorem, & amœniorem, in qua illa suas haberet delicias, eam inde pellebatis: vt domus deliciarum frueremini. Quartò, Cum res Hebræorum sua pace gaudebant, pueri eorum laudes Dei venient personabant. *Psal. 8.* Dictum enim est, Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem. Et vt Martialis iactabat, sua carmina à pueris Romanis noctu decantata per vias: ita in Republica benè instituta pueri noctu, & diu per vias laudes Diuinæ concelebrant. At vos ò iniqui Reipublice turbatores, has laudes ab ore puerorum abstulistis, non audentibus illis è suis domibus propter furta vestra prodire: imò vobis ipsis pueros impediendibus ne vnquam canant has laudes. Num non aperte probatum, est, vos quos in hi delegeram in populum meum hostes & aduersarios esse meos: vt erat Dauidi Saul. Quomodo igitur vos defendam? quomodo seruabo? quomodo sustinebo? Surgite. Ite. Iam non licebit vobis in hæc terra quiescere immunda illa est, contaminata est in operibus vestris, infecta est sanguinibus. Igitur ab hoste Chaldeo *Psal. 105.* corrumpetur, & violabitur pessima, & execranda violatiõne. Exuret enim Nabuzandam templum Domini: palatium Regum: turres principum: domos diuitum, & terra ferè sine cultore manebit: à feris & bestis conculcanda. Hæc sunt verba quæ vestre stultæ fiducie Dominus prædici mandauit. *1. Re. 18. Eodem.*

Vtinam non essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer: Stillabo tibi in vinum & in ebrietatem. Et erit super quem stillabit

latur populus iste. Hebræa litera habet ita. Vtinam (esset) vir ambulans (ad) ventum: mendacium mentiens: Stillas enim tibi ad vinum, & ad ebrietatem. Et erit Stillans populo meo. Sensus verò literæ huius est idem cum nostra versione. Si enim Michæas esset vir ambulans ad ventum, & mendacia continuans, planè non haberet spiritum Dei: & planè mendacia confingeret: ac idè stillasset placentia, & prophetasset fore abundantiam vini, tantam, vt possent Iudæi inebriari. At (inquit) reuera continget prophetia, quam stillo, populo huic: ita reuera erit populo, vt propheta stillans dixit. Igitur populus iste, erit super quem prophetia stillatur, & prædicatur. ¶ Hæc dixit Michæas ex immenso dolore. Nam videt templum Dei exurendum: Ierosolymam diruedam: cultum Dei abolendum: Iudæos occidendos: & captiuandos in hæc verba prorupit. ò si nunc non essem propheta: ò si quæ dixi mendacia esse possent: ò si potius prædicerem vini & ebrietatis abundantiam. Sed frustra loquor: vane me di crucio. Euenient populo quæ dixi. ¶ Excitant hic multi grandes quæstiones, quomodo Michæas cupit mendacia dicere: quomodo cupit non esse propheta: Sanè Michæas non cupit esse propheta: sed cupit non esse propheta in hac prophetia de Ierosolymæ subuersione. Nec cupit ille mentiendo peccare: sed cupit, vt quæ dixit, minimè eueniant. Neutrum verò horum peccatum est. Et equidem Ionas postquam Deus illius animo satisfacit, lætatus est (opinor) quod sua prædicatio effectum non habuerit. Ita Michæas cupit mentiri non ex animo: sed ex euentu.

Congregatione congregabo Iacob totum te: in vnum conducam reliquias Israel: pariter ponam illum, quasi gregem in ouili: quasi pecus in medio caularum. Tumultuabuntur à multitudine hominum. Ascendet enim pandens iter, ante eos. Diuident, & transibunt per portam: & egredientur per eam, & transibit Rex eorum coram eis: & Dominus capite eorum. Theodoritus, Vatablus, & Kimhi credunt vastitatem Iudæorum hoc loco prædici. & sine dubio si præcedentia spectes, ita prædici videbitur. Nam cum dixisset, Erit populus hic super quem stillabit, prophetia, quadratissimè subnectitur qualis erit calamitas illa, quæ super populo propheta stillauit. Quia tamen Doctores nostri hunc textum volunt Christo accommodare: Caldæum inter præter sequuti, & ei sensui vltimè clausulæ verbū fauet. Vtrumque sensum attingat. ¶ Igitur Dñs ait, calamitas vestra

Theodori
us.
Vatablus.
Kimhi.

¶ Re. vi. hæc erit, adueniente contra Sedechiam Nabucodonosor, fugere

fugere faciam Iudæos ex infirmioribus ciuitatibus, in Ierosolymam tantopere munitam, ibi eos congregabo, vt oues in caulis, & sepiis suis, vbi præ multitudine tumultuabuntur (vt factum est in obsidione Ierosolymæ à Vespasiano.) Porro post tres annos obsidionis, propter famem curabit fugere Sedechias. Ante illum ascendent, qui per murum iter faciant, pandant. s. iter. Diuident illi murum, rupto muro interiore transibunt Iudæi per portam vrbis exteriorem, & egredientur fugiētes. Ibit ante eos primus in fuga, Rex Sedechias. Dñs enim eos eiicit, impendens caputibus eorum. Hæc ad literam facta, leges in lib. Regum.

¶ Audi sensum posteriorem: vbi post tristia læta dicuntur. Ego, inquit Dñs, per Christū orbem congregabo, vt sit vnū ouile sub vno pastore. Nam quantum est ex lege Christi, ex Euangelio, ex gratia, & ex spiritu, non iam vnica gens ad Deum vocatur sed orbis vniuersus. & tanta erit Christianorum multitudo, vt tumultuentur. Tot enim pisces extrahit Euangelicū rete vt periculum sit, ne ab eis tumultuātibus dirumpatur. Es planè si tot animalia immunda comprehenduntur in lintheo retti, quis non videt inter ea futurum tumultum; At Christus ascendit in crucem, velut aquila, alis suis scindens mare tribulationem, impugnationes dæmonū tentationumque ventos, sequuti sunt Christum Christiani diuidentes & ipsi, & ventos & mare. Neque erit diuisio cassa, vt enim Christus ingressus est è mundo per portas cœli: ita egressi, qui eum sequuntur, in cœlum ingredientur, vbi Dñs transiens ministrabit illis id est perpetuò coram eorum oculis præfens æternitatis felicitatem ministrabit. ¶ Si placet audire multos Rabinos hunc locum Michææ lib. 4. c. 2. Christo adscribentes, lege Galatinum. ibi multa miranda Rabiui, videbis.

CAPVT III.

Reprehendit principes viros Israelis: prænuncians poenam culpæ eorum. 2. Reprehendit falsos prophetas: prædicens vltionem Dei contra eos. 3. Docet se esse plenum spiritu Dei, ac idè eos reprehendit.

*E*t dixi, Audite principes Iacob, & duces domus Israel. Numquid non vestrum est scire iudiciū? Quis odio habetis bonū: & diligitis malū. Qui violenter tollitis pelles eorum desuper eis: & carnū eorum desuper ossibus eorum. Qui comederunt

edevincarnē populi mei: & pellem eorū desuper excoriatuerūt: & ossa eorum confregērunt. Et considerunt, sicut in lebetē: & quasi carnem in melio ollē. Id est, Principes sunt oculi, & aures, & denique populi caput. Ideo hoc loco Hebræus, pro principes Iacob habet capita Iacob. At verò profecto caput & oculi, & aures prospiciunt & quærunt, quod toti corpori congruum & iustum est, cauent verò quod noxium erit. Cur igitur vos capita populi non quæritis quod populo est æquum & iustum: Imò contra, populum excoriatis: carnem eorum autertis: eius ossa confringitis in frustra conciditis: in lebetem, seu ollam coquenda cōiicitis. Si hanc Parabolam nō intelligitis, audi aliam. Væ pastoribus, qui pascebant semetipsum. Lac comedebatis: & lanis operiebamini: quod crassum erat occidebatis, &c. Audi aliam iterum, Væ pastoribus qui dispergunt, & dilacerant gregem pascuæ meæ. Appetit Parabolam Chaldæus interpres dicens, Diripientes substantiam populi eius: & diuitias eorum pretiosas auferentes. Qui expoliant facultates populi mei: & pecuniam pretiosam ab eis auferunt: & reliquias eorum consumentes & comminuentes, vt comminuantur membra intra ollam & particula intra lebetem. Et equidem si principes illi vestem, & pallium à populo auferebant: si securè transeuntes aggrediebantur, iam intelligis quomodo ossa populi comminuerent. Lege etiam quæ supra dixit Amos,

Tunc clamabunt ad Dominum: & non exaudiet eos: & abscondet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adiunctionibus suis. Cum hæc Propheta prænunderet, oculis mentis videbat cladem his principibus venturā, arideò dicit. Tunc clamabūt & nō exaudientur. ¶ At dices Nunquid non omnis qui petit, accipit? & pulsanti aperietur? Et quæcunque orātes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis. Respondeo, si scelestus est, & in tuo scelere perseveras, nō est cur confidas te exaudiendū. Cum extenditis manus vestras, auertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaueritis orationē, nō exaudiam. Cur ita? Manus vestre plenæ sanguine sunt. Lauamini, mundi estote, & venite arguite me, & illud adde, quando bona temporalia petuntur quæ ad aterna necessaria non sunt non necessario, qui ea petit accipit, sed aliquando peccata quæ admisiimus, promerentur, ne hæc petentes audiamur. Lege D. Tho. Augustinū & Basilium sed maximè lege prouerbiorum primò, vbi dicitur. Tunc inuocabunt me, & non exaudiam.

I. P. A. R. S.

II. PARS.

Hæc dicit Dominus super Prophetas, qui seduunt populum meum. Qui mordent dentibus suis: & prædicant pacem. Et si quis non dederit in ore eorum quippiam: sanctificant super eum prælium. Dixi aliis, fuisse Iudæis, religiosos, in domo communi viuentes, vni superiori obedientes, vocabantur hi filij Prophetarum: vt & sui superiores Prophetæ vocabantur, & vt plurimum erant. Lege li. 4. Regum. Porro vt inter nostros religiosos alij sunt sancti: alij verò seducunt populum, & venientes in vestibus ouium, intrinsecus sunt lupi rapaces: ita multi inter religiosos illos Iudæos erant falsæ Prophetæ, seducentes populum. Qui cū canes esse debuissent arcentes luporum truculentam rabiem, ipsi potius motē debent gregem: licet pacem prædicarent: lingua. n. pacē prædicat sed dentibus mordēt. Et nisi ori eorū inieceris ossam, quæ optat, præliū tibi excitabunt: sanctitatis speciem obiectentes: fulminibus maledictionum, exterrentes. ¶ Vix in hac vita magis mortales optamus, quàm nosse futura. Quod cum Dei proprium sit, id tem pore legis antiq̄ in gratiam Iudæorum, & vt eos in fide contineret, suis Prophetis communicabat. Dicebant hi futura. Hoc munus, vt honorificum, & si illi vellent, quæstuosum, plurimi sibi falso usurpabant. Sed à fructibus eorum cognoscetis eos. Si enim mordent, si bella parant, lupi sunt, non Prophetæ. Lege obsecro, 3. Regum.

Propterea, nox vobis pro visione erit: & tenebra vobis, pro diuinatione. Et occumbet sol super Prophetas: & obienebrabitur super eos dies. Et confundentur qui vident visiones: & confundentur diuini. & operient omnes vultus suos, quia non est responsum Dei. Deus largitur prophetiam Prophetæ in lumine. Nam infundit lumen imaginationi: qua illustrata, illustratur etiam intellectus: qui in eo lumine videt, quæ Deus vult reuelare. Ideo olim vocabantur Prophetæ videntes Lege multa apud Tho. 2. 2. Michæas igitur hoc lumine collustratus, prædicat falsis prophetis futuram eis noctem pro lumine Dei. Id est non modo non dabit Deus vobis lumen suum: imò verò permittet intellectum vestrum magis excecari: & in rebus clarissimis visum amittisse. Iuxta illud. In quibus Deus huius seculi excecavit mentes infidelium, &c. & item, Obscuratum est insipiens cor eorum & exæca cor populi huius, vt videntes non videat. Tū permittet Deus, vos falsis visionibus decipi. vt Angelus Sathauæ trāsfigurer se in Angelum

Amos 7

4. Reg. 2.

Matt. 7

4. Reg. 11.

1. Reg. 9

Amos 7

Tho. 2. 2

q. 173.

art. 2

2. Cor. 4.

Rom. 1.

Isai. 6.

2. Cor. 11

gelum

gelum lucis. ac idē oriente vobis Sathana verus Sol Deus vobis occumbet: & dæmonis nocte vos operiente lux sancta deficiet. Porrō prophetantibus vobis futura: & his minime contingētibus, vos erubescetis: videlicet, quia dixistis responsa vestra, responsa esse Dei. vt contigit Sedechie filio Chananæ.

Vide
zech. 13
3. Reg. 71.

III. P A R S.

Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritus Domini, iudicio, & virtute: vt annuntiem Iacob scelus suum, & Israel peccatum suū. Id est, Longissimē absum à prophetis falsis. Nam plenus sum spiritu Dei fortissimo, tum plenus sum iudicio, quod quid sum repræhensurus intelligo. demum omnis timor recessit à me: plenus enim sum virtute, & audacia, vt Iacob, & Israeli vniuerso, sua peccata & scelera carpā. ¶ Habes Lector qualis esse debeat populi concionator, scilicet plenus spiritu Dei. iuxta illud, Spiritus Domini super me: eo quod vnixerit me: ad annuntiandū pauperibus misit me, Tū plenus sit scientia Domini, & iudicio eius, scilicet, vt verba Dei cum Ieremia receperit, & librū cum Ezechiele vocauerit. Demū plenus sit virtute, vt sit ciuitas munita: colūna ferrea: murus æneus. Nam Christus suos Apostolos fecit lucem mundi. quantum ad iudicium: & ciuitatem, super montem collocatam, quantum ad robur.

Esa. 61

Ierm. 1
Ezech. 3
Ierem. 1
Mass.

Audite hoc principes domus Iacob, & iudices domus Israel. (1.) qui abominabimini iudicium: & omnia recta peruertitis. (2.) Qui edificatis Sion in sanguinibus: & Ierusalem in iniquitate. (3.) Principes eius in muneribus iudicabant. (4.) & sacerdotes eius in mercede docebant. (5.) & propheta eius in pecunia disimabant: & super Dominum requiescebant dicentes, Nunquid non Dominus medio nostrū non veniet super nos male. Propter hoc causa vestri, Sion quasi ager arabitur: & Ierusalem quasi acervus lapidum erit: & mons templi in excelsa sylvarum. Audis lector virtutem Michæ: fortitudinem spiritus? Audis scelera in mediam lucem publicata? Audis Principes, Sacerdotes, & prophetas traductos? Audis eorum ingentia scelera? scelera verō sunt. 1. abominari iudicia. legesque Dei: easque in propria cūmoda detorque- re. 2. edificare domos, & palacia in arce Sion, & in vrbe Ierusalem ex sanguine pauperum: quos excoriatis (ait) quorum carnes detrahitis, quorum ossa comminuitis vt hoc capitulo dictum est, 3. Iudicare propter munera. 4. Simonia in doctrina, 5. Simonia in prophetia. Est enim Simo-

Mich. 3

nia

nia vendere aut verbum Dei, aut eius prophetiam. Licet, nō siluestro sit Simonia pro vtroque elemosynam sumere ad sustentationem, Subdit Propheta, & cum his sceleribus sitis coinquinati, nihilominus præsumitis de Deo, dicentes, Habemus Deum in templo nostro: vbi colimus eum. minimē euenient mala, quæ nobis hic Propheta prænuntiat. Ah verō quā contra contingeret vestri causa Deus faciet, vt Sion diruatur: & aretur & dirutis domibus Ierusalem pulchri earum lapides in acervos ab agricolis colligantur. s. vt liber sit locus oleribus (quod de Samaria dictum supra est.) Demum mons Mortis, vbi templum illud magnificentissimum Salomon edificauit, redigetur in syluam, quia per septuaginta annos transmigrationis mons ille sine ædificio manebit, ac idē liberē factus est sylua lege lib. 4. Reg. videbis hæc omnia ferē completa. Lege locum psal. Posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam. s. in hortos, vbi poma seruantur. ¶ Nota lector, Hæc prophetia dicta est populo Iudeo, sub Ezechia Rege Iudæ vt expressè habetur in Ieremia. Et Nabuchodonosor prophetiam impleuit.

Micha. 1

4. Reg. 71.

Ierem. 26

CAPVT IIII.

P Arte priore Christi aduentus illustrissimē describitur. Posteriori historia textitur.

Prophetia.

Erunt, (1.) In nouissimo dierum erit. (2.) mons domus Domini. (3.) preparatus in vertice montium: & sublimis super colles, (4.) & fluent ad eum populi: & properabunt gentes multæ. (5.) & dicent.

VE N I T E ascendamus ad montem Domini: & ad domum Dei Iacob. Et docebit nos de viis suis: & ibimus in semitis eius. (6.) Quia de Sion exibit lex: & verbum Domini de Ierusalem & iudicabit inter populos multos: & corripiet gentes fortes usque ad longinquum. Si liber ridere, lege obsecro lector argumenta Hebræorum, quæ ex hoc loco Rabini contra nos texunt: & si liber multa scire, & his argumentis pulchra responsa cognoscere lege Galatinum, lib. 5. arcanorum. Nobis verō animus est seridū textum hunc, & simul textum Isaïæ. pro vitili explanare.

¶ 1. Tres dies lector agnosce diem. s. legis naturæ diem legis veteris: diē legis gratiæ. Cū enim (vt in Genesi dicitur) Deus vocarit lucē diē, & tenebras noctē: & lux sit lex (vt Salomō nos in prouerbijs docuit) sit vt tres leges, tres dies esse-

Galati. 3.

c. 1. 2. 3. & inde.

Isa. 2.

s. de arch.

Genesi

c. 1. 2. 3. & inde.

Prou. 6

sece-

fecerint, lex scilicet naturæ, primum diem. lex verus secundum, lex gratiæ tertium atque nouissimum. Ideo Ioan. dicit.

1. Ioan. 2. Fratres nouissima hora est. & Paulus, nos, in quos fines sæculorum deuenerunt. Ait nunc Propheta, in hoc nouissimo die qui dies & hora Christi est, erit mons domus Domini præparatus. ¶ 2. Mons domus Domini est mons, in quo ædificata fuit domus Domini, id est, templum Salomonis. Vbi intellige lectus Ierosolymam totam fundatam in supino dorso montis, vt Ziegler ait. In capite huius montis erat arx Sion, in medio montis erat olim mons Moria: sed eius celsitudo cõplanata est, vt in eo melius consisteret templum, vt Iosephus ait. In imo huius templi erat ad Orientem Gethsemani, vbi Christus sudauit, & comprehensus est. ad Occidentem verò erat mons Caruaria: vbi Christus crucifixus est prope quem locum est S. Sepulchrum. De hoc monte corporali, & terrestri: antopere tamen per Christum illustrato, hoc loco mentio est. ¶ 3. Et dicit Propheta: In nouissimo die, scilicet in exortu diei Euangelici, mons ille erit præparatus, id est, exaltatus super omnes colles, dignior. scilicet omnibus, eis sumpta dignitate à Christi presentia, sicut & dictum est, Maior erit gloria huius domus, quam prioris, scilicet quia Christus ingressus est in posteriorem: non verò in priorem. & mons ille exaltatus est splendore, super omnes colles, quia in eius summo Eucharistiam instituit: & in eodem summo Spiritus sanctus super apostolos missus est. In eius montis medio, id est in templo, Christus frequentissimas conciones habuit. In eius imò ad Orientem, sudauit & orauit: ad Occidentem verò crucifixus, & sepultus est. Num non hic mons cæteros montes longè præcellit? ¶ 4. Hac ratione, fluent inquit ad eum populi & gentes, siquidem tempore quo Christus versabatur in terra, fluebant ad eum populi, eum prædicantem audituri, post eius verò ascensionem fluit ex omnibus partibus terræ Christiani, sancta loca visitaturi vt experientia nos docet. ¶ 5. Porro Christo inter Iudæos viuenti, & eius celeberrima fama personante, prouocabant se populi ad eum audiendum, dicentes. Venite ascendamus ad montem, in quo templum Dei est: vt ibi doceat ille nos de viis suis scilicet de sua patientia, humilitate, charitate: ab eo tan- to opere, & sermone, & opere illustratis, per quas ille iuit, & vt nos iremus admonuit. Et reuera Christo audito, multi ibant per semitas illas. Rursum pij Christiani prouocant se vt a- deant loca Ierosolymæ sacra, dicentes, Venite, visitemus lo-

ca illa pietate plenissima. in quibus Christus adhuc inimicè docet peregrinos de viis suis, scilicet de contemptu sæcularium: de inquisitione æternorum: & reuera multi ex his, qui loca illa conspexerunt, ex deuotione inde concepra, ambulabant postea in semitis domini. ¶ 6. Quia de Sion exiit, lex & mirabilem prophetiam! Non inquit lex Dei se continebit intra Ierosolymæ muros, non erit solum in Iudæa notus Deus. E. ¶ 7. Exibit è Sion & Ierosolyma, lex & Euangelium. Exibit lex, & tribunal suum statuet inter gentes, vt eas iudicet. Exibit verbum Euangelij, & arguet mundam de peccato, iustitia, & iudicio, occulta enim cordis audientium manifesta fiunt, & cadentes in terram Deum adorant. Dictum enim est, quod Christus percutiet terram virga otis suis, &c. Neque verò lex Dei, & Euangelium è Ierosolymis egressa, prope Iudæam consistit: sed in longinquum progredientur. iuxta verbum Domini, Prædicabitur Euangelium regi in vniuerso mundo, & verbum Pauli. In omnem terram exiit sonus eorum: Et experientiam nostram: quia nullus ferè est adeo longinquus orbis angulus, quo lex & verbum Christi non penetrarit. ¶ Specialis porro fit de Sione mentio. Quia in cænaculum, quod erat in Sion, venit Spiritus sanctus, & efflauit apostolos qui verbum Domini per orbem adduxerunt.

Et concident gladios suos in vomeres: & hastas suas in ligones. Non sumet gens aduersum gentem gladium: & non discent vltra bel- ligerare. Dixerat Propheta primum effectum verbi Domini, scilicet ibimus in semitis eius, id est, ambulabimus, sicut ipse ambulauit, eius vestigia sequentes. Nunc addit secundum effectum, scilicet pacis studium: odium belli. Non dicit Michæas, fore, vt omnes, vbique & semper concident gladios: sed quod multi. Iam tu oculos conuice in antiquos illos monachos, & heremitas: qui sæculo relicto, ex desertis ciuitates faciebant, non arma secum ferè, es ad bellum: sed instrumta ad agriculturam. Num non vides concidi gladios, & hastas: & ex eis ligones præparari? D. Chrysostronus docuit nos, infinitam multitudinè monachorum in heremo fuisse. Reuera illi carebant armis, vtebantur ligonibus, non discebant bellum genere in terra: quia bellum, & violentiam cælo parabant. Et equidem si legem Mahumeti reuoluas, bella præcipi continenter videbis, imò & David præcepit, vt filij Israel docerentur arcum & bellum. At Christus ait. Pacem meam do vobis: pacem relinquo vobis, vt si bella geramus, nõ geramus ex voluntate: sed necessitate. Hic enim est spiritus

spiritus Christi. Bella siquidem voluntaria ex spiritu sunt Nabuchodonosotis, aut Salmanassar: non verò ex spiritu Christi. Hoc loco cogita lehor, quale sit exercitium viri Christiani deuoti scilicet post orationem agricultura. id est manuarum opus.

Et sedebit vir subius vineam suam: & subius ficum suam: & non erit qui deterreat: quia os Domini exercituum loquutum est.

Et tertius effectus verbi Domini scilicet animus amans agri quietem: fugiens vtbi ū tumulus: contentus vnica vinea

1. Tim. 6. & vnica ficus: fugiens pondos diuitiarum, quia qui volunt

Eodem. diuites fieri incidunt in laqueum diaboli, & habentes victum

Mat. 10. & quibus tegamur (quæ ex vnica vinea contingere solent)

Phil. 1. his contenti sumus, imò in his securi sumus, omnium ma-

Iacob. 1. lorum timore sublato. Nec enim timemus qui occidit cor-

pus: cum potius cupiamus dissolui, & esse cum Christo: existi-

mantes omne gaudium esse, cum variis tentationibus ag-

gitamur. ¶ Da tu mihi animum apostolicum, dabo tibi a-

nimum qui bella gerere abominetur: qui iis quæ habet, con-

tentus sit, & qui nulla sæcula mala vereatur. Si enim os Do-

mini hæc promisit, sine dubio præstiterit. ¶ Dices. O quam

longe sunt ab his sæcula nostra. Fateor in multis sunt ab

his remotissima: at in multis etiam sunt apertissima. ferunt e-

nim hæc sæcula pios multos in quibus hæc eluceant multū.

Quia omnes populi ambulabunt vnusquisque in nomine Dei sui.

Nos autem ambulabimus in nomine Dei nostri in æternum & ultra.

Credunt Iudæi, credunt Mauri se colere Deum, sed non est

ille Deus, quem colunt. Nec enim Deus est in mendacio,

quod illi credunt. At nos ambulamus in nomine veri Dei: in

spiritu veri Dei: in seruire veri Dei: in deuotione veri Dei:

in spiritu feruente: orationi instantes, in caelis conuersantes:

terrenorum oblit: vitia abhorrentes: angelicam vitam exer-

centes. Qui feruor, spiritus, & deuotio non finietur cum sæ-

culo: sed durabit in omnes æternitates. Ided enim vita Chri-

stiana est regnum cœlorum, quia vsque ad regnum cœlo-

rum continuabitur.

In die illa dicit Dominus congregabo claudicantem: & eam quæ

eseceram colligam: & quam affixeram consolabor. Et ponam claudi-

cantem in reliquias: & eam quæ laborauerat in gentem robustam.

Et regnabit Dominus super eos in monte Sion: ex hoc nunc & vsque

Psal. 17.

dixit. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt & claudicauerunt à feminis suis. id est, vt Gabaonitæ ve-

nerunt

nerunt ad Iosuz sub mendacio inueterati, & claudicantes: factique ei seruituta Gentiles, admodum Gabaonitarum, fa- *Iosua. 5.*

cti sunt mihi serui. Igitur Gentilitas vocatur mantica, vete- *3. Re. 17.*

rata, & claudicans, quia vt Elias dixit, In vtramque partem

claudicabit. Iam ex Paulo, Gentilitatem eiecerat Deus, vt

Iudæi misericordiam consequerentur. Ergo Gentilitas erat *Rom. 14.*

claudicans, & eiecta. Ait nunc Dominus, Hanc Gentilitatem

claudicantem, & eiectam congregabo, colligam, conso-

labor non in breuē aliquod tempus sed vt permultum

tempus durent eius reliquæ, sicutque eius filij rabu-

stissimi, scilicet Reges & Imperatores. Et super Gentiles hos

regnabit Dominus in monte Sion: quia est in eo monte tem-

plum adhuc, in cœnaculo, vbi Christus cœnauit, & Spiritus

sanctus venit, ex quo loco Dominus regnat, adoratus ibi *Acto. 2.*

gentibus peregrinis, quæ adoratio in æternum est duratura. *2. Reg. 5.*

In Sione illa regnauit Dauid, & est ibi adoratus à Iudæis: in

eadem regnat Christus, ibi adoratus à Christianis, adoran-

das etiam vsque ad finem mundi: imò & mundo hoc finito,

Sancti e cœlo veniēt in eū locū, Christi memoriā veneraturi.

Et tu turris gregis nebulosa, filia Sion vsque ad te veniet. & ve-

niet potestas prima, regnum filia Ierusalem. Turris gregis nō po-

te est esse arx Sion, tam quia non potest arx Sion filia Siō vo-

cari, vt hic vocatur, tum quia Turris gregis est turris, seu op-

pidum non lōgè à Bethania: vbi violauit Ruben concubinā

patris sui: & vbi cantarunt angeli pastoribus, Christo nato:

Gloria in excelsis Deo, vt Zieglerus annotauit. Calixtus di-

xit, Turrem gregis distare milliario vno à Bethlehem. Ex

hoc verò loco intelligimus fuisse eam turrem nimis excel-

sam. Nam pro nebulosa Hebræa veritas habet excelsa, vide-

ret porro tam excelsa fuisse, vt sæpe nubibus fuisset obiecta

ideo nebulosa vocatur. ¶ Quia igitur Domino nascente in

Bethlehem, claritas Diuina in præsepio resplenduit, & ad *Luc. 2.*

Turrem hanc, vbi pastores custodiebant vigilias noctis,

peruenit, ideo Michæas dicit. O tu Turris excelsa, filia & sub-

ditata Sionis, maiestas, & splendida gloria Christi, qua primū

in Iudæa refulsit, ad te veniet, non cōtinebitur in sola Beth-

lehem, ad te ea claritas pertinet. Dicit infra Propheta, in

Bethlehem Christus nascetur. Nunc dicit, gloria & claritas

militiæ cœlestis, ac ita regnum Christi nascentis, peruen-

iet ad Turrem gregis. ¶ Illud verò, regnum filia Ierusalem

credo ita intelligi, ad te veniet regnum Christi inchoatum

in Bethlehem filia Ierusalem. ¶ Dices, quorsum propheta

tam

Genes. 36.

Luc. 2.

Zieglerus

Calixtus.

Luc. 2.

Mich. 5.

Luc. 2.

tam expressam de turre gregis, fecit mentionem? certè ob eam causam qua Deus pastores in ea turre pascentes angelica gloria illuminauit. Qui causam intelligit quare militia cœlestis ad pastores venit: intelliget, quare de ea Michææ pronunciauit.

II. PARS,

Nunc quare morore contraheris? (2.) Nunquid Rex non est tibi? (3.) aut consiliarius tuus perit quia comprehendit te dolor sicut parturientem? (4.) Dole, & satage filia Sion, quasi paruriens. Quia nunc egredieris ex ciuitate: (5.) & habitabis in regione: & venies usque ad Babilonem. (6.) Ibi liberaberis: tibi redimet te Dominus de manu inimicorum tuorum. ¶ Et nunc (7.) congregatae sunt super te gentes multae, quae dicunt, (8.) Lapidetur. (9.) & aspiciat in Sion oculus noster. Ipsi autem non cognouerunt cogitationes Domini: & non intellexerunt consilium eius. (10.) Quia congregauit eos sicut fanum areae. ¶ (11.) Surge, & iritura filia Sion. Quia cornu tuum ponam ferreum, & ungulas tuas ponam areas: & comminues populos multos: (12.) & interficies Domino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino uniuersa terra. Expendi hæc verba diu, & nimis, placuit tandem credere hæc à Michæa dicta, aduicte Rege Sennacherib contra Iudæam. Sensus igitur huius textus est. Nunc de Iudæa, non est quod angaris, & ex mœtore vocifereris. Venit post Sennacherib Nabuchodonosor propter eius aduentum dole, & satage, quia captiua venies in Babyloniam. Licet ibi sis à Deo liberanda. At nunc congregatae sunt gentes multae cum Sennacherib, quae cupiunt tuam interfectionem sed non intellexerunt consilium Domini: qui eas adduxit, vt triturarentur, vt fœnum. Eia surge Iudæa tritura gentes illas, & earum spolia Domino Deo consecra in templo sancto suo. Hæc est huius literæ textura. ¶ Nunc qua breuitate potero singula percurram. 2. Nunquid Rex, sensus videtur. Si tibi esset Achaz, aut Achab, aut Ieroboam Rex esset profecto causa timendi. Nunc verò cum sit tibi Rex Ezechias vir sanctus & iustus, non est quod mœtore contraheris: non est causa vociferandi. Lege historias Regum Iudæ, videbis sub Rege malo Iudeam semper vastari, contra, sub pio Rege restitui. Cur igitur ita doles cum sit tibi Ezechias tam iustus Rex tam magnus consiliarius? Quam pulchra est hæc nobis conuenient, quibus Christus est Rex, iustus, & mansuetus? quibus est Christus magni consilij angelus: ¶ 3. Ezechias caetur

4. Re. 18.
Zach. 9.
Isai. 8.
2. Pa. 29.

vocatur consiliarius, quia dedit consilium dissipandi vniuersa idola faciendi solennis, phasæ: muniendi Ierosolymam. Quanto excelsior Christus, qui consilium dedit dissipandi vniuersa idola spiritualia? &c. ¶ 4. Dole, & satage, ac si diceret, propter Sennacherib, ne doleas, at propter Nabuchodonosor dole, quia sub hoc eicietis è Ierosolyma, imò ex tota patria tua. ¶ 5. Tunc, eiecta è ciuitate, habitabis in regione, id est commoraberis in agris, per quos victor Nabuchodonosor te, in patriam rediens abducat. Tandem in Babylonem venies infœlix. ¶ 6. Ibi liberaberis. Si quæris quomodo: certè, si ne equis & armis, quia sic Dominus promisit, sic etiam præstabit: vt Cyrus & Darius redeundi tibi in tuam patriam facultatem concedant. ¶ 7. At nunc Sub Sennacheribe congregatae sunt plurimae gentes, scilicet vt minimum centum octuaginta quinque millia. imò & plurimi alij, qui fugerunt contra mare orientale, & occidentale, vt Ioel nos docuit & omnes illae gentes dicebant, Lapidetur Ierosolyma, quassentur eius muri lapidibus ingentibus, quos iaciant nostra tormenta, vastetur Sion, quia rebellis fuit Assyrio Regi, ¶ 9. Aspiciat, despiciat, rideat, & irrideat oculus noster superbam Ierosolymam. Hæc sunt verba hostium Ierosolymæ. ¶ 10. Sed hi non intellexerunt eos, Dominum in ea castra congregasse, vt congregatur fœnum in area, nam fœnum congregatur, vt trituretur: & illi congregati sunt in loco castrorum, vt etiam triturarentur. Dominus enim dissipat consilia gentium: & cogitationes populorum, at consiliū eius manet in æternū, ¶ 11. Cū igitur consiliū Dñi fuerit tuos hostes, Sion, congregare, vt triturarentur, Surge tu: confide: & tritura, non viribus tuis: sed viribus Angeli: quem tibi dedi, velut ducem exercitus, eius igitur viribus velut cornibus ferreis: & velut ungulis bouum æreis, tritura hostes tuos. ¶ 12. Ex eorum porro interfectione tu sume spolia, quæ illi carenus ab aliis rapuerunt: Tu sume eorum vexilla, eorum arma, & robur, quæ Domino dedices, & velut Anathema in eius templo suspendas.

1. Esd. 1.
Neh. 1.

4. Re. 19.
Ioelis. 2.

4. Re. 18.

Psal. 32.

4. Re. 19.

CAP. V.

Nunc vastaberis filia lawonis: obsidionem posuerunt super nos in virga percussent maxillam iudicis Israel. Prosequitur Michæas his verbis, quod cap. præcedente dicere cœperat. Vt porro eum intelligamus, aduertendum est ex Iosepho Ierosolyma

solyma habuit suburbum : quæ Bezetha Hebræè , Latinè
Iosephus ciuitas noua dicebatur arbitror de ea nunc fieri mentionem:
lib. 6. de eamq; à textu Hebræo vocari filiam turmæ. quia cum tur-
bell. ca. 6 ma Iudæorum nõ caperetur intra mœnia Ierosolymæ, ex
 ea velut è matre prodiit Bezetha, veluti filia vocata verò
 est à textu Latino filia Latronis: nos Iosepho docete, quod
Eodem ea pars Ierosolymæ, vnde ciuitas illa noua prodierat, & cui
 ipsa adiacebat, latrocinia exerceret. idè Bezetha filia la-
 tronis nuncupatur, Lege Iosephum vbiq; videbis quàm
 essent latrocinii afluati multi Iudæi. Ait ergo nunc Michæas, ô
 Bezetha, ô filia turmæ Ierosolymitanæ intra mœ-
 nia conclusæ, nunc veniente Sennacheribe, turmis hostiũ
 tingêtis: & quia muro cares, ab ipsidem vastaberis. Neque
 tua vastatione erunt illi contenti, obsidionem ponent toti
4. Reg. 18 Ierosolymæ. Neque id solum, sed blasphemis, & conuitiis
19. proscindent Ezechiam iudicem, & Regem Israël. Nam
4. Reg. 19 Thartam, Rablaris, & Rablacem eum vocabunt, & eo au-
 diente (vt existimo) dicent, Non vos decipiat Ezechias. No-
 lite eum audire, & c. Quibus veris eum velut virga in ma-
 xilla percusserunt. Nam dicere verba, quæ dolent, apud He-
Esai. 11 bræos, est virgæ percutere, iuxta illud, Percutiet terram vir-
 ga oris sui: & spiritu labiorum suorum interficiet impium.
Maeci. 14 ¶ At verò Ezechias sibi subditos fideles defendens, ac pro-
Mat. 27 pterea in facie percussus figura fuit Christi, qui vt nos sibi
 subiectos, & fideles à Dei ira defenderet, à turmis milium
 cingitur, & tum ab eis, tum à principibus Iudæorum in
 facie percutitur.
 ¶ In sequentibus verbis Michæas tradit nobis quatuor.
 primo aduentum Christi. Secundò vastationem Assy-
 rij propter vastationem Ierosolymæ. Tertio exaltationem
 Machæbeorũ. Quarto vastationem Iudæorum, quia Chri-
 stum non receperunt.

*Propheta
 via.*

Tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus
 Iuda. Ex te mihi egredietur qui sit dominator in
 Israel: & egressus eius ab initio, à diebus æterni-
 tatis. Libuit hoc loco, quædam ex Galatino
 producere: vt quæ nostræ Religioni vehem-
 enter conducât, Adducit ille Targum
Galat. li. Ionathæ, magnæ apud Iudæos autoritatis, explicans locum
4. c. 12 istum de Messia in hunc modum. Ex te mihi egredietur
 & c. id est, Ex te coram me egredietur Messias. Rabi Haca-
 dos totum locum explicat ita. Egressus eius ab initio, & c.

*Ionathas.
 Hacadus.*

Dici

Dicit Propheta, Egressus, numero multitudinis, quia duo
 sunt Messæ egressus: vnus Diuinitatis: qua est æterna, idè
 dicit ab æterno, alter humanitatis, que in fluxu matris sub-
 stantia extat: quæ, ab hora creationis mundi creata est: &
 iccirco ait, à diebus sæculi. Hactenus Rabi iste, quæ Iudæi,
 Magistru nostru sanctu vocant, qui verbu nostræ versionis
 ab initio legit ille, ab æterno, & verbu à diebus æternitatis, le-
 git, & diebus sæculi Audi nunc ipsum Galatinu ita dicentẽ.
 Tu Bethlehem, & si in millibus Iuda, minima sis, tamen ex
 te primus Rex Iuda, id est Dauid, exortus est Messias etiam *Galat.*
 qui vltimus erit, ex te mihi egredietur, inquit, vt ipsum ex *Eodem.*
 humano semine generari non debere, ostenderet. In hoc *1. Re. 16.*
 etiam geminã eius naturã diuinã, & humanã mira breuitate, *17.*
 te insinuauit. cũ dixit, ex te, eius humanitatem demonstra-
 uit. Cum verò ait, mihi, eius diuinitatem inquit, Mihi enim
 inquit, ac si diceret, Is homo qui ex te egredietur, mihi, id
 est Diuinitati meæ vniri dignus erit: Quod in manifestius ex-
 pressit dicẽs, egressus eius ab æterno, à diebus sæculi. Egres-
 sus quippe hoc loco pluralis est numeri, sensus ergo, est.
 Egressus huius Dominatoris sunt duo: vnus ab æternitate
 quo secundum Diuinitatem à Patre procedit, alter à diebus
 sæculi, quò secundum humanitatem à matre prodiit. Quod *Athana*
 cũ Symbolo Athanasij optimè cõgruit. Hactenus Galatinus *sius.*

Addamus nos quædam. Placuit Patri æterno, non solum
 Christum mundo promittere: sed etiam omnia eius acta,
 per Prophetas prædicere. Placuit igitur prænuntiare locum
 vbi esset ille nasciturus scilicet Bethlehem: Eligitur porò
 Bethlehem natali Messæ, vt veritas figureret spondeat. Nasci-
 tur in Bethlehem Dauid Christi figura, nascitur in Bethlehe
 Christus, quem Dauid præfiguratur.

¶ Quia verò erat duplex Bethlehem, altera in tribu Zabul-
 onis, vt est in Iosue: altera in tribu Iuda, quæ Ephrata dice-
 batur, vt est in Genesi, de hac vnde fuit Dauid, mentio nobis
 est. Idè Michæas Ephrata verbum apposuit, vt ab aera
 Bethlehem apertè distingueret. Christus enim ad tribu *Iosue 16.*
 Iuda (vbi erat Ephrata) pertinebat. ¶ De hac dicit Propheta *Gen. 35.*
 Tu Bethlehem, hoc solo paruula es, quod non sunt in te *48.*
 paruulae hominum, vt in aliis vrbibus Iudæ, in reliquo
 paruula non es Siquidem ex te mihi orietur, & c. Hunc esse
 genuinum huius loci sensum, habemus ex Matthæo, qui
 exposuit, vt nos, scilicet, tu Bethlehem nequaquam mini-
 mas es. f. dignitate, & splendore Davidis prius, Christi vlti *Mat. 1.*

mo

mo ex te nascentium. ¶ Ex te mihi, id est, ex te orietur mihi, in gloriam meam, in beneplacitum meum. Sanè quiuis mortalium aliquid facit sibi: aliquid facit in commodum, & utilitatem suam. At Christus plenissimè nudus à se, totum se in Patris voluntatem transfudit: Patri egressus est, *Io. 4. 5. 6.* non sibi. Ita ille, Nō veni, vt faciā voluntatem meā: sed Patris *Luc. 22.* & rursum, Non mea voluntas fiat: sed tua. Ita & Paulus, Sū *Roma. 1.* Apostolus Christi, qui factus est ei. & Dauid nomine Christi, & anima mea illi viuet. Hæc porrò Theologia ab *Paulero* quo *Taulero* explicanda erat. ¶ Cum audis ex te mihi egressus est, *Psal. 118.* dicitur, subeat memoriam tuam verbum *Psal. 118.* Ipsè tanquā *Psal. 44.* sponsus procedens ex thalamo suo, exultauit vt gigas, ad currendam viam suam. Egressus igitur est, velut sponsus: vt gigas, exultās ad currendam viam. subeat etiam illud. Specie tua, & pulchritudine tua, procede, & regna, ac si diceret, egredere regna. ¶ Egredietur ait, qui sit dñator in Israel, *Kimbi.* Repugnat R. Dauid Kimbi, si Christus Christianorum nō est dominatus Israeli, quo modo ei hæc propheta cōueniet? Conueniet profectō, quia propheta ita habet Hebraicè, ex te mihi egredietur, vt sit dominator in Israel. Certè pater æternus Christum dedit, vt dominaretur: Christus ipse venit, vt dominaretur. vos ipsi in dominica, *Palmarum* suscepistis eum, vt esset Rex vester: & vobis dominaretur: si *Luc. 23.* postea in Parascœne eum reiecit, cuius tandem hæc culpa est? Vos dixistis hic est hæres, ac proinde dominator. Si postea eum eiecit, & occidistis. num incredulitas vestra fidem Dei euacuat? Ergo Christus venit vt dominaretur, quia data est omnis potestas in cœlo & in terra. Sed quia *Mat. 21.* dominium ipse exercebat, ministrādo, & dando animam suam pro multis. ideo à vobis fuit ignoratum. ¶ Egressus inquit eius, id est, Egressiones eius. multa dixi de egressibus his in Commenta. ad Matthæum, quæ nunc minimè *Matth. 2.* tere libet. Illud nunc. Nulla res omninō secundum esse naturæ? duas habet egressiones, nisi solus Christus: qui ab æterno est egressus ex patre & in tempore est egressus à matre. Quem nos non nihil imitamur, egressi secundum esse naturæ. ex matre: & secundum esse gratiæ, ex aqua, & *Ioan. 3.* Spiritu sancto. At Christus secundum esse naturæ Diuinitatis, est egressus à patre. Item secundum esse naturæ humanitatis est egressus à matre. ¶ Dubium verò ingense est, quomodo hæc duæ egressiones sint ab initio, à diebus æternitatis? Nam licet egressio prior sit ab æterno: iuxta illud

illud, Ab æterno ordinata sum: ex antiquis ante quam terra fieret. Scilicet, Dominus possedit me ab initio viarum suarū: *Pro. 82.* *Sapientia.* antequam quicquam faceret: ab initio, at egressio posterior, non ab æterno, sed in sæculo facta est. Respondetur. *Ahan.* Si fluxum temporum spectes, egressio humanitatis in tempore facta est: sed si nunc æternitatis aspicias, in eo nunc æternitatis facta monstrabitur, quod te D. Thom. doce- *D Tho.* re poterit. Sed ne te in illud Thomæ & Caietani pelagus *1. q. 14.* coniciam, facilius dicam. Egressio Christi secundum hu- *ari. 13.* manitatem æterna est, id est, æterno coram oculis Dei præsentis: non sicut res aliæ, à Deo ab æterno præuisa: sed sicut finis omnium rerum. Nam doctore Aristotele, *Aristot.* finis licet sit vltimus in executione, primus est tamen in intentione, quia igitur Pater, propter Christū Deum hominem condidit vniuersa: ideo eius egressio etiam secundum humanitatem prima est in eius intentione: ac ideo in ipsa erit æterna. Enim verò, si finis legis Christus, eadē omnino ratione finis om̄is Christus. Vt. n. patres legis antiquæ ideo *Rom. 10.* fuerunt, vt ex eis Christus egredieretur: planè & omnes res ideo fuerunt, sunt, & erunt, vt omnia Christo seruirent, vt *Heb. 2.* pater, qui totam familiam propter suum heredem instituit. Sed hæc tenus. ne videamur Scotum contra Thomam *Scotus.* excitare.

Propter hoc dabit eos, usque ad tempus: in quo parturiens pariet, & reliquie fratrum eius conuertentur ad filios Israel. Sensus est. Quia te ò Bethlehem est Christus egressurus, propterea sustinebit Deus Iudeos, non eos abiciet (vt abiecit & absumpsit Chanæos, Iebuscos, Heueos, Corthecos) donec Ref- *Ioan. 10.* publica Iudaica, quæ hæcenus Christum in tot figuris *11. 12.* parturiit, tandem eum pariat. Cum verò eum pepererit, tunc non omnes Iudei: sed reliquie fratres Christi secundum carnem, pauci illi conuertentur, vt sint veri filij Israelis. Nam vt Ioannes conuertit, corda patrum in filios, faciens vt essent illi veri filij Abrahæ: ita cōuertit Christus reliquias, exiguos quosdam, & paucos, vt essent veri filij Israelis, ¶ Dabit eos inquit, id est dono quodam particulari eos seruabit, repugnantibus etiam totius viribus orbis. ¶ In quo parturiens pariet. Neminem credo tam esse exoculatum, qui non videat Synagogam in tot cæremoniis, vmbis & figuris velut CHRISTVM parturiisse. ac tandem eum in Bethlehem peperisse. Et equidem minimè audeo dicere Virginem parturiisse. Docet siquidem

August. August. parturire esse cum dolore. quæ Ecclesia virgini ac-
tracta in commodam minimè paritur. Neque verò Gentilitas dicen-
Ioa. 101. da est parturisse. Si quidem de ea scribitur, Erumpit & cla-
Galat. 4 ma, quæ non parituris. ¶ Porro summa adnotatione illud est
Hebr. 2. obliuendum, reliquæ inquit, fratrum eius. Igitur domina-
 tor ille è Bethlehem egrediens, fratres est habiturus, licet
 sit ab æterno egressio eius videlicet quia secundum huma-
 nitatem Iudæi erant illi fratres. Merito igitur Paulus de
 Christo dicit. Non confunditur eos vocare fratres dicens.
Psal. 21. Nuntiabo nom. n. tuum fratribus meis. ¶ Nec minus anno-
 tandum est, quod hi Christi fratres secundum carnem con-
 uertantur ad filios Israël, vt. si. icet. Israël secundum carnem
 fiat. Israël secundum spiritum. Paulo docente Non qui in ma-
Rom. 2 nifesto, Iudæus est: nequæ quæ in manifesto in carne, est
 circumcisio.

Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis

Domini Dei sui: & conuertentur, quia nunc magnificabitur, usque ad

terminos terræ. Et erit iste pax. Sensus vt credo est. Licet Chri-
Ijai. 53. stus dominator Israël sit ab eo occidendus, stabit tamen
 resurgens ex mortuis. Nequæ enim mors fuit illi ruina: sed
 status, est exaltatio, quia enim posuit pro peccato animam
 suam videbit semel longæuum. ¶ Si quæris quomodo Chri-
Mat. 10. stus stat: subdit Propheta, quia pascit in fortitudine domini.
 Pascit siquidem per Apostolos, & prælatos, totum orbem, re-
Mat. 16. pugnantibus omnibus inferni dæmonibus: omnibus genti-
 litatis & Paganismu principibus: omnibus carnis affectib.
 & deū repugnantibus vniuersis virib. orbis at præualet ille,
 quia pascit vt homo quidem: sed idem, vt fortissimus Deus

¶ Et item pascit, sibi vendicans, & adscubens sublimitatem
 nominis Domini Dei sui: docens nos, se esse verè, naturaliter,
 & propriè filium Dei vni. Deum de Deo: Deum verū
 de Deo vero. Nā licet ex carne sit seruus, est tamen ex Di-
 uinitate filius. Non igitur rapinam arbitratus est, esse se æ-
 qualem Deo. ¶ Igitur hi quos tantus pastor pascet, & con-
 uertentur. Neque enim tanta fortitudo pastoris infirma ad
 conuertendum erit: Imò verò poterit Iordanem prono al-
 uo euentem, ad supera reuocare, poterit & ouem ex ore lu-
 pi atque leonis eruere. Igitur hi quos Christus per suos mi-
 nistros pauent, conuertentur à vana sua conuersatione, con-
 uertentur ex tenebris, & umbra mortis in admirabile lumē
 Christi. ¶ Per hanc porro conuersionem hominum, Chri-
 stus magnificabitur vsque ad terminos terræ. Nam prædi-
 catur.

Philip. 2
Iosue. 3. 4
1. Reg. 17
1. Pet. 1

1. Pet. 2

cabitur. Euangelium regni in vniuerso mundo. Et in om-
 nem terram exibat sonus Apostolorum. Et illuxit illumina-
 tio Euangelij gloriæ Christi. ¶ Demum ait Propheta, Erunt
Mat. 2. 4 iste, pax. Vix quicquam potuit dici sublimius: Est Christus
Rom. 10 pax Dei & hominum. siquidem reconciliavit nos Deo. Est
2. Cor. 4 pax Angelorum & hominum bonæ voluntatis. Est pax Iu-
Rom. 5 dæorum & Gentilium, Ipse enim est pax nostra, qui fecit v-
Luc. 2 traque vnum, medio s. pariete dissoluto. Est pax Christia-
Ephes. 2 norum inter se eo dicente, pax vobis ego sum. Est pax
Ioa. 21 hominis secum. Nam pax multa diligentibus legem tuam
Psal. 118 quam Christus diligere facit. Demum erit pax totius or-
 bis cum enim tradiderit regnum Patri, tunc erunt illi om-
 nia subiecta: & summa pace fruuntur. *I. Cor. 15*

II. PARS

Assyrius cum venerit in terram nostram, & quando calcauerit in

domibus nostris, & succiabimus super eum septem pastores, & octo

primates homines. Et pascet terram Assur in gladio, & terram Ne-

rod in lanceis eius. ¶ Et liberabit ab Assur: cum venerit in terram

nostram, & cum calcauerit in sinibus nostris. Quæ sit hæc litera
 difficilis ostendit glossarum varietas: Sed litera Hebræa erit
 vera Latinae glosa. Hebræa igitur ita legit. Assyrius quia ve-
 nit in terram. n. & quia calcavit in d. n. & suscita. Et infra. Et
 liberabit ab Assur, quia venit in terram nostram, & quia cal-
 in sin. no. Ergo sensus est, Quia Assyrius venit in terram no-
 stram, ideo nos contra eum exitabimus septem pastores, &
 octo primates: qui nō in baculo pastorali: sed in gladio cru-
 ento Assyrium pascet, simul & Chaldæum. (Est enim ter-
 ra Nemrod, siue campus Sanaar, Chaldæa.) ¶ Et tunc Deus
 liberabit Iudæos ab Assyrio, eo. s. oppresso: quia ausus fuit ve-
 nire in terram Iudææ, & calcare in sinibus eius. En summa
 huius literæ. Eius explicationem audies si prius statuas.
Gene. 10

Quis sit Assyrius de quo loquitur Michæas.

¶ Et sine dubio Assyrius hic non est Sennacherib pro-
 batur: quia textus noster dicit Assyrius quando calcauerit
 in domibus nostris: at Sennacherib non calcavit domos Ie-
 rosolymæ, nec in eam ingressus est, vt expressè habet I-
 saias. cap. 37. g. ¶ Ergo si per tempora illa nullus Rex ingres-
 sus est Ierosolymam, vt eam vastaret, nisi Nabuchodonosor
 sine dubio, is est quem Michæas Assyrium vocat.

¶ Dices, cur vocatur Assyrius, qui Babylonius & Chal-
 dæus

deus erat? Certè quia Assyriæ monarchiam à Pharaone, Nechao Ægyptio, & Cyaxare Medo destructam, sibi vendicauit, idèd à summa monarchia nomen accepit, quæ in nostra historia vide. ¶ Nunc ad literam. Ausus est Assyrius Nabuchodonosor venire cõtra Iudæã: pugnauit contra eã, destruxit eamq; deleuit. Deleuit in quã cultum Dei, templum Dei, religionẽ Dei, fideles Dei, eamq; prouinciam, vbi solum in toto orbe terrarum Deus colebatur. Propter hoc ingentissimum scelus, nomine Iudeorum, & in eorum vindictam, Deus excitabit contra Assyrium septem pastores: & octo primates, qui non pauerunt Assyrios benignè in charitate: sed crudeliter in lanceis & gladio. ¶ Torum pondus belli huc incumbit, qui sunt hi septem, & octo: Respondeo, Michæas ipse responsum indicat, ait enim illi septem, & octo pascent Assur (id est, regnum Assyriæ) in gladio. Et Nemrod (id est, regnum Chaldæum) in læcis. At primus qui vtrumque regnum habuit, Assyrium & Chaldæum fuit Nabuchodonosor. Ergo qui gladio & læcis regnum Nabuchodonosoris inuaserunt, hi sunt septem, & octo. Quis verò est qui si historias nouit, hanc ignoret? quod. s. Nabuchodonosor, qui vastauit Iudæam, genuit Euil merodach. Hic genuit Balsasar, Regem Babylonis. Contra hunc Deus suscitauit Cyrum Persam, & Darium Medum, vt Daniel dicit. Hi duo regnum Balsasari eripuerunt. Sed Cyrus iturus contra Scythas regnum Chaldæum & Assyrium Dario reliquit, idèd Cyrus non censetur vt pastor Iudæorum. Successit Cyro eius filius Cambyfes, qui profectus contra Ægyptios & Æthiops nihil negotij cum Iudæis habuit. Successit Darius filius Histaspis, sublati Magis, propter equi hinnitum: Dario successit filius Xerxes. Huic, filius Artaxerxes, vocatus Esdre Darius Græcis Longimanus. Huic successit Darius Nothus: cui Artaxerxes Mnemon, cuius vitam Plutarchus literis mãdauit. Huic successit eius filius iunior Ochus, vt idem Plutarchus habet. Cui successit Arsès, seu Arsames puer, exiguo tempore regnãs, cui (à suo duce interempto) succedit Darius, quem Alexander Magnus vita priuauit & regno. ¶ En vñdecim viri contra regnum Assyriam à Domino, Iudæorũ causa, excitati. Tolle hinc Cyrum: quia vt dixi parum negotij habuit cum Iudæis. Tolle secundò Cambyfen, qui pastor Iudæorum non fuit, vt qui nihil cum eis habuit. Tolle terciò Arsen, qui puer regnat, & adolescẽs extinguitur.

Iere. vii.

Dan. 7

Dan. 8

1. Esdr. 4

Plutarch.

Idem.

Dan. 8.

tur. Tolle quartò Darium, quem Alexander imperio priuat. Reliqui sunt septem Reges, quos dicit Michæas à Deo excitatos, causa Iudæorum, contra Assyrium regnum. Quos solos Iosephus recenset. ¶ Potrò hi septem vocantur pastores, quia benignè tractarunt Iudæos, vt Carion adducit: *Iosephus li. 11. anti. Carion.* eisq; fidem Iudæi seruabant, vt ex historia Alexandri cognoscere facile est. Prudens præterij Smerdin: Artabanum: Xerxem. 2. Sogdianum. quia horum nullus octo regni menses excessit. idèd ferè nulla de eis, autoribus mentio est.

¶ Alexandrum Magnum per quem Chaldæum regnum desit à Persis & Medis secuti sunt primates, qui id regnum sibi vsurparunt: hoc ordine, Alexander Magnus. Seleucus Nicanor: Antiochus Soter: Antiochus Theos: Seleucus Callinicus: Seleucus Ceraunus: Antiochus Magnus: Seleucus Philopator. En octo primates homines, qui regnũ Chaldæorum, seu Assyriorum inuaserunt, sibiq; vsurparunt. Et quia omnes hi Macedones erant, Assyrios gubernarunt, simul & Chaldæos in continuis bellis: idèd dicit Michæas. Pascent retram Assur in gladio: & terram Nemrod in lanceis. ¶ Hos octo Asiæ Reges sequitur est Antiochus Epiphanes & ipse Asiæ Rex: sed quia fuit atrocissimus Diuinæ legis destructor, infensissimusq; Iudæorum inimicus, quorum terram vastauit, & religionem destruxit, nulla de eo hic mentio fit. Maximè quia eius tempore surrexerunt Machabæi, qui vltionem de hostibus suis manibus sumpserunt. ¶ Igitur quia potentia Assyriorum eorumq; tyrannis iam cessauerat, dicit Michæas. Liberabit (Deus) ab Assur iam vastato. quia venit in terram nostram & quia calcauerit fines nostros. En lector explicatio difficulti textus: à te nimis amplectenda: vt pote quam clamet ipse textus, & ordo historiarum

Terra
Nemrod id
est, Chal-
dæam.
Gene. 10

III. PARS

Et erunt reliquie Iacob in medio populorum multorum, quasi res à Domino: & quasi stilla super herbam quæ non expectat iram: & non prestolatur filios hominum. Et erunt reliquie Iacob in genibus, in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis siluarum: & quasi catulus leonis in gregibus pecorum, qui cum transferit, & concucauerit, & ceperit, non est qui eruat. Et exaltabitur manus tua super hoste tuos, & omnes inimici tui interibunt Deus bone, quã sunt hæc omnia pulchra quã sunt veritati historiarũ accommodat

Dixerat de septem pastoribus, & de octo Regibus Asiaz, nūq̄
 quasi interrogatus, Quid continget post hos octo Asiaz Re-
 ges, respondet. Erant Reliquiæ Iacob, id est Machabæi in
 medio tot barbarorum, velut ros, & pluuia super aridissimam
 terram missa: vt enim pluuia nullus facit hominibus:
 ita ille non ope humana: sed auxilio miraculoso & Diuino
 religionem ab Epiphane relegatam, restituerunt alij duces
 militum fatorem expectant: expectant etiam copias hominum
 auxiliare: ut Machabæi non homines expectabant,
 sed Deum. Erantque in medio innumerabilium hostium,
 veluti leones in medio aliorum animalium sylvarum: & veluti
 catuli leonum in medio ouium, quas cum illi arripserint,
 non erit, qui eruat. O Iudæa, inquit Propheta, tunc exalta-
 bitur manus tua: celebrabitur etiam inter Romanos nomen
 tuum: & Idumæi, Ammonitæ, Gentiles, & cæteri hostes tui,
 Machabæo gladio peribunt.

III. PARS.

*Et erit in die illa dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui
 & disperdam quadrigas tuas. Et perdam ciuitates terre tue. Et de-
 struam omnes munitiones tuas: Et auferam maleficia de manu tua:
 & diuinationes non erunt in te. Et perire faciam sculptilia tua, &
 statuas tuas de medio tui. Et conteram ciuitates tuas. Et faciam in fu-
 rore, & indignatione visitationem in omnibus gentibus, quæ non audie-
 runt. Dixerat Propheta de Machabæis, nunc velut rogatus,
 quid post eos sequetur respondet. Post Machabæos peribit
 funditus Iudaismus, sub Tito, & Vespasiano: peribunt equi
 eius, & quadrigæ. peribunt ciuitates amplæ, & munitissimæ
 turres. Iam non erit in Iudæa, aut maleficia, aut diuinatione,
 aut idolum: penitus enim Iudæa debetur. Cur ita Domine?
 Certè quia in die visitationis Christi non cognouisti, quæ ad
 pacem tibi. Et vt feci Iudææ, ita faciam omni genti quæ E-
 uangelio prædicato non obediit: visitationem quippe sumam
 de ea in furore, & indignatione mea. Erit enim dies iræ,
 Sophon. 2. dies illa.*

CAPVT VI.

*P*rior pars est pulcherrima Prophetæ cum populo, ex
 mandato Domini, disceptatio. Posterior explicat popu-
 li scelera, & eis pœnam prædicat.

Propheta

Propheta.

*A*udite quæ Dominus loquitur. Deus ad Prophe-
 tam. Surge contende iudicio aduersum montes: &
 audiant colles vocem tuam. Propheta ad montes.
 Audiant montes iudicium Domini: & fortia funda-
 menta terre. Quia iudicium Domini cum populo suo:
 & cum Israel iudicabitur. Deus ad populum. Popule meus quid
 feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi. Quia eduxi te de
 terra Aegypti: & de domo seruentium liberaui te. Et misi ante fa-
 ciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam? Popule meus, memento
 queso. quid cogitauerit contra te Balach, rex Moab? & quid respon-
 derit ei Balaam filius Beor. De setim vsque ad Galgala: vt cognosceres
 iustitias Domini. Populus. Quid dignum offeram Domino? Curabo
 genu Deo excelsis? Nunquid offeram ei holocausta, aut vitulos
 amniculos? Nunquid placari potest Dominus in milibus arietum: aut in
 multis millibus hircorum pinguium: nunquid dabo primogenitum meum
 pro scelere meo? fructum ventris mei pro peccato anime mee: Prophe-
 ta ad populum. Indicabo tibi o homo, quid sit bonum: & quid Do-
 minus requirat à te. Præque, facere iudicium: & diligere misericordiam:
 & sollicitum ambulare cum Deo tuo. Prima vox est Prophetæ ad
 populum, quem congregatum corâ se, pro cõciõne videbat.
 Huic Propheta, ingenti clamore dicit. Audite, Audite: Do-
 minus Deus loquitur. Iam sequitur secunda vox; Dei scilicet
 ad Prophetam, dicens. Tu Michæa surge, & discepta cū
 hoc populo, qui in hisce montibus habitat: & qui habitant
 hos colles, audiant vocem tuam. Surgit Propheta festinus,
 & dicit vocibus grandis. Audite vos populares, qui in his
 montibus estis, audite vos principes, & maiores: qui estis
 fundamenta populi, vt sunt rupes fundamenta terræ mol-
 lioris: & ossa torius corporis, audite igitur & vos, & illi hanc
 Domini disceptationem. Tunc Dominus, attentione facta
 in populo per Prophetam, non expectans vt Propheta dis-
 ceptet, is ipse disceptat, dicens. Popule mi, quid mali contra
 te admisi? quid tibi nocui? Responde obsecro. Nunquid
 nocui tibi, quia eduxi te de Aegypto, vbi in ministerio
 turpi, & scedo miserè seruebas? in opera scilicet lutæ &
 laterum. Nec enim Aegyptus te, tecus ac fossa mancipia
 trahebant. Nunquid nocui tibi, quia sanctissimos
 Moysen, Aaronem & Mariam duces præfecisti tibi? Erat Aaron
 tuus sanctissimus pontifex. Dux erat Moyses virorum.
 Ducebat feminas Maria. Hi post exitum de Aegypto
 per solitudines deserti humanissimè te gubernabant. Cum
 verò

Exod. 5.

Exod. 7.

verò iam ad terram promissionis appelleres Rex Moab
Num. 24 conduxit Balaam Prophetam, vt tibi malediceret, Nun-
Eodem. quid nocui tibi, quia voce asinæ suæ cum prohibui, ne ma-
 lediceret: imò verò eum intigavi, vt tibi faustissima præ-
 nuntiaret? Memento mirabilia magna quæ designauit, te
 progrediente de Serim, vsque ad Galgala. Nam in Serim
Num. 25 tu fornicatus es cū Madianitis: ex consilio Balaam. In Gal-
Iosue 5 galis verò, circumcisio facta est totius populi, à Iosue iam
 in terram promissionis ingresso. planè merebamini propter
 fornicationē cū Madianitis, vt vos ego deleterem. at cōtra
 feci. videlicet, vt Madianitas vinceretis: & inde spolia opi-
Num. 31 ma vobis sumeretis. Rursum pinguisima terræ pascua dedi
 tribui Gad, & Ruben, ab antiquis possessoribus ablata. Et ne
Num. 32 cuncta commemorem, siccaui aquas Iordanis: vt per eius
 alueum, vos sicco pede transiebatis. Vires & animos Amor-
Iosue 3 reorum, & Regum Chananeorum dissolui, vt vobis resiste-
 re non possent. Hæc omnia à me designata sunt, vt me co-
Iosue 5 gnosceretis, & iustitias legis meæ custodireris: & mandata
 mea quæreretis. Num in hōrum aliquo vos laesi? His quæ-
 rimoniis Dei, respondet Propheta: populus: nec enim præ-
 reuerentia, Deo respondere præsumit. Quid dignum offe-
 ram Domino? Cōtentus ne erit, si ipsi genua flectam? Num
 volet holocausta? aut non cōtentus holocaustis, volet mil-
 lia arietum, & hircorum? Aut certè nec his contentus, pro
 sua maiestate, & celsitudine requirer, vt offeramus ei pri-
 mogenita nostra, aut certè alios filios nostros, quos in re-
 missionē culparum nostrarum, suæ Maiestati sacrificemus,
 Neque enim habemus maiora quæ ei offeramus, quàm
 filios nostros. Respondet Propheta vice Dei. Si quæris,
 quomodo sit Deo placendum, Ego indicabo tibi vel (vt pul-
 chre Hebræus habet) Ipse Deus iam indicari fecit tibi, sci-
 licet, per alios Prophetas suos, quid sit bonum, & quid Do-
 minus requirat à te. *Uique facere iudicium.* id est, vt principes
 reddant ius cuique suum. *Diligite misericordiam.* id est, vt po-
 pulares ex animo sint in proximum misericordes. Demum
solicitem ambulare cum Deo. id est, timor facit & amor: timor fa-
 cit sollicitum: amor cum Deo ambulantiem: amor nos Deo
Mat. 5. 25 coniungit, vt simul cum eo ambulemus: timor veretur, &
 cauere ne hæc cōiunctio dissoluatur. Et si breuior tibi Theo-
 logia placet, amor facit vtrunque, coniungit enim ille, &
omnibus. sollicitus offendere timet. Res est solliciti plena timoris
 amor. Hæc inquit Propheta, Deus iam indicari fecit tibi.

Plenus

plenus. n. est hac prædicatione Moses, Diliges inquit. Dñ
 Deum tuum ex toto corde tuo, &c. Rursum, Dominū Deū *Deut. 6*
 tuū timebis, & illi soli seruius. ¶ Tu lector aduerte in hoc *Eodem.*
 ultimo. s. sollicitum cū Deo ambulare, infinitū populi mul-
 tudinē errare. innumeri sunt, qui nihil Deum curā: nulla
 eos Dei memoria tangit. Nihil aliud quàm opus suum cu-
 rat agricola: nihil aliud quàm nūmos mercator: nihil aliud
 quàm suum lucrum mœcanicus. Quod si clericorum ma-
 gna pars, & religiosorum cum Deo ambulat, ambulat qui-
 dem, sed non cum sollicitudine timoris & amoris. ¶ Aduer-
 te rursum, quam Deus iustus requirat à magistratibus
 ius, scilicet officium ab officiali. ¶ Demum quantopere velit
 vt diligamus, misericordiā. Magnus Deus præcipiendi ar-
 tifex, grandius est diligere misericordiam: quàm eam exer-
 cere. Estote inquit misericordes, vt si benefacere non po-
 testis, misericordia locum benefaciendi inueniat. Si miseri-
 cordiam non prestas, iudicium tibi sine misericordia fiet.
 Colophonem huic disceptationi Michæas addit. *Vox Do-*
mini ad civitatem clamat: & salus erit timentibus nomen eius, Au-
дите tribus: Et quis approbabit illud. id est. Hæc vox, quam ha-
 stenus audistis Domini Dei est, ad urbem clamantis. O *Psal. 106*
 quanta salus, ô quantum bonum erit timenti nomen Do-
 mini! Audite obsecro Dominum vos omnes. At proh do-
 lor, quis approbabit eā Domini vocem? Quis sapiens, &
 custodiet hæc: & intelliget misericordias Domini? ¶ Potest
 hæc particula sequentibus vt præmium aptari.

Surgit hoc loco disceptatio grādis. Populus quærit, quo-
 modo placeat Deo: & promptum se exhibet ad sacrifican-
 dum Deo, non holocausta solum: sed & filios. At Propheta
 sacrificiis reiectis, iudicium misericordiam, & sollicitam
 quærit cum Deo ambulationem: Afferens hæc, non illa
 fuisse iam olim à Deo præcepta. Quid? num non præcipit
 Deus, hostias, munera, oblationes, sacrificia, holocausta?
 Quid aliud liber Leuitici præcipit, quam hæc? Res est con-
 trouersa, non hoc loco solum: sed in tota etiā scriptura: in
 qua frequentissimè inuenies sacrificia reici: frequentissimè *Psal. 39*
 etiam ea placere, atque mandari. Principio, Sacrificia reii-
 ciatur *psal. 39.* Sacrificiū & oblationē noluit: holocaustū
 pro peccato, non postulasti. *psal. 49.* Nunquid manducabo *Psal. 46*
 carnes taurorū: aut sanguinem hircorum potabo? Immo-
 la potius sacrificium laudis. *Psal. 50.* Si voluisses sacrifi-
 cium dedissem, utique, holocaustis non delectaberis. *Psal. 50.*

Isaie

- Isai. 1.* Isaiæ 1. holocausta arietum, adipem pinguium, &c. nolui.
Iere. 6. 14. Jeremiæ. 6. Holocausta vestra nõ sunt accepta, victima vestra non placuerunt mihi Idipsum habet c. 14. Oseas ca. 6.
Osee. 6.
Amos. 5. Misericordiam volo: & non sacrificium. Amos. c. 5. holocausta vestra non suscipiam Malachias, inquit, Sacrificium acceptum non habeo de manibus vestris. Et quod magis le-
Malac. 1.
Ierem. 7. Et mirere, dicit Dominus apud Ieremiam Nõ sum loquutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti de verbo holocaustumatum, & victimarum. Et apud Isaiam. Quis quæsiuit hæc de manibus vestris? At in contrarium, quam Deo placuerint sacrificia, & munera, Scriptura plena testimoniorum est. Respexit Deus ad Abel. & ad munera eius. Oblulit Noë holocausta: & odoratus est Dominus odorem suauitatis. Sacrificium Abrahæ, & quod obtulit summus sacerdos Melchisedec, accepta fuisset Deo vehementissimè, S. Ecclesia quotidie docet, in canone Missæ. Quam etiam placuerit Deo, sacrificium quod ei Gedeon obtulit, Angelus, qui locum Dei tenebat, aperit demonstrauit, igne de cælo ipsum absumens: historiam hæc habes in lib. iudicum. Psalmus item dicit, Placebit Domino super vitulum nouellum, cornua producetem, & vngulas. Et ignis de cælo descendens, deuoransque holocausta in dedicatione templi Salomonis oblata: atque maiestas Domini descendens, ostendit ei fuisse iucunda.
3. Reg. 18. Similiter ostendit placitum fuisse sacrificium Eliæ. Et demum placuerunt Deo Ezechias, & Iosias, propter holocausta, quæ offerri mandarunt.
 In hac controuersia patres nostri doctissimi voluerunt sacrificia quidem ante Christi passionem mandata, & placita: reiecta verò post eam. Ita Tertullianus lib. 2. cõtra Martionem. Cyprianus. li. 1. aduersus Iudæos. c. 16. Hiero. in c. I. Isai. 66. ¶ Secundò modo hanc controuersiam dirimunt, hæc sacrificia (dicunt) nunquam Deo placuerunt: concessa verò, aut indulta fuerunt a Deo, velut coactò, ob dariam Iudæorum, qui his sacrificiis erant astricti. ita Theodoretus, de curandis Græco. affectibus. c. 7. Ita Chrysostomus. homil. 18. super epist. ad Heb. in illud, vt faciam: voluntatem tuã Deus Ira Cyrillus lib 4. contra Iulianũ. ita Augustinus li. 18. contra Faustum. c. 2. dicens. Quis nesciat, magis ea peruerso populo congruenter imposita: quã Deo desiderati oblata. Rupertus Abbas multus est ubique super habere: contendens ob peccata Iudæorum, hæc illis sacrificia mandata

data, vide eum in ca. 6. Isai. ¶ Hoc ipsum ex Iudæis fatentur Kimhi, & Rabi Moses, in directore. At hi non vident Kimhi. hæc sacrificia placita fuisse antelegem placuit enim sacrificium Abel, Noe, Abrahæ, Melchisedec: vt supra citauit. ¶ Poteram ego quidem super hac relaiutum volumen implere. sed ablit, eruditionem ostentare, qua careo. Libet vñico verbo rem absoluere.

Est in homine anima, & corpus, & melius quidem est anima in corpore: quàm sine corpore. Esse tamen benè potest sine eo. ait corpus sine anima putre cadauer, est, atque foetet. Ita profecto anima sacrifici, est pieras & sanctitas vitæ corp⁹ est sacrificium ipsum. Si igitur Deo offeras sacrificij corpus cum anima sua. id est sacrificium cum pietate & deuotione, nimis ei placebunt, & accepta habeat, vt accepta fuerunt munera pueri tui (ait) Abel & sacrificium Patriarche nostri Abrahæ: & quòd tibi obtulit summus. s. Melchisedec. & reliqua sacrificia, quæ in contrarium adducta sunt. Quod si sacrificium sine deuotione obtuleris, id est: sine anima cadauer: reiciet planè illud Deus, foetet enim illi: quod probant testimonia priora. At si pietatem & deuotionem animæ offeras, & ea profecto placebit. Nam si vera pietas est, sacrificia sine dubio mandata litabit. Quia causa nunc Michæas, & supra Oseas eam ita exegerunt. Hactenus.

II. PARS.

AD VC ignis in domo impij: thesauri iniquitatis: & mensura minor iræ plena. Nunquid iustificabo stateram impiam, & sacelli pondera dolosa? in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate: & habitantes in ea locuti sunt mendacium: & lingua eorum fraudulenta in ore eorum. Pro ignis vertunt Sanctes, & Tigurinus, & Müstler, an nõ Sed absque dubio Hieronymus legit *WNT* hæc. Sanctes. quod ignem significat. ac ita. 70. legerunt. Ergo michæas accusat principes populi, quod ignis auaritia: sit in domibus eorum quodq; sint eis thesauri, iniuste cõparati. quod etiam sit ephi, id est, modius vel mensura, iusto minor. ac indeo plena iræ Diuinæ. contra eum qui tali mensura vitur. De ephi dixi multa supra, apud Amos. vnde facilius intelleges, quæ Michæas dicit hoc loco. Nũ, ait Dominus, velut iusta reputabo staterã falsam, & in saculo reposita pondera, per quæ diuites repleti sunt rapina: & mercatores hi loquuntur semp er mendacia, vt nunquam lingua eorum non loquatur

quatur fraudes & dolos. Hi enim in ore mercatorum continuo versantur. Pulchrè vero vocatur auaritia ignis, vt enim hic quo plus iniitiis materiæ amplius ardet: ita illa crescit quantum ipsa pecunia crescit. Est igitur vterque infatiabilis, quæ dicunt semper affer, affer.

Proh. 30.

Et ego ergo capi percutere, perditione super peccatis tuis. Tu comedes, & non saturaberis. Et humiliatio tua in medio tui. Et apprehendes, & non saluaberis: & quos saluaueris in gladium dabo. Tu seminabis & non metes. Tu calcabis oliuam, & non ungeris oleo: & mustum & non bibes vinum. Id est, veniente Sennacherib, cepi te infirmare, & vrbes tuas devastare. Imò etiam sub Ioathan

4. Re. 19

4. Re. 15.

2. Pa. 33.

cœpit Dominus infirmare, & mittere in Iudæam Rafin, & filium Romeliæ. ¶ Addam, ait Dominus, tibi famem, vt etiam si tibi cibis te impleas, nunquam sis satur. ¶ Erit humiliatio tua in medio tui arbitror de Manasse fieri mentionem, qui captiuus è Babylone in Iudæam rediit. Ea certè vera fuit humiliatio Iudæ. ¶ Et apprehendes, & non sal. Iudææ linguæ periti dicunt verbum apprehendes, ad coniugium esse referendum. vt sit sensus, lungeantur coniuges, & steriles ees reddam, neque enim partus in lucem edetur, & si edatur, referuabitur in gladium Nabuchodonosoris. ¶ Tu seminabis, existimo fieri mentionem eius sterilitatis, quæ sub Iosia

4. Re. 21.

Iere. 14.

contigit: quam planxit Ieremias, vbi non contigit messis ex semente propter inopiam pluuiæ: oleum vero tam fuit parcum, & mustum, vt in vsus dominorum ferè non venerit. Confusi (Hieremias ait) sunt agricolæ, operuerunt capita sua.

Eodem.

Et tu, Hodisti precepta Amri, & omne opus domus Achab: & ambulasti in voluntatibus eorum: vt darem te in perditionem, & habitantes in ea in sibilum. opprobrium populi mei portabis, Cum Rege Iudæ (nisi fallor cum Achaz impiissimo Rege) & cum principibus eius Prophetæ sermo est. Fuit autem Amri Rex Israel impius super alios Reges Israel. fuit item Achab, Amri filius, & vt hic docemur, hi duo Reges, præcepta dederunt

3. Re. 16.

Eodem.

& statuta ad idola colenda, quæ sequutus est impiissimus Achaz Rex Iudæ. Ideo, inquit, dabo te in perditionem, & populum in sibilum & irrisiones inimicorum. Tu & principes tui culpam plebis portabitis, quod ita contigit. Omnes enim hostes Iudæ, eum sub Achaz vastauerunt,

2. Pa. 25.

CAPVT VII.

Protheo-
ia.

Diuinè, licet obscure, contextitur ordo rerum Iudaicarum à tempore Michææ, vsque ad Christum. i. docet Michæa

Michæas tempore suo, omnem periisse bonitatem arbitrandum enim est hanc prophetiam dictam tempore Achaz, quando omnis probitas funditus perierat. ac propterea, vastitas Iudææ per Nabuchodonosorè Babylonium prænuntiatur. 2. Apostrophe est ad Babiloniam, per Cyrum, & Darium vastandam. 3. prædicitur facultas redeundi in Iudæam & reditus Iudæorum ad eam tempore Cyri. 4. prædicitur terriæ Iudææ vastatio tempore Antiochi Epiphanis. 5. eius restitio per Machabæos. 6. Desiderium aduentus Christi, atque eius aduentus.

Vix mihi, quia factus sum, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ: Non est botrus ad comedendum: Præcoquas fens desiderauit anima mea. Aliquanto diuersè Hebræa litera, ita enim habet Vx mihi, quia fui sicut collectiones æstatis: sicut racem i videmix. Sed est omnino idem sensus cum litera nostra. Sen sus igitur veriusque est. Cum anima mea desideraret primos veris fructus (id est præcoces fens) ac deinde speraret fructuum abundantiam, contra mihi contigit factus enim sum, vt qui spicilegium facit in ætate: racemationem vindemiæ in autumno, videlicet, qui nullum botrum inuenit ad comedendum. Quærebam fructus primos, sperans medios & vltimos, ac nec primos inuenio, nec medios, neque vero vltimos. Si quæris, quid sibi Parabola velit, explicat dicens. Periti (1.) sanctus de terra. Et reclus in hominibus nõ est. Omnes in sanguine (2.) insidiantur: vir fratrem suum ad mortem venatur: (3.) Malum manum suarum dicunt bonum. (4.) Princeps postulat & Iudæ in reddendo est. (5.) Magnus loquutus est desiderium anime sue: & conturbauerunt eam. Qui opum in eis est (6.) quasi palivrus & qui reclus, quasi spina de sepe. ¶ **D I E S** (7.) speculationis tuæ. Vistatio tua venit. Nunc erit vastitas eorum. ¶ Sancti, & recti hoc est discrimen. Sanctus Hebræis est: יוֹן chafsidid *Amos*. est misericors, qui scilicet in alios misericors & benignus est, ita in Le-Reclus ad iustitiam inclinat, qui scilicet iustus est: & rectus *Amos*. dicitur. Legi suos mores affirmavit. ¶ 2. quid sit insidiari in sanguine, explicat Prophata scilicet, mortem fratri procurare. *Iosephus*. Mirabile siquidem est, quam exant siccatij Iudæ: cerè montes adumim vocabantur sanguinarij, vt qui viatorum sanguine manderent. ¶ 3. Quod malum asseramus esse bonum, & tenebras esse lucem corrupissimi, & iam desperati ingenij est. ¶ 4. Principes tributa exigunt, & quæ populus

mini me debet. At iudex qui vice populi conatibus Principum obistere debuisset, totus in reddendo est. id est, cogit populum, ut quæ non debet, reddat. ¶ 5. Magnus loq. explicatur ex Hebræo, qui habet ita. Magnus, loquutus est peruersitatem animæ suæ: & intricauerūt eam. id est, Princeps peruersissimū desiderium suum prodit: at nō defunt literati, qui rem apertissimè malam fucō, & coloribus obtexant, & conturbent, ne mala videatur. verbū enim conturbauerunt. ¶ 26. & 29. Hebræis significat, frondibus superpositis intricatis cōtexere: & obuelare. ¶ 6. quasi paliurus. Paliurus est *¶ 7. Ah* chedeq. spina, quæ sine lēione tangi nequit. quales sunt iracūdi: quos sine tuo nocumento tractare nequeas. ¶ 7. Ah, clamat Propheta. Ah, veniunt hostes tui, scilicet Chaldæi, qui opes tuas speculentur, ut sibi diripiant. Venit enī visitatio, quā culpas tuas Deus visitat. Nunc per Nabuchodonosorē venit vastitas Iudæorum.

Nolite credere amico. Et nolite considerare in duce. Ab ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui. Quia filius contumeliam facit patri: & filia contumeliam facit matri suam: uirius aduersus forcum suam: & intimi hominis domestici eius. Id est, adeo sunt infœlicissima, & deprauatissima, tempora hæc, ait propheta, ut nō sit amicus, cui te credas: non sit magistratus, aut præceptor, cui confidas: non sit fida vxor, cui tua secreta committas: non sit filius, qui suum patrem non contemnat: nō sit filia quæ contra matrem non insolescat: non sit uirius quæ contra senem forcum non superbiat: non sint serui adeo à te beneficiis affecti, qui non sint tui hostes acerbi.

Multos nodos inuenit natura, quibus homines hominibus adnecteret. s. amicitia, coniugij, consanguinitatis, affinitatis, dominij. Hos omnes nostrorum temporum peruersitas uolenter abruptit. nulla igitur seruat naturæ necessitudo. ¶ Non intelligas hæc lector, modo Peripathetico, scilicet nullum tunc fuisse piū. Sed quod maxima pars hominum tūc esset omnino peruersa; certè ut non inueniens columba, ubi tuto pedem poneret, ad Noë se reuocaret. id est, ut non inueniens pius in terra cui fidat, recurrat ad Deum, cui se tuto committat. Ideo sequitur.

Ego autem ad Dominum aspiciam: Expectabo Deum saluatorem meum. Audiet me Deus meus. Videor audire. Ad te leuau animam meam Deus meus: in te confido: non erubescam. Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ: sic oculi nostri ad Dominum: donec misereatur nostri. Si non est in terra quem aspicias, aspice Deum, Si nullus est cui confidas, confide

confide in Domino, reuola Domino viam tuam, & ipse faciet. Expende verò, quàm confidenter dicat, Audiet me Deus meus. Quia oculi Domini super iustos: & aures eius in preces eorum.

I I. PARS.

Ne lateris inimica mea super me, quia cecidi, Confurgam, cum sedero in tenebris. Dominus lux mea est. Iram Domini portabo: quoniam peccauit ei, donec causam meam iudicet, & faciat iudicium meum. Educet me in lucem, videbo iustitiam eius. Et aspiciet inimica mea & operietur confusione. quæ dicit ad me, ubi est Deus tuus? Oculi mei videbunt in eam. Nunc erit in cōculcationem ut lutū platearum. Est apostrophe in Babyloniam: quam Iudæa captiua alloquitur. A it igitur Iudæa in Babylone captiua. Babylonia inimica mea, ne adeo insolescas, videns me cecidisse. Quia etiam si in tenebris sedeam, confurgam. Quia Dominus est lux mea. Peccauit ei: ideo iratus ille mihi. me tibi captiuam dedit, Sed iram eius sustinebo, donec pœnam quam commerui, luam: & iudici Domino satisfaciam. Siquidem pœna soluta, ille me lucem adducet è tenebris. Tunc videbo iustitiam eius, quam contra te per Cyrum & Dariū, exercebit. Tunc Balsasare tuo Rege interfecto, & te in potestatem inimici subacta, aspiciet tu me, & pudore operietis: quæ mihi dicebas, ubi est Deus tuus, quem tanto opere super nostros deos iactabas? Tunc, oculi mei videbunt Babyloniā, citò erit illa in conculoationē. Calcabunt enim eam Persæ, & Medi Cyro duce, ut calcatur lutū in plateis. ¶ Tu lector obserua Michææ ordinem Dixit omnē probitatē exulasse tunc à Iudæa dixerat, Nunc eius vastitas per Nabuchodonosor venit: dicit nunc in hoc textu, quid Iudæa in babylone, cōtra Babylonem à Cyro vastatam dictura sit. ubi simul & Babyloniæ calamitatem, & Iudææ felicitatem prædicit.

I I I. PARS.

Dies, ut edificentur maceria tua. In die illa longe fiet lex. In die illa, & vsque ad te ueniet de Assur, & vsque ad ciuitates munitas & à ciuitatibus munitis, vsque ad flumen: & ad mare de mari: & ad montē de monte. Litera Hebræa ita habet. Dies, ut edificentur macerietu: die illa lō ge fiet lex, die illa vsq; ad te ueniet de Assur, & ciuitatibus munitis: & de munitione vsque ad flumen, & mare de mari: & montem de monte. Sed ferè idem est sensus, prædicit enim propheta facultatem à Cyro concessam Iudæis redeundi in patriam auitā: & redificandi macerias eius: ait igitur: vastata per Cyrum Babylone, iam

tempus est, vt ex Cyri facultate ædificentur materiæ seu pa-
 4. *Re. 7.* rietes, quos Nabuchodonoforus ira destruxerat. Iam tempus
 est, vt lex tributorum, quibus captiui opprimebantur Iudæi
 lōge fiat, atq; deleatur. Mādauit enim Artaxerxes, quod an-
 1. *Esdr. 1.* 7 tea mādauerat Cyrus, vt liberū esset Iudæis soluta captiui-
 tate, in suam libertatem redire. Iam tempus est, vt vsque ad
 te, o Iudæa tua gens redeat. Redeat, inquam, ex Assur, id est
 ex ciuitatibus Assyriæ. Babyloniæ propinquis. & aliis ciuita-
 tibus munitis, ad alias ciuitates. & inde ad flumen Euphra-
 tem, & inde ex mari persico, ad mare Iudææ. id est, ad mare
 Mediterraneum : veniens. s. ex mari ad mare, & ex mor-
 1. *Popul. 1.* tibus ad montes. ¶ Si tabulas Geographiæ corā te nunc le-
 ctor habueris, videbis apertè quod hic tradit Propheta. Nā
 Babylonia habet ad Orientem propinquum mare Persicum
 ad Meridiem fluuium Euphratē. Ergo Iudæi è Babylone &
 aliis ciuitatibus, in Iudæam redeuntes, veniebant ad alias ci-
 uitates, quæ in via eis occurrebant. Inde venerunt ad Eup-
 hratem, (qui Emphasis causa flumē absolute dicitur.) Inde
 relicto mari Persico, ad Mediterraneum properabant, venie-
 bāt igitur à mari ad mare, & de mōtibus ad montā Iudææ.
 1. *Esdr. 2.* ¶ Porrò describitur hæc Iudæorum profectio, quia ex Iudæis
 redibant quadraginta duo millia trecēti, & sexaginta, exser-
 uis eorum suprema millia trecēti triginta septem: cum ma-
 xima copia inmentorum. Erat igitur iustum explicare, quo
 itinere ea expeditio venerit. venit enim rectā è Babylonia
 per terram, vsque Iudæam: nihil verita longissimam iter.

III. PARS,

*Et terra erit ad desolationem : propter habitatores suos : & propter
 fructum cogitationum eorum.* Postquam Iudæi redierunt in pa-
 1. *Mach. 1.* trios fines, vixeruntque fœliciter sub gubernatione Regum
 Persarum prius: postea verò, Regum qui post Alexandrum
 vsque ad Epiphanein Asiam gubernauerunt, multis re vi-
 tiis dederunt. Multi enim ex eis dixerunt contriubilibus
 suis, Eamus & disponamus testamentum cum gentibus,
 quæ circa nos, sunt: quia ex quo recessimus ab eis, inuen-
 runt nos multa mala, & ita persuaserunt multis. ait nunc
 Propheta. Terra Iudææ suis habitatoribus post reditum è
 Babylonia & Assyria plena, non semper ita durabit. imò de-
 solabitur ab Antiocho Epiphane: propter habitantes in Iu-
 dæa, ea enim vastatio erit fructus peruersarum cogitatio-
 num

nū Iudæorum: quibus parant à Deo suo deciscere. ¶ Habes
 lector pœnam esse fructum culpæ, seminas crimina, nasci-
 tur tibi calamitates. Ne igitur semines mala in sulcis iusti-
 tiæ: alioqui colliges ea in septuplum. Germinat quasi ama-
 1. *Eccl. 7.* ritudo iudicium super sulcos grati.

V. PARS.

Ps. 80

*Pasce populum tuum in virga tua, gregem hereditatis tue habi-
 tantes solos in saltu: in medio Carmeli. Deus Pascentur Basan, & Ga-
 laad, iuxta dies antiquos. secundum diē egressionis tuæ de terra Æ-
 gypti ostendam ei mirabilia. Videbunt gentes. & confundentur super
 omni fortitudine sua ponent manus super os, aures eorum surda erunt
 lingent puluerem sicut serpentes, velut reptilia terræ prouidebuntur de
 aibus suis.* Videns Propheta infœlicissimam Iudæorum cala-
 mitatem sub Antiocho Epiphane, illi que intimè compatiens
 ita Deum quem præsentem habebat, suppliciter orat. Pasce
 Domine tuo baculo populum tuum, id est gregem, quem
 tuam hereditatem esse voluisti. Fac ne commisti sint inter
 impias gentes: sed in sua patria habitent soli: velut grex so-
 lus in saltu, seu in medio montis Carmeli. Qui mons erat
 aptissimus pecori pascendo. In quo Nabal sua pecora pa-
 1. *Reg. 25* scēbati: Huic tam supplici orationi responderit Deus. Ita fiet
 Pasceatur enim Iudæi in pinguis pascuis, scilicet in Ba-
 1. *Mach. 5* san, & Galaad: iuxta dies antiquos. Nam induam fortitudine
 Machabæos, qui eiectis impiis gentibus, non solum ex Iu-
 dæa, sed etiam ex terra Basan, & ex ipsi proxima, terra Ga-
 laad, fideles Iudæos, in terris illis habitatores substituunt. vt
 olim sub Mose, deuicto Og Rege Basan, & subacta vniuer-
 1. *Deut. 3* sa terra Galaad, eiusque habitatoribus eiectis, in terra illa
 Ruben, & Gad habitauerunt. Hæc Mosis historia ha-
 betur in Deuteronomio. illa verò Machabæorū habetur in
 1. *Mach. 5* eorum lib. primo. Pergit Dominus. Vt in egressione populi
 Iudaici designauit magna mirabilia, dans victoriam Iudæis
 ex inuincibilibus gignatibus, qui terrā promissam habitabat
 ita designabo, ostendamque mirabilia magna in Machabæis
 qui non brachio suo extento, sed mirabili fauore meo in-
 1. *Mach. 3* credibiles victorias de hostibus reportabunt. Videbunt tūc
 hæc mirabilia gentes, & pudore afficientur, aspicientes tā-
 tam fortitudinem suam, à paucissimis sub Machabæo dis-
 sipari, velut muti conticescent, velut surdi stupebunt: occlu-
 dent se præ timore in antra (vt solent serpentes) & nec ibi
 tuti manebunt: nam abducentur ex eis, vt reptilia solent
 abduci. Quam expauerit Antiochus audiens inexpugna-
 biles

1. Mac. 6 biles copias suas à Machabæo expugnatas legitimis i. Ma^o chab. mansit igitur Anthiochus velut furus & murus. occlusisse se velut in antrum ciues Ephronis, adueniēte Machabæo, habes in libro eodem. Demum quia inimici subacti à victoria, coram eo adorant in terra prostrati, dicuntur lingere terram, vt serpentes, iuxta illud, Inimici eius terram lingent. quod facturos coram Machabæo prophetia docet.

VI. PARS.

Luc. 1. 2 *Philip. 2* *1. Pet. 2* *Rom. 5* *1. Ian. 1* *Luc. 13* *Ioel. 2* *Esai. 42* *Exech. 18*
1. Mac. 5 *Psal. 71*
Luc. 1. 2 *Philip. 2* *1. Pet. 2* *Rom. 5* *1. Ian. 1* *Luc. 13* *Ioel. 2* *Esai. 42* *Exech. 18*
 Dominum Deum nostrum desiderabunt: & timebunt te. ¶ Quis Deus similis tui? Qui auferis iniquitatem. (2.) & transi peccatum reliquiarum hereditatis quæ (3.) non immittet ultra furorē suum: quoniam volēs misericordiam est. (4.) reuertetur, & miserebitur nostri. (5.) Deponet iniquitates nostras. (6.) proiciet in profundum maris omnia peccata nostra. ¶ (7.) Dabis veritatem Iacob, misericordiam Abraham: quæ iurasti patribus nostris à diebus antiquis. Illud verbum Non immittet ultra furorē suum, cum sequentibus cogit omnino me vt hūc textum de Christo intelligam: in hunc sensum. A tempore Machabæorum ad Christum Iudæi multi pij erunt, qui Deum nostrum desiderabunt, vt veniat teque Domine (quem in lumine prophético video) timebunt. Videns verò propheta, Christum parantem desiderium Iudæorum piorum cōplere. s. desiderium Zachariæ, Annæ Simeonis, & aliorum multorum: vidensque cum in carne venire, exclamat, dicens, ò Domine quis similis tibi? quis tantus ita se dimittat? quis cum in forma Dei esset, formam serui acciperet? ¶ 1. Tu auferis iniquitates nostras: Euāgelio quod docuisti: exemplo vitæ, quod ostēdisti: Spiritu sancto quē nobis dedisti charitate, & aliis virtutibus, quas in nos effudisti: Sacramentis, quæ ad peccata tollenda, instituisti. Nam hic est omnis fructus vt peccata tollātur, verē agnus Dei qui tollis peccata mundi, id est, qui tuo sanguine delles lituram, quam atramentum peccati in nobis effecit.

¶ 2. Tu transis super peccata tuorum piorum, qui sunt pauci, vt reliquæ: at hi sunt hereditas tua. Ita loquuntur Hispani Passays per neutros peccados. Ita & tuus Ioel loquutus est, dissimulans peccata propter pœnitentiam, Ita & tu dixisti, Tacui, semper filii, & item, Amplius non recordebor peccatorum eius.

¶ 3. Eia mortale iam Deus noster non amplius mittere furorē suum in suos. Reiecit ille Iudæos profectò, at minime reiciet Christianos immisit in illos furorē: non ita immittet

immittet in hos. Ipso dicente, Ego vobiscum sum, vsque ad consummationem sæculi certè quia olim diligebat iustitiam: nunc autem misericordiam. Siquidem diligit pios, vt pote quos suo sanguine in suis manibus tenet scriptos.

¶ 4. Igitur Deus reuertetur, & ex iusto eum habemus misericordem: ex leonē agnum: ex iudice aduocatum: ex hoste charissimum fratrem, & patrem, nec enim confundit nos fratres vocare dicens. Nunciaui nomen tuum fratribus meis.

¶ 5. Deponet, inquit, iniquitates nostras. Certè Deus posuit super Christo omēs omnium nostrorum iniquitates: vt ipse pro nobis nostra debita dissolueret. at postquam crucifixus est pœna soluta, exoneravit debita vniuersa, deposuitque crimina nostra, quæ super eum Deus posuerat. iam iniquitates non sunt super humeris, sed sub pedibus Christi. iam non premunt nostra peccata Christum: sed potius ipse subigit & calcet omnia crimina nostra.

¶ 6. Neque verò solum calcet iniquitates nostras: sed eas proiecit in profundum maris: sicut olim Ægyptios, qui Iudæos persequēbantur in profundum maris eiecit. Christiani, quantum est ex Christo, quantum est ex lege, & spiritu eius, iam sunt demersa cuncta peccata, iam peccare non licet. ò infelicitatem, si iniquitatem in profundo iacentem, ad nos revocamus. Maledicebatur, qui maledictam Iericho reedificaret: num non magis maledicentur, qui sepultam in profundo iniquitatem, vt iterum viuat, inde reduxerit?

¶ 7. Sed ad te Domine conuerto sermonem. Tu Domine veniens tu auferes iniquitatem nostram: tu dissimulabis peccata nostra: tu non immittes amplius tuum furorē, æterna. s. redemptione inuenta: Hæc tu facies omnia, vt impleas veritatem, quam promisisti Iacob vt impleas misericordiam, quam iurasti Abraham: neque Abraham soli sed Dauidi, & Prophetis patribus nostris non ab heri & nudius tertius: sed ab origine mundi. Nā ipse Adæ id promisisti, verbis certè illis. inimicitias ponam inter te, & mulierem: inter semen tuum, & semen eius, ipse conteret caput tuum. vt Hebræa litera dicit.

FINIS PROPHETIÆ

Michæe.

*Protheo-
ria.*

Gene. 10

Galatin.

Gene. 10

*Strabo. li.
16.*

Iona 3

Volaterra.

Iustinus.

August.

Grinæus.

Eusebius.

*Ioan. Lu-
cidus.*

Strabo.

Diod. li. 3

Strabo.

Eodem.

Clitarch.

*Althe-
meus.*

Iona. 7

Diod. li. 3

4. Re. 15

4. Re. 16

2. Ch. 1. 21.

LN hac prophetia maximè nos vndique tenebræ premunt. Omnes enim penè authores vnde lucem ad has tenebras illustrandas parabamus assumere, adeò variant: vt maiores tenebras efficiant. Dicam quæ certissima esse intellexero, ex quibus lux nostro Prophetæ possit inferri. Nembrod primus Rex mundi post diluuium, ædificauit ciuitatem Babyloniæ: quam imperij sui caput esse voluit. habetur hoc in Genesi. Inde (vt ex Rabinis Galatinus affert) expulit Assur, alio nomine Ninus, patrum suum. Egestus Assur, seu Ninus Babylonia, ædificat Ninuem de nomine suo: vt in Genesi dicitur. ¶ Fuit Ninuè maior quam Babylonia, vt inquit Strabo. Habuit quippe iter trium dierum ab ingressu ad egressum, vt Ionas ait. Nec mirum, nam decem millia hominum eam ædificauerunt, an. 8. vt Volaterra. latere dicit. ¶ Fixit in hac vrbe suum imperium Ninus: & inde bellum toti inuulit Orientali. ipsum sibi subigens, vt li. 1. Iustinus. Iustin. ait, & multò quam Iustinus grauior August. lib. 18. de Ciuit. c. 2. ¶ Hoc Assyriorum imperium durauit in Assyriæ Ninuè ann. 1239. vt Grinæus super Iustinum computat. Eusebius. in Chronic. dicit regnatum in Assyria ann. 1240. Licet ego probauerim durasse 1450. ¶ Porro regnarunt in Ninuè vsque ad Sardanapalum. 36. Reges. vt iidem & alij constanter affirmant. ¶ Iam Sardanapalo victo à ducibus suis Arbace, & Belloco (quem Diodorus Bellesum vocat) Ninuè illa orbis caput deletur à ducibus dictis. Ira Strabo. li. 16. Post euersos, inquit, à Medis (scilicet ab Arbace) Syros qui Ninum (id est, Ninuè) ædificauerunt, ex templo Ninuè deleta est. Arbacen Strabo Orbacem nominat: Alij Arbactum. Clitarchus apud Arhenqum li. 12. c. 12. affirmat Sardanapalum vixisse post Syriorum imperij euerisionem, id est, post vastatam Ninuè, Syriorum vel Assyriorum (vt Strabo dicit) caput. En lector prima Ninuè euerisio: quæ incidit in tempora Ioathan, vel Azariæ Regum Iuda: vt super Ionam dixi, quæ Diodotus velut per somnia tradit. ¶ Sed breui, vastata Ninuè restituta est. Nam Belloco, qui eam vastauit successit Phal-Assar: & huic Salmanassar: qui captiuus Israelem in Ninuè adduxit: vt liber Tobie nos docet: vbi dicitur, quod vsq; ad annum 102. vitæ suæ, Tobias in Ninuè durauit. Rursum & Sennacherib, dum in Ninuè suum Deum

Deum adorat, à filio occiditur: vt in 4. Regum habetur. Erat igitur Ninuè reedificata sub Regibus his: licet non tam felix vt olim: quod infra nos hic propheta docebit. Et quia Sennacherib regnauit tempore Ezechie Regis Iuda: fit vt Ezechie tempore Ninuè iam ciuitas esset. ¶ Ezechie successit Manasses, Amon, Iosias: Cuius extremo tempore regnat apud Medos Cyaxares (Herodoto) vel Cyaxares Eusebio. Hic vastauit iterum Ninuè. Ita Herodotus, in Clito. Medi inquit recuperarunt imperium, & Ninum (id est Ninuè) expugnaverunt. Idem Eusebius. En lector, secunda Ninuè euerisio: quæ contigit paucissimis annis ante monarchiam Nabuchodonosoris in Babylonia, Hic felici fortuna vsus, Ægyptum cœpit: vastata Ægypti insignissima vrbe No Ammon: vt Ieremias dicit, cum ait, Ecce ego visitabo super tumultum Alexandriæ. Hebræis est **NON NI** No Ammon, & ibi dicit traditam hanc vrbe, & Ægyptum in manus populi Aquilonis, id est Nabuchodonosoris. ¶ Hic lector fige pedem, attentissime obseruans nostrum Prophetam Nahum facere mentionem huius vastationis, quæ Nabuchodonosor vastauit No Ammon, seu Alexandriam, ita enim c. 3. ait, Num tu meliores, quàm Alexandria &c. arguit enim ita propheta: si No Ammon, quæ erat maior vastata est, cur tu Ninuè, quæ minores, credis te nò posse vastari? Ergo necessariò euerisio No Ammonis fuit prior quàm hæc propheta: quæ post euerisam No Ammon prædicius Ninuè euerenda. ¶ Ex hac clara & attenta obseruatione, facile est colligere Nahum nullam facere mentionem de prima Ninuè euerisio à Belloco, siue Belloso, & Arbace, quæ tradiderunt Diodorus, Eusebius, & Orosius: nec facere mentionem de secunda euerisio facta à Cyaxare: quam tradit Herodotus, & Eusebius. Hæ enim præcesserant euerisioem No Ammon. at propheta tradit de euerisio Ninuè, quæ facta est post euerisam No Ammon. ergo collige quod hæc propheta posterior est vastatione No Ammon: ac ita posterior Nabuchodonosore, qui eam vastauit. Non igitur rectè dicit Hebræi hunc prophetam prophetasse sub Manasse. Imò verò multo post Manassem, Amon, Iosiam, Ioachas. & Sedechiam, quem Nabuchodonosor, vincit duxit in Babylonem, vastata ab eo iam No Ammon, si igitur Nahum tacuisset vastationem No Ammon nesciremus, quo ille tempore vixit: at quia eam dixit, videmus eum prophetasse post eam vastationem, scilicet, aut tempore Na-

4. Reg. vi. buchodonosoris, aut post eum. ¶ Succesit Nabuchodono-
iere vii. fori Eui Merodach, vt habetur 4. Reg. & apud Iremiam
 Da. 5. 7. 8. Euil. Merodaco succedit Balsasar: quem Cyrus Persarum
 1. Esd. 1. Rex imperio & vita priuauit. Porro Cyrus primo imperij
 Iudith 1. & illi redierunt. ¶ Post eorum reditum regnat alius Nabu-
 chodofor in Ninie. Id mirabuntur, quicunque hæc lege-
 rint. ita planè res miranda est, sed vera. Probarur. Nabucho-
 Eodem. dofor regnat in Ninie, vt habetur Iudith 1. Is mādāt Holo-
 Iudith 2. fernem. Iudith ca. 2. Holofernes obsidet Bethuliam, & in ea
 obsidione Achior habuit coram eo longam orationem. Iu-
 Iudith 5. dith 5. In qua oratione inter multa hæc dixit. Plurimi Iudæo-
 Eodem. rum ante hos annos, captiui abducti sunt in terram non
 suam: Nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum, &
 dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sunt: & ascende-
 runt montana hæc omnia & iterum possident Ierusalem.
 Hæcenus Achior. Igitur post reditum Iudæorum ex Baby-
 lone in Ierosolymam, Holofernem mittit Nabuchodonoso-
 for: & Nabuchodonosor in Ninie regnat. quid euidētius?
 ¶ Ergo postquam Ninie vastata est à Cyaxare, restituta est,
 Iudith 1. & magna facta. Nam Iudith 1. dicitur ita, Nabuchodonosor
 regnabat in Ninie ciuitate magna: non tamen tam magna,
 Na. hum 3. vt No Ammon à Nabuchodonosore vastata: vt infra dicit
 Propheta. ¶ Contra Ninieum igitur à Cyaxare vastatam, &
 postea reedificatam, & magnam effectam: & iam in ea alio
 Nabuchodonosore regnante, intonat Propheta noster:
 eique diram prædicit vastitatem. Et ego existimo causam
 prophetandi fuisse, quia hic posterior Nabuchodonosor
 propter obruncatum ducem suum Holofernem, Iudæis e-
 rat infensissimus hostis. Qua causa contra Ninieum vbi ille
 gloriose regnabat, Propheta descuiit. ¶ Quando verò hæc
 propheta completa fuerit historia non dicunt: aut certè
 non contigit mihi eas legisse. Completam fuisse tanien
 ipsa experientia docet.

CAPVT I.

NVS Ninie. Liber visionis Nahum Elcesai.
 Duos titulos propheta suo operi proposuit.
 prior est Onus Ninie pro onete Hebræis
 est *N* *U* *M* massa. quod significat onus graue,
 eo quod premat ceruicem, cui imponitur: nec
 eam

eam leuare sinat. Ita Hierony. in prologo huius prophetae. Hieron.
 Neque lector maiorem requiras auctorem. Est igitur prio-
 ris tituli sensus. Prophetia tristis, & velut graue onus Nini-
 ui vbi collocatum. posterior titulus est, Liber vis. Nahum
 Elc. id est Liber, quo continetur reuelatio, & visio quam,
 in lumine prophetico, & Diuino vidit Nahum Elcesæus. vt
 iam nulli de libri fide liceat dubitare. Quis fuerit Nahum
 nescitur, asserit ipse vero, se esse Elcesæum, id est, ex vico
 antiquo Elcesæ vocato: quem Hieronymus se vidisse fatetur. Hieron.
 Ex his vero quæ hæcenus diximus quædam colligas, licet. Eodem.
 primum, Nahum fuisse postquam Nabuchodonosor vastauit
 No Ammon, quæ vocatur Alexandria. vt c. 3. docebimur.
 Secundum, Nahum prophetasse contra Ninieum, prius qui
 Na. hum 3. deth à Cyaxari, & forsan à Cyro vastatam (quod innuit He-
 rodotus) postea vero restitutam. nec restitutam modo, sed
 magnam, effectam, celebrem, & illustrem. vt tota hæc pro-
 pheta docet apertè, Vnde conuicio, Nahum prophetasse
 sub tercio Nabuchodonosore, in Ninie regnante. Vnde
 colligis tertium, scilicet cur Nahum in suo titulo non præfi-
 xit Regem, sub quo prophetarit: plane quia hoc Nabuchod.
 regnante: imò & à multis præcedentibus annis, Iudæi Re-
 ge carabant.

I. PAR-S

1. Deus amulator, & uiscens Dominus: & habens furorem. Pl-
 ciscens Dominus in hostes suos: & irascens ipse inimicis suis: Dominus
 patiens, & magnus fortitudinis: & (2.) mundans non facti innocetem.
 (3.) Dominus in tempestate & turbine via eius: & nebule puluis pe-
 dum eius. (4.) Increpans mare: & exsiccat illud: & omnia flumina
 in desertum deducens. (5.) Infirmatus est Basan, & carmelus, & flos
 Libani elanguit. Moies. (6.) cōmoti sunt ab eo: & colles desolati sunt:
 & contremuit terra à facie eius: & orbis: & omnes habitantes in
 eo. (7.) Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet in
 ira furoris eius? (8.) Indignatio eius effusa est, vt ignis. (9.) & petre
 dissolutæ sunt ab eo. (10.) Bonus Dominus, & consors in die tribu-
 lationis: & sciens sperantes in se. Sicut fides nostra fatetur rem symbolum
 toti naturæ incredibilem, quod scilicet Deus sit vnus, & tri-
 nus ita Nahum hoc loco fatetur Deum summum habere.
 Athan. as
 furorem: simulque summam habere patientiam. ¶ Igitur est
 Deus amulator, vehementissimè exandescens contra hos-
 tes eorum, quos ille amat: non quod furorem animo gerat:
 sed quod furorem opere monstret. Habet igitur magnum
 fatorem

furorē: habet simul magnam patientiam: & habet magnam fortitudinem ad patiendum. ¶ 2 Sed mundans, innocentem non facit: iustificans non iustificat. sensus est: patitur ille quidem, & magna patientia fert iniquitates nostras, & ita ferendo, & non castigando, videmus nos iusti, quos scilicet Deus tam iustus non puniat. At verò profecto hoc modo tacens, & non castigans, non iustificat, nec mundat culpam nostram: sed potius eam exaggerat: & tarditatem supplicij grauitate compensat. ¶ 3 Dominus in tempeste, sensus est. Habet Dominus patientiam, habet & furorem, quo vitione de quouis sumere potest. ut pote qui ponit in nube ascensum suum, & ambulat super pennas vectorum. Cum igitur tempesta adest & turbo, super illis ambulat ille: & super nubibus, velut super puluere pedes eius gradiuntur. Qui hæc facit in aëre, quid poterit in terra? ¶ 4 Si increpet mare, aut flumina: & mare & flumina contrita siccantur. ut olim exēplo fuit mare rubrum, & Iordanis, ¶ 5. Infirmatus est Basan, quia Deo fauente Iudæis, non potuit eis resistere fortissimus Rex Basan. Carmelus item subacta est à Iosue, eius Rege deuictio. Et certè Iosue vniuersos Reges Libano proximos vastante, fortitudo & ferocia Regum in Libano habitantium elanguit. Nam Amorrhæus in Libano sedens, etiam vastatus est. ¶ 6. Neque verò soli Reges vastantur à Domino, sed & montes à facie eius mouentur. atque terra tremat, & orbis. Dicitur enim est, Cum pertransires in deserto terra mota est. & item, à facie Domini mota est terra, à facie Dei Iacob, & item. Aspexit, & dissoluit gentes, contriti sunt mōtes sæculi, quia reuera montes tremuerūt, maximè Deo dante Legem in Sina. & videtur terre motus ille vniuersalis, nostro Propheta dicente. Contremuit terra à facie eius & orbis. ¶ 7. Ante faciem eius quis stabit. Si quidem veniente arca Dei in Palestinam, dissolutum est cor Palestinorum, & non remansit in eis spiritus. ¶ 8. Effundit indignationem ut ignem, quæm experti sunt Chore, Dathan, & Abiron, & complures eorum. ¶ 9. Petra etiam iussa aquam dare, sese dissoluit, ut equam daret. Dicitur enim est, Percussit petram, & fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina. ¶ 10. Absoluit hunc locum Propheta dicens. O Assyrius talis est Deus noster contra hostes suos, qualem vobis depinxi: & vos olim audistis. Contra verò optimus est Dominus: confortans nos in angustia nostra,

Valerius max.
Psal. 103
Exod. 14
Iosue 5.
Deut. 3.
Iosue. 12
Iosue 11
1. 67
li. 113
Luc. 3
Iosue 5
Num. 16
Psal. 104.
Psal. 31. 33

nostra, oculos coniectos habens, in sperantes in ipsum.

II. PARS.

*Et in diluio preterente, consummationem faciet loci eius. (2.) Et inimicos eius persequentur tenebræ. (3.) Quid cogitatis contra Dominum? Consummationem ipse faciet: non consurget duplex tribulatio. (4.) Quia sicut spina sibi inuicem complectuntur: sic conuiuium eorum pariter potantium: consumuntur, quasi stipula ariditate plena. (5.) Ex te exibat cogitans contra Dominum maliciam: mente pertractans preuaricationem. Incipit iam Propheta tractare vastationem Niniuis, dicens Dominus cōsummationem faciet loci Niniuis, per hostes, ita agminatim in Niniuem irruentes, ut aquæ diluuij venire solent. 2. Et calamitarum tenebræ persequentur Niniuitas Dei inimicos, ut olim palpabiles tenebræ oppresserunt Ægyptios. 3. Quid ò Niniuitæ cogitatis nocere Iudæis, ac ita contra Dominum cogitatis? 1. Reg. 26. Ipse Dominus penitus vos absumet & consummabit, & sicut olim dixit Abisai ad Dauid, confodiam Saulem lancea femel, nec erit opus secundo: ita Dominus consummabit vos nunc, nec manebit quidpiã, quod postea consumatur. ¶ 4. Terræ sequens ita habet Hebraicè. Quia sicut ad spinas implexas: & sicut ebrios: consumabuntur, velut stipula arida. pl. sensus tamē est idē: scilicet ut consumuntur spinæ nimis implexæ ab igne, si ad eas accedit: & ut conuiuium nimis ebriorum. eorum iudicium absument: ita Niniuitæ ab hostibus absumentur, scilicet ut stipulanimis arida ab igne solent absumi. Si queris causam huius absorptionis: eam ita Nahum exponit. ¶ 5. Quia ex te ò Niniue non solū olim exiuit Phul Belocus: & Teglat Phal assar, & Salman assar, & Sennacherib, cogitantes Domini religionem delere: sed & nunc cogitabat Nabuchodonosor, etiam Iudam, suo imperio per Holofernē subiugare. & religionē Dñi abolere. 4. Reg. 18. *Hæc dicit Dominus, Si perfecti fuerint: & ita plures, sic quoque attondeniur: & pertransibit. ¶ Afflixit te non affligam te ultra. Et nunc conteram virgã eius de dorso tuo: & vincula tua dirumpam.* verbum perfecti *מלכא* selemim significat diuites, quietos. ut sit sensus. Si Niniuitæ fuerint in diuitiis perfecti & quieti: & sint numero infiniti, nec sic euadēt, quin ab hostibus ut arietes tondeantur. & ita tondentur, ut Niniue pertranseat, cesset, & finem accipiat. ¶ Iam nunc ò Iudæa, olim te per Assyriorum Reges Niniuitas afflixit: non iam te per eos affligam. Tributum Assyriis pendebas: & illorum*

4. Reg. 13
4. Reg. 17
4. Reg. 18
Iudith. 2.
4. Reg. 15
17. 18.

& illorum ſceptrum erat ſuper te, vt ſuper ſubiectis. Ego ſceptrum illud conteram, nec ſis illi ſubiecta, Illi tibi, vt ſeruo, vincula ferri iniiciebant: ego hæc vincula rumpam. Iam non eris ſeruus illorum. Ita contigit planè, quia poſt Nabuchodonoforem tertium. de quo ſupra diximus, nõ poſt multum aded tempus venit Alexander Macedo, qui cum ſucceſſoribus ſuis imperium Aſſyrii penitus abſtulerunt. ac ided ab Aſſyriis libera Iudæa fuit. ¶ Vides lector non poſſe intelligi hanc prophetiam de euerſione Niniui ſub Sardanapalo: Si quidem poſt eam maximè Aſſyrij Iudæos ſubiugauerunt, ſcilicet Belochus, Teglah, Salmanaſſar, Sennacheribus.

Et præcipiet ſuper te Dominus, Non ſeminabitur ex nomine tuo amplius. De domo Dei tui tui interſiciam ſculptile, & conſtatile penam ſepulchrum tuum: quia inhonoratus es. ¶ Ecce ſuper montes, pedes Euangelizantis, & annuntiantis pacem, celebra Iuda feſtiuitates tuas: & redde vota tua. Quia non adiciet vltra vt pertranſeat in te Belial: vniverſus interit. Conuertit Propheta ſermonem ad Regem Niniue, cuius virgam & ſceptrum, in clauſula præcedente, dixerat conterendum. Ait igitur Nahum, non ad Sardanapalũ, non ad Sennacheribũ: ſed ad vltimum Regem Niniue, qui fortaffe Darius fuit, quem Alexander Macedo imperio priuauit. Ait igitur. Super te õ rex Niniue, de creuit Dominus huiusmodi decretum. Niniue non amplius ſuſcipiet in ſe ſemen nominis tui, id eſt, non ſuſcipiet Regem, qui vocetur filius tuus. Item ex inſigniſſimo templo tuo, ſuccindam, & exterminabo omnia idola fuſilia, & conſtatilia. hoſte ſcilicet eorũ aurũ & argentum ſibi ſumẽte, vt inſimili apud Michæam dictũ eſt. Rurſum tertio. Ego tibi ponam ſepulchrum. alij Reges ſepulcra ſibi poſuerunt, maſolea & piramides altas, vt omnes noſſent, qui illi fuiſſent: & quo eſſent loco ſepulti. At tu nullum tibi maſoleum pones: ego te in obſcuro ſepeliam, vbi nemo ſciat, quo loco condaris, vt olim ſepeliui Moſen, cuius nemo ſepulcrum agnouit: ſed forte diuerſa. Moſis ſepulchrum abſcondi: quia erat ille honoratiſſimus. tuum verò abſcondi: quia inhonoratus es mihi. ¶ Nunc quarto, omiſſo Rege Aſſyrio videns propheta in viſione prophetica. venire nuntios ſuper montes, annuntiantes interitum Aſſyrij, & ided foelicitem Iudæ, exclamat. Ecce ecce ſuper montibus video venire nuntios fauſta, & foeliciffima nuntiantes. vox quam audio dicit, Eia Iuda celebra feſta tua. redde Deo vota tua.

Mich. 1:

Deut. 32.

Iem

Iam non vltra veniet cõtra te Rex Aſſyrius. Perit: Aſſyrius cum vniuerſa ſobole ſua. ¶ Hic te lector, animum aduerte obſecro. Errant grauiffimè Authores qui hanc prophetiam accommodant, aut Sardanapalo, aut Sennacheribo. Si quidem poſt tempora Sardinapali venerunt contra Iudam Aſſyrij. venit enim vt minimum Sennacherib, raceq Salmanaſſarem, Teglah phalaſſarem, & Belochum. qui Reges Aſſyrij dicebantur & erant. porro poſt tempora Sennacheribi, venit contra Iudam ex Aſſyria Nabuchodonofor maximus Belial. & item non poteſt conuenire Sennacheribo, quod non ſeminabitur ex eo amplius Si quidem ſucceſſit ei filius ſuus Aſſar addom, qui regnauit in Niniue. Igitur rectè accommodauimus Dario hanc prophetiam, in quo funditus Aſſyria ſoboles interit.

4. Reg. 19.

4. Reg. 15.

4. Re. 24.

4. Re. 25.

4. Re. 19.

1. Mach. 1.

CAPVT II.

MInutim recenſet propheta apparatus belli contra Niniuem, & eius expugnationem. Tum ridet eam iam vaſtatam.

Ascendit qui diſpergat coram te: qui cuſtodiat obſidionem. Contemplare viam: conforta lumbos: roborata virtutem valde. Quia reddidit Dominus ſuperbiam Iacob ſicut ſuperbiã Iſrael. Quia vaſtatores diſſipauerunt eos: & propazines eorum corruerunt. Senſus eſt. Niniue, en veniunt, qui non occultè, & per inſidias (vt olim Cyrus contra Baſaſarem) ſed coram, palam, & aperto Marte diſſipent te: Veniunt qui obſideant munitiones tuas. neque à cuſtodia diſcedant: ſed in ea perfeuerent. Surge, luſtra vias, per quas hoſtes venient: ſi eis impedimenta ne tranſeant, poſſis obicere. Exerce vires: præpara arma, & reliquum belli robur. Sed quid tibi proderit? placet Domino, vt vincaris: vt ita reddat ſuperbiã, & magnificentiam Iacob: vt reddat libertatem Iſraeli. Id eſt, vt te victa Iacob, ſeu Iſrael iam à te liber triumphet, ſuperbiat, exultet: quod iam tali careat hoſte. Ergo Niniue deſtructa reddidit Dominus libertatem, & amplitudinem populo Iacob, qualem ipſum habere, & conueniebat, & decebat. Si queris quomodo Deus reddidit ſuã maietate Iſraeli: cauſam ſubdit propheta, ſ. quia hoſtes vaſtatores diſſipauerunt Ninitas: non eo ſolos, ſed & eorum propazines: filios, ſcilicet, & filias. vt nullã ſpes ſit eos reſtitui poſſe, vt Iudæis noceant.

Dan. 5.

¶ Herodes

115.

Clipeus 6

Clipeus fortium eius igneus. (2.) Viri exercitus eius in coccineis. (3.) Ignea habena currus, in die preparationis eius. (4.) & agitatores eius consopiti sunt. (5.) In itineribus conturbati sunt. (6.) Quadrigæ colise sunt in plateis. (7.) Aspectus eorum, quasi lapides: quasi fulgura discurrentia.

• Diuinè describit, qualis erat exercitus hostium venientium contra Ninivem urbem. Clipeus, inquit, eorum erat æreus, tam politus & testus, ut ad Solem, flammæ ignis videretur eiicere. (2.) Ipsi verò milites in exercitu venientes, vestiti veniebant coccineis vestibus. id est, purpura, & carbasso. (3.) Habentæ quibus currus regebantur, erant ex ferro ad modum ignis lucente. ita lucebant in die, quæ expeditio contra Ninivem præparabatur: ad eò illi hostes universa præparata. (4.) Agitatores eius &c. huius particulæ sensus ex Hæbræo sumi debet, qui habet, missilia eius veneno porta, seu sopita sunt. hinc sensus nostræ versionis hic esse videtur. Agitatores missilium velut veneno sopiti sunt: quia iacula veneno tincta ferebant. (5.) in itineribus premunt: ac ita turbantur. Nullum enim iter tam spaciosum est, quod eos capere possit: tanta est eorum multitudo. (6.) Quin & tot sunt quadrigæ, ut etiam in plateis, & locis amplissimis invicem se collidant. (7.) demum tam splendentibus galeis & thoracibus armati veniunt, ut Soli exposti, videantur lapides, & fulgura coruscantia.

Recordabitur forium suorum. Ruent in itineribus suis. Velociter ascendent muros eius. Et præparabitur umbraculum. Porta fluminum aperta sunt. Et templum ad solum dirutum.

Præcedente textu descriperat Nahum expeditionem & apparatus bellicum hostium contra Ninivem. Nunc depingit ipsius ab eis expugnationem, dicens. Dux harum copiarum recenset fortissimos milites suos, Hispani dicimus, Hará alarde. Tunc milites tam grandi, & feroci animo per vias veniunt, ut ex festinatione ruant multi. Igitur alij velocissimi conscendent muros. alij apparabunt testudinem, quæ ad modum umbraculi, tegit milites à defendentium armis (mantas nos vocamus) & ad suffodiendum murum, ipsi muris adhibetur. Milites verò ita testudine tecti, accesserunt ad oculos fluminum, è Ninive egredientium: & quos civies in suam defensionem portis obstruxerant, ipsi aperiant apertis oculis fluminum, templum quod iuxta pontem in modum fortissimæ turris constructum erat ad solum dirutum est. Quâ munitione diruta, expugnata civitas est.

est. ¶ Ex verbo illo, præparabitur umbraculum, seu testudo colligi videtur expeditionem Macedonum fuisse. Hi enim (ut Curtius inquit) hoc umbraculo seu testudine, quam phalagem vocabant, in urbium expugnatione magnopere utebantur. Si igitur admittas hanc Ninivis expugnationem ab Alexandri ducibus contra Darium factam fuisse, quadrabunt omnia pulchre.

Et miles captivus abductus est. Et ancilla eius minabuntur: gementes ut columbe: murmurantes in cordibus suis. Et Ninive quasi piscina aquarum, aqua eius ipsi verò fugerunt. State. State. & non est qui revertatur. Dixit modum quo Ninive expugnata est: nunc tradit, quid capta urbe factum sit. Nempe milites qui eam defendebant, captivi abducti sunt. Porro particula prima Hæbræe ira.

הַחַיָּה הַחַיָּה הַחַיָּה הַחַיָּה ve Huzab gulrah ha-al-tah. Pro qua nostra versio habet, & miles captivus abductus est. Sanctes verò sic. Huzab Regina captiva abducta est Vatablus, constitutum, seu potius statio captiva abest. Munsterus quæ obfirmata fuit cap. abest &c. Sed iudicio meo, vnus est omnium sensus scilicet statio, seu præsidium militum, quod Reginam Huzab custodiabat, captivum abductum est. porro militum statione captivata, etiam Regina captiva est. Ea captiva eius ancillæ captivæ minabuntur: gementes ut collumbæ, percutientes pectora sua: suam scilicet captivitatē dolentes. ¶ Et lector crede hunc esse genuinum sensum. alioqui, quo referat verbum illud, ancillæ eius: Pergit Propheta, Ninive illa, quæ erat velut piscina infinitis aquis plena: id est infinitis hominibus facta: vacuata illa est, fugerunt, qui in ea morabantur, videntes hostes urbem ingressos. Tunc clamabant duces exercitus Ninivitarum, ad fugientes Ninivitas, Clamabant. Viri state. ne fugiatis. redite. resistite. at clamabant frustra. Nemo fugientium redibat quia quos clamor vocabat ad reditum, timor cogebat ad fugam.

Diripite argentum, Diripite aurum. Et non est finis devitiarum, ex omnibus vasis desiderabilibus. ¶ Dissipata est: & dilacerata: & cor tabescens: & dissolutio geniculorum: & defectio in cunctis rebus: & facties omnium eorum, sicut nigredo ollæ. Pergit Nahum; & narrat, quomodo duces hostium facultatem suis militibus dederunt, ut civitatem diriperent. Hispani dicuntus, Dief-ron la-ciuidada faco. Ergo dixerunt duces, Diripite nostri milites argentum urbis, & aurum. Illi diripiunt: neque erat finis cogestiarum opum, ex omni genere rerum, quas posses

t optate

optare. Hoc modo Niniue opibus vacuata: muris discissa: mitionibus lacērata est: suorum porro ciuitem cor tabescebat. genua tremēbant: tenes deficiebant: facies ollæ nigrorem repræsentabant. Si quidem in vehementissimo & dolore, & timore, cor nobis sit tabidum: genua labant: tenes dissoluntur: facies nigrescit in modum ollæ fuliginosæ. Diximus de hac re cum exponeremus Ioelēm.

Ioelis. 2.

II. PARS.

Vbi est habitaculum leonum? & pascua catulorum leonum? Ad quam iuit leo, ut ingrederetur illuc: catulus leonis: & non est qui exterreat. Leo iuiti sufficiens catulis suis: & necauit leenis suis: & impleuit prædā speluncas suas: & cubile suum rapina. ¶ Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum: & succendam vsque ad fumum quadrigas tuas: & leunculos tuos comedet gladius, & externabo & terrā prædā tuam, & non audietur ultra vox nuntiorum tuorum. Difficilis, & diruta Ninive, ridet Propheta, & miratur dicēs, Vbi illa Ninive est, regia Regum Assyriorum: in qua illi leones, habitant, & pascebantur: in quam, velut imperij caput ibat Assyrius Rex, & filius eius: velut leo, & leunculi sui. Neque ut ex Regibus terræ, qui illos exterreret. Is Assyriæ Rex rapuit abundantissimè quod filiis suis daret, neccauit alios, ut ex eorum opibus suas vxores ditaret. omnes expoliat, ut palatia sua, thesaurus oppleret. ¶ At ô Ninive, sum ego tibi tuisque rapinis acerrimus, hostis, ait Dominus, exercituum tuum redigam in fumum: ut enim fumus in nihilū redigitur: ita in nihilum tuus exercitus redigetur. prolem regiā hostilis gladius inuadet. opes quas rapueras hostes tui in diuersas regiones adducent. Iam non audietur vox nuntiorum tuorum. Quo verbo refutauit historiam Nabuchodonosoris, qui misit nuntios ad omnes qui habitabant in Cilicia, Damasco, & Libano: & ad gentes, quæ sunt in Carmelo, & Cedar, & in habitantes Galilæam, in cæpo magno Esdrelon: & ad omnes qui erant in Samaria, & trans flumem Iordanem: vsque ad Ierusalem, quosque perueniatur ad montes Æthiopiæ: ad omnes isto misit nuncios Nabuchodonosor. ut scilicet omnes eius imperium reciperent. Dicit nunc Nahum. Non amplius Ninive delēta, suus Rex nuncios in orbem mittet nec amplius vox nuntiorum eius audietur.

Iudic. 1.

CAPVT

CAPVT III.

EXpōit scelera Niniuis, eius vastationem & rursus vastationis causas. Secundò Deus loquitur contra Niniuem graua verba prænunciāns ei suam vastitatem, adducto exemplo No Ammonis inelytæ vrbs Ægypt. Tertio proponit Niniuem parantem se contra obsidionem: sed frustra. Erit enim ab hoste vastanda.

Protheoria

Æ civitas sanguinum: mendaciū dilaceratione plena: non recedet à te rapina. Væ inquit tibi Ninive, vbi innumera sunt cedes: vbi innumera mendacia in iudicio componuntur ad lacerandas, & rapiendas hominum opes: vbi nunquam desunt furta & rapina.

Vox flagelli: & vox impetus rotæ: & equi fremētis: & quadrigæ feruentis: & equitis ascendētis: & micantis gladij: & fulgurantis hastæ & multitudinis interfecit: & grauis ruina. neque est finis cadauerum: & corruent in corporibus suis. ¶ Propter multitudinem fornicationum meretricis speciosæ, & gratiosæ: quæ vendidit gentes in fornicationibus suis: & familias in maleficiis suis. Patere lector obsecro ut texum Hebræum bona fide tibi proponam. Is est. Vox, flagelli: & vox impetus rotæ: & equus fremens: & currus saltans: & eques ascendens: & flammans gladius: & fulgurans lancea: & multitudo interfectorum: & frequentia mortuorum: & non est finis cadaueribus eius: impingent in cadauera eorum. Ex multitudine fornicationem fornicariæ bonæ, & gratiosæ: matris maleficiorum, quæ vendit gentes. &c. Sensus vtriusque idem est, s. En tibi Ninive, tui properat hostes. En sonat vox flagellarum, quibus aurigæ verberant equos. En audiuntur impetus rotarum. En adfunt equi frementes: quadrigæ properantes: equites super equis ascendentes. En micant gladij: fulgurant hastæ: concurrunt ad pugnam. Ah multitudo iacet occisorum: proftrata est grauis copia mortuorum: infinita cadauera prostrata. vbi que hostes in cadauera incurrunt. Si quæris tantæ calamitatis causas, certè cecidit Ninive propter multitudinem fornicationum suarum, scilicet propter infinita idola, que colebat. Est enim idololatria foeda animæ fornicatio & adulterium quo Deo vero sponso relicto, falsis idolorum Diis adiungitur. Igitur Ninive tam diues, & pulchra meretrix speciosa, & gratiosa, innumeris idolis addicta: vendens, id est decipiens & fallens idololatria sua, nec idololatria sola: sed maleficiis etiam: id est magis, incantationibus

Osce. 1. 2. 3

Osce. 3.

nibus, & dæmonem præstigiis. ¶ Docemur hoc loco, Niniem cædibus hominum sanguinariam, perituris maculatam rapinis frequentissimam. vltra hæc porro, idololatricę deditissimam: & præstigiis, ac veneficiorum malis artibus plenissimam, propter hæc igitur, tantam calamitatem passa est.

I I. PARS.

ECCE Ego ad te, dicit Dominus exercituum, Et reuelabo pudenda tua, in facie tua. & ostendam gentibus nuditatem tuam, & re-ignominiam tuam. Senfus ex litera Hebræa est Tu meretrix, & scortum es ô Ninive, ego igitur attollam simbrias vestium tuarum, & eas iniiciam super faciam tuam, reiecta igitur in caput, gentes & regna tuam nuditatem aspicient. Signif. hæc Metaphora, futuram Ninivem sine Rege, sine opibus hominib. velut nuda femina, sine vestib. pergit dominus.

Proiciam super te abominaciones: & contum. te afficiam: & ponam in te exemplum. id est faciam, vt omnes te execrentur. ponam te vt steruus, ac ita eris Parabolę, & exemplum omnib. qui de te loquentur. Est verò Hebręa phrasis, id dicere Parab: & exemplum. cuius casus ab omnib. ridetur. vide apud Iere. Mich. & Abac. 2. filii à te, & dicit, Vastata est Ninive. Quis commonebit super te ca- Mich. 2. pui? unde queram consolatorem tibi? Id est, faciam te tantopere Abac. 2. execrandam, vt qui videat te, velut ab execratione, & anathemate resiliat: dicens fugio à te. vt quam Dominus vastauit, propter tuas execratissimas abominaciones adeo execranda eris, vt nemo ex commiseratione moueat super te caput. nam solemus, cum alicuius calamitati compatimur, caput à fronte ad pectus, aliquoties mouere. Demum adeo eris infœlix, vt nullus adsit consolator tibi.

Num tu meliores Alexandria populorum: quæ habitat in fluminibus: aquæ in circuitu eius: cuius diuitiæ, mare: aquæ muris eius. Æthiopia fortitudo eius, & Ægyptus, & non est finis. Africa, & Lybies fuerunt in auxilio tuo. ¶ Sed & ipsa in transmigrationem adducta est in captiuitatem. Paruuli eius elsi sunt in capite omnium viarum: Et super inclitos eius miserunt sortem. Et omnes optimates eius confici sunt in compedibus. Vrbs fuit in Ægypt. vocata No. & quia infinitis hominibus plena erat, vocabatur No ammon. id est No populorum. Erat sita super Nilum, hinc enim riuis Nili, inde lacu Mareotico, ex alia parte mari cingitur: Inquit Hieronymus. Ideo Nahum dicit quæ

quæ habitat in fluminib. aquæ in circuitu eius: & aquæ muri eius, Erat item ditissima. vt pote ad quam per mare, mandati Hierony. opes adducebantur à mercatoribus, id eo dicit, cuius diuitiæ mare. vt de Tyro dicit Ezechiel. Et quia in ea habitant infiniti Æthiopes, & Ægyptij viri militares, id eo ait Æthiopia & Ægyptus fortitudo eius. neque est finis ciuium eius. Fuit itaque totius Ægypti metropolis. vt Zieglerus, Q. Currius, Zieglerus Currius. & qui res alexandri scripserunt, asseuerant. ¶ Contra hanc venit Nabuchodonosor magnus. Is enim anno sui imperij primò venit cõtra Ioachim Regem Iuda, eumque sibi subiecit. Inde venit in Ægyptum, & eam sibi subegit: propterea Ægyptus non rediit, vt Iudæam affligeret, sicut facere solebat. Tunc vastauit ille No ammon. vt habet Ieremias planè, & apertè. Vastauit porro eam, licet Africa, & Lybia in auxilium No venissent. propheta dicit Africa & Lybies fuerunt in auxilio tuo, sed frustra. qui capta est No à Nabuchodonosore, cuius milites passim paruulos elidebant: Cuius duces sortes mittebant super nobiles Ægyptios. quis cui obueniret, reliqui principes vrbs in compedibus sunt abducti captiui. ¶ Iacuit igitur prostrata No ammon à tempore Nabuchodonosoris, ad alexandrum Magnum qui capta Ægypto, reedificauit No dirutam, eamque alexandriam de suo nomine vocauit. cuius historiam si scire cupis, copiosam eam habes apud Volaterranum lib. 12. fusiorem apud Plinium lib. 5. c. 10. Quia igitur alexandria vocata est, quæ prius No dicebatur, id eo alexandria in nostra vulgata æditione nominatur, non quod alexandria vocaretur antiquitus: sed quia sic ab alexandro nominata est. ¶ Iam verò licet Libya, & Africa idem significare videantur scilicet tertiam orbis partem: bonis tamen authoribus propriè Libya est prouincia Cyrenaica in Africa. ¶ Duo mihi sunt adnotanda prius est, nahum arguit in hoc textu ita. Quid dubitas Ninive te vastari posse: num tu melior es quam No? minimè. Igitur si No vastatam vides, crede te vastari posse. Cum igitur Ninive tempore Assyriorum, vsque ad Sardanapalum fuerit vrbs quam maxima, planè tunc melior erat quam No. igitur postquam vastata est, minor facta est. vt esse posset minor. quam No. ¶ Posterior est. Si No vastata est à Nabuchodonosore, & post eius vastationem prædicitur vastanda Ninive, quomodo omnes interpretes nostri Nahum, dicunt eum propheta de vastatione, quæ contigit sub Sardanapalo? Sardanapalus præcessit Nabuchodonosorem per 180. ferè annos, Iere. 46. 4. Re. 24. Eodem. Ier. 46. c.

Volater.

Plinius.

Acto. 2.

Ioye. 3.

Gen. 10.

Iere. 46.

*Lucidus.
Ieroni,
Herodo.
lib. i.
Euseb.
chron.*

quomodo igitur vastatio sub illo potuit. post Nabuchodonosorem contingere? Imo verò si vera sunt, quæ Herodotus dicit, & Eusebius tradit, si Cyaxares Medus vastabit secundò Ninivem: quomodo potuit eam Nabuchodonosor vastare? præcessit enim Cyaxares Nabuchodonosorem: licet præcesserit parum. ¶ Est igitur veritas, quam diximus. Vastata est Ninive primum sub Sardanapalo. Vastata est secundò à Cyaxare. circa tempora Nabuchodonosoris. Hic vastavit No Ægypti. ex cuius vastatione colligit Nahum posse Ninivem, iam tertio ædificatam vastari. Ideò subdit propheta. *Et tu ergo inebriaberis. Et eris despecta: & in quæres auxilium ab inimico. id est. No recepit calicem amaritudinis, quo iudicium amisit, & vitam: ita & tu Ninive recipies neque recusare licebit, bibes felle amaritudinis. unde vita amissa iacebis. Est portò prophetis frequens hic, de calice Dei, loquendi modus. Vide apud Isaiam & Ieremiã. Addit, eris despecta. Heb. eris abscondita scilicet quæ eras illustris & incluta, obscurum nomen habebis. Addit demum, quæres auxilium ab iniquo quod quidã ita explicat cogere quære auxilium propter inimicos qui te præmunt. Sed credo simpliciter esse legendum. Cogere quære auxilium etiam ab ostibus antiquis: ad eò te novi hostes affigent.*

*Isai. i.
Ierc. 25.
48 4. 9.*

Omnes munitiones tuas, sicut cum grossis suis si concussa fuerint, cadunt in os comedentis: Vt Latinis ficus significat arborem, & fructuum, ita מיןא theanima idem significat Hebræis, & arbitror hic significare ficulneam. vt sit pulcherrimus sensus. Tuæ Ninivæ arces & munitiones similes sunt ficulneæ, grossos maturos habenti, vt enim si hanc concutias, cadent ficus in os concutientis, ita munitiones tuæ tormentis hostium quassatæ cadent in tuorum hostium rapinam.

Ece populus tuus, mulieres in medio tui. Inimicis tuis ad apertionem pandentur porte tuæ. Deuorabit ignis vestes tuas. En, inquit, ò Ninive populus tuus, milites tui, fortes tui facti sunt velut mulieres imbelles. Nemo enim fortis est, nisi cui Deus vires subministrat. Deo ministrante robur, foemina induit virum. Deo non ministrante, vir effoematus erit. ac ideo portæ munitissimæ tuæ omnino pandentur, nemine intus eas defendente. Et quia hostes aliquibus portis ignem supponent, lignei earum vestes, cum portis deuorabuntur ab igne,

III. PARS

II. PARS

Aquã propter obsidionem hausit, ubi Extruere munitiones tuas. Intra in lutum, & calca, subigens, tene lateres. Ibi comedet te ignis. Peribis gladius: deuorabit te, vt bruchus. Hebræis est aquas obsidionis hausit tibi Corobora munitiones tuas. Intra in lutum Calca in cemento corrobora fornacem. Ibi Comedet te, &c. Sed quis nõ videat eundem sensum in vtraque versione? Is verò est. Ninive, quæ copiam aquarum intus non habes, haurito eas ex Lico, aut Tigri (quibus proxima es) cõuehe igitur aquas, vt tempore obsidionis, tibi minimè defint. Diligenter inspicere munitiones tuas, & si quid infirmum habet eas instaura. Intra in lutum, vt ipso subactò, lateres inde facias, ad muros reparandos. Siquid è ob lapidum inopiã tota Assyria lateribus vititur, & bitumine ex quibus Babylon etiam condita est. Calca igitur in cemento. nam etiam apud nos, & fundamenta, & parietes efficiuntur ex calce & arena, quibusdam ligneis malleis vehementer calcatis. Demum corrobora fornaces, vbi lateres coquas quibus muros confirmes. Sed hæc omnia vane curabis. In tuis. n. fortissimis munitionibus, deuorabit multos ignis: conficiet alios gladius. demum ita vastaberis, vt solet bruchus vastare vineas, nudas enim eas rodendo relinquit. Cõgregare, vt bruchus. Multiplicare, vt locusta. plures facisti negotiationes tuas quæ stellæ sunt cali. Bruchus ex pãsus est: & auolauit. Irrisio est ac si dicat. Cõgrega, congrega tibi habitatores, tam multos quæ sunt bruchi, & locustæ, habeto quantum voles, tot mercatores, quot sunt stellæ cœli, expãdatur per te tui habitatores: vt solent expãdere se Bruchi. Sed heu, omnes aduolauerunt, timore hostium aufugerunt. Custodes tui quasi locustæ. Et paruuli, tui quasi locustæ locustarum, quæ considunt in septibus, in die frigoris. Sol ortus est: & auolauerunt: & nõ est cognitus locus eorum vbi fuerint. Pro custodes Hebræis est מיןא Minzarim, vt existimo, idem significas, quod Nazaræi, vt runque. n. nomen ab eodẽ verbo Nazar descendit. Arbitror nunc ego. Nahum hoc loco intelligere de religiosis: qui tot erant in Ninive, quot locustæ esse solent. Hos, Tigurina translatio, imò & Munsterus, comatos vocat. videlicet, quia Nazaræi comas nutriebant. neque fas erat nouaculũ in eorum caput ascẽdere. ad quorum imitationem Nazaræi illi Ninivitarum comati erant, & vocabantur. de sacra Nazaræorum coma, vide li. Nam hos translatio nostra vocat custodes, quia reuera custodia ciuitatum, potius est religiosorum sanctitas: quã multitudo.

*Volastet.
& Herodotus.*

Gen. 10.

Num. 6.

*Tigurini
Mosteri*

Num. 9.

¶ Porro verbũ paruuli tui. Hebræis est תהפרימ Tahparim, quod constat omne s Hebrææ linguæ periti dicunt

significare non paruulos, sed principes atq; perfectos, vt ex
Jerem. 51 Ieremia colligi videtur, quo loco nos habemus, numerate
 contra eā Taplar. Sed quomodo principes & duces Niniuis
 essent tā infiniti, q̄ sunt locustæ locustarū, quod innumera-
 biles significat? Suspicio ego Taplarim fuisse aliud genus
 religio forū, quos Nahū iūgit cū Nazarcis, hi erāt in Ninie
Hiero. infiniti, quos paruulos Hieronymus vocat. Vt nos vocamus
 Franciscanos, Minores, & Victorianos, Minimos. Dicit igitur
 Nahū, & hos & illos religiosos, qui erant vt locustæ in-
 numerabiles, fugisse ex Ninie: vt solent locustæ q̄ noctis
 frigore premente, considunt in sepib. solis vero calore exal-
 factæ, ita solent viuiresq; aufugere: vt nec quo loco sederint
 facile cognoscas. Nihilominus fateor posse sumi Taplarim
 p̄ducibus vt locustæ locustarū significet duces & principes
 locustarū, vt Canticū Canticorū: rex regū: dñs dominatū si-
 gnificat præcipuū canticū inter cātica, Regē inter Reges,
 &c. *Dormitauerunt pastores tui rex Assur. Sepelientur principes tui:*
latitantur populus tuus in montibus: & nō est qui cogreget. Tota Resp.
 diuiditur in maiores spirituales, maiores tēporales: & vtrū-
 que subiectā plebem. Illi vocātur pastores: secūdi principes.
 tertij populus. Ait nunc Propheta. Pastores ninuitarū dor-
 mitauerunt, vt ex authoritati dignitate Principes sæculares
 sepelientur: vt occisi in bello. Populus aufugit: vt percussus
 timore neq; tamē est, qui palā te populū congreget in vnū.

Non est obscura contritio tua: pessima est plaga tua, Omnes qui au-
dierunt auditionem tuam compresserunt manum super te, quia super
quem non transit malitia tua semper. Id est. non potest in orbe
 non audiri hæc, ô Ninie calamitas, & contritio tua. non est tā
 exigua calamitas, vt obscura sileatur: sed quia pessima &
 maxima est, idē vbilibet gentium publicabitur. Et omnes
 qui eam audient, non dolēbunt: sed potius ex lætitia manus
 complodent, manibus plaudent. quia super omnes transit
 malitia tua: ac ita omnes plaudent de miseria tua. Quos
 enim semper afflixisti, necesse vt de tua calamitate lætentur.

Plinius
lib. 6. c. 13
Volater:
in sine lib.
11.
 Quando impleta fuerit hæc exposita propheta, fateor
 me nescire. Fateor tamen me optimē scire eam fuisse com-
 pletam. video enim apud Plinium dici. ninus imposita Ti-
 gri. ad Solis occasum. quondam clarissima. Et apud Vola-
 terranum: ninus cuius exigua extant vestigia. Ergo propheta
 reuera completa est.

H A-

H A B A C V C.

GRANDIS Controuersia est, quis fuerit Ha-
 bacuc, & quo tempore prophetauerit Rabi
 Ionathas voluit eum fuisse filium Sunamiti-
 dis, quem Helifæus è mortuis ad vitam reuo-
 cauit. Alij Rabini in lib. Sederholam, id est in
 Chronica Hebræorum, voluit eum prophetaſſe sub Ma-
 nasse. Rege Iuda. ¶ Veritas venanda est ex historia Dami-
 lis, de cuius fide Concl. Tridentinum non permittit dubi-
 tate. Ea verò sic habet. Cum Habacuc esset in Iudæa, defere-
 retq; prandium mefforibus suis, abductus est ab Angelo in
 Babyoniam: vt prandium illud exhiberet Danieli, qui in
 lacum leonum fuerat coniectus. Ex hac historia primum
 colligas Habacuc ex Iudæa, fuisse non vero ex Iſrael. Non
 enim moraretur in Iudæa. si fuisset Iſraelita. Colligas secun-
 dō Habacuc vixisse tempore Danielis. ¶ Vbi attentissime no-
 ta, Habacuc vixisse, cum Daniel conuicitur in lacum leo-
 num, At conuicitur in lacum cum est amicus & coniuua Re-
 gis, Porrò Daniel est amicus & princeps non Nabucho-
 donosoris primi: sed vt suspicor Nabuchodonosoris secun-
 di, quem vocat S. Scriptura Euil merodac. vt Danic. 2. habe-
 tur, Ergo Habacuc vsque Euil merodac vixit. s. post annum
 tricesimum septimum à transmigratione Iudeorū in Baby-
 lonē. Habes quo tēpore viuit hic Propheta noster. ¶ Porrò
 quia ipsemet cap. 1. suę prophetae adfert verba Dei dicentis.
 Ecce ego suscito Chaldæos, &c. Ita enim Hebræus textus
 habet, vbi nos habemus, Ecce ego suscitabo. Si igitur Deus
 suscitabat Chaldæum Nabuchodonosorem, quo tempore
 Habacuc hæc prophetabat. igitur non prophetat hanc pro-
 phetiam Habacuc tempore Manasse: sed nabuchodonoso-
 re iam se accingente ad bellum contra Iudæos. Habes Lector
 veritatem ex ipsis literis sanctis collectam. ¶ Quia igitur
 videbat Propheta nabuchodonosorem armari contra
 Iudæam, & intelligebat Deum velle ei tradere, non solum
 Iudæam sed & omnia Asia regna, idē zelo plenus, suas
 querimonias coram Deo effundit (licet verecunde, quod
 cum esset ipse iustus) fidelem Iudæam infideli traderet ty-
 ranno. Hæc primò capite.

CAPVT.

CAP. I.

Nabum

QUOD vidit Habacuc Propheta. Titulum hūc suæ prophetiæ inscripsit Habacuc. Cuius sensus est, (vt iā super Nabū dixi) prophetia dura & grauis, ferenda tamen ab eo cui eam Deus imposuerit. Et quia Habacuc eam in lumine prophetico. Deo reuelante vidit, certissima est: neque dubitandi de ea locum admittit.

Vsq̄ue quo Domine clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te vim patiens, & non saluabit? Quare ostendisti mihi iniquitatem & laborem: videre prædam: & iniustitiam contra me: & factum est iudicium, & contradictio potentior.

Hebræi legunt aliquanto diuersè, hoc modo. Vsq̄ue quo, obsecro Domine, clamaui & non exaudies? Vociferabor ad te violentiam: & non saluabis? Quare ostendisti iniquitatem, & laborem demonstrasti & vastitas, & iniquitas, coram me? Hic addunt aliqui codices Latini verba sequentia. Quare respicis contemptores? & taces, conculcans impio iustiores? & facies homines quasi pisces maris: & quasi reptilia non habentia ducem.

DHier. Complut.

Quæ verba originali Hebræo non habentur: nec in textu Latino D. Hieronymi: nec in Latinis Complutensibus: neq; in multis aliis. Sequitur post verba prædicta in Hebræo. Et factum est iudicium: & contradictio potentior. Tu lector aperte vides eundem esse Hebræi, & Latini textus intellectum. Libet igitur vtrumq; simul exponere. Domine ostendisti mihi Nabuchodonosorē venientē contra patriam meā: & ego id videns clamaui ante hac ad te. cur repellis orationē meā neq; verò in posterū desistā. quin ad te vociferer: sed tu deiecuisti nō seruare nos à violentia qua Nabuchodonosor illaturus est. Quare ostendisti mihi iniquitatē Tyrāni: & laborem Iudææ en vastitatē patriæ, & iniquitatē Tyranni coram me lumine prophetico, te reuelante cognosco. Cur sustinent oculi tui hos Chaldæos qui maiestatem tuā contempnūt? Cur taces, & dissimulas Tyranno hoc calcante fideles Iudæos: qui licet peccatores sint, iustiores sunt tamen quàm ille. Cur expones Iudæos Nabuchodonosori, vel ut pisciculos à cæto deuorandos: & velut lacertulas, & anguiculos, ab auiibus rapacibus lacerandos: vt qui ducem non habent, qui scruitiæ se auitum opponat: Intranst Iudæa & Nabuchodonosor coram te Domine in iudicium. Allegat illa, se esse tuam. Contradictionem opponit hic. At contradictio præualet. & sententia fertur pro Tyranno Subdit Propheta.

Propter

Propter hoc lacerata est lex: & non peruenit vsque ad finem iudicium: quia impius præualet aduersus iustum propterea egrediuntur iudicium peruersum. Quasi dicat, cum Princeps, & Iudex vident Deum impium contra pios fauere, & ipsi etiam lacerant legem: iudicium, s. contra eam, impiiisque fauentes. Et ratione iudicium executioni nō mandatur. Deum, quia iniquus opprimit iustum & sanctum, sententiæ peruersæ feruntur contra ius, phasque. ac si diceret, Si tu Dñe faues Nabuchodonosori contra Iudæam, quid mirum si Princeps & Iudex faueat iniquo contra pium & iustum? En quæ temonix nostri Prophetæ. Similes habes Psal. 72. 78. & apud Ieremiā & apertiores in Psal. 43. Psal. 78. Auertisti nos, inquit, post inimicos nostros: & qui oderunt nos diripiebant tibi: & reliqua multa. Et itē. Quomodo scit Deus aut si est scientia in excelsis? Ecce ipsi peccatores abundantes in sæculo, &c. Rursum Deus venerunt gentes in hæreditatem tuā &c. Et Ieremias, Quare via impiorum prosperatur. Non est igitur blasphemia, si pressi malis, causas tantorum malorum à Deo requirimus, vt illud Deus Deus meus, quare me dereliquisti? animi enim erga Deum pietas, & obedientia vniuersitas notas reiecit ab his quærimoniis, vt enim animus malus non facit speciosam laudem peccatoris: ita pius purgat crimine huiusmodi quærelas.

ASPICITE in gentibus: & videte: & admiramini. Quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo crederet cum narrabitur. Hactenus Propheta suis verbis est vsus. Iam nunc proponit verba Dei: quæ sunt in reuelatione per Prophetam audita. Sunt verò hæc Iudæi circumferre oculos per omnes gentes, quæ in præsentia viuunt: videre eas: & magno stupore admiramini. Quia opus iam in diebus vestris incipit, tale, tantumque vt nemo vestrum crederet, cum audiet. Si quæritis quod opus hoc sit, audite.

QVIA ecce ego suscitabo Chaldæos: gentem (2.) amaram, & (3.) velocem (4.) ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat (5.) tabernaculum non suum. (6.) Horribilis, & terribilis est. Ex semet ipsa iudicium, & onus eius egrediuntur. (7.) Leniores paradisi equi eius: & velociores (8.) lupis vespertinis. Et (9.) diffundentur equites eius. Equites namque eius de longe venient. (10.) volabunt velut aquila festinans ad comedendum. Omnes ad prædam venient. (11.) Facies eorum ventus vrens.

Nonne stupendum opus est, quod Deus excite Chaldæos remotissimos à Iudæa, vt Iudæos occidat, Ierosolymam diruat, templum adurat, Dei religionem & cultum

Isai. 8.

cultum aboleat: ¶ 1. Caldæi sunt qui habitant Mesopothamiam, quorum imperium erat in Babylonia, quorum Rex erat, cum hæc dicebantur, Nabuchodonosor, qui nouarum ferri cupidus & à Pharaone Nechao, Ægypti Rege prouocatus, tori Asiæ intulit arma. Nam pharao magna imperij parte Babylonem expoliauerat, eomet anno: aut certe antea præcedente, quo Nabuchodonosor cepit imperare. vt ex 4. Reg. dicimus: ¶ 2. Hi Chaldæi vocantur gens amara. scilicet carens dulcedine misericordiæ, & blanditijs charitatis. ¶ 3. vocatur velox, scilicet quæ festinet opera sua, & antea faciat, quam factura credatur. Quod Isaias dixit, Ecce festinus velociter venies, Tu lector lege locum Isaiæ, quia loquuntur idem quod Habacuc. ¶ 4. dicitur ambulare latitudinem terræ, id est, implere terras vniuersas, adeò innumerabiles erant, qui veniebant. ¶ 5. vt possit. tab. non sua id est, non veniunt, vt sibi dominium & honorem acquirant: sed vt possideant vrbes non suas: neque vrbes solum, sed etiam tabernacula pastorum, qualia multa esse in Arabia, & Palestina, vbiq; apud bonos authores reperias. Aduerte, domos suas Iudæi tabernacula vocabant. ¶ 6. vt illud. Habitauerunt filij Israel in tabernaculis suis. Et, reuertere in tabernacula tua. vocabant ita in memoriam patrum suorum, qui in tabernaculis habitauerant. ¶ 7. Gens, inquit est terribilis, & horri. pauenda, scilicet & tremenda. Si quæris causam, certè, quia nulla Dei vel naturæ lege coercetur. sed ex seipsa iudicium & onus venit eius libido est lex: & quæ vult illa grauare, grauat, sine impedimento. Ita Daniel de Nabuchodonosore dicebat. quos volebat interficere. Rutus non est leo. sed diuersi generis animal, maculosum, & varium, quod solis pardis cõtigit, & tygribus: nam ceteris animalibus vnus ferè color est. Ita Plinius, femina pardi, pardalis vocat. Eius tanta velocitas est, vt sagittam dicas neruo expulsam, dicit Gellius in Ælianum. Cum tamen pardus non adeò cursu quã saltu vtatur, vt tradit Albertus. Igitur gens Chaldæa dicitur asserre equos pantheris velociores: quod per Hyperbolem dictum puta. vt quod de arena infra dicitur, per Hyperbolè dici D. Hieron. in eum loci author est. ¶ 8. Velocius lupus vesp. pro velocius Hebraus codex habet acutiores: sed idem valet quod velociores. Est autem lupus, vbi de die famem sustinuerit, de nocte

nocte famis impaciens: ac idè velut in rabiem agitur, ait Hieron. His comparantur equi Chaldæorum, ita enim contra hostes insiliunt, vt lupi, qui interdum famem passi, noctu in prædam exsiliunt. ¶ 9. Et diffidentur id est, & multiplicabuntur equites eius: non pauci venient contra Iudæam: sed multo plures solito venient: quare necesse erit eos grandia spacia diffundi, ac ita maxime nocere. ¶ 10. Vt aquila. Aquila violentum animal est & tyrannum: rapinas facit, non solum vt viuat de necessarijs: sed vsu carniū delectatur, inquit Ælianus. Dicit porò Plinius, Aquilam tam multa venari, vt vnum par aquilarum magnò ad populandum tractu indigeat his rapacissimis: vbius comparantur equites Chaldæi. dixi de hac re super Amos, capit. quinto. ¶ 11. Facies eorum ventus, id est, cum eos videris coram, ita te eorum aspectus flagellat & affligit, vt affligit ventus ventosissimus: quem מַדְיָוַד qadimah Hebræi vocant: & importunissimum sibi esse sentiunt. Ergo cū hostes Deus contra nos armat, eorum equis dat velocitatem: eorum equibus dat ferociam: etiam eorum faciebus quandam horrorem infundit. Dictum sit de exercitu Chaldæorum: nunc de eorum Rege Nabuchodonosore.

*Et congregabit quasi arenam, captiuitatem, & ipse de regibus iri-
phabit. Tyranniculi eius erunt. Ipse super omnem munitionem ridebit: & comportabit aggerem, & capiet eam. Tunc mutabitur spiritus: & pertransibit, & corruet. Et ac est fortitudo eius Dei sui.*

Rex inquit, Nabuch. infinitos homines captiuos faciet: multos Reges sibi subiiciet: principes, & magnates, rufus erunt ei. nã ridebit, & iridebit eos. Ipse munitissimas arces, ac si essent immunity aggredietur & comportato aggere capiet, Ita fecisse in munitissima Tyro, historiæ tradunt cum enim mari vndiq; circumdarentur, eam continentem aggeribus fecit: & cepit, quod postea Alexander imitatus est. Quod verò Nabuchodonosor aggere Tyro fecerit, indicat Ezechiel: & aperit super eo. D. Hieron. Vide, nec enim legis se pigebit. Porro quod sequitur, scilicet Tunc mutabitur spiritus &c. magni nominis scriptores dicunt referendū ad mutatum spiritum Nabuchodonosoris. Factus enim est ex homine bestia. & ita septem annis transiit. potest & ali' sensus adhiberi. post tot paruas victorias, post tot actos triumphos, mutabitur spiritus Nabuchodonosoris. putabit enim se esse ex homine Deum. sibiq; honores & adorationes

D. Hieron.

Ælianus

li. 1. ca. 1.

Plin. li. 10.

ca. 3.

Culius, &

Hieron.

Ezech. 29

Hieron. ibi.

Dan. 4.

riones diuinas exiget. ac ira transibit, & perseuerabit annis multis, scilicet vt minimum, (25.) annis, & demum, corruct in grauissimum crimen, scilicet quod dicit, Hæc est fortitudo Dei mei. id est, hanc fortitudinē, qua vniuersam Asiam subegi, Deo meo. id est, idolo vindico & ascribo. In quem sensum noui interpretes hunc locum veterunt, scilicet Sanctes, Vatablus, & reliqui. Haecenus de exercitu Chaldæo, de quæ Rege eius. ¶ Tu nunc lector attentius lege verbum suscitabo & intellige pro suscitabo, suscito, quod Hebræus codex, & noui omnes interpretes habent. Si igitur Deus iam suscitabat Regem Chaldæum, & eius exercitum contra Reges, & Tyrannos. Igitur hæc propheta non sub Manasse: sed primo Nabuchodonosoris anno dicta est. quado, scilicet Nabuchodonosor venit contra Asiam totam: qui erat tertius annus Ioachim. quado Chaldæi Pharaonis Nechoi iniuria irritati, cōtra eum in surrexerunt: & restituerūt sibi terras, quas Pharaeo eis recens abstulera..

*Sanctus
vatablus.*

*4. Reg
24.*

4. Reg. 23

Nunquid non tu à principio Domine: Deus meus. Sancte meus? & non moriemur. Domine in iudicium posuisti eum: & fortem, vt corripes fundasti eum. Interferit Propheta responsum ad cogitationem Nabuchodonosoris, dicens. Ille cogitat se esse Deum. at Domine, Nam non tu ab æterno Dominus es? ille cœpit esse, & desinet esse. Tu verò ab æterno Dominus es. ò Deus mi: ò Sancte mi. Cum igitur sis Deus noster, licet ille captiuos nos ducat, at non penitus extinguet: nō motiemur, nec abolebimur omnino. Cur igitur Dominus, Deus vester, & Sanctus vester vos tradidit Nabuchodonosori? tradidit perfectò in iudicium: & hunc fortem Regem fundauit, vt corripere. id est, posuit hunc, vt per eum, veluti per ministrum, iudicij sui sententiam Deus in nobis exequeretur. ac ita peccata nostra corripere. ¶ Habes lector pulcherrimam Theologiam. Rex quærit ministrum ex infirma plebe, vt nobilem puniat: ita Deus quærit infideles, vt per eos, fidelium peccata castiget.

Mundi sunt oculi tui, ne videas malum: & respicere ad iniquitatē non poteris. quare non respicis super iniqua agentes? & taces deuorante impio iustiores, se? Et facies homines quasi pisces maris: & quasi reptile non habens principem. Totum in hamo subleuabit: traxit illud in sagenam suā, & congregauit in rete suam. Super hoc letabimur, & exultabit. propterea immolabit sagenæ suæ: & sacrificabit reti suo. quia in ipso in crassata est pars eius: & cibus eius electus. Propter hoc expandet sagenam suam: & semper interficere gentes non parcat.

Videns

Videns Propheta Nabuchodonosorem a Deo constitutum *Psal. 33.* vt Iudæorum peccata puniret, eam rem vehementissimè doler, dicens. Domine iustissimi, & sanctissimi sunt oculi tui: vt lubenter malum respicere nequeas. Dicitum enim est, Oculi Domini super iustos: & aures eius in preces eorū. Cur igitur dissimulas super iniqua facientibus? Cur taces tyranno hoc impio deuorante Iudæos, tanto quam ille iustiores? Tu exanimas nos & amas illum: vt nos simus velut pisces maris: & velut reptilia defensore carentia: ille verò sit velut piscator hamo suo, vniuersos pisces conueniens in suam sagenam: reteque suam. Ita nos ille suis armis ex nostra patria, velut ex mari abducens, in suum imperiū conuehit. Quod, si misericorditer & dolenter nos castigaret, vt quisque ferendus esset: at lætatur ille & exultat in interitu nostro. Quod si etiam intelligeret esse se Diuinæ iustitiæ ministrum, & Deo victor gratias ageret: & hoc pateremur etiam. Sed verò ille non Deo, sed suo imperio, suæ potentia gratias agit, acceptamque victoriam refert. credens per potentiam suam, ditionem suam amplificatam, & redditurus factos opimiores, & ciborū apparatus lautiores. Quæ causa est, vt suum imperium extendat: nec gentes interficere cesset. Haecenus querelæ prophetæ: neque verò eius solum: solent enim multi eandem querelas, cum ab infidelibus premimur, corā Deo tristes effundere. Audiamus nunc, quid Deus Prophetæ respondeat.

CAPVT II

ATtentus expectat Propheta, quid suis quærelis Dominus respondeat. Respondet Dominus venturum, suo, *Protheo* tem pore Messiam. idque certissimè, vastandum verò *Babylonia.* blyonium.

*S*UPER R custodiam meam stabo & figam gradum super munitionem: & contemplanor, vt videam quid dicatur mihi: & quid respondeam ad arguentem me. Credo Prophetam habitasse in aliquo celsiore & remotiore loco, in modum turris & speculæ. Vbi facilius Diuina perciperet, à rebus humanis abstractus. In hac igitur specula, & munitione cōstitutus dicit. Super hac mea specula & munitione sto contēplans, quid Dñs in terra me mihi loquatur. cōtēplans itē, quid ego respōsurus sū
ad

Isai. 8.

ad ipsum Deum. quem intelligo meas querelas reprehendere & arguere. ¶ Verbum illud, super custodiam meam sibi intelligi potest. Sic attentus ero, vt esse solent, qui super specula & munitione constituntur tempore belli. ¶ Illud verbum. quid dicatur mihi, Hebræis est, quid dicit in me, vt intelligamus, responsum Dei: factum fuisse nõ exterius sed intra, in ipso prophetæ intellectu, ¶ Illud demum, arguentem me, Hebræis est, ad reprehensionem meam. quod intelligi poterat, ad reprehensionem. qua Deum reprehendere videor. & ad reprehensionem, quã reprehendit me Deus, Hic secundus sensus habetur ex nostra versione. Audiamus responsum Domini.

Et respondit mihi Dominus, & dixit. Scribe visum & explana eum super tabulas: vt percurrat, qui legerit eum. id est, Scribe hanc visionem, quam nunc vides. & eam scribe explanatè, & tam apertè, vt inoffensè possit percurrere, qui legerit eam. Scribe verò non in papyro, aut pellibus: sed in tabulis, scilicet ad perpetuam rei memoriam. Res enim de Messia non aliter scribi volunt, Sicut & Isaias de Messia scripturus: in libro grandi scribere iubetur, Scribe verò clarè, vt ex ipsa scriptura, quiis, modo non sit proteruus, & præfractus, veritatem de Messia percipere possit. Sequitur scriptura. quam Deus scribi præcepit,

Quia adhuc visus procul: & apparebit in finem & non mentietur. Si moram fecerit expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso: iustus autem in fide sua viuet. Bonã fide reddam textum Hebræum, Is ita habet. Quia adhuc visio ad solenne, & diffinitum tempus, & loquetur ad finem: & non mentietur. Si moram fecerit, expecta eam: quia viniens veniet, & non tardabit. Ecce pertinax: non est recta anima eius in eo: sed iustus in fide sua viuet. ¶ Hic apertè habes eundem esse sensum nostræ ædionis, & originalis Hebræi. nam in nostra additione, visus sumi debet pro visione. & dictio procul pro tempore solenni, & præscripto, quod verbum מוֹעֵד moed significat Hebræis. & verbum apparebit, sumitur pro loquetur, monstrabit, docebit, scilicet ipsa visio docebit de his que ad finem, vel in finem euenient. Porro verbum Hebræum אָבָן hupela, quod pertinacem significat, nostra æditio explicauit, in quo pertinax esset. scilicet incredulitate. rectè quidem, vt responderet iusto credenti. Hæc de litera, iam de eius sententia.

Videndum

Videndum nunc, de quo litera loquatur nam multi non hæc ad Messiam referunt: sed ad vastationem Balsasar per Cyrum. Sed iudicio meo, Propheta iussus hanc rem explanatè scribere: explanatè de Messia loquutus est, dicens, Visio hæc de Messia tempore præfinito implebitur, quæ visio loquitur de his quæ in fine contingent, quæ visio sine dubio non metietur. Quid tandem loquitur visio? audi. Si moram fecerit Messias, expectetis illum. quia proculdubio veniet, nec vltra diffinitum à scripturis tempus, tardabit. Rebelles & pertinaces fidei eius erunt hi, quorum non est anima recta. at iusti vniuersi credent illi & in hac fide viuent. Num non tibi lector videtur hæc litera clara? non inoffensè curris per eam? At præcor te quomodo loqui potest hæc visio de Balsasare per Cyrũ vastato. num illa vastatio facta per Cyrum, est facta ad finem sæculi? Num moram illa fecit, & non potius maturauit? Si quidem ante annum septuagesimum ex quo hæc propheta dicta est, illa vastatio facta est. Et te obsecro, quem iubet Deus expectare? quis est, qui veniens veniet, nec tardabit? Num non planè vides de Messia hæc explanatissimè dixi? Ipsum igitur Messiam rogemus, vt quæ subsunt mysteria velit reuelare. ¶ 1. Visus proculdubio id est visio hæc procul est. & tempore solenni ac definito. Planè procul, quia à primo Nabuchodonosoris anno, quo diximus hanc prophetiam dictam, ad 1. annum Cyri, transierunt 70. anni migrationis Iudæorum in Babylo. Inde ad exitum decreti Longimani de reedificanda Hieros. sunt 50. anni. Ab hoc exitu ad Christum sunt 70. hebdomades Danielis summa est. 617. anni. nunquid non tibi videtur visio hæc procul? suo tamen tempore definito, scilicet quando ablatum est sceptrum de Iuda & Dux de scemore eius. Sed õ quam solenne fuit tempus illud, quo Christus Dominus venit! ¶ 2. Apparebit, & docebit hæc visio de fine, id est de nouissis a horis: vt Iohannes dixit. & de Christo, & Christianis, in quos fines sæculorum deuenerunt: vt Paulus dixit. & de Christo, in quo peccatum finem accepit, vt Daniel ait & de Christo cuius tempus, messem, & ætatem ipse vocauit scilicet finem laborum agricolæ. Demum hæc prophetæ visio loquitur de Christo, qui finis est. Nam finis legis Christus, & finis peccati Christus, & finis omnium piorum Christus, & finis totius mundi Christus. & finis propter quem Pater omnia fecit. Christus. ¶ 3. Et non mentietur quia iuramento hæc visio firmata est, per quod impossibile est Deum mentiri. at

¶ profectò

Dan. 5.

Dan. 9.

Sup. c. 1.

Iere. 25.

29.

Dan. 9.

Gene. 49.

1. Ioan. 2.

1. Cor. 10.

Dan. 9.

Ioan. 4.

Rom. 10.

Rom. 8.

Hebr. 7.

professò. Iurauit Dominus, & non poenitebit eum, Tu es sacerdos in æternam: item, Iusurandum, quod iurauit ad Abraham duraturum se nobis, &c. Quid enim magis conueniebat Deum iurare, quam filij sui aduentum? & quid nobis iuratum magis conueniebat? ¶ 4. Veniens veniet. Veniet, uti Sponsus procedens de thalamo suo, veniet desiderium collium æternorum. Veniet desideratus cunctis gentibus, veniet Rex tuus sedens super asinam & pullum: veniet Silo scilicet, qui mittendus erat tunciam verò Missus, in cuius natatoria oculi lauantur & videntur, &c. ¶ 5. non tardabit. Quid est si moram fecerit, non tardabit? Certè moram faciet, quia ut diximus, ab hac prophetia moram fecit 617. annorum: sed hanc moram faciens, non tardauit à tempore constituto, & præscripto. Imò venit præcisè eum hebdomadz Danielis completæ sunt. Ut in ea historia docui. & cum sceptrum de Iuda fuerat ablatum.

¶ At verò ó Iudæi, si adhuc vestrum Messiam expectetis, videte ne moram ille faciat. Clamate voce maiore: ut si dormit: excitetur. aut si in via est, festinantius veniat. ¶ 6. Ecce qui incredulus est. Grandi voce hoc erat inter Iudæos, Mauros, & reliquos infideles personandum, audite vos omnes verbum Diuinum, Qui rebellis Messia fuerit, non habet animam rectam. recta nequit esse anima, Euangelio Christi rebellis. At Deus amate animam quæ recta non est, non solet: nec potest. Rectas igitur facite semitas vestras: at tollite vultum vestrum à terrenis rebus in celestes: & nolite esse increduli: sed fideles. ¶ 7. Iustus autem in fide sua viuet. Cuius loci explicatorem Paulum consule: ad quem te remitto. Excitant hoc loco hæretici grandes tragœdias: quas Concilium Tridentinum tempore nostro sopiuit. ¶ Dices: Quorsum prophetæ conquerenti de Nabuchodonosore: respondetur de Messia? Certè, ut intelligeret, quod Nabuchodonosor non esset penitus destructurus Iudæos. imò verò essent illi victuri, quousque Christus veniret ex eis, & mirabilia inter eos designaret, quæ prophetæ eum esse designaturum prænuntiauerunt. Hæc de Messia. Iam de Babylonio.

Et Quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus, & non decorabitur. Qui dilatauit sicut infernus animam suam & ipse quasi mors, & non adimpletur, & congregauit ad se omnes gentes & coaceruauit ad se omnes populos. Prior pars ita habetur Hebraicè. Et quâto magis vinû deceptorium est, vir fortis obtusus est: & nõ decorabitur. Quod sine dubio sēsû nostræ versionis habet

habet. Vinum: inquit) decipit quò plus vir, quam uis sit potens. & magnus bibit, tanto fit obtusior, & superior: & tanto minus decora & honesta facit. Ita Babylonius multum bibit imperij, & subiectorum, igitur superior fit: ac idè minus honesta facit. Qua ratione ipse est velut infernus & mors, quæ nunquam deglutiendo satiantur: ita Babylonius omnes gentes deglurit: nec satiatur. ¶ Habes lector diuinam comparationem, vino comparatur impium. utrunque suaue est. Est utrunque iucundum sed utrunque decipit & quò plus utriusque hauseris, hoc efficietis obtusior atque superior: ut decora & honesta facis.

Nunquid non omnes isti super eum parabolas sument, & loquentur enigmata eius: & dicetur. Væ ei, qui multiplicat non sua. Vtique quo & aggrauat contra se densum lutum? Nunquid non repente consurgent, qui mordeant te: & suscitabuntur lacerantes te: & eris irruptus eis? Id est. Num non omnes gentes à Babylonio victæ hoc prouerbium, & hoc enigma contra eum dicent scilicet Væ ei qui multiplicat imperium non suum. planè imponit sibi grauissimum onus luti, qui non suum imperium imponit sibi. Bona spes mordisti nos, lacerasti nos fera pessima: surgent alia: truciores feræ, quæ te mordeant, lacerent, diripiant. ¶ Habes secundam comparationem: alienum imperium densum est lutum. Certè imperium humeris imponitur. Nam de Christo dicitur, Cuius imperium super humerum eius Sed imperium proprium grauat, ut aurum decorum alienum verò grauat, ut lutum scedum, ac densum. ¶ Habes secundò legem naturæ. Quod facies, recipies. Lacerasti, Laceraberis.

Quia tu spoliasti gentes multas: spoliabunt te omnes, qui reliqui erunt de populis, scilicet quos viciisti. Propter sanguinem hominis: & iniquitatem terre ciuitatis: & omnium habitantium in ea. id est, Quia tu spoliasti multos; hi qui è gladio tuo reliqui fuerunt, expoliabunt te. propter sanguinem tot hominum, quos inter fecisti: propter iniquitatem, quam admisti contra regiones, quarum pecora, arbores, & herbas absumpsisti & quam admisti contra ciuitates, quas diruisti: & quam admisti contra ciuium habitatores, quos sua pace, opibus, & vita priuasti.

Væ qui congregat auaritiam malam domus sue: ut sit in excelsu nidus eius: & liberari se putat de manu mali. id est. Væ ei qui lucrum malum congerit, in commodum domus suæ: ut excelsa sibi palacia extruat. Nunquid putat, eo modo se malum euadere posse?

posse: Nam si bono lucro, qui volunt diuites fieri incidunt in laqueum diaboli; quàm incident, qui malo lucro auferunt vitam hominibus, vt decorem tribuant patietibus? *Cogitasti confusionem domui tue: concidisti populos multos, & peccauit anima tua. id est, excidisti populos, peccasti multum: vt gloriam domui tue, & imperio tuo parares. at profectò non ei gloriam, sed ignominiam parasti. Quæris quomodo? certe, Quia lapis de pariete clamabit: & lignum quod in iuncturas ædificiorum est respondebit, & qui ædificat ciuitatem in sanguinibus: & præparet urbem in iniquitate. id est, marmoreæ tabule quas patietibus affixisti: & laquearia ex ligno parietibus superposita illa clamant, hæc concinunt, dicentia, Vt ædificanti ciuitate ex cædibus hominum: & construenti urbem violentiis & iniuriis, contra alios admissis. ¶ Ergo sanguis Abel clamat contra Cainum. Peccata, Sodomorum clamant contra Sodomitas, ædificia iniqua clamant contra dominos suos merces mercenariorum clamant, contra eos, qui eas solute nolunt. Sojus sanguis Christi melius clamat. Non enim clamat in iram; sed in misericordiam. Hæc porro clamare dicuntur, quia continenter Deo eam iniquitatem ostendunt.*

Genes. 4
Gen. 18

Iacob. 4
Hebr. 12

Iob. 4

Psal. 5

Nunquid non hæc sunt a Domino exercituum: id est, Nunquid hæc quæ dico, sunt à Dño Deo? qui sumet de iniquitate vindictam: iuxta illud, Vidi eos qui operantur iniquitatem stante Deo perisse: & spiritu iræ eius esse consumptos. Odir enim Dominus omnes, qui operantur iniquitatem. Laborabunt enim paruuli in multo igne: & gentes in vacuum deficient, id est, quia populi in Babylonia habitantes laborabunt in multo igne, quem accident hostes Babyloniæ & eius ædificia cremabunt: & nationes gentium ibi commotantes deficient in vacuum & nihil redactæ. Id est omnes Babyloniæ vltimicibus flammis absumentur: & in nihilum redigentur.

Quia replebitur terra: vt cognoscant gloriam Domini: quasi aquæ operantes mare. Iudicio meo sensus est. Verè Babylonia exusta, & in nihilum redacta, terra Iudææ replebitur ciuibus suis, vt replent aquæ ipsum mare. Replebitur inquam, vt cognoscant Iudæi gloriam Domini, qui captiuos tam distitos, & sub tali tyranno, in patriam reducere potuit.

¶ & qui potum dat amico suum: mittens fel suum & inebrians: vt aspiciat nuditatem eius. repletus es ignominia, præ gloria. Dicunt Iudæi (vt Hieron. tradit) Nabuchodonosorem in magno conuiuio vocasse Sedechiam, quem in carcere tenebat, vocatoque dedisse vinum quodam felle commissum. vt vino exhausto

D. Hiero.

exhausto, Sedechias fluxum ventris coram conuiuio patere tur, & ibi coram eis stercus effunderet, ac ira omnes altantes eius pudenda viderent. Hæc fabella Rabinorum, quæ nimis Neothericis placet & contra quam, dicunt nostrum Rabin. prophetam insurgere. ridet tamen eam Hieronymus. Et non vident docti viri, Sedechiam vinctum, & ex oculatum Hieron. à Nabuchodonosore, non fuisse eius amicum. non igitur quadrat ei propheta præfens, quæ loquitur de amico. Ergo eam ita intellige. Regnum Iudæum fuit amicum Babyloniæ imperij. Nam Merodac Baladam, Babyloniæ Rex, Eze- 4. Reg. 20 chias Regi manera mittit, postea verò (vt credo) Ben Merodac Manasse captiuum in suum regnum remittit. po- 2. Paralip stea Iosias in gratiam Nabulassarum Babyloniæ arma contra 30. eius hostem Pharaonem sumpsit. Ecce quam amicum erat regnum Iudæum regni Babyloniæ, At nunc propheta. Vt Babyloniæ Nabuchodonosori qui locuo veni, fel vastitatis dedit regno amico suo: ipsum tantopere vastans, donec ipsum nudum omnino vidit, pro nuditate eius, Hebræi Iosephus legunt, nuditatem eorum scilicet Iudæorum. vt non ad Sedechiam possit referri. Profectò à Babyloniæ, hoc quod tibi pionem. credis cedere in gloriam. in maximam cedit ignominiam. scilicet ita amicum destruxisse. ideo sequitur.

Bibe tu quoque, & consopire. Circundabit te calix, dicitur Domini. Et vomitus ignominie super gloriam tuam. pro cõsopere Hebræis est, nudare: est tamen idem sensus. vt ebrius noc, consopitus est, & eius nuditas detecta: ita & tu fel vastitatis sume è manu Dñi: & detegetur nuditas tua, id est, apparebis omni tua potentia nudus. ¶ Pro circundabit te, Hebræis est, circulo agetur super te calix Domini. Nam qui dat calicem alicui, vt eum exhauriat, circulo calicem in os eius inclinat. ¶ Vomitus ignominie. id est, vomitus ignominiosus erit super gloriam tuam. id est, cõget te Dominus euomere omnem gloriam, quam ex omnibus gentibus haftenus ebibisti, vt solent ebrii super gloriosos vestibus euomere. Quia iniquitas Libani operiet te: & vastitas animalium deterebit eos. De sanguinibus hominum: & iniquitate terræ, & ciuitatis & omnium habitantium in ea, Libanus erat limes terræ sanctæ ex Aquilone. Ergo inquit, iniquitas, quam admisti ingrediendo in Zieglæ terram Deo sacram, per Libanum eius limitem, & ingressus sum: hæc te operiet & obruet. Vastatio rursus omnium armentorum, quæ Babyloniæ intrantes per terram sanctam sibi diripuerunt, deterebit eos, id est, merebitur, vt ab hostibus

stibus deterreantur. Mentio vero fit de animalibus his, quia terra sancta erat huic referta. Iudæi enim passioni animalem maxime incumbebant. Igitur tua iniquitas operiet te, propter sanguinem hominum, quos occidisti: propter iniuriam illatam terris, quas iumentis, arboribus & herbis spoliasti, propter iniuriam Hierosolymæ, quam incendio destruxisti, propter iniuriam habitantium in ciuitate illa, quos captiuos abduxisti. ¶ Hanc Babylonix vastationem quam fecit postea Cyrus, vt rem celeberrimam, multi Prophetæ pronuntiauerunt. Isaias c. 13. 14. 54. 46. 47. Ieremias. c. 50. 51. Ezechiel. c. 31.

Herod. lib

1.

Quid prodest sculpsile: quia sculpsit illud fictor suus, constat. *Imaginem falsam. Quia sperauit in figmento fictor eius: vt faceret similitudinem mnia. Ita qui dicit ligno, Experi scire. Surge, lapidi tacetis. Numquid ipse docere poterit. Ecce ipse cooperitus est auro, & argento, & omnis spiritus non est in visceribus eius, Dominus autem in templo sancto suo, sicut a facie eius omnis terra.* Vehementer Babylon idolorum cultui dedita erat. Ait Herodotus, in Babylone est sacellum inferus, quod Iouis magnam habet statuam, eamque auream, pone mensam & ipsam auream: simul & sustentaculum cum tella: omniaque aurea. ad eod vt Chaldæi octingentorum talentorum auri opus æstiment. Extra templum altare est, & ipsum aureum. Habes & aliud altare, in quo Chaldæi quotannis centum millia talentorum libano ti adolent. Hæc ille, & alia multa. Ait nunc Propheta: Quid proderit vobis Chaldæi vestrum sculpsile, siquidem illud fictor suus sculpsit. Quid proderit, constat vestrum & falsa imago, vt possitis in ea sperare vos qui eam fixistis. Ah miserum, qui ligno dicit, Surge & libera me. Num lignum illud docere poterit, quid in tribulatione factio op' sit operitum plane est auro: sed nullum spiritum habet. ¶ Nos Christiani non dicimus ligno, vt exurgat: & opituletur nobis: sed videntes lignum, admonemur pro potyp'i, id est, Chnsti, qui pependit in ligno, quem rogamus, vt surgat, & adiuet nos & in tribulatione nos protegat. Porro contra idololatriam plena est S. Scriptura pulchris argumentis. ¶ Absoluit hoc caput pulchro Epiphonemate. Dns in templo sancto, suo. &c. id est, Dominus est in templo suo, omnis terra sicut. primum quia nihil habet omnis terra, quod opponat Diuinæ maiestati. Nam non est ille lignum. non sinit eum fictor. non caret spiritu. non est infirmus ad opitulandum. quid habet Deus iniquitatis quod illi obiciamus. Secundò si Deus est in templo suo.

Isai. 46

Sapient. 17

Psal. 113.

Amos. 4

Demi. 22

Conc. Trid

Osee. 12

Iere. 44

¶ alias

Iapè

inde

Inde omnes respiciens, procumbat coram eo omnis terra, adoret eum in silentio & spe, taceat, & sileat, in eius fiducia Ierem. sperans. Tertio, si Deus in templo suo cessent omnia bella, quiescat in pace vniuersa terra, cur enim coram tanto Domino bella inardescant? Tu lector multa alia colliges ex Diuina presentia. *Isai. 30*

CAPVT. III.

Rogat vt Messias veniat. 2. recenset mirabilia quæ fecerit Deus, cum filij Israel venisset de Ægypto in terram promissionis. 3. Reuertitur ad Messiam. *Proheor.*

O A A T I O P R O I G N O R A N T I I S.

Hic est titulus sequentis Cantici, carminis, seu psalmi, quem cecinit Habacuc super instrumento musico, quod Hebræi נְחִינּוֹת neghinoth nominabant. Hoc quod dixi docebit Habacuc in extremis huius Cantici verbis. Dicendum iam quid hic titulus significet. Hebræi pro ignorantis legunt נִינּוֹת sigonoth. quod noui interpretes volunt, significare musicum instrumentum, ad quod hic Propheta hunc psalmum decantauit. Id probant ex psalmo. 7. vbi habetur: נְחִינּוֹת sigaion David Sed absque dubio non videtur hoc loco significare musicum instrumentum. Tum quia in calce huius cantici dicit Propheta Canticum decantatum super neghinoth musico instrumento, quomodo nunc diceret decantatum super alio instrumento. s. sigonoth? Adde. quod in psalmo quem citant, non videtur sigaion sumi pro instrumento: nam ita habet, Sig. aion David, quam cantauit Domino. Quis verò dixit, musicum instrumentum Davidis, quod cantauit. &c. Placet igitur legere pro ignorantis, & non pro musico instrumento: quemadmodum omnes interpretes legunt. s. Aquila. Simmachus, Quinta editio, Hierony. Sanctes, Varabulus. Quidam transtulit, pro rebus perplexis, sed eodem ferè sensu. Igitur cum in cap. 1. Habacuc ignorans, & nesciens diuina consilia, suas effuderit queremonias: & in cap. 2. illas ignorationes Dominus illustrauerit, promittens aduentum Messie, & vastationem Nabuchodonosoris, in suo nepote: nunc cap. 3. effundit Deo carmen hoc, loco ignoratum quæ effuderat cap. 1.

Psal. 7

Aquila.

Simmachus.

Hieron.

Sanctes,

Variabl.

DOMINE audiui auditionem tuam, & timui. id est, Domine audiui sanctum oraculum tuum faceritima verba, quæ à te Angelus audiuit: à quo ego accepi. Audiui. s. aduentum Messia; vastationem Babylonij, & præ admiratione rerum tantarum timui. Turbatur anima Virginis, audiens Gabrielem: timet ac pauet Daniel, audiens quæ ventura erant: Timet Propheta, nec enim humana vires huiusmodi reuelationes, sine timore suscipiunt.

Domine opus tuum in medio annorum visifica illud. In medio annorum notum facies: cum iratus fueris, misericordia recordaberis.

Audierat propheta de Messia, Si moram fecerit, expecta illum Veniens veniet rogat, vt hoc opus aduentus Messia; impleatur: vt nullis impedimentis præpediatur ait igitur Domine hoc opus, hunc aduentum, quem Angeli mirantur, quem omnia ingenia stupent, visifica. fac vt sit: fac vt viuat: fac vt impleatur. ¶ Quod verò dicit in medio annorum. ita intellige. Tradit Galatinus, Hebræam, esse traditionem, quod sex mille annis erit mundus: & iterum destruetur. Duo milia inanitatis: duo millia legis: duo millia dierum Messia; iam verò duo millia priora, velut inania relinquuntur, de duobus millibus legis Habacuc tractat: & de duobus millibus Messia;. Quam igitur altissimè dicit Domine, in medio horum quatuor millium annorum imple opus supremum tuum scilicet aduentum nostri Messia;. Nam Christus in fine priorum duorum millium: & in principio duorum posteriorum millium mundo se exhibuit. Natus enim Dominus est anno mundi quater millesimo. vt ego in mea historia apertè monstrauit. ¶ Quod Subdit, In medio annorum notum facies, videtur dictum ex fiducia & confidentia de aduentu Messia; concepta. Quasi diceret. Ita verè vt ego rogauit, tu facies. rogauit, vt in medio ætatis mundi à tẽpore legis, veniret Messias: ita planè in medio annorum veniet: & eum tu orbi propones: ipsum quæ illustrissimis miraculis vita, doctrina notum facies.

¶ Demum quod ait. Cum iratus fueris: hunc habet sensum. Peccata nostra poterant impedire, ne veniret Messias scilicet. Deum irritando, vt ita iratus tantum beneficium hominibus negaret. At non ita fiet, quinimò iratus vehementer propter scelera, tunc prouocabitur à misericordia sua vt suam promissionẽ exhibeat. Vt quo magis eũ auertit à nobis scelera nostra, hoc magis reuocet misericordia sua. Ita.

Luc. 2
Dan. 10

Galatin.

sua. Ita B. Virgo, Suscepit Israelem puerũ suum, recordatus misericordiæ suæ. Ita & Zacharias, Ad faciendam misericordiã eũ patrib. nostris, & memorari, testamenti sui sancti.

Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharam. Irææus docet Filium Dei in figura humana apparuisse Abrahæ & Moysi, & Aaroni. Diuus Basilus docet, cum Angelus appar. bat patribus, dicens, Ego Deus vel aliud simile, tunc Filium Dei apparuisse. Idem maiore verborum apparatu docet Concil. Smyrnense. cano. 14. 15. Vnde colligendum absq; dubio est, Verbum Dei fuisse, quod in figura & specie humana Iudæis apparuit. cum lex data illis est in monte Sina, & aliis locis, vbi Iudæis suã gloriã demonstrabat. ¶ Vbi lector vehementer aduerte verbum Moysi in Deutero. quod ita habet, Dñs de Sina veniet: & de Seir ortus est nobis, apparuit, de monte Phara; & cũ eo Sanctorũ millia, in dextra eius ignea lex. Et in libro, Iudicum. ita Debora canit. Domine cũ exires de Seir, & transites per regiones Edon, terra mota est: cœlique ac nubes distilauerunt aquis. montes fluxerunt à facie Domini: & Sinai à facie Domini Dei Israel. Ex his locis docemur, Deum venisse in terram promissionis, ex monte Sina: & ex monte Seir, qui Hebræis vocatur Themam: & ex monte Pharam. In his enim montibus ostendebat. DEVS gloriã suã appatens Iudæis cum millibus Sanctorum angelorum: appatens cum luce immentia: & cum maiestate, quam hoc loco cecinit Propheta. Quia verò mons Themam, siue Seir erat ad Austrum Iudææ, idèd veniens Deus è montibus Themam, dicitur ab Austro venisse. Noluit porò Habacuc dicere de monte Sina, vt de remotiori: dixit de Themam, & Pharam, vt de montibus Iudææ terrę vicinis. ¶ Igitur sensus Prophetę hic est. Filius Dei, qui Messias venturus est in medio annorum, is ipse est, qui in illorum annorum initio ex montibus Themam, Iudææ Australibus, & ex montibus Pharam Iudææ propinquis olim cum immensa gloria venit. semoer: pro verbo semper. Hebræis est *שֵׁלָא* Sela. quod Septuaginta interpretes verterunt diapalma Simnachus, in ætænum. Theodotio, in fine m. Quinta aditio ipsum Sela reliquit. D. Hierony. semper. Rabi Abraham, verè. seu veritas. R. Kimhi dicit, id nomen derivari à Salal, quod significat exaltavit. vnde ipsum, Sela, significat vocem exaltandã à cantore, cum ad id verbum peruenierit. Alij volũt vocem esse exultationis, & triumphi. ¶ Sed si lector cuncta expendas, videbis maximè

Lucæ. 1. Eodem.
Irenæus li. 4. c. 17. Basil. lib. 2. contra Euno. Concil. Smyr. Deut. 33.

Psal. 67.

Septuag. Simmach. Theodo. Quinta. editio. R. Abraham. R. Kimhi. D. Hierony.

quadrare sententiã Hieronymi, explicatã p R. Abrahamũ, vt sit sensus. Venit Filius Dei per mōtes Austri, & pharã cū incredibili gloria: ita reuerã: ita verissime: ita cōstãter, & sēp.

Operuit cœlos gloria eius: & laudis eius: plena est terra. Quia vt
Deut. 33. dixit Moses, quando super illis montibus Dominus apparuit, apparuit cum millibus Sanctorum: quam tu maiorem gloriam quæras: Illæ enim myriades Sanctorum cœlos operiebãt tam erant illi multi. Nam & cum locustę veniunt, cœlos operite dicuntur. At Iudei videntes in tanta gloria Deum, terram laudibus implebant. *splendor vt lux erit. Cornua in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius.* Credo, te lector, intelligere omnia verba futuri temporis posita pro preteritis, vt scilicet respondeat historię antiquę. Ergo inquit. Splendor Dei erat, vt lux: apud nos splendor est lumen procedens à luce: lux verò est ipse fons, vnde manat splendor. Docet nunc propheta, splendorem illum qui (Domino super illis montibus appatente) videbatur, fuisse lucis fontem fuisse ad modum Solis, qui totos montes implebat. ¶ Docet secundò, quod nesciebamus. scilicet Filium Dei in figura humana apparuisse: & duo cornua habisse in manibus. suis sex pulchro lumine facta, in quibus fortitudo Dei inclusa intelligebatur: portedebãt, porrò cornua illa, quod eis Deus ventilaturus esset Amorrhæos, Iebusos & reliquos palestine habitatores quamuis essent illi fortissimi gigantes. Erat enim sole mne Iudeis per cornua significare potetiam. Nam Sedechias ille pseudo propheta, duo sibi gr̃a cornua fecit, & Regi dixit, His ventilabis Syros: donec eos deleas. Et Zacharias, Erexit cornu salutis nobis: & David Nolite extollere in altum cornu vestrum.

Ante faciem eius ibit mors. Egredietur diabolus ante pedes eius.

Diuinitimè describit propheta magnificum apparatus quo Deus veniebat in palestina nam: veniebat, cum millibus Sanctorum: in luce Solari: habens fulgentia cornuum arma. Mors p̃cedebat hanc gloriam, vt solet licitor iudicis eum p̃cedere & solent fasces p̃cedere Regem. ita mors p̃cedebat Deum, vt quę erat Chananos interfectura. Rursum diabolus egrediebatur sub trono glorię Dei: etiam vt licitor, decepturus Chananos: vt Iudeis venientibus armati resisterent: ac ita Iudeorum gladio perirent. vt in eorum regionibus libere possent habitare. Nam spiritus mendacię egressus est, vt deciperet Regem, & prophetas Isra. quod & fecit. Ita diabolus nunc venit decepturus hostes

Iosue. 9.
3. Reg. 17.

hostes Dei. s. propter culpas eorum, lege peruicias, eorũ in lib. Iosue, & Deut. ¶ Pro diabolus, litera Hebræa, habet *רשע* reseph. quod carbonem ignitum significat quo notatur miseria infelicis. diaboli. quem ita ignis tormentum penetrat, vt flamma carbonem.

Stetit, & mensus est terram. (2.) Aspexit: & dissoluit gentes. (3.)

Et contriti sunt montes sæculi: incuruati sunt colles mundi, (4.) ab inueneribus, æternitatis eius. Arbitror primam partem significare, Deum non velociter venisse ad terram promissam: sed per 40. annos. id signif. stetit id est, demoratus est. speciatim vero continuit se Dñs in cãpestrib. Moab. vbi fornicati sunt Israëliti cū Madianitis: postquã verò noxiõũ sanguis effusio est, iubet Deus numerari residuos, quib. iussit dari possessionem in terra promissionis: ita vt fors duntaxat terrã diuideret, q̃ significat illud. mēsus est terram. ¶ 2. Pars docet Deum venientem cū Iudæis suo aspectu gentes dissoluisse. Ita. n. dicit Iosue, Postquã audierunt Reges Amorrhæorum qui habitabant trans Jordanem quod siccaisset Deus fluenta Iordanis, coram filiis Israel, donec transirent, dissolutionem est cor eorum, non remansit in eis spiritus timentium introitum filiorum Israel. ¶ Tertia pars explicatur ex psalmo. Montes exultauerunt vt arretes, & colles sicut agnouiũ, & infra, à facie Domini mota est terra. Collige hinc, inter faciente Domino per montes & colles, & illos & hos contremuisse, se apperuisse & curuatos fuisse: vt solet in magnis terremotibus fieri. Quia igitur antiquissimi illi montes aperiebantur, & colles curuabantur, dicit propheta, Contriti sunt montes, qui à sæculo, immoti manebant: incuruati sunt colles à mundi creatione defixi. ¶ Vltimum verbum ab intin. æter. eius. Hebraicè ita habet Itenera. sæculi, seu eternitatis, ei. id est, itinera illa, à sæculo nunquam calcata, à Deo: calcata sunt, itinera, scilicet illa nulli peruia. Deo quia facta sunt In idem recidit sensus editionis nostrę, qui est. A pertisunt montes, curuati sunt colles, vt quę erant anti quĩ ma itinera, à nullis antè calcata, Deo per ea venientĩ munirentur vt nouèmentis nouè appareretur. Iuxta illud, Omnis vallis implebitur, omnis mons humiliabitur, &c.

Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopia: Turbabuntur pelles terrea Madiam Clarius Varablus, Villanouanus, & ceteri inter-

prates noui arguunt nostram additionem, quia Æthiopia vertit, p̃ Hebræo Chusam, Dicunt enim Chus significare

Clarius Varablus. Villanouanus

Æthio-

Indi. 3. 6. Æthiopiam. Chusan verò nō eam significare: sed quendam regem Syriæ, ita vocatum: quem Oihoniel Dux Hebræorū prælio fudit. Sicut & Gedeon fudit Madianitas: asserunt que hunc nostrum textum ad illas duas historias respicere. ¶ At profectò contrarium insedit animo meo. Num Hieronymū latebat significatio nominis Chusan? quod si eum lauisset, num etiam latebat 70. inter, pretes, Aquilam, Theodotio-
Hieronim. nem, & alios, qui constanter pro Chusan verterunt Ætio-
Aquila. *Theodo.* piam? Et dicant mihi præcor, qui conueniant prælia Oihoniolis & Gedeonis, cum mirabilibus, quæ in ingressu Dei, in terram promissionis facta, propheta intendit commemorare? Adde quod rex ille Babyloniz non vocabatur Chusan; sed Chusan resathaim: ut ego non vocor Paul, sed Paulus: nec Pala, sed Palatio. Scit igitur benè verum esse
August. Chusan pro Æthiopia. ¶ Sed nota ex Augustino Sreucho,
Sreuchus. Æthiopiam in literis sanctis esse duplicem: alteram quam alluit Nilus: alteram proximam regioni Madiam: vnde orta erat vxor Moyfi Æthiopiissa: ut in numeris habetur.
Num. 32. Certum enim est Iethro sacerdotem fuisse Madianitam,
Exe. 2. 3. ut in Exodo habetur. Ergo si Moses ducit filiam Iethro Æthiopiissam, hæc Æthiopia coniuncta est terræ Madiam, aut eius pars. Quæ causa hoc loco, Æthiopiam cum Madiam propheta coniunxit. ¶ His constitutis textus noster apertus est: in quo & sequentibus inducitur populus Israelis, quando, Deo ductante, terram promissam ingrediebatur & dicebat. Iam video tentoria Æthiopiæ: quæ pro sua iniquitate, ipsa perdet. Iam turbantur, & tremunt pelles terræ Madiam, ad nostrum introitum. Illorum iniquitate promerente, videmus iam terras, quas Dominus nobis promisit, & illis auferet. ¶ Admonendus es lector, totam illam Madianitarum & Arabum gentem in tentoriis, è pellibus confectis habitasse. Ideo dicit Israel, vidi, & video tentoria, & pelles vbi Æthiopes illi, & Madianitæ habitabant, Nam propterea Arabes illi Scenite vocantur, *δὲν τῶν σκηνῶν*, id est, à tentoriis, in quibus habitabant. vide Hieron. in cap. 21. Isaia.
Nunquid in fluminibus iratus es Domine? aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? Qui ascendis super equos tuos: & quadriga tua saluatio. Prosequitur populus exultans & videns Iordanem diuisum, & siccam viam exhibentem: videns etiam mare rubrum duodecim viis apertum, clamat præ lætitia dicēs. Domine num iratus es Iordanem? num cōtra eius

eius aquas habes furorem: quod eum retro ascendere fecisti. contra omnem suę naturæ imperum? Num mari rubro indignatus es: quod ipsum per 12. vias aperuisti: ut eius repugante natura, viam præberet tanto exercitui ingredienti? Laus tibi, qui apparuisti, quasi vir pugnator, ascendens super equos tuos: & apparere fecisti Angelos in quadrigis, pugnantes contra Pharaonem, in nostram salutem. Ideo enim Ægyptij videntes quadrigas, videntes equos Angelorum, dixerunt, Fugamus Israelem: Deus enim pugnat pro eis, contra nos. Et hoc est quod Moses postea canit. In multitudine gloriæ tuæ deposuisti inimicos tuos, scilicet in multitudine equorum & quadrigarum, quæ tunc apparuerunt: ut autem intelligas hanc explicationem nostram esse germanam, lege Psalmum dicentem, increpuit mare rubrum, & exsiccatum est. Ergo visus est Dominus velut indignabundus, cum mare rubrum diuisit. Sicut initio mundi, à Diuina increpatione fugerunt aquæ. Et Christus increpat tempestatem maris, & sedatur.

Suscitans suscitabis arcum iuramenta Tribubus, quæ loquutus es. ¶ Flumio scindes terræ. Legimus in Genesi, iurasse Dominum Noe, non amplius futurum diluuium: in cuius rei attestationem arcus in nubibus cæli adductus, ut testis est: vnde arcus pro iuramento capitur ab Israele: qui laudes Dei prosequens dicit. Domine siccasti Iordanem, siccasti mare rubrum, ut suscitares, & exeres arcum, id est, iuramenta quæ Tribubus iuraueras. Iuraueras enim Abrahæ, Isaac, imò & omnibus tribubus Israelis, cum eas ex Ægypto educere parabas, te eis, terram promissionis datum hunc arcum, scilicet hæc iuramenta iam imple: iam excitas: nam antequam implerentur, in sua difficultate, velut non futura, iacebant. Igitur Domine, ut tua iuramenta impleas, fluium Iordanis scidisti: tanta enim res non debet vnicuique dici: sed frequenter inculcati.

Viderunt te, & doluerunt montes. Gurges aquarum transit. Dedit abyssus vocem suam. Altitudo manus suas leuauit. Quod prius dixerat: contriti sunt montes sæculi, nunc aliis verbis repetit. Viderunt te (ait Israel) Domine montes, & à tuo aspectu doluerunt. Nam tremuerunt: & ex dolore sese aperuerunt non quod illi dolerint: sed quod se rumpentes dolorem monstrare videbantur. ¶ Gurges maris rubri transit. siquidem siccum se nobis exhibuit. ¶ Dedit profunditas maris rubri vocem suam; quia ut apud Bacuch legimus,
 Stel-

Stellæ à Deo vocatæ, dicunt adsumus, ita profunditas maris vocata, vt se siccam monstraret, dedit vocem obedientiæ: *Psal. 147* **fuz**, dicens, ecce me. Siquidem præceptum Dominus ponit quod creaturæ, nec altum vnguem præteribunt. Altitudo maris eadem, manus suas leuauit: nam solemus cum obedientiam alicui demonstramus manus nostras ad os leuare, ideo maris profunditas per suam obedientiam manus leuatis asseritur.

Sol & Luna steterunt in habitaculo suo. In luce sagittarum tuarum ibunt: in splendore fulgurantis hastæ tuæ. Refricat Israel focinus Iosuz, qui præcepit Soli, vt staret contra Gabaonem, ad quam vocem stetit Sol, quo stante, stetit & Luna. Porro vt Dominus contra Pharaonem visus est, vt vir pugnator, habens scilicet hastam splendore fulgurantem, & Angeli è quadrigis proiicientes sagittas: ita docemur hoc loco, Israelitas pugnassee contra hostes suos, Angelis ferentibus opem, cum lucentibus sagittis, cum fulgurantibus hastis. Nam & ita fauissè Machabæis, in eorum historia legimus, & ita in illo in gressu fauissè habemus in psalmo dicente. Etenim sagittæ tuæ transeunt vox tonitruu in rota. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, &c.

In fremitu conculcabis terram: & in furore obstupescias gentes.

Id est, intrans terram promissionis, velut fremans, hostes tuos conculcabis, & velut furens eos stupidos reddes, Intra illud, Tunc conturbati sunt principes Edom: robustos Moab obrinuit tremor obriguerunt habitatores Chanaan. Irruit super eos formido & pauor: in magnitudine brachij tui sicut immobiles quasi lapis. Quis vero Canaanorum non redderetur stupidus, audiens mare & Iordanem, ad ingressum Israelis exsiccatos.

Egressus in salutem populi tui: in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de domo impij: denudasti fundamentum vsque ad collum. Maledixisti sceptris: eius venientibus vt turbo, ad dispergendum me. Exultatio eorum, sicut eius qui deuorat pauperem in abscondito.

Exod. 15. Id est, tu Domine egressus es è Ægypto ductans populum tuum, in eius salutem. Egressus inquam es cum Christo tuo Veniebat enim tecum Filius tuus, Christus noster, in specie apparens humana. Ita enim nos sanctus Iudas docuit cum dixit, Sciens omnia, inquit, quod Iesus populum de terra Ægypti saluans, secundo eos qui non crediderunt perdidit, & Angelos qui non seruauerunt suum principatum, vinculis æternis sub caligine reseruauit. Egressus es igitur Pater simul

Iudas in Canonica sua.

simul cum filio tuo, Christo tuo, & nostro, ad salutem populi tui. Atque tunc percussisti caput, id est Pharaonem (aut certe exercitus imperatorem) de domo impia, id est, de regno suo, Iacuit enim suffocatus in mari. Tunc denudasti Pharaonem & exercitum eius, à fundamento & basi, vsque ad collum. id est totum funditus exercitum Ægyptum deleuisti, ab infimis, qui sunt, velut à fundamenta ad principes, qui sunt vt collum, Regi, qui est caput, proximum: simul cum ipso capite, id est Rege. Quia vt dicitur in Exodo, Reuerse aquæ operuerunt currus & equites cuncti exercitus. Neque vnus quidem superfuit ex eis. Tunc Domine maledixisti sceptris seu virgis, seu hastis, quibus hastati Ægyptij veniebant contra Iudæos, vt enim Iudæi egressuri è Ægypto armati iubentur baculis: ita & ferratos baculos, quos sceptrata vocant, adducebant, Ægyptij contra Israellem. His maledixit Deus, quia in aquas demerant, & maledixit capiti exercitus bellatorum, id est, duci omnium bellatorum, venientium velut turbo, citissimi, ad disperdendum Israellem: & venientium cum lætitia & exultatione, qualem prædo solet habere cum in abscondito alicuius heremi incidit in hominem miserum, defensore carentem, vt enim exultat videns prædam quam deuoret: ita Ægyptij veniebant exultabundi, putantes se iam in dentibus habere Israellem quem expoliarent, & occiderent *Psal. 135* ¶ Absoluit Propheta hæc facinora Dei dicens.

Viam fecisti in mari equis tuis: in luto aquarum multarum. Id est, fecisti in mari rubro, id est, vias per quas tui equi, & quadrigæ, in quibus apparuisti, petranfuerunt, scilicet super luto & ceno quæ tanta moles aquarum fugiens, reliquerat. Nam recedentibus aquis illis multis, lutum apparuit, super quo exercitus Dei, & Israel sicco pede transiuit. Et hæc tenus Propheta induxit populum Israellem cum Deo loquentem.

Audiui & conturbatus est venter meus, à voce contremuerunt labia mea. Ingreddiatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat. Vt requiescam in die tribulationis, & ascendam ad populum accinclum nostrum. Vt Propheta induxit Israellem Deo loquentem: ita nunc inducit populum Chanaanem, suas quærelas, in Israellem ingressu fundentem, & dicentem. Audiui venire Israellem, mari & Iordane siccato: ad eam famam conturbatus est venter meus: tantas me tremor inuasit, vt tremuerint, mihi labia mea. O si morerer: & putredo intraret in ossa mea sepulta: & subter me scaterent iam vermes. Ita sepultus &

Iosus.

& putris requiescerem, non vides hanc tribulationem, quæ venit: & quam habeo, cum ascendero ad videndum populum nostrum, qui accinctus ad prælium contra Israelem vadit. ¶ Illud, vt ascendam, valer pro, cum ascendero, nam Hebræis est, ad ascensum populi accincti nostri cuius sensus est, quem dixi. Vt enim S. Iob cupiebat mortem, ne suas sentiret calamitates: ita gens Chananæa optabat potius mori, quàm videre suum populum, ad prælium accingi, contra Israelem, quem Deum fautorem habere videbat.

Ficus enim non florebit: & non erit germen in vineis: mentietur opus oliuæ: & arua non afferent cibum: abscindetur de ouili pecus: & non erit armentum in præsepibus. Prosequitur gens Chananæa planctum suum, dicens. O si morerer, & in sepulchro quiescerem, ne viderem ab Israelitis hostili manu vastari ficulneas, ne floreat: abscindi vites, ne germinet: extirpari oliuas fructibus onustas, vt oleum quod promittebant, velur mentientes, non præstent: arua desecari, ne frumentum proferant: aduci pecora de ouilibus, armenta de præsepibus. Numquid non est melius mori, quàm tanta mala videre? Hactenus planctus Chananæorum.

Ego autem in Domino gaudebo: & exultabo in Deo Iesu meo. Id est reliquo (ait propheta) suum planctum Chananæis. Ego porrò conuerto me ad Messiam, quem oculis prophetis video. In illo gaudebo: in Iesu meo exultabo. Quia salus est, & quia meus est, ex gente mea carnem sumpturus, in eo gaudeo, & exulto. ¶ Angelo docente, Christus vocatur Iesus: id est, Salus Salutare, Saluator. Ideò in illo exulto. Aperi obsecro propheta alias exultandi rationes.

Deus Dominus fortitudo mea: ponet pedes meos quasi ceruorum: & super excelsa mea deducet me. Vita Christiana tria habet tempora: Initium, quando egreditur homo de potestate diaboli, transiens in regnum filij dilectionis: excitatus, scilicet, à morte peccati, in vitam & lucem gratiæ. Secundum tempus est progressus vitæ, seu medium eius. in quo viam mandatorum currere iubetur. Vltimum est finis vitæ, in quo æternæ felicitatis beatitudo in celsitudine cæli expectatur. Ergo Christus est fortitudo nostra, vt euocatos è peccato in suæ gratiæ vitam traducat. Ipse etiam ponet pedes nostros, veluti ceruorum: vt viam mandatorum eius curramus: & de virtute in virtutem, vt de monte in montem transiliamus. Demum ipse in fine vitæ nostræ; collocabit nos super excelsa beatitudinis suæ: excelsa sua quidem, quia ea est ipse dator

rus: sed eadem nostra, quia meritis nostris comparanda. iuxta illud, Reposita est mihi corona iustitiæ: quam reddet mihi Dominus iustus iudex. Est ergo corona illa sua, quia eam ipse dabit, est nostra, quia ex iustitia, nostris meritis debetur.

Victor in psalmis canentem Hebræice ita. Victori in נגינוֹ neghinoth. que duo verba longum tractatum requirebant. Ego tamen vniquem verbum de ipsis dicam. Admonuit Steuchus in Psal. 18. tempore Davidis fuisse cantores, qui psalmos à Dauide editos, modulatè cantarent hos מנצחֵי מִנְצַחֵי Menazechim vocabant. Inter hos erat præcentor, vt ego credo, quem nos magistrum capellæ nominamus, quem Hebræi Victorem seu מנצחֵי מִנְצַחֵי Menazech dicebant. Huic dabatur carmen editum, vt musica ratione caneretur. Porrò cantabant Hebræi psalmos, & carmina sua ad musica instrumenta diuersa, scilicet in sono tubæ: in psalterio, & cithara, Psal. 151. in hablis, quæ (vt Abulenſis dicit) nos Organa vocamus: inter varia porrò instrumenta erant Neghinoth. Ergo sensus huius vltimæ partis est. Hoc carmen exultationis & triumpho victori præcentor: que detur, vt in instrumento Neghinoth musica ratione canatur. Idem ferè versio nostra sonat, ita. Victor seu præcentor, supple d'itrag & instruat canentem hoc carmen in psalmis, scilicet vt alij psalmi canuntur.

FINIS PROPHETÆ HABACVC.

x

IN SO.

Epiphanius.

VIT Sophonias, si Epiphanius credimus, & tribu Simeon, è monte Sarabatha, Certè ex parentibus & auis ille fuit, hominibus satis populo notis: quos ipse, et nos adduxit. Vixit tempore sancti Regis Iosiaz, et ipse hoc loco fateatur, qua causa mirari quibus poterit, cur Sophonias tam acriter inueharur contra idola, cum vniuersa idola Iosias extirpauerit, non solum è finibus Iudae: sed etiam ferè ex omnibus finibus Israelis vt quarto libro Regum legere est. Sed admiratio cessat, si aduertamus, Iosiam cum esset 8. annorum, regnare coepisse, & 18. anno regni sui, idola exterminasse, Ergo perseverarunt idola per decem priores annos regni Iosiaz: ac ita Sophonias contra ea clamauit. Vnde colligimus Sophoniam prophetaisse prioribus Iosiaz annis: vt Ieremiam posterioribus. Hoc igitur primo capi. pronunciat venturam cito cladem hominum & animantium, propter idololatriam. Cladem eam intulit Nabuchodonosor quarto post Iosiam anno. & rursus, anno 11. & demum eam 4. Reg. vi. intulit omnimodam anno post Iosiam 22. vt in 4. Reg. legas.

CAPVT I.

Verbum Domini, quod factum est ad Sophoniam filium Chusi: filij Godoliae, filij Amariae: filij Exechiae in diebus Iosiae filij Amon Regis Iudae. Hic est titulus huius prophetiae. in quo Sophonias docet, se non voluntate humana hanc edidisse prophetiam sed Spiritu sancto inspirante loquitur, vt videlicet hæc prophetia sit sacra, atque canonica. Sunt autem Hebraei multi in afferendis genealogiis suis, vt ex Esdra cognosces. Sed 2. Pet. 1. ratio probat hos Sophoniam maiores viros notos fuisse & ce- 1. Esdr. 2. lebres. alioqui si obscuro essent, quorsum attineret eos nominare? iam audiamus prophetiam verbumque Domini.

Congregans congregabo omnia, à facie terra, dicit Dominus. Congregans hominem & pecus: congregans volatilia celi & pisces maris. Et ruina impiorum erunt: & disperdam homines à facie terra, dicit Dominus. Quid significet verbum congregans explicatur ex Hebræo, quod significat perdam, seu destruaui. Igitur congregabo omnia ad perditionem, & mortem. Nam perdam homines, pecora, aues, pisces. ruent impij: neque

ij

ij solum, sed disperdam Iudæos è terra sua. nam Babylonios eos euellet ab ea. Miraris quod pecora destruantur, aues & pisces: at ego non miror: experior enim hoc tempore meo, pecora ferè omnia mori: experior nullos pisces è mari venire: rarissimas aues in aucupibus inueniri. Quod igitur hoc tempore video: tunc contigisse facile credo. Docemur igitur tempore Nabuchodonosoris Iudæam vastatam, pecora, aues, pisces, defecisse: vt miseri Iudæi calamitatem ex omni parte sentirent.

4. Re. vi.

Et extendam manum meam super Iudam: & (1.) super omnes habitantes Ierusalem. Et disperdant de loco hoc. (2.) reliquias Baal: & nomina ædituorum cum sacerdotibus. Et eos, qui adorant super tecta militiam celi: & adorant, & iurant in Domino, & iurant in Melchôn. Et qui auertuntur de post tergum Domini: & qui non quaesierunt Dominum, nec inuestigauerunt eum. ¶ 1. Super omnes habitantes Ierusalem. Sanctitas inquit vrbis, templi Diuinitas nõ arcebit manum meam, quin Ierosolymitanos destruaui.

4. Re. 23.

¶ 2. Reliquias Baal, licet Iosias exterminauit idola: reliquias tamen Baal apud aliquos manserunt, has reliquias Dominus disperdet in aduentu Nabuchodonosoris: nam per ipsum funditus vastata Hierosolyma est: nullo aut templo, aut templi idolo manente: vt vlt. c. 4. libri Regum habemus. ¶ 3. Mo-

mina ædituorũ. Pro ædituis habet littera Hebræa סרררר chemarim, quæ vox significat ardentis, ignitos: quo nomine vocabantur monachi seu religiosi Baal. Causam nominis arbitror me inuenisse in Strabone, dicente. In Cappadocia, sunt multi Magi, qui Pyreti vocantur. Sunt enim Pyrethia ingentia septa, in quibus seruatür ignis perpetuus, Hæc Strabo. Est autem apertum, pyr significare ignem: vnde Pyrethi dicuntur igniti: quos igitur monachos in illis claustris & septis vitantes, vocabant Cappadoces pyrethos, ardentis, seu ignitos, hos Hebræi sua lingua vocabant Chemarinos: id est, ignitos: quia ignem perpetuo seruabatur. Kimhi dicit, hos habitum gestasse

Strab. 5. li.

nigrum. Hos omnes dicit Propheta in aduentu Nabuchodonosoris delendos, simul cum aliis idolorum sacerdotibus. ¶ 4. Et eos qui adorant super tecta. Explicat nobis hanc litteram Ieremias dicens. Domus regum Iudæ erunt im-mundæ, cum omnibus domibus, in quarum tectis suffitum incenderunt vniuersæ militiæ celi, libando libamina Diis alienis. Et 4. Reg. dicitur. Iosias, proiecit omnia vasa, quæ facta fuerant Baali, luto, & vniuersæ militiæ celi: Et ibi

Iere. 19.

4. Reg. 23

x 2 explicata

3. dem. explicatur quid sit militia cœli: videlicet Sol, Luna, & signa & reliquæ stellæ. His enim delusa gentilitas, & fere Plinius
Plinius. Diuinitatē, ac proinde adorationē tribuebant: Tribuebant
celius lib. verò in tectis domorum. Si quidē domus Hebræorū parte
3. an. c. 18 supera regulis carebant: erant enim cœlis apertæ: vt æstate
 calentissima auræ refrigeria captarent. In hæc ergo tecta
 ascendebant idololatræ Iudæi, & ibi stellas adorabant, suf-
 fitusque aromatum incendebant, & ibi amina libabant: vi-
 delicet vt sua sacrificia stellis essent manifesta. Hos igitur
 vniuersos perdit Nabuchodolosor. ¶ 5. & iurant in Domino,
 Id ipse propheta explicat subdens, iurant in Melchon: id
 est voce quidem iurant in Domino sed animo iurant in
 Melchon: qui erat idolum Ammonitarum, sed de hoc di-
 ctum mihi est apud Amos. ¶ 6. qui auertuntur de post ter-
 gum. Christus dixit, Si quis vult venire post me, & abneget
 se, tollat crucem suam, & sequatur me. Dauid dixit, Sitiuit
 anima mea post te. Ieremias dixit, Ego non sum confusus,
 te pastorem sequens. Deus enim præcedit pios, vt olim An-
 gelus Iudæos, pij igitur post tergum Dei eum sequuntur
 Idololatræ verò, & impij auertunt se à tergo Domini, vt se-
 quantur deos alienos. ¶ 7. qui non quaerunt. Non solum
 inquit, Dominus perdit idololatrias, & impios: sed & eos
 etiam, qui nihil Deum curant: iuxta illud, conuertatur pec-
 catotes in infernum, scilicet omnes gentes, quæ obtuiscū-
 tur Deum. Dominus enim quaerit, qui eū toto corde quaerāt.
 Silete à facie Domini Dei: quia iuxta, est dies Domini: quia præ-
 parauit Dominus hostiam: sanctificauit vocatos suos. En, inquit
 Deus venit. Silete coram eo. Cum enim maximus rex ad-
 est, nemo vel mutire audeat: præsertim criminosi, si rex eos
 punire velit: vt enim Sacerdotes quaerunt, & parant hostias
 scilicet animalia quæ Deo occidant: ita Deus parauit sibi
 hostias scilicet Iudæos, quos Banylonij Deo occidant. Et
 vt Deus sanctificauit, hoc est, delegit sibi sacerdotes, qui ho-
 stias immolarent: ita delegit, ac ideo sanctificauit Babylo-
 nios, vt Iudæos occidant & perdant. Ita etiam hostes Baby-
 lonios, suos sanctificatos, Deus apud Isaiam vocat. Tam
 enim est sanctus Deus: vt etiam impij si ad Dei ministe-
 rium, à Deo assumantur, sancti vocentur, vt & templa, ac
 lapides sancti dicuntur.
 Et erit in die hostia Domini visitabo super principes: & super fi-
 lios regis: & super omnes qui induti sunt veste peregrina. In die illa
 qua vastabit Iudæam Babylonius, quæ erit dies hostiæ Do-
 mini,

mini, id est, occisionis (quam Dominus in peccatorum vin-
 dictam fieri mandat) in ea visitabit Dominus principes: sci-
 licet regem, & reginam: tum filios regis: tum omnes curiæ
 nobiles, hi enim vestibus aliatum nationū: vt plurimū, in-
 diui solent. Sanè agricola: & alij pauperes antiquum vestitū
 morem conseruant: hi verò aulici: nunquā non peregrinis
 vestibus vtuntur. Vide tu curias regum; & fateberis me ve-
 ra docere. Quomodo verò Deus visitabit regem, reginam, fi-
 lios eorū: & nobiles curiæ, lege li. 4. reg. & apud Iere. Egres-
 sus (inquit) est Ioachim rex Iudæ, ad regem Babylonis:
 ipse, & mater eius, & serui eius, & principes eius.

Et visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen
 in die illa: qui complent domum Domini Dei sui iniquitate & dolo.
 Habebatur in 1. li. Reg. Cum arca Dei illata esset in templum
 Dagō, Dagon repertus est è altari abstractus, in templi li-
 mine iacens: qua causa, qui in eius templum ingrediuntur,
 non calcant limen templi: sed illud saltū transiliunt. Inde
 ergo Iudæi sumentes, limina templi transiliebant: quod
 erat arroganter; & irreuerenter ingredi templum. Iam, vt
 sæpè dixi, Iudæi implebant templa idolorum suorum
 (quos illi dominos, deosque vocabant) donariis multis,
 dolo partis, atque rapina. Dicit Dominus nunc, Visitabo
 super omnes hos idololatrias, superstitiosos, atque raptotes
 eos enim destituiam atque delebo.

Et erit in die illa, dicit Dominus, vox clamōris à porta piscium: &
 ululatus, à secunda: & contritio magna à collibus. Ululate habita-
 tores Pile. Conticuit omnis populus Chanaā. Disperierunt omnes inuo-
 luti argento. Hierosolyma habuit octo portas: vna quæ erat re-
 calixtus cte ad occidentem, vocabatur porta Dauid: & item porta Salignia.
 piscium, quia per eam ex mari pisces afferiebantur in vr-
 bem: per hanc ibant in Ioppem, ideo porta Ioppe etiam
 vocabatur, de qua vide apud Nehemiam. ¶ Iam verò dicit
 Ieremias, ingressi sunt omnes principes Babylonis, & sede-
 runt in porta media. Hanc ego existimo, hoc loco vocari
 Secundam. Erat enim media: ac ideo secūda: in qua Oldr.
 prophetissa habitabat. ¶ Tertio cerum è Iosepho est, quod
 intra Hierosolymā erant tres colles, scilicet Sion, Moria seu
 Acta, & tertius nomine carens. ¶ Quarto, Vatablus, ex Para-
 phrasie Chaldeo dicit, fuisse locum in tota Hierosolyma
 infimum, ad vrbs portam octauam, quæ dicebatur porta
 aquarum: per quam egrediebantur in torrentem Cedron: prope
 quem erat Natatona Siloc. Is locus erat forum

omnium rerum venalium: & quia figuram referebat mortarij, aut pilæ, dicebatur pyla. Dicit nunc propheta fore, vt in die illa, quia interruptus est murus à Babilonijs, clamor magnus orietur in porta piscium: & vlularus in porta media (vbi constituerunt duces Babilonij) & fore contritio magna in collibus, vbi arx & templum erat: & fore vlularus in parte illa, quæ pyla vocabatur. Et quia in hac parte, vt in foro, morabantur mercatores: ex omni terra Chanaan, qui nihil aliud quam nūmos manibus versabāt, ideo dicit Propheta: Conticuit, cessauitque tumultus ille tantus negotiatorum Chananæorum. Perierunt mercatores illi in nūmis sepulti, pecunia conuoluti. ¶ De situ Ierosolymæ vide Iosephum libro 6. de bello Iudaico cap. sexto: de portis eius vide Saligniacum, Tomo, 8. cap. 5. vide etiam Calixtrum.

*Iosephus.
Saligni
Calixtrum.*

Et erit in tempore illo, seruitabor Ierusalem in lucernis. Et visitabo super viros defixos in facibus suis qui dicunt in cordibus suis. Non faciet bene Dominus: & non faciet male, Et erit fornicatio eorum in direptione: & domus eorum in desertum. Et edificabunt domus, & non habitabunt, & plantabunt vineas, & non bibent vinum eorum. Scrutabor inquit Dñs, Ierosolymam per Chaldæos, qui accendent lucernas, vt abditissima vrbis loca perscrutentur, ne eos thesauri latentes euadant. Et visitabo super defixos in f. scilicet si quæras, qui sint isti defixi? statim explicat dicens, sunt hi qui dicunt, Deus nihil curat hæc inferiora. Non est horum scientia in excelso. non facit nobis Dominus bene, nec male, quæ contingunt, casu, non prouidentia contingunt. Hi igitur negantes prouidentiam, desiguntur in facibus peccatorum: vt cõtra ferè nihil est, quod nos à peccatis amoueant ita, vt prouidentia intenta consideratio. Horum igitur opes ab hostibus diripiuntur: domus desolabuntur: vniuersa vastabuntur.

*Theodore
tus.*

Hieron.

Remigius

Iuxta est dies Domini magnus. Iuxta est & velox nimis, Vox dies Domini amara: tribuabitur tibi fortis. Theodoretus, Hierony. Remigius hunc diem captiuitatis Babilonicæ intelligunt de qua Propheta dicit, quod sit dies Domini magnus, vt in quo maximum facinus destructionis Ierosolymæ à Deo designabitur. dicit etiam Propheta, quod sit velox nimis, quia vt existimo, intra quadraginta annos post hanc prophetiam Iudææ vastatio euenit, ò vox, inquit, tam amara, qua prædicatur Iudææ vastatio. Tribulabitur & vociferabitur tunc præ dolore Sedechias: præ gaudio, & triumpho Chaldæus

Dies

Dies ira dies illa dies tribulationis, & angustia, dies calamitatis & miseria, dies tenebrarum, & caliginis, dies nebulæ, & turbinis, dies rubæ & clangoris super ciuitates munitas, & super angulos excelsos. Dies ire, scilicet Domini contra Iudæam ne credas; tunc locum fuisse miserendi. Dies tenebrarum, & caliginis nebulæ & turbinis: credibile enim est, quod die vastata est Hierosolyma, nebulas fuisse, caliginemque & ventorum turbines. vide tamen hæc apud oelem dixi. Cui. mun. vocat. in ciuitates quas Hierosolyma continebat. Nā ex arce Sion, in vallem, qua discernebatur Sion à Moria innumera domus descendebant: quæ vocabantur ciuitas superior. Mons Moria sustinebat inferiorem ciuitatem, & vt videtur in imo erat vltima habitatio: quæ erat tertia ciuitas, Super has ciuitates insonit clangor tubarum hostilium, quando sunt illæ ab hostibus captæ, Super angulos excelsos intonere tubæ id est super turres; videtur erat in longū prospectus. Hebraicè פִּינּוֹת pinoth. Hispanè miradores, a coteas. scilicet sine turres, vnde Thracopini mōres & Iordanis spacia videbantur, deriuatur enim pinoth, à פִּינּה phana, quod est aspicere. Solent porrò hæc turres in angulis murorum & domorum ædificari.

Iob. 2

*Iosephus
lib. 6. bel.
Iud. c. 6*

Zieglerus

Et tribulabo homines & ambulabunt, vt cæci: quia Domino peccauerūt. Et effundetur sanguis eorū sicut humus: & corpora eorū, vt fercora, sed & argentus eorū, & aurum eorū non poterit liberare eos in die Domini. in igne zeli eius deuorabitur omnis terra, quæ summatione cū summatione faciet cineris habitantibus terrā. Et effunderetur sanguis, vt humus, id est, tantū erit sanguinis effusio, quantū humi, tota enim terra sanguine respersta erit. qua Hyperbole, quantū sanguinis effundēdus erat demonstratur. Corpora verò defuncta iacebūt vbique insepulta, vt stercola. Argentū & aurum non liberabunt eos, licet hosti multū offerant auti, non ideo ille à sua ira discedet in igne zeli eius. Am Deo homines, at si hi in scelere b'p' persistat zelū ille accendit contra eos. h'c verò ignis totam tunc terram deuorauit quia hostilem Nabuchodonosoris manum Asia, Africa, & Ierem 27 Europa grauissimè senserunt. Ergo inquit Dominus apud Ieremiam, feci terram, & homines, & iumenta: & dedi eam ei, qui placuit oculis meis, Et nuac ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosoris: & seruiet ei omnes gentes, & filio eius: & filio filij eius, Habes Lector, quomodo vniuersa terra à Chaldæo deuorata est. Nam Megasthenes, quem citat Strabo, affirmat Nabuchodonosorem

*Megasthenes
Strabo
lib. 25*

4. Re. 24

x 4 vsque

vsque ad Columbas Herculæas in Europa peruenisse. *Egy*
4. Re. 24 prum vero in Africa Ægyptio regi abstulit: vt in 4. li. regum
 affertur. Hanc vero terræ calamitatem, verbis postremis
 indiça: Propheta dicens, Consummationem ac vastationem
 Dominus per Chaldæam faciet habitantium in terra. idque
 festinato: nam vt supra dixi, intra 30. aut. 40. annos ab ac
4. Reg. 23 propheta, hæc calamitas terræ comminata venit.

Notabit lector, quam ad viuum extrema huius capitis
 parte dies iudicij depingatur: verè enim dies illa, dies iræ
 Christi: non misericordiæ: verè dies angustie & tribulatio-
 nis omnibus qui tunc viui reperietur. Arescent enim homi-
Mat. 24 nes præ timore. & expectatione: verè dies calamitatis, & mi-
 serie totius terræ. Si quid enim pretiosum terra tenet, ea die
 caderet, verè dies tenebrarum & caliginis: quia media nocte
Mat. 25. clamor fiet, Sponsus venit, verè dies nebulæ & turbinis, rusc
 enim erit nubes & caligo in circuitu eius. s. pro parte infe-
Psal. 98. ra nubes erit caliginosa: vnde fulmina, & turbines, verè dies
Sap. 5. d. tubarum & clangoris. Dominus in voce Archangeli, & tu-
1. Theff. 4 ba descendit. Capient enim tubæ: & in nouissima tuba
1. Cor. 15 mortui resurgent incorrupti. O quam ruent tunc turres ex-
 cellæ, & ciuitates, munitæ, &c.

CAPVT II.

*Protheo-
v. 4.*

Prouocat Iudæos ad meliorem vitam, vt iram Domini
 euadant. 2. prædicat vastationem Gazæ, & aliarum vrbium
 Palestinorum. 3. prænnunciat miseriam Moab. 4. prophetat
 calamitatem Æthiopiæ 5. manifestat destructionem Niniuus.

Conuenite, congregamini gens non amabilis: priusquam
 pariat iussio quasi puluerem transeuntem diem: ante
 quam veniat super vos ira furoris Domini: ante quam
 veniat super vos indignationis Domini. ¶ Querite
 Dominum omnès mansueti terræ, qui iudicium eius
 estis operati. Querite, iustum: Querite mansuetum. Si quomodo ab-
 scindamini in die furoris Domini. Id est, O gens quam Deus a-
 amat, indigna tamen quæ ametur, congregamini, facite concilia,
Volaterr. in quibus tractetis, quomodo auertetis iram, quam vo-
 bis tam a pertam exposui. Facite concilia, ante quam iussio
 Diuina pariat, & adducat diem, super vos ad modum pul-
 ueris transeuntem. Nam in Syrtibus Ægypti puluis ventis
 excitatus, solet viatores opprimere. & fama est, exercitum
 Cam-

Cambysis eo puluere obrutum fuisse. ¶ Vos verò qui hactenus
 non rebelles Deo, sed mansueti legem Diuinam im-
 plestis excitamini, improbis precibus à Deo querite, vt iram
 prænnunciam auertat. Interim querite iustum: vt si quod
 damnum alicui intulistis, refarciatis, rursus querite man-
 suetum, id est querite charitatem & misericordiam in egen-
 tes. His operibus intentos, Angelus percussus fortè non in-
 ueniet ad pœnam, hac ratione forsitan abscondemini à furo-
 re Domini. ¶ Dixi fortè, quia si gnauiter & strenuè Deum
 inuocetis pro virili, aderit vobis Dominus, à suo furore pa-
 carus, si id frigidius faciatis iram suam prosequetur, vide
 quæ dixi supra. Amos 5. ¶ Tu lector attentissime obserua-
 bis quid à nobis Deus requirat, quando calamitatem nobis
 venturam prænnunciat. Exemplum nobis sunt Niniuicæ. *Exod. 12*
Amos.
1. Ion. 4

II. PARS

*Quia Gaza destructa erit & Ascalon in desertum: Azotum
 in meridie euertent: & Accaron eradicabitur.* Prima ciuitas Pale-
 stinorum maritima iuxta, tribum Simeonis erat Gaza. inde
 procedentibus occurrebat secunda vrbs, Ascalon: inde ter-
 tia Azotum: & demum quarta Accaron: de quibus dixi multa
 apud Amos: quæ non liber repetere. Docet igitur prophe-
 ta has ciuitates destruendas. Illud verò in meridie, credo
 phrasen Hebraicam esse vt est Lusitana hi enim nam meta-
 dodia, dicunt pro grauitate, & aperte. Ergo euertent Azotios,
 grauissimè. Et non est sermo de quinta ciuitate Philistææ,
 scilicet de Geth, quia aliquanto ante hanc prophetiam, eam
 vastauerat Ozias rex Iudææ. *Amos 1*

*Ve qui habitatis funiculum maris gens perditorum: Verbum Do-
 mini super vos Chanaan terra Philistinorum. Et disperdam te: ita vt
 nō sit in habitator. Et erit funiculus maris requies pastorum, & caule
 pecorū.* Funiculus dictus est pro tractu: nam Hispanè dicimus
 la cuerda de tierra, id est terra in longum: non ita in latum,
 ad modum funis, producta. tales erant hæc ciuitates Philisti-
 norum, oram enim tantum maris in longum occupabant,
 ideo funiculus dictæ sunt. ¶ Porro illud verbum, gens per-
 ditorum, Hebræis est, gens **כִּרְרִים** Cheretim. Putant Kimhi,
 verò Kimhi, & Rab. Salomon, & Lyranus, & Vatablus. Che-
 retim esse idem quod Philistæi: sed falluntur. Nam Chere-
 tim sunt habitatores Chereti, Chereti verò erat parua vrbs
 in Philistæa contra quam Amalachitæ impetum fecerunt
 1. Reg. 30. *1. Par. 26*
R. Salom.
Lyranus.
Vatablus.
 x 5 &

& lex qua rex Dauid legionem virorum selectorum in sui
 2. Reg. 19 custodiam habebat. lege Abulenſ. 1. Reg. 30. ergo contra
 Abulenſ. hos Chereteos intonat nunc propheta ſpeciatiim quia cum
 olim Dauid eos haberet tam foederatos, vt ſelectiores le-
 giones haberet ex eis, qui vocabatur Chereti & Pheleti, nunc
 conuerſi eſſent in hoſtes Iudææ: eſſetque gens perditiffima.
 Ergo inquit propheta: vobis Philiftæis qui cordam ma-
 ris habitatis: & vobis Chereeti: noſtri. olim ami-
 ci, nunc perditæ gens. O Philiftæa terra Chanaam, en ver-
 bum Domini, contra te. verbum eſt. Ego (ait Dominus) va-
 ſtabo te: vt nullus maneat in te habitator: ſed totus, is tra-
 ctus maris relinquatur paſtoribus, & pecorib. ¶ Illud porro
 nemine admonete certū eſt terrā, quā Chanaam eſſe totam
 terrā quā Hebræi poſſederūt. à Libano ad Idumæā: & à Ior-
 dana ad mare Mediterraneū. Huius ergo particula ad occi-
 dentē ſiue mare Mediterraneū erat Philiftæa. in qua erāt ille
 ſ. vrbes nunc nominatæ: & villa Cheretiā dicta. Huic tra-
 ctui terræ dicit Sophoniſ, fore. vt eiectis ſuis ciuib. pecori
 paſcendo deſeruiat. ¶ Quæres quando hæc implera ſint?
 Certè Gaza deſtructa eſt à Pharaone Nechao, vt habet
 Iero. 47 Jeremias. Thartam verò, dux Sargon regis Babylonis va-
 Iſai. 20 ſtauit Azotum, vt habet Iſaias. A quo reliquas duas Phil-
 iſtinorum vrbes fuiſſe deſectas nimis credibile eſt. Sed quia
 hæc Azoti vaſtatio præceſſit hanc prophetiam per 70. aut
 80. annos, non videtur Sophonias de ea facere mentionem.
 Jerem. 27 Credo igitur per Nabuchodonoforem, has quatuor huius
 prophetiæ vrbes fuiſſe deſtructas: ac ita dirutas duraffe, quo-
 viſque Iudæi redirent ex Babylonis captiuitate: vt paſcere
 poſſent in eorū ſolitudine pecora ſua. Nihilominus, vt Ga-
 zaba Ozia vaſtata, reedificatur: & reedificata iterū vaſtatur
 à Thartam, regnante Ezechia: rurſumque inſtauratur, & va-
 Iſai. 20 ſtatur à Pharaone Nechao. regnante Iofia. ita tertio repara-
 4. Reg. 23 tur, poſt Iudæorum reditum è Babylone: & eius vaſtationem
 Zach. 9 prænuñciat Zacharias.

*Et erit funiculus eius qui remanſerit de domo Iuda. Ibi paſcentur.
 In domibus Aſcalonis ad veſperam requieſcent. Quia viſitabis eos
 Dominus Deus eorum: & auerſet captiuitatem eorum. Id eſt, hi qui
 è captiuitate Babylonica remaſerunt Iudæi, ad regnum Iuda
 pertinentes, poſſidebunt funiculum, id eſt tractum illum
 maris, vbi ſitæ erant vrbes quatuor Philiftinorum. Ibi, id
 eſt in ruinis illarum ciuitatum paſcent Iudæi pecora ſua, &
 cum veſperi reducent pecora in ouilia, domus.*

Aſcaloniſ

Aſcalonis pro ouilibus, & mapalibus erunt. Siquidem in eis
 nocte quieſcent. Hæc paſtus abundantia continget Iudæis
 (qui paſtorali officio maximè intendebant) quia poſt eorū
 captiuitatem, viſitabit eos Dominus, & è Babylonia in pa-
 trios ſines reducet, vt paſcus Paleſtinorum perfrui poſſint.
 ¶ Quis verò dubiter ita contigiffe? Iudæi enim è capti-
 uitate reduces, & paſcus intenti, ſine dubio paſcebant in
 ſolitudinibus, quales erant loca illa maritima, vbi Philifti-
 norum ciuitates erant olim conſtructæ.

III. PARS

*Audiui opprobrium Moab, & blaſphemias filiorum Ammon,
 quæ exprobrauerunt populo meo & magnificati ſunt ſuper terminos vo-
 rum. Prænuñciat Dominus deſtructionem Moabitarum &
 Ammonitarum, & ante quam deſtructionem eorum præ-
 nunciat: prænuñciat deſtructionis rationes: ſcilicet quia Mo-
 abitæ, & Ammonitæ opprobria, & blaſphemias iaciebant in
 Iudæos, & in eorum religionem. Exprobrantes illis quod
 Deum colerent, qui eos à ſuis hoſtibus tueri poſſet. tum et-
 iam ſumebant arma contra Iudæos, ac ita ſe ſupra ſuas vi-
 res extēdebāt. Audi quid Moabitæ Ammonitæ cogitauerunt. Pſal. 82
 Venite inquit, diſperdamus eos de gente: non memoretur
 nomen Iſrael vltra aduerſus te teſtamentū diſpoſuerunt, ta-
 bernacula Idumæorum, & Iſraelitæ: Moab, & Agareni, Gé-
 bal, & Ammon, &c. Num non lector au diſ blaſphemias? Lege Jerem. 48
 Jeremiam. videbis Moab contra Dominum gloriantem, v-
 bi etiam & in Iſaias leges hæc verba, Ego ſcio, dicit Domi-
 nus, iactantia n Moab, quod non ſit iuxta eam virtus eius, Eodem. et
 Iſai. 16 videlicet, quia exiguus populus neque adeo potēs, arma ſu-
 mere tentaret contra populum Dei adeo potentem. ¶ Po-
 teſt etiam intelligi verbum illud, magnifi. ſunt ſuper ter. e.
 quod Moabitæ & Ammonitæ terminos Iſraelis ſibi uſurpa-
 rent, quod haberet 4. lib: Regum. 4. Reg. 24*

*Propterea vno ego dicit Dominus exercituum. Deus Iſrael, quia
 Moab, vt Sodoma erit: & filii Ammon, quaſi Gomorrha: ſuccitas ſpi-
 rituarum, & acerui ſalis: & deſertum vſque in æternum. ¶ Reliquæ p-
 populi mei diripient eos: & reſidui gentes mea poſidebunt illos.
 Nota eſt hiſtoria Sodomæ & Gomorrhæ, quæ ſulphureis
 flammis fuere conſumptæ: ita, vt vbi olim erant illæ floren-
 tiſſimæ vrbes nunc ſint ſpicæ ſiccæ: ſalis fodinæ: & incul-
 ta deſerta. Eandem fortem prænuñciat Sophonias fu-
 turam*

turam Moabitarum & Ammonitarum regionibus, quod si non virides herbæ: sed siccissimæ spinæ: non virentia præta: sed terra salsuginosa, in eis reperirentur: denique Moab & Amon non erunt ciuitates habitatæ: sed desertæ per tempora multa: d enim valet verbum in æternum. ¶ Subdit quod reliquæ Iudeorum. scilicet qui ex Babylone redituri sunt, diripient & possidebunt Moabitas & Ammonitas, qui post longa tempora suas regiones colent. Hoc factum leges à Machabæis. Hi enim diciturunt, & possederunt habitantes in Galaad (qui erant Ammonitæ.) Neque dubito quin idem fecerint Moabitis. Erant enim hi illis contermini, eiusdem professionis, & animi.

Hoc enim eis euemet pro superbia sua quia blasphemauerunt, & magnificati sunt super populum Domini exercituum. Audi superbiæ. Moab apud Ieremiam. Audiuius, ait, superbiæ Moab, superbus est valde, Sublimitatem eius & arrogantiam, & superbiæ, & altitudinem cordis eius. Ego scio, ait Dominus, iactantiam eius & quod non sit iuxta eam virtus eius: nec quod iuxta quod poterat, conata sit facere: Blasphemias Moab, & Amon, & aliorum Israeli vicinorum, leges in Lib. Machab. Ibi enim videbis, quàm doluerint de altari, à Iudeis edificato. & c. *Horribilis Dominus super eos. ¶ Et attenuabit omnes deos terre. Et adorabunt eum viri de loco suo: omnes insula gentium.* Dixerat vastandos Moabitas, & Ammonitas claudit hanc rem dicens. O quàm terribilis, ô quàm indignabundus est Deus contra illos vt enim clemens est Deus piis, & humilibus: ita est superbis terribilis. Verum enim illud est, Fecit Deus potentiam in brachio suo: dispersitque per eam potentiam, superbos mente cordis eorum. Quod sequitur, credo impletum fuisse: tempore Nabuchodonosotis, qui suadente Daniele, iussit per omne imperium suum, id est, ferè per omnem orbem terræ prædicari signa, & mirabilia Dei: quâ causa attenuati fuerunt ad eâ prædicationem Dij gentium: & Deus verus in omni ferè loco fuit adoratus: etiâ in remotissimis insulis gentium. Idem contigit Dario Medo regnante: vt habetur in Daniele.

IIII. PARS.

Sed & vos Aethiopes interfecisti gladio meo eritis. Aethiopia continuatur Aegypto: & mirum est, quod etiam Aethiopes oderint Iudeos: & quod à tam diffitis regionibus venerint,

nerint, cõtra eos pugnaturi. Neque verò pauci venerunt, sed decies centum mille. His igitur Dominus futuram calamitatem prædicit, quam illis Nabuchodonosor intulit Deo illum ad has calamitates armante. Vastauit enim hic terram vniuersam ferè, ac proinde etiam Aethiopiæ intulit arma. Quod autem vniuersam terram vastarit habetur Ieremiæ. c. 9. & 25. 27. & à cap. 46. ad 50.

V. PARS.

Et extendet manum suam super Aquilonem, & perdet Assur, & ponet speciosam in solitudinem, & in inuium, & quasi desertum. Speciosa hoc loco Niniue est, vt in Hebræo habetur, & ab omnibus interpretibus transferunt. Imò & 70. interpretes prædicant Sophonias. Erat porò Niniue ad Aquilonem Iudææ: & erat sita in campis Atur, siue Assur, vt dicit Strabo. de qua multa dixi apud Ionam, & Nahum. Nunc audi Herodoti de ea historiam. Fuit Medis vir bonus Deioces. hic vt iustus existimatus, primus Medorum legitimus rex efficitur: regnatque 53. annis. Succedit ei Phraortes filius, hic nõ contentus regno Medorũ, Assyriis bellũ mouet, Niniueq; Assirij regni caput impugnat. sed in ea impugnatione perit ipse, & exercitus eius. Succedit ei Ciaxares filius, hic castra contra Niniuem mouet, sed à Scytharum gente in Asiam irrupente distractus, expugnationem minimè absoluit. sed Scythis ocio marcentibus (post 28. annos quibus imperauerant) extinctis Ciaxares Niniuem expugnat, & vastat. Contigit hæc vastatio, ad finem imperij Ciaxaris, vt existimo, ad finem imperij Iosæ: & de hac vastatione sermo est nostro Propheta, tunc enim Deus opera Ciaxaris posuit Niniue, quæ speciosam sonat, in solitudinẽ, inuiũ, & desertum. Cũ enim esset 20. leucarum amplitudinis, eiectis habitatorib; eius, quid esset nisi desertũ, inuiũ & solitudo?

Et accubabunt in medio eius greges: omnes bestie gentium: & onocrotalus & ericius in liminibus eius morabuntur. Vox cantantis in fenestra. Coruus in superliminari. Quoniam detenuabo robur eius.

In tanta inquit vastitate. iam non habitantibus hominibus, pascetur greges pecorum: quin & feræ vicinarum sylvarum ad hanc solitudinem venient. ¶ Est verò onocrotalus avis cigno similis. Hebræis est קאח qaath. quâ alij pellicanum, alij cuculum vertunt. Ericius notũ animal est, qui alio

alio nomine dicitur erinaceus: & quando setas habet longiores dicitur histrix, Hæc igitur animalia morabuntur in liminibus antiquarum domorū, inclyte olim Niniuis: de liminibus dixi apud Amos. **R**ursum, in fenestris dirutis cantabunt aues, nemine cantum earum intercipiente. In liminibus, super quibus super liminaria imponuntur, his defractis corui consistent, Pro coruius litera Hebræa habet vastatio supple erit. Quia robur magnificentia atque maiestas. Niniuis tenuis & infirma facta est, pro attenuabo robur eius Hebræa litera habet, cedrus eius discoopertus est, id est laquearia cedrina. Niniuis diruta & denudata sunt, scilicet sine recto regularum, sed idem est sensus. Habes pulcherrimè descriptam vastitatem celeberrime urbis. Similem descriptionem Idumææ habes apud Isaiam. Et de onocrotalo, lege Eugubinum.

*Isai. 34.
Eugub.
c. 21. Leui
tici.*

Hæc est ciuitas gloriosa, habitans in confidentia? quæ dicebat in corde suo. Ego sum, & extra me non est alia amplius. Quomodo facta est in desertum cubile bestie? Omnis qui transiit per eam sibilabit: & mouebit manum suam. Sensus est. Omnis qui per dirutam Niniuem transierit, exhibilabit. & dextram manum attollet, ut sollemus, cum rem aliquam vehementer admiramur: & hæc verba effundet. Hæccine est ciuitas illa ad eam gloriabunda: quæ ita confidebat, ut à nemine sibi timeret? Hæccine est quæ dicebat, Ego sum totius Asiæ caput. 20. leucas, id est tres dies itineris habens, cui nulla est similis in orbe? En verba est in desertum, & in antra & spelea fararum.

*Ione. 3. &
Strabo. ac
Diodor.*

CAPVT III.

Protheoria Atetur docti caput hoc esse difficillimum: iudicio meo tamen, priore parte tradit Dominus, se nihil non tentasse, ut Iudæam rempublicam seruariet. sed quia illa semper fuit Deo rebellis: id eodem parte posteriore prænunciat se à die Resurrectionis suæ nouam gerem, nouamq; ecclesiam delecturum, ubi verè, & ex animo ille colatur.

VAE promocat rix, & redempta ciuitas, columba. id est vix tibi Ierosolima quæ turpitudinibus, & feditatibus toties Deum prouocasti: quam Deus toties ab hostibus redemit, & vindicauit: quæ in mœrore & tristitia gemebunda, columbam imitatis. Hebreorum cessatio ita explicati, ut vim verborum Hebræorum ex-

primereim. Nam pro verbo prouocatrix Hebræa habetur turpi, seu scdatæ, aut polluta, & pro verbo columba, Hebræi legunt mæretu, videlicet, ut columba. Iuxta verbū Ezechie. Meditabor ut columba. Et equidem tam frequenter Ierosolyma hostes patiebatur, ut ferè semper esse velut columba gemens.

Non audiuit vocem, & non suscepit disciplinam. In Domino non est confisa. Ad Deū suū nō appropriauit. Reddit causas cur Ierosolymæ inronauerit vè, scilicet quia voces Domini per prophetas loquentis, & ad sanam mentem prouocantis non audiuit: nec castigata ad meliorem frugem reuerfa est. Et cum Dominus velle, ut tota ab eius auxilio, & præsidio pederet, illa nunquam ferè in eo confidi: sed Ægypti, & aliorum Regum præsidia quaesiuit: demum, cum Dominus velle eam ad se accedentem videre: illa à tergo Domini semper recepsit, ad idola accedebat. Audis lector. Domini flagitia, voces Dei ferè semper contempnissè. Castigatos & flagellatos, vitam non in melius commutasse. In Domino non cōfidere. Ab eo recedere. Non liber cartas in horum amplificatione consumere. Sed vtinam hæc nobis minimè quadrent. Principes eius in medio eius, quasi leones rugientes. Iudices eius lupi vesperè: non relinquebant usque mane. Prophetæ eius vesani: viri infideles. Sacerdotes eius polluerunt sanctum: iniuste egerunt contra legem. Dixerat 4. scelera plebis. nūc adducit peccata maiorū. Principes, inquit, erāt vt leones, iracūdi, crudelis, sanguinarij, Iudices erāt, vt lupi, inexplēbiles auaritiæ, Vt enim lupi qui totum diem abstinerunt, prædam, in quam vesperi incurrunt, totam absumunt, nihil eius in crastinum reseruantes: ita iudices illi propter diuitum munera, causam pauperis, in quam incurrunt, totam inuertunt, nihil misero relinquentes. Prophetæ, qui spiritu Domini affari debuerant, spiritu diaboli vesani redduntur. Infideles. id est, mendaces, & fallentes populum, qui ab eorum ore dependet. Sacerdotes tandem, qui sanctè sancta debuerant ministrare sua iniquissima vita sancta quæ tractant, pollunt. Iuxta illud. Magnum est nomē meū in gentibus, dicit Dominus & vos polluistis illud. Non quod sacra ex se pollui possint, sed quod nos despiciamus, quæ ab huiusmodi pollutis tractari videmus. Domum cum sacerdotum vita sit nobis exemplo, illis violentibus legem, nos item armamus, vt eam violemus. Ideo dicit Dominus ad Sacerdotes, Vos recessistis de via

*נִבְנָה נִגְלָה.
nigalah.
4. Re. 20.
Isai. 38.
vide super
Abdiam.*

2. Par. 36.

*Isai. 70. 20.
20.*

Osee. 4.

Exec. 22.

*Leui. 19.
20.*

Mal. 1.

de via: & scandalizastis plurimos in lege. Habes lector tum plebis, tum maiorum peccata. Inde subdit Dominus.

Dominus iustus, non faciet iniquitatem. Mane, mane, iudicium suum dabit in lucem & non abscondetur. Nesciunt iniquus confusionem. Id est cum tam immania sint celera Iudaismi, Dominus qui est iustus & ipsa iustitia, non faciet iniquitatem, quia punit ista flagitia. Citissime è, citissime proferet in lucem sententiã contra illa, & coram omnibus publicabitur. Cito, & iam venit Nabuchodonosor, per quem Dominus Iudaismum castigabit. Ut enim per eum corripere, fundauit eum. Proh dolor hæcenus ille nesciuit de suis sceleribus confundi & erubescere.

Abac. 1.

Disperidi gentes: & dissipati sunt anguli earum desertas feci vias eorum, dum non est qui transiat, desolatae sunt ciuitates eorum, non remanente viro, neque villo habitatore. Dixi, Attamen timebis me, suscipies disciplinam. Et non peribit tabernaculum eius, propter omnia, in quibus visitauit eam. Veruntamen diluculo surgentes corruerunt omnes cogitationes suas. Antequam hunc textum explicem, annotare necessarium est. Tempore Sophoniæ, ac Iosifæ Regis Iudæ, & paulò ante horum tempora, orbem arsisse bellis, Nam vt Herodorus dicit, vt supra dicere cœpi, paulò, ante Iosifam fuit Phraortes rex medorum, qui persas vicit & magnæ Asiæ parti, infesta intulit arma. Sequutus Cyaxares filius tempore Iosifæ longè plures expugnauit, & eius tempore venerunt Scythæ, qui totam sibi Asiam subdiderunt: vt etiam Iustinus habet, quibus extinctis, Ninive est à Cyaxare subuersa, & Assyrii deuicti. ait igitur nunc Dominus. Ego disperidi persas Assyrios, Syros, Asiamque penè vniuersam, & ciuitates eorum ita desolauit, vt tuis carerent habitatoribus. Licet enim Medi, aut Scythæ hæc facerent, Ego tamen id præcipuè, faciebam, eorum ministerio vtens, & dicebam, nunc Iudæ regnum timebit me: nunc videns tantam vicinarum gentium stragem ad meliorem vitam redibit, ac ita Ierololima, & regio eorum non peribit, propter scelera, quorum causa hæcenus eam castigauit. Ego quidem hæc cogitabam & dicebam. At vero illi nec vicinis cladibus admoniti, ad me redierunt: imò vero primum, quod diluculo surgentes, faciebant, erat corrumpere cogitationes suas, nihil non mali cogitando, & cogitata exequendo. Illud verbum dissipati sunt anguli earum, pro quo Hebræus habet פירי פינוח, id est turres eorum, vnde prospectus in remotissima patet, explicatum mihi est supra.

Herodot.
in clio.
Sopho.Iustinus.
lib. 1.

Amos. 3.

Esa. 34.

Zere. 3.

II. PARS

II. PARS.

QUAPROPTER expecta me dicit Dominus, (2.) in die resurrectionis meæ, (3.) in futurum. (4.) Quia iudicium meum, vt congregem gentes, & colligam regna: & effundam super eos indignationem meam, omnem iram furoris mei. In igne enim xeli mei deuorabitur. (5.) omnis terra. Quia tunc reddam populo, (6.) labium electum, vt innocens omnes nomen Domini: & seruiant ei. (7.) humero vno. Scio me non sufficere mysteriis in hac parte, & sequentibus comprehensis vt cunq̄ tamen audebit, & aggrediar ea. Ergo, O Regnum Iudæ, Respublica Iudæorum, sic tota peccatis commaculatis, tota à me beneficiis aucta, expecta diem, quo ex mortuis resurgam. Tunc omnem gentilitatem damnabo: & iam meam contra eam effundam. Tunc nouam mihi rempublicam, nouumque regnum instituiam, cui linguam nouam dabo: vt nouè omnes nomen Domini inuocent, nouumque spiritum ei dabo, vt vnanimis humerum supponant ad ferendam legem meam. Habes lector texturam huius literæ, cūc sensum singula discutiunt. ¶ 1. Quapropter, causalis est & collectoria, hoc sensu. Si tantopere peccas: si ego iustus sum: si calamitatibus vicinis non admoneris, re reuicio: nouamque gentem mihi accipio. Si quaris quando id faciam? Expecta ad diem Resurrectionis meæ. ¶ 2. In die Resurrectionis dicit, quia in eo die noua Ecclesia cœpit. Nam licet in die mortis Christi, mortuū sit peccatū, mortua pena peccati, mortuus infernus, quantum fuit ex Christi passione: at verò in die Resurrectionis, Christo, secundum humanitatem nouam vitam incipiente, cœpit noua vita, noua Ecclesia, nouus mundus, noua iustitia. Nam Christus mortuus est propter peccata nostra, at surrexit propter iustificationem nostram, & sicut ipso moriente, omnes mortui sumus: ita surgente, surrexerimus, vt in nouitate vitæ ambulemus. Habes lector vt cunq̄ causam, cur dixit, Expecta diem Resurrectionis meæ. ¶ 3. In futurum, pro futurum est dictio Hebræa, וְאֵינִי אֲנִי, quæ si legatur cum o. had, significat testimonium & ita legerunt 70. interpretes, si legatur cum a. magno, had, significat spolia. & ita vertunt noui interpretes, in die resurrectionis meæ ad spolia, demum si legatur cum a. paruo, significat longum tempus. Ita legit Dom. Hieronym. cuius tempore Biblia sacra vocalibus carebant, versionem D. Hieronymi credo verissimam, quia licet hoc had habeat vocalem magnam: habet quidem, quia vocalis parua in fine clausulæ solet non raro, in magnam verti. Ne igitur I. dæi

Act. 2.

Rom. 8.

Rom. 4.
Eph. 2.70. inter-
pretes.

Sanctes.

Vatablus.

Munster.

D. Hierf

y

puia

putarent suum Iudaismum statim per Nabuchodonosorem delendum, ideo Dominus aperte dicit, expecta ad longum tempus, diem resurrectionis meae. Si enim fingamus hanc prophetiam dictam, anno Iosæ decem inde ad transmigracionem sunt anni 33, inde ad redditum à Babylonia sunt anni 70, inde ad Christi resurrectionem sunt anni 543, plus minus, vt p̄bani aperte in Historia mea. En causa cur dixit, expecta in longū tempus. ¶ 4. Quia iudicium id est quia decreta sunt, sententia, & lex mea est, vt colligam in vnum totum paganismum, id est omnes infideles gentes (qui scilicet Christum non susceperint) & in illos indignationem effundam meam. Nam vsque ad Christi resurrectionē, poterant quodammodo seruari gentes, in sua lege naturæ. At verbō post Christi resurrectionem, nulla gens seruari poterit, nisi ad Christi legem confugerit. Neque enim est aliud nomen, in quo nos seruari oportet, nisi in nomine Christi; qua ratione Cornelius trahitur, seruandus à Christo. Verè siquidem veniens Paraclerus arguet mundum de peccato. Si ergo omnes pagani sunt in inferno damnandi, num non videtur satis indignatio Diuina in eos effusa? ¶ 5. Deuorabit omnis terra, ad maiorem emphasim, id dictum est. ac si dicat, Nullus omnino paganorum euadet, quin ab igne zeli voretur. Quod quam sit stupendum agnosces, si attentus expendas, quanta sit multitudo eorum, qui Christo non credunt; ac ideo damnantur. ¶ 6. Reddam labium electum, id est, damnabis omnibus paganis, post diem Resurrectionis veniet Spiritus sanctus, qui linguas nouas dabit Christianis nouè delectis. in quibus loquantur magnalia Dei, Num non tibi videntur illi Christiani pulcherrimè seois linguis illis, Dei nomen inuocasse? ¶ 7. Demum ait Seruient humero vno. Si enim erat illis Christianis cor vnum, & anima vna, num non omnes vnanimè supponebant humerum vnum, ad Christi gloriam promouendam: ad ecclesiam amplificandam, ad Deicultum augendum? Apertum verò est, quod cum grande onus ferendum est, multi subdunt humerum vnum, ad id deferendum. Subde verò tu humerum vno: Christus vt te adiuuet subdet humerum alterum, vt ita faciliè iugū eius feras. Christus tulit crucem super humero vno. Tibi mandatur vt eandem crucē feras & illum crucē baiulantē sequaris, subijce ergo & tu humerum vnum, demum vita Christiana humerū dexterum poscit à te, sinistrum necessitati tuæ, tibi relinquit.

Vltra

Vltra flumina Æthiopiæ, inde supplices mei, filij disperforum meorum deferent munus mihi. Hebræi, & noui interpretes volunt hunc locum ita ex Hebræo conuerrere. De vltra flumina Æthiopiæ Atharei mei, filia Pussay, offeret munus mihi. Sed 70. interpretes nomen Atharei vertunt in supplices, vt vertit Hieron vt textus à me interpretandus sit hic. *Vltra flumina Æthiopiæ* inde supplices mei filia Pussay deferent munus mihi. Et ego credo S. sanctum mouisse Hieron. vt pro Pussay, verteret disperforum meorum. ¶ Explicaturus ego locum hunc in memoriam lectoris historiam Eunuchi Regine Candacis reuoco Is enim suscepit fidem aurore Philippo. Eunuchus verò Christi fide susceptus, in patriam rediit Reginā dominam ad eandē fidē conuertit, nec eam solam, sed totū eius, quod in Æthiopia latè patebat imperiū. quod postea D. Euangelista Mathæus in fide instruxit, & confirmauit. Lege tu lector hæc copiosè apud Ioan. Barros. vbi leges, quæ nā sint flumina Æthiopiæ, scilicet Nilus, Actabore, Atlapus, ita nominata à Ptolomæo in 4. tabula Africæ, quæ flumina indigenis vocantur Tacuij, Abaij, Tagazij. Quia igitur fides Christi penetrauit vltra hæc flumina, merito inquit propheta, de vltra flumina Æthiopiæ supplices mei tibi deferent munera. Nam vt Regina Æthiopiæ in epistola ad Emanuelem Lusitanæ Regem dicit, Æthiopes suo imperio seruientes munera deferunt in Ierosolymam, in memoriam passionis Christi. Imò si lector legas in eodem Francisco Aluaro, quomodo in tota Æthiopia sacrificium Misæ celebretur, & quod hostiam sacram vocent Corbon, quod Hebræis est munus, miraberis, & dices, verè vltra flumina Æthiopiæ deferuntur Domino munera. ¶ Reliquum est explicare quid sit Pussay Hebræum? & ego credo idipsum esse, quod Abassinos: seu Bissinos. Quia Arabes molliunt p. in b. & dentant sonum, scilicet, in x. aut ff. Nam pro Petro dicunt Bedro: & pro Sennor, xonior Igitur pro Pussim dicunt Bexim, seu abexim. Igitur filia Pussay est regio Bexinorum, vt filia Babylonis miseria, significat eandem Babylonem, porro certa res est Æthiopes vocari tempore nostro Bexinos, siue abexinos. ¶ Nam audi cur dixerim, Diuine hos abexinos vocatos filios disperforum. Scribit Ioan. Barros loco supra citato, Reginam Saba (quæ ex Æthiopia erat) concepisse ex Salomone filiam, cui nomen Meltech (id est Rex) hunc regina in suo regno peperit, & nuntiauit, iamque adolescentem ad Salomonem patrem remisit.

Re. 7.

Dan. 9. a

Dan. 9. b

Acto. 8.

Acto. 3.

Acto. 10.

Ioan. 16.

Acto. 2.

Acto. 5.

Acto. 17.

70. Inter-

pretes.

D. Hiero.

Acto. 9.

deca. 3.

lib. 4. c. 2.

Ptolom.

ita Fran-

ciscus alu-

princip. li-

rerum A-

basim.

Francis.

Alua.

Psal. 136.

deca. 3.

li. 4. c. 2.

Hæc etiam

Dama.

a Goes in

Chronie.

R. Ema-

nuel.

misit, vt apud eum religionem disceret, & mores. Cum igitur iam instructum Salomon pararet ad matrem reducere, omnes ministros domus dedit ei Iudæos, qui vsque ad hæc tempora per filios sibi succedentes, successoribus regum deseruiunt in iisdem omnino officiis, quæ singulis Salomō designauerat olim. nephas enim habetur in functionem defuncti, alium quàm eius filium subrogari. Hi igitur Iudæi, à Salomone cum Meliech. amandati, vocantur hîc dispersi, vel peregrini, vt eos nominat Strabo. successores vero eorum, qui opeta D. Marthæi olim, & nunc tempore nostro Christianâ religionem profitentur, sunt filij dispersorum, de quibus ait Propheta, quod mun⁹ Deo deserunt. ¶ Habes lector locum difficilem explicatum, ex lectione Aethiopicatum histo.

Syrabe.

Rom. 2.

Rom. 6

Isai. 3

Ioa. 5

Leui. 18

Luc. 14

Luc. 2

Eccel. 32

In die illa non confunderis super cunctis adiuuenti omnibus tuis: qui bus prauaricata es in me. quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbie tue. Et non adicies exaltari amplius in monte sancto meo. Statim in finime occurrit dubitatio, si Iudæismus repulsus, est quomodo prædicetur, quod nō confundetur? Respon- sio est ex Paulo. repellitur Iudæismus in carne: recipitur in spiritu. qui verè Iudæismus est, nec enim quæ in carne, est circumcisio nec qui in manifesto, Iudæus. sed in spiritu illum, vt Iudæum Deus agnoscit. & hic est qui nō erubescit de præuaticationibus suis. Nā licet, Quæ fructū habetis, de quibus nunc erubescitis, sed aliud est erubescere de malo in quo deprehenderis. aliud de malo quod facere desisti. Si in scelere deprehenderis, verè erubescis, si à scelere desisti, & Deus te diuitiis gratiæ repleuit, non tam erubescis scelus antea admissum, quàm gratias agis pro diuitiis acceptis. ¶ Dicis, quid si non erubescam, superbiam ne? Minimè auferam, inquit, magniloquos, olim in vetera lege, laudabant multi plebem, iuxta illud, Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te seducunt. laudabant homines alij alios, nam testimonium ab inuicem accipiebant, laudabant deum seipsos, dicentes, Non sum sicut cæteri hominum. Erant igitur tunc magnifici superbie buccinatorios, At in lege noua, nemo seipsum exaltat. scimus enim, quod qui se exaltat, humiliabitur: dispersit, enim Deus superbos: & exaltauit humiles.

Et derelinquam in medio tui populum pauperem, & egenum, & sperabit in nomine Domini. Illustris portio Christiani gregis sunt religiosi: pauperes illi, & egeni. Ait igitur Dominus, se instituiturum in religione Christiana populum religiosorum, qui non sperent in pecunia, & thesauris: sed in solo nomine Domini. Et si vitam religiosorum expendas intelliges, quā meritò mentionē de ea Dñs fecerit in hoc loco.

institutum in religione Christiana populum religiosorum, qui non sperent in pecunia, & thesauris: sed in solo nomine Domini. Et si vitam religiosorum expendas intelliges, quā meritò mentionē de ea Dñs fecerit in hoc loco.

Reliquia Israel non facient iniquitatem: nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa. Quoniam ipsi pascuntur & accubabunt. Et non erit qui exterreat. Qui attentè legerit Pauli epi. ad Romanos, inueniet eum vocare reliquias Israel, eos primitiuos Christianos, qui ex Israele Christo crederunt. Sic, inquit, in hoc tempore reliquias, secundum electionem gratiæ salutæ factæ sunt. Et item, si fuerit numerus Israel sicut arena maris, reliquias salutæ fient, De his igitur primis Christianis Propheta prænuntiat quod non facient iniquitatem, quod non inuenietur dolus in ore eorum, sicut nec est inuentus in magistris sui ore, & q̄ ipsi accubabunt in Christi confidentia: ita vt nemo eos exterreat. Nolite timere (ait) pusillus grex, quia complacuit Patri, dare vobis regnum: Audi nihil timentem, Certus sum quod neque mors, neque vita, neque alia creatura separabit nos à charitate Dei. Neque verò soli fuere illi primitiuu Christiani, qui iniquitatem non fecerunt, neque dolus inuenus est in ore eorum, sunt etiam nunc, septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. qui ingrediuntur sine macula, qui operantur iustitiam, &c. quæ in Psalmo habentur. Hi non exterrantur à malis quia gaudent, cum in varias tentationes incidunt. Quæ illis fiducia contingit, quoniam ipsi pascuntur in secta Eucharistia: ex qua velut leones flammantes discedunt dæmonibus terribilibus vt D. Chrysof. dixit.

Rom. 11

Rom. 9

Isai. 530

Luc. 12

Rom. 85

3. Reg. 19

Psal. 24

Iacob. 1

Chrysof.

LAUDA filia Sion, Iubila Israel. Letare & exulta in omni corde filia Israelis, Abstulit Dominus iudicium tuum. Avertit inimicos tuos. Rex Israel Dominus in medio tui: Non timebis malis ultra. Iubetur Christianissimus latari. ipse est vera Sion, verus Israel, vera filia Israelis, Ita nos Paulus docuit, cum ait. Nos sumus circumcisio, qui spiritu seruiamus Deo. & item, Circumcisus estis, circumcisio non manu facta, & item, Non omnes, qui sunt ex Israel, sunt Israelitæ. Ergo quia spiritus Israelis reliquit carnales Iudæos, & venit in veros Christianos: idèd hi sunt vera Sion, verus Israel. Igitur Christianitas gaudere iubetur, causas interrogas? Prima est, quia, ablatum est iudicium nostrum, id est delerum, disruptum, & affixum est cruci degetetum, ac sententia, qua omnes nos,

Colos. 2

Rom. 9

Colos. 3

qui

qui eramus filij iræ, & Deo inimici, in eternū eramus dan-
 Rom. 5 nati. Nunc autem quia per Christum sumus Deo reconcilia-
 ti sententia siue chirographū damnationis nostrę, Christi
 Ioa. 12 sanguine deletum, & ablatū est, Secūda causa quia auertit
 Dominus inimicos nostros, Princeps enim mundi eiec-
 tus est foras. Fortis armatus à fortiore superueniente victus, ar-
 Luc. 17 mis expoliatus est, inimici nostris, vt Aegyptij olim in mari
 Exp. 14 sanguine Christi rubente, suffocati sunt, vt liberati de ma-
 Luc. 2. liou qui vetus homo noster iam cum Christo crucifixus est,
 Rom. 6 ne peccatum regnet in nostro corpore mortali. Tertia cau-
 I. Re. 8 sa est, quia Rex Israel, Dominus in medio tui, Voluit olim
 Osee 9 deus esse Rex in Israel, at Israelitę deum regem noluerunt;
 Iosf perierunt enim regem à Samuele Quę res deum tēdio affe-
 Zac 9 cit, & eam culpam Iudęis exprobrat apud Oseam. At popu-
 Luc 19 lo Christiano Christus est rex, licet sedens super asinā, & fi-
 Ier. 17 lium sub iugalis, Restituit igitur sibi dominus regnū: Nobis
 Aristoi. acclamantibus, Benedictus qui venit Rex in nomine domi-
 Matt. 10 ni, Quarta causa, quę ex tertia manat, Non timebis malum
 Psal. 115 ultra. Nam quod malum sub tanto Rege timeamus?
 Rom. 8 Ieremias dicebat, Non sum turbatus, te pastorem sequens.
 I. Ioa. 5 Cur enim timeat ouis talis pastoris? at cur etiam timeat sub-
 Luc. 11 ditus talis regis? Certē summum quod timeamus malum,
 I. Pet. 5 est mors. Est enim vltimum & terribilissimū omnium ma-
 Luc. 12 lorum, At Dominus, Nolite timere eos, qui occidunt cor-
 pus: Cur domine, quia pretiosa in cōspectu dñi mors San-
 ctōrū eius: & Mihi viuere Christus: mori lucrū. Multa certē
 sunt in sæculo mala: sed diligentibus deum hæc omnia
 cooperantur in bonum.
 In die illa dicetur Ierusalem: Noli timere Sion, ne dissoluantur
 Rom. 8 manus tuę. Dominus Deus tuus in medio tui foras, ipse saluabit. Gau-
 debit super te in lætitia. Silebit in dilectione tua. & exultabit super
 te in laude. Quia dixerat. Non timebis malum ultra, poterat
 Ierololyma Christiana respondere. Ah Domine, totus mun-
 dus in maligno positus est Immundus, spiritus, qui exiit
 ab homine, en redit cum aliis septem spiritibus se nequio-
 ribus, Aduersarius noster. circuit vt leo rugiens, quærrens
 quem deuoret. Quid igitur non timeat pusillus grex? Res-
 pondet Dñs Ne tibi cor cadat, aut manus Deus tuus fortis
 est & in medio tui est. ipse saluabit. Si infirmus esset, aut à te
 remotus, esset vtique timendum. Sed est fortis: virtus, &
 dextera

dextera Dei. & est in medio tui, ipso teste, Ego vobiscum
 sum, vsque ad consummationem sæculi, Igitur saluabit te.
 Causaberis quod non saluabit, quia licet saluare possit, non
 244. vl. volēt tamen tam enim magnus est, vt nos adeo viles mini-
 mē curet, At verò ille tantopere magnus. gaudet super te.
 Silet in tua delectione, exilit in tuis laudibus. Gaudet super
 Psal. 103 te, quia lætatur in operibus suis: quia dicit, Enge serue bo-
 Luc. 19 ne & fidelis: quia es tu illi in filium, & ille tibi in patrē: quia
 Osee 3 desponsauit te in fide & dilectione: & quia cum sis sui cor-
 Rom. 12 poris membrum, carnem suam diligit & fouet. Illud verbū
 Silebit in dil. i. excedit omne ingenium. videtur dicere, An-
 tequam eum diligamus, quid non facit, quid non tentat, vt
 diligamus. Certē homo factus est, & crucē subiit vt dilige-
 rem, si diligim⁹ in ea dilectione qui scit, vt lapis in centro,
 vt Rex in throno, vt homo in summis deliciis, quā deliciae
 eius, esse cum filiis hominum: ¶ Porro stupendū illud est.
 Exultabit scilicet te in I. Id est exultabit & cantabit sumet
 Prom. 8 canticum: aut certē cantare mādabit, adeo lætatur, gaudiū
 enim est Angelis Dei super vno peccatore penitentiam
 agente, & Simphonia chorūque cantantium audiebatur
 cum filius prodigus rediit ad patrem. Et is recidens super
 collum filij, facillē domonstrat, quām gaudeat super illo,
 quā silet in eius dilectione. Est igitur ille huius loci cēmēt.
 Nugas, qui à lege recesserant congregabo: quia ex te erant vt non
 ultra habeas super eis opprobrium. Ecce ego interficiam omnes qui affi-
 xerunt, te in tempore illo. Habrea lectio bona fide versa, ita
 habet. Afflictos ex antiquo congregabo: ex te erant: onus
 super eam opprobrij, ecce ego facio omnes qui affligerunt
 te in tempore illo. En Hebræa lectio, quæ quā sit difficilis
 nemo non videt, vt est & nostra difficilis, Sed age. Afflictos
 Luc. 9 ex antiquo tempore, nullos alios scio, quam Israelitas,
 4. Re. 12 quos Salmanassar transtulit ex Samaria in Persiam & Me-
 diam, hos vacat propheta afflictos scilicet à sua patria abdu-
 ctos, in aliena captiuos: iam ab annis. 90. aut supra, cum
 hæc Sophonias prophetabat, Dicit nunc Dñs, hos afflictos
 ego cōgregabo. quia erant ex Israel. & id onus tam probro-
 sum auferam, probrum enim erat, quod Israelitæ tempore
 tanto essent à Deo diffiti. At cōgregati sunt ad Christiani-
 tatem quia versa & Media Christi fidem susceperūt. Addit
 verò Dominus quod esset interfectorus versas & Medos
 qui Israelitas affligerunt. Id prestiti Alexander Macedo
 persis & Medis diuictis, & Dario eorum rege subacto.

¶ D. Hierony. pro afflictis nugas posuit. id est vocabulum Hebræum intactum reliquit, aut certe illos afflicto
1. Mac. 1 nugas nominauit, quia nugaces fuere, atque mendaces. Si-
Hieron. quidem antequam captiui abducerentur, Deo relicto, id-
4. Re. 18 ols seruiebant, & captiui à sua lege recedebant: gentiliter
Tob. 1 viuētes, non fideliter, ut in histo. Tob. videmus, ideò Hiero.
 vertit nugas, id est nugaces, qui à lege recesserant, congregabo. id est à sua infidelitate ad fidem conuertam. Porro illud verbum, Ego facio, phrasis est hominibus iratis consueta. id est, ego ultionem sumam ego vindicabo. quod explicauit Hieron. ego interficiam. Habes igitur versionem
Hieron. Hieron. Hebrææ lectioni accommodam.

Et saluabo claudicantem: & eam qua eiecta fuerat congregabo. Et ponam eos in laudem & in nomen in omni terra confusiuus eorum. Diximus apud Michæam Gentilitatē fuisse hanc claudicantem in vtranque partem & fuisse eiectam, ut Israhel ingrederentur. Hanc igitur Gentilitatem Deus prænuñciat seruaturum. Nec id vtrunque, sed essent in laudem & noten in omnibus terris suis ubi olim diis sacrificabant Quis enim non laudet, quis non miretur Gentiles prius idololatrias, postea tot miraculis, tanta vitæ sanctitate illustrissimos imò & tam inclytis martiris. scilicet fulgentissimos?

In tempore illo, quo adducam vos: & in tempore quo congregabo vos: dabo enim vos in nomen & laudem omnibus populis terre: cum conuerterero captiuitatem vestram coram oculis vestris dicit Dominus. Iudicio meo, quia dixerat de cōuersione Israhelitarū, in Persia & Media captiuorum, & dixerat de cōuersione paganorum nunc prophetat de conuersione Iudæorum, quam D. Paulus prænuñciat futurum in fine sæculi, ut enim Gentes fuerāt eiectæ in gratiam Iudæorum: ita postea Iudæi sunt eiecti nunc in gratiam Gentilium sed in fine, Iudæi adducentur & congregabuntur, ut fiat vnum ouile, sub vno pastore. Et tanta prædicitur horum conuersorum sanctitas, ut omnes populi illam laudent ac celebrent. Id fiet cum conuerterit Dominus captiuitatem eorum (quā nunc & corporaliter & spiritaliter captiui tenentur) ad fidem Christi Domini nostri. Igitur verbum in tempore illo finem sæculi significat. ut Paulus nos docuit.

IN HA

IN HAGGAEAM.

VIA in huius Prophete explicatione nimis ad modum variant eius enarratores liceat mihi veritatem, quam probabo, à suo principio deducere. ¶ Magnus Nabuchodonosor anno primo sui imperij venit in Iudæam & Ioacimum eius regem sibi subiecit. Incipiebat tunc annus quartus regni Ioacim qui fuit annus primus imperij Nabuchodonosoris. Ita verbis disertis habet Ieremi. ca. 25. a.

¶ Anno 8. imperij sui rediit Nabuchod. contra rebellem Ioacimum: quem vicit: & catenis vinctum duxit in Babylonē. Ita expressè in 2. lib. Paralip. Erat is annus 11. Ioacimi. ut ibidem habetur. ¶ Eodem anno intra 3. menses. & 10. dies rediit Nabuchodonosor contra Ioachinum filium Ioacimi: quem vicit, & transfudit in Babylonem cum regina, sacerdotibus, principibus, & bellatoribus. Erat is annus octauus regni Nabuchodonosoris. Ita expressè 4. lib. reg.

¶ Colligimus inde, Primum annum transmigrationis Iudæorum in Babylonem, fuisse octauum regni Nabuc.

¶ Anno 37. transmigrationis moritur Nabuchodonosor & succedit Euil merodac. Ita expressè Ieremi. vlt. & 4. Reg. vlt. ¶ Vnde colligimus regnasse Nabuchodonosorem. 45. annis. scilicet 8. annis ante migrationem, & 37. migrationis. ¶ Anno 70. à migratione regnat Cyrus, ut Esdr. 1. habetur. regnat simul Darius, ut expressè Daniel dicit. Causa fuit, quia Cyrus proficiscebatur ad orbem expugnandum ideò Dariū Babyloniæ regem præfecit. ¶ Eodem anno, monarchiæ primò Cyri, & regni primò Darij datur Iudæis ab vtroq; facultas remigrandi in Iudæam. & redeunt illi. Facultas Cyri aperte habetur Esdr. 1. Facultas Darij occultius habetur ab eodem Esdra dicente, Aedificauerunt templum iubente Deo Israhel & iubente Cyreo, Darij & Artaxerxe. Id est, Cyro & Darij simul regnantibus, & demum Artaxerxe Longimano, Hi enim & non alij, facultatem Iudæis dederunt templi ædificandi. ¶ Eodem anno mense 7. erigitur altare, & offeruntur holocausta in Ierolyma, & dantur pecuniæ ad templi ædificationem, ita Esdras. ¶ Anno sequenti, qui erat secundus à reditu à Babylonia, constituitur Leuitæ, ut vrgeant opus templi cuius fundamenta iaciuntur. Hic secundus annus, fuit etiam secundus monarchiæ Cyri, quo in Babylone regnabat. nam aliis multis annis an-

y 5 tea in

Eodem. d.

tea in Persia regnauerat. Quia ratione Græci & Hebræi chronici conciliabuntur. ¶ Iam licet Cyrus facultatem Iudæis fecisset templi ædificandi: argentes vicina Iudæis, Cyri consiliarios corruperunt, vt toto Cyri tempore opus templi intermitteretur. Ita apud Efdram. ¶ Cyro à Tamyri occiso, *1. Efd. 4. a* succedit Cambyfes de quo nulla est in Sacris literis mentio. Quia præfectus contra Ægyptios, & Æthiophes, nihil habuit cum Iudæis. ¶ Cambyli, Magi furtim succedunt septem mensibus solum. Neque de eis vlla mentio. ¶ His succedit propter hinnitum equi, Darius Histaspis filius, qui initio regni suscepit accusationem contra Iudæos. *1. Efd. 4* Hunc credo vocari Assuerum ac Efdra. ¶ Huic succedit Xerxes eius filius, vt eum nominat Herodorus, & Plutarchus *Eodem.* sed Artaxerxes vocatur ab Efdra. Hic per epistolam veruit templum ædificari. ¶ Cessat igitur ædificatio templi à secundo anno, monarchiæ Cyri per omnes annos Cambyfis Darij Histaspis, & Xerxis. Id est cessat per quadraginta annos quibus hi regnauerunt, vsque ad secundum annum Darij Longimani, Regis Persarum. ¶ Succedit igitur Xerxi eius filius Darius Longimanus Artaxerxes. Quæ vox (vt tradit Herodotus) significat magnum bellatorem: vt vox Xerxes bellatorem significat Huius Longimani secundo anno cõceditur Iudæis latissima facultas, ab eodem Dario, vt suum templum ædificent ea facultas ad longum haberetur ab Efdra. ¶ Huius anni mense sexto id est Augusto, cum Iudæi ex multo semine steriles nimis messe percepissent, spiritus Domini afflauit Haggaum, afflauit & Zachariam, vt acerrimè instigaret principes Iudæorum, ipsosque Iudæos, ad templum ædificandum. Illi statim operi manus admouent, ædificatque diligentissimè, & intra annos. 6. Id est, anno sexto Darij Longimani templum absoluunt. ¶ Vnde habes intellectum verbi illius. Quadraginta sex annis templum ædificatum est, & tu tribus diebus excitas illud. scilicet quadraginta annis à Cyro, ad Darium Longimanum, & sex annis huius Longimani. ¶ Vnde etiam colliget eruditus lector, à secundo monarchiæ Cyri anno, ad primum annum Longimani sollos, 40. annos intercessisse. Iam ad Haggæum.

CAPVT I.

IN Anno secundo Darij regis, in mense sexto, in die vna mensis, factum est verbum Domini in manu Haggæi prophetæ ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iudæ. & ad Iesum filium Iosedec, sacerdotem

sacerdotem magnum dicens. Id est, Hæc Haggæi propheta contigit, secundo anno imperij Darij regis. Hic Darius vouatur Artaxerxes Longimanus, filius Xerxis. seu etiam Artaxerxis (vt Efdra vocatur.) Qui Longimanus fuit nepos Darij Histaspis, qui Magis oculis Cambyfi succcessit.

¶ Multa dixi, quæ quam sint certa, libet ostendere. Primum *1. Efd. 4* aperte Herodorus dixit scilicet, Artaxerxem, quem Longimanum dicimus, filium fuisse Xerxis, & hunc Darij, & hunc Histaspis: ita cuncti idonei tradunt Autores, Herodotus, *Herod. li. 6* Plutarchus, Iustinus, Eusebius, Hierony. Volaterranus, Antoninus. & reliqui. ¶ Cum igitur Efdra ante hunc Longimanum statuat Artaxerxem, & ante eum, Assuerum, cogimur vt credamus, Efdram nominasse Xerxem, Artaxerxem *Plut. vita Artax. Inst. lib. 1* & Darium Histaspis, Assuerum: vt conueniat Efdra cum aliis historicis omnibus. Ac ita, Darius Histaspis Assuerus si pater Xerxes Artaxerxes, sit eius filius, Darius Artaxerxes si Longimanus sit nepos. Hæc tautopere pressi, quia in eis multos lapsos video. ¶ Igitur hæc Haggæi propheta contigit anno. 2. Longimani, qui erat quadragesimus à reditu Iudæorum è Babylonia in Iudæam, & erat centesimus decimus ab eorum transfmigratione: & erat nonagesimus à templi desolutione. sub Nabuchodonosore. Si quidem à Iudæorum, migratione ad migrationem sunt 70. anni vt habet Ieremias. Porro ab anno. 2. remigrationis: ad templi absolutionem sunt. 46. anni. vt Iudæi, qui id bene nouerant asseruerunt. Quæ dixi, quia in his Rabini magnopere errant, & Latinos eorum sequaces errare faciunt.

Igitur anno secundo Longimani mense sexto, id est Augusto (incipitur enim Iudæis annus à Martio) die vna. id est prima. Nam Iudæi vnam diem dicunt, pro prima die, vt illud. Factum est vespere & mane dies vnus, id est primus. & vna sabbatorum, prima sabbatorum. ¶ Dices, quorsum meminit & mensis, & diei. quo sua propheta facta est? Certè mensis. quia accommodatissimus habendæ concioni, seminauerant enim & non collegerant: & erat is mensis, quo spe colligendi frustrabantur. Diei verò meminit, quia anima suscipiens lumen supernaturale prophetiæ, non sinit tantum beneficium in silentio sepeliri, diem ergo, mensem, & annum numerat, idque meliorem lapillo: iuxta illud, Confitemini memoriæ sanctificationis eius. ¶ Porro quis fuerit Haggæus ignoratur. scitur tamen. quod hanc prophetiam prophetaque concionem habuerit Ierosolymis in templo fundato

Psal. 19

fundato, non abfoluto. Nam infra dicit, Tēpus vobis est, vt habitetis in domibus laquæatis, & domus ista deferta. Designabat igitur digito domū, in qua cōcionabatur. ¶ Ad Zorobabel. Teste D. Hiero. Zorobabel significat, Hic Dominus Babylonis, seu, hic princeps in Babylonia. Ratio nominis est, quia defuncto Nabuchodonosore, Euilmerodac honorem regium dedit Ioachino: quia Rex fuerat Iudæ, quā causa Iudæi in Babylone captiui Ioachinum, vt Iudæ Regē runc salutarunt, & venerati sunt. nec eum solum: sed etiam Salathielem filium eius: ac etiam Zorobabelē qui Salathiel successit in principatu. Ideo vocatus est princeps Babylonis. scilicet princeps ē Babylonia in Iudæam veniens. ¶ Hic vocatur filius Salathiel. obitibus tu, mēdaciū esse in nostro Propheta. Nam Zorobabel est filius Phadaie non Salathielis. est igitur nepos, non filius, vt in 1. Paralyp. dicitur. Nōdum hunc variē conatur soluere magnus Abulem. loco dicto. Ego verò sine dubio credo, Pharadiā, defunctum, antequam Salathiel moreretur: ac ita principatu caruisse: successit igitur Salathiel in principatu Zorobabel, idē de Phadaia nulla mētio. Principum enim memoria fit. non adeo generationum. Quæ causa mouit nunc Haggæum, postea Zachariā, demum Mattheum, vt de Phadaia nihil dicerēt. ¶ Porro vocatur Zorobabel dux Iudæ: non rex quia Ieremias prophetauerat de semine Iechonie, nullū futurum postea Regē nec futurum q̄ potestatis regiā haberet. Porro si nō Rex fuit Zorobabel, fuit dux. vt non auferretur sceptrū de Iuda nec dux de fœmore ei⁹, donec vēerit Christ⁹. Igit̄ ad Zerobabelē, vt principē, fit sermo Dñi per nostrum prophetā. ¶ Fit etiam ad Iesum sacerdotē magnum, id est, cui ex genealogia conueniebat Pontificatus summus inter Iudæos, vt quia erat ex semine Aaton, & ex familia precipua, vnde necessario erant magni sacerdotes. Licet enim essent 24. sortes & vices Leuitarum: fors tamen prima erat Elazar: vnde erāt Pōtiffices sūmi. Inde hic Iesus siue Iohosua herat. ¶ Apertum verò est tam Zorobabelem, quā hunc magnum Pontificem Christi gessisse figuram.

Hæc aut Dominus exercituum, dicens, Populus iste dicit, Nondum vēit tempus domus Domini edificāda. ¶ Et factum est verbum Domini in manu Aggæi prophete, dicens, Nunquid tempus vobis est, vt habitetis in domibus vestris laqueatis: & domus ista deferta? Facile hinc poterāmus dicere populum mentitum, cum dicebat, Nondum venit tempus domus Domini edificāda. Sed suspicor errandi

errandi occasionem Iudæos accepisse ex verbis Ieremiæ: qui loquens de reditu Iudæorum in auitos fines, dicit. Et edificabitur ciuitas in exilio suo: & templum iuxta ordinem suum fundabitur. Quia igitur non videbant ciuitatem Sionis in arce edificatam, munitaque vallatam; nā muros postea Nehemias adiecit. idē dicebant, tempus nondum est edificandi. Errabant tamen, quia ciuitas dicitur, non solum quæ cincta muro est: sed etiam quæ plena domibus est licet muro sit orba. At Ierosolyma, & arx iam plena domibus erat. Nā filii Israel habitabāt in ciuitatibus suis vt Esdras dicit. Ac proinde etiam in arce Sion habitabant. Aliam rationem poterant Iudæi comminisci, ad differendam templi ædificationem, scilicet quia is annus erat septuagesimus. Sed hæc ratio Zachariæ prophetæ, expectabit nos donec eum loquum exponamus. ¶ Vt verò declaremus verbum illud, Factū est verbū Domini in manu Haggæi, libet annotare. dupliciter alicui sit verbum, & reuelatio Diuina, priore modo: si fiat illi soli. vt fit Paulo qui audiuit arcana verba, quæ non licebat aliis reuelare, quia Sacramentum Regis abscondere bonum est, posteriore, quando Deus reuelat alicui, vt ipse in publicum profert: & velut in manibus populis ostendat. Tunc dicitur verbum fieri in manu: id est velut in manibus ferri, vt conspicatur. Nouabis lector argumentum Dei. Si habitatis vos in domibus, quarum tecta sunt mille laqueis exornata, quomodo patimini me esse sine domo? Quam igitur effusi sumus in delicias, & honores nostros quam negligentes in cultu & veratione Dei! At Christus vult, vt in caput & pedes suos unguentum etiam pretiosum, effundatur.

Et nunc hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda vestra super vias vestras. Seminastis multiuum: & intulistis parum. Comedistis, & nō estis satiati. Bibistis & non estis inebriati. Operulistis vos & nō estis calesfacti. Et qui mercedes congregauit, misit eas in sacculum perisum.

Id est. Res vestras attentius considerate. Seminastis multū, & non fuit parum in arca: at intulistis parum in horrea. frumēto velut elabēte per manus vestras. Comedistis multum: nec tam multo cibo satiati estis. Bibistis, & vinum nō effecit in vobis optatā iocunditatem. Quin nec vestes dant vobis calorem, quem dare solebant: & qui operas vestra locant, inde multos nūmos percipientes. videntur eos perdidisse, ac si eos in saccum perforatum coniecissent. ¶ O vtiā Christiani ponerent corda sua super vias suas: & intellige-

intelligerent. an via qua ambulant ad infernū vergat, an verò in cœlum? ò si cogitarem vias meas, vt conuerterem pedes meos in testimonia tua? Posuisti in nobis De^o oculos, vt ambulatemus in viis Domini: at nos cœci esse volumus: & duces cœcorum. ¶ Notandum, quàm verè proclus dixit. Causa prima prius, & magis operatur, quàm secunda. Nam causa prima suam actionem subtrahente, qui multum seminat, etiam si multum inde nascatur, parum in horrea congerit: qui multum bibit, non capit incunditatem ex vino. Imò

retrahitur Solis lumen, in Christi passione. Cærus non coquit Ionam. Ignis non adurit iuuenes in fornace. ¶ Nota item, olim in cœuiuis fuisse vsu lautius bibendi: ac ferè se inebriandi: vt Nabal Carmeli & fratres Iosephi fecerunt.

Gen. 23. g. Hæc dicit Dominus exercituum, Ponite corda vestra super vias vestras. Ascendite in montem: portate lignas, & edificate domum: & acceptabilis mihi erit: & glorificabor, dicit Dominus. Id est, res vestras, & commoda vestra considerate: vobis ipsis consulite, vt que omnia vobis fœliciter cedant, res Dei diligentius procurate. Ite igitur in montem Libanum: inde portate ligna cedrina. Sicut Salomon olim adduxit edificate mihi tēplū, sicut ille olim edificauit. Erit mihi domus illa accepta. In ea vtique responsa dabo: in ea preces vestras exaudiam, ex ea fauorem meū vobis impendam: ac ita vobis fauens: à vobis & ab aliis glorificabor. ¶ Habes lector, quā ratione velit Deus sua templa à nobis ædificari, scilicet in commodum nostrum: & gloriam suā, vt scilicet nobis ille sua beneficia conferat: & nos illi laudem & gloriam decantemus.

3. Reg. 5. Respexisti ad amplius. & ecce factum est minus, & intulisti in domum: & exufflaui illud. Quam ob causam, dicit Dominus exercituum. Quia domus mea deserta est: & vos festinatis, vnusquisque in domum suam. Id est, Sperabaris ex semine vestro multo, fructuum etiam multum, at ecce ex area ad horreum, factum est minus. Inferebatis enim ex area in domos vestras & in ipsa via, frumentum vobis euanescebat, perinde ac si ego exufflarem illud, & id vobis eriperent venti. Cur ita? quia domus mea deserta est: & vestræ magna diligentia à vobis ædificantur.

Vide 3. Reg. 8. Propter hos super vos prohibiti sunt cœli ne darent rorem: & terra prohibita est, ne daret germen suū. Et vocaui siccitatem super terram, & super montes: & super triticum, & super vinum, & super oleum: & quæcumque profert hinc & super homines, & super iumenta: & super omnem laborem manuum. Id est, vos semina vestra multum: ego tamen

Vide 3. Reg. 8. Propter hos super vos prohibiti sunt cœli ne darent rorem: & terra prohibita est, ne daret germen suū. Et vocaui siccitatem super terram, & super montes: & super triticum, & super vinum, & super oleum: & quæcumque profert hinc & super homines, & super iumenta: & super omnem laborem manuum. Id est, vos semina vestra multum: ego tamen

tamen prohibui cœlos, ne imbrem serotinum darent, quo deficiente terra non protulit herbam, eadem caruit humore. Leui. 29. re, montes siccati sunt: ne per medium eorum transirent aquæ: & manarent fontes, perierunt igitur omnes fructus terræ: imò & ipsi homines & iumenta lassitudinem, & discrasiam sentiebant: & mechanicis suis labor, quantumlibet magnus non commodabat. ¶ Nota precor, vnde salus hominum, & iumentorum pendeat. vnde etiam pendeat laborum mechanicorum. scilicet ex voluntate Dei. Hæc facit sana & robusta corpora nostra. Hæc facit, vt parum laboris multum afferat commodi, & contra, vt multus labor, velut in nihilum exuffletur. Iuxta illud. Non enim in arcu meo sperabo. &c.

Psal. 103. Et audivit Zorobabel, filius Salathiel: & Iesus filius Iosedec, sacerdos magnus & omnes reliquæ populi vocem Dei sui, & verba Haggæi prophetæ, sicut misit eum Dominus, Deus eorum ad eos. Et timuit populus à facie Domini. Intellego ego hæc verba, huiusmodi. Reuelauit se Deus huic prophetæ: cui mandauit, vt verba prædicta populo proponeret. Tunc propheta conuocauit Zorobabelem, & Iesum pontificem, & vniuersum populum: & coram frequentissima, concione dixit, se esse prophetam Dei, ab eo missum, vt eis verba sequentia diceret. proposuitque prædicta verba Diuina: quæ credit populus: & credidit etiam verba Haggæi, dicentis se esse prophetam missum ad eos à Domino deo. Timuit igitur populus à facie Domini in propheta loquentis. Et equidem ideo populus timuit, quia voluit Deus vt timeret. iuuit enim eum Deus ad timendum.

2. Pet. 1. Et dixit Haggæus nuntius Domini, de nuntio Domini populo, dicens, Ego vobiscum sum dicit Dominus. Et suscitauit Deus spiritum Zorobabel, filij Salathiel, ducis Iuda, & spiritum Iesu filij Iosedec sacerdotis magni: & spiritum reliquorum de omni populo: & ingressi sunt, & faciebant opus in domo Domini exercituum Dei sui. Fieri potest, vt propheta aliquando destituatur lumine Dei: quod si tunc aliquid nuntiet, nuntium erit suum, non Dei, at propheta illustratus lumine Dei, & iussus aliquid nuntiare, confidenter dicit. Ego nuntius Dei legationem, & nuntium Dei vobis expono: & hoc nuntio vobis promitto fore, vt Deus vobiscum sit, adiuuans templi ædificationem: & faciens ne ab aliquo impediāmini. Id est, quod Haggæus dicit. Ego nuntius Domini, ex nuntio & legatione Dei vobis affirmo fore, vt ego ædificationem templi promoueam, dicit

dicit Dominus in me. Quo verbo audito tum principes, tum populus accensu se auabant in opere templi. ¶ Mirum verò est, quam paucis verbis, quam magnas faces Deus accendebant, quibus populus seruens ædificaret, faciebant, inquit, opus in domo domini exercituum omnium scilicet Angelorum: & Stellarum, qui, vt habet cælum suum templum in excelsis, ita habere vult domum in nobis. faciebant opus in domo eius quem meritissimè, illi vt Deum suum acceptauerant.

Isai. 6.
Psal. 102.
¶ 9,
3. Reg.

CAPVT. II.

II. PROPHEȒIA.

Hieronymus.
Lyranus.
Vatablus.
Pagninus.

Remigius.
Clarius.

N die vicesima & quarta mensis, in sexto mense: in anno secundo Darij regis. Hæc verba assumunt magni auctores præcedenti capitulo. Ita habet textus D. Hieronymi, & textus glossæ ordinariæ: & Vatabli, & Tygurini: & alij. At quia textus Hebræus, Sanctes, & Munsterus minimè à nostro textu diuertant, neque mihi fas putauit, ab eo discedere. Itaque sequentibus, non verò præcedentibus sunt hæc verba iungenda. Licet Remigius, & Clarius iungant præcedentibus. Sensus igitur ex sequentibus pendet. *In septimo mense, vicesima & prima mensis factum est verbum Domini in manu Haggæi propheta dicens. Sensus est. bis est facta reuelatio nostro Prophetæ, prius quidem die vicesima quarta mensis augusti. posterius verò in mense Octobri, vicesima prima die eius, & vtraque vice prodijt Propheta, & in publica concione hæc dixit, quæ sequuntur, quæ quia sunt celsissima, necesse fuit bis reuelari, vt firmissima esse credantur, sicut & Pharaos idem somnium, videt, in signum firmitatis.*

Gen. 41. *Loquere ad Zorobabel filium salathiel ducem Iuda: & ad Iesum filium Iosedec sacerdotum magnum, & ad reliquos populi dicens. ¶ VI S in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? Et quid vos videtis hanc nunc? Numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris? ¶ E T N V N C confortare Zorobabel, dicit Dominus: Et confortare Iesum filium Iosedec, sacerdos magne: & confortare omnis populus terra, dicit Dominus exercituum: & facite. Quoniam ego vobiscum sum dicit Dominus exercituum: Verbum, quod pepigi vobiscum, cui egredierimini de terra Ægypti, & Spiritus meus erit in medio vestri. Nolite timere. Sensus apertus est. Loquere*

propheta ad principem sæcularem, & Ecclesiasticum, & ad totam plebem. Quisnam hic est, adhuc viuus, qui vidit templum Salomonis, antequam à Nabuchodonosore vastaretur, & vidit illius gloriam, scilicet marmoreas columnas, iaspidis & porphyritis lapides, parietesque totos auro vestitos. Nunc verò videt templum hoc ex impolito lapide ruditer constructum? Nam non videbitur hæc domus, comparatione illius nihil esse? At nunc nemo vestrum respondeat animo. Ego enim & Verbum, (scilicet filius meus) & Spiritus sanctus sumus in medio vestri. Igitur ne timeatis. Hactenus literæ sensus, in qua sunt tria notanda. ¶ Primum est: A desolatione templi, ad secundum annum Cyri, quo incipitur templum ædificari sunt 60. anni. Porro ab anno, quo incipitur templum ædificari, ad annum secundum Darij, quo Haggæus dixit hæc verba sunt anni 41. Nam templum ædificatur per 46. annos: vt Iudæi dicunt Ioannis 2. absoluitur verò anno Darij sexto. Ergo si aliquis puer septem, octo, nouem, aut decem annorum à Nabuchodonosore, è Iudæa abduceretur in Babylonem: & post 60. annos rediret in Iudæam, iam factus septuagenarius, si perueniret hic ad centum & decem annos, poterat vidisse templum Salomonis, in antiqua gloria, & templum secundum in abiectione, & paupertate ædificari. Et certè Iesus summus Pontifex, cuius ductu templum secundum ædificabatur, dicitur peruenisse ad 130. annos. Lege eum librum, qui Breuiarium Philonis inscribitur: Et tu lector intellige, in eodem omnino loco structum templum secundum, in quo fuerat antiquum à Salomone ædificatum. Intellige secundò, cum hæc verba à propheta dicuntur, necdum templum absolutum: nã quarto postea anno absolutum est. ¶ Alterum notandum & adorandum est, verbum Dei quo dicit, consumamini, nam licet domus hæc secunda sit priore longissimè inferior, ego tamen vobiscum sum. Sensus est, Quærenda sunt planè templorum ornamenta gaudendum de templo, quod auro & argento resplendet. Sed potissimè spectandus est Deus, qui in templo placatus, & propitius nos respicit. Quid enim prodest templum sine Deo? Et quàm multum Deus etiam sine templo potest? Ergo ò Zorobabel, ò Iesus, ò viri erigite animos. Nam in templo hoc licet vili, ego sum, & à templo illo tam glorioso, discessi. Ego fat sum, pro gloria templi. ¶ Tertium notandum magnopere est. Ego, inquit: Verbum, & Spiritus meus. Num non hic est aperta

D. Hiero. mentio sanctissimæ Trinitatis. Gratia D. Hieronymo, qui huius rei nos primus admonuit. ¶ Sed dicit Hebræus dictio nem verbū habere articulum accusandi casu, non verò nominandi, respondet Christianus, articulum illum licet frequenter faciat accusatiuum: non semper tamen vt Grammatica docet. ¶ Dicit Theologus, quomodo potest sumi dictio, verbū, pro filio Dei, siquidem subditur, verbum quod pepigit? Num filius Dei pangi potest? Ita planè, Nā Hebræis verbum sumitur pro re. ac ita verbum pactum, est res pacta. **Exo. 23.** Quia igitur Deus pepigit cum Iudæis egredientibus de Ægypto, angelum suum, id est filium suū (qui est magni cōsiliij angelus) fore cū Iudæis in medio eorum, idè filius Dei est verbum, quod pepigit Dominus, fore cum Iudæis etiam tempore Haggæi. ¶ Dicit curiosus, quorsum Deus dicit, se, & verbum, & spiritum futurum cum Iudæis in templo illo? num non sat erat dicere, se esse cū illis? Respondeo, idè tres personas nominatas hoc loco quia statim erat dicturus de Messia scilicet de secunda persona Trinitatis, idè præmissa est totius Trinitatis expressio.

QVI. *A* hæc dicit Dominus exercituum, Aduc vnum modicum est: ego (2.) commouebo cælum & terram, & mare, & aridam: & mouebo omnes gentes, Et veniet (3.) desideratus cunctis gentibus. Et (4.) implebo domum istam gloria. Dicit Dominus exercituum. ¶ Meum est (5.) argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. ¶ Magna erit (6.) gloria domus istius (7.) nouissime, quam prima. Dicit Dominus exercituum. Et in loco isto dabo (8.) pacem, dicit Dominus exercituum. Adsit nobis Dominus exercituum, vt res tantas: perire possimus. Sensus huius partis est. Corroboramini Iudæi, quia non solum ego ero in hoc templo: sed ad breue tempus mundo commoto, veniet in hoc templum Messias, qua causa maior maximè erit gloria templi huius, licet rudis, quàm prioris: licet gloriosissimi, hic est sensus. Iam singula excutienda. ¶ 1. Adhuc vnum modicum, id est, hinc ad breue tempus veniet Messias, videlicet inde ad annum. 471. Cuius numeri ratio est. Anno. 2. Longimani, Haggæus incitat ad ædificandum templum, vt ipse dicit. c. 1. anno 6. Longimani templi absoluitur anno. 20. Longimani conceditur facultas ædificandi Ierosolymam, ex quo anno incipiunt numerari hebdomadæ Danielis, igitur ex anno ad Christi natalem sunt. 453. anni. His iunge 18. annos (qui fluxerunt à practica,

Dan. 9.

tionem Haggæi ad 20. annum Longimani) efficiet 471. annos. Hæc videbis in mea historia apertius. Hoc verò tempus vocatur breue, & modicum, quia apud Deum mille anni sunt vnicus dies. ¶ 2. Ego commouebo cælos, &c. Huius loci interpretis est Paulus; sed eget ipse interprete nouo. ait enim declarat (Haggæus) mobilia translatione, tanquam factorum: vt maneant, ea quæ sunt immobilia. Id est, declarat cælos & terram, & quæ in eis sunt immutanda, tanquam vetera: & per Christum noua, & æterna: & idè immobilia, venire. Vbi nota, antequam Christus venisset, omnia vetera fuisse, scilicet homines, legem, ceremonias. imò & terram. imò verò & ipsum cælum. Nam præterierant duo mille anni legis: quatuor mille cœliat per Christum omnia hæc mouentur. Ecce, ait ego creo cælos novos, terram nouam. Ecce sunt facta omnia noua. Nouus mundus adest: noui homines: lex noua: quia nouus spiritus per Christum datus est, ac spiritus nouus velut noua rerum est anima: vbi verò noua est anima, nouum esse quòd animatur necesse est. profecto, sicut in secundo Christi aduentu, mutatur mundus, transit enim è statu corruptionis, in statum in corruptibilitatis: ita in priore Christi aduentu mutatus est mundus, è statu culpe, in statum gratiæ: imò cœpit tunc fieri, quod in fine mundi perficietur, idem enim est regnum cœlorum in nostra Ecclesia, quod erit in eternitate: vt Caietanus asseruit. ¶ Specialis verò de gentibus commotis mentio est: eo enim mundus mouetur, vt gentes moueantur: & gentes motæ sunt, quando suscepto Euangelio, è terrenis fiunt, cœlestes: ex carnalibus spirituales: ex inimicis Dei, Christi fratres, Dei filij, & eius hæredes efficiuntur. ¶ 3. Et veniet desideratus cunctis gentibus. Hebræa litera habet: Et veniet desiderium omnium gentium. quod quàm difficile sit nemo non videt, si dixisset. venient desideria gentium: aut veniet desiderium gentium, apertius esset: nunc verò oclusum est, cum dicat, venient, in plurali: desiderij in singulari. Memor hoc loco sumi illius verbi, quod initio Genesis habetur, In principio creauit potentes cælum & terram. Id enim valet textus Hebræus. Ergo sicut eo loco in verbo singularis numeri indicatur vna potentia creatis: & in nomine potentes, tres personæ creatas: ita & in textu nostro per verbum venient, indicatur filius Dei, anima & caro concurrentes ad constitutionem Christi Dñi nostri. Sed per vocè desiderij designatur veritas plonèsi

2. Pe. 7. 11.

Heb. 12.

Isai. 43.

65. 66.

2. Cor. 5.

Gala. 6.

Caieta. in

Mat. c. 50.

Cor. 1. 25.

Rom. 8.

Gen. 1.

lij Dei in humana natura. Igitur cum propheta in reuelatione videt naturam Diuinam & humanam, ad vnionem concurrere, dixit venient Cum verò videt vnum suppositū, in vtraque natura, dixit desiderium, nō desideria.

- ¶ Et equidem Christus vocatur desiderium cunctarum gentium, & alibi desiderium collium aeternorum, quia sicut in Christo sunt thesauri scientiæ & sapientiæ Dei, ita sunt thesauri omnium bonorum, quæ vniuersæ gentes possunt desiderare, iuxta illud, in me omnis gratia vitæ, & veritatis: in me omnis spes vitæ & virtutis: & reliqua multa, quæ in hunc finem à Dei filio dicuntur. Sed hæc longius exponere infinitum negotium erit. Si tamen cupis hæc generalia, pressius & perspicies dicta, lege Sapientiam ibi videbis, quomodo in Sapientia, Verbo, Dei filio, atque Messia sunt omnia quæ cuncti mortales cupere possint. ¶ 4. Et implebo domum istam gloria. Certè cum Salomon suum templum absoluit, gloria Domini compleuit domum, id est, nubes quædam, & caligo de cælo descendens. Quanto maior gloria impleuit templum quādo B. Virgo, & Ioseph induxerunt puerum in templum? Erat enim pueri carō nobilius multo nube, quæ Verbi Diuinitatem obtegebat. Num non credis innumeros tunc Angelos assistisse, vt viderent, quomodo se filius traderet patri, quomodo pater filium reciperet? ¶ 5. Meum est aurum, o quā Diuinè Deus hanc rem explicat, Iudæos reuincit: Christianos docet. Fateor, inquit, non est hæc domus auro resplendens: sed ego non adeo moror aurum, non egeo auro. omne enim aurum est meum. Num non igitur maius ornamentum est templi, Christus in templo, quam aurum in templo. Fateor, Herodes hoc templum auro vestiet, & argento. Sed hæc gloriam templi est nunc, profiteor me non curare: nā bonorum vestrorum non egeo. Quod curo, quod suspicio, est Christus in tēplo, ¶ Maior erit gloria domus huius. Docuere nos Rabini, multa insignissima fuisse in templo priore: quæ minimè fuerunt in posteriore. scilicet ignis de cælo descendens, & holocausta comburens Gloria Dei, quæ in propitiatorio inter Cherubin intra Sancta Sanctorum apparere solebat. Spiritus Sanctus, qui in templo cum prophetis loqui consueuerat. Arca testamenti. Ratione iudicij, quod ferebat in pectore pontificis: vbi erant Thumin & vrin. porro in arca erat vna Manna: Lenticula olei vnctionis (vt traditio dicit) erat virga Aaronis cum

amigdalis

amigdalis suis, & erat Capsella, quam pro suo peccato miserant Philistæi, En quibus ornamentis gloriosum reddebatur templum antiquum. At per aduentum Messia in templum postertius, ornatius, & gloriosius multo maxmè red- *traditio*
ditur hoc, quam illud. Quanto maior est gloria Dei, quā creaturarum filij, quā seruorum veritatis, quā figurarum: lucis, quā vmbre. Maior igitur erit gloria templi secundi, quā primi. ¶ 7. Nec silentio præteriri debet verbum illud, domus huius nouissimæ. Ergo post eam domum secundam, nulla amplius expectanda est, Si igitur Titus adussit domum secundam, non est quod Hebræi aliam sperent. Si igitur Messias vterusq; erat in eam domū, & illa iam absumpta est, Messias profecto iam venit. Sed hæc doctissimè & fustissimè leges in Galatino. ¶ 9. Demū dicit Dominus, in loco isto dabo pacem. Quæ verba sine dubio grande mysterium indicant. Tu lector maiora, nos interim hæc. Cum Christus crucifigitur in Caluaria, Deus aderat præsens speciali ratione, in suo templo. Christus scilicet in Caluaria Deo offerebat. Deus holocaustum illud in templo recipiebat. Christus pacem suo holocausto hominibus precabatur: Deus hominibus eo holocausto placatus, reconciliabatur, pacemq; nobis eo in templo donabat. Ergo Christo in Caluaria moriente, Deus in templo pacem nobis tantopere desideratam largitus est. Quamuis enim peccatores nunc propter peccata sint Deo inimici: at propter Christum sunt reconciliati, & amici, vt Iudæi propter gentes sunt inimici: sed propter patres sunt charissimi. quod Paulus nos docuit. *Gal. li. 4*
6. 9.
Ephes. 2.
Rom. 17

III. PROPHE TIA.

In vicesima & quarta noni mensis, in anno, 2. Darij regis, factū est verbum Domini ad Haggæum proph. dicens Hæc dicit Dominus deus exercitū, Interroga sacerdotes legem, dicens. Si tulerit homo carnem sanctificatā in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum aut oleum, aut omnem cibum nunquid sanctificabitur? Respondētes autem Sacerdotes, dixerunt, non. Et respondit Haggæus, & dixit, Si tetigerit pollutus in anima, ex omnibus his nunquid contaminabitur? & responderunt sacerdotes & dixerunt, contaminabitur. Et respondit Haggæus & dixit. Sic populus iste: & sic gens ista ante faciem meam, dicit Dominus & sic omne opus manū eorū & omnia quæ obtulerūt tibi cōtaminata erūt.

Prima prophetia facta est mense 6. Secunda facta est mense 6. & 7. Hæc tertia fit mense 9. eiusdem anni. ¶ Porro ex D. Hier. & omnibus aliis, caro eius animalis. quod immolabatur in altera, sanctificata dicebatur: ut pote quæ Deo oblata erat, Pollutus vero in anima dicebatur, qui mortui cadauer tangebatur. Hic enim, ut pollutus lex antiqua iudicabat. ¶ Nunc audi argumentum prophetae Dicite Sacerdotes, quorum labia custodiunt scientiam: & qui populum in moribus docere debetis. Si caro sanctificata vestem tangat, & postea vestis cibum aliquem tangat. num cibum sanctificabitur ex vestis contactu, non equidem, nec enim lex voluit, ut sanctitas, carnis transiret ex veste in cibum: sed ut plurimum maneret in veste. Quid verò? Si cadauer tangat hominem viuum, & hic tangeat aliquem cibum, num cibum erit pollutus? ita certe. quia ita lex iudicauit. Nam quod caro sanctificata sanctificet rem, quam tangit, habet lex, cum dicit. Quicquid tetigerit carnes eius (scilicet sanctificatas) sanctificabitur, Quod verò homo viuus pollutus aliquid tangens rem tactam polluat, habet lex dicens. Quicquid tetigerit immundus mundum facit. ¶ Ex dictis infert propheta. Carnes animalium, quas offertis, ut plurimum vos sanctificabunt, si eas tan gatis: at non ideo sanctificabunt aut panem vestrum: aut vinum, aut reliquos cibos. Nec enim sanctitas carnis, ex vobis transit in cibos. Imo verò quia vestra anima in peccatis mortua est, corpus vestrum, quod animam tangit pollutum est. Ipsum vero pollutum, polluit & contaminat omnia vestra. Igitur omnes cibi, quos Deo offertis in templo, polluti sunt, ac ideo non me ad vobis beneficiendum, imò ad puniendum prouocabunt. ¶ Aduerte, Sanctificatas antiquæ legis (ut pote quæ exterior erat) exigua & inefficax erat. ideo si caro sancta tangebatur vestem, eam sanctificabat: at non transibat sanctitas in cibum, quem vestis tangebatur Non ita sanctitas Christiana. quæ ut Ap. ost. ait sanctif. muli. p. vir. & f. per p. At peccat mortua, quia intumescit, ut polluit animam, polluit corpus, & reliqua nost. ut hoc loco docemur. Sed hoc fusc explanare non libet, nimis dolere libet. Aduerte 2. negligentiam in opere templi tunc fuisse culpam mortalem: cuius causa homines illi, & que Deo offerebant, polluta cenfebantur.

Et nunc ponite corda vestra à die hac, & supra antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini, cum accideretis, ad acceruum viginti modiorum, & fierent decem & intraretis ad torcular,

ut exprimeritis. 50. lagenas, & siebant. 20. Percussit vos vento vrente & aurigine, & grandine omnia opera manuum vestrarum: & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, dicit Dominus. Ponite corda vestra, ex die ista, & in futurum, à die vicesima & quarta noni mensis, à die qua fundamenta iacta sunt templi Domini, ponite super cor vestrum, Nunc iam semen in germine est: & adhuc vinea, & ficus, & malum granatum, & lignum oliuæ non floruit ex die ista benedicta,

Litera aperta est, habet enim hunc sensum, Attentè considerate quadraginta præteritos annos, numerando eos ab hoc anno præsentis, in quo super fundamentis olim iactis, cœpistis lapideos parietes construere: & inuenietis, quod aceruus frugum positus in area, vnde sperabantur viginti modij, solos decem proferebat. & aceruus vatum in torculari, vnde sperabatis 50. lagenas, solas viginti exhibebat. Tunc percutiebam herbas, & arbores vestras vento, qui eas adurebat: aurigine quæ fructus corrumpebat, grandine, qui omnia excindebat: at vero nec ita percussus, conuertebamini, ut templum meum ædificaretis. Nunc tamen contra fiet. Attentissimè inspicite tempora futura, incipiendo à die 24. mensis Nouembris, qua die erant solum fundamenta templi iacta, sed vos cœpistis super illis edificare, Inspicite igitur attentè, quod hoc mense adhuc semen frumenti iactum in terra, in exiguum germen prodit, & neque vineæ, neque arbores floruerunt, at qui vos videbitis, quam verè ego his omnibus benedicam, id est quam vberes fructus vniuersa producent. ¶ Habes lector miseros Iudæos à tempore, quo è Babylonia in Iudæam redierunt, sterilibus annis nimis fuisse afflictatos, Nec dubito, quin propterea eos rediisse pœnituerit. ¶ Interim ne credas à templi edificatione, steriles annos cessauisse, imò verò anno. 6. Darij templum absolutum est, anno porro 20. Nehemias in Iudæam venit: & tunc grauissimè annox inopia Iudæi premebantur. adeò ut filios & filias venderent, pro frumento. Lege Nehemiam. Ergo per 10. aut. 15. annos annorum benedictionem, pro templi edificatione Dominus dedit.

III. PROPHEZIA

Et factum est verbum Domini secundò ad Haggæam, in vicesima & quarta mensis: dicens, Loquere ad Zorobabelem dicens Iudæa dicens. Ego mouebo celum pariter & terram: & subuertam solis regnum: & conteram fortitudinem regni gentium, & subuertam quadrum,

D. Hiero.

Leuio. 21.

22.

Mala 2

Num 16

in fin.

1. Corin. 7

Neh. 1.

Neh. 5

gam, & ascensorem eius: & descendunt equi. & ascensores eorum: vir in gladio fratris sui. ¶ In die illa Dicit Dominus exercituum. as-sumā te Zorobabel filij Salathiel, serue meus dicit Dominus: & ponam te quasi signaculum, quia te elegi dicit Dominus exercituum.

Eodē die bis facta est Hag. reuelatio, scilicet tertia iam exposita: & hæc ita, cuius sensus videtur esse, Ego mouebo cœlos, in eis prodigia faciendo: moue. ter. vt bellis exardeat & per Alexand. Macedonem subuertam solum regni Persarum. quod tunc 127 prouinciis imperabat: tunc conteram

1. Mach. 1
vide Iosephum.
1. Mat. 1
porentiam illam Darij, quæ videbatur inuicta. ¶ Sed omnibus regnis coram Alexandro cadentibus, Zorobabel, id est dominum Zorobabelis, non caderit: imò verò seruabitur, vt solet annulus aureus signatorius in digitis seruari, ne cadat. ¶ Notissima est historia Alexandri qui cum omnes gentes ferè deuicisset, cum copiis Darij congressus ipsum uicit. Nam ingens pluuia venit contra Persas, eo miraculo de cœlo facto, Deo ostendente se Alexandro fauere. Videt cœlos, terramque commotam, & regnum Persarum ab Alexandro subactum? ¶ His adde dum Alexander Ierolimam contendit, eā vastaturus, obuiā illi procedit Iaddus: Iudæorum antistes, Pontificiis vestibus ornatus, desilit equo Alexander. Iaddum adorat. rei nouitate, sui attoniti, cumrogant, cur Iudæum adorasset, respondit. se eo habitu uidisse Deum, qui sibi imperium illi promissit, quā ratione Iaddum veneratus erat: & tunc libertatem ac immunitatem Iudæis dedit. Num non vides quomodo Deus seruarit Zorobabelem, id est Iudæorum dominum à Macedonis iniuria? Nam Iudæos Alexander tunc æstimauit, vt rem nimis pretiosam & vt annulum, quem Deus in sua manu & protectione tenebat. ¶ Tritum verò est vocare dominum Iudæorum

nomine Israel, nomine Iuda, ac ita nunc nomine Zorobabelis. Ergo in hac quarta prophetia promittitur regno Iudææ immunitas, in medijs rotius orbis calamitatibus quæ (vt dixi) per Alexandrum illi contingit.

* *

IN ZA-

IN ZACHARIAM

CAPVT. I.

Prouocat Iudæos ad vitam meliorem. Secundo, promittit Deus fore, vt templum ædificetur, & Ierusalem muris cingatur. & ciuitates vastatæ in Iudæa felicitate fruatur. Tertio promittitur terror, & delectio hostium Iudæ.

N Mense octauo, in anno secundo Darij regis, factum est verbum Domini ad Zachariā, filium Barachias, filij Addo Prophetam, dicens. Tres fuisse Darios Lector agnosce. Primus de quo loquitur Daniel.

Secundus, de quo Esdras sub nomine Asueri (quarum existimo.) Tertius, de quo nunc nos ter Propheta. Primus fuit Medus, vt Daniel cap. 5. dicit: & de Semine: Medorum. Secundus Persa filius Histaspis, & aliorum, quos Xerxes huius Darij filius commemorat apud Herodot. Tertius huius secundi Darij Nepos: & Xerxis filius, vt idem Her. & omnes assenerant. Primus regnat in Babylone, simul cum Cyro, post Balsafarem, quem ambo interemerunt, vt est apud Da. id ita Cyro volente. Secundus regnat in perside, post Sambysem & Magos, quos ipse interfecit sui equi hinnitu ipsum eligente, vt est apud Iustinum, Herodotum Volaterranum, & omnes. Tertius regnat in perside post patrem suum Xerxem. ait Herod. primus est Astiagis Medorum regis filius vt asserit Iosephus, qui Danielem habuit charissimum: aded, vt eum secum in Mediam abduceret. vbi Daniel turrem insignissimam ædificat, quæ sepultura fuit regum Medorum. vt eodem loco Iosephus habet. Secundus fuit filius Histaspis, quia non Rex, sed miles fuit Cyri, contra Massagetas dimicantis. Tertius fuit Rex, filius, & nepos regum. ¶ Hæc tantopere pressi, vt doceam prophetiam hæc nihil spectare ad primum Darium, qui eam per 40. annos antecessit. Nec ad secundum Darium, cuius annus 2. precessit hanc prophetiam, vt credo, ferè per 30. annos, videlicet per tempus quo ipse & suus filius Xerxes regnant. Et euidenti ratione possum monstrare, hanc prophetiam & Haggæi non pertinere ad hunc Darium: id quod facere supersedeo ne nimis remoret lectorem. Ergo secundo anno Darij Longimani Artaxerxis, filij Xerxis, nepotis Darij Histaspis hæc præsens prophetia facta est. ¶ Quia verò Za-

Prophetia.

Dan. 5. 9

1. Esdr. 4

Dcn. 5

Herodo. 7

lib. 7

Herod.

lib. 6

Dan. 5. 9

Her. li. 3

Iosephus.

Herod. li. 7

Iose. l. 10

c. 13. sine.

Idem. c. 14

Herod. li. 1

Herod. li. 7

charias apud Eldrá dicitur filius Addo, ipse vero Zacharias hoc loco filium se dicit Barachiaz nepotem addo, tu lector
 1. Esdr. 1. certò crede patrem Zachariz fuisse Binomium, vocatumq; & Barachiam, & addo. At ita Zacharias conuenit Eldrá.
 ¶ Neque dubium esse debet, quin Addo vir fuerit notus, alioqui frustra suus cum filius nominasset. Sed iam audiamus verba Prop. *Iratus est Dominus super patres vestros iracundia. Et dices ad eos, Hec dicit Dominus exercituum: conuertimini ad me, ait Dominus exercituum: & conuertat ad vos, dicit Dominus exercituum.* Quia Propheta in hac reuelatione videbat Deū non in essentia, sed in maiestate magnifica, circundarum exercitibus Angelorum: hanc tantam Dei gloriā, tacere Propheta non potest, sed ubi potest, eam inculcat, dicens, iterum ac tertio Dominus exercituum. ¶ Porro planè propheta docet Iudæos, è captiuitate reuersos, non rectè vixisse, sed à Domino oculos auersos habuisse. Alioqui non dixisset Dominus, cōuertimini ad me. Toti, igitur erant rebus temporali-
 Isa 6. ac tertio Dominus exercituum. ¶ Porro planè propheta docet Iudæos, è captiuitate reuersos, non rectè vixisse, sed à Domino oculos auersos habuisse. Alioqui non dixisset Dominus, cōuertimini ad me. Toti, igitur erant rebus temporali-
 Hag. 1. 6. lib, intenti: & vi Hag. dicit de domorum suarum vtilitate solliciti. ¶ 3. Nota magna nobis consolatio est, quod si post sexcenta crimina ad Deum conuertamur, Deus se conuertet ad nos. Ita enim illum obligatum his suis verbis agnosceamus. ¶ Dices quomodo igitur dictum est, Cum extenderitis manus vestras non respiciam. Et tunc inuocabunt me, & non exaudiam: mane consurgent ad me, & non inueniant me. De hac controuersia alibi dixi: uene breuissimè repeto. Sensus literæ nostræ est. Conuertimini ad me in veritate, in toto corde vest. & ego conuertar ad vos. Inquit Moses, Cum quaesieris Dominum, inuenies eum, si tamè toto corde quaesieris. Si manus vestræ non fuerit sanguine plene &c. ¶ Tu Theologe nota, non esse prius nos ad Deum conuertis: & poststerius Deum cōuertit ad nos. Prius enim est Deum se ad nos conuertere: & tum nos ad se conuertere, iuxta illud, Cōuerte nos Domine, & conuertemur. & nemo venit ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum, sed his scholæ sunt plenè.
 Nesitis sicut Patres vestri, ad quos clamabant propheta priores, dicentes. Hec dicit Dominus exercituum. Conuertimini de viis vestris malis, & de cogitationibus vestris pessimis. Et non audierunt neque attenderunt ad me, dicit Dominus Patres vestri ubi sunt? Et Propheta nunquid in sempiternum viuent? Veruntamen verba mea & legitima mea, que mandauit seruis meis Prophetis, nunquid non compre-

comprehenderunt patres vestros? & conuersi sunt & dixerunt: Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis secundum vias nostras, & secundum adinventiones nostras fecit nobis. Conuertimini, ait ad me: sitis obsecro, vt patres vestri, ad patres vestros clamabant omnes Prophetæ, qui præcesserunt Babylonicam captiuitatem clamabant inquam dicentes. Dominus exercituum non Angelus, non Rex, nō aliquis homo: sed Deus
 4. Reg. 18. ipse vos admonet, vt deseratis peccata, quibus toti indulgetis, at ipsi hæc paterna monita nihil curabant: & impudentissimi tantum Deum non attendebant. Precor nunc vos, num non patres vestri captiui in Babylonia perierunt? Num semper habebitis Prophetas ad manum: qui vos, vt ad Deū conuertamini admoneant? Nunquid non vidistis, quomodo omnes minæ meæ, & omnes calamitates, quas patribus vestris prænuiciaui, illos comprehenderunt? An ignoratis quod patres vestri calamitatibus in eos ingruentibus, & à virorum somno velut eos excitantibus, sed tandem ad se reuersi, & vexatione dante intellectum, dixerunt, rependit nobis Dominus secundum peccata nostra: & retribuuit nobis
 11. i. 28. iuxta nequissima studia nostra. Si hæc videtis in patribus cur non timetis in vobis? ¶ Verbum primum, Ne sitis sicut patres vestri, est efficacissimū argumentum, à recenti, familiari, & domestico exemplo deductum. Cur non timetis, quod nunc in parentibus vidistis? ¶ Verbum secundum, clamabant Prophetæ priores, est apertum. nihil enim aliud
 11. i. 28. Isaias, Ieremias, & reliqui omnes clamabant, quam vt relictis studiis malis ad Deum conuerterentur. ¶ Tertium verbum, num Prophetæ in perpetuum viuent, admonet, quam insignissima nos Deus gratia afficiat, cum Prophetam nobis indulget. Est enim Propheta dux populi: curru & auge
 1. Reg. 2. 2. Isai. 5. Israelis. at culpa sua populus sæpè hac gratia priuatur. Mandabo enim, ait nubibus meis, ne pluant super eos. ¶ Quod autem in se reuersi dixerunt. Fecit Dominus in nobis quæ voluit, gratiæ sunt illis agende: quod non dixerint, casu id
 1. Reg. 6. euenisse, sicut olim Philistæi dicere voluerunt.

II. PROPHETIA.

In die vigesimaquarta, vndecimi mensis Sabat, in anno secundo Davi factū est verbum Domini ad Zacharium filium Barachia filij
 Ad de

Ado dicens. Et hic mensis vndecimus respondet Ianuario nostro. Et vox Sabbath, dicitur potius esse Chaldaea, quam Hebraea. Nec enim inuenitur in Sacris literis, quae ante captiuitatem Babyloniam scriptae sunt. Et quia Haggæus propheta in 24 septimi mensis, & in 24 noni mensis, & nunc Zacharias in 24 vndecimi mensis, non dubito, quin in his diebus populus olim conuenerit: ac ideo eos Dominus expectabat: ut sui prophetae coram plebibus congregatis concionem haberent. ¶ Aduerte verbum illud, dicens: vnde collige Zachariam non solum hanc visionem vidisse, sed eam etiam coram plebe dixisse, id demonstrat verbum dicens.

Vidi per noctem, (2) & ecce vir ascendens super (3) equum rufum. Et ipse stabat (4) inter myrta, quae erant in (5) profundo. Et post (6) cum equi rufi, varij, & albi, ¶ Et dixi (7) qui sunt hi Domine mi: Et dixit ad me angelus Domini qui loquebatur in me, Ego ostendam tibi, quid sint haec. Et respondi vir, qui stabat inter myrta. & dixit. Iste sunt quos misit Dominus ut perambulent terram. ¶ (8) Et responderunt Angelo Domini, qui stabat inter myrta, & dixerunt. Perambulauimus terram, & ecce omnis terra habitatur & quiescit. (9) Et respondit Angelus Domini, & dixit: Domine exercituum, usquequo tu non misereberis Ierusalem, & urbem Iuda, quibus iratus es? (10) Iste iam septuagesimus annus est. Et respondi Domini angelo, qui loquebatur in me verba bona: verba consolatoria.

¶ Ante omnia lector intellige, hoc anno secundo Darij Artaxerxis Longimani, cuius ciuitas Ierololyma paucos habebat ciues, ut apud Nehemiam legimus: necdum erat illa muro cincta: ut ibidem videmus: necdum templum Dei pariter habebat. Tum etiam ciuitates reliquae regni Iudae erant ferè desertae, ut hic habemus. Tum demum tempora illa erant sterilia, carebantque Iudaei rebus necessariis, his causis bonus Zacharias mœrebat, orabat, flebat. Cui oranti ostensa est visio ista. Videt ille profundam vallem, amœnam illam quidem, ut quae myrta haberet copiosa. In ea valle adest Dominus, exercitibus Angelorum vallatus. Adest item vir, super equo rufo: qui princeps vir erat. Nam eum sequebantur multi alij viri, super equis rufis, variis, & albis. Aderat etiam Angelus custos Zachariae. Tunc Zacharias rei mirandae conspectu attonitus, suum Angelum, quem sibi familiarem agnoscebat, interrogat. Qui essent equites illi? Angelus ad eum. Nunc sile, ego postea id te docebo. At Princeps ille, equo rufo insidens, rumpit moras, & ducet, qui illi sunt, dicens. Hi sunt Angeli prouinciarum

2. Esd. 7. a

2. Esd. 4. a

1. Esd. 4.

Hag. I.

Arum, quorum singulos misit Dominus ad prouincias singulas: ut referant quid agatur in vnaquaque regione. ¶ Tunc Angeli prouinciarum referunt Principi illi, quid in quaque prouincia fiat, scilicet quod sit pax in vniuersa terra, scilicet quod illo mense Ianuario illius secundi anni Darij, nullum esset bellum inter gentes. ¶ Tunc princeps ille sumpta hac occasione, praesentem Dominum preceps felicitatem Iudaeorum. Adstat Principi deprecanti, Angelus Zachariae idem deprecans: adstat Zacharias, idem desiderans Dominus verò benignius respondit Angelo Zachariae verba consolatoria, quae postea narrabimus. ¶ Et haec tenus historia: cui similem lector habes in lib. Iob. Tunc enim Deus praesentibus Angelis suis, interrogat Satanam, quid ei de Iob videretur. Habes etiam similem in lib. Regum, ubi Deus vallatus exercitibus Angelorum, interrogat daemones quis decipiet Achab? Ita nunc Deus coram Angelis promittit Zachariae felicitatem. ¶ 5. Vallis profunda significabat synagogam Iudaeorum, eorumque rempublicam: non excelsum illam, aut sublimem: sed exiguam, pauperem, & abiectam, ut paulò antè dicebam. ¶ 4. Myrtae significant viros pios, qui inter Iudaeos tunc erant, velut myrti in horto plantati. Nam myrti expilantur, ut pulchre fiant: ita profectò pij expilantur, & discinduntur: nam multiplicantur infirmitates eorum: & pij eam gratiam dant reipub. quam hortis myrti. ¶ 2. Vir ille princeps absque dubio erat Michael Angelus. Nam quod Angelus Domini esset, manifestissime dicitur hoc loco, nam Angeli prouinciarum respondent Angelo Domini, stanti inter myrtae. Erat igitur proculdubio Angelus Domini: & quia Angeli alij super equis eum sequebantur, manifestè monstratur Angelum illum principem fuisse Angelorum: quem propterea illi Angeli sequebantur. Quod verò esset ille Michael, mihi suadeo: quia Michael erat olim Princeps synagogae: ut nunc est ecclesiae nostrae. Ita enim legimus in Daniele. Michael Princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui. Si igitur hic vir stabat pro Iudaeis, profectò Michael erat ille. ¶ 3. Quòd vero sederet super equo rufo, indicat Michael em praesesse Synagogae continuò belorum sanguine rubeanti. Michael igitur curam gerens synagogae, & ei praefectus stat in medio eius, inter viros & electos tamen, quorum causa omnia Paulus fieri docet. ¶ 6. Sequuntur Michael em multi alij angeli, equis sanguinatis, variis, & albis insidentes, id est, angeli praefecti prouinciis

Iob 1.

3. Reg. 18.

Psal. 15.

Dan. 12.

2. Tim. 2.

continua

continua bella gerentibus, ac ideo sanguine tinctis: aliis prouinciis aliquando bella gerentibus, aliquando pace fru-
 tentibus: ac ideo variis alijs sunt præfecti prouinciis ferè conti-
 nua pace securis, ac ideo albicantibus: non rubore sangui-
 nis commaculatis. Nam quod angeli speciales singulis prou-
 incijs præficiantur: ac velut incideant, habemus in Danie-
 le, qui docet nos persarum Prouinciã, suum angelum ha-
 buisse principem: & eadem ratione singulæ prouinciæ suos
 singulos habent angelos sutores. ¶ 7. Iam Zacharijs inter-
 rogat suum angelum, qui essent equites illi. Angelus vero
 defert honorem Michaeli principi suo: & tunc hic loquatur, ille
 tacet. Respondet igitur Michael. Sunt hi angeli: quos Do-
 minus misit, seu nuntios habet, vt referant, quid in qua-
 que prouincia fiat. ¶ 8. Tunc angeli nuntij, vel legati, non
 referunt Deo præsentem, quid in prouincijs fiat: sed Michaeli.
 Is enim magnorum regum mos est, vt minores ministris
 maioribus loquantur: hi vero ad regem nuntiata præse-
 rant. Seruatur ergo hic honor Deo: seruatur, etiam Michaeli
 vt illi, huic loquantur vt principi: hic Deo, vt Domino ma-
 ximo. Dicunt verò pacem esse in terra, nullum verò bellum.
 Et tu lector crede, initio Darij Longimani omnia fuisse pa-
 cata. ¶ 9. Audito hoc nuncio Michael, animo feruet, vt cui
 Respublica Iudæa commissa erat, & ad Dominum loquitur,
 hoc modo. Domine si pacem, si fœlicitatem dedisti genti-
 bus vniuersis, quousque succentes Ierosolymæ & vrbibus
 eius, vt eas in miseria viuere sinas: maxime cum iam hic
 annus septuagesimus sit. ¶ 10. Annum septuagesimum dicit.
 Tu lector certissime scito, annos 70. transmigrationis Ba-
 bylonicæ non compleri in hoc 2. anno Darij Longimani: vt
 opinari quispiam posset dicere Michaellem. Nam anno primo
 Cyri, Regis Persarum: & anno itidem primo Darij Medi,
 Regis Babylonicæ completi sunt anni 70. migrationis, vt
 expressè habes Danielis 9. habes & apud Ieremiam: ab an-
 no verò primo, aut secundo eiusdem Cyri, & Darij, vsque
 ad hunc annum de quo Michael loquitur fluxerunt anni
 40. vel 41. Vt à migratione Iudæorum, vsq. ad hunc annum
 Michaelis sint anni 110. Dices, quomodo igitur Michael di-
 cit annum septuagesimum? Respondeo, sine dubio intellexit
 tunc esse annum iam septuagesimum ab exaltatione Iocha-
 ni, quem è carcere eductum, Euilmerodac extulit super alios
 Reges sibi subiectos. Et tunc Deus cepit fauere plebi Iu-
 dæorum, à quo tempore ad hunc annum de quo loquitur
 Mich ael

Dan. 10

Ezech. 103

Dan. 12

2. Paral.

36. d

Dan. 9. a.

Ier. 25. 29

Ier. 2. 2.

4. Re. 11.

Ier. 25.

Michael sunt anni 70. aut 71. Quorum ratio est hæc. Morit-
 ur Nabuchodofor anno 37. migrationis Iudæorum: eo an-
 no exaltatur Iochinus: ab eo anno, ad primum Cyri fluunt
 anni 32. qui deerant, vt cum 37. completerentur 70. anni capti-
 uitatis. Porro à secundo anno Cyri, quo iaciuntur templi
 fundamenta, vsque ad secundum Longimani fluunt 40. plus
 minus. (nam templum ædificatum est 46. annis) sunt igitur
 ab exaltatione Iochini ad hunc Michaelis annum 72. an-
 ni. Ideò Michael dicit, iam annus septuagesimus, id est
 iam præterit. ¶ Hinc orationi Michaelis & angeli Zacha-
 riæ, & eiusdem Zachariæ respondit. Dominus verba misericord-
 iæ plena: quæ statim dicemus.

Interim lectos expende, quomodo res terrenæ admini-
 strentur in cœlis, scilicet nuntijs angelorum, eorumq. preci-
 bus & ministerio. Nam licet omnia Deus videat: ita tamen
 vult angelos res nostras referre, ac si non videret vt, scilicet
 alij angeli videat, misericordia moueatur, & pro nobis orat.
 ¶ Aduerte insuper promissiones Diuinas, atq. ad eum eius præ-
 destinatione iuari precibus Sactorum. Nā promiserat Deus
 Iudæis fœlicitate: expectat tamē vt pro ea Michael precetur.
 Iā audiamus verba, cōsolatoria quæ Michaeli respondetur.

Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me, Clama dicens, Hæc
 dicit Dominus exercituum, Zelatus sum Ierusalem, & Sion zelo ma-
 gno. Et ira magna ego irascor super gentes opulentas, Quia ego iratus
 sum parum: ipsi vero adiuerunt in malum. Propterea hæc dicit Domi-
 nus, Reuertar ad Ierusalem in misericordiis. Dominus mea ædificabi-
 tur in ea, aut Dominus exercituum: & perpendicularis extendetur super
 Ierusalem. ¶ Adhuc clama dicens, Hæc dicit Dominus exercituum,
 Adhuc affluunt ciuitates meæ bonis: & consolabitur adhuc Dominus
 Sion: & eliget adhuc Ierusalem. Licet mihi intelligere, quod lo-
 quente Zacharia ad plebē, sentiebat ille, quod Angelus for-
 mabat verba in lingua eius. Nam ideo dicit angelus qui lo-
 quebatur in me, id est qui me loquente exterius, ille loque-
 batur interius, & suggerebat verba quæ dicerem. Ergo
 angelus intus dicebat Zachariæ, Clama, corā concione præ-
 sente. Deus dicit, Præ vehementi amore, quo prosequerbar
 Ierosolymam: eius peccata castigavi. At nunc iram magnam
 ostendo cōtra opulentas, s. Chaldæas gentes quia cum ego
 ex amore castigarem: illi, quorum ministerio castigabam,
 modum nimis excesserunt: & omnino destruxerunt. Quā cau-
 sa, ego reuertor ad Ierosolymam, omnia irā reiecta plenus
 omni

Eodem.

Ier. 2. 2. 9.

omni misericordia, ac idēd volo templum mihi ædificari: volo muros in Ierosolyma ad perpēdiculū erigi, volo ciuitates Iudę omnibus bonis abundare. Demum volo Ierosolymitanos consolari, & omni lætitia exhilarare. ¶ Hęc ad 2. Esdr. 6. verbum impleta sunt. Nam templum absolutum est, 5. anno ab hac propheta, scilicet anno Darij sexto. Muri absoluti 2. Esdr. 2. 6 sunt post annum decimum quartum à templi ædificatione. 2. Mac. 3. id est anno 20. eiusdem Darij, & permultos postea annos Iosephus. Iudæi in pace quiescebant. vt in lib. 2. Macha. dicitur. Lege etiam Iosephum.

II. VISIO.

Et leuani oculos meos, & vidi, & ecce quatuor cornua. Et dixi ad Angelum, qui loquebatur in me, Quid sunt hæc? & dixit ad me. Hęc sunt cornua, quę ventilauerunt Iudam, & Israelem. ¶ Et ostendit mihi quatuor fabros. Et dixi, Quid isti veniunt facere? Qui ait, dicēs, Hęc sunt cornua, quę ventilauerunt Iudam, per singulos viros: & nemo eorum leuabit caput suum: & venerunt isti detertere ea. vt deiciant cornua gentium, quę ventilauerunt cornu, super terram Iudæ: vt dispergerent eam. Quia Dominus promiserat nunc, se daturum Iudæis felicitàtem, eam promissionem confirmat visione præsentī: quā monstratur hostes Iudææ deiiciēdos: ac proinde Iudęos fore felicitàtes: deiectis scilicet hostibus suis. Videt ergo Zacharias quatuor ingentia cornua. Quærīt quę ab Angelo suo, quid ea significant? respondet Angelus esse quatuor potentias, quę velut tauri pingues cornibus suis percusserunt, & peremerunt Iudæos. Cornua verò erant Philistæi ab occidente. Idumæi, & Ægyptij à Meredie. Madianitæ, Moabitæ, Ammonitæ ab Oriēte, Syri, & Caldæi ab Aquilone. Hęc siquidem nationes, quę in medio Iudęam ferē continent, eam cornibus suis impetitam prosttrauerunt, & extra patriam exulare fecerunt. Huius rei vniuersi Regum libri plenissimi sunt. ¶ Visis cornibus, en quatuor artifices, qui feras suas, aut maleos afferebant. Quærīt Zacharias ab Angelo. Quid hi, cum instrumentis his facere volunt? Respondit Angelus. Tu vides cornua hæc ad eodē potentia, & valentia, vt omnia ventilant, & deiecerint, ita vt nullus ex Iudæis resistere poterit, nec coram eis caput extulerit: veniunt igitur hi artifices, primum ad deterrendum: cornua ista: tum ad ea deiicienda: ne vltra Iudæos ventilent, prosternant, & dissipent:

Vide tabula Palestinę apud Ziegletū, & Caissū

dissipent, vt ita quietam Iudęi vitam agere queant, hostium timore sublato. ¶ Huius visionis veritas temporum euentu monstrata verissima est. Nam per 100. sequentes & his amplius annos, Iudæi gentium iniuriam minimè senserunt. Nam iniuria, quam Naaman parabat tempore Hester, bellum non erat. neque suum effectum sortita est: & vt existimo hoc tempore iam ea historia contigerat. ¶ Quęres forsitan, qui fuerint illi 4. fabri? & sine dubio Angeli erāt: in fabri-rum similitudine. problema verò est, eos Angelos fuisse bonos, & malos: vtrunquē enim facillē defendi potest. Nisi quod magis aridet fuisse bonos. quod enim hi detertere possint gentes, & eorum audaciam frangere. Docent plenius scholę.

CAPVT II.

Traditur felicità Ierosolymę. aduocantur Iudęi, qui erant in Babylone. & alijs Aquilonis regionibus; vt redeant Ierosolymam. promittitur Babyloniōrum (qui Iudęorum hostes fuerant) calamitas & miseria. Demum tempus gratię describitur.

III. VISIO.

Et leuani oculos meos, & vidi. Et ecce vir: & in manu eius funiculus (1.) mensurorum. Et dixi. Quo iurabis? Et dixit, ad me. Si metiar Ierusalem: & videam quanta sit latitudo eius: & quanta longitudo eius. ¶ Et ecce Angelus qui loquebatur in me ingrediebatur. (2.) & alius Angelus egrediebatur in occursum eius. Et dixit ad eum, curre. (3.) & loquere ad puerum istum: dicens (4.) Absque muro habitabitur Ierusalem. pro multitudine (5.) hominum, & iumentorum, in medio eius. Et ego ero et, ait Dominus, (6.) murus ignis in circuitu: (7.) in gloria ero in medio eius. Hęc vidit Zacharias eadē nocte, quę vidit ea quę capite præcedente narrauimus. Nā hæc visio omnino pertinet ad verba consolatori, quę Deus respondit orāti Michaëli, & ipsi Zacharię & angelo Zacharię, quia igitur hi rogauerant Ierosolymę felicitàtem, Deus cū hac visione præmōstrat. Cuius visionis ratio ita accipiēda est. ¶ In valle profunda myrtis cōstita, quā supra diximus, ex vna eius parte erat Dominus cū sua curia cęlesti: ex altera parte erat Zacharias cum Angelo suo. En subito adest Zacharia

A

ritæ

ria vir, id est Angelus à Deo missus habens funem mensorium quo designaret spaciū Ierosolymæ, quod postea Nehemias muris ambiuit. *2. Esdr. 4.* recontatur Zacharias Angelum. Quo vadis ille, vado designaturus, longitudinem, & latitudinē, quā Nehemias muro cinget. Vbi Angelus Zacharia: hæc audiuit ab Angelo mensore, egreditur è loco vbi cum Zachario erat. Videbat enim quod Deus ex curia sua mittebat alium Angelum, quem (quia superior & dignior erat) excepturus egreditur. qui cum ad Angelum Zacharia: peruenisset, dixit ei. Vade festinato ad Zachariam hunc tuum, & dicito ei, Eriā si muris circūambiatur Ierosolyma, postea tamen innumeri Iudæi ad eam conuenient: & ita sine muris habitabitur, scilicet infinita copia extra muros habitante. Neq; tamē hi sua custodia carebunt, ego enim ero eis murus igneus. Neq; verò, quia exterius Iudæos custodiam, ideò in medio eorum non ero: imò verò vt ero exterius, ita & interius ero, non ad eorum vindictam: sed gloriam. Quædam sunt in hac litera notanda. 1. Qui prudenter ciuitatem volentæ ædificare, prius eam metiuntur, vt pro copia ciuium sit ciuitatis mensura. Deus igitur prudētissimus volens ædificare Ierosolymam, & volens, vt scitemus ad eum pertinere eius ædificationem, Angelum mittit, qui metiatur Ierosolymam nouam, eadē mensura, quā vetus habebat: vt nō sit minus gloriosa illa quā ista. ¶ 2. Alius Angelus egreditur in occursum Angeli Zacharia: custodis. Hic Angelus, non erat ex infimo ordine Angelorum: sed erat ordinis superioris: ideò non loquitur ipse Zacharia: sed loquitur Angelo Zacharia:, vt hic Zacharia: loquatur. Tu attentus specta mirū ordinē Angelorum. Non vocat Deus Zachariam: nec vocat Angelum Zacharia:, vt illis loquatur, sed vocat Angelum maiorē, vt hic perferat, madata ad Angelum Zacharia:. Hic demum Zacharia: loquatur. ¶ 3. Puerum iustū. Hebræis pro puero est נָחָר Nahar, quod est nomen ætatis vltimæ ad 20. annum. Est etiam nomen officij, scilicet ministri alicuius: vt apud nos, moço, significat, & iuuenem: & ministrum. quāuis sit senex, quomodo Zacharias hic vocatur puer scilicet Dei, cui in prophetico munere seruiebat. Sicut & Christ⁹ Dominus puer aliquādo vocatur. Vt apud Isai. Ecce ego & puer meus, quē elegi. & Apostoli vocatur pueri, vt ibi, ecce ego: & pueri mei. ¶ 4. Absque muro habitabitur. caue credas Ierosolymam muris caruisse, habuit .n. muros quos Nehemias ædificauit. sed intellige ex-

tra muros habitasse grandem ciuium multitudinē. Nā Iosephus habet, tot ciues extra muros habitasse, vt ea habitatio vocare Bezetha, id est ciuitas noua. Vbi lector attentissime considera, quod eam nouā ciuitatem Rex Agrippa muris voluerit ambire, & cum fundamenta, iecisset, ne hæc prophetia Zacharia: sua veritate frauderetur, opus ab eo ceptum, omnino cessauit. ¶ 5. Pax multitudine hominū, infinitam multitudinem Iudæorum venisse è Babylonia, postquam audierunt pacē esse in Ierosolyma, Iosephus nos docuit, verba Iosephi, ex Sigismundi versione, hæc sunt. Hoc tantum dicam compendio, fuisse pubertatem egressorum, quater mille millia, & sexenta viginti octo millia, duntaxat ex tribu Iuda, & Beniamitica. Promiscuæ verò multitudinis puerorum ac mulierum numerus erat, quadraginta millia septingenta quadraginta duo: & tu lector nota, primus, tempore Cyri venisse aliam multitudinem Iudæorum. Iam ergo vides infinitā hominum multitudinem. ¶ 6. Ego ero ei murus igneus, forsitan refert historiam Elisei, qui cum ab ostibus circumdaretur in Dothaim, & eius minister aperies fenestras domus, videret hostiles currus & equites, ac proinde clamaret, & timeret. Eliseus monstrauit ei currus igneos, & equites igneos, qui Eliseo erant pro muro. Ita Dominus in forma ignis & eius exercitus igneus dicitur seruare Ierosolymam. Non quod exercitus necesse Deum ita in specie ignea vibem custodire: sed quod perinde de custodia confiderent, ac si in ea forma seruaret. ¶ 7. Et in gloria ero in medio eius. Id est, ero in templo Ierosolymæ ad gloriam eius. Quantopere honorificauerit, & glorificauerit Deus Iudæos post templi secundam ædificationē legē Iosephum lib. 12. ¶ Tu lector, adorans immensitatem Diuinæ clementiæ considera, qualis Deus sit erga pios scilicet extra igneus murus, intus verò, in medio apum: velut Sol in medio cæli. velut Dominus in medio templi sui. Nec enim Dominus illos Iudæos carnales magni pendebat: pendebat verò pios. Ita igitur erga pios afficitur.

O, fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus quoniam in quatuor vientos cæli dispersi vos, dicit Dominus. O s'is fugite, que habitas apud siliam Babylonis. ¶ Quia hæc dicit Dominus Deus exercituum, Post gloriam misit me ad gentes que spoliauerunt vos. Qui enim tetigerit vos: tangit pupillam oculi eius. Quia ecce ego leuo manum meam super eos. Et erunt præda his, qui seruiebam sibi. Et cognoscetis: quia Dominus exercituum misit me. Sicuti magna lectoris attentio in hoc

loco requiritur. Nam locus hic necessario penitus aperit & reualat mysterium Diuinarum personarum, vt Christiana religio contra perinaces Rabinos profiteretur. Ita enim textus habet. Hæc dicit Dominus Deus exer. post gloriam misit me. Ergo Dominus exercebit, dicit, post gloriam misit me: Igitur alius est qui Dominum exercituum misit. Igitur est Dominus exercit. mittens: & Dominus exercituum, quæ ille misit. Idem secundo Dominus dicit. Scietis, inquit, quia Dominus exercituum misit me. Id vero dicit Dominus exercituum. Idem tertio dicit, in parte sequenti. Habitabo in medio tui, ait Dominus, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum id die illa, & erunt mihi in populum: & habitabo in medio tui: & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Non vides lector apertissimam distinctionem Domini habitantis in medio: & Domini, qui Dominum misit: ¶ Hic igitur Dominus, quem Dominus misit, primum clamat ad Iudæos per orbem dispersos maxime eos, quos vastatio Nabuchodonosoris per Aquilonis terras disperse rat. Fugite inquit, de terra Aquilonis. Venite in patriam vestram. Venite in felicitatem, quam vobis paro. Secundò speciatim clamate ad ciues Sionis, id est ad posteros eorum, qui habitabant in Sion, habitantes tunc in Babylone. Fuge, inquit, Sion, vt in Ierosolymam tuam, venias vbi patrem Deum tuum & ames & colas Tertio promittit vltionem contra Babylonios, & regiones Aquilonares dicens. Postquã Chaldæi & Aquilonares tot victorias, tot triumphos, tantamque gloriam sibi parauerunt, vosque expoliauerunt, Dominus misit me contra eos. nam qui lædit vos, lædit pupillã oculi eius. ideoque, ego à Domino missus leuo manum meã vt puniam eos, & planè faciam, vt inuictum Chaldæorum, & Persarum imperium præda sit alexandro magno, & etiam gregis, qui Persarum imperio ante parebant. Quod cum vos audieritis cognoscetis, me missum à Domino, hoc opus peregerisse. ¶ Memor his lector verbi Domini ad Ieremiam. Ego feci terram, & homines, & iumenta. & dedi omnes terras istas Nabuchodonosori, & seruient ei omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius. Seruauit igitur Græcia Chaldæis. Li. 7. fol. 4. Lege apud Herodotum, qui Græci persis paterint. Quod si legas, quam exiguus Græcorum numerus infinitum Persarum numerum viceris, fateberis id opus fuisse Dei, non verò Græcorum Lege obsecro, quid mouerit Xerxem cõtra Græcos, nam actum illum fuisse à numine, vt eam cladem recipere

peret, cum legeris miraberis: & asseres Deum fecisse Xerxi visum, eumque ad eam cladem commodisse. Quomodo verò persæ, Chaldæi, & reliqui Iudæis Aquilonares, Græcis præda fuerint leges fustissimè apud Herodotum. ¶ Habemus ex dictis, quod Dominus exercituum missus sit contra Persarum & Chaldæorum imperium. Quæres quæ fuerit necessitas vt ille veniret: num non satis esset angelum aliquem ad id opus misisse? Certè præfigurabat filius Dei contra imperium Chaldæum veniens, se venturum contra imperium diaboli, per Chaldæum imperium præfiguratum, archa igitur fuit & pignus, se contra diabolum venturum, siquidem contra Persam tunc venit. ¶ Quod verò dicit Christus. Qui tangit vos, tangit pupillam oculi eius, scilicet, Patris, dignissimum est omni admiratione Certè inter omnia membra exteriora preciosissimum & dilectissimum est oculus. Et inter omnia, quæ pater habet præciosissimum & dilectissimum est filius suus. Sciat igitur quicumque lædit pium aliquem quod ipsum filium Dei lædit. ita enim æstimat filius Dei si lædas suæ custodię commissum: si quem ille amat, vt fratrem, vt filium: si cuius animam ille, vt sponsam diligit, si in quo tuas se delicias habere profiteretur, ac si ipse personam læsisset. ¶ Illud porò verbum, Leuo manum meam, non est silentio prætereundum. nam indicat, cum manu sua Deus aliquem protegi, securus ille est, à quacunque velis impugnatione: at vbi leuat ille manum, nihil est tam robustum, quin cuius obnoxium sit impugnationi, & calamitati. Quid miraris, si auerente Deo manum, tam superbum imperium pateat prædæ multorum, siquidem eo auerente faciem vniuersa iubantur. ¶ Demum quod ait, cognoscetis quia Dominus misit me, crede lector pios Rabinos, qui Christi aduentum præcesserunt, audita strage Xerxianarum copiarum, eamq; cum hoc loco conferentes: cognouisse stragem illam à filio Dei factam fuisse. Maxime vero nos Christiani, videntes stragem diabolici imperij cognouimus Christum à Domino missum.

VLTIMA PARS.

Lauda & letare sicut Sion: quia ecce ego venio: & habitabo in medio tui, ait Dominus. Necessario locus hic ad finem capitis intelligi debet de Christi secundum carnem aduentu: vt litera sequens demonstrabit Ergo inquit, tubila tu Ierosolyma

lyma exili præ gaudio, & cantu quia ecce, en tibi res omnibus, & Angelis, & ominis mirabilissima. Ecce ego venio sumpta carne ex te: & habitabo in medio tui. Ero enim vobiscum vsque ad consummationem sæculi vbi enim fuerint duo, vel tres cõgregati in nomine meo: ibi sum cū eis. Neque id solum: sed sum secundū veram præsentiam meam in medio eorum scilicet in Eucharistia sacra, Neque enim humanitas Christi voluit à nobis diuelli: imò mirabilem modum machinata est, quo cum esset in cœlis, nobiscum maneret in terris.

Mat. vii.

Mat. 18

Et applicabuntur gentes multe ad Dominum in die illa: & erit mihi in populum. En locus probans partem hanc intelligendā de aduentu Messie. Nec enim gentes applicatæ sunt Deo ante Christi natalem. postque videmus omnes gētes Domino applicatas, eiusque populus effectas, Quis enim oratione consequi possit, quo amore, quaque religione velut glutino Deo applicemur, & coniungamur? Quod verò gentes essent Deo applicandæ? ex Paulo copiosius audies, qui ea in rem tractat ex professo, audies etiam ex Petro, & Iacobo in primo Concilio Christiano. *Et habitabo in medio vni: & scies quia Dominus exercituum misit me ad te.* Quia mysterium EVC H A R I S T I Æ ingentissima est dignationis idē reficitur, asseritque Christus se fore in medio nostri per Eucharistiam, & admonet nos rei summæ, scilicet quod per Eucharistię sumptionem sciemus, quod pater filium ad nos miserit. Ira planetantus enim iubilus, tam inenarrabilis lætitia in hac sumptione sentitur à piis, vt facile monstret Eucharistiam panem esse cœlestem, panem Angelorū.

Psal. 77

Psal. 33

& quod verum illud sit. Gustate, & videte quoniam suavis est Dominus. *Et possidebu Dominus Iudam partem suam, in terra sanctificata: & eliget adhuc Ierusalem.* Prioris partis sensus est ex Hebræo: Dominus Christus accipiet in hæreditatem, Iudam, in terra sancta, id est ex gente Iudæa Dominus Iesus diligit sibi primam Apostolorum & Discipulorum Ecclesiam, quam habuit in terra sancta. Cuius prophetiæ veritatem probauit euentus. Nam prima Ecclesia Christiana ex Iudæis deleta est, & fuit à Christo in Iudæa (quæ terra Sancta dicitur) primò possessa, Posterioris partis veritatē omnium oculi vident. vident enim Ierofolymam deletam predicationi Christi, miraculis Christi, institutioni Eucharistiæ, passioni, sepulturæ, ascensioni, & missione Spiritus sancti & quod nimis miserentis, ita elegit Deus Ierofolymam, vt etiam

Ioan. I

vt etiam nunc inter medios hostes Christianæ religionis, Deus eam seruet: & ad eam ex omnibus mundi partibus Christianos tāta miracula adoratus adducat. *Siloat omnis caro, à facie Domini: quia consurrexit de habitaculo sancto suo.* Quia Dominus tunc surgebat ad castigandos Persas, Chaldæos, & reliquas gentes, quæ innumerae patebant horum impetio, ideo, omnis terra filere iubetur: at tētius inspectura, quid esset Dominus facturus in ea. Sed maximè filere iubetur, cum Christus surrexit, ad sumendam carnem nostram, & ad habitandum in medio nostri. Res enim tanta nullis laudibus celebrari potest. sit igitur illi silentium laus. Si Elias operit vultum suum, & ruit pronus in terram, dum sentit adesse Deum, quanto potius nos silebimus, & operiemus vultum per terram prostrati, cum videmus Deum in carne venisse. Certè mediocrem lucem, videmus, maxima lux oculos nostros hebetat. ita maximum Incarnationis mysterium linguam hebetat, & eam filere facit.

CAPVT. III.

Iesus Pontifex Iudæorum ab accusatione Satane protēgitur, multusque fauor ei promittitur. Secunda parte Christi aduentus prænuntiat.

Et ostendit mihi Dominus (1.) Iesum sacerdotem magnum. (2.) stantem coram Angelo Domini (3.) Et Satan stabat. à (4.) dextris eius: vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan (5.) Increpet Dominus in te: & increpet Dominus in te, qui elegit Ierusalem. Nunquid non iste (6.) torris est, & erunt de igne? (Et Iesus erat indutus vestibus (7.) sordidis, & stabat ante faciem Angeli.) Qui (8.) respondit, & ait ad eos, qui stabant coram se, dicens. Aufer te vestimenta sordida ab eo, & dixit ad eum, Ecce abstuli à te iniquitatem tuam: & indui te (9.) mutatoris. Et dixit. Ponite cidarim mundam super caput eius. (10.) Et posuerunt cidarim mundā super caput eius. & induerunt eum vestibus. Et Angelus Domini stabat & comestabatur Angelus Domini Iesum, dicens, Hec dicit Dominus exercituum. (11.) Si in vis meis ambulaueris, & custodiā meā custodieris. tu quoque iudicabis domū meam, & custodies atria mea: (12.) & dabo tibi ambulantes, de his, qui nunc hic assisunt. Visionem hanc ita lector accipe. Aderat Dñs Deus Parer (vt ego existimo) in valle illa myrtis cõstita, de qua dictū est primo capite

Aderat & Dei filius (vt credo) in humana specie. Aderat
 Zach.1 Michaël princeps Iudaicæ reipub. Aderat iuxta eum Iesus
 Zach.2 Iudaorum summus antistes, vestitus sordida veste, quæ
 repræsentabat eius animam peccatis inquinatam: sed erat
 Dan.12 iuxta Michaelem, quia Michaël, vt Synagogæ princeps,
 specialis affectu, & fauore prosequeretur Synagogæ Pontificem. Huic sacratissimo cœui aderat & Satan, qui eò venerat, vt accusaret Pontificem. Erat porro eius accusatio vera: siquidem iniquitatem Pontifex animo gerebat. Vbi igitur Dei Filius videt Satanam in procinctu, ad accusandum Pontificem, coram æquo iudice Deo, præuenit eum, dicens. Increpet te Pater meus: & velut iratus contra Satanam, eadem verba repetit, dicens. Increpet te Dominus, Pater meus. Num non hic Satan (dicit filius patri) est torris ex inferni igne, in hunc locum abductus? hostis, scilicet Patris mei cupiens, vt omnis eius cultus & religio aboleatur? Nam propterea Pontificem humana fragilitate lapsum (vt pote infirmitate circumdatum) accusat. Existimandum verò est Michaelem, qui Pontifici fauebat, & reliquos Angelos Michaele inferiores, Dei filium pro Pontifice rogasse. Respōdit ergo filius Dei Angelis rogantibus. Auferte à Iesu vestes suas sordidas, & indue pretiosas. Existimandum hic est Iesum ipsum rogasse, vt sua peccata deleterentur, cui filius Dei dicit. Ecce transire feci, & amouit à te iniquitatem tuam: & iussi te indui pretiosis vestibus. Tunc iussit Angelis, vt imponerent ei tyaram mundam pontificiam: & ipse Dominus Dei filius manibus suis inuabat Angelos, vt Pontificem exornarent: nam id eò dicit, Indui te mutatoris. Postquam ornatus fuit antistes intus, & extra dicit ei Michaël, vice Domini Dei Patris. Si sanctus fueris, Pontifex perseverabis: & dabo tibi comites, qui tecum ambulent, & tecum conuersentur, ex his Angelis, qui huic facto conuentui adsistunt. Hactenus res gesta: iam sunt in ea quedam annotanda.
 Zach.1 ¶ 1. Iesum Sacerdotem: quia in 1. cap. fecerat mentionem de Zorobabele, id eò nūc agit de summo Sacerdote. Quod autem hic de eo, non verò de Iesu Domino nostro agatur, manifestum est. Quia ei Angelus dicit. Ecce abstuli à te iniquitatem tuam: Num à Christo angelus aliquis auferat iniquitatem? Rursum angelus contestatur Iesum, vt ambulet in viis Domini. Num Christum aliquis id contestetur? Iam q̄ Rabini volunt hunc Iesum Pontificem hoc loco fuisse de fundum, merum somnium est. Quomodo enim testatur Angelus

Angelus defunctum quod si in viis Dei ambulet, pōtissimum munere fungetur? ¶ 2. Stantē coram Angelo Domini, id est, coram Michaelem, quem Angelū Domini cap. 1. nominauit. Sap. 1 Cum enim Michaël esset Synagogæ princeps, curam summi Pontificis eius agebat. ¶ 3. Et Satan: vt Deus demāda uerat Michaëli curam Synagogæ: ita Lucifero cura erat eiusdem: sed Michaël curam agebat, fauendo: Lucifer aduersando. Is ergo Satan est: de quo dicitur. Cōsurrexit Satan contra Israel, & incitauit David, vt numeraret Israel. Igitur Angelus malus, qui reipublicæ, Pontifici, aut alicui alij aduersatur Satan dicitur: vt Angelus malus contra Iob Deum incitans, Satan etiam dicitur. ¶ 4. Satan verò stabat a dextris Iesu: quia eum in causa vincebat. Nam in aliquod crimen inciderat Pontifex, cuius ratione melior erat diaboli, quam Pontificis causa. Ideo enim necesse fuit, vt Christus Dominus, eius iniquitatem auferret. ¶ 5. Increpet in te Dominus: Legimus apud Lucam, quod increparit Dominus uetum & mare: modum autem increpandi legimus apud Marcum dicentem, quod ita increparit: Tace, obmutescē. Ergo dicit filius Dei. Increpet in te Deus Pater, id est, obmutescere te faciat, scilicet delendo Pontificis iniquitatem. Si quidem peccatis ablatis, nihil habet Sarā, quod eloqui possit. Porro bis dicit. Increpet in te, quia Satan non solā oprabat Pontificis, sed etiam Ierosolymæ calamitatem: id eò utriusque damno Christus occurrit. ¶ Sed iubeo lector vt summo opere aduertat hoc loco Patris & filij distinctionem: ait enim, Dixit Dominus ad Satan, increpet te Dominus. Quid clarius potuit dici? ¶ 6. Non iste est torris erutus. Planē, quia damnati sunt torres & titiones in igne inferorum ardentes, id eò ardet & Satan. Dictū enim est, quod nutrimenta inferni sunt ignis & ligna multa: & status Domini, vt torrens sulphuris succedens ea. Tu verò non intelliges Satan: cum ad nocendum ex inferno venit liberum ab igne venire: minimē, est enim ignis ille æternus. Non igitur deserit tormentum, sed locum. Id eò dicitur erutus, siue exiens ab igne, scilicet inferni, quem tamen secum adducit. Id eò supra Satan vocatus est Reseph, id est, carbō igneus. Atqui manifestū est, nullum probrum maius potuisse Christum tacere in Satanam, quam eum vocare titionem inferni. Nullum siquidem malum est in orbe maius. At Christum probrum illud in Satanam expuit, vt quem speciali odio prosequatur? & ad cuius imperium delendum specialiter erat ipse venturus.
 ¶ 7. Iesus

¶ 7. Iesus erat indutus vestibus sordidis, significantibus & Pontificis animum inquinatum: & Sacerdotij tunc statum pauperem & abiectum. Deus enim visa extemperat, vt extra demonstrent, quæ intra geruntur: sicut rubus ardens, non combustus significabat populum Hebræum ardere quidem in tribulatione, non tamen in ea perire. ¶ 8. Qu. respondit. Hæc verba non ad Angelum, sed ad Christum retulit: scilicet non Angelum, sed Deum solum posse auferre peccata: non igitur Angelus, sed Christus dixit. Ecce abstuli à te iniquitatem tuam. Et ideo dixerunt Pharisæi. Quis potest auferre peccata, nisi solus Deus? Nam potestas Sacerdotum peccata remittentium non fuit in veteri lege, quod sciam: sed in noua. ¶ 9. Indui te murator, id est status tuus erit amplior quam tunc est, quod indicant vestes quibus te induo, meliores his, quas tu geris: & aduerte Christum suis manibus Iesum induisse. Quæ igitur vestiet suis manibus legis nouæ Sacerdotes! quamque erunt horum vestes! quam veterum pretiosiores! ¶ 10. Posuerunt cidarim. Obserua, ad dignè tractandum munus Sacerdotale primò requiri, vt auferatur iniquitas ex animo: secundò, vt sacerdos factis vestibus vtatur, scilicet Angelis & Christo dignis: Tertio, vt si vestes aureæ non sint, certè munda sint: idè tam attenta, non de aurea, sed de munda cidari, mentio fit. ¶ 11. Si in viis meis ambu. & custo. in custo. id est si sanctus fueris in te, & diligens & vigilans officium sacerdotale exercueris, tu iudicabis domum meam. id est, tu eris Iudex populi, vt fuerunt olim Heli, & Samuel. Vbi aduerte, post reditum Iudæorum ¶ 8. inf. è captiuitate, iudicium & totam ferè authoritatè in Sacerdotibus mansisse: in secularibus verò principibus non item. Iosephus. Ideo Iosephus non principes seculares, post reditum è captiuitate commemorat, sed solos sacerdotes. ¶ 12. Ambulationes, facilius habet litera Hebræa: dabo tibi ambulationes inter assistentes hos, id est, dabo tibi, vt venire liceat inter Angelos, qui hic assistunt. Sed eadem est nostri textus sententia, id est ex his Angelis dabo tibi, qui tecum ambulent in mundo, & tecum veniant in sinum Abraham in saculo futuro.

II. PARS.

Audi Iesus Sacerdos magne, tu & amici tui, qui habitant coram te: quia viri (.2.) portendentes sunt. Ecce ego adducam seruum meum.

(.3.)

(.3.) Orientem. Quia ecce (.4.) Lapis quem dedi coram Iesu. Super lapidem meum (.5.) sepiens oculi sunt. Ecce (.6.) ego celabo sculpturam eius, aut Dominus exercituum: Et (.7.) auferam iniquitatem terra illius in die una. ¶ In die illa, dicit Dominus exercituum vocabit vir (.8.) amicum suum subter vineam, & subter ficum. Habero lector prius visionis modum. Adfuit in hac visione Iesus Pontifex, & alij eius amici. His dicit Dominus Deus pater. Audite. Ego adducam seruum meum, Orientem. Cum verò hæc Dominus dicit. Lapidem monstrat, & dicit. Ecce lapis quem statuo coram Iesu. Lapis verò ille habebat supra se septem oculos. At verò necesse erat, vt oculi qui erant supra lapide, includerentur in lapide. Sed quis inueniretur artifex tantus, qui oculos inculperet lapidi? Et difficultati occurrit Dominus dicens. Ego celabo, & inculpam oculos hos septem huic lapidi vno, & qua die oculi iungentur lapidi, auferam terræ iniquitatem, & faciam vt viri vios inuident, vt sedeant sub vitæ & ficu. Habes lector rem gestam: sensus est altissimus. ¶ 1. Audi: Rem summam, & incomparabilem Deus pater promissurus, summam attentionem requirit maximè à Pontifice, ad quem ea res maximè spectat: tum etiam ab amicis Pontificis, id est ab omnibus, qui in ea concione ex parte Pontificis videbantur. ¶ 2. Viri portendentes. Hebr. viri portenti, id est viri digni qui portentum, & mysterium hoc, & audiant, & annuntient: & quia illi Pontificis amici designabant Apostolos Christi, qui mysterium incarnationis Christi primi annuntiauerunt, & primi etiam ab ipso Christo audierunt, meritò viri portendentes, & significantes dicti sunt. Nam portendere est significare. Iam audiamus rem summam, quam Deus dicturus, attentionem exposcit. ¶ 3. Ecce ego adducam seruum meum, scilicet, Messiam: qui Oriens est, pro Oriente litera Hebræa dicit משיא ze ma, id est germen: ò ineffabile mysterium! ò rem verè summam! Seruus Dei patris Messias, verè est illud germen, quod naturaliter ita procedit ex patre, vt solet germè ex trunco procedere. Attolle oculos ante omnem creaturam. Quid intelligis Deum: quid tu? germè ex ipso Deo nascens. Hoc germen: Messias erit, scilicet Deus homo ex Diuinitate germen: ex humanitate seruus nihil aliud quàm patri, seruire volens. ¶ 4. Ecce lapis monstrata Zachariæ lapidis forma, super quam erant septè oculi. Quis nõ videat lapidè significare Christi humanitatè: Ea eni est lapis excelsus sine manibus, i. sine viri semine cõceptus. Est lapis pretiosus

præciosus in fundamento ædificij positus, Est lapis reprobat-
 us ab ædificantibus: sed factus in caput anguli. Est lapis of-
 fensionis, & petra scandali. ¶ 5. Super eum lapidem sunt. 7.
 oculi. id est vniuersa sapientia Diuina: & omnes thesauri,
 scientiæ, & sapientiæ Dei. Ergo sapientiam, verbum & lu-
 cem Dei significabant oculi septem. Siquidem septenarius,
 numerus est vniuersitatis, ac filius Dei omnem sapientiam
 Dei & omnes oculo Dei comprehendit. Sed quis poterit
 oculos Dei sapientiam Dei, lapidi infigere & sculperet? ¶ 6.
 Ait Dominus, Ego cœlabo sculturam lapidis, nō homines
 non Angeli, non tota natura hanc sculturam, & vnionem
 facere poterunt. Solus Deus eam faciet: vnies oculos Dei
 lapidis ruditati: vt si vnionem Diuinæ naturæ & humanæ
 intelligere non potes, viam ad intelligendum tibi pares,
 cum audis vnionem oculorum Dei cum lapide rudi. Quid
 commodi ex ea vnione sequetur. ¶ 7. Auferam dicit Do-
 minus iniquitatem terræ in die vna. Certè quia per Passio-
 nem Christi ablata est iniquitas terræ, imò verò & per vn-
 ionem oculorum cum lapide, ablata est iniquitas terræ:
 quia anima Christi in momento vnionis, se Deo obtulit
 in futurum crucis holocaustum, per quam oblationem De-
 nobis reconciliatus est, & cœpit iniquitas terræ, deleri. ¶ 8.
 In illa die vocabit vir amicum. Id est in tempore illo San-
 cti Christi, Apostoli vocabunt mundum vniuersum, ad has
 Christi opes: ad hanc Christi pacem, per vitem, & ficum si-
 gnificatam. Certè nihil magis refert charitatem, quam ficus
 & quàm vuarum racemus, ita in his fructibus nulla in v-
 num copulatur. At nihil magis est Christianitas, quam cha-
 ritas. Hoc enim est præceptum meum vt diligatis inuicem.
 Ergo nihil magis refert ficus & vug, quam Christianita-
 tem. At ita Prædicatores ad Christianitatem vocantes, pro-
 fectò ad ficus & vvas vocabunt. ¶ Quorsum verò lapis hic
 sit visus à Zacharia, sequenti cap. dicitur.

CAPVT. IIII.

Protheo-
 via.

Primò traditur forma candelabri, quod erat in Dei tē-
 plo ponendum. Secundò redit ad lapidem, de quo cap,
 præcedenti mentio fuit. Tertiò explicat Angelus, quæ sint
 duæ oliuæ à Zacharia in candelabro visæ.

Et reuersus est Angelus qui loquebatur in me: & suscitauit me
 quasi virum, qui suscitatur de somno suo. dictum est cap. 2.
 quod

quod Angelus proprius Zachariæ egressus sit in occursum
 alterius Angeli, qui legationem è curia dei ad Zachariam
 afferebat. absoluta verò legatione, Angelus Zachariæ cum
 angelo legato abiit. Nunc verò reuertitur, & inuenit Za-
 chariam velut attonitum, ac si somno esset oppressus. Cum
 igitur vellet eum multa docere, eum excitat, velut attentio-
 nem poscens ab eo. Nam quod Zacharias non dormiret
 indicat reuelationis splendor, quod autem non somniculosum
 sed videntem facit. Indicat etiam, quòd Angelus non ex-
 citauit dormientem: sed extaticum, ac si somno premeretur.

*Et dixit ad me, Quid tu vides, & dixi, Vidi, & ecce candelabrum
 aureum totum, & lampas eius super caput ipsius & septem lucernæ
 eius super illud, & septem, infusoria lucernis, quæ erant super ca-
 put eius. & duæ oliuæ super illud, vna à dextris lampadis, & vna à
 sinistris eius.* Forma candelabri hæc erat. Erat candelabrum
 aureum. In eius capite erat vas rotundum, quod lampadē Hi-
 eronymus vertit: Quia erat vas ex cuius oleo, lucernæ albā-
 tur. Ex parte infera huius vasis rotundi, prodibant septem
 lucernæ, Ex parte supera vasis prodibant septem canales
 respondentes septem lucernis inferioribus, vt quæq; cana-
 lis in suam lucernam oleum effunderet. Hi canales è va-
 se prodeuntes vocantur hic infusoria infundentia. oleū in
 lucernas.

¶ Et illud verbum septem & septem, intelligitur ita sep-
 tē infusoria s. p. Et lucernis accommodata. ¶ Et illud verbū
 septē infusoria lucernis, quæ erant nō debet intelligi quod
 lucernæ essent sup caput vasis, sed quod infusoria essēt in capite
 vasis, non ita quod essent in eius summitate, alioqui infun-
 dere oleum non possent, sed quod infusoria, seu canales ef-
 sent in parte supera: & lucernæ in infera. Vltra hæc: prodibant
 (vt arbitror) sub lucernis: ex candelabro duo rōstra, ad
 modum duarum ampullarum quæ ex parte infera effunde-
 bant liquorem aureum: ad latus verò suum habebant duos
 ramos oliuarum, qui (quia pleni erant suis oleis) videban-
 tur spicæ suis granis ornata. ¶ Ergo Candelabrum habebat
 in capite magnum vas oleo plenum ex vase primò prodibant
 septem canales oleum effundentes, secundò prodibant sep-
 tem lucernæ oleum ex canalibus suscipientes. Tertiò prodibant
 duo rōstra, aureum liquorem fundentia, & duos ramos
 oliuarum sustentia. Hęc in fine huius cap. habentur.

*Et respondi, & aio ad Angelum, qui loquebatur in me dicens,
 Quia sum hæc, Domine mihi & respondit Angelus, qui loquebatur in*

me, & dixit ad me? Nunquid nescis, quid sunt hæc? & dixi, Non Domine mi. Et respondit, & ait ad me dicens. Hoc est verbum Domini ad Zorobabel, dicens. Nō in exercitum nec in robore, sed in spiritu meo dicit Dominus exercituum. Ignorabat propheta quid candelabri significaret. Explicauit ei Angelus mysterium: sed tam obscure, vt necdum illud intelligatur. Sed aggrediamur. Sine dubio Christus Dominus apparebat in forma Candelabri probatur manifestè, nam in calce huius cap. dicit Angelus quod duæ illæ oliuæ assistentes candelabro, sunt duo filij olei assistentes donatori terræ. Ergo donator terræ Christus erat in forma candelabri, cui duo filij olei seu duo rami oliuæ assistebant. ¶ In capite huius candelabri erat vas magnum, scilicet, quia iuxta apostolum, caput Christi Deus Diuinitas ergo Christi erat vas magnum, & illi gratia, quia plena est oleo, misericordiarum. ¶ Septem lucernæ candelabri sunt omnimoda Christi sapientia, quâ in circuitu videt vniuersa, vt supra de .7. oculis dixi. ¶ Septem canales, quibus effunditur oleum, sunt omnimoda Dei bonitas, quæ suam misericordiam plenissimè effundit in Christi sapientiam. Si enim misericordiam non temperaret sapientiam, iam nostra mala, quæ plenissimè Deus videt, plenissimè castigasset. Sed misericordia superexaltat iudicium. & quod hoc videt illa dissimulat, propter poenitentiam. ¶ Duo rostra sustentantia duos ramos oliuarum sunt potentia Dei sustentans principem ecclesiasticum & secularem: ac proinde sustentans nos omnes in eis. ¶ Quia verò hæc duo rostra effundebant liquorem aureum, eumque duobus ramis oliuæ ministrabant, & duo rami illi erant Zorobabel, & Iesus monstrabatur facile, quod Deus potentia sua subministrabat aureas opes principibus illis, vt Dei templum absoluerent. Itaque non erat opus exercitu, aut alia potentia, quam spiritu Dei, qui subministraret multum auri: & bonitate Dei, quæ suam misericordiam illis ædificantibus effunderet.

¶ Cum igitur Zacharias videret candelabrum per lucernas conspicere: & per rostra posse: & per canales effundere ram copiosam misericordiam in Zorobabelem, & Iesum, meritò miratur Angelus quod hæc ille non intelligat & interrogatus Angelus respondet, Non egent Zorobabel & Iesus exercitu contra finitimos hostes: non egent potentia, ad templi consummationem adest Spiritus Dei, qui omnia copiose largitur.

II. P. A. A. S.

I. PARS.

Quis tu mons magne coram Zorobabel? In planum. Et educes lapidem primarium. & exequabit gratiam gratie eius. ¶ Et factum est verbum domini ad me, dicens, Manus Zorobabel fundauerunt domum istam & manus eius perficient eam. Et scietis, quia Dominus exercituum misit me ad vos. Quis enim despectit dies paruos? Et letabimur & videbunt lapidem flammæ in manu Zorobabel Septem isti oculi sunt Domini, qui discurrunt in vniuersam terram. Deus bone, & quam varij sunt Authores in ista visione? Ego rem ita intelligo, & planissime, & suauissimè. In loco vbi templum erat ædificandum, mons erat, qui ex ruinis Ierosolymæ, à Nabuchodonosore vastata, ibi aggestus erat. Erat verò mons ille magnus, hostibus, scilicet, Iudeorum ira procurantibus, ne ibi templum posset reædificari. Cum ergo mons ille magno esset impedimento ad templum ædificandum, ridet propheta montem dicens. Quis tu es, vt templum impedias? in planum reduceris, iussu Zorobabelis. Tunc incipiunt Iudæi montem fodere, dumque fodiunt educitur pulcherrimus lapis, eum lapidem primarium Zorobabel fundamentis oliuæ iactis imponit. Tunc ingens gaudium surgit in plebe, & multæ gratias Deo aguntur ab omnibus, maximè verò à Zorobabele. ¶ Porro dum collocat Zorobabel lapidem illum verbum Domini fit ad Zachariam, dicens. Sicut manus Zorobabel vel in ceperunt templum illud collocantes super fundamento lapidem primum eodem manus templum absoluent, imponentes lapidem vltimum angularem. Et cum id videritis vos omnes, qui me auditis, intelligetis me esse verum prophetam, quem ad vos Dominus misit. ¶ Dum hæc loquitur ille, non deerant, qui opus illud despicerent, reputantes opus esse grande, pecunias verò paucas. Despiciebant igitur dies illos, vt tenues, vt pauperes, quos ideo dies paruos propheta vocat. Contra hos despectores intonat Zacharias dicens. Quis vestrum despicit nostram paupertatem? nostra tempora tam exillia? Sciunt omnes, quod Iudæi lætabuntur maximè, & videbunt lapidem angularem in manu Zorobabelis: vt eum summmitati domus imponat. Dum hæc dicit Zacharias, en adest Lapis stannei coloris, & in ipso erant sculpti septem oculi, ad omnem orbis partem respicientes. Is lapis erat à Zorobabele in totius fornacis sublimitate locandus, ac ita manus eius (quæ lapidem primarium super fundamento locauerat) lapidem splendens, & oculis plenum, in templi

sine

Cor. 10

Eccl. 2. d.
Zach. 33

Iaco. 2.

Sap. 11

4. Re. 16.

1. Esdr. 5.

1. Esdr. 6. d

Esdr. 6. d

fine locarent. ¶ Per ea quę diximus vniuersa litera explicata manet. excepta particula illa, exa quabit gratiam, gratie eius. pro qua Hebræa litera habet. tumultus, gratia, gratia ei. Quod significat, cum collocasset Zorobabel lapidem illū primum super fundamento. suu rexit tumultus, & acclamatio, & plausus in populo, dicentium. gratia, gratia Deo vnde literę nostrę sensus erit. Collocato primario lapide, egit Zorobabel gratias Deo, & exa quauit plebs gratias, agens, scilicet gratias, vt ille feruenter agebat. ¶ Quę is forsan huius visionis interpretationem? Ego verò neminem arbitrator tam cęcum, qui nõ videat domum illam à Zorobabele edificatam, significare Ecclesiam Christi. Nec enim aliquis lapis materialis habebat septem oculos per vniuersam terram discurrentes, Ergo vt Christus est hic lapis oculis vniuersa contemplantibus ornatus: ac ideò, est lapis angularis, qui ab edificatibus reiectus, factus est in caput angulari: ita ipse est lapis primarius Ecclesię sanctę. super quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. Christus ergo est lapis imus & summus. Imus, quia descendit ad inferiores partes terrę. Summus, quia ascendit super omnes cęlos, vt adimpleret omnia. Est enim & v. principium & finis, Quod si & ipse est candelabrum, quod in medio templi statuitur, planè ipse est principium medium, & finis. Iam si ædificatio Ecclesię Christianę tam est opetosa, vt multi desperent eam posse consummari. illis hoc dicitur, edificatio hęc à spiritu Dei fit. non à viribus humanis. ¶ Porro Christus dicitur lapis stannei coloris, id est fulgeris suboscuro, & pretij vilioris, quàm argentum, aut aurum. quo notatur fidei Christianę obscuritas: & quàm à multis reputatur, vt vilis.

Isai. 28

Psal. 117

Matt. 21

Ephes. 2

Ephes. 4

Eodem.

Apost. 1

Eodem.

II. PARS.

Et respondi & dixi ad eum: Quid sunt due oliuę hęc, ad dexteram candelabri. & ad sinistram eius? Et respondi secundo, & dixi ad eum: Quid sunt due spicę oliuarum, que sunt iuxta duo rostra aurea, in quibus sunt suffusoria ex auro? & ait ad me dicens. Nunquid nescis, quid sunt hęc. Et dixi, Nõ Domine mi. Et dixit, Ipsi sunt duo filij oliuę: qui assistunt Dominatori vniuersę terrę. Ex priore Angeli respõsione, nõdũ Zacharias intellexerat, quę essent due oliuę illę. ideò nunc iterũ interrogat & interrogat idẽ secundò vt doceret nos, quales essent oliuę. Erāt enim spicę oliuarum

oliuarum, id est rami, tam onerati fructibus, vt spicę viderentur granis onustę. Item, vt doceret nos, vbi illi rami essent. Certè iuxta duo rostra aurea: in quibus erant suffusoria ex auro. Hebræa litera habet ita: due spicę oliuarum, ad manum duorum rostrorum effundentium. desuper se aurum: vbi tria docemur, primum quod oliuę non erant super rostris, seu ampullis: sed ad latus, id dicit litera nostra, cum ait, iuxta duo rostra: secundum, quod illa rostra seu ampullę effundebant aurum, scilicet liquorem aurii: id vult litera nostra, cum ait in rostris fuisse effusoria seu effusoria auri. Tertium est, quod rostra erant inferius in vase: nam liquorem effundebant ex parte supra vasis. Meritò igitur supra dixi, quod hęc duo rostra sub linternis erant. ¶ Neque dubites rostra effundere aurum. Nam aurum liquari potest, & effundi: quod lege apud Vltadium lib. de Secretis naturę, & apud Geberum lib. 3. Habes lector Zacharię interrogat. ¶ Responso Angeli non est aperta. Ait enim hi sunt duo filij olei, &c. Per filios olei intelligunt post Theodoritum reliqui interpretes Zorobabelem, & Iesum, id est, principem secularem & Ecclesiasticum. Tu verò lector intellige hos duos principes, cum subditis suis: nam ideò spicę vocantur, id est rami fructibus pleni. Hi vocantur filij olei, in est filij misericordię diuinę: qua videlicet nimium egent, vt rectè populos gubernent. Nam Paulus salutans omnes, dicit. Gratia vobis & pax: sed cum Timotheum pontificem salutat, ita dicit. Gratia, misericordia, & pax. ¶ Quod autem ait, qui assistunt Dominatori vni, terrę, multa docet, primum, quod candelabrum illud, dominatoris terrę vicem habere: vt rami ei assistentes, dominatori assisterent: secundum est, quanta sit dignitas principum, vt qui ipsi domino Deo assistent: tertium, quid principes facere debeant, scilicet assistere dominatori terrę: non verò demonibus inferni.

CAPVT V.

Priore visione videt propheta egredi maledictionem Diuinam è Iudæa, in vniuersam terram. Posteriore, videt egredi impietatem è Iudæa, & religari in terram Babylonia: vt ita Iudæa libera relinquatur à maledictione & impietate.

B

E

Et conuersus sum, & leuani oculos meos, & vidi, & ecce volumen volans. Et dixit ad me. Quid tu vides? Et dixi. Ego video volumen volans, longitudo eius. 20. cubitorum: & latitudo eius. 10. cubitorum. Et dixit ad me, Hæc est maledictio, quæ egreditur super faciem omnis terræ. Quia omnis fur, sicut ibi scriptum est iudicabitur: & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Educam illud dicit Dominus exercituum, vt veniat ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet eam & ligna eius, & lapides eius: Precor te, quisquis hæc legis, aduerte verbū. Hæc est maledictio, quæ egreditur, & infra educaam illud scilicet volumen, vt intelligas quid hæc visio prætendat. Inrendit enim docere, quod maledictio, & furor Domini iam non esset scuitura inter Iudæos, vt pote quæ egrediebatur ad gentes: Igitur vidit Zacharias volumen, id est librum: nam antiquis libri erant charta longissima, conuoluta tamen in orbes, ideo volumina dicebantur. ¶ Volabat volumen illud, intra Iudæam tamen, quia catenus maledictio Domini Iudæos oppresserat, eorum peccata castigans. ¶ Voluminis longitudo & latitudo erat, quanta porticus Salomonis. Causa est, quia in porticum Salomonis conueniebat populus. Erat igitur tanta quantitas libr. quanta populi: vt nullum esset peccatum populi, cui in libro non esset sua poena taxata. ¶ Quæres quid esset scriptum in libro? stultus essem, si aliud responderem, quam Angelus respōdit. Scriptæ erant omnes maledictiones & poenæ, quæ singulis singulorum peccantium culpis debentur. Sed ille maledictiones non erant mortuæ, vt sunt literæ nostræ: erant illæ viuæ, efficaes, operato riæ: vt cum in aliquem locam deuenirent, ipsum absumerent. Tu verò mirare librum non esse maiorem: si in eo omnium peccata descripta reperiebantur. ¶ Egrediebantur porro maledictiones illæ, è Iudæa, in omnem aliam terram, vt sicut iudicium Domini cœpit in suis progrediatur in alienis. ¶ Igitur omnis fur gentilis, sicut ibi scriptum est, iudicabitur. H. b. ræus texus ita habet. Omnis fur hinc, vt hoc, succidetur: & omnis iurans hinc, vt hoc, succidetur. & est sensus, Omnis fur, hoc volumine, vt ipsum volumen dicit, succidetur, vt scilicet omnis peccator, à libro illo (vt in eo scriptum est) sit puniendus. Nam diximus quod volumen erat viuudum, ac ideo ipsum met puniebat. ¶ Dices, Num Deus damnat omnem qui iuratur? respondetur, Angelum hoc dubium abtulisse, infra enim explicat,

3. Re. 6.

Vide
Dan. 7. e.

2. Pet. 4.

Exo. 22. e.

explicat, eum esse iurantem, castigandum, qui iurat in nomine Domini, mendaciter. ¶ Ergo sensum visionis adhibet Dominus. Educam, Inquit, è Ierolyma & Iudæa maledictiones, quibus Iudæos hætenus castigavi: & immitam eas in omnes domos furum, & peierantium, in eis domibus commorabuntur: & eas absument. ¶ Quæres, cur sermo solum sit de furto, & de periurio? respondetur, furtum pertinere ad secundam tabulam decalogi, & videri illud minimum crimen. Si igitur minimum ita punitur, quomodo maiora punietur? Ita D. Hieron. Iuramentum pertinet ad priorem tabulam decalogi, & non est sermo de tertio præcepto decalogi, quia Gentiles non tenebantur ad illud. Nec fit mentio de primo præcepto, quia de eo in sequenti visione dicitur.

Exo. 34.

D. Hiero.

II. VISIO.

Et egressus est angelus qui loquebatur in me: & dixit ad me, Leua oculos tuos, & vide Quid est hoc quod egreditur? & dixi, quid nā est? & ait, Hæc est (1.) amphora egrediens: & dixit, Hæc est oculus eorum in vniuersa terra. Et ecce (2.) talentum plumbi portabatur. & ecce (3.) mulier vna sedens in medio amphoræ, & dixit. Hæc est impietas. Et proiecit eum in medio amphoræ, & misit massam plumbi in os eius. ¶ Et leuani oculos meos, & vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum: & habebant alas, quasi alas milui, & leuauerunt amphoram inter terram & cælum. Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me. Quo istæ deferunt amphoram? Et dixit ad me: Vt edificetur ei domus in terra Senaar, et stabiliatur, et ponatur ibi super basin suam. Finis & intentio visionis est, maximū Dei fauorem monstrare, quo Iudæos illos prosequi volebat, eiiciendo impietatem, seu (vt autoribus placet) idololatriam ex eorum finibus. ¶ Ergo egreditur amphora quæ est oculus videns omnes homines terræ. Ea est iustitia Diuina, quæ quia iustissima, & æquissima est amphora seu mensura est eadem: quia est oculatissima & omnes vniuersæ terræ homines videns, oculus omnium dicitur. Planè quia duobus oculis Deus omnes respicit scilicet misericordiz, & iustitiz. ¶ 2. Talentum plumbi postea explicabitur. ¶ 3. Ecce mulier sedens in medio amphoræ, Certè, quia in medio Iudææ & in medio Ierolymæ, & in medio templi, quasi in medio Diuina iustitiz, & in medio oculorum Dei Impietas, seu ¶ 4. Re. 17. Idololatria ante vigeat. Quis enim si legit libras Re. & vi.

gum, non legit idolorum culturam velut in oculis Dei. Sed erat igitur impietas & idolorum cultura in medio amphoræ. Diuini iustitiæ, velut regnans & triumphans in ea.

¶ 4. At verò Angelus non ferens iam, eam ita quietam sedere, è folio eam deturbauit, & in profundum diuinæ iustitiæ proiecit. è folio eam deturbauit, auferens è cordibus Iudæorum idolorum affectum. in profundum iustitiæ proiecit, rogans Deum, vt sua æquitate eam è tota Indæa relegaret: vt nunquam liceret in Iudæam redire. ¶ Misit tunc massam plûbi in os amphoræ, quia firmissimo decreto Dei statutum est. vt iustitia Diuina, in perpetuum non cineret idololatriam ad Iudæos redire. Igitur conclusa est Dei decreto, velut, plumbea massa iustitia Diuina ne idololatriam in Iudæam prodire sinat. Quæ propheta ad literam completa est, nam ex secundi templi ædificatione, Iudæorum plebs nunquam coluit idola. Nam & si tempore Machabæi Antiochus curauit idolorum culturam in Iudæos inducere nunquam id affectus est tamen & licet quidam metu adacti idola coluerint, non tamen tota gens idola recepit.

Mach. 2.

3. Re. vii.

3. Reg. II

Psal. 103

2. Pet. 5

Dan. 10

Dan. 6.

Ez. 1.

¶ 6. Duæ mulieres egressæ tulerunt amphoram in terrâ Senaar. Memento quod egressi sunt spiritus mendaces, vt deciperent regem achab. Ita nûc egressi sunt duo mali spiritus, in forma mulierum, qui decipiant habitantes in Senaar: vt recipiant idolorum culturam, quam Iudæi reiiciebant. Porro figuram mulierum hi spiritus habebant, quia diaboli per mulieres, ad idola colenda Salomonem incitarunt, & nullo commodiore, quam mulieris tormento, virilis animi turris quassata cadit. ¶ 7. In aliis demonum erat spiritus quo velocitas eorum designatur. Dicitum enim est. Qui facit Angelos suos spiritus. ¶ 8. Alæ erant milui. Quis enim dæmonem ingentum habere mihi non fateatur. Miluus, girat, circuit, quærens miserum pullum quem rapiat, laceret, & deuoret, dæmon, circuit quærens quem deuoret. ¶ 9. Spiritus tulerunt impietatem in terram Senaar. Certè resistebat angelus Persarum, & vt credo Babyloniorum, ne Michael abduceret Iudæos è Babylonia in Iudæam. Nam præsentia Iudæorum in Babylone veri Dei cultum promouebat, idolorum minuebat. Siquidem Nabuchodonosor, Darius & Cyrus prædicari Deum verum in orbe iusserunt. Qua prædicatione, vt cultus Dei crescebat: ita idololatria diminuēbatur. Consequens igitur fuit, vt per Iudæorum è Babylonia decessum, in Senaar, vbi Babylonia erat idololatria rediret

ret

ret, cultus dei veri decederet, id scilicet dæmonum velocitatis sollicitante. Quæ ratio est, vt in hac visione dicatur dæmones abduxisse impietatem in terram Senaar.

CAPVT VI.

Priore parte calamitas prædicitur Aquilonis, id est calamitas Assyriorum & Chaldæorum in Aquilone commorantium hostium Iudææ perpetuorum. Altera parte traditur historia Christum apertè figurans

Protheoria.

L T cōuersus sum. & leuauit oculos meos, & vidi: Ecce quatuor, (1.) quadrigæ egredientes de medio duorum montium. Et montes, montes ærei. In quadriga prima equi (2.) rufi. In quadriga secunda, equi nigri. In quadriga tertia, equi albi. In quadriga quarta, equi varij, & fortes. Et respondit & dixit ad Angelum qui loquebatur in me, Quid sunt hæc Domine mi? Et respondit Angelus, & ait ad me. Isti sunt quatuor venti cæli: qui egrediuntur, vt stent coram Dominatore omnis terræ. ¶ In qua erant equi nigri egrediebatur, in terram Aquilonis. Et albi egressi sunt post eos. Et varij egressi sunt ad terram Austri. Qui autem erant robustissimi exierunt, (3.) & quærebant ire, & discurrere per omnem terram. Et dixit, Ite perambulate terram. Et perambulauerunt terram. Vocauit me & loquutus est ad me, dicens. (4.) Ecce qui egrediuntur in terram Aquilonis requiescere fecerunt spiritum meum in terra Aquilonis.

De quatuor imperiis, seu monarchiis, huius partis cōmunis omnium interpretatio est. Nostra verò, si per te lector licuerit, longe differentiissima erit. Statuamus priuicipio, ordinem rei gestæ. vide Zacharias grandem planicem, quam circundabant montes ærei, Erat in hoc montium circuitu apertura, quæ duos montes efficiebat. Intra montes in planicie, aderat dominator omnis terræ, aderant quatuor quadrigæ equorum, aderat angelus Zachariæ: & ipse Zacharias. Porro per apertura & hiatus illum montium, è planicie, egrediebantur quatuor illæ quadrigæ. Rogat Zacharias angelum. Qui sint ille quadrigæ. Respondit. Sûnt quatuor venti cæli. Id est sunt quatuor spiritus, seu quatuor angeli, qui sunt spiritus, ad modum ventorum. Iuxta ritum illud, Qui facit Angelos suos spiritus. Hi (inquit) angeli egrediuntur nûc quidem à facie dominatoris terræ, vt per actus eius mandatis redeant ad standum coram eo. Quadriga prima habebat

Hebr. 2

Psal. 103

B 3 equos

equos rufos. Secunda nigros. Tertia albos. Quarta varios, ac item cinerulentos. Hispanè Rugios, qui dicuntur esse fortissimi. Quadriga prima in hoc loco proximo planiciei mansit, scilicet, prouinciam seruatura. Quadriga secunda nigra abiit in Aquilonem, iram Dei contra Aquilonem ferens. Tertia alba egressa dicitur: quo egressa non dicitur. Quadriga quarta, quantum ad partem equorum variorum iuit in Austrum, quantum verò ad partem cinereorum, sed fortium, eam Deus iussit per totam terram discurrere,

¶ Demum de quadriga nigra dicitur quod planè mandatum dei exequuta fuerit scilicet calamitatem Aquilonariibus Iudææ hostibus inferens. Haecenus visio. ¶ 1. Quatuor has quadrigas esse Angelorum, Angelus Zachariæ monstrauit. Dixit enim eas esse quatuor ventos cœli, qui egressi de loco Dei, in eum erant redituri, vt adstant Deo. Quis non videt spiritus qui è loco Dei exeunt, & in eum redeunt, vt adstant Deo, Angelos esse: horum enim millia millium adstant Deo, vt Daniel dicit, & Raphael ait se esse ex adstantibus Deo, scilicet Angelis & Angeli dicuntur Deo adstare apud Iob, & alibi passim. Adde alteram rationem. Quia hi equi nunc visæ similes illis sunt, quos in prima visione Zachariæ vidit, scilicet equi rufi, varij, albi sed illi Angeli erant. Erant ergo & hæc quatuor quadrigæ. Adde tertiam. Angelus dixit has quadrigas fuisse ventos. s. spiritus at spiritus hi Angeli sunt. Sunt igitur Angeli venti: non substantia sed agilitate, potentia, subtilitate, penetratione, & aliis ventorum conditionibus. Forsan Angelus dixit, hi sunt quatuor, venti cœli vt intelligamus, quadrigas non fuisse ventos terrestres, sed cœlestes. ¶ 2. Prima quadriga rufa pertinebat ad Michaelem Archangelum. Is enim omnium doctorum consensu erat, qui equo rufo incidebat, vt Zachariæ dixit in prima visione. Ergo quadriga rufa erat Angelorum custodientium Iudæam ac idè egressa à facie Dei mansit in Iudæa, vt eam protegeret nec in alium locum dicitur profecta, Dixi verò supra, cur hæc quadriga rufa diceretur. ¶ Secunda quadriga Aquiloni demadabatur, color eius erat pullus ac ater significans mortem & calamitatem imperij Assyrij & Babylonici quam, intra 100. annos plus minus, ei Alexander Macedo hostiliter intulit. In vindictam calamitatum, quas Assyrij & Chaldæi Iudæis olim intulerant, scilicet ante annos 100.

¶ Tertia quadriga erat alba quæ occidenti demadabatur: vt ibi regnum Romanorum statueretur maxime

maximè verò, vt Romæ Apostolicam figeret sedem, in qua Christus per Vicarium suum, suam Regeter Ecclesiâ. Num non intelligis, qua ratione alba quadriga sit? imma- *Ephes. 5.* culatam scilicet Dei Ecclesiâ seruaturâ. ¶ Quarta quadriga parres duas habebat, vnâ ex variis equis. Huic demadata est terra Australis, vbi est Ægyptus, quæ quia sub Regibus persis variam habuit belli fortunam, nunc victrix, nunc victa: nunc domina, nunc subiecta (quod ex Herodoto eo- *Herod.* gnoscet) idè Angelorum quadriga, cui illa vendicata est, varia visa est. Alteram partem habebat hæc quadriga ex equis fortibus, scilicet cinerij coloris. Huic parti vt robustiori ad peragrandum orbem totius orbis conceditur, & ex ipso colore facile cognoscimus, hos equos fuisse mortis ministros, per quos, scilicet mors afferebatur his quos Dominus volebat, vt moreretur. Hi equi fortes vocantur, certè *Haba. 3.* quia fortis, vt mors delictio. Cinerij verò quia super equum *Can. 8.* pallidum sedebat mors in Apocali. ¶ 3. Miraris forsan, quod hæc Angelorum pars que rat ire, & discurrere per omnem terram, vt mortem inuehant in eam. Ego tamen video in hoc argumento Angelorum ingenium. Quod enim beneficium nobis tribuat. Angeli ipsa morte maius? Si enim pius moreris, pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum *Psal. 115.* ius: si impius moreris, certè minus in inferno punieris, quam si diutius in impietate vixisses. ¶ 4. Ex omnibus quadrigis quæ tunc egressæ sunt, illa tunc laudata est, quæ in Aquilonem abiit: & in eam furorem Domini intulit: & eum *1. Mac. 1.* in ea quiescere facit, scilicet, quia per Alexandrum Macedonem imperium illud subactum est, & vastatum, & per multos annos Regibus Grecis, non verò propriis subiectum, vt sicut per multos annos Assyrij vastauerunt regiones non suas: & eas sibi subiecerunt: ita per eosdè multos annos illi vastentur & subdantur Regibus non suis: sed alienis. Quæ est equa & iustitio Dei. Et hic est finis: ac intertio visionis. ¶ 5. Ex his dictis arbitror nihil superesse in hac visione difficultatis nisi illud primū quod locus vbi Dominator terre aderat circumdatus montibus greis, significabat illi tamen, quod sicut cœlum est altissimum refugium Dei, & idè malum ad *Psal. 90.* ipsum non accedet: ita & locus vbi est Deus, quia greus est: idè nullum malum per ipsum poterit penetrare.

II. PARS.

Et factum est verbum Domini ad me dicens, Sume à (1.) transmigratione, (2.) ab Haldæi & à Tobia, & ab Idæa: & venies in die

Psal. 67

Dan. 7

Tob. 12

Iob. 1.2

Zac. 1

Zac. 1

Eodem.

1. Esdr. 1

4. Reg. vi.

illa, (3.) & intrabis domum Iosæ, filij Sophoniæ, qui venerunt de Babylone, & sumes aurum & argentum: & facies coronas. Et pones in capite Iesu filij Iosedec Sacerdotis magni, & loquens ad eum dicens. Hæc ait Dominus exercituum dicens. (4.) Ecce vir Oriens nomen eius, & subter eum orietur: & ædificabit templum Domino (5.) Et ipse extruet templum Domino: & ipse portabit gloriam: & sedebit: & dominabitur super solo suo: & erit sacerdos super suo. (6.) & consilium pacis erit inter illos. (7.) Et coronæ erunt Helem, & Tobia, & Idaiâ, & Hen filio Sophonie memoriale in templo Domini. Et qui procul sunt, venient, & ædificabunt in templo Domini. Et scietis quia Dominus exercituum misit me ad vos. Erat autem hoc si audiu audieritis vocem Domini Dei vestri. Audi lector rei gestæ modum. Licet sub Cyro ex Babylonia in Iudæam redderint ferè quinquaginta mille Iudæi, manserunt in Babylone tamen ex ipsis quam plurimi Nam Iosephus faterur sub Zorobabele postea venisse in Iudæam quatuor millia milium, & adhuc manebant in Babylonia plurimi. Hi audientes templum in aërosolis ædificari miserunt aurum, & argentum per manus Holdai, qui etiam vocabatur Helem: & per Tobiam, & per Idaiam, & per Iosiam, vocatum alio nomine Hen, qui erat filius Sophoniæ, venerent hi quatuor è Babylone in Ierosolymam, Iudæorum & sua munera adducentes: quæ reposuerunt in domo Iosæ, seu Hen, filij Sophoniæ. Tunc Dominus præcepit Zachariæ, vt conueniret quatuor illos: peteretque ab eis argentum, & aurum. Tunc Zacharias venit, in domum Iosæ, a quo, & aliis tribus accepit aurum & argentum. Manbat tunc Dominus, vt inde fiant duæ coronæ, quæ ambe ponantur in capite Iesu magni Sacerdotis: factas adducit Zacharias, & dū collocat eas in capite Iesu dicit. Hæc ait Dominus. Ecce adest vir, cuius nomen est Oriens, seu Germen: sub quo templum extruetur. Quæ verba, cui debeant accommodari, postea dicam Pergit Zacharias. Ille ædificabit templum Domini. Ille Iesus sic coronatus erit princeps secularis: simul erit princeps Ecclesiasticus. Neque tamen Zorobabel de hac re conqueretur, imò verò pacis erit eum & Iesum licet Iesus à Zorobabele principatū eripuisse videbatur. Porro coronæ illæ duæ in templo seruabuntur in monumentum quatuor illorum qui eas Domino obtulerunt. Neque solum Iudæi Ierosolymis commorantes ædificationem templi iuuabunt: sed multi etiam ex remotissimis Iudæis, subdia sua ad ipsum ædificandum communicabunt. Hactenus

Viso-

Visionis ordo. Ego tamen antequam eam exponere aggrediar, stabilire volo, cui nam conueniant verba illa. Ecce vir, Oriens nomen eius. Erat equidem licet videatur dici de Iesu sacerdote, & licet Remigius, & Villanouanus eas tribuant Zorobabeli, nihilominus certissimus sum, soli Messie conuenire, & de eo solo dici. Primò quidem, quia capite tertio de Messia, non de Iesu, non de Zorobabele dictum est. Audi Iesu & qui tecum sunt (inter quos erat & Zorobabel) ego adducam seruum meum Orientem. Certè Messias erat adducendus: non verò Iesus & Zorobabel, qui aderant presentes. Non igitur hi, sed Messias vir est, cui nomen est Oriens, sue Germen: Secundo, quia Chaldeus interpretes hunc locum ita vertit. Ecce vir, Messias nomē eius. Est porro huic interpreti summa apud Iudæos autoritas. Non igitur verba illa sunt ad illum Iesum referenda. Tertio, quia plurimi doctissimi Rabini hunc locum volunt de Christo Domino intelligi. Quos vide apud Galatinum. Stat igitur sententia, locus (etiam apud Hebræos) est de Messia intelligendus: vt res ita gesta credatur. Iubet Dominus Zachariæ, vt coronas imponat capiti Iesu Sacerdotis: ille eas postur⁹ dicit. Hoc dicit Dñs. Ecce adest presens vir: cui nomen est Oriens, cuius presidio temp⁹ um sub ipso ædificabitur. Iesus verò summus sacerdos ædificabit illud, & vtrunque dominium Pōtificium & seculare exercebit, vt facilius templum ædificet. Neque tamen id princeps Zorobabel molestè feret. Nam Deo id operante pax inter vtrunque principem firma constabit. Hactenus sensus huius literæ.

At verò lector intelligas finem prophetiæ, te precor parumper aduerte. Olim Melchisedech fuit simul Rex, & Sacerdos: Rex Salé, & Sacerdos Dei summi, vt D. Paulus adduxit. Rursum, voluit meus suum populum gubernari per Pōtificem, qui simul dominium haberet seculare, & Pontificiū, qualis fuit Heli, & Samuel. Molestæque & cum supercilio tulit, Saul em in Regem creati, qui diuisum dominium seculare teneret. Quorū hæc? Certè quia venturus erat Messias, qui vtrunq; gladiū haberet: qui Rex esset, & Sacerdos. Sacerdos, scilicet, secundum ordinem Melchisedechi, & Rex in domo Iacob in æternum: quod regnum Isaias cātavit & Zacharias. Ea ratione voluit hunc Iesum vtrunque dominium habere: & in eius rei signum duas coronas asserre: & nihilominus pacem, inter eum & Zorobabelem consistere. Vide.

R 5

re. Vide.

1. Esdr. 2.

Iosephus.

Remig.
Villa no-
uanus.

Zac. 3.

Eodem.

Rom. 8.

Gal. lib. 3.

c. 16. &

1. 7. c. 2.

Gen. 14.

Hebr. 7.

1. Reg. 1.

1. Re. 8.

1. Re. 8. 9.

Psal. 107.

Mach. 1.

Luc. 2
Isai. 9
Zac. 9

re. Videlicet, vt iam proximus Christo venienti, quem præfigurabat. Summa, vt sciamus Christum Pontificem nostrum esse, simul & Regem, idè ille Iesus, Christi figura, duplici corona exornatur.

Nunc quedam sunt in litera annotanda. ¶ 1. Sume à transmigratione Iudæi qui in Babylone vivebant, dicebantur transmigratione. Igitur, sume à transmigratione, id est, à Iudæis, qui huc è Babylone venerunt. ¶ 2. ab Holdai. vt Iosias. filius Sophoniæ binomius est. (eam statim infra vocatur Hen filius Sophoniæ) ita & Holdai binomius est, quia statio vocatur Helem. ¶ 3. Intrabs in domum Iosia, quia videlicet apud eum erat aurum & argentum, quod ipsi quatuor tulerant ex Babylone. ¶ 4. Ecce vir, Oriens nomen eius vt iam docuimus, non dicuntur hæc verba Iesu, vt ipse dicatur Oriens. Sed sensus est. Iesus au. En adest hic Messias cuius nomen est Oriens, vt confidas domum Dei eius præsidio ædificandam. Nam sub ipso germinabit templum. Credo enim Christum in specie visibili super templo, visum à propheta, ac propterea dictum esse, quod sub ipso templum esset germinaturum, & ædificandum. Cur verò Christus dicatur Oriens & germen, dixi supra. ¶ 5. Et ipse cõuertitur sermo ad Iesum. Ipse Iesus Sacerdos magnus extruxit templum Christi præsidio. Et ipse hanc gloriam reportabit, quod templum ædificarit. Sedebit ipse & dominabitur dominio seculari: ac item sedebit & erit sacerdos dominio Pontificio, & nihilominus consilium pacis erit inter eum & Zorobabel, qui in secularib. dux erat Iudæorum. Quæ omnia hic Iesus faciet, referens in corpore figuram Christi, qui eadem omnia erat in spiritu, in nostra Ecclesia facturus. ¶ 6. Consilium pacis erit. Domino, scilicet eam pacem operante: & Iesu eandem procurante. Cuius prophetiæ veritas sanctissimè à Iudæis seruata est, vsque ad Christi aduentum. Nullus enim ex eis fuit Rex à summo Pontifice diuersus. Fuit planè Herodes diuersus. sed erat ille Tyrannus. Et equidem Philo in suo Breuiario multos duces Iudæorum recenset: Zorobabelis successores. Si ille ramea vera dicit. mirandum verò est, nullum illorum cum Pontificibus, apud quos summa rerum erat bellum super principatu gessisse: vt hæc prophetia impleretur, quod pax esset inter vtrunque principem fixa futura. ¶ 7. & coronæ erunt memoriale in templo Domini. Ne credas id absque mysterio dictum promiserat Deus Ioachino, nullum futurum Regem in Iuda, post eum.

Zach. 3

Haggai. 1

Matt. 8

Philo.

1. Mat. 3.

Id

Id nunc asseritur, dicitur enim quod coronæ non essent *Ier. 36.* è templo abducendæ: sed in eo asseruandæ: in si- *Ier. e. 22* gnium, quod licet Pontifex esset dominus in temporalibus: non tamè regiam dignitatem esset extra templum habiturus. ¶ 8. Et qui proci sunt, id est festinare, strenuam operam templo nauate, nam & remotissimi venient, munera deferentes, vt templum perficiatur: & erit ignominia vestra, vos ab illis vinci. ¶ 9. Erat hoc si auditu hanc limitationem, & conditionem plurimis prophetiis appositam crede: quarum veritatem si non videmus impletam, causa est, quia earum conditionem minimè adimpleimus.

CAPVT VII.

I Vdæi qui manserant in Babylonia, consulunt Sacerdotes & prophetas, qui erant Ierosolymis, an adhuc essent *Proibecoria* ieiunaturi, vt eatenus plurimis annis ieiunauerant? Respon- *7. & 8.* det Domius per Zachariam, primò, non sibi placuisse ieiunium eorum: secundò proponit exemplum, quid olim *Isa. 58.* à Iudæis ante eorum transmigrationem requisisset: tertio ex eo exemplo docet, quid ab eisdem post migrationem requirit, tandem quartò respondet ad consultationem.

R factum est in anno quarto Darij regis, factum est verbum Domini ad Zachariam: in quarta mensis noni, qui est Casfeu. Id est cum iam per biennium diligentissima nauaretur templo Dei opera, & id in Babylonia sciretur. Et inde venient legati ad consulendos Sacerdotes, reuelatio facta est Zachariæ, hæc quæ sequitur. Portò tam est grande opus reuelatio prophetia. & tanti à Propheta cui fit, æstimatur, vt non se contineat, quin diem & mensẽ explicet quo tantum beneficium accepit.

Et miserunt ad domum Dei Sarasar, & Rogom melech: & viri qui erant cum eo, ad deprecandam faciem Domini: vt dicerent Sacerdotibus Domini exercituum, & prophetis, loquẽtes. Nunquid fensidũ est mihi in quinto mensẽ: vel significare me debeo, sicut iã feci multis annis. Hæc litera vertitur ita à Rabinis quibusdam. Et misit domus Dei Sarasarũ, & Rogom melech, & viros eius, ad placandam faciem Domini, &c. quam literam exponunt hoc modo: Synagoga Iudæorum erat in Babylone: hæc vocabant domum Dei: & hæc mittit Sarasarum, & Rogom melech

Melech ad consulendos Sacerdotes. Sed hæc interpretatio nullius historię fundamentis innitur. Sanctes, Vatablus, & Tygurinus vertūt in hunc sensum: plebs Iudæa in Babylonia consistens misit Sarafarum, & alios. At Munterus conuenit nostræ versionis, scilicet quod Sarafar & Rogon Melech, & viri eorum miserint legatos in Iudæam. Cum verò parum nostra referat, an Sarafar, & Rogon Melech, miserint, an verò fuerint missi, & nostram versionem Hebræa litera ferat, prudens eam explicabo. Pro cuius intelligentia aduertendum, quod vt ex hoc capite, & sequenti docemur. Iudæi qui captiui venerant in Babylone, conuentum fecerunt, in quo, publico edito mandatu est. Primum vt omnes ieiunarent in nona die, mensis quarti (primus mēsis erat Martius) quia eo die Ierosolyma dirupta, & capta fuerat, vt tradit Ieremias. Secundo, ieiunaret die decima, mensis quinti, quia eo die sacru Domini templum combustum erat: vt idem Ieremias tradit, & habetur 4. lib. Regum. Tertio ieiunarent etiam in mense septimo, quia tunc Godolias, quem Nabuchodonosor reliquerat, vt dispersos Iudæos congregaret, & gubernaret, ab hostibus occisus est: vt tradit Ieremias, & 4. lib. Regum. Quarto item ieiunarent in decima die, mensis decimi: quia in eo die Ierosolyma à Nabuchodonosore obseffa fuerat. Porro cum iam Iudæi in patriam redissent, nec ipsi, neque illi, qui in aliis regionibus erant, ieiunabant mense quarto: nec septimo: nec decimo: scilicet quia iam ieiunij causa cessauerat: videlicet Iudæis suam Ierosolymam habitantibus. Cum verò templum Dei nondum esset planè absolutum, esset tamen magna eius pars ædificata, merito Iudæi qui erant in Babylonia, consulunt Iudæos qui erant in Ierosolyma, an liceret eis relinquere ieiunium quinti mensis. Nam si illud susceptum erat, propter templi desolationem, & templum iam extructum erat, quantum, scilicet pertinebat ad Sancta, & Sancta Sanctorum, videbatur merito à ieiunio cessandum. Verba Hebræa, consultationem continentia sunt hæc. Num flebo mense quinto? Num Nazareabo (liceat ita loqui) sicut feci his annis? Nazareate erat abstinerere à cibi consuetis, maximè à vino: vt Nazarei faciebant. Ita vertit Chaldaus interpres hunc locum. Iam abstinentiam illam, quam Nazarei faciebant vocabant sanctificationem, vt in eodem lib. Num. habetur: idè noster Hieron. pro Nazareate, posuit sanctificare. Et item hæc abstinentia, ieiunium erat: vt infra cap. 8. docemur. ¶ Tu

Num. 6

Jonathan.

Hieron.

Zach. 8

lectos.

lector contra hæreticos nota. Non audent Iudæi violare, quod publico edito mandatum erat, sine summi sacerdotis & concilij autoritate.

Et factum est verbum Domini exercituum ad me, dicens. Loquere ad omnem populum terræ, & ad Sacerdotes, dices. Cum ieiunaretis & plangeretis in quinto, & septimo mense, per hos (70.) annos nunquid ieiunium ieiunastis mihi? & cum comedistis, & bibistis, nunquid non vobis comedistis, & non vobismetipsis bibistis? Id est. Responsum Deo ad interrogata, iubet, vt Prophetæ vocet sacerdotes omnes, plebem etiam vniuersam, siquidem & illi vt videtur, eatenus ieiunauerant, & omnes responsum quæstionis operabant. Conuocata igitur frequentissima concione, primum ait Dominus. Nec vestrum ieiunium, nec vester hæc temus Isa. 58. eibus placuit mihi: nec placuistis ieiunantes neque comedentes, vos magni æstimabitis ieiunium vestrum, at non ego. Si quæritis causam, sequètia docebunt. ¶ De 70. annis dixi c. 1. ¶ Ieiunamus Deo, quando propter eum, cum animi innocentia ieiunamus. Qui verò ieiunat, nihil Deum curans aut sine innocentia vitæ, is non Deo, sed sibi ieiunat: & ita comedens, sibi non Deo comedit: vt qui in gloriam Christi, cum vitæ innocentia comedit, Deo comedit. ¶ Litera Hebræa est aliquatenus diuersa: sed idem est sensus.

I I P A R S. Responsonis.

Nunquid nō sunt verba, quæ loquutus est Dominus in manu prophetarum priorum, cum adhuc Ierusalem habitaretur, & esset opulenta, ipsa, & vrbes, in circuitu eius, & ad Austrum, & in campestribus habitaretur? Id est. Num non etiam nunc extant & perseuerant verba, quæ Dominus loquutus est olim per prophetas, qui fuerunt ante captiuitatem: tunc quando Ierosolyma erat diues, & opulenta: & præ infinitate Iudæorum, non solum Ierosolyma, & solum terræ pingæ habitabatur ad Occidentem & Orientem, & Aquilonem: sed etiam ad Austrum, & in campestribus arenosis, quæ minus idonea erant, vel ad habitationem, vel ad fructuum collectionem. Hanc rem docuit nos D. Hieron. in prologo super Amos. ¶ Quod verò exta. at verba quæ loquuti fuerunt prophetae priores, lege Itaiam Ezer, & vt vno verbo dicam, lege prophetas, qui de iudæ vastatione prænuuntiauerunt. Quæris quæ sint ea verba? sunt sequentia.

D. Hier.

Isa. 58.

Exec. 18

Et factum est verbum Domini ad Zachariam dicens. Hæc ait Dominus

exercituum dices, iudicium verum iudicatio: & misericordiam, & misericordiam facite vniuersis que cum fratre suo. Et viduam, & pupillum, & aduenam, & pauperem nolite callumniari, & malum viri fratri suo non cogitet in corde suo. Id est quod quesui semper a vobis est, vt Iudices recte, iudicent vt qui possunt, opere & crede misericordiam proximis impendant vt viduas, orphanos, aduenas, pauperes, quos omnes mee custodiam seruauit, nemo ledat ex vobis. Vt omnis cogitatio proxima noxia, procul e corde vestro pellatur. Hec requiro. Nam Iudicem ius suum cuique tribuere, vehementer volo. vt ex psalmis colligere quisque potest. Misericordiam ipse summè misericors summè a vobis expecto aded vt misericordiam velim, no ita sacrificium, viduas, orphanos, aduenas, pauperes peculiariter curo. dictum enim est. Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adiutor, & item. Deus est pater pauperum, Iudex viduarum. demum, cum vos omnes habeam, vt pater filios quomodo patiar aliquem alij malum machinari? Habetis verba quae olim a vestris maioribus requisui.

Et noluerunt attendere. & auerterunt scapulam, recedentes: & aures suas aggrauauerunt ne audirent, & cor suum posuerunt vt adamantem ne audirent legem, & verba quae misit Dominus exercituum, in spiritu suo sancto, per manum prophetarum, Ego priorum inquit innocentiam a patribus vestris requirebam: at illi prophetas nec attendere voluerunt: humerumque suum subtraxerunt, ne legis onus reciperent: aures suas velut gossipio obturauerunt: feceruntque sibi cor, quod velut adamas, domari non potuit ne audirent: legem in se sanctam, iustam, & bonam, legem & verba, quae eis Dominus legabat legem quam Spiritus sanctus inspirabat, legem demum quam prophetae priores viri sanctissimi, consanguinei, & conciuces, eis predicabant.

Et facta est indignatio magna a Domino exercituum. Et factum est sicut loquutus sum: Sic clamabunt et non exaudiam dicit Dominus exercituum. Lege haec verba futura pro praeteritis: vt sit sensus: quia patres vestri fuerunt aded rebelles, effudi in eos furorem & indignationem meam. & intuli eis mala, quae promittebam, me illis illaturum. & sicut clamaui ad eos, & ipsi non audierunt: ita postea in sua tribulatione clamauerunt ad me, & non exaudiui eos. quod etiam illis promiseram, vt videre est apud Michæam, vbi dictum est quomodo id esset intelligendum.

Et dispersi eos per omnia regna quae nesciunt. Et terra desolata est

Psal. 83
93. 100.
Osee. 6

Mic. 6
Psal. 9
Psal. 67

Mala 1.

4. Reg.
37. 46.

Mic. 3.

est ab eis: eo quod non esset transiens, & reuertens. Et posuerunt terram desiderabilem in desertum. Id est. exuiare eos feci, in terris barbarorum, vbi amicis carebant & notis. Terra eorum tantopere frequens, iam sola est: neque ad eam quisquam it, aut redit. Sedet enim sola ciuitas, quae erat plena populo & demum terram fluentem lac & mel (cuius laudes desuperam Moses decantauit) suis peccatis, & rebellionibus tangerem fecerunt: id est: fuerunt causa, vt destrueretur. En quo tandem decedit patrum vestrorum pertinacia, qua noluerunt meis obedire mandatis.

CAPVT VIII

Et factum est verbum Domini exercituum, dicens. Hec dicit Dominus exercituum. Zelatus sum Sion zelo magno: & indignatione magna. Zelatus sum eam. Hec dicit Dominus exercituum. Reuersus sum ad Sion: & habitabo in medio Ierusalem. Et vocabitur Ierusalem ciuitas veritatis: & mons Domini exercituum: mons sanctificatus. Summa huius capituli est. Capite praecedente dixi, ait Dominus, me quaesisse a vobis vram innocentiam: quam quia non prestuistis, recessi a vobis, & omnia in vos mala congeffi. nunc redij ad vos omnia bona collaturus. tantum vite innocentiam quam requiro prestare. Ergo inquit, quae desponsaui Rempublicam vestram, & illa me contempto idolis adhaesit, amor quo eam prosequere zelus factus est. indignatio facta est, ideo ab ipsa recessi. En iam sum ad Sion reuersus, iam habito in templo Ierosolymae, qua ratione etiam apud externos Ierosolyma vocabitur Ciuitas veritatis, id est ciuitas vbi verus Deus colitur: vbi veri Dei vera religio est. Et mons Moria vbi templum est, vocabitur Mons Sanctitatis: vbi scilicet Deus habitat; qui solus est bonus, solus est sanctus. Intelligent enim etiam gentes, verum Deum habitare in Sione, lege priorem Esdrae librum, & videbis quam veneraretur. Artaxerxes Iesus Iudaeorum, & templum eius: afferesque tunc hanc prophetiam fuisse completam. Quin & multae gentes illud templum venerantur.

Hec dicit Dominus exercituum. Adhuc habitabunt senes & iuvenes in plateis Ierusalem: & viri baculus in manu eius, & mulieres in plateis cimitatis complebuntur, infantibus, & puellis ludentibus in plateis eius. Hec dicit Dominus exercituum. Si videbitur difficile in oculis reliquarum populi huius in diebus illis, nunquam id

in oculis meis erit difficile, dicit Dominus exercituum? Id est, non contentus solum habitare in medio vestri, secundò beneficium vos afficiam scilicet restitutam Ierosolymam in pristinum statum, vt sicut ante transmigationem, ex pace, otio, & securitate vetuli, & vetulæ in plateis commorabantur, liberum Solem excepturi, & cū aliis fabularuri, quin aderat etiã senes præ senectute baculos gerentes in manibus, vt plateam Senarum diceret ita penitus promitto futurum nunc post templi ædificationem. Et sicut plateæ olim perstrepebant lusibus puerorum ita & nunc perstreperent. ¶ Scio videtur vobis hæc quam polliceor, restitutio difficilis, quia pauci estis, vt pore reliquæ populi prioris, sed num quia difficile est vobis, difficile erit, & mihi cui non est impossibile omne verbum, qui omnia, quæ volui feci, in cælo & in terra. ¶ Impleta est omnino hæc propheta, quia ferè per 300. annos à tēpli ædificatione, in pace requieuerunt Iudæi. Ita enim dicitur in 2. Machab. Cum Sancta ciuitas habitaretur in omni pace.

Luc. 1
2. Mat. 8

Hæc dicit Dominus exercituum Ecce ego saluabo populum meum de terra Orientis: & de terra occasus Solis. Et adducam eos, & habitabunt in medio Ierusalem: & erunt mihi in populum: & ego ero eis in Deum, in veritate, & in iustitia. Id est, adhuc tertium beneficium in vos conferam. Nam congregabo dispersos per Orientem, & Occidentem Iudæos: & adducam eos, vt in habitent Ierosolymam, qui erunt populus meus, & peculum meum, & ego ero eis Deus verus, scilicet Deus & iustus Deus: ac idè requirens ab eis veritatem religionis, idolis abiectis, iustitiam morum, vitiiis relegatis. ¶ Credi debet, Iudæos dispersos per varias mundi plagas, audita templi ædificatione ad suam Ierosolymam rediisse.

Hæc dicit Dominus exercituum, Confortentur manus vestrae, qui auditis in diebus vestris sermones istos, per os Prophetarum, in die qua fundata est domus Domini exercituum, vt templum ædificaretur. Si quidem ante dies illo merces hominum non erat: nec merces iumentorum erat: neque introeunt, neque exeunt pax erat præ tribulatione: & dimisi omnes homines, nunquamque contra proximum suum. ¶ Nunc autem non iuxta dies priores ego faciam reliquias populi huius, dicit Dominus exercituum: Sed semen pacis erit. Vinea dabit fructum suum. Et terra dabit germen suum. Et cæli dabunt rorem suum. Et possidere faciam reliquias populi huius vniuersa hæc. Id est, roborentur, manus vestrae, vos qui auditis sermones ab ore prophetarum, à die quæ iacta erant tēpli fundamēta hortabatur vos

yc

vt ædificaretis templum. Confidete erate obsecro, quod ante eos dies, quibus cœpistis, super fundamentis ædificare. Tanta erat anni, & annonæ sterilitas, vt nec homines, neque iumenta inuenirent, vbi operas collocarent, & inde mercedem operæ reciperent. Nam vinea lagenarum 50. debat solum 20. & terra modiorum viginti, exhibebat solos 10. Cæli zenci erant, nec pluuia dabant (vt Haggæus dixit ca. 1.) Imò permittente me, finitimi vestri, imò & vicini vestri ita vos affligebant, vt nec extrarurbem, nec intra urbem pax inueniretur. Siquidem permittebam, vt inimici essetis vos vobis, & vos vicinis vestris. ¶ At verò nunc, quanto beneficium prosequi volo vos, qui reliquæ estis populi antiqui, Nam volo seminare pacem: & pax seminata hunc fructum feret, vt conciliet vos vobis & vicinis vestris. Volo dare fructum abundantiam scilicet vini & frumenti. Volo vt cæli temporibus suis dent pluuiam suam, Volo tandem, vt vos hac bonorum copia fruamini, scilicet ab hostium, & lægorum iniuria tuti. ¶ Tu lector magnopere conspice, non solum fructus terræ esse Dei benignissimi dona: sed etiam pacem cum exteris: imò & pacem cum vicinis. ¶ Memento etiam, anno secundo Cyri iacta fuisse templi fundamenta & inde, per annos 40. templi, ædificationem cessasse. quo tempore Iudæi passi sunt & annonæ sterilitatē, & hostium finitimorum iniuriam, vt in Esdra legimus imò & domesticas discordias, vt hoc loco docemur. transactis verò 40. annis, anno secundo Longimani, cœperunt Haggæus & Zacharias populum sollicitare ad templi ædificationem, Ex quo tempore omnia bona ædificantibus promittuntur.

Et erit, sicut eratis maledictio in gentibus, domus Iuda & Domus Israel, sic saluabo vos: & eritis benedictio. Nolite timere. Confortentur manus vestrae Quia hæc dicit Dominus exercituum, Sicut cogitavi, vt affligerem vos: cum ad iracundiam prouocassent me patres vestri: dicit Dominus, & non sum misertus, sic conuersus cogitavi in diebus istis: vt benefaciam domui Iuda: & Ierusalem. Nolite timere: Quia nunc beneficium adhuc vobis impendo. Gentes execrabantur virum Iudæ, & virum Israelitam. tantum contra vos odium conceperant. At ego conuertam corda gentilium, vt odio reiecto, vos venerentur, & velut homines diuinos, cum vos viderint, vobis benedicant demum vt omnia vobis verbo concludam, vt olim cogitabam, quomodo vobis incommodarem, nunc conuersus cogito rationes, quibus commode vobis. Quibus igitur tantæ promissiones fiant, nihil est quod

Psal. 147
1. Esd. 3. d

1. Esd. 4. e

1. Esd. 4. b

1. Esd. 5. a

Hagg. 1.
2. ach. 4.

C

quod

Psal. 30.6

quod timeant. ¶ Tu lector expende verbum psalms. Conuer-
uerti cor eorum, vt odirent populum eius. & dolum face-
rent in seruos eius ita conuertit tunc corda gentium, vt
Iudæos execrarentur: vt & nunc execrantur. Porro tem-
plo ædificato, conuertit gentes, vt Iudæos diligenter, ac ve-
nerarentur. Eam venerationem lege apud Iosephum.

Iosephus.

III. PARS. Responsonis.

*Hæc sunt ergo verba, quæ faciatis. Loquimini veritatem vnusquis-
que cum proximo suo. Veritatem et iudicium pacis indicate in por-
tis vestris. Et vnusquisque malum contra amicum suum ne cogitatis
in cordibus vestris. Et iuramentum mendax ne diligatis. Omnia
enim hæc sunt quæ odi, dicit Dominus. id est, Ecce ego tantis vos
beneficiis augeo. Ergo quod à patribus vestris toties exegi,
idem nunc à vobis requiro. Ego sum veritas, fideliter igitur
virritatem seruare erga proximos. Ego sum pax, igitur
iudex pacem quærat inter litigantes, cõponat, & recon-
ciliet eos, in portis vrbis, vbi iudicia Iudæi exercere solebãt.
Reliqua aperta sunt, & iam cap. superiore explicata.*

Ioan. 15

Ephes. 2

Psal. 86

Zach. 7

III. PARS.

*Hæc dicit Dominus exercituum. Ieiunium quarti. & ieiunium
quinti. & ieiunium septimi, & ieiunium decimi erit domui Iudæ in
gaudium, & lætitiã. & in solennitates præclaras. veritatem tamen
& pacem diligite. ¶ Hæc dicit Dominus exercituum. Usque quo ve-
niant populi, & habitent in ciuitatibus multis, et vadant habitatores
vnus ad alterum, dicentes. Eamus et deprecemur faciem Domini et
quæ ramus Domini exercituum. Vadam etiam ego. Quæ fuerint
ieiunia, quarti, quinti, septimi & decimi mensis, dixi capite
præcedente Sensus iudicio meo huius partis est. ait Domi-
nus, vos quæritis an adhuc sit ieiunandum mense quinto?
iam vobis respondeo. Hęc omnia ieiunia vestra cessabunt
commutata in præclaras festiuitates, fiet enim vt pro die-
bus, horum ieiuniorum populus festa gaudia instituat.
Nunc tamen non cessent ieiunia ista mensis quinti, donec
templum absoluat: & veniant populi, qui in vrbibus deso-
latis habitent: & ex eis alij alios inuitent, vt ad templum
Domini conueniant. Ergo ieiunium quinti mensis tunc
cesset, cum multæ ciuitates nunc desertæ, à ciuibus habi-
tentur. ¶ Illud verò, tamen veritatem & pacem diligite, erat
omnium*

Zach. 7

omnium cordibus insculpendum. Diligite veritatem erga
Deum: pacem erga proximum, vero amore, & religione
Deum colligite, pacis offendicula erga proximum cauet. *Ioseph. 7. 2*
¶ Notandum ex Iosepho, tempore Zorobabelis è Babylo-
nia venisse quatuor millia millium Iudæorum. hi impleuerunt
ciuitates desertas & desolatas, ac ideo cessauit ieiunium
quinti mensis in eorum aduentu.

*Et veniens populi multi & gentes robustæ ad querendum Do-
minum exercituum in Ierusalem, & deprecandam faciem Domini.
Non solum Iudæi Ierosolymitani venient (ait Dominus) in
templum Ierosolymæ: sed multi alij Iudæorum populis
imò & multæ gentes diuites, & potentes. Id quod imple-
ment ostendit Iosephus, cum docet multos gentiles summas
venerationi habuisse templum illud. Inter quos Alexander
Macedo, post benignè Iadum susceptum, in templo Dei
immolauit. ita Iosephus. l. anti. 11. Sed quorsum affero testi-
monium Iosephi, cum ad sit apud Esdrâ epistola Artaxer-
xis iubentis, Domino in suo templo vitulos, arietes & a-
gnos offerri? Quin & Romani religiose templum Ieroso-
lymæ venirati sunt, lege Iosephum.*

*Hæc dicit Dominus exercituum, in diebus illis, quibus apprehendent
dicens homines ex omnibus linguis gentium: & apprehendent. simbrici
viri Iudæi. dicentes. Ibi vobiscum: Audiuimus enim quoniam
Deus vobiscum est. Si Regina Ester vixisset post Zachariam,
facile dicerem, eius tempore prophetiam hanc fuisse com-
pletam. At quia Ester fuit ante Zachariam, credo hanc pro-
phetiam impletam tempore Seleuci Nicanoris totius Asiæ
principis, vide Iosephum li. 12. anti.*

CAPVT. IX.

PRænnunciat parte prima, quæ à templi ædificatione, ad
Christi natalè erant futura. Parte secunda, ea quæ Chri-
stus, facturus erit dum in hoc mundo viueret. Tertia parte,
bellicum Christi apparatus. ad gentium conuersionem.

*QVVS verbi Domini in terra Hadrach. & Damasci
requiei eius. Quia Dñs est oculus hominis. & omnium
tribuum Isra. Hæc quoque in terminis eius. Et Tyrus
& Sydon, assumpserunt quippe sibi sapientiã valde. Id
est Grauis prophetia, & onerosa, contra Hadrach. Dama-
scum, Emat, Tyrum, Sidon. Dubitatio est, quænam fuierit
Hadrach.*

Gall. 8
ca. 10
Theod.
hic. R. in-
das.
Gall. sup.
Amos. 6
Hadrach? Quidam Rabi dixit esse messiam Lege hoc apud Galatinum. Theodoretus voluit Hadrach civitatem esse arabie. Rabi Iudas, quo sit locus damasci. apud eundem Galatinum. Veritas hæc esse videtur. Hadrach erat ciuitas damasco foederata. in qua illa requiescebat & confidebat.

¶ Quænam sit Emar dixi copiose apud Amos. ¶ Quænam fuerit Tyrus non est opus dicere. illustrissima vrbis illa fuit. de qua mirabilia habentur apud Isaiam, & Ezechielem, apud quem in eodem capite de Sydone leges. ¶ Iam nunc attente sensum literæ propositæ considera. ¶ Prænunciatur onus in terra Hadrach, & damasco. Quæris causam? Causa est, quia domini est oculus hominis, quorum verborum gloria est litera Hebræa quæ ita habet. Ad dominum oculus ho-

Isai. 23
Exec. 27
ca. 28
minis & tribum Israel id est, quia oculi hominum & tribum Israel, quos Hadrach & Damascus læserant, ad Dominum attolluntur, & ab eo petunt vindictam. Quot mali Damascus intulerit Israelitis legas facile in libro. Regum. Igitur merito

4. Reg. 10
16
onus Domini contra Damascus erit siquidem oculi Israelitarum id onus Damascus imponi requirunt. Quod si lapides parietum clamant. Si sanguis Abel petit ultionem quanto potius oculi eorum, qui graues iniurias patiuntur.

Abac. 2
Gen. 4
¶ Secundò prænunciatur onus contra Emar. & sensus literæ nostræ patebit ex Hebræa, quæ ita dicit. Et etiam Hemat terminabit in ea. Id est onus Domini terminum illi præfiget. Illa enim contra ius & fas limites imperij sui prorogat, at Dominus limitem illi constituit. ¶ Tertio prænunciatur onus Tyro & Sidoni. Causa est, quia sibi arrogant sapientiam nimis, nimisque de ea superbiunt. Quam rem in Strabone congnesces, qui inter multa dicit. A Phœnicibus (sci. Tiriis & Sidoniis) emanasse creditur Astronomia & Arithmetica. Nunc quoque & omnis reliquæ philosophiæ copia maxima, ab his ciuitatibus sumi potest. Tu letor, ne artes malas esse credas: sed superbiam, quæ ex earum cognitione progredi solet. Nam scientia inflat.

Strabo.
l. 16
1. Cor. 9
¶ Et edificauit Tyrus munitionem suam & coaceruauit argentum quasi humum, & aurum sicut lutum platearum. Ecce Dominus possidebit eam & percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igni deuorabitur. Ditissimas fuisse Tyrum & Sidonem, ex Isaiâ & Ezechiele scies. At quod fuerint vastandæ hoc loco prædicitur: & Alexander Macedo prædictionem impleuit. Fecit enim aggerem quo Tyrus olim insula, continens facta est, capta, & exusta.

Isai. 27
Exec. 27
Vastatione
Tyri ab
Alexandro
narrat
Ioseph.
¶ Illud verò, Dominus possidebit eam, id est, potentiam suam

suam in ea exeret, vincet, & subiiciet eam.

Videbit
Ascalon,
& timebit.
Et Gaza,
& dolebit nimis.
& Accaron,
quoniam confusa est spes eius.
Et peribit rex de Gaza.
Et Asca-
lon non habiabitur.
Id est. Videbunt excidium Tyri ab Alexandro factum Accaron: Gaza, & Ascalon. & dolebunt, timentes sibi futurum, quod factum videbant in Tyro. maxime verò doluit Ascalon, quæ præsidium habebat in Tyro. Et equidem Alexander Gazam desolauit, & eius Regem extinxit, dolosata est etiam tunc Ascalon, licet postea reparatam doceat Strabo, recensens viros doctissimos, qui ex ea prædabant. quin & Herodes inde processit. nam ideo vocatur Ascalonita.

Et sedebit
separator in Azoto.
Et disperdam superbiam Philisti-
norum
& auferam sanguinem eius de ore eius:
& abominationes eius
de medio dentium eius.
& Et relinquetur etiam ipse Deo nostro.
& erit quasi dux in Iuda:
& Accaron, quasi Iebuseus.
Res hæc ita gesta est. Excisa Tyro, venit Alexander (qui separator hic dicitur Hebræicè מן זר Manzer, id est Spurius) contra Palestinam, cuius Metropolim Gazam vastauit, & credendum est, venisse in Azorum, vbi aliquot dies sedet. Quo facto vastata fuit Philistea, olim tantopere sanguinaria: tantopere crudelis contra Iudæos, quorum sanguinem ore bibebat: quos velut fera dentibus lacerabat. Vastata Gaza contendit Alexander Ierosolymam, vbi (Deo præcib. Iudæorum placato) benignus factus est in Iudæos: & relictus, & deuotus Deo: nam Deo in templo immolauit, & velut dux in Iuda, ita enim Iosepho.

¶ Porro dicitur accaron futura vt Iebuseus, vt enim hic inuictus olim tandem venit in potestatem Davidis & Iudæorum: ita accaron olim inuicta, cessit tandem Ionathæ Machabæo, & Iudæis. ¶ Expectas cur Alexander vocetur separator & spiritus seu natus. Certè spiritus, quia ex adulterio natus est. Nam Olympias eius mater Philippo marito confessa est Alexandrum non genitum ab eo. Nectabanus enim Magus quidam eam decepit, & (singens se esse Hammonem) violauit, historia mrefert Iustinus: & post eum Antonnius, & reliqui. Separator vero scilicet antiquissimorum regnorum à dominis suis. ¶ Mirare nunc lector, quomodo id prædixerit propheta, & quomodo prædixerit, quod esset vastaturus Philisteam, & facturus ne amplius illa velut fera crudelis, sanguinem hostium deponeret: neque vicinos dentibus laniaret.

2. Re. 5
1. Mac. 19
Antonius
Iust. l. 12

Et circumdabo domum meam ex his qui militant mihi, euentus & reuerentes: Et non transibit super eos ultra exactor. Quia nunc vidi in oculis meis. Textus Hebræus ad verbum versus sic habet, castra ponam domui meæ, de exercitu, de transeunte, & reuertent. Sed sensus idem est scilicet circumdabo domum meam Angelis, euntibus & reuertentibus nam angeli sunt exercit⁹ Dei, quod habet Latina. Et sunt euntes in templum, & reuertentes ad custodiam nostram, quod habet nostra religio.

Matt. 18. Vt verò magis hic sensus illustretur: audi Iosephum dicentem, Alexandrum immolasse in templo Ierosolymitano: & concessisset Iudæis, vt patriis legibus viuerent: vtque septimo anno essent à tributis immunes. Hoc dicit nūc propheta. Circundabo, inquit, templum meum angelis: ne exercitus Macedonum, alicui Iudæo noceat. Alexandro ad immolandum in templum veniente. Et non transibit exactor, qui Iudæos à patriis legibus diuellat. Porro verbum vltimum est admirandum. Ecce ait propheta, hæc quæ dixi, ego ipse vidi oculis meis, Deo scilicet totam Alexandri historiam prophetæ reuelante. Et hæc tenus Propheta dixit, quæ erant futura ante aduentum nostri Messie.

II PARS.

Propheta. *Exulta satis filia Sion: iubila filia Ierusalem. Ecce Rex tuus veniet tibi iustus & Saluator. Ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullū filium asinæ. Messias. 2. Et disperdam quadrigam ex Ephraim: & equum de Ierusalem: & dissipabitur arcus belli. Et loquetur pacem gentibus. Et potestas eius à mari usque ad mare: & à fluminibus usque ad fines terræ. Propheta. Tu quoque in sanguine testamēti tui. Messias. 3. Emissisti vinctos meos de lacu, in quo nō est aqua. Propheta. 4. Convertimini ad munitionem vincti spei. Messias. 5. Hodie quoque annuntians, duplicia reddam tibi. Tradit nobis propheta gesta Christi, quæ gessit à dominica palmarum, ad suam in cælos ascensionem scilicet tradit celebratū illius dominicæ. Quæ Christus in sua morte fecit. Quid in sua Resurrectione factū est. Quid factū est in Limbo. demum quid in ascensione contigit. ¶ 1. Locus est de Christi ad Ierosolymam aduentu, in dominica Palmarum: quæ explicatio non est mea: sed Dei apud D. Marthæum, qui ait: Christum ingressum Ierosolymā super asino, vt impleteretur hæc propheta, Ergo quia Deus in hac propheta iubet vt*

Matt. 21

bet vt plebs Sionis & plebs Ierosolymæ exultet, & iubilet, cum Christus super asina veniebat: idē eo advenite, exultat & iubilat illa. Dicente Luca, cæperūt omnes turbæ descendentium gaudentes laudare Deum, dicentes voce magna, Benedictus qui venit Rex. Quid enim nō gaudeat populus veniente Rege: sponfa veniente sponso: filio veniente patre: infirmus veniente medico: omnibus bonis carens, veniente eo qui affert omnia bona? Sed rexus gaudendi causas attulit. Prima: quia Rex tu⁹ venit tibi, vt scilicet sit omninō tuus, iuxta illud. Ero merces tua magna nimis. Et illud. Ego in medio vestrum sum tanquam minister, veni enim ministrare, & dare animam meam redemptionem pro multis. Secunda, venit iustus & Saluator, cuius Rex, vt nemine facit iniuriā, Saluator, ne patiat̄ fieri iniuriam alicui ab alio. Iustus, vt ius suum unicuique tribuat. Saluator, vt nos quos tot mala premunt, ab eis omnibus liberet. Dices, Non habet textus Hebræus Saluator, sed Saluator, vt Sanctes, & Varablus transtulerunt Respondere ego possem, verbum Hebræum. נָשָׂא נֹשֵׂא, significare Saluatorem, vt Hieronymus, Münsterus, & Tygutinus transtulerunt. Sed lector mysterium adverte, verbum נֹשֵׂא, vt Varablus habet, significat eum qui se saluat, vbi saluatur, & saluatorem agnoscis. Ergo exulta Ierosolyma, quia is qui venit, servare se potest, etiam si pharisæi, & alij eius hostes vniuersi destruere eum totis viribus annitantur. Tertia causa gaudendi venit pauper vt qui dedit nobis bona sua accepit verò mala nostra sine culpa. Dices, non erat causa gaudendi: seu potius miserendi, quod pauper, veniret. Imo profectò gaudendum est: quia factus est pauper, vt eius inopia, nos diuites essemus, & quia diues est intus: licet pauper sit foris, & talem se monstrat, vt à quouis etiam paupere adiri possit. Quarta causa est, Asc. scilicet asini, & pul. prius quidem, super asina. mox super pullo. prius super Synagoga Iudeorum, mox super Ecclesia gentium. Gaudendum verò, quod ita veniat: vt hoc signo ab omnibus Iudæis suus Messias agnoscat̄, 2. locus. Disperdam quadrigam. Hæc verba sunt Christi, quorum gloriam paulus affert, dicens Expolians principatus & potestates, traxit confidenter palam, triumphans illos in semptplo. Erant igitur, quadrigæ dæmonum: erant equi Satanae, erat arcus bellicus diaboli, quibus Lucifer Istaëlem impugnat & Ierosolymam. Hunc omnem belli apparatus

*Luc. 19.**Osee. 3.**Luc. 22.**Gene. 15.**Matt. 23.**Sanctes**Varab.**Hierom.**Colos. 2.*

Luce. 11 Christus in sua morte superauit, disperdit, dissipauit. Id quod Christus dixit. Cum fortis armatus custodit atriam suam, in pace sunt omnia, qua possidet: sed si alius fortior superueniens vicerit eum: vniuersa eius arma auferet: & spolia eius distribuet. Ergo fortis armatus, quadrigis, equis, & arcubus potens, victus est, expoliatus est ex Ecclesia abiectus est. Nunc enim princeps huius mundi eieciat foras. Tu nota Ecclesiam nostram locum habere Ephraim, siue Israelis, & Ierosolyma. ¶ 3. Locus. Loquetur pacem gentibus. Verba sunt propheta: quae explicantur a Paulo dicente. Ipse est pax nostra, qui fecit utraque vnum: & infra, ut reconciliet ambos in vno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Ergo fecit Christus in cruce, ne esset discordia inter Iudaeos & gentes, eos vnien's sibi: faciens ut sint vnus corporis membra. Duo igitur praeclearissima facinora Christus designauit in cruce: nam daemnonum robur eneruauit: & antiqua gentium cum Iudaeis odium extinxit. Quid igitur prop. dicit, Loq. p. idem est, ac efficiet pacem. Cum enim Deus sit, idem est illi dicere & facere. ¶ 4. Locus Potestas eius a mari, impletus est in Christi resurrectione: tunc Christo dicente: data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Iuxta praedicationem Psalmi, dicentis: dominabitur a mari vsque ad mare; & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum, id est a mari Mediterraneo, ad rubrum, & a fluminibus Tigris & Euphratis vsque ad omnes orbis regiones. Cuius rei figura, in Iosepho praecessit, absque cuius nutu, nullus poterat in terra Aegypti moueri. ¶ 5. Locus. Tu quoque in sanguine. Illud pronomen, tu, est Hebraeis foemininum, ideo ad Christum referri non potest: sunt igitur verba haec prophetae alloquentis caetum patrum qui erat in Limbo, in hunc modum. Tu quoque o congregatio patrum, in Limbo lacu, Christum expectantium (supple, exura) in sanguine testamenti, qui a Christo in cruce effusus est: & quo in Christum, & in nos effuso, pactum, foedus, & testamentum inter ipsum & nos firmatum est: ut olim firmatum fuit vitulorum sanguine, in altare, vice Dei, & in Iudaeos effuso. Quasi diceret propheta, Christi sanguis non profuit solum viuis degentibus in terra: sed & defunctis, expectantibus in lacu, vbi non erat aqua. ¶ 6. Locus. Emisisti victos tuos, quae verba sunt prophetae, qui aueris oculis a patribus Limbi, & ad Christum conuersis, inquit: Tu emisisti victos, tuos est latu Limbi

Limbi, vbi nullus est, nec ignis, nec aqua. O Christi potentiam, qui inuitis vniuersis daemionibus captiuam liberatam captiuam! O Christi potentiam, quam vniuersi daemones stupent attoniti! O foelicem diem, qua post tot centenarios annorum, patres vident suas tenebras in tantam lucem conuerti. ¶ Dices, Litera Hebraea non dicit, emisisti: sed emisi. Respondeo, eundem esse omnino sensum, siue Christus ea verba dicat, siue propheta ea de Christo dicat. Nam litera Hebraea sensus est. Tu congregatio patrum exulta, & Christus causam exultandi profert, dicens. Ego emisi victos, qui erant in lacu. ¶ 7. Locus. Conuertimini ad munitionem o victi spei. Verba sunt prophetae ptouocantis patres, qui a Limbo prodierant, ut conuertantur & contendant in munitionem caelestem, ad quam Christus in sua ascensione tendebat: quo non accedit malum: nec appropinquat flagellum. Quasi dicat, Eia, Eia paramini in caelum, qui tanto tempore fuistis in inferno: accingimini in munitionem caelestem, qui tam diuine perstitistis in lacu terrestri. Tu vero nota vocari patres victos: ut Paulus vocauit captiuitatem, quia praepediebantur ne in aulam caeli volarent: sed quia spem habebant, se in caelum euolaturus: ideo victi spei vocantur, qua spe carent miseri damnati. ¶ 8. Locus. Hodie quoque, id est in die ascensionis, duplicia dabo tibi, scilicet patrum a Limbo ductorum congregationi, ad quam Christus haec verba dixit, in hunc sensum: annuatio vobis, quod hodie duplicia vobis reddam. Nam die Resurrectionis duplicia eis Dominus dedit, scilicet visionem Diuinitatis & humanitatis. In die etiam ascensionis addidit gloriam loci & societatis, scilicet gloriam caeli & Angelorum. Haec tenus propheta prouocauit gesta Christi a dominica Palmarum ad diem ascensionis.

III. PARS.

Quoniam extendi tibi Iudam, quasi arcum: impleui Ephraim: & suscitabo filios tuos Sion, super filios tuos Graecia & ponam te quasi gladium forum. Voluit Christus regnum diaboli subuertere: voluit Gentiles a diabolo ereptos, tuo cultui adscribere: voluit igitur bellum demonibus inferre. In eum sinem duces & milites vocat, scilicet apostolos & discipulos, quos ex Iuda, & Ephraim sibi delegit: his uti voluit loco arcus loco gladij: & ut infra diceretur, loco fundae & rapidum: horum enim

enim vita, miraculis, & prædicatione mundum sibi Dominus ascivit. Hoc ergo dicit Dominus: Extendi mihi apostolos Iudæos in arcum: ex eorum siquidem lingua sagittæ prodibant acutæ in corda inimicorum Regis. Impleui discipulos meos, quos delegi ex Ephraim omni bellico apparatu, ad eam expeditionem accommodato, scilicet tot miraculis, tot gratis, quot erant necessaria ad mundi conversionem: ita ut nulla eis deesset gratia, ut Paulus ait. O igitur græcia, quæ armis & eruditione caput gentium videris, ego excito super te filios Sionis, id est apostolos & Discipulos, postquam in cœnaculo Sionis Spiritum sanctum acceperunt. Tunc enim Sion, id est apostoli, qui erant in Sion, facti sunt ut gladius fortium, pertingens ad diuisionem anime & spiritus: & ad diuisionem matris contra filios, &c.

Psa. 44
1. Cor. 1
Act. 2
Heb. 4
Mat. 20
Act. 2
Ro. 10
Isa. 8
Mat. 16
Ephes. 7.

Et Dominus Deus super eos videbitur. (2.) & excibit, ut fulgur iaculum eius. (3.) & Dominus Deus in tuba canet. (4.) & vadet in turbine Austri. Certè cum Spiritus sanctus in discipulos descendit, Deus super ipsos visus est, & cum tanta ipsi miracula designabant, videbatur etiam super illos Deus, non in essentia, sed in potentia, non in substantia, sed in operatione. ¶ 2. Et cum in omnem terram exiret sonus apostolorum, & in fines orbis terræ verba eorum, num non tibi videtur exisse, ut fulgur iaculum Dei, id est Euangelium Dei quo corda hominū transfixit? Si quidem hac ratione Christus vocatur. Accelerata spolia detrahete, festina, prædari. ¶ 3. Et Dominus Deus tuba canet classicum, scilicet vocans omnes homines non ad delicias, ut Mahumetus: sed ad bellum contra dæmones, contra imperatores, contra mundi sapientes, contra vicinos, & cognatos: & quod grauius est contra nos ipsos. Nec enim est nobis colluctatio contra carnem & sanguinem solum: sed contra principatus & potestates. ¶ 4. Dominus vadet in turbine Austri. Turbo Austri subito pacatum aërem commouet, nubibus implet, vehementes pluuias producit. Ita planè Deus mundum, peccatum, nihil de Euangelio suspicantem, per apostolicam doctrinam commouit: & eorum prædicatione, velut vehementissima pluuia compleuit.

Mat. 10

Dominus exercituum proteget eos. (2.) & deuorabunt. (3.) & subiciunt lapidibus fundæ. (4.) & bibentes, inebriabuntur quasi à vino. (5.) replebuntur, ut phialæ, & quasi cornua altaris. Meritò dicit, Dominus exercituum proteget eos. Erat enim apostolis hæc protectio necessaria, videlicet ouibus in medio luporum;

rum: pusillo gregi, inter phalngas dæmonum pauperibus, & vilibus pugnaturis contra orbem vniuersum. ¶ 2. Apostoli verò eâ protectione aduti deuorabunt. Nam quos ad Deum conuertebant, mactabant, & deuorabant. Iuxta illud, Petre occide, & manduca. Neque verò lautior cibus, aut Christo, aut Apostolis esse poterat, quàm infidelium ad fidem conuersio. ¶ 3. Et subiciunt lapidibus fundæ. Præualuit Dauid contra Gigantem in funda & lapide. Præualuerunt apostoli contra Gentilitatem in funda, & lapide, scilicet in verbis Euangelicis, quæ Spiritus sanctus per apostolicam linguam, velut per fundam rotabat. ¶ 4. Bibentes inebriabuntur. Dicitur est: Inebriabo sagittas meas sanguine, id est magnam interfectionem sagittæ meæ facient: & gladius meus deuorabit carnes. Ita apostoli, quia sagittæ & gladius Domini vocantur hoc loco magnam interfectionem Gentilium, ad fidem eos conuertendo, efficiunt: id est inebriari, quasi à vino dicuntur. ¶ 5. Replebuntur, ut phialæ. Facit te videre eam boum, & armentorum mactationem: quam olim fecit Rex Salomon, cum suum templum dedicauit. Tunc tantus sanguis à Sacerdotibus fundebatur, ut phialæ templi, & cornua altaris implebantur. Nam iubebat lex, ut sanguis animalium immolatorum, ad cornua altaris effunderetur. Ergo eâ pecorum immolatione erant omnia, eorum sanguine plena. Ait nunc Zacharias, fore ut ad prædicationem apostolorum innumeri Gentiles conuersi sint, ac propterea, velut Deo mactati, & immolati, per apostolicas manus, replebat igitur sanguis eorum phialas & cornua. Vbi memento, carnes pecorum, quæ immolabantur, non mittebantur in phialas: sed solus sanguis. Porro Moyses dicit, in sanguine animam esse. Iam audi mysterium: corpora eorum, quos apostoli conuertebant ipsi non comedebant: animas verò eorum (quas sanguis pecorum representabat) apostoli intra viscera sua, velut in phialis, & concauo altaris excipiebant: id est implebantur eis, velut phialæ. Audi apostolum dicentem. Sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis: eo quod habeam vos in corde. Num non vides Paulum plenum fidelibus, quos conuertat? igitur vides phialam plenam eorum animabus: velut phialam sanguine plenam. Audi rursum. Non angustiamini in nobis: angustiamini in visceribus vestris, id est, mea phiala, seu mea viscera, capacia sunt, bene capiunt vos. Nam ideo apostoli

Act. 10
1. Reg. 1
Deut. 32
3. Reg. 2
Lex. 1. 3.
&c.
Rom. 10
1. Tim. 17
Phil. 2. Cor. 6

Mat. 5. stoli vocantur ciuitas, vt omnes fideles intra se concipiant. Summa per hoc verbum Zacharias significabit innumeros infideles, sua impia vita maculata, ad Deum per Apostolos conuertendos.

Et saluabit eos, Dominus Deus eorum in die illa, vt gregem populi sui. (2) quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius. (3.) Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum eius: nisi frumentum electorum: & vinum gemmans virgines? Iterum repetit protectionem Dei qua e lupis, e leonibus e viperis, e demonibus Apostolus eripiet, certe vt pastor gregem a noxiis eripit. At dices tu, Si Apostoli alij crucifixi sunt, alij gladio percussi, alij suspensi, quomodo Deus saluauit eos? Respondet. ¶ 2. Quia lapides sancti, seu coronae eleuabuntur e terra. Id est. Cadent quidem per mortem Apostoli, sed sicut cum cadit lapis preciosus seu margarita diligentissime eleuatur a terra, rursum coronae insignendus: ita Apostoli martyrio cadentes, diligentissime e terra attollentur, Christi coronae iterum insculpendi. Nota illud verbum sancti non esse pluralis, sed singularis numeri, id est, lapides sanctitatis, seu sancte coronae. ¶ 3. Quid enim bonum. Si quae verba sunt adoratione digna in hoc propheta haec sunt, in quibus prius quaedam sunt in gramatica notanda illud pronomen eius, masculinum est, ideo necessario referendum ad Deum, ad quem refertur pronomen eius quod nunc praecessit scilicet terram eius. Iam verbum electorum, significat bellicolorum valentium. Nunc litteram ita lege. Quid enim bonum Dei est? quid pulchrum Dei? Certe frumentum germinans bellicosos, & vinum gemmans virgines. O inestimabilem Eucharistiae effectum ipsa frumentum est, fructificans bellicosos, & electos. Ipsa vinum est, non ad libidinem iritans: sed virgines efficiens. Ergo Eucharistia vt hoc loco docemur, est bonum Dei. 2. est pulchrum dei. 3. efficit bellicosos, & electos. 4. efficit virgines & castos. Est bonum Dei scilicet omni thesauro diuinarum Dei. Est pulchrum Dei. Est enim filius Dei: decor, lux, splendorque gloriae Dei. Germinat bellicosos, aptos, & prociectos ad pugnam (& iuxta Chrysostomum.) leones flammanes, demonibus terribiles. Et quod omnibus maius est germinat electos, gloriae aeternae praedestinos. Nam qui manducat meam carnem viuet in aeternum: nisi nobis nostrae culpae praepediant. Demum si titionibus luxuriae inardetis, ad Eucharistiam accede ea enim castos efficit. Dices quocumque de Eucharistia loquitur Zacharias? certe quia dixerat

dixerat Apostolos, & discipulos bellum mundo & demonibus illaturos: & si in certamine caderent, vt electissimos tamen lapides ad Dei coronam fore eleuandos, oportune docuit, qui docuit: quae tandem causa eos redderet bellicosos & efficeret electos. Docuit igitur causam esse Eucharistiam.

CAPVT. X.

Mense Martio & aprili non pluerat in Palestina. Populus vero finitimus, vt pote Idolorum cultor, idola sua consuluit. Ea responderunt (vt arbitror) id malum venisse causa Iudaeorum, qui iam templum extruxerant: sed breui fore, vt funditus perirent: duce carerent, pontifice, & magistratibus rursusque varie per orbem dispergerentur. At Zacharias contra haec clamat, vt petatur a Deo pluuia, nam certo eam erit ipse daturus, facturusque vt sint mendacia cuncta, quae idolorum Sacerdotes praedixerant, nam facturus esset, vt forent duces & pontifices e Iuda. Essentque in bellis gloriosi, & ex vniuersis terris in Ierosolymam congregarentur. Secunda parte tradit de Alexandri Macedonis imperio.

Pelite a Domino pluuiam in tempore serotino: & Dominus faciet niues: & pluuiam imbris dabit eis: singulis herbam in agro. Id est vos Iudaei, qui hoc mense Aprilis pluuiam optatis, petite eam a Domino. Et ipse non solum pluuiam dabit, sed & niues, & post niues, statim dabit pluuiam imbris: ne gelu e niuibus concresecat: & herbis noceat. ¶ Diximus supra, pluuiam temporaneam eam esse, quae venit mense Septembri & Octubri. Serotinam vero, quae mense Martio Aprili, & Maio. Cum igitur Martius siccus fuisset, hortatur populum propheta, vt Aprili mense pluuiam a Deo suo petat. Ipse enim supra promiserat, futuram bonorum abundantiam post templi aedificationem, in praeium huius laboris.

Quia Simulachra loquuti sunt inutile. & diuini viderunt mendacium, & somniatores loquuti sunt frustra, & vane consolabantur: ideo abducti sunt quasi grex: affligentur quia non est eis pastor. Id est Simulachra, quae consulta dixerunt Iudaeos destruedos, inutilia & falsa dixerunt: sicut etiam dixerunt diuinatores, qui idem dicebant: qui etiam vane suos consolabantur: imo vero ipsi infideles idolorum cultores peribunt: velut grex deo pastore carens.

Super

Super pastores iratus est furor meus: & super hircos visitabo. Quia visitauit Dominus exercituum gregem suum domum Iuda. Id est, visitabit Dominus Sacerdotes infideles, & fideles illos visitabit, vt iratus, vt eos destruat, & absumat. Hos visitabit, vt gregem quem specialiter & singulariter amat. Est verò manifestum impios vocari hircos vel hædos: vt pios, oues, & agnos. Si quæris quomodo visitabit, audi sequentia.

Posuit eos quasi equum glorie sue in bello. Id est, vt imperator vtitur bellicosus equis, vt per eos sibi comparat gloriam bellicam: ita Dominus Iudæis vteret in bello, vt per eos gloriosas victorias sibi pareret: quæ propheta aperte machabæorum tempore impleta est. Nam per eos nobilissimas victorias Deus acquisiuit.

Ex ipso angulus: ex ipso paxillus: ex ipso arcus prælij: ex ipso egredietur omnis exactor simul. Et erunt quasi fortes conculcantes lutum riarum, in prælio: & bellabunt quia Dominus cum eis. Consulta idola responderunt, desitutum principem è Iudæis, desitutum pontificem, desituros bellatores, desituros demum omnes magistratus. At in hac propheta Domini inquit, non desitutum ex Iudæis Principem, neque Pontificem, neque bellatorem, neque Iudicem: imò verò Iudæi hostes suos conculcabunt in prælio, velut lutum in viis conculcari solet: quæ propheta vera vsque ad Christum sine dubio fuit, vt ex historia Iosephi comprobatur. ¶ Porro Dux seu princeps secularis vocatur angelus, quæ vox Hebræis significat turrem excellentem, quæ in angulo mari ædificari solet. Est enim Hebræis pro angulo **פִּנְנָה** pinnah, id est, turris excelsa vnde patet aspectus in longum. At manifestum est principem esse turrem & firmamentum ciuitatis. ¶ Pontifex verò vocatur paxillus seu clauus, vt expressè habet Isaias: qui Eliacimū pontificem vocat paxillum fidelem: vt enim paxillo parieti affixo committimus, quæ tuta à cavibus esse volumus: ita Pontificis curæ subditi committuntur. ¶ Arcus prælij aperte sumitur pro bellatore: nimium enim tunc bella per arcus gerebantur. Iuxta illud, filij Ephrem intendentes & mittentes arcum, & illud confregit potentias securum, arcum, gladium & bellum. ¶ Exactor est quiuis magistratus, qui à populo exigit, quæ sui muneris sunt. Hosigitur omnes ex familia Iudæa prodituros Zacharias: contra idolorum responsa promittit.

Et confundentur ascensores equorum. Et confortabo domum Iuda: & domum Ioseph saluabo: & conuertam eos, quia miserabor eorum.

rum: & erunt, sicut fuerunt, quando non proteceram eos. Ego enim Dominus, Deus eorum: & exaudiam eos. Certè si tempore Machabæorum Iudæi conculcabant hostes suos, vt lutum riarum, hostes quamuis super equis ascenderent, victi tamen erubescerant: victores verò ex tribu Iuda, roborabantur, & seruabantur, vt essent ita foelices, ac erant ante Babyloniam captiuitatem. ¶ Domus Ioseph vocantur Iudæi multi ex ea tribu qui cum Samaritanis non fuerunt à Salmanasare in Assyrios translati: sed in suis vrbibus multi mansere, sicut mansere multi ex tribu Asser, & Zabulon, qui ab Ezechia ad suum phasè vocati venere. Vocantur etiam fortè & multi, qui ex eadem tribu captiui fuerunt abduçti à Salmanasare, rediere tamen cum Iudæis è Babylonia in patriam reuersis.

Et erunt quasi fortes Ephraim. Et letabitur cor eorum quasi à vino. Et filij eorum videbunt, & letabuntur, & exultabit cor eorum in Domino. Erunt Iudæi, inquit, tempore Machabæorum fortissimi, vt fuerant Ephraimæ, quibus olim dabatur gloria belli, vt probat illud, filij Ephrem intendentes, & mittentes arcum. Erant enim egregij sagittarij. Lætabitur, inquit, cor Iudæorum præ multitudine victoriarum: vt lætari solet cor, è bibito vino. Demum, ait, non soli Iudæi tunc illi victoriis illis fruuntur: fruuntur etiam & eorum filij, Domino laudes victoriæ tribuentes.

Sibilabo eis, & congregabo illos: quia redemi eos: & multiplicabo eos, sicut ante fuerant multiplicati. Et seminabo eos in populis: & de longe recordabuntur mei: & uiuent cum filiis suis, & reuertentur. Et reducam eos de terra Aegypti: & de Assyriis congregabo eos: & ad terram Galaad & Libani adducam eos: & non inuenietur eis locus. Quia Sacerdotes idolorum dixerant Iudæos variè per orbem dispergendos. Dominus contra dicit, eos congregandos, in terram Iudæorum. Sibilabo inquit eis. Nam solent pastores sibilò congregare pecora sua, vt quidam pastor olim me vidente fecit. Similem loquendi modum habes apud Isaiam, vt dicit. Sibilabit ad eum de sinibus terræ. Est autem sibilus Dei, interna eius inspiratio, quæ cor ad id quod vult, mouet. Congregabo, inquit, illos, & illi multiplicabuntur: vt stellæ cæli, vt sit necesse, eos in aliis regionibus spargere. Ideò ego (ait) disseminabo illos, non gladio hostili, sed ob commoda sua. Neque verò disseminati per gentes idola colent, vt Israelitæ fecerunt, per Salmanasarem adducti: sed verè recordabuntur nominis mei, etiam longissimè à Iudæa

1. Mach.
2. Para. 30

Iosephus.

Soph. 1.3

Isa. 22.

Psal. 77

Psal. 75

1. Mach. 2

Tob. 18.

Psal. 77

Psal. 103

Isa. 5

Gen. 15. 26

Tob. 1

à Iudæa diffiti. Neque gentes inter quas viuunt malè tra-
Acto. 2. ctabant eos, aut eorum filios? imò verò inter eas viuunt:
 ipsi & filij eorum, redibuntque ad festa Ierosolymę cum
 liberit. Demum adducam eos de Ægypto & Assyria, &
Vide Iose- phum. tam fitequentes venient: vt terras Galaad & Libani occupet
 imò tot erunt, vt locis careant, in quibus habitent. ¶ Terra
 Galaad ad orientem Iudææ iacet, confinisque est monti Li-
 bano, & fontibus Iordanis, de Galaad dixi supra. Has terras
osee. 6. Iudas Machab. suo subiecit imperio. Cuius tempore Hęc
 prophetia impleta, est Iudæis venientibus, ex omnibus re-
 gionibus vt Machabæorum felicitate fuerentur.
1. Mac. 5.

II. PARS.

*Et transibit in mari fretu: & percutiet in mari fluctu: & confun-
 dentur omnia profunda fluminu: & humiliabitur superbia Assur:
 & sceptrum Ægypti recedet. Confortabo eos in Domino: &
 in nomine eius ambulabunt dicit Dominus.* Post tempora
 Zachariæ nemo destruxit superbam Assyriam, nisi Ale-
 xander Macedo, vt scienti historias euident. Est igitur hic
1. Mac. 1. de Alexandro mentio, qui imperium Assyrium, Persicum, &
 Chaldæum vastauit, abstulitque sceptrum Ægypti, sibi que
 vsurpauit, ædificata Alexandria in ostio Nili. Porro scribunt
Vide. Naum. 3. Plutarch. celeberrimi authores, vt in Alexandri vita Plutarchus ait, ma-
 re pamphilię, sæuum, & procellosum, Diuina quadam
 forte cessisse Alexandro: ad immensum stuporem, & eorum
 qui viderunt, & qui scripserunt, & Iosephus tradit sub A-
 lexandro. Macedones per hoc mare transisse, vt Iudæos
 sub Mose per mare Rubrum, id tradit li. 2. antiq. c. vii. Hoc
 prædicit Zacharias, scilicet Alexandrum transiturum illud
 mare: & percussurum eius procellas. vt mare velut Alexan-
 drum erubesceret, ea verò profectioe vastauit Assyrium:
 & postea subegit Ægyptum. Vltimum verbum, conforta
 eos, ad Iudæos, referri potest, & ad Macedones. Illi enim il-
 lesi manserunt ab Alexandro, à quo omnes aliis fuere sub-
 acti. Hi porro, quia eorum victorię Domino Deo erant ad-
 scribendę, qui Alexandrum mouit, vt illud tam antiquum,
 tamque potes, Assyriorum imperium aboleret. ¶ Tu lector
Zach. 2. attentè lege, Dicit Dominus, confortabo eos in Domino:
 & abulabunt in nomine Domini, ipse Dominus dicit. Nū-
 non vides distinctionem personarum Diuinarum? scilicet
 patris qui dicit, confortabo eos in Domino scilicet in fi-
 lio. De hoc dixi supra.

CAPVT

CAPVT XI.

SI vllum caput in Zacharia difficile, & obscurum est, hoc *Protheo-*
 est. Tradit in eo primum templi destructionem sub Ti-
 ro. Secundò tradit historiam pastoris præfundissimam. Ter-
 tiò docet historiam antichristi, quem Iudæi Christo reie-
 cto, suscipiunt.

*Peri Libani portastuas: & comedat ignis cedros tuos
 vltra abies: quia cecidit cedrus: quoniam magnifici
 vastati sum. Plulate quercus Basan: quoniam succisus
 est salus munitus. Vox vultus pastoru, quia vastata
 est magnificentia eorum. Vox rugitus leonum, quo-
 nam vastata est superbia Iordanis.* Conueniunt Iudæi, & Chri-
 stiani, meliores interpretes, per Libanum hoc loco templum
 signifi cari. Quia vt inter omnes montes palmam fert Liba-
 nus adeò est ille. arboribus frequentibus & pretiosissimis
 fœlix: ita inter omnia templa palmam sibi templum Ieroso-
 lymitanum præcipiebat, id eo erat Dei præsentia, eiusque
 beneficii opulentum. Prædicitur ergo vastatio templi cui, iubet
 Dominus, vt portas aperiat hosti. Templum verò, dei, iussu
 bus parens per annos multos, ante aduentum Tyti, cum
 vesperi eius fores clauderent Sacerdotes, mane apertas re-
 periebant: vt in Galatino & Iosepho leges, si liberit. Aperi
 igitur portas, vt ignis fatalis, à milite, etiam Tito repugnan-
 te, in rectu iniectus, comedat cedros & abieres tecti tui Vlu-
 la abies, quia principes magnifici tui vastati sunt in Ieroso-
 lymę obsidione. ¶ Porro Basan erat regio fœcunda pascen-
 do pecori. ac id eo ferebat grandes quercus quæ diuites po-
 tentesque homines significabant, Pastores significant Sa-
 cerdotes & pontifices, leones, quib. abundabat regio Iorda-
 nis, maximè Basan, significabant bellatores. Iubentur igitur
 tam potentes, quam sacerdotes, quam bellatores vlulare, &
 rugire, quia destructa est per Titum hæc eorum, regio.

*Lege. Ga-
 latinum.*

*Iosephus
 Eusebius.
 Galatinus*

*Vide Mic
 7, Naum.*

III. PARS.

*Sic dicit Dominus Deus meus. Pasce pastora occisionis, quæ qui
 possederant occidebam? & non dolebant, & vendebant ea dicentes.
 Benedictus Dominus, diuites facti sumus. Et pastores eorum non par-
 cebant eis. Lector attentissimus hanc narrationem andi inde
 siquidem pendet totius literæ intelligentia. Paucrant qui-
 dam pastores truculenter gregem Domini. Misertus Dñs
 iubet*

D

iubet

iubet propheta, vt gregem pascat, interim Dominus vltione de pastoribus sumente. ¶ Acceptat propheta Diuinū mandatum: & ad pascendum parat sibi baculos duos, alterum pulchrum, nitidum, plenum alterum tenuiorem in modum funis. Tunc incipit populum pascere. ¶ Quia verò ex pastoribus præcedentibus, tres volebant adhuc gregem pascere, Propheta eos succidit mense vno. ¶ Erat porò grex contumax & rebellis, ideò quantur pastor, & rædio affectus non vult pascere gregem, receditque dicens, quod moritur moritur. Tunc baculum nitidum defringit. ¶ Erant in grege pauperes quidam, qui precibus contendebarunt cum propheta, vt iterum pasceret: ille rogatus inquit, quod pretiū ei darent pro pastura? Tunc quidam apprehenderunt ei 30. argenteos. ¶ Dominus verò pretij vilitate irritatus, iubet pretium ad figulum quendam eiici, & Propheta alium baculum frangit, & dissoluta est fraternitas inter Iudam & Israelem. Hactenus historia: Prius tamen quem eam exponam, duo mihi certissima statuo.

Prius est, hæc historia necessariò deo est accommodanda. Probatur manifestis, quia dicit Dominus ad Zachariam proiice 30. argenteos ad statuariū: decorum pretium, quo appetriatus sum ab eis. Ergo Dominus est qui pretio 30. argenteorum appetriatus est. Proiice, ait Dominus, vile hoc pretium, quod isti mihi offerunt pro grege pascendo. Ergo Dominus est pastor, cui pro munere pastoritio. 30. argentei exhibentur. & idem est, qui baculos confringit, & idem qui tres pastores vno mense succidit. Hæc est prior clavis ad intelligendam hanc prophetiam. ¶ Secundò statuo quod Christus filius Dei, est hic pastor de quo præsens propheta loquitur. Probatur apertissimè, deus dixit huic pastori vt pascat. Pasce inquit, Pecora occisionis. Ergo si, vt diximus pastor hic est deus deo dicit, vt pascat. Id est iuxta Christianam religionem Pater deus dicit filio deo vt pascat pecora occisionis. Filius verò deus, dei Patris dictum exequitur, & oves pascit, tres pastores mense vno sustulit, duas virgas frangit, &c. Hæc est secunda clavis ad intelligentiā prophetiæ. ¶ Constituto igitur quod Christus est pastor, qui mense vno sustulit pastores tres quiq; virgas frangit, magni ingenij eritorum prophetiam vitæ Christi accommodare, aperiat deus ingenium, vt eo digna dicam. ¶ I. Sic dicit Dominus meus. Id est sic dicit Pater Dominus. Filio suo Fili pasce pecora, quæ occidentur à possidentibus ea. Nam qui

Hebr. 13

qui hactenus hæc pecora possederunt, faciliè ea vendebant & qui emebant faciliè occidebant nec parcebant eis. Tu igitur Fili hæc pecora pasce. ¶ Vt rem lector intelligas conice oculos in hos Reges, & Sacerdotes, qui populū Iudæū ante Christi natalem pascebant. Et quia, fuisse illi Tyranni gregem occidentes, & vt occideretur vendentes, statim intelliges, cur Pater Filio dicat, vt sublaris aliis pastoribus, ipse pascat. Subegit miseros Iudæos Pompeius: subegit Cæsar, hi eos occiderunt Subegit Octavianus, qui eos velut vendidit Herodi. Hic verò quam eos occiderit, infra dicam. ¶ Quia igitur Tyranni isti miseros illos pascebant, adeò truculenter, dicit Pater Filio vt eos ipse pascat. ¶ Iam verò lector agnoscis, cur Iudæi dicantur pecora occisionis, scilicet quia domini eorum ad nihil aliud eos possidebant, quam vt deglubarent & occiderent. Et crede sine dubio, quando Octavianus fecit Herodem Regem Iudæorum, velut pecora vendens tunc Herodem dixisse benedictus Deus, diues, imò Rex factus sum. ¶ Litera Hebræa sic habet. Pasce pecora occisionis, qui possident ea occidunt ea & non culpabuntur, & vendentes ea dicunt, benedictus Deus dictabor quasi communi loquendi modo dicat, qui possident ea, occidunt ea sine scrupulo consentiē: nullam culpam in eorum occisione timentes.

Et ego non parcam vltra super habitantes terram dicit Dominus. Ecce ego tradam homines vnumquemque in manū proximi sui, & in manū regis sui. Et concident terram: & non eruiam de manu eorum. Hæc clausula est historiæ interiecta quia enim Dominus dixerat, quod principes Iudæorum eis minimè parcebant, dicit Dominus, neque ego parcam eis: sed tradam illos, vt bellis ciuilibus inter se pugnent, vt pugnarunt Pompeius templi violator, & Cæsar, pugnarunt etiam Octavianus & Antonius, qui maximè fauit Herodi. In quibus pugnis Romani à Rabini sunt excisi: & Romani à suis principibus confecti. Terra demum vastata tunc fuit, quæ auxilium vltis dedit Sed redeat ad suam historiam oratio,

Et pascam pecus occisionis, propter hoc, à pauperes gregis. Pater Filio dixerat, pasce pecus occisionis. Patri Filius respondet, propter hoc dictum tuum o Pater. Ego pascam pecus hoc, vt vis. Et velut misericordia motus, propter miseriam Iudæorum dicit, o pauperes gregis, ego pascam gregem adeò calamitosum. Ergo & voluntas Patris, & calamitas gregis Christum ad pascendum promouerunt. Prius habes

Ioan. 10

Lege.
Chronie.
Mat. 2

Ioan. 10

Psal. 39

Psal. 11 in verbis Christi, in capite libri scriptum est de me: ut faciam voluntatem tuam. Volui & legem tuam in medio cordis. Alterum probant verba illa. Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit Dominus. Sed o quantum Christo debet genus humanum propter verbū illud. Ego pascam pecus occisionis, nam animā suam ponet pro ouibus suis. Sed progrediamur.

Ioan. 10. Et *assumpsi* mihi duas virgas. Vnam vocavi, decorem: & alteram vocavi funiculum: & paui gregem. Quidam nimium Hebraei pro funiculis vertunt dissipatores: sed reuera benè Hieronymus vertit. Ergo pastor accepit duos baculos: alterū pulchrum, nitidum, leue, idēdō vocatus est decor. alterum sua cortice contextum, non luculentum: sed in modum funiculi factum. quō greges rebelles, percuteret. Ita Dominus Iesus accepit blandiciem, mansuetudinem, & delicias doctrinæ. hic est prior baculus, quō principio paui suos auditores. Accipit etiam asperitatem doctrinæ: Parabolas: & vā, quō posteriore baculo rebelles Iudæos castigabat, & percutiebat. Lege D. Mattheū vsque ad ca. 12. quid inuenies, nisi decorem? baculum scilicet luculentū, & benignum. Lege inde ad ca. 22. & maximè vigesimum tertium: inuenies doctrinam patabolicam, velut baculi cortice contextum. inuenies vā: quō vehementer Pharisæorū corda flagellabat. Igitur sumpsit duos baculos, amores, scilicet & rigores.

Matth. 5. 6 Et *succidi tres pastores in mense vno.* Locus est obscurissimus: sed lux ei infertur, si intelligas Iudæos habuisse tria genera principum, à quibus gubernabatur, scilicet principes seculares, ex tribu Iuda: & ex genere Zorobabelis. & secundō principes Ecclesiasticos ex tribu Leui. & 3. Iudices ordinarios, quos Sanhedrim illi vocabant. at vt Rabini apud Galatium asserunt Hestrodos, sub quo natus est Christus hos omnes occidit. succidit ergo tres pastores, id est tres Principum & Gubernatorum ordines, verebatur enim ne horum aliquis ei, vt alienigenæ: regnum eriperet, vide hanc rem in Galatino. Dicit nunc Christus. quod hos tres pastores ipse succiderit, id est succidi ab Herode promiserit, qui vt ego credo, & Zacharias docet, omnes illos vno mense succidit. Dies tu, quorūm Christus horū occisorum meminit certè grandi mysterio: Nā dictūm erat. Non auferetur sceptrum de Iuda: neque dux de semine eius, donec veniat Messias, at horum pastorum ordinibus ab Herode succi-

cifis ablatum est: penitus sceptrum de Iuda, & duces de semore eius, in se igitur Messias, pastor noster iam se venisse. Et rursum non erat æquū, vt alij essent Principes, Sacerdotes, & Iudices, cum Christus veniebat. Princeps de domo Dauid. Sacerdos secundum ordinem Melchisedech & Iudex viuorū & mortuorū cui pater omne iudiciū dedit.

Matth. 23 Et *contracta est anima mea in eis: siquidem anima eorum vā rianit in me.* Proculdubio sermo de pecoribus est. nam statim subdit, non pascam vos quod ad pecora, non ad pastores debet referri. Ergo cum pastor gregem habet obsequētem, crassum, & fecundum, dilatat cor suum. Sed contrahit animum, si pecora pastorem exhorreant. abominentur, & fugiant. Quia igitur Pharisæi illi, qui Christum audiebant, deuabatur, a Christo pastore atque doctore, idēdō, anima Christi contracta est a pecore suo, Scriptum enim erat de Ioseph, qui Christi figurā gerebat, quod fratres eius non poterant ei quicquam pacificè loqui, & Christus ait, Generatio praua. quousque patiar vos.

Luc. 13 Et dixit: *Non pascam vos. Quod moritur, moriatur. Et quod succiditur, succidatur. Et reliqui deuorent, vnusquisque carnem proximi sui.* Quia grex, quem Christus Dominus pascebat deuabatur à Christo, tādio Christus gregis affectus, dicit, Non pascā vos. Generatio praua, vsquequo patiar vos & item, Ecce relinquetur domus vestra deserta: non me videbitis à modo donec tempus passionis veniat. Igitur meo speciali fauore destituti, qui sponte sua voluerit peccare, peccet, & qui se permittit à diabolo tentari, & succidi, succidatur. Et Pharisæi & Scribæ, & magistratus deuorent si non carnem aliorum, certè deuorent carnem meam. Id enim me permittente facient.

Matth. 23 Et *tulī virgam meam que vocabatur. Deus & abscidi eam.* Quia Christus decreuit Iudæam gentem non pasceret: sed relinquere: idēdō blandicias & delicias doctrinæ dimisit. id vocat abscindere (vel vt alij textus habent, abscondere) virgam suam, quam decorem, & iucunditatē ante vocauit. Et ita profecto in Euangeliiis reperiemus. Nam Dominus noster ad suæ doctrinæ finem, non blanditias docebat, & amores: sed acres reprehensiones, & triste vā replicabat.

Matth. 23 *Vt irrium facerem sedes meam, quod percussi cum omnibus populis: & in irrium deductum est in die illa.* Id est: quia decreui ad Gentes transire: & Iudæos relinquere, asperius & acrius eos reprehendi: vè illis intonaui. vt sedes quod cum omnibus

populis Iudæorum pepigeram, dissolueretur: & reuera dissolucum est. Quo loco duo lector annotabis. Alterum est, Deū pepigisse fœdus cū omnibus Iudæis, Mose fundente sanguinem super altare, & super populo, quo factō Dominus promisit se fore Deum Iudæorum: & Iudæi promiserunt se fore péculium Domini Dei. Alterum est, quod hoc fœdus incapit dissolui & irritari, Christo decernente Iudæos relinquere: sed omnino dissolutū est Christo in cruce dicente, Consummatum est. Nam paulo ante Christum nouum fœdus pangens dixerat. Hic calix nouum testamētum est in meo sanguine. Igitur in die mortis Christi fœdus cum Iudæis omnino dissolutum est. cœpit tamen dissolui, cum Christus loqueretur in parabolis & durius reprehendebat volens infœlices relinquere Iudæos.

Et cognouerunt sic pauperes gregis, qui custodiant mihi, quia verbum Domini est. Mihi nullo modo dubium est, quin Sacra Virgo Maria, Sanctus Ioannes Baptista, & alij sanctissimi viri Christi amatores & obseruatores Christo reuelante cognouerint, quod Deus esset relicturus Iudæos: & transiturus ad gentes: cognouerintque id est Domini verbum, atque decretum. Hoc igitur dicit Propheta. Cognouerunt Santissimi illi, qui verè erāt pauperes in Iudaico grege, quique verè erant Christi obseruatores, decretum eius esse relinquere Iudæos, & perquirere gentes. Et profecto crediderem ideo Baptistam dixisse. Ne dicatis intra vōs, Patrem habemus Abrahā. Dico enim vobis, potens est Deus de lapidib⁹ his suscitare filios Abrahæ. Et forsā id voluit Virgo sacra, cum dixit, Esurientes impleuit bonis, ditites dimisit inanes. Nam Crægorius docuit nos, per diuites Iudæos intelligere: atque adeo per Esurientes, Gentiles.

Et dixi ad eos, Si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meam: & si non, quiescite. Cum hæc verba meditatius expēdo, cogor intelligere, Sanctos illos, qui pauperes gregis dicti nunc sunt, Christum sollicitè rogasse, ne defereret, sed potius pasceret gentem Iudæam. Quibus respondet Christus. Si bonum vobis videtur, vt ego pascam, afferte mercedem laboris. Si non affertis: desinite deprecari. Siquidē tam peruicacem & rebellem pascere gregem, ingentis est laboris atque ideo ingens præmium meretur. *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos.* Id est, dum Christus cum viris pijs tractat de mercede passionis, en aliunde Pharisæi. & refi-

qua syna-

goga emit Christum à Iuda. 30. argenteis. Nam principes Sacerdotum & magistratus, ac proinde totus populus, cuius illi vices habebant Christum eo pretio emerunt à Iuda.

Et dixit Dominus ad me. Proice illud ad Statuarium. Decorum pretium, quo appetitum sum ab eis. Fuit tam immane flagitium Christum, 30. argenteis emere: vt id ille minimè ferens, iubeat propheta, loco Iudæ proicere argenteos illos in domo Domini, ad Statuarium, qui eo loco aderat pascens: & dicit Christus. Num non videris, quo pretio estimatus sum à populo Iudæo tantus vir: tantus prædicator: tantorum miraculorum parrator: tam sanctus: tantus propheta: quem Scripturæ, & miracula Deum esse fatentur? Proice Zacharia pretium illud in domo Domini ad figulum, qui ex luto staturas faciebat (quibus luderent forsitan pueri.) Is enim figulus erat à Diuina prouidentia tunc adductus, vt agrum suum venderet: & vendidit pro argenteis in domo Domini proiectis. Ille ergo figulus, ad quem Zacharias proiecit argenteos, significabat figulum, seu statuarium ex luto, coram quo Iudas. 30. argenteos proiecit.

Et tuli 30. argenteos: & proieci illos in domum Domini ad Statuarium scilicet exequutus est Domini mandatum: qui argenteos simoniacè pro er, sacratissima dadas, voluit non ad datores peruenire: sed ad domum Domini, id est ad pios vsus docens nos quid ex Simonaica pecunia fieri conueniat.

Et præcidi virgam meam secundam, que appellabatur funiculus: vt dissoluerem germanitatem inter Iudam & Israel. Id est illius venerationis facinore tanto commotus, omnino Iudæos reieci, omnem eorum pastorale curam à me relegauī. Tam carnale regnum Iudæ, cum regno Israel connexum, & iunctum, nunc dissolutum & discipatum, nec vnquam ea desinctio coalescet. Habes lector reiectionem Iudæorum. Pastor æternus à suo eos ouili reiecit: nisi Christiani efficiantur.

III. PARS.

Et dixit Dominus ad me. Adhuc sume tibi visa pastoris sculpti. id est tu Zacharia accepisti duos baculos, scilicet instrumenta boni pastoris nunc accipe instrumenta stulti pastoris, scilicet gladiū in brachio, gladiū in oculis (quod ipse statim docet) vt non solum manibus feriat, sed & oculis. Vt sicut sumens

instrumenta boni pastoris gerebas Christi figuram: ita sumens instrumenta stulti, Antichristum repræsentans. ¶ Dices quorsum Zacharias iubetur stulti pastoris, id est antichristi referre figuram? Certè quia Iudæi antichristo inuenerunt seque illi pasceudos concedentes iuxta verbum Domini. Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me: si alius uenerit in nomine suo, illum accipietis.

Ioa. 5.

Quia ecce ego suscitabo pastorem in terra, qui relicta non uisitatibus dispersum non quæret: & cornuum non sanabit: & id quod stat non enutriet: & carnes pinguium comedet, & ungulas eorum dissoluet. Ego, inquit, hominem faciam, & principem efficiam. Ipse Antichristus sua malitia non uisitatibus oves, quas lupi reliquerunt nec quæret quas illi disperserunt nec sanabit quas vulnerauerunt, nec nutriet, eas, quæ integræ sunt, sed pingues comedet, reliquas ita ambulare coget, ut earum ungulæ dissoluantur.

Exc. 34.
Gen. 33.

O pastor, & idolum, derelinquens gregem gladium super brachium eius: & super oculum dextrum eius. Brachium eius ariditate siccabitur: & oculus dexter eius tenebescens obscurabitur. O Antichriste, qui thiaira, & infulis pastor esse uideris: non tamen pastor es, sed pastoris idolum, utpote qui gregem relinquit, qui quæ gladium habes in brachio, & in oculo, id est gladium in opere: & gladium in intentione: crudelis in facto, & in desiderio. Precor Deum, ut brachium tuum siccetur, & oculus obscuretur. ¶ Nota proclarissime dictum pastoris idolum. Planè idolum, totum auro fulget & gemmis: at statua est: non homo. Si igitur Pontificem uideas, & principem ostro fulgentem & auro, ex alia uero parte suo officio non respondentem, num non uerè eum idolum esse iudicabis? ¶ Nota rursum. Principem, & Pontificem aliquando castigare, & gladium deferre: at non in oculo dextro: ut dexter oculos plenus sit clementiæ: & non castiget si possit, curet potius & sanat, si licet. ¶ Nota demum, quæ pœna manet principem, pastorem iniquum, scilicet ariditas & impotentia manus: & obscuritas ac cæcitas animi.

Psal. 113.

Acto. 5.

Mat. 24.

Proina
144.

Prima pars tradit calamitatem Iudæorum, qui Ierosolymis habitant, quam eis intulit Antiochus Epiphanes, Secunda pars eorum reparationem, quam præstitere Machabæi. Tertia docet spiritum à Christo effundendum apud

tamea

tamen Christum crucifigendum: ab omnibus etiam plantandum.

Quis uerbi Domini super Israel. Id est propheta lacrymosa super Israel: & speciatim super habitantibus Ierosolymam, ut statim sequentia uerba doceant. Dicit Dominus extendens cælum & fundans terram fingens spiritum hominis in eo. Tria maxima misera fecit Deus, quæ hic recensentur primum quod extenderit cælum, ut solet pellis extendi. Quod miraculum habetur etiam in uerbis psalmi, extendens cælum sicut pellem. Secundum, quod firmam stabilem reneas in orbis medio, terram iuxta illud. Qui fundauit terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in sæculum sæculi. Tertium, quod animam rationalem quæ spiritus est, id est, quæ incorporea est, in hominis corpore creauerit, eamque illi allegauerit, quis hanc uisionem, nisi Deus efficere poterat? Is ergo Dominus tantorum miraculorum oparator dicit prænuñciat quæ sententiam.

Psal. 103.

Eodem.

Ecce ego ponam Ierosolymam superliminare crapule omnibus populis in circuitu: sed & Iuda erat in obsidione contra Ierosolymam.

Amos 9.
Sophou. 2.

Verbum **Q**uis Saph Hebræum significat postem, qui limini super imponitur, quem nostra uersio uocat superliminare, significat etiam sciphum uel calicem, ut noui interpretæ uertunt. Si placeat tibi calicem uetere, erit sensus. Ego ponam Ierosolymam, ut sit calix, quem omnes populi finitimi ita bibant, ut à uino crapulati in Ierosolymam hostiliter insurgant. Quin & ipsa tribus Iuda, extra Ierosolymam habitans, ob sidionem, cum aliis eius hostibus ponet. Si uerò nostra uersio potius placeat, sensus est. Ego ponam Ierosolymam uelut limen, uelut postem ostij, in quem effundant omnes populi vicini: uelut crapulati, qui quærentes per ostium intrare in limen impingunt. ¶ Hæc propheta impleta est tempore Antiochi Epiphanis, quando vicini Ierosolymæ exierunt ex Israel, & suaserunt multis dicentes. Eamus & disponamus testamentum cum gentibus, &c. & destinauerunt aliqui de populo: & abierunt ad Regem Antiochum: & dedit illis potestatem, ut facerent iustitiam gentium, & reliqua quæ habentur in 1. Mach. Et item Princeps Antiochi iusserunt ciuitatibus Iudæ sacrificare (scilicet idolis) & congregari sunt multi de populo ad eos, qui reliquerant legem Domini: & fecerunt mala super terram, & effugauerunt u/um

1. Mac. 11.

Eodem.

populum Israel. in abdita & abscondita loca. Legereliqua & dices reuera, hi qui à Domino, & à lege eius recesserunt crapulati erant & ebrii, qui non solum ædificabant aras idolis sed & effratè pios persequabantur. Erant igitur crapulati in Ierolimam offendentes, sed non impune, vt enim qui in limen impingit, non tam nocet limini, quam sibi: ita qui tunc Ierolimam offendebant, non tam ei, quam sibi nocebant, sibi enim nocebant in anima: Ierolimam in corpore.

1. Mach. 3. Lege etiam capit. 3. eiusdem lib. videbis Samaritanos, & Syros pugnantes contra Ierolimam: sed in eam velut in limen offendentes.

D. Hiero. Et erit illa die ponam Ierusalem lapidem onerit cunctis populis. Omnes qui leuabunt eum, concisione lacerabuntur. Magnus Hiero. dicit olim fuisse populis mortem, vt in vrbe seu oppidi porta esset ingens lapis, in quo subleuando exercerentur hominum vires: nam qui fortior erat, altius eum attollebat. At ergo Dominus, Ierolimam tempore Antiochi erit lapis onerosus ille, quia cuncti populi conabuntur eum attollere & è loco suo mouere. Sed qui subleuare nitentur dilacerabuntur, & peribunt: vt dilacerati sunt: vt dilacerati sunt Samaritani, Siro, Græci, & reliqui quos vicere Machabæi.

I I. PARS.

Et colligentur aduersus eam omnia regna terræ. In die illa dicit Dominus, percutiam omnem equum in stuporem: & ascensorem eius in amentiam. Et super domum Iuda aperiam oculos meos: & omnem equum populorum percutiam cecitate. Rem hanc habes lib. 1. Machab. Nam congregauit Antiochus exercitum vniuersi regni sui, id est omnia regna limitanea Iudæis, & commisso bello contra eos aperuit Dominus oculos misericordiæ suæ super Iudæos, & stupefecit equos, & ascensores ex hostibus.

Et dicent duces Iuda in corde suo. Confortentur mihi habitatores Ierusalem, in Domino exercituum Deo eorum. Hæc sunt verba ducum Iudæorum, quibus hortabantur, eos, vt nihil timeret infinitatem hostium, quam videbāt: sed corroborarentur in Domino Deo suo. Iam planè dixit Iudas Machabæus, bellum enim commissurus contra prædictum exercitum ait, Accingimini, & estote filij potentes: & estote parati in mane, vt pugnetis &c. Lege eodem loco orationem Nazaræorum. In die illa ponam duces Iuda, vt caminum ignis in lignis: & sicut faciem ignis in saxo, & deuorabunt ad dexteram, & ad sinistram omnes populos.

populos in circuitu, & habitabitur Ierusalem rursum in loco suo, in Ierusalem. Qui legit lib. 1. Machabæorum inueniet Ierolimam occupatam à gentibus. Iudæis inde deiectis & arce Sion facta firmissima. contra Iudæos. Postea vero inueniet commisitisse bellum paucissimos Iudæos contra castra Antiochi innumera, atque illos fuisse, vt paruus ignis camini: & velut in scæno, qui hostes suos, vt ligna, & vt scæno conbusserrunt, quia victoria elati Iudæi, rursum Ierolimam receperunt, ibique hostibus deiectus habitauerunt, neque vane dicit, in loco suo, in Ierusalem, nam etiam nunc Ierusalem habitatur à Mauris: sed non in loco suo, scilicet in antiqua Ierusalem: sed in proximo loco.

Et saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut in principio. Vt non magnifice gloriatur domus David: & gloria habitantium Ierusalem contra Iudam. Id est, hanc victoriam faciet Dominus, non viribus, Iudæorum: sed magno miraculo suo, vt domus David non possit de viribus suis gloriari: nec sit gloria habitantium Ierolimam contra eos qui à Iuda ad Antiochum defecerunt, nec enim istorum arcus aut gladius hoc superauit: sed dextera Domini, & illuminatio vultus eius. Hæc est quæ victoriam effecit.

In die illa proteget Dominus habitatores Ierusalem. Et erit qui offenderit ex eis in die illa quasi David, & domus David, quasi Dei sicut angelus Domini in conspectu eius. Id est Dominus auxiliabitur Iudæis, ita vt qui infirmus videtur, & in bello offensurus & casurus, is sit fortissimus, sicut David, qui dicebat. Deus qui præcinxit me virtute, qui docet manus meas ad prælium: & posuisti vt arcum & zcum brachia mea. Erit igitur infirmus fortissimus, vt David: & domus David, scilicet qui ex Dauide descenderant erunt, velut Dij, (nam illud, Dij, non est singularis numeri: sed pluralis) addit, sicut angelus, id est non erant, vt Dij gentium, qui oculos habent, & non vident: manus habent, quæ nihil possunt: sed erunt, vt angelus Domini. Non vt angeli mali, qui sunt nocuenter: sed vt angeli boni qui sunt in conspectu Domini qui facile, quamuis hominum potentiam deicere possunt, vt potentiam Pharaonis olim in mari rubro deiecerunt.

Et erit in die illa quarum conterere omnes gentes, quæ veniunt contra Ierusalem. Id est non contentus vnicam victoriam dedisse Iudæis, ducibus Machabæis: plurimas illis dabo contra hostes vniuersos: eas lege li. 1. Mach.

III. PARS.

Et effundam super domum David, & super habitantes Ierusalem spiritum gratiae, & precum. Et aspiciet ad me, quem confixerunt. vox prophetae. Et plangent eum planctu, quasi super unigenitum. & dolebunt super eum, ut dolere solet in morte primogeniti. In prima huius capitis parte pronunciauit propheta tempora Antiochi, tam calamitosa Iudæis. In secunda, tempora Machabæorum: sub quibus Deus tantopere favit Ierolymam. Durauerunt tempora eorum vsq; ad Herodem, sub quo natus est Christus: qui multo maximè Ierolymam favit. Nam veniens Ierolymam, dixit in hac tertia parte. Ego effundam super domum David, & super Ierolymitanos spiritum gratiae, & precum. Certè effudit Christus primum in Virginem matrem, & in Ioseph, imò & in Ioannem, qui erant è domo David (nam Ioannes cognatus erat Virginis quæ erat è domo David.) Spiritum suum. Nam Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Effudit etiam spiritum suum in Simeonem, Ananiam, & alios Ierolymitanos. Erat enim Simeon iustus, & Spiritus sanctus erat in illo. ¶ Iam tu lector maximè per te nota: Spiritus sanctus, quem Christus dat, est Spiritus gratiae, & precum gratiae, quia gratiam dat, quæ grati Deo sumus: & ex inimicis reddamur amici. Precum quia Spiritus orat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: facit enim nos orare, & orationi instare: imò semper orare.

Rom 5 O fœlices illi in quos Christus effundit Spiritum gratiae: spiritum nouum in visceribus eorum: spiritum rectum, spiritum principalem: spiritum qui continet omnia, qui replet orbem terram. Si vis agnoscere, an sit in te effusus hic spiritus Dei: expende, an multum ores: hic enim spiritus, spiritus precum est. Sed ô Christi potentiam maximam, qui talem spiritum possit effundere: ô Christi misericordiam, qui velit? Ergo cum Christus in Ierolymis predicabat, spiritum in audientes effundebat. Quæ ratione illi permoti dicebant. Vnde huic hæc omnia? quæ nã doctrina hæc noua? Sed audi, quid homines Christus rependant, pro spiritu quæ ipse fundebat. Certè crucifixerunt eum. Ait enim is ipse, qui spiritum effudit. Et aspiciens ad me, quæ confixerunt. Profectò aspiciet cachinis, & fannis iridentes. Omnis enim populus spectabat, & deridebat eum. cū principibus. Hæc cine reddis Domino, popule stulte & insipiens? Quod verò locus hic fit de Christi crucifixione intelligendum docuit nos Ioannes dicens. Facta sunt hæc omnia, ut Scriptura impleretur, quæ dixit

dixit. vidèbunt in quem transfixerunt. Iam Iudæos rogo. Si Christus effundit spiritum, certè Deus est. Si Iudæi eum crucifixerunt, certè homo est. Deus igitur & homo est. Scio quosdam Rabinos hoc tam luculentum testimonium eludere velle. sed egregiè eos confutat Galatia. operam igitur remisit nobis. Norabis verbum confingere hoc loco significare, cruci affigere, transfigendo clavis manus, ut infra c. 13. dicitur, ait enim: quæ sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? verè, quia patentes sui eum confixerant.

Et plangent eum planctu quasi super unigenitum. Certè in vniuersis noctibus passionis Domini, cum eius passio pro conuentione recitatur, plangimus eum planctu luctuosissimo. quia verè primogenitus est Dei. & quia primogenitus est omnis creaturæ. & quia primogenitus est in multis fratribus. Habes lector non solum Christi mortem fuisse pronuntiatam, sed & planctum, quo eam quotannis acerbè lugemus. Vbi ergo sunt qui plangere Christi mortem impedistis?

In die illa magnus erit planctus in Hierusalem: sicut planctus Adadremom in campo Mageddon. Arbitror intelligendum esse, quod in die crucifixionis Christi fuerit planctus in Ierolyma, super eius morte, qualis fuit in ea cum Iosias defunctus est in loco Adadremo, qui erat in campo Mageddo. Res hæc ita gesta est. Iosias sanctum Regem, & patrem patriæ occidit Pharaon Nechao, in campo Mageddo, vbi pugnam cum illo commisit. ob cuius mortem plangit populus vniuersus cantores per se: & cantatrices per se. Similem planctum vniuersa Ierolyma fecit in Christi crucifixione. Cum enim ferè totus populus Christum, ut suum Messiam veneraretur, licet multi clamassent: Crucifige eum pluri verò, & iidem illi postea, eius mortem in suis domibus plangebant, & percutiebant pectora sua. Imò & S. Brigida dixit, in Christi morte, vniuersorum hominum corda tristitiam sensisse: licet eius causam ignorarent. Porro sicut Iosiam plaxerunt cantores per se, & cantatrices per se, viti per se, & fœminæ per se, ita Christum pronuntiat propheta plangendum à viris per se: fœminis per se. ita enim ait.

Et plangent terra. Familia & familia seorsum. Familia domus David seorsum, & mulieres eorum seorsum. Familia domus Natham seorsum, & mulieres eorum seorsum. Familia domus Leni seorsum, & mulieres eorum seorsum. Familia Semei seorsum, & mulieres eorum seorsum. Omnes familiae reliquæ familiae, & familiae seorsum, & mulieres eorum seorsum. Dicitur in 2. paraly. quod mortuum Iosias plangit

Ioan. 19

Galati. li. 8. c. 17

Zach. 13

Hebr. I Coloss. I Rom. 8

2. Par. 35^m 4. Reg. 23

Zach. 12

1. Brigida

2. Par. 35

Philo.

3. Reg. 4

D. Hier.
Remig.

planxit vniuersus Iuda & Ierusalem. Hoc verò loco docemur, quomodo eum planxerint. Nam primo loco planxerunt, qui ex regia Davidis prosapia descendebant. Et è regione huius chori plangebatur alter chorus vbi erant vxores istorum. Secundum chorum implebat illustrissima Iudæorum eo tempore familia, ex quodam Nathan descendens, Philo, & cum eo multi dicunt, hunc Nathan fuisse filium David, ad quem non spectabat regnum: sed si Reges ex directa Salomonis linea defecissent, ex huius linea erant deligendi: quia causa erat horum familia post regiam nobilissima. Nam dicitur 3. Reg. Azarias filius Natan, super eos; qui assistebant Regi, & regione huius secundi chori, erant in suo choro, horum mulieres. Tertium chorum occupabant Leuitæ, & eorum vxores è regione ipsorum. Quarto choro continebatur familia Semei, quos D. Hieronymus & Remigius, doctores legis fuisse asserunt. Post has sequebantur alij aliarum familiarum chori, à choris suarum vxorum distincti. Profecto huiusmodi spectaculum videre vbi quis pro virili plangebatur, res erat luctuosissima. Ad similitudinem igitur huius planctus prædicit propheta mortem Christi in omni terra plangendam. Plangunt enim eam Reges, Principes, chori clericorum, chori religiosorum, chori monialium, videmus ergò completum, quod tanto ante prænunciatum erat.

CAPVT XIII.

Protheo-
ria.

PRIORE parte prædicuntur effectus passionis Christi: posteriore iterum ipsa passio, & quæ post eam venient prænuntiantur.

N die illa erit fons patens domui David & habitatoribus Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & monstruat. Scio Galatinum, & Pagninum ita vertisse. In die illa erit fons patens do. Da. & hab. Ier. ad expiandum & aspergendum. Sed reuera litera Hebræa fert versionem nostram illa enim habet. In die illa erit fons patens domui David, & hab. Ieru. ad peccatum & ad fluxum, scilicet menstruum quod nihil est aliud, quam quod litera nostra dicit: vt etiam Vatablus & Tugurini veterunt. Dubitas iam quis sit hic fons? Sine dubio Christus est, qui dixit: Si quis sitit veniat ad me & bibat. i. veniat ad fontem vt bibat

Vatabl.

Ioa. in. 7

vt bibat. Hic in passione sua paruit Habuit enim tunc petra à Mose peccata quinque foramina per quatuor fluxit sanguis: per quintum fluxit sanguis & aqua. Sanguis ad ablutionem peccatorum, quia sine sanguinis effusione non fit remissio. Aqua verò ad ablutionem menstruatæ. Nam olim immundicæ menstruales aqua lauabantur, in figuram quod immundicæ nostræ meliore aqua, scilicet ex Christi latere fluente: erant abluende. Et ego ita existimo: per peccatum hoc loco intelligi, quod liberè & voluntariè contrahimus per menstruum verò, quod per modum habitus nobis adheret. Vtrunquæ enim Christi sanguis & aqua potest mundare. Sed hac emundatione non fruuntur nisi Apostoli (qui erant de domo David. sc. Christi) & fideles Christiani qui sunt veræ Ierosolymæ habitatores. Porro hæc peccatorum, & menstrui emundatio primus & maximus effectus passionis Christi est.

Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra: & non memorabuntur vltra. Ita factum est, quia post Christi mortem in tota Ecclesia Christiana abolita sunt omnia penitus Idola. nec ad ea colenda in aliquo nostrum, vlla memoria est. Si idola sunt in terra, sunt certè in terra gentilium: non in orbe Christiano. Cum tamen Idola nonquam exirent è Synagogis Iudæorum. vt videre est in li. Regum. Verè igitur dixit Christus, Nunc princeps huius mundi eicietur foras. sine in nostra Ecclesia colatur. Proiectus est ex Ecclesia Serpens antiquus diabolus, Satana & angeli eius Proiectio hæc idolorum, est secundus effectus passionis Domini nostri. Tertius est huic secundo cõiunctus.

ET Pseudopphetas. Sicut apud nos sunt monasteria religiosorum: ita apud Iudæos, erant monasteria hominum piorum, qui prophetæ vocabantur, quia reuera ex illis vt plurimum Dominus sibi prophetas deligebat, vt ventura prænuntiarent, quod apud Oseam dixi. Porro vt tunc erant monasteria prophetarum, qui spiritu sancto affabatur: ita erant collegia pseudo prophetarum, idola colentium, qui idololatris ex spiritu diaboli, ventura dicebant. ex his congregauit rex Israel quadringentos. & ex his Elias occidit. 450. & ad horum collegium mittebat Ochozias, consultum, num viuere, ex sua infirmitate. Huiusmodi colligia ablata sunt, ab ecclesia nostra per Christi passionem, licet Christus non abstulerit aliquos priuatos pseudo prophetas de quibus Paulus & Ioannes conueruntur. Quartus effectus est.

Et

Et spiritum immundum auferam de terra. Ita reuera. Nam o-
lim tempore Iudeorū feruebant omnia spiritibus immun-
dis. Erant omnia plena dæmoniacis. vt per omnia Euange-
lia legimus. Et post Christi passionē vix aliquis dæmonia-
cus est, licet multi se dæmoniacus mentiantur, & si dæmo-
niacus est, facile exorcismus Ecclesiæ sanatur.

Et erit cum prophetauerit quispiam vltra, dicent ei pater eius & mater eius, qui genuerunt eum. Non viues: quia mendacium locutus es in nomine Domini. Et configent eum pater eius, & mater eius, genitores eius cum prophetauerit. Quinta prophetia est, tanto zelo feruebunt fideles, vt proprium filiū, si mendaciū prophetauerit in nomine Domini, cruci affigant. Legimus sub Mose zelū Leuitarum contra idololatrias, at nūc zelus est patris ac matris pseudo propheta: non eum subito occidentium: sed lētissima & acerbissima morte crucifigentiū. ¶ Aduerte hæreticos maximè esse, qui loquuntur mendacium in nomine Domini: cū enim errores suos euangelicis verbis in specie comprobare nituntur, num nos mendaciū in nomine Domini loquuntur? At pater & mater si zelo fidei ardent, filium hæreticum morti addicent. Fama refert Cæsarem Christianum dixisse, si filia mea hæretica est, comburatur. Sexta prophetia est.

Et erit in die illa, confundetur propheta, & quisque ex visione sua, cum prophetauerit, nec operietur pallio sacco vt mentiantur: sed dicet. Nō sum propheta: homo agricola ego sum. quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Id est. Si quis illulus an demone visionem mendacem viderit, & inde errorem aliquem loquutus fuerit, admonitus, si fidelis est, suū errorem agnoscat, eumque crubescet. Etiam, inquit, nemo operietur pallio sacco, vt religionem mentiens, suos errores vendat, vbi scito, religiosos antiquos pallio sacco se operuisse. Nam Elias erat pilotus, id est, vestem habebat ad modum cilicij ex pilis cameli cōfectam, quam etiam afferebat Baptista, Eliam imitatus. Lege hæc apud Abulensem super 4. lib. Regum. Igitur in Ecclesia Christi pia ad pietatem sacco vestiuntur, vt Franciscani: pauci admodum mali sacco vestiuntur ad decipiendum. Est enim res dura sacco. at iniqui blanda querant, non dura. ¶ Quod si aliquis a dæmone, vt diximus recipiatur, facile conuictus asseret, non sum propheta, sed agricola: agrum enim cui ab adolescentia: sicut Adam in paradiso, iustus est paradisi colere: & extra paradisi, terram colere coactus est

Et erit in die illa, confundetur propheta, & quisque ex visione sua, cum prophetauerit, nec operietur pallio sacco vt mentiantur: sed dicet. Nō sum propheta: homo agricola ego sum. quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Id est. Si quis illulus an demone visionem mendacem viderit, & inde errorem aliquem loquutus fuerit, admonitus, si fidelis est, suū errorem agnoscat, eumque crubescet. Etiam, inquit, nemo operietur pallio sacco, vt religionem mentiens, suos errores vendat, vbi scito, religiosos antiquos pallio sacco se operuisse. Nam Elias erat pilotus, id est, vestem habebat ad modum cilicij ex pilis cameli cōfectam, quam etiam afferebat Baptista, Eliam imitatus. Lege hæc apud Abulensem super 4. lib. Regum. Igitur in Ecclesia Christi pia ad pietatem sacco vestiuntur, vt Franciscani: pauci admodum mali sacco vestiuntur ad decipiendum. Est enim res dura sacco. at iniqui blanda querant, non dura. ¶ Quod si aliquis a dæmone, vt diximus recipiatur, facile conuictus asseret, non sum propheta, sed agricola: agrum enim cui ab adolescentia: sicut Adam in paradiso, iustus est paradisi colere: & extra paradisi, terram colere coactus est

4. Re. 1.

Eccl. 1.

Abulen.

in 4. Re.

7. 10.

Gen. 2.

Gen. 3.

Eodem.

est: sequutus igitur exemplum Adæ, in subdore vultus mei manducaui panem meum, vult dicere. Nunquam fui in collegiis prophetarum: semper enim rusticus fui. *Amos. 7.*
Et dicitur ei. Quæ sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicit. His plagatus sum in domo eorū qui diligebant me. Redit ad id quod dixerat: pater & mater configent filium loquentem mendacium, in nomine Domini. Filius igitur cruci affixus, & plagas clauorum in manibus habens interrogatur, qua causa, eas plagas habeat? Respondet, se eas plagas accepisse non ab hostibus: sed à diligentibus scilicet à patre & matre: qui eum coram Iudice accusarunt: ac ita in crucem actus sit.

II. PARS.

Phramea suscitare super pastorem meum: & super virum coherentem mihi: dicit Dominus exercituum. Percute pastorem, & disperge in ones. De Christo pastore, & de Apostolis ouibus suis, hæc verba dicit, ipse Dominus pastor asseruit, qua causa non licet aliam glosam confingere. Sensus ergo est. Si Christus est fons, & patere debet, surge phramea, percutite eum, vt pateat. Iam si parentes cōfigent filium suum pro peccatis suis, æquum est, vt habeant me, Deum exemplum, qui cruci tradidit filium meum pro peccatis nō suis. Suscitare ergo phramea, & confige amicum: & filium meum, demū si tot & tantæ utilitates ex percussione huius pastoris consequentur, quæ tunc dicte sunt. Surge phramea, percutite pastorem, phramea mea est potestas tenentiarum, cui Christus permissus est, vt olim Iob fuit Satanæ permissus. Si enim satanas expetiuit apostolos, vt cribraret velut triticum, planè expetiuit Christum, vt eum torqueret, velut iniquum. ¶ Pastor est Christus, de quo supra longa narratio contexta est. Ipse enim dixit. Ego sum pastor bonus. ¶ Ipse est vir coherentis Deo pro coherenti Hebræus habet חַמִּית hamit. quod amicum vel socium sonat. vt intelligas phrameam iustam suscitari contra Christum, non vt contra inimicum: sed ad amicum, non contra distantem: sed contra eum, qui ab æterno Deo iustus erat. ¶ Igitur o potestas tenebrarum, surge, percutite Christum: & dispergentur eius discipuli. quæ fuit dæmonis grandis victoria, fuit Christi ducis ac pastoris grandis tristitia, fuit Apostolorū tristissima ruina. Verè fuit Christus à phramea percussus in suorum Apostolorum tam miserabili casu.

1. Re. 17. Et conuertam manum meam ad paruulos. Id est, non diu fructur ea victoria fatau. conuertam manum meam ad Apostolos, pusillum illum gregē: & de faucibus leonis. uel ut alter David, eos eripiam.

Rom. 10. Et erunt in omni terra dicit Dominus. Partes duæ in ea dispergentur & deficiet; & tertia pars relinquetur in ea. Id est, erepti a diabolo Apostoli, erunt in omni terra: quia in omnem terram *Matt. 24.* exiit sonus eorum. Dicente Dño, Ite in mundum uniuersum, prædicare Euangelium omni creaturæ. Nunquid omnes euangelica tuba vocati ad Christum venient? Minime: sola tertia pars, non ex infidelibus solus sed ex Christianis etiam, relinquetur Domino. Reliqui in infernum deficient. Multi enim sunt vocati: sed pauci electi.

1. Ti. 3. Et ducam tertiam partem per ignem: & uiam eos, sicut uisur argentum: & probabo eos sicut probatur aurum. Hanc etiam partem *Apo. 12.* tertiam gradibus pressuris & tribulationibus probabo. Nec enim tanta gloria digni erunt, nisi quos multa afflictio probabit. Hæc enim tertia pars hominum suplebit tertiã partem Angelorum, quos cauda serpentis, cælo deturbauit. Si uis nosse quomodo sint probati olim Christiani, lege historiam Ecclesiasticam. Imo lege te ipsum. Si enim non te examinarunt afflictiones, aduiterinus, non legitimus filius es. ut Paulus dixit.

Psal. 90. Ipse uocabit nomen meum: & ego exaudiam. Et dicam populus meus es: & ipse dicit Dominus Deus meus. Id est, in sua tribulatione pars illa tertia inuocabit me: & ego exaudiam eum. Cum ipso sum in tribulatione. eripiam eum, & glorificabo eum, & ut ego nullum alium populum, ut meum agnoscam, nisi illum: ita ille neminem nisi me ut Deum agnoscat. Siquidem in Spiritu Sancto uocabit me Abba Pater: & item, Pater noster, qui es in cælis.

CAPVT XIII.

Prophetia **S**I cupis lector hoc caput intelligere, sume tibi uelut clauem & fundamentum uerba eius, quæ ita habent. Reuertetur omnis terra usque ad desertum: de colle Remmon, ad Austrum Ierusalem: & exaltabitur, & habitabitur in loco suo: à porta Benjamin usque ad locum portæ prioris: & usque ad portam Angulorum: & à turre Hananeel, usque ad torcularia Regis. Quibus uerbis aperte describitur habitanda Ierusalem in loco suo, scilicet posteaquam ciuibus suis uacuata fuit. At hæc propheta non potest intelligi post

tigi post Christi natalem. Siquidem Daniel prædixit, post Christum ducem vastandam Ierolimam: & usque in finem perseveraturam eius desolationem. Igitur omnino necessatio debet prophetia non potest intelligi ante Christi natalem. Quod si omnes historias Iudæas post eorum Ierolymam remigrationem percurras, duntaxat inuenies Ierolymam suis ciuibus uacuam sub Antiocho Epiphane: & suis ciuibus plenam sub Machabæis. Igitur necessario omnino caput hoc de calamitate Antiochi, & de felicitate Machabæorum prænunciabit. Ergo priore parte breuiffi proponitur calamitas Antiochi, & subsequuta Machabæorum prosperitas. posteriore utrunque fuisse prædictur.

ECCLE dies Domini uenit, dicit Dominus (1.) & diuentur spolia tua in medio tui. (2.) Et congregabo omnes gentes ad Ierusalem in prælum (3.) Et capietur ciuitas. Et vastabitur domus. Et mulieres uolabuntur. (4.) Et egredietur media pars ciuitatis in captiuitatem: & reliquum populi non auferetur ex urbe. Ut dixi, proponitur in summa vastatio Ierolymæ ab Antiocho abstulit è templo mille octingenta auri talenta, ut habetur. 2. Macha. Abstulit etiam uasa sancta, quæ à multis regibus erant templo donata, ut eodem loco habetur. Certum uero est hæc & alia ciuitatis spolia publice in medio urbis fuisse diuisa, ut partem Antiochus, partem duces, partem suam milites haberent. 1. Er con. 1. Mac. 3. o. g. ad Ieros. Nam habetur. 1. Mac. quod Antiochus congregauit exercitum uniuersi regni sui, castra fortia ualde. Videlicet, quia Deus instigabat & congregabat illam infinitam gentium multitudinem contra Ierolymam. Rursum (quod magis nostro proposito conuenit) dicitur in eodem libro, uenisse Antiochum contra Ægyptum in multitudine graui: in qua uenit contra Ierolymam, statim ac vastauit Ægyptum. En uides, quod congregauit Dominus tot gentes contra Ierolymam. 3. Tunc capta Ierolyma est: uastatæ eius domus: uolante mulieres, ut solet fieri, cum urbes ab hostibus capiuntur. Lege primo Machabæorum. ubi leges Antiochum accepisse aurum & argumentum, thesauros etiam occultos, & quod sublatis omnibus abiit: 4. Et egredietur media pars, captiua, altera media iacebit in urbe. Ita expresse habetur 2. Mach. Erant, inquit, toto triduo octoginta millia interfecti. in pars media, quæ mansit in urbe prostrata. Sequitur quadraginta millia

vinctis non minus autem veundati. en octoginta milia captiuorum id est altera pars media egressa in captiuitatem. *Egredietur Dominus. (1.) Et prahabitur contra gentes illas, sicut prahabitus est. (2.) in die certaminis.* Dixit calamitatem que ab Antiocho venit, dicit nunc felicitate que per Mac. a Dno conuenget. *Qui p. Do. ita habet. 2. Mac. visos sanctos de celo, qui in quadam uenerunt Machabæis. (quia egred. Dn. ad pe. Et cum legis tria millia Iudeorum conuenisse innumeras. cal. que fortissimas Antiochi gētes, faceris Deū pugnaſſe pro Iudeis. ¶ 2. In die certaminis, Cum in mare ingressus est Pharaos, venit Dominus, & quasi vir pugnator, equos & scepsores proiecit in mare, ut ergo pugnauit contra Pharaonem ita & pugnauit contra Antiochū. Hactenus breui descripta est Iudeorum calamitas, & auxilium.*

II. PARS.

Et stabunt pedes eius in die illa, super montem Oliuarum, qui est contra Ierusalem ad Orientem. Et scindetur mons Oliuarum ex media parte sui, ad Orientem, & ad occidentem praruptu grandi ualde. Et separabitur medium montis ad Aquilonem, & medium eius ad Meridientem. Montem Oliueti esse ad Orientem Ierosolymæ certum est ex Ierosolymæ topographia. Super hoc monte prænuntiat propheta descensurum Dominum ad, cuius descensum, mons tremet, & ex terremoto, scindetur primum in duas partes & postea, queuis, harum partium in alias duas ut maneat mons in modum crucis, diuisus in quatuor partes spectantes Orientem, Occidentem, Aquilonem & Austrum. ¶ Ignoramus quando hæc prophetia fuerit impleta Credo tamen probabilissimè, eam impletam ante Machabæorum uictorias. quando multa signa uisa in celo sunt, scilicet equites per aera discurrentes, cohortes armate, cursus equorum, & cætera, que in 2. Machab. scribuntur. Hæ enim cohortes erant Angelorum: cum quibus ueniebat Dominus in specie uisibili. Veniens igitur super montem Oliueti, tremuit mons (nam cū egredietur Deus, terra mata est) ex tremore uero discissus est in quatuor partes: significas discissionem, & dispersionem Iudeorum ex patria sua in quatuor mundi plagas.

Et fugietis ad uallem montium meorum, quoniam conuincetur uallis montium usque ad proximum. Et fugietis, sicut fugistis a facie terremotus in diebus Or. ue regis Iuda. Ex. Iosepho, & D. Hero-
nimo

nimo scimus, inter montem Sion, & montem Moria, ubi templum extructum erat, uallem fuisse mediam, ubi ciuitas Iosephus erat, que uocabatur Ciuitas superior. Hanc uallem uocat D. Hieronimus Deus, uallem montium meorum: quia erat uallis montis Sion, & montis templi. quos montes tan tempore Deus excolebat. ¶ Iam uero terremoto fuisse grauissimum in diebus Or. diximus super Amos, & habetur in lib. 2. Paralipom. Prædicit nunc Zacharias, quod sicut in diebus Or. Iudæi ex horribili terremoto, confugerunt ad uallem mediam inter illos duos sacros montes: ita temporibus Antiochi fugient ad eandem uallem: ex terremoto, quem in monte oliueti uidebant. Nam cum terremoto sit, confugium est ad uallem fugerit. maximè ad illam, que ex uicinia montium sacrorum, facta putabatur. ¶ Dicit, cur non confugiebant Iudæi ad uallem Iosaphat que erat multo profundior, quam ualis illa, que alta in illis montibus erat. Respondet proph. quia iungebatur uallis montium, usque ad oppidum quod uocabatur Azal. id est proximum. ergo Iudæi fugentes terremoto non confugerunt ad uallem Iosaphat, que iacet ad itum montis Oliueti, quia ex tremore eius montis, uallis ipsa uidebat se commoueri, & oppido Azalis coniungi. Ideo trementes Iudæi ad tremensium montium uallem non confugebant. Habemus ex his, ante bellum Antiochi tremuisse montem Oliuarum: & Iudæos timidos in uallem montis Sion & Morie confugisse.

Et ueniet Dominus Deus meus, omnes que sancti cū eo. (2.) Et erit in die illa, nō erit lux: sed frigus & gelu: (3.) Et erit dies una (que nota est Domino) nō dies, neq. nox. (4.) Et in tempore uesperis erit lux, id est antequam bellum ab Antiocho Iudæis inferatur. Apparabit Dominus uisibiliter, & Sancti sui Angeli cū eo, in modum equitū: cohortium, ordinumque inuicem pugnantium, & miseram Iudeorum cedem portendentium Ita expresse habes. 2. Machab. ¶ 2. At in die illa, qua Antiochus ueniet, & ciuitatem capiet & sancta uniuersa uiolabit, non erit lux: sed tenebræ, sed frigus, sed gelu. adeo erunt omnia tristitia. ¶ 3. Ah dies illa, cuius tanta fuit tribulatio, ut soli Dno nota fuerit, non fuit dies, imò neque nox enim sciebant miseri Iudæi, dies ne esset, an nox: adeo turbabantur, torquebantur, dilaniabantur. ¶ 4. Sed bona spes. uesperis erit lux, aliis diebus uespera solet nocte finire. ar tribulatio Antiochi, uespere luce habebit: id est, calamitati illi lux & felicitas succedet. Si queris quomodo: audi sequentia.

Et erit in die illa, exibunt aque viuae de Ierusalem: medium earum ad mare Orientale, & medium earum ad mare nouissimum. In aestate, & in hyeme erunt. Id est tempore illo, quo infelicissima calamitas Iudeos praemebat, exhibunt de Ierolyima aquae viuae, id est exhibunt Machabaei ciues Ierolyimitani, qui aentem Iudeae faciem ita rigabant, vt Iudaei ferè extincti, reuiuiscant. Pars Machabaeorum ibit ad mare orientale, id est, versus mare mortuum, quod vergit ad orientem Ierolyimae, altera pars Machabaeorum ibit, & pugnabit versus mare nouissimum, seu mare Occidentale, scilicet, quod est ad occidentem Ierolyimae. ¶ Hæc dicit, quia Iudas Machabeus pugnauit contra Galaad, & Ammonitas, qui sunt ad orientem Ierolyimae. Ionathas verò Machabeus pugnauit contra Ioppem, & Philistæos, qui sunt ad occidentem Ierusalem. ¶ Quod verò dicit aquas viuas: non cessasse hyemem, & aestate: diligentiam Machabeorum ostendit, qui temporibus etiam importunissimis, scilicet, cum aestus aduerrit, & cum hyemem pluuuis omnia turbat, ipsi non cessabant: sed pro diuina religione pugnabant.

Et erit Dominus, Rex super omnem terram. In illa die erit Dominus vnus: & erit nomen eius vnum. Id est, opera & diligentia Machabeorum factum est, vt religio diuina Antiochi artibus extincta, reuiresceret: & Dominus qui in templo, & Iudæa non regnabat (id est, non colebatur) iam in omni terra Iudeorum regnaret, & coleretur: vnusque Deus agnosceretur, omnium idolorum nominibus explosis. Quæ propheta impleta est, cum Machabaei templum Dei restituerunt: & dedicationem eius celebrauerunt, & finitimi populi miracula Dei, quæ per Machabeos faciebat, agnouerunt.

Et reuertetur omnis terra vsque ad desertum: de colle Remmon, ad Austrum Ierusalem. Litera Hebræa erit explicatio nostræ: illa sic habet. Conuerteretur vniuersa terra, quasi desertum: ex Gabaa ad Remmon, de regione Ierolyimae. ¶ Quæ fuerit Gabaa, dixi super Olsam. Erat enim ciuitas presidij in tribu Benjamin: vbi natus fuit Saul: & vbi habitauit. Hinc litera Latina vocauit Collem. ¶ Remmon, licet sit ciuitas in tribu Iudæ: & item in tribu Simeonis, vt habetur Iosue: Hic tamen mentio est de Remmon Simeonis. Hæc enim declinabat ad Austrum Ierolyimae, & forsam eadem est Remmon Iudæ, & Simeonis. Dicit nunc litera Hebræa, quod vincentibus Machabæis, & pellenribus Gentilibus ex terra Iudæ, omnis terra Iudæa conuertebatur, & reuertebantur eius habitato-

vide tab.
Palestin.

1. Mac. 5.

1. Mac. 20.

3. Mac. 4.

Osee. 5.

1. Re. 20.

Iosue. 15.

19.

vide tab.

res in terram suam, quæ ea tenuis erat deserta: reuertebantur inquam ex Gabaa Benjamin, quæ erat limes Aquilonaris regni Iudæ: in ciuitatem Remmon, quæ alter limes eius regni, ex parte Australi. Implebant igitur Iudæi reuertentes totum regnum Iudæ. ¶ Idem est sensus nostræ versionis. Reuertebantur, ait, omnes habitatores Iudæ, & habitabant in ea vsque ad loca deserta, scilicet, ex Colle, videlicet Gabaa vsque ad Remmon, quæ est Australis Ierolyimæ. Est enim petra Remmon valde diuersa, de qua Iudicum. 20. Ergo lector in nostra versione Remmon non est genitui casus, sed accusatiui: hoc sensu, reuertetur terra, id est, habitatores terræ ex Gabaa, seu ex Colle, vsque Remmon. Dubium verò non est, quin sub Machabæi Iudæi per Antiochum fugerant in loca abdita, ad sua loca fuerint reuersi.

Et (1) exaltabitur, & habitabitur in (2) loco suo: (3) porta Benjamin, vsque ad locum (4) portæ prioris. & vsque ad (5) portam angulorum: & à (6) turri Hanaeel, vsque ad (7) torcularia Regis. Id est, non solum regnum Iudæ restituetur, sed & Ierolyima suis ciuitatibus replebitur. Exultabit enim & habitabitur, vt olim solebat.

¶ Nota primum. Exaltabitur Ierusalem, quia Machabaei ædificauerunt montem Sion, scilicet per circuitum muros altos, & tures firmas. En quomodo exaltata est ciuitas illa.

¶ 2. Nota, habitabitur in loco suo: non ædificabitur in aliquo vicino loco, vt Hadr. eam ædificauit, sed in suo antiquo loco. ¶ 3. Habitabitur ait à porta Benjamin. Hæc porta erat inter Septentrionem & Orientem, contra montem Chamos. ¶ 4. De porta priore, seu vetere, habetur apud Nehemiam. ¶ 5. Portam angulorum eam esse credo, quæ porta anguli, porta David, porta piscium, porta negotiatorum vocabatur, quæ erat ad Occidentem Ierolyimæ: dicta porta anguli, quia ibi in angulo ciuitas definebat. ¶ 6. Turris Hanaeel, vt credo vergebat ad Austrum: ad quem vergebat porta gregis: de qua turri habes apud Nehemiam. ¶ 7. Quia verò portam Orientalem & Occidentalem & turrim australem dixit. Arbitror torcularia Regis fuisse ad Aquilonem: qua ad omnes plagas vrbis descriptione, totam vrbem, omni ex parte habitandam, & impleendam suis ciuibus prænuntiaret. De his portis Ierolyimæ, vide nonnihil apud Iosephum: plura apud Saligniacum: non pauciora apud Calixtum.

Et habitabitur in ea: & anathema nõ erit sedebit Ierusalem.

salem secunda. Id est, per multa tempora habitabitur Ierosolyma, neque ponetur in ea anathema: quale posuit antiochus super altate Dei, super quo infelix ille abominandum idolum collocavit. Nunquam simile ponetur in altari Dei: ait Zacharias: sed sedebit Ierosolyma secunda, scilicet vsque ad M. Pompeium qui Ierosolymam cepit: sed non vastauit. *Iosephus.* Lege Iosephum. Hactenus de restitutione cultus Diuini per Machabæos, de restitutione Iudæ, & etiam Ierosolymæ.

Ethac erit plaga, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ pugnauerunt contra Ierusalem. Tabescat caro muscuisque stans super pedes suos. & oculi eius contabescant in foraminibus suis, & lingua eorum contabescet in ore suo. In illa die erit tumultus Domini magnus in eis. Id est, Dominus percutiet hostes Ierosolymæ, & huiusmodi plaga: vt cum ad pugnam venerint, contabescant carne, oculis, lingua, Id est, vt repente qui sani erant, velut mortui fiant. Quod factum lege 1. Machabæorum vbi dicitur, quod hostes Iudæ, Machabæi non poterant eius aspectum sustinere. Dominus enim precibus suorum exoratus, iniiciebat timore Gentilibus, vt tabidi & stupidi redderent, alibi etiam dicitur Gentiles timuerunt aspicientes Iudam, & exercitum eius paratum ad prelium, Sed aperitissime hoc habetur, 2. Machabæorum, vbi dicitur, pugnantem Iudam contra Timotheum, & Asianum exercitum, paruerrunt, 5. viri aureo, apparatu fulgentes: vnde hostes cæcitate confusi, & repleti perturbatione, cadebant. Idem habes 2. Mach. cap. 12. d. *In die illa erit tumultus Domini magnus in eis.*

Factum hoc credo cum Machabæus aggressus est noctu castra Antiochi Eupatoris, filij Antiochi Epiphaniis: vbi interfecit hostium quatuordecim millia: replens summo metu & perturbatione castra inimicorum, vt eodem libro habetur. Notum verò est, vel mediocriter eruditus, tumultum Domini dici tumultum magnum, vt sopor Domini, & motus Dei sunt motus magni & sopor magnus.

Et apprehendit vinmannum proximi sui: & concretur manus eius super manum proximi sui, sed & Iudas pugnavit adversus Ierusalem. Id est, plurimæ gentes fœderabuntur dextris sibi datis, vt pugnent contra Ierusalem. imò & Iudæi ex tribu Iudæ, fœdus inibunt cum gentibus, vt simul cum eis deleant Ierosolymitanos. Lege librum primum Mac. videbis fœderatos gentes contra Ionatham: & Iudæos consilium dantes Bacchidi, vt vna nocte Ionatham, & suos interficiat. Hæc etiam Iosephus li. 14.

1. Mac. 4
2. Mac. 6
10. f.
2. Mac. 13
1. Mac. 5
Ioseph. 14
1. cor. 5

Et congregabuntur diuine omnium gentium in circuitu, aurum, & argentum, & vestes multæ sate. Id est, victor Machabæus multa spolia reperiet. Lege spolia, quæ à castis Nicanoris Iudas accepit.

Et sic erit ruina equi, muli, & cameli, & asini & omnium iumentorum quæ fuerint in castris illis: sicut ruina hæc. Id est, sicut hostes Iudæorum, à Domini præsentia percussa sunt cæcitate, & stupore: ita percussa sunt eorum iumenta. Habebat enim 2. Machabæus, quod cum cohortis Iudæ prima apparuisset, timor hostibus incussus est, ex præsentia Dei ac certum est, quod sicut hominibus est incussus ex Dei præsentia pavor: ita & equis & mulis. Hactenus Machabæorum victoriæ.

Et omnes qui reliqui fuerint de muicis gentibus, quæ venerunt contra Ierusalem, ascendant ab anno in annum, vt adorent regem Domini exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum, & erit qui non ascenderit de familiis terræ ad Ierusalem, vt adoret Regem Domini exercituum non erit super eos iudex. Quatuor miranda consecutio præntiatur ex victoriis Machabæorum. Primum, quod finitimæ gentes, quæ gladium Machabæi effugerunt, videntes mirabilia, quæ Deus tunc cum Iudæis faciebat ipsam agnoscerent & colent, quorannis venientes Ierosolymam, & festiuitatē tabernaculorum celebrantes. Quæ verò gentes, vicinæ id neglexerunt, multabuntur à Deo, nam priuabit eos pluuia. Hæc est interpretatio D Theodoret.

Quod & si familia Aegypti non ascenderit, & non venerit nec super eos erit: sicut erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ non ascenderunt ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Tradit Iosephus Oniam Pontificem ædificasse templum Ierosolymitano simile in Bubasti Aegypti, quo confluxere multi Sacerdotes, multiq; Leuitæ, atque adeo etiam multi Iudæi quibus dicit Zacharias, quod & si templum habeant in Aegypto, nisi ad Ierosolymam venerint, celebraturi festum scænopegie, eadem ruina, & pluuie, & defectu puniuntur, quo gentes prædicte.

Hoc erit peccatum Aegypti: & hoc peccatum omnium gentium, quæ non ascenderunt ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Conueniunt inter expositores huius loci, sumi peccatum pro pœna peccati, vt sensus. defectus pluuie erit pœna, qua Aegyptij, Iudæi, & vicinæ Iudæis gentes punientur, si non celebrauerint festum prædictum. Porro solemnè Hebræis est peccatum pro pœna peccati vsurpare. Iuxta illud. Eum qui peccatum non nouit pro nobis peccatum fecit. Foris propterea

venit fames magna in Iudæorum finibus, quia festum hoc non celebratur: de qua habetur lib. 1. Machab. & apud Iosephum lib. 13.

In die illa erit, quod super frenum equi est, sanctum Domino. Id est tempore Machabæorum, secundum mirabile contingit, scilicet, equites victores consecrabunt Deo in templo suo, phaleras & apparatus, quæ ab equis hostium detraxerint. Solent enim equites pulchras & sumptuosas phaleras equis adhibere, & solent victores huiusmodi phaleras à victis ereptas, templis consecrare. Vt Dauid gladium Goliath, tabernaculo sacrauit.

Et erunt lebetes in domo Domini, quasi phialæ coram altari. Et erit omnis lebes in Ierusalem & in Iuda sanctificatus Domino exercituum. Et venient omnes immolantes, & sument ex eis, & coquent in eis. Lebetes erant caldarix in quibus carnes, quæ Deo offerebantur, coquebantur. Phialæ erant pelues in quibus excipiebatur sanguis victimarum. Prædicit Propheta nunc tertium mirandum, scilicet tam frequentes adventuros immolantes, in Ierusalem, ut tot sint caldarix ad coquendum carnes, quot phialæ ad excipiendum sanguinem. Imò verò tanta erit immolantium multitudo, ut ex omni Ierusalem & Iuda adducantur lebetes, ut carnes excoqui possint. Postea verò lebetes illi in usum templi remanebant: videlicet Domino & templo sacrati.

Et non erit mercator ultra in domo Domini exercituum in die illo. Id est tempore festivitatis prædictæ tanta erit charitas & amor omnium ad festum concurrentium, ut sine pretio alij aliis lebetes, phialas & carnes exhibeant. Tanta etiam erit venientium deuotio & diligentia, ut afferat necessaria quisque sibi, ac ita his mercatoribus, qui in festis vendere solent, nullum opus erit, non aderunt igitur.

IN MAL-

IN MALACHIAM.

CAPVT. I.

Symma huius capituli est, arguit Dominus contra Iudæos, (speciatim contra Sacerdotes in hunc modum. Beneficia, quæ in vos contuli ostendunt me esse patrem vestrum, & dominum vestrum, atque propterea requirunt vestrum erga me amorem & timorem, vos verò nec amatis, neque timetis: imò iniuria me afficitis: & mensam meam, & altare contemnentes, & indigna sacrificia immolantes.

Nus verbi Domini ad Israel in manu Malachia.

Hic est titulus huius prophetiæ. Diximus verò sæpè, quid sit onus. Est enim grauis oratio, criminatoria & accusatoria. Conuenit verò titulo operi, utpote in quo Sacerdotes grauius accusantur: accusatur & populus. Porro propheta non dixit, onus contra Israel: sed ad Israelicæ sibi illico odium audientium conciliaret. D. Hieronymus asseruerat, post reditum è Babylonia, etiam iudam vocatum Israel, vocabantur ergo tunc vniuersi Iudæi nomine Israelis. Licet reuera diuersissimi essent Iudæi, qui venerant è Babylone (qui erant à tribu Iudæ, & Benjamin) & Israelicæ, quos non abduxit captiuos Sennacherib: sed extra Samariam in aliis ciuitatibus Israelis manserunt, qui propriè vocabantur Israelicæ. ¶ In manu Malachia, id est per Malachiam, quem Dominus vt instrumentum & organum accepit, per quem sua verba populo prædicaret. ¶ Malachia, quidam voluerunt Malachiam Angelum fuisse Dei. Sed est risu digna sententia etiam si dicatur. Origenem habuisse fautorem. Dicit enim Petrus. Non voluntate humana allata est prophetia: sed Spiritu sancto inspirati loquuti sunt Sancti Dei homines, non angeli. Alij voluerunt, Malachiam fuisse Esdræ, quo videtur inclinare Hieronym. Sed est incredibile. Esdras enim nunquam vocatur propheta: sed solum doctus Scriba. Alij volunt Malachiam fuisse coetaneum Haggæo & Zachariæ, vt Vatablus. Sed quomodo tacuisset Esdras Malachiam, qui recensebat Haggæum & Zachariam adstantes templi ædificationi? Credendum igitur est Malachiam fuisse post Haggæum & Zachariam, ac idèò vltimum locum post eos merito habuisse. Epiphanio libellus adscriptus dicit, Malachiam fuisse ex tribu Zabulon, natum in vrbe Sophia, cui

cui ob egregiam sanctitatem, & mansuetudinem populus angeli nomen imposuit. Nam Malachi. angelum meum significat: asseritur que cum forma fuisse præstanti, ac idè eam nomen angeli inuenisse: quod Magistrum historiarum dixisse Dionysius Carthusius affirmat.

Petrus comes.

Dionys.

Dilexi vos, dicit Dominus. Et dixisti, In quo dilexisti nos? Nonne frater eras Esau. Iacob, dicit Dominus: Et dilexisti Iacob, Esau, autem odio habui: & posui montes eius in solitudinem, & hereditatem eius in dracones deserti. Grande & profundum pelagus ingredimur: velit Dominus ne naufragium patiamur. Quatuor his nobis proponuntur. Dilectio populi Israelitici: dilectio Iacobi: odium Esau: odium populi eius. Dilectio Iacob, est eius electio, & prædestinatio in beatam æternitatem: simul & propositum dandi ei omnia media spiritualia & temporalia, ad eum finem assequendum accommodata. Ita odium Esau est eius reprobatio, scilicet propositum non dandi ei beatam felicitatem: neque etiam media accommodata, id est efficacia ad eam assequendam. Hæc tribilector necessario probantur, si legas Paulum, qui asseuerans Deum sine meritis, eligere & reprobare, hunc locum, quem tractamus ad eius rei confirmationem adducit. Dicamus tertium. Dilectio populi Israelitici est eius electio, & propositum conferendi ei, ea, quæ Paulus hanc materiam tractans adducit, scilicet adoptionem, filiorum: gloriam, testamentum, legislatorem, obsequium, promissa: quæ, ex quibus est Christus, Dilexit Dominus populum Israelis, quia, eum, elegit in hereditatem. suam: quia eum, fecit peculum suum: quia eum, fecit gentem sanctam, genus electum, regale sacerdotium, Et ut apertius rem dicamus, Dilexit. Dominus eum populum, quia ei dedit legem, Sacramenta, cultum suum, atque religionem: quæ sunt dona spiritualia, dedit etiam templum, urbem, regnum: in quo de manu inimicorum liberati seruiant illi, in sanctitate & iustitia. Simili Analogia dicendum est. Deus. odit populum Idumæum, qui ab Esau genitus erat, quia nec legem illi dedit, nec circumcisionem: neque suam religionem, & cultum, imò verò reliquit eum, ut similis esset reliquis gentibus, Dei religione carentibus. Ita planè populum Christianum dilexit, & elegit sibi Dominus: reliquis nationibus reprobatis.

Iam nunc reprobati efficaciam lector intellige. Dilexi vos, ait Dominus, id est summum beneficium in vos contuli o Israelitæ. Dedi vobis legem, Sacramenta, religionem, prophetas

ras, templam, regnum: ut essetis mihi populus peculiaris: & Deut. 7. ego essem vester Deus particularis, hoc beneficio nullum 14. & 26. in terra maius dari potest. ¶ Vos cæci lumen horum beneficiorum non admirantes, queritis, in qua re vos dilexerim? Hæc planè est impudentia vestra, cui etiam respondere liber. Gen. 25. ¶ Certe veterini fratres erant Iacob & Esau, imò & natu Gene. 11. maior erat Esau. Sed ego Iacob elegi eam, & reuelavi: ex Mesopotamia adduxi, notitiam meam, religionem meam, cultum meum illi dedi. Contulidemum in eam: cuncta ad æternam salutem necessaria, & quomodo dilexi eum, dilexi vos, populum eius. In cuius signum vos captiuos in Babylonia, in hanc terram vestram (imò meam) vos restitui. At quomodo Esau reprobaui, reprobaui populum eius, in cuius signum, populum Idumæum à Nabuchodonosore vastatum, (vastauit enim Idumæos, quando captiuos abduxit Iudæos) non amplius restitui. Sed ut oculis cernitis, montes Idumææ sunt deserti, à solis draconibus habitati. En quomodo dilexi vos. ¶ Non te prætereat lector Nabuchodonosorem magnum vastasse Iudæam: vastasse etiam Idumæam. Placuit enim Domino vniuersum ferè orbem illi subiicere, Iere. 27. ut Ieremias dicit. Prophetias igitur de Idumææ vastitate Nabuchodonosor adimpleuit. Sed restitutus Iudæis, Idumæa vastata perseuerabat. ¶ Illud verbum, & dixisti, cogistis me ut credam Malachiam habuisse concionem coram Iudæis, in qua exposuerat beneficia, quæ eis Deus exhibuerat, ac idè quantum eos dilexisset. Illos verò respondisse, quæ in hoc capite narrantur. Postea verò Malachias hanc prophetiam conlauit ex concione sua, responsionibus Iudæorum, & replicis prophetæ. Erat locus hic tractandi, an Deus ex meritis præuisis aliquem eligat: & ex culpis præcognitis aliquem reprobet ut magni doctores voluerunt: an verò sine præuisione meritorum aut criminum, hunc diligat, illum odiat ut Paulus, Augustinus, & Thomas docuerunt. Sed non liber tractare, quæ tam copiosè tractantur in scholis. Iam redeamus ad textum.

Quod si dixeris Idumæa. Destructa sumus: sed reuertentes edificabimus, quæ destructa sunt. Hæc dicit Dominus exercituum. Isti edificabunt, & ego destruan: & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus est Dominus: usque in æternum. Et oculi vestri videbunt, & vos dicens, Magnificetur Dominus super terminum Israel. Id est. Si Idumæi pulsi sedibus suis, & vagantes per alienas regiones, dixerint, quod iterum suã Idumæam essent adificaturi,

1. E. d. 2.

4. Re. ult.

Iere. 27.

Rom. 9.

Aug. 1.

Thomas.

Rom. 9.

August.

Thomas.

ædificaturi, ita erit planè, ædificabunt illi: sed, quæ ædificarint, ego destruam. Et nihilominus Idumæa vocabitur semper impia, vt quæ Deum non colat: sed idola: vocabitur semper populus reprobatus à Domino: cui scilicet Dominus notitiam sui, suamque religionem non dedit, vt dedit Israelitico populo. Et vos Israelitæ videntes destructionem Idumæorum, laudabitis Dominum, eum rogantes, vt vos magnificet, & in terminis vestris amplificet. ¶ Nota lector post tempora Malachiæ reædificauerunt Idumæi ciuitates suas potentesque facti sunt: sed vt hæc prophætia impleretur Iudas Machabæus vastauit Idumæam. ¶ Et hæcenus Dominus tractauit primam propositionem scilicet, beneficia quæ in vos cõtuli docent me esse patrem vestrũ ac dominũ. Iam tractat assũptionẽ, quæ solet minor propositio vocari.

Filius honorat patrem: & seruus dominũ suũ. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus, & si dominus ego sum, vbi est timor meus: dicit Dominus exercituum. Hoc est, Ipsa natura instigat filium, vt patrem suum honoret: & seruum, vt dominum suum timeat, & reueretur. Si igitur reuera ego pater vester sum, & Dominus, vt beneficia quæ à me suscepistis ostendunt, vbi est honor meus, vbi timor, quo me reueremini? ¶ Honor & timor hoc loco sumuntur pro pietate, deuotione, & religione, quo Deus & res diuinæ tractantur. Hoc inde patet: quia Sacerdotes hoc loco incusantur, quod honorem Deo non tribuant, nec timorem, quomodo verò non tribuant, explicat propheta, quia altare Dei contemnunt, & sacrificia super eo offerant indigna. Ergo is amor ea pietas, is tremor, quo res sacras, vt angustissimas, & velut Deo plenas contrectamus,

in hoc ca. honor & timor est. Inquit ille, Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum, & Quam dilecta tabernacula tua Domine, & illud apostrophe magnificatum. Altaria tua domine virtutum &c. Igitur beneficia innumera à Deo nobis exhibita requirunt, vt eum pietate, deuotione, & reuerenti religione veneremur.

Ad vos o sacerdotes, qui despiciis nomen meum: & dixistis, In quo despiciamus nomen tuum: offeritis super altare meum panem pollutum: & dicitis, In quo polluimus te? In eo quod dicitis, mensa Domini despecta est. Id est Hæc quærimonia, quod non sit in vobis honor & timor meus, ad vos o Sacerdotes potissimè dirigitur, qui delecti ad maiorem, amorem & timorem habendum: & ad hæc habèda maiorib. beneficiis aucti, & electione magis adstricti, minus tamẽ ea habeatis, & minus

ca

ea vos habere monstretis. ¶ Vt verò reliqua intelligamus attentè sunt hæc audienda. Is despicit nomen Domini, qui rem pollutam Deo offert: ac item, qui rem pollutam Deo offert, is Deum polluit: & item, qui mensam vel altare Dei ob mensæ paupertatem contemnit, is Deum despicit, & polluit. Iam lector aduerte. Sacerdotes illi despiciebant altare Dei, eiusque mensam: quia auro & gemmis non erant elaborata: & maxime quia ex ipsis parum emolumentum ad illos veniebat. Cum igitur nec altare, nec mensa essent redditibus opima contemnebantur à Sacerdotibus: arque ideo non imponebant super mensam (qui hic altare dicitur) panem delicatissimum, dignum Deo, si ipse esset esurus: sed imponebant panes, quales serui comederent. Hoc verò erat offerre panem pollutum, non dominorum, sed seruorum: & hoc erat nomen Dei despiciere, ipsumque pollueret, id est non vt Dominum: sed velut vilem seruum habere. ¶ Summopere igitur aduertat, qui Deo aliquid offert, aut enim offerat quæ Deo digna videantur: aut certè amor, pietas, & deuotio efficiant, vt sint illa Deo digna: nam vidua quæ duos oculos oboluit, sua deuotione eos ita ditauit, vt Deus velut se dignos, & susciperet & laudaret. Contra verò, qui Deo rem offert, quæ nec ex se: neque ex deuotione redditur digna Deo: is timeat ne polluat Deum, eiusque nomen despiciat.

Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? Et si offeratis claudum, & languidum, nonne malum est? Offer illud duci tuo. Si placuerit ei: aut si susceperit faciem tuam? dicit Dominus exercituum. Leuitici 22. iussit Dominus: vt quæ animalia essent ei offerenda, immaculata essent omnino: ne, inquit, macularum offerentes, polluat nomen meum sanctum. Cum ergo Sacerdotes hi claudum aut cæcum offerrent, contra legem faciebant, ac ideo malum, & peccatum admittebant. Porro non solum probat Dominus id esse malum ex lege Moysi: sed ex ipsa natura. Si enim offendi meum principem, vt eum, ad reconciliationem prouocem, certè non vilia ei offeram: sed eo principe digna: alioquin quomodo placebo ei? & quomodo suscipiet ille me? ¶ Notabis magnopere, Iudeos tempore Malachiæ habuisse ducem. Non erat ille Rex, quia dignitas regia in Iechonia extincta est, vt est apud Ieremiam. Sed erat dux, Regis Persarum ordinatione, vt erat Zorobabel, apud Haggæum. Licet dux ille populum non iudicaret: nam Pontifex vtramque coronam Dei iussione

Zac. 7 iussione susceperat, vt est apud Zachariam. Durabant igitur (vt videtur) hi duces (genere non gubernatione) vsque ad Messiam natalem: vt impleteretur verbum: non auferetur sceptrum de Iuda. nec dux de femore eius, &c.

Gene. 49

Et nunc deprecamini vultum Dei, vt misereatur vestri (de manu enim vestra factum est hoc) si quomodo suscipiat facias vestras dicit Dominus exercituum. Video locum hunc ab omnibus intelligi, vt Deus pro sua benignitate, prouocet impios Sacerdotes ad penitentiam, per quam misericordiam Dei impetrent. At ego expendens verbum de manu vestra factum, est hoc, credo sensum Ironicum, esse, in huc modum. Cum de manu vestra Deo offerantur vilia, cæca, languida, videlicet deprecamini vultum Dei: & miserebitur scilicet vestri, & suscipiet facies vestras, seu orationes vestras. Dicitur est. Cum extenderitis manus vestras, non exaudiam: quia manus vestrae plene sanguine sunt. Ita nunc, cum offeratis hæc vilia, non miserebor: quia despicitis nomen meum.

Isai. 1

Quis est in vobis: qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra. Pars prima ita habet Hebraicè. Quis etiam in vobis, & claudat ostia, & non accendatis altare meum frustra: quæ verba hunc reddunt sensum. O vtinam aliquis clauderet ostia templi: ne vos sacerdotes incenderetis altare meum vanè, cum offensione mea, sine commodo vestro: & tunc litera nostra habebit hunc sensum. Quis esset in vobis qui clauderet ostia templi: nam grauiter, & vanè incenditis altare meum. Hic sensus quadrat literæ Hebrææ: nam licet pulcherrimus sensus sit, quod Sacerdotes accensentur, quia ostia non clauderent, nisi pretio suscepto: non tamen hoc facile tibi persuadeas.

Ab ortu enim: Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum. Id est, non suscipiam vltra munus de manu vestra: vt pote quod vile sit. Quandoquidem in omni loco, oblatio facta, munda, & me digna mihi à gentibus offertur: quæ vt nomen meum, agnoscunt. Et equidem Theodoretus, Hieronymus, Remigius, & reliqui probatissimi authores hæc verba ad Messiam aduentum, Apostolorumque predicacionem traducunt: vt reuera traduci debent. Neque enim ante Messiam tempora gentes nomen Dei agnouerunt: neque verò vbique mundam oblationem abulerunt.

At

At tempore Christi, ipse dicit. Manifestaui nomen meum hominibus, & item. Ego te clarificaui super terram: & Paulus vas electum fuit, quod portauit nomen Dei in gentes, tribus, & populos, & Apostoli iussi in mundum vniuersum ire, profecti predicauerunt vbique Domino cooperante: & sermo nem constitumante sequentibus signis. Quæ ratione magnum ostensum est nomen Domini, à Solis ortu ad occasum: & magnum esse, cognitum est, ab omnibus gentibus quæ non habentes oblationem maiorem, neque puriorē quæ Deo posset offerri, quam Eucharistiam, eam in omni offerunt loco. Dignam planè Deo oblationem cuius respectu iam holocausta, & hostiæ omnes antiquæ Deo non placent: ratopere ista placet. Hæc verò hostia sanctumque sacrificium in omni loco & in omni terra Deo offertur: quia scilicet in omni ferè loco & terra religio Christiana reperitur.

Et vos poluistis illud, in eo quod dicitis. Mensa Domini contaminata est: & quod super imponitur contemptibile est, cum igne, qui illud deuorat. Hebræa lectio sic habet. Et vos poluistis illud, in eo quod dicitis: Mensa Domini contaminata est: ipsa, & fructus eius: despectus cibus eius. Quorum sensus est. Nomen meum magnum erit inter gentes: nunc tamen vos poluistis illud. Si queritis quomodo? certè quia dicitis, Mensa Domini non est, vt olim gloriosa contaminata est à gentibus, nunc recens: vilis facta est ipsa, & quod nobis ex ipsa veniat: quæ ideo & vilis est cibus eius, id est, vilis & languida est hostia, quam eius flammis vorandam super imponimus. Ergo Sacerdotes cæca & clauda altari cremanda afferentes priorem causam adducebant, quia altare Domini recenter fuerat à Babyloniis contaminatum: & posterio-rem, quia parum commodi altare Sacerdotibus afferebant: ac ideo vilia illi sacrificia in cibum ignis imponebant. Idem est nostræ versionis sensus: nam ita debet intelligi. Mensa Domini contaminata est à gentibus: & quod super impositus (vnde fructus & redditus nobis prouenit) est contemptibile: vt est ignis qui deuorat holocausta super imposita. ¶ At ô Sacerdotes, altaris diuini dignitas non est metienda, aut ex aliorum contaminatione, aut ex commodo vestro: sed ex Diuina in ipso presentia. Nam ideo qui iurat in altari, iurat in eo qui præsidet altari.

Et dixistis. Ecce de labore & exufflatis illud, dicit Dominus exercituum. Exemplo volo verba hæc illustrare. Dicebat Dominus in lege Moyse, omnis oblatio & omne sacrificium, ac

F quicquid

Ioan. 17

Eodem.

Act. 9

Marc. vi.

Psal. 112

Psal. 39

Rom. 10

4. Re. 17

Mat. 23

Theodo.

Hieron.

Remig.

quicquid pro peccato, & pro delicto redditur mihi, & cedit in Sancta Sactorum tuum erit, & filiorum tuorum, id est, Sacerdotu. Ergo postquam Sacerdos sacrificabat, verbi causa hædum, aut agnum, ipsum sibi sumebat in cibum: quia verò tempore Malachie sacrificabantur languidi agni: & etiã hædi, per contemptum, & Ironiam attollebat macrum illum & languidum dicens. Ecce quid habeo de labore sacrificandi, & exuffans aut expuens in terram proiciebat. Quod non leue fuisse Iudeorum scandalum, nemo non videt. Hunc igitur contemptum Dominus accusat.

Et inuulstis de rapinis claudum, & languidum: & inuulstis munus. Nunquid suscipia illud de manu vestra dicit Dominus? Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum: & votu facies immolat debile Domino. Quia Rex magnus ego: dicit Dominus exercituum: & nomen meum horribile in gentibus. Arbitror locum hunc referri ad Sacerdotes, & seculares vouetes, & gregem habentes: quos omnes admonet Dominus, se non recepturum ab eis raptum, nec viciatum, nec languidum. Imò verò maledictus est qui querit debile quod offerat, habens crassum quod sibi referat. Nã licet qui simpliciter vouet, non obligetur quod optimum est offerre: obligatur tamen non offerre quod est pessimum sed vt minimu quod est mediu. Habeat enim qui offert pre oculis, se Deo offerre: qui Rex maximus est, qui terribilis erat super omnes duos gentium: qui que horrenda, & stitupenda facinora in gentibus designabat. Cuius rei testes erant Ægyptij, Chananæi, Syri, Assyrii: imò & Æthiopes.

*Psal. 110.
Psal. 95.*

Exod. 14

CAPVT. III

Protheoria **P**Riote parte admonet Sacerdotes officij: minaturq; ei nisi recipiant. altera parte accusat. 4. populi peccata.

ET NUNC ad vos mandatum hoc d' Sacerdotes: Si nolueritis audire: & nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, au' Dominus exercituum mittam in vos egestatem: maledicam benedictionibus vestris: & maledicam illis, quia non posuistis super cor. Id est, hæc est legatio: quam vobis Dominus mittit. Si non dederitis gloriam nomini meo, venerates altare meum, & sacrificia immaculata mihi offerentes, mittam in vos maledictionem egestatis: & cum vos rebus charissimis vestris benedixeritis, foelicia illis precantes, ego maledicam illis, in foelicia eis immittens. Idque faciam, quia verbis his nolulistis

nolulistis attendere. ¶ Notabis solene fuisse Iudæis, vt maiores minoribus benedicerent, maxime verò Sacerdotes, qui loco Domini læta precates, ea impetrasse credebatur. At Dominus maledicit populo, cui impius Sacerdos benedicit, o re o maino timeda! Lege benedictio es Isaac, Iacob, Moyse. *Gen. 27.
Gen. 49.
Deut. 33.*

Ecce ego proiciam vobis brachium, & disperdam super vultum vestrum stercus solennitatu vestrarum: & assumet vos secum. Et scietis, quia misi ad vos mandatum istud: vt esset pactum meum cum Leui: dicit Dominus exercituum. Septuaginta interpretes venterunt pro brachio, humerum: & pro stercore, ventriculus. Qua versione sensum velut aperuerunt. Nã capite præcedente conuertitur Dominus, quod Sacerdotes assumebant sibi partem, quæ ex sacrificio eis obueniebat (quæ erat brachium, armus, humerus, seu pectusculum, vt in Leuitico prescribitur) & quia brachium illud erat languidum, exuffabat illud, & in terram proiciebat, dicit nunc Dominus, brachium illud, quod vos proiecit in terram, ego reiciam vobis in vultum vestrum, Quin & cum in festiuitatibus vestris mastraueritis victimas, & ruperitis earum ventriculum vt ipsum reiecto inde stercore lauetis, quod lex vestra præcipit, faciam, vt e ventriculo resiliat stercus in vultum vestrum: & vos certe contendetis stercus illud, e vestra facie reuellere: at non poteritis, ipsum enim vobis tenaciter heredit, adiungens & assumens vos sibi: non permittens a vobis diuelli. Hac Metaphora significauit Dominus Sacerdotes illos rebelles fore perpetuo despectos, & ignominiosos: quod in multis ex nobis vtinam non ita conspiceremus. Pergit Dominus. Cum videritis vos ita despici, atque conemni, tunc intelligens me hoc mandatum ad vos misisse, vt qui cuperem pactum quod olim pepigi cum tribu Sacerdotali, integrum manere, & inuiolatum.

Pactum meum fuit cum eo (1.) vite & pacis: & (2.) dedi ei timorem, & timuit me, & a facie nominis mei pauebat. (3.) Lex veritatis fuit in ore eius. & (4.) iniquitas non est inuenta in labijs eius. In (5.) pace & equitate ambulauit mecum: & (6.) multos auertit ab iniquitate. (7.) Labia enim Sacerdotis custodient scientiam: & legem requirent ex ore eius: quia angelus Domini exercituum est. Explicat Dominus quale pactum cupiat cu Sacerdotibus habere, scilicet quale habuit olim cum Aaron, qui fuit primus Pontifex, ex tribu Leui: vt habetur in Exodo. ¶ Fuit pactu vite & pacis. Numerorum liber explicat Deum accepisse tribum Leuiticam, vt seruiat (inquit) mihi pro Israel: & oret p eis, ne sit in populo plaga. *Exod. 18.
Nu. 2. 4. 8.*

Ergo pactū erat, vt Leuitica tribus pie Deo deseruiret: rogās eum, vt vitam populo daret, & pacem, eamque Dominus darer illorum precibus adductus. hoc erat pactum vita: & pacis à Leuitis roganda: à Deo concedēde. Lege Exodum, vbi consecratio sacerdotis habetur, oraturi Dominum

Exo. 29
1. Re. 12.
Eccl. 2. 4
Eccl. 31

pto vita, & pace suz gentis: vt bonus Samuel enixe precabatur. ¶ 2. Dedi ei timorem. Est enim timor domum, Dei. Iuxta illud. Ego mater pulchræ dilectionis, & timoris. & obserua illud & timuit me: quæ laus est Aaronis, quis timore Dei concepto, poterat transgredi, & non est transgressus imò in timore proficiens, ad eam perfectionem peruenit, vt pauperet, vel leuiculè Deum offenderet. ¶ 3. Lex veritatis. Habemus hinc Aaronem fuisse in lege Mosaica doctissimum. ¶ 4. Iniquitas non est inuen. Habemus etiam Aaronem iudicauisse populum, tam sanctè & iuste, vt nulla fuerit in suo iudicio iniquitas. ¶ 5. In pace & æquitate. id est vixit in gratia, & in gratia mea defunctus est: seruata innocentia vitæ. à temporibus quo cōsecratus in Pontificè fuit. Nā ante peccauit, cum vitulum conseruauit. ¶ 6. Et multos auertit ab iniquitate. Id est magnam adhibuit per 40. annos diligentiam, vt Iudæos Ægyptiacis erroribus & vitis corruptissimos, repurgaret, & emendaret. ¶ 7. Labia Sacer. Habetis, inquit pactum quod cum aarone habuit: & quod vobiscum o Sacerdotes habere desidero. Cuius summa in duobus comprehensa est. scilicet volo sacerdotes scientiam legitis plenam habere: volo eos Angelos Domini esse. Tu lector nota. Sacerdos indoctus scientiam Dei, nec habet in corde: nec in labiis. Doctus verò non predicans, custodit scientiam in corde, non in labiis: doctus verò proferēs de thesauro suo, is scientiam habet in corde, & labiis. Nota secundò, te queri a sacerdote scientiam, & legem. sc. Dei. & Euāgelij: non Bartoli, Baldi: non abbetis, aut Panormitani: o tempora! o mores! Nota. 3. Angelus est sacerdos vide quid debeat Sacerdos Deo. sc. vitā angelicā. vide quid debeat populus Sacerdoti. sc. quā reuerentiā habuit Iosue angelo illi, quē vidit.

Mat. 15
Iosue. 5

Vos autem recepistis de viâ: & scandalizastis plurimos, in lege irritum fecistis pactum Levi, dicit Dominus exercituum. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles: & humiles omnibus populis: sicut non seruastis vias meas: & accepistis faciem in lege. Aaron pauebat, ne crimen, admitteret in via Dñi: ait vos omnino ab innocentia recessistis. Aaron ad sanctitatem omnes prouocabat: vos vestro malo exemplo multos à sanctitate rouocatis, qua ratione

tionē pactum vestrum deroganda vita & pace: & meum de ea populo concedenda cessauit. Propterea, vos populus despicit, & contemnit: vt qui vider quod legē non seruetis, & quod, cū iudicatis, personā hominis in iudiciis accipitis. ¶ Habes lector calam, cur nos ita populus contemnat.

II. PARS.

Nunquid nō pater vnus omnium nostrū, nūquid nō Deus vnus creauit nos: quare ergo despicit vnusquisque vestrum fratrem suum, violans pactum patrum nostrorum. Sine dubio tempore Malachiz erat inter Iudæos discordia, & schisma: ita vt alij alios despicerent. Id crimen accusat hoc loco, triplici causa. prima quia vniuersi prodimus ab vno patre Adam: secunda, quia Deus est vnus creator omnium animarum nostrarum: vnde nobilitatem contrahunt vniuersæ. tertia, quia cum Deus pepigit pactum cum Israelitis non pepigit potius cum his, quā cum illis: sed ex æquo cum omnibus: at qui despiciunt alios violant commune pactum, ac si cum eis solis fœdus pactum esset. Ergo si vos corpus, anima, lex facit esse idem, cur alij alios despicitis? ¶ Si hæ rationes erant olim efficaces erga Iudæos, quanto potius erga Christianos: Quos vnum facit, vnus Deus, vnus baptismus, vna fides, vnus spiritus, qui sumus vnus corpus membra: vnus Ecclesiz filij: vnus fœlicitatis hæredes?

Exo. 24
Bphes. 4
Rom. 12
Rom. 8

Transgressus est Iuda: & abominatio facta est in Israel. & in Ierusalem, quia contaminauit Iudas sanctificationem Domini, quam dilexit: & habuerunt filium Dei alieni: Disperdet Dominus virum: qui fecerit hoc: magistrum & discipulum de tabernaculo Iacob, & offerentem munus Domini ex exercituum. Iudæi qui è Babylonia redierant, ducebant vxores ex gentibus, quæ idola colebant. Nō solum tempore Ezdræ, sed etiam postea tempore Malachiz. Neque verò deiecit doctores atque magistros: qui id fieri posse dicebant: vt scilicet, vir vxorem ad religionem Dei traduceret. Cum tamen grauissimè Dominus interdixit Iudæos vxoribus gentilibus. Volebat enim eos sanctos, & à gentibus separatissimos, hanc sanctificationē & separationem violare, qui eis matrimonio iungebatur. Sui enim malo Salomon expertus est, quanto opere scemine possint viros suos à Dei religione separare. Hoc igitur crimen accusat Propheta dicens. Abominationem factā in Israel, quia Israelitæ habuerunt vxores filias Deorum alienorum, id est cultrices idolorū. ita violantes suā religionē, quæ eos à gentibus separari iubebat. Disperdet, inquit, De-

1. Esdr. 18
Deu. 7
1. Esdr. 9
1. Re. 11.

Deus virum qui tale facinus audet: qui docet, & qui dicit, etiam si Deo mille muncta offerat. Hoc erat 2. peccatum Iudeorum.

Et hoc rursum fecistis, operiebatis lachrimis altare Domini: stetit & mugitu, ita vt non respiciam vltra ad sacrificium: nec accipiam placabile quid de manu vestra. Et dixistis, Quam ob causam? Quia Dominus testificatus est inter te, & vxorem pubertatis tue. quam tu despexisti: & hæc pariceps iuræ: & vxor federis tui. Expensus hic locus ipse nos docet, tempore Malachie fuisse Iudeos, qui fideles vxores suas sæuissimè tractarent: non dimittentes eas tamen: illæ cum nullum haberent, quem contra viros implorarent, Deum inuocabant: ad templum veniebant: ad eius altare accedebant lachrymis, stentibus, & gemitibus cuncta replebant: quarum causa cum esset tam iusta, Deus Iudeis iratus, dicit: se non suscepturum eorum munera. Cur ita? quia Dominus olim in paradiso coniuges mutuo fœderauit: & testis & author est in quouis connubio. Imò & testificatus est, quod vir & vxor sint duo in carne vna. Cur ergo despiciet vir vxorem suam: quæ pars eius est scilicet caro de carne, & os de osibus? quam Dñs fœderauit viro: vt hæc esset illi adiutorium: & ille ob illam patrem & matrem derelinquat? En tres causæ cur non debet vir vxorem despiciere, ex Deo, quia ipse est author matrimonij, ex viro, quia pars sua vxor est, ex vxore: quia est adiutorium viri.

Nonne vnus fecit? & residuum spiritus eius est. & quid vnus querit, nisi semen Dei? Hebræa litera sic habet. Et non vnus fecit: & residuum spiritus ei: & quid ille vnus querens semen Dei? Quæ verba cogunt omnino me, vt de aliquo vno singulari propheta loquatur. Ait enim quid ille vnus querens & cætera. Cum autem sit sermo de aliquo vno speciali, de nullo aprius quàm de Abraham intelligi posse, ipsa interpretatio monstrabit. Sensus igitur est. Vos Iudæi despicietis vxores vestras, non ita vnus ille Abraham fecit, non ita fecit Abraham: in quo tantum spiritus fuit, vt ex eo in nos omnes spiritus distribueretur. Non despexit ille Saram vxorẽ suam, licet illa semen Dei nã conciperet nec pateret, quod tantopere ille quærebat. Quærebat Abraham semen, quod Deus illi promiserat. Sara id non prestabat, at propterea nõ eam ille despiciebat, in quo magna pars. Diuini spiritus erat. Huic interpretationi aptandus est sensus nostræ versionis hoc modo. Nonne vnus Abraham id præstitit, vt non despiceret suam Saram sterilem? Et est quidem magna copia spiritus

Gen. 2

Ephes. 5

Gen. 2

Edem.

Eodem.

Gen. 16

Gen. 17

Gen. 18

spiritus erat Abraham: vt vos faciatis, quod ille antea fecit. Nã & ille semen quærebat, quod Deum coletet, vt & vos ex vxoribus querere debetis. Forſan torquet te verbum illud, residuum spiritus eius est: sed memento verbi quod dixit Moſes scilicet. Descendit Dñs per nubem, auferens de spiritu, qui erat in Moſe, & dans 70. viris. Ita crede ex spiritu Abraham datum suis successoribus, non equidem, partem spiritus: sed vt similis in his esset spiritus, ei qui fuerat in illo, nam & Elias conuertet corda patrum in filios: quod Baptista antea præstitit eis: ergo spiritus, qui communicatus posteris Abraham mansit in eo residuum spiritus hoc loco vocatur. Dicitæ interpretationi aptissime sequentia quadrant.

Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adoleſcentie tue mi despiciere. Id est, Abraham, vnde vos spiritum hauistis, Mala. 4 non despiciebat vxorem suam: curate igitur, vt iuxta spiritum acceptum, vestras non despiciatis, Custodire liquidem Isai. 58 spiritum est, facere quod ille iubet: nam qui non facit, spiritum contristat, & exinguit.

Cum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel. Operiet Ephes. 4 autem iniquitas vestimentum eius dicit Dominus exercituum. Custodite spiritum vestrum, & nolite despiciere. Deuterono. 24. conceditur viro potestas reiiciendi fœdam vxorẽ, dato libello repudij. Vxor verò nõ solũ corpore fœda poterat esse: sed & moribus & animo, quæ hoc loco vocatur iniquitas, ait igitur Deus. Vir ne despicio vxorẽ. Si est in ea iniquitas aliqua, cui causa eã odesis, dimitte eã, dato sibi libello repudij: vt eã alio nubere possit. Hęc iniquitas vxoris, propter quã dimittit eam vir, operiet vestimentũ viri, id est defendet eũ ab infamia, qua eũ vxor inspergebat. Notabis vestimentũ eius, referri debet ad virũ, non ad vxorẽ. est enim eius, pñomen masculinũ. Fusam de libello repudij tractationẽ ab scholis pete. Inrerim ego nõ dubito, quin Iudeus vxorẽ ex causa dimittens, dato ei libello repudij, liber esset à peccato. Hęc enim Dei concessio ipsum à peccato liberabat. Hactenus 3 Iudeorum crimen.

Laborare fecistis Dominũ in sermonibus vestris, et dixistis, In quo Psal. 72 non fecimus laborare? In eo quod dicitis, Omnis qui facit malum, Ierem. 12 bonus est in cõspectu Domini, et tales ei placet aut certe vbi est Deus Job. 21 Indiciũ? Argumentum hoc tractatũ est à Dauide, & à Ieremia: & à Job. cap. 21. & Abacuc. 1. & aliis magnis ingeniis. Et equidem Dauid, nutat, & penẽ cadit, pacem peccatorum videns: videmus enim impios exaltatos, vt cedro liban-

ni: pios verò de pressos atque deiectos. videmus Maurorum res florentissimas in dies crescere Christianorum in dies diminui. His visis, vita humana inscitia dicit, aut Deo placet impij quos ita exaltar. aut Deus est iniustus qui iustos ita deiecit. Huic grauiissime quaestioni nunc Dominus minimè respondet. quia capit. sequenti redibit eadem quaestio fusius propozita: atque idèd fusius responsum habitura.

CAPVT III.

Prophetia **P**arte prima Ioannis Baptistæ & Christi tradit aduentum. Parte secunda accusat Iudæos, quod decimas non soluerent. Tertia speciatim redit ad quaestionem cap. præcedente propozitam.

Auguste. **E**cce ego mitto Angelum meum: & præparabit viam ante faciem meam. In rebus per tempus ortis, nulla maior fuit gratia, nullum maius beneficium, nullum maius opus quàm quod Deus factus homo operaretur salutem nostram in medio nostri, ne verò restantia, cum nobis adesset nos, lateret, Deus eius, signa præmisit: vt cum mortales, ea signa viderent, certissimè scirent suam iam adesse Messiam. Vnū signum erat quod auferretur sceptrum de Iuda: & dux de scimitra eius, quo sublato veniret Messias, alterum signū, quod hebdomades Danielis essent adimpletæ. Tertium aduentus præcursoris, qui voce, & opere pararet viam Domini. Id est qui viuens angelica vita, voce clarissima diceret se esse Christi præcursores & venisse, vt viam Messie venienti pararet. Hoc est quod. Pater æternus dicit nunc Ecce ego iam iam mitto præparatorem viæ Domini, qui muniat viam ante faciem meam. Cum mortales eum viderint sciant certissimè, quod statim veniet ad templum suum Dominator Christus ¶ 1. Ecce ego. Pater loquitur. Nam Christus citans hoc testimonium, ait de Baptista. Hic est de quo scriptum est. Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, quæ sunt verba Patris ad Filium. Ergo Pater loquitur huiusmodi verba. Idem & Marcus habet. ¶ 2. Mitto quæ certissimè & citissimè facturi sumus iam facere dicimur. ita mitto: id est certo & cito mittam. ¶ 3. Angelum meum. Is Angelus fuit Ioannes Baptista, vt expressè Christus dixit nam cum de Ioanne loqueretur ait. Hic est, de quo scriptum est: ecce ego mitto Angelum meum. Fuit porro Baptista Angelus officio. Quia Angelus significat nuncium. Fuit verò Baptista dignissimus Dei nuncius. fuit etiam Angelus moribus &

*Gen. 46.**Dan. 6.**Ioan. 8.**Mal. II.**Mat.**Mat. 17.*

ribus & vita, nullus enim prius homo, vsque ad Baptistam, ita atque ille Angelorum vitam imitatus est. Excipio virginem. Tu vide consilium Dei. Angelicus fuit Baptista, vt cum dicitur *Matth. 11.* diceret se esse Domini præcursores fidem apud omnes inueniret: vt qui esset omni exceptione maior. ¶ 4. Præparabit viam, *Ioan. 1.* sua vitam, suo Baptismo, sua prædicatione: maximè sua attestacione, quæ testatur omnibus, iam Christum adesse, quæ etiam digito demonstrabat. Maximè etiam: quia homines ad Deum ex vitis conuertebat, quæ erat egregia ad Christum suscipiendum præparatio. ¶ 5. Ante faciem meam. Si Christus ad nos solus venisset diceret Pater mitto Ioannem ante faciem tuam. Sed quia veniente Christo, speciali quadam ratione veniebat & Pater (ad illum enim ait, veniemus) *Ioan.* idèd Pater dicit, mitto Angelum ante faciem meam.

ET (1.) statim veniet (2.) ad templum suum (3.) Dominator, (4.) quem vos queritis; (5.) & Angelus testamenti, (6.) quem vos vultis. Id est postquæ Baptista venerit, & parare Christo viam cœperit. En Christus statim veniet: dices quo loco is inuenietur? Certè veniet ille ad templū suū quia in his quæ patris erant oportet illū inueniri. Quæ ratione tã opere Christus templū illud frequentabat. ¶ 1. Statim veniet nulla intercedet mora: sed præparatur per Ioannē viam, statim venit Christus. ¶ 2. Ad templum suum. Si ergo templum illud erat templum veri & æterni Dei, planè Christus verus, & æternus Deus est. Ne que fieri potuit, vt Deo verò templum dicaretur, quoniam & Christo dicaretur. Siquidem est eadem Filius, patrisq; substantia. ¶ 3. Dominator. Hebræis est, ille Dominator. id est ille qui omnibus dominatur. qui se dixit. In omni populo, & in omni gente primatum habui: & omnium excellentium, & humilium corda virtute calcaui. ¶ 4. Quem vos queritis. Id sedeat cordibus omnium fidelium, per singula tempora pios fuisse, qui Christi aduentum quærentes, optarent rogarent: sed maximè iuxta Christi natalem. hi pij Christi desiderio tenebatur. vt nos Simeō docuit docuit: etiā Christus qui propter pauperes gregis: gregem pauisse testatur, qui etiam dicit, propter misertiam inopum, & gemitum pauperū nunc exurgam, dicit Dominus. Hoc igitur est quod ait, veniet ad templum suum dominator quem vos queritis. ¶ 5. Et Angelus testamenti. Docuit nos D. Basilius contra Euponium disputans, Eum Angelum qui antiquis patribus dicebat. Ego dñs. aut. ego Deus non substantia angelum fuisse sed filium Dei, qui erat substantia deus angelus officio.

*Luc. 2.**Zac. 11.**Psal. 11.**D. Basili.**lib. 2. contra**ira Euponi.*

Gen. 22.
Gen. 17
Exo. 24
Isai. 8
Irenæus.
Hilarius.

Gen. 49
Hagg. 2

officio. Is igitur qui iurat. abrahæ, futurum semen eius vt
stellas, Christus erat. Vnde credendū sine dubio est, & eum
qui cum Abraham & Mose fœdus, ac testamentum iniit,
Christū fuisse. Igitur Christus est, qui vocatur Angelus tes-
tamenti. Angelis, quia legatus & nuntius Patris. Angelus
testamenti, quia pactum, fœdus, & testamentum iniit olim
cum Abraham, Isaac, & Mose, & nobiscum in fine temporū.
Lege Irenæum, & Hilarium. ¶ 6. Quem vos vultis, id est, desi-
deratis, amatis, & in quo complaceris. Quis enim meretur
desiderium rerum omnium nisi Christus: Qui est desiderii
collium æternorum: vt dixit Iacob, & desideratus cunctis
gentibus. vt dixit Haggæus

Ecce (1.) venit dicit Dominus exercituum. Et (2.) quis poterit cogita-
re diem aduentus eius? Et (3.) quis stabit ad videndum eum. Ipse enim
quasi (4.) ignis conflans: quasi herba fullonum. Et sedit constans
& emundans argentum: & purgabit filios Leui, & colabit eos, quasi
aurum, & argentum & ornate Domino offerentes sacrificia in iustitia.
Et placebit Domino sacrificium: Iuda, & Ierusalem, sicut dies sœculi,
& sicut anni antiqui. ¶ 1. Ecce venit, dicit Dominus. Ergo di-
uinitus est qui venit, ab eo qui dicit, eum venire. Si dicerat,
ecce venio, dicit Dominus, non monstraretur distinctio ven-
ientis, & dicentis monstratur verò cum dicit. Ecce venit
dicit Dominus. ¶ 2. Quis poterit cogitare diem illum, quo
Christus ingreditur templum? quis oratione, aut ingenio
consequi possit, qua reuerentia in templum intrans. Patrem
adoret: quibus amoris flammis, eum diligat, qua religione
se illi offerat: qua pietate & affectu, se illi sacrificium fore
promittat? Quis cogitabit, quo amore Pater Filij vota sus-
cipiat. Quis cogitabit, quo stupore Angeli his rebus assi-

3. Reg. 19
Presa.
Eccle.
Apo. 5
Marci. 1
Ioan. 6
Eodem.

stant? ¶ 3. Quis stabit ad videndum eum. Nam licet homi-
nem videre non esset difficile: attamen ab eius Diuinitate
Elias vultum abscondit: eamque adorant dominationes, tre-
munt potestates: & seniores illi in Apocalypsi, ea conspe-
cta cadunt. ¶ 4. Quasi ignis. Inter multa quæ faciebant Chri-
stum mirandum & tremendum erat eius verbum, eius do-
ctrina tam noua eius sermo, qui videbatur durus cuius cau-
sa multi abierunt retro. scilicet abibat caro non ferens spi-
ritum imò reformidabat sœnū tā efficacis ignis ardorem. At
tēstissimè nota, Christum hoc loco vocari ignem non nide-
bilem, sed qui metalla constabit, vocari etiam herbam ful-
lonum vocari tertò, Conflatorem, qui igne liquat metalla.
vocari quartò purgatorem, qui herba saponaria lineos, &

lanceos

lanceos pannos expurget. Cum Mathæum è telonio vo-
cauit: cum Magdalenam è meretrice conuertit: cum publi-
canos & peccatores ad se trahit, Conflator est ignis qui in-
gressus dura illorum pectora, ea sui amoris igne liquauit.
Cum autem Petrum & reliquos Discipulos lauat. Purga-
tor est, qui verbo suo, vt herba saponaria, discipulorum mè-
tes expurgat. Mollia igitur piorum pectora Christi efficaciat
velut saponem purgantur. Durissima etiam iniquorum corda
velut dura metalla igne Christi liquantur: & aurea vasa, &
que argentea efficiuntur. ¶ Tu lector iam intelligis animas
à Christo repurgatas, alias quidem, effectas vasa aurea, &
argentea (qualia maximè sunt Sacerdotes, & prædicatores
qui quos conuertunt, Christo suauissimè comedendos, vel-
ut vasa cibos exhibent.) alius verò, pannos lineos, & lanceos
esse, quibus velut ponderè Christus induatur. ¶ Porro inter
omnes quos Christus colauit, purgauit, præcipuum locum
obtinent Apostoli, quos Dominus Sacerdotes & Leuitas
noui testamenti constituit. Ideò de illis specialis mentio ha-
betur cum ait. Emundabit filios Leui & colabit eos, vt essent
vasa aurea & argentea: & vt offerent Domino sacrificium
in sanctitate. Adde etiam munitos ex genere Leuitico, ad
Christum è Iudaismo conuersos: Multos enim Sacerdotes
in Christum credidisse, nobis Euangelia testantur. ¶ 5. Et e-
runt Domino offerentes sacrificia. pro sacrificiis Hebræis est
מִנְחָבָה minchab. quod erat munus Deo ablatum ex fari-
na, oleo, thure, quod Eucharistiam significare mihi sine du-
bio constat. Farina Christi corpus significat, hoc enim est
granum frumenti, quod nisi mortuum esset, ipsum solum
mansisset: oleum significat animam Christi, cui lux Diuini-
tatis adhæsit: Thus Christi spiritum designat perpetuo ac-
censum, vt sicut virgula fumi ex aromantibus superius ascen-
dentem. Ergo purgantur à Christo sui Sacerdotes, vt offe-
rant hæc sancta sacrificia, & hæc dona ac munera Deo.

¶ 6. In iustitia. Nam ideò Dominus lauit pedes discipu-
lorum, quia eos Sacerdotes instituebat. eo exemplo admo-
nens, vt in iustitia & sanctitate illud munus offerent. Nam
iudiciū sibi manducat. qui accedit indignus. ¶ 7. Hoc verò
sacrificiū in terra Iuda, & in ciuitate Ierosolymæ institutū,
placebit Dño, sicut omnia sacrificia, quæ à sæculo, & diebus
antiquis oblata placuerunt, vt sacrificium Patriarchæ nostri
Abrahæ & quod tibi obtulit summus Sacerdos Melchise-
dech: sacrificiū Abel. Noë, Manue, Davidis, Salomonis, elie,
azechiæ.

Mat. 6
Luc. 7

Ioan. 1

2. Ti. 24

Eodem.

Apo. 1.

Mat. 2. 6

Ioan. 12

Ioan. 12

Zac. 4

Can. 3

S. Caron.

Ioan. 19

1 Cor. 11

Mat. 26

Caron.

Mat. 12.

zechie, Iosue, &c. Hæc enim si licet dicere, eo grata fuerunt quia Eucharistiam representabant.

Et accedam ad vos in iudicio: & ero testis velox maleficis, & adulteris, & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij: & humiliant viduas, & opprimunt peregrinum: nec timebunt me dicit Dominus exercituum. Poterat aliquis dicere Christo. Num Domine solum venies ad purgandos Leuitas? imò inquit etiam venio, vt in iudicio sim testis contra iniquos, vt enim olim descendi in Sodomam, & Gomorrhã, vt oculatus testis essem scelerum, quæ punire volebam, ita oculatus testis esse volo criminum, quæ in orbe tunc fiebant, scilicet puniturus ea in iudicio futuro. At Domine cur te testem profiteris, & iudicem esse taces? Quia non veni: vt iudicem: sed vt saluem mundum. ¶ Velox testis erit, quia per modicum tempus durabit in mundo.

Gen. 28.

II. PARS.

Ego Dominus & non mutor: & vos filij Iacob non estis cõsumpti. A diebus enim patrum vestrorum recessistis à legitimis meis, & non custodistis. Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Et dixistis: In quo reuertemur. Si affiget homo Deum? quia vos configistis me, & dixistis: In quo configimur? In decimis & in primitiis. Et in penuria vos maledicistis, & me configiuit gens tota. Accusare vult Iudeos quod decimas non soluant: & simul occultè respondere ad quærimonam, supra in calce cap. 2. propositam, vtrumque facturus ita rem exorditur. Ego quidem sum dominus, qui (vel ex nomine I E H O V A, quod, esse constans, & firmum significat) nutari nullo

Exo. 3.

modo possum grandi amore prosequor pios: grandi patientia sustineo malos: magna benignitate recipio eos, qui ad me conuertuntur: magnificè fauceo perseuerantibus in obsequio meo, ab his dimoueri non possum, qualis semper fui: semper sum, & ero. Patres vestros, vt pote pios, grandi amore prosequutus sum, vos, vt impios à multo tempore grandi patientia sustineo, nec enim vos consumpsi, qui debueratis iam olim esse consumpti. Nam à multis retro sæculis recessistis à lege mea, quam non custodistis. En patientia mea. Iam vel nunc reuertimini ad me: & ego vobis apertissimis recipiam vos. En benignitas mea. Quod si duraueritis in cultu meo cataractas cœli aperiam, & replebo vos benedictione mea. En fauor meus. Vos interim cæci dixistis. In qua re conuertemur. (Ego respondeo, num dignum est, vt vilis homunculo, Deum suum affigat. Et quidem

vos

vos me affigitis. Quæritis, in qua re me affigitis? Certè in decimis & primitiis: quas quia non soluitis, vos à me maledicimini (penuria siquidem vos perimo) & vos vniuersi me affigitis. ¶ Verbum affigere hoc loco, differentissimum est à verbo configere, de quo diximus Zach. 12. & 13. Nam apud Zachariam est verbum דאָר daar, apud Malachiam est verbum דאָר qabah. Illud significat transigere, hoc verò rapere, & violèter accipere. Queritur: ergo Dominus, quod vniuersi Israëlites affigant eum, id est decimas quæ sibi debentur, rapiant, & violenter à Sacerdotibus, quod sibi debitum erat, eripiant. Erat. n. in lege veteri ius diuinum de solutèis decimis, atque primitiis. Apud nos ius naturæ & diuinum est de clerico pascendo. humanum verò est, quod ex decimis pascatur: sed hæc in Summistis copiosissimè. ¶ Et notabis antiquum Dei dicendi modum, quo pronuntiat contra se fieri, quod contra nos fit: iuxta illud. Saule, cur me persequeris, & illud. Quod vni ex minimis fecistis mihi fecistis.

Zac. 12. 13

Exod. 22.

Deut. 12.

Syluest. decima.

Act. 9.

Mat. 25

Inferte (1.) omnem decimam in (2.) horreum meum: & sit cibus in domo: Et (3.) probate me super hoc dicit Dominus. Si non aperuerit vobis (4.) cataractas cœli: & effuderit vobis (5.) benedictionem, & que ad (6.) abundantiam. Et increpabo pro vobis (7.) denorantem, & non corrumpet fructum terræ vestre, neque erit vinea sterilis in agro, dicit Dominus exercituum. Et (8.) beatos vos dicent omnes gentes, eritis enim vos (9.) terra desiderabilis. Dicit Dominus exercituum. ¶ 1. Omnem decimam, non solum exigit Dominus decimam frumenti: sed omnè decimã, bouis, ouis, capræ: & reliquorum quæ sub pastoris virga transeunt & omnes decime terre, siue de pomis arborum, siue frugibus, Dñi sunt, vt in Leuitico præcipitur. ¶ 2. Horreum meum. Hebræè domus thesauri, seu gazophilacium, vbi recodebantur necessaria ministris tēpli, & tēplo. Vide apud Lucã. ¶ 3. id est pertinet quod sequitur, sit cibus in domo mea: quo scilicet Sacerdotes alantur. ¶ 3. Probate me, id est sumite experimentum de me. Ita Haggæus, edificare ait, & ex die ista benedicam. Et apud Isaiam. Venite, & arguite me, scilicet. Estote vos pij videbitis, quàm sim ego benignus. Nec enim vestra sciecitias per me, sed per vos cadit. ¶ 4. Cataractas. Cum vehementissima pluuia cadit, dicuntur cœli disrumpi, atque adeò rupturæ, & cataractæ in eis fieri, per quas magno imperu aquæ descendat. Id habes in Genesi dicente rupti sunt fontes abyssi magnæ: & cataractæ cœli apertæ sunt, & facta est pluuia super terram 40. diebus, &c. ¶ 5. Benedictionem: quia frequenter frumen-

Leuit. 27.

Luc. 21.

Hag. 2.

Isai. 1.

Gen. 7.

ea ex

sa ex nimia pluuia corrumpuntur, id Dominus cauit dicens. Si nunc ex inopia pluuie venit vobis maledictio & egestas dabo vobis eam aquarum abundantiam, vnde felicitas & benedictio veniat. ¶ 6. Ad abundantiam, Hebraice, ad non sufficientiam, id est, tantam copiam fructuum vobis dabo, vt vestra horrea non sufficiant ad eos recondendos, vt non sufficiant diuini illi, qui noua construere parabat. ¶ 7. Deuorantem, scilicet locustam, erucam, bruchum, has pestes increpabit Dominus, id est, precipiet eis, ne fruges vestras deuorent vt illud. Increpauit ventum, & tepstatem maris, & cessauit de locusta, brucho, & eruca, dicta multa sunt apud Ioelem. ¶ 8. Beatos vos dicent, atq; felices. Omnes finitimæ gentes, quæ terræ abundantiam videriat pronuntiabunt vos felices quibus talis terra ad habitandum contigerit. ¶ 9. Terra desiderabilis. Liceat mihi ita hunc textum exponere. Quales vos fueritis, talis terra experiemini. Si fueritis desiderabiles, beata erit terra, si horribiles peccatis, terra equalioribus horrebit.

III. PARS.

Inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus, & dixistis, Quid loquuntur sumus contra te? Dixistis (2.) vanus est qui seruit Deo, & quod (3.) emolumentum, quia custodiimus præcepta eius, & quia ambulauimus (4.) iustes, coram Domino exercituum. (5.) Ergo nunc beatos dicimus arrogantes. Siquidem (6.) edificati sunt facientes impietatem: & (7.) tenuerunt Deum: & salui facti sunt. Redit quæstio fuisse exposita, quæ expressè dicta est capite præcedente. Ait igitur Dominus. Inualuerunt super me verba vestra, plus potuerunt illa pervertere: quam mea verba seruare. Ego mea veritate curo continere vos in mea religione: neque verò obtineo quod cupio. Vos vestris falsis apparentiis curatis simplices à me auocare: idque obrinetis. Igitur super me inualuistis. Adeò multa falsa quibusdam veris, sunt probabiliora. Sed quid mirum si simplices à vobis peruertantur, quando primos homines ita serpens abduxit? ¶ 2. Audiamus iam verba malorum. Vanus est qui seruit Deo. Hebræcè, Vanum est seruire Deo: Versio nostra magnum pondus habet. Stultus est, & capite vanus, qui seruit Deo. qui propter verba labiorum eius custodit vias duras, qui ab omni via mala prohibet pedes suos, vt meditetur eloquia Dei. ¶ 3. Et quod emolumentum, quod custodiam eius custodiamus? Siquidem eadem annæ charitas præmit nos, quæ vicinos, crudelius nos agrediuntur hostes, quam finitimos. Tandem quæ non miseria, & calamitas nos affligit, &

& arctat? ¶ 4. Et quæ denique utilitas, quod frequentissimè ieiunantes ambulamus tristes? quodque nunquam non à verbis Domini corripimur, ac idèò tristes efficiamur? demum nunquam non abstinemus à mundi deliciis, à quibus lex abstinere iubet: ac idèò necesse est nos tristes incedere. ¶ 5. Concludamus igitur, aiunt illi, beatos esse arrogantes, id est, qui scientes & volentes, legem Dei violant, quique nec seruiunt Deo: nec eius præcepta custodiunt. (Id enim significat verbum Hebræum זעדימ.) ¶ 6. Siquidem edificati sunt, & aucti. Sicut illæ obstetrices, quarum domos Dominus edificauit, & felices effecit: quorum promptuaria plena sunt, eructantia ex hoc in illud, quorum sunt oues fetosæ, binos quorannis enixæ: boues eorum crassæ: non est eis ruina macerie, &c. ¶ 7. Demum beati illi sunt (dicunt) si quidem tentant Deum, nec propterea pereunt. Vide quo tandem perueniat humana temeritas, scilicet vt tentet Deum, an offensus tanto scelere, tantam audaciam vltio digna sequatur. Ita ille tentabat, cum dicebat, quomodo potui? quis me subiiciet propter facta mea. & infra: Peccauit, quid mihi accidit triste? at ô bone, Altissimus est patiens redditor. Audiuimus quæstionem, & verba impiorum. Audiuimus prophætæ responsum.

Tunc loquuntur timentes Dominum unusquisque cum proximo suo. Attendit Dominus, & audiuit, & scriptus est liber monumenti coram eo timentibus Dominum, & cogitantibus nomen eius. Triplex sensus horum verborum occurrit. Primus est. Tunc blasphemantibus impiis, non tacere pij: sed pro Deo, & pro sua religione exilierunt, & quæ oportuit loquuti sunt, quod scriptum est in libro memoriali Dei, in commodum timentium Deum, scilicet vt Deus illis gratiam referat tempore suo. Secundus est. Tunc pij loquuntur ad proximos suos, quod eas blasphemias impiorum Deus attentat, & audiat, & in suo libro memoriali scribat. vt inde pij lætentur, vnde impij castigabuntur. Tertius sensus est. Impiis impia dicentibus, etiam pij, quæ placuit loquuti sunt. Hæc verò & illa attendit Deus, & scripsit in libro suo, hoc tamen discrimine, quod piorum dicta in bonum sunt im-piorum verò in malum euadent. ¶ Neminem verò tam rudem existimo, qui credat, Deum velut obliuiosum libro egerere memoriali. Sed dicitur eum librum habere, quia firmi in eius memoria, vniuersa sunt scripta, quæ si libro Adamantino in sculperetur, vel stilo ferreo exararetur in silice. ¶ No-

Sup. c. 2.

Aristo.

Gen. 3.

Psal. 19.

Psal. 12.

Exod. 1.

Psal. 143.

Eccles.

Eodem.

Dan. 7.

Job. 19.

Psal. 6.
Hebr. 6. ¶ Notabis, Scire quod Deus in libro suo scribit facta vniuersa, maximum momentum habet ad continendos homines in religione. Eo enim scribit vt reddat tandem ob que iuxta opera sua. Nec enim iniustus est Deus, vt luiscatur laboris & operis vestri.

Isai. 42. ¶ Et erunt iusti, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in oculum. Et parcam eis sicut parci vir filio suo seruienti sibi. Hoc est responsum ad questionē, scilicet in die Iudij, quando

Psal. 72.
Sup. c. 2. faciet Dominus, timentes Deum, & cogitantes nomē eius erunt peculium Dei. & parce eis, vt filius, qui sanctē Domino seruiertunt. ¶ Summopere aduertendum illud est dies Iudicij est, in qua Dominus facit. Nam dum viuimus, nos

1. Reg. 26. loquimur, nos facimus. Deus verò, ac si non esset, tacet, semper silet. aded, vt dicant homines, quomodo scit Deus

Mat. 25
1. The. 4 aut si est scientia in excelsis. Aut certē vbi est Deus iudicij? Sed in die Iudicij, ille qui semper silit vt patiens loquitur. Ille qui sinebar nos facere, tunc non sinit facere: sed faciens faciet, & potens poterit. Illo igitur die, quum praterit tempus faciendi, & adest recipiendi, illo in quam pij

Mat. 24 recipientur in peculium separati, vt agni ab hædis. rapti in aëra: vt velut aquilæ congregentur ad corpus Domini nostri. Tūc parceret eis peccata, quorum pœnitentiam egerunt:

Mat. 25 miserebitur eis, & indulgentissimus in eos demonstrabitur: cum dixerit. Venite benedicite. &c. ¶ Sed quia Deus non

2. Ti. 4 solum afficietur in pios, velut pater: sed reddet etiam cuius coronam iustitię, vt iustus iudex, ided dicit. parceret eis remunerans, velut filio qui egregiē seruiuit cui scilicet iuxta seruitij modum, pœmij corona retribuetur.

¶ Et conuertimini & videbitis, quid sit inter iustum & impium: & inter seruientem Deo, & non seruientem ei. Quia longa mora videri poterat, hinc ad iudiciū: & nemo facile voluptates, quas videt, pro pœmiis, quæ non videt commutat, ided ad questionem propositam secundum adhibet respōsum. scilicet. Conuertimini à criminibus vestris: & vos ipsi videbitis, sentietis, & experiemini quid inter sit inter pium & impium.

Planè olim dum Moses à Pharaone Iudæorum libertatem requireret, magna differentia erat inter Iudæos & Ægyptios. eadem (crede) semper est inter pios & impios. Habent pij pacem, lumen, gaudium in Spiritu sancto, iubilos spiritus. Contraria omnia habent impij. Sed licet, lector

Exo. 7. 8 rem hanc aliquanto silius profequitur: non pro eius splendore, & maiest. sed pro Auctorū doctrina, & hilaritate.

In primis,

Iustitia est affirmatio animi ad legem Diuinam: vt igitur paries sumit rectitudinē, & decorem; a regu-
facta sumit anima a lege Dei; a voluntate Dei, ab ipomet
Deo, cui anima affirmatur. d. pulcherrimam animam, quæ
ab ipso Deo suam pulchritudinem mutuatur contra iniu-
sticia hæmoni affirmatur. & diffinitio ille est scilicet draco
cōtrouersus; quam igitur scēditatem contrahet anima; ipsi scē-
ditatem contrahet. Iustitia virtus est: tūc collectio omnium
virtutum est. Est verò virtus potentia; firmitas, robur. Igitur
anima iusta potens est, sana est, robusta est: vt contra, iniu-
sticia est animi languor. & vt Græci & Latini dixerunt, est
animi ægritudo. Quantū igitur distat inter iustū & iniustum
Iustitia non paritur virtus humanis; donū cæleste est. do-
nū supernaturale est, donum ordinis Diuini est: in iusti-
tia ex parte diabolo est, ex infernis est. Quantum Iergo
distat Deus à diabolo, distat iustitia & sanctitas, ab iniu-
stitia. & iniquitate. Iustitia pendet ex gratia, hæc ex Spiritu
sancto Iuxta illud. Charitas Dei diffusa est in cordibus
nostris; per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. At iniu-
stitia connexa est odio Dei, afflata est à spiritu diaboli. ni-
stum est. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. ¶ quan-
tum iustitia ab iniustitia differt. Iustitia est vita diuina,
est vita, qua viuunt in cælo beati; est Regnum Dei: est re-
gnū cælorum: est vita qua Christus vixit qua vixere Pa-
triarchæ & Prophetæ. Iustitia facit filios Dei: amicos Dei
seruos Dei: desideratos angelis: socios Sactorū: hæredes Dei,
cohæredes Christi. Iustitia facit securā cōscientiā; iuge cō-
uiuuium: facit animam sedem Dei, domum Dei templum
dei, facit animam, vt sit cælum quoddam dei, Certè si ad-
ducere valem testimonia facta, quæ laudes iustitię canunt,
vniuersam Scripturam adducerem. ¶ pices, hæc non vi-
dentur, latent intus absconsa. At piorum calamitates vi-
demus. precor te, quisquis hæc dicis, lege lib. tertiuū & quartū
Regū, & statim asseres, vniuersos pios Reges fuisse felices. Prou-13
& prosperitima vlos fuisse fortuna: vt ferè vniuersos im-
pios infortunius afflictos exiitisse. ¶ Vt adhuc re, quod
videas Christianos nunc, & Iudæos tunc calamitosos. Hoc
plànè est quod Deus vrget hoc loco. Si Christiani cala-
mitatibus oppressi: si Iudæi tantoperè afflictī, viti essent
sanctissimi, nullumque inter eos crimen reperiretur, iuste
forsan suam deserent calamitatem. Sed cum tot, crimini-
bus simus obuolui, cur flagellum dicimus esse iniquum?

In primis,

In primis, Iustitia est affirmatio animi ad legem Diuinam: vt igitur paries sumit rectitudinē, & decorem; a regu-
facta sumit anima a lege Dei; a voluntate Dei, ab ipomet
Deo, cui anima affirmatur. d. pulcherrimam animam, quæ
ab ipso Deo suam pulchritudinem mutuatur contra iniu-
sticia hæmoni affirmatur. & diffinitio ille est scilicet draco
cōtrouersus; quam igitur scēditatem contrahet anima; ipsi scē-
ditatem contrahet. Iustitia virtus est: tūc collectio omnium
virtutum est. Est verò virtus potentia; firmitas, robur. Igitur
anima iusta potens est, sana est, robusta est: vt contra, iniu-
sticia est animi languor. & vt Græci & Latini dixerunt, est
animi ægritudo. Quantū igitur distat inter iustū & iniustum
Iustitia non paritur virtus humanis; donū cæleste est. do-
nū supernaturale est, donum ordinis Diuini est: in iusti-
tia ex parte diabolo est, ex infernis est. Quantum Iergo
distat Deus à diabolo, distat iustitia & sanctitas, ab iniu-
stitia. & iniquitate. Iustitia pendet ex gratia, hæc ex Spiritu
sancto Iuxta illud. Charitas Dei diffusa est in cordibus
nostris; per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. At iniu-
stitia connexa est odio Dei, afflata est à spiritu diaboli. ni-
stum est. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. ¶ quan-
tum iustitia ab iniustitia differt. Iustitia est vita diuina,
est vita, qua viuunt in cælo beati; est Regnum Dei: est re-
gnū cælorum: est vita qua Christus vixit qua vixere Pa-
triarchæ & Prophetæ. Iustitia facit filios Dei: amicos Dei
seruos Dei: desideratos angelis: socios Sactorū: hæredes Dei,
cohæredes Christi. Iustitia facit securā cōscientiā; iuge cō-
uiuuium: facit animam sedem Dei, domum Dei templum
dei, facit animam, vt sit cælum quoddam dei, Certè si ad-
ducere valem testimonia facta, quæ laudes iustitię canunt,
vniuersam Scripturam adducerem. ¶ pices, hæc non vi-
dentur, latent intus absconsa. At piorum calamitates vi-
demus. precor te, quisquis hæc dicis, lege lib. tertiuū & quartū
Regū, & statim asseres, vniuersos pios Reges fuisse felices. Prou-13
& prosperitima vlos fuisse fortuna: vt ferè vniuersos im-
pios infortunius afflictos exiitisse. ¶ Vt adhuc re, quod
videas Christianos nunc, & Iudæos tunc calamitosos. Hoc
plànè est quod Deus vrget hoc loco. Si Christiani cala-
mitatibus oppressi: si Iudæi tantoperè afflictī, viti essent
sanctissimi, nullumque inter eos crimen reperiretur, iuste
forsan suam deserent calamitatem. Sed cum tot, crimini-
bus simus obuolui, cur flagellum dicimus esse iniquum?

G Fidem,

Rom. 1 Fidem nostrum iactamas: ac si sola Deo placeret. At verò cum Fidem in iniustitia detineamus: & fides nostra nostris sceleribus obruatur, non est quod queramus de prouidètia dei: sed quod eius vltionem sustineamus. Alio-
Psal. 33 quauis sit spiritus domini scilicet super mel dulcis, delecta
Sap. 12. 15 bimini in via testimoniorum Dei, sicut in omnibus diuitiis.
Psal. 18 Nam iustitiæ domini recte lætificantes corda: præceptum domini lucidum, illuminans oculos: iudicia domini desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum, dulciora super mel & fauum.

*Protheo
 rra.*

CAPVT IIII

C Apud hoc de iudicio extremo pulchra multa tradit: de quo placuit Domino tractare: quia præcipua responsio Dei ad impiorum querelas fuit, vt diem iudicij expectarent: in qua conspiceretur longissima differentia piorum, & impiorum.

Exo. 19

ECCLE enim (1.) dies venit (2.) succensa quasi caminus. & erunt omnes (3.) superbi. & omnes facientes impietatem, stipula: (4.) & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum: qua non derelinquet eis radicem & germen. Illud enim, causam præcedentium signat. Quasi diceret. Grande penitus discrimen est iustorum, & iniustorum. Nam iusti erunt peculium Dei, in dei iudicij: impios verò dies illa cremabit, vt non relinquat eis radicem neque germen. ¶ 1. Dies iudicij veniet. Si nulla ratio diem iudicij adducet, nisi hæc, vt videant impij discrimen suum à pijs, vel hæc sola sufficeret. Multæ verò sunt & aliæ rationes, quibus libri pleni sunt. Satis illa est. Vt omne genu se coram Christo flectat: cœlestium, terrestrium, & interorū, vt videant eū, etiam qui eum pupugerunt, vt functionem iudicandi exerceat is, cui pater omne iudicium dedit, qui que constitutus est iudex viuorum & mortuorum, vt videatur in gloria Patris & Angelorum, qui inter duos latrones crucifixus visus est: vt tanto sit maior dānatis pœna quanto fuerit Christus ab eis in maiore maiestate conpectus. &c. ¶ 2. Succensa erit dies illa, quasi caminus. Ita psalmus. Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Si quidem paulò ante Christi è cœlis descensum, horrendæ nubes apparebūt: veniet enim Christus in nubibus cœli. Iuxta illud. Nubes & caligo in circuitu eius. Erūt enim nubes illæ parte supra

supera splendidissimè parte verò infra caligine exhorredè, ex qua parte rotabitur ignis. qui omnes mundi fabricas, ipsumque mundum inflammabit. Dicente petro. Propterantes 2. Pe. 7. in aduentum Domini per quem cœli ardentes soluentur: & elementa ignis ardore rabscent, & aliquanto supra, Elemèta calore soluentur terra verò, & quæ in ipsa sunt opera exurentur: & paulus dies Domini declarabit quia in igne reuelabitur. Ergo in die iudicij à concauo cœli, ad infernum vsque erit fornax ignis verè vt hic dicitur, dies succensa quasi caminus. ¶ 3. Erunt omnes superbi, quos capite precedente imoij vocauerunt arrogantes beatos, hos eisdem arrogantes Deus paleas ab igno cremandas dicit. vtrèbique enim est nomen זזזזז, quod vt (diximus) significat eos qui scientes, & volentes violant diuinà præcepta. Neque verò soli superbi: sed vniuersi facientes iniquitatem, quacunq; eam ratione faciant, erant stipula. siue palea. Iuxta verbum Baptiste. paleas comburet igne inextinguibili. Vbi lector diligenter attende. Ignis ille iudicium præueniens non solos impios comburet: comburet etiam & Sanctos. sed hoc discrimine comburet ignis impios, vt stipulam comburet pios vt aurum & argentum. Hęc docuit paulus cum ait. Supra fundamentum ædificari aurum & argentum, ædificari etiam ligna, fœnum, & stipulam. Ergo exustum aurum & argentum splendidius sit. At stipula exurit, vt non relinquatur ex ea radix aut germen. ¶ 4. Inflammabit, inquit eos, vt nō remaneat radix aut germen. Certè cum in hoc mundo igne tribulationum adunetur, is ignis exurit arboris ramum, & germen. libera radix manet anima, vt resiliat è culpa ad gratiam: è pœna ad patientiam. Radix igitur libertatis persueurat. At ignis iudicij, non germen modò sed & radicem impiorum absumet. nihil enim illis libertatis manebit. Dictū n. de iis est. pluet super peccatores laqueos, quibus scilicet constrikti pœnitus, nullo modo liberi esse possint. Et equidem Vigil excindit arborem, qui erat Nabuchodonosor, ramis & trunco dissectis, radix iussa manere est significans spem fore, vt ille restitueretur. At quia nulla spes est fore, vt damnati restituantur idèò absumpto germine, radix etiam absumitur. Et planè fœlices essent damnati, si radix & rami in nihilum à voraticibus flammis deuorarentur: sed heu, deuorantur quantum ad gloriam: viua: perfeuerant quantum ad pœnam. Nihil sunt ad regnum, totū & integri sunt ad supplicium.

Et orietur vobis imentibus nomen meum sol iustitiae, & (2.) sanitas in pennis eius: Et (3.) egredietur: & (4.) salietis sicut vituli de armento. Et (5.) calcabitis impios cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in (6.) die: qua ego facio, dicit Dominus exercituum.

Th. 4.
I. Cor. 13

Apoc. 21

Matt. 5

2. Ti. 4

Matt. 26

Gen. 8

Gen. 8

Gen. 12

Exod. 11

Antequam Iudex appareat in throno suę maiestatis, excitabuntur omnes & pii & impij. archangeli tuba, eos ad iudicium excitante. Omnes siquidem resurgemus: licet non omnes ad gloriam immutabimur. Excitari expectabimus venientem iam Iudicem. En veniet ille. O triste impiis spectaculum! Sed vobis ò pii orietur, apparebitque Sol iustitię. Illam vobis hilaritatem & letitiam præstans, quam è tenebris exoriens Sol, mundo opranti præstare consuevit, et equidem in cælo futurus est. Christus luminare maius, quod civitati supernę lumen exhibebit planè Sol illius superioris mundi vocetur, sicut hic noster Sol mundi inferioris nominatur. Sed hic Sol non est Sol iustitię, æqualiter siquidem se pandit piis & impiis. At Christus Sol mundi superioris, iurè vocabitur Sol iustitię: vt qui iam ex die iudicij solis iustis splendebit: vt qui in die iudicij suam iustitię demonstrabit: & nostram illustrabit & coronabit: & impiorum iniustitię iustissimè damnabit. ¶ 2. Orietur etiam iustis sanitas in pennis seu alis iustitię diuinę. Siquidem pronome eius, vt pote femininum referri debet ad iustitię: vt sit sensus orietur sanitas in pennis iustitię. Ergo cum Christus profereat sententię & iustitię pro piis, illa sententię seu iustitię prodibit, velut auis ex ore Christi ad aures piorum afferens in pennis, vel alis suis sanitatem salutem & immortalitatem: vt enim columba Noë raram oliuę attulit in rostro: ita, verba sententię iustissimè prolata afferent velocissimè sanitatem æternam timentibus Deum. Hoc verò est quod sanitas: veniat piis in alis iustitię. ¶ 3. Et egredimini, ò mysterium arcanum! Continuit terra pios dum viuerent: contiauit terra corpora eorum, in sepultura, en tunc deserunt terrena corpora terram: egrediuntur terrena corpora mundum: egrediuntur ex hoc orbe, collocanda super excelsa cælorum factigia. Egressus est Noë de arca: egressus Abrahā è Chaldea: egressus filij Israel de Ægypto: sed nihil adeò magnū, quā quod caro egredieture hoc mudo in loco spiritum cõstituenda. ¶ 4. Et salietis. Hebręe litera, ita dicit, extēmini sicut, vituli saginę: sed idè est sensus qui est. Non constituemini in aliquo arcto, & angusto loco sed in regionibus cælestibus, id est in pascuis spaciosissimis,

mis, & speciosissimis: vbi licebit vobis vos extendere, & exilire: vt solent electissimi ex armento vitali salire, cum spaciōsa & pinguis loca depascunt. Tu lector intellige Sanctos in cælo, non in aliquo loco fixos consistere, velut columbas, aut pascos terre defixos: sed discurrentes, velut scintilla in arundinero, veloci motu (velut vituli pingues, quos volent ibunt. Hoc significat, quod pii salient, vt saliant vituli, cum sunt latissimi, pingues, & splendidi: vbi occultè subindicatur, pios in cælo futuros splendidos, largos, bene habitos: vt potè, quod cælestibus pascuis perfruatur. ¶ 5. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis. Horum vitruque dubium, videtur afferre. Nam, nec impij, in cineres, redigentur, nec si redigerentur, à piis concubantur. At vt pinguis lateat, impios non esse in cinerem conuertendos, id enim illi, pro summa felicitate, susciperent, nihilominus corpora eorum erunt pallida, vt cinis, & cinerulentæ: vt cinere exteriori, flammæ restent ut interiores. Est autè consuetudo nobis phrasis loquendi, cinerem, dicere pallentem nimis hominem. Ergo vt pii resurgent bene habiti ridentes, splendidi: ita impij surgent in modum cineris pallentes, languidæ si longo tempore morbos eos inuasisset. Porò mysterium nobis hic reuelatur, venturos, scilicet Sanctos è cælis in infernum, scilicet consistentes super loco damnatorum, velut eos conculcates. Veniēt enim conspectum, quomodo Deus effundat iram in vasa ire, aptata in interitum. Venient, vt letetur de malis imperiorum, iuxta illud. Letabitur iustus, cum viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. ¶ 6. In die, qua ego facio, in die iudicij, pius incipit (si ita loqui fas est) æternitatis dies, & ea dies in æternum inuariata durat. At Dominus, Filius meus tu es, ego hodie genui te: quia generat in die æternitatis. Ita & felicitas beatorum est in die, qua Deus facit, est in die æternitatis, in æternum beat bonos: torquet verò malos. Igitur in æternitate exilient Sancti in cælestibus regionibus, velut vituli in vberimis pascuis, & in æternitate habeat sumptos sub pedibus suis: vt in æternum nihil ab eis timeant. Ergo, vt omnia tunc erunt Christo subiecta: ita et erunt Sanctis eis. ¶ Tu interim aduerte ordinem rerum, primum prodit ignis, sicut ardentissimus caminus. Secundo, is ignis exurit, velut stipulam, omnes impios. Tertio, oritur Sol iustitię omnibus piis. Quarto, oritur iustitię, adducens sanitatem æternam omnibus iustis. Quinto, deducuntur hi in cæ-

los, ubi velut vituli exiliunt præ hilaritate. Sextò, conculcãt
 pij impios cineribus conspersos: velut sumentes vltionẽ ab
 eis. Hactenus. *Memento legis Moysi serui mei, quã mandauit ei in Horeb, ad omne Israel, præcepta & iudicia, Sermo Domini*
Exod. 17. est ad Iudæos, qui erant tempore Malachiæ, qui peccabant
Deut. 9. peccatis in hac prophetia explicatis, id est, qui peccabant,
Psal. 59. ob liti legis Mosaicæ, ad quam obligabantur. Ergò ô Iudæi,
Psal. 118. cur peccatis effrãnes, ac si nulla lege obstringere imini. Habete legẽ vestram in medio cordis vestri, ne peccetis, & vos ego castigem. Porro occultè laudat legem ex multis capitibus: primum ex sanctitate Moysi, legem publicauit, ideò vocat eum seruum meum. Erat enim omnium mortalium qui tunc vivebant sanctissimus. Certè erat mitissimus super omnes homines, qui morabatur in terra. Attentè verò vocat Moysen seruum. Erat enim Moyses in domo Dei, tãquam fidelis famulus: Christus verò vt naturalis filius. Secundò laudat legem ex maiestate sua, qui eã legem Moysi ferendam dedit. Sileat igitur Lycurgus, sileat & Solon & ceteri legislatores. Tertio legem commendat ex eius præfectione scilicet quia habebat illa, præcepta atque iudicia. Præcepta videtur esse, quæ ad religionem: iudicia verò quæ ad lites, & reliquã populi gubernationẽ spectant. Cut igitur Iudæi obliuiscantur legis, quam Deus eis tulit tanto rerum apparatu: & quæ tot benedictionibus cumulauit eius obseruatores: tot contra maledictionibus violatores? Mementote verò specialiter, ne in die Iudicij cum impiis dãnemini. demum specialiter, ne cõquetamini, quod calamitatibus opprimamini. Si in vos calamitates irruunt, obliuio legis in causa est.

Ecce ego mittam vobis Eliam proph. etiam, ante quã veniat dies Domini magnus & horribilis. Et conuertet cor patrum ad filios: & cor filiorum ad patres eorum. Ne forte veniam & percussam terram anathemate. Multa mysteria aperit hoc loco Propheta. Primum, quod Iudæi ante diem Iudicij erunt infideles: à Deo, & à suorum patrum spiritu alieni: vt eos nunc esse videmus. Si enim veniet Elias adducturus eos, ad Deum, planè auersi erunt à Deo. Vel hoc igitur testimonio, cognoscere debuissent, quã sunt nostro tempore, Deo rebelles. Verè igitur dictam est, cæca cor populi huius. Secundum mysterium. Veniet Elias Propheta ante diem Iudicij. Vbi nota. Ioannes Baptista, spiritu & officio fuit: persona non fuit Elias. Sed cum hoc loco Dominus dicat.

mittam

mittam vobis Eliam prophetam, sine dubio intelligit de Eliæ persona. Ita asseruit Aretha: dicens ita asseruisse Christi præcones, quorum testimonium (inquit) inuolabiliter recipitur. Idem Ansbertus ex Hieronymi, & Gregorij auctoritate proficitur. Imò hoc ipsum Christus asseruit dicens. Elias quidem venturus est, & restituet omnia.

Ergo vnus ex illis duob. testibus, qui venient ante iudicium, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, Elias erit? Quæris quorsum necesse fuerit venire Ioannem in spiritu Eliæ, ante Christi priori aduentum & venite ipsum Eliam, ante posteriorem? Respondeo. Spiritus sanctus distribuit dona sua prout vult, & denum quidem conuertendi gentes dedit Apostolis, donum vero conuertendi Iudæos à fide abductos, ad fidem antiquam, dedit Eliæ, in excello gradu. Ergo quia id donum, in eo gradu erit necessarium, ad conuertendam Iudæorum peruicaciam: ideò ipse Elias reseruetur, ad eam conuersionem faciendam: vt olim fecerit cum à Deo suo, ad idola Iudæi erant abducti. Quia verò non in tanto gradu erat illud donum necessarium in Christi aduentu priore, satis fuit venisse Ioannem: in spiritu Eliæ tamen. Viget, Abraham diuiti roganti, vt ad suos fratres Lazarum mitteret, quos ad meliorem frugem traduceret, respondit. Habent Moysen, & prophetas: si hos non audiunt, nequã; si aliquis ex mortuis surrexerit, credent. Igitur Iudæi non credent Eliæ. Certe ideò mortuus Elias non est: sed raptus in locum Deo cognitum, vt cum venierit, & se esse Eliam ostenderit, Iudæi fidem habeant prædicationi & suo, & tanto. Redeamus ad mysteria. Tertium est, Conuertet cor patrum ad filios. Id est, Elias erit tam sanctus, erit tam efficaci, & feruenti oratione, vt Patriarchas, & Prophetas, qui Iudæorum patres fuere, quique nunc ob filiorum impietatem, sunt ab eis auersi, ipsos patres ad suos filios conuertat: efficiatq; vt cor patriarcharum sollicitum sit pro Iudæorum salute: Deumq; enixius pro eorum remedio precetur. Ergo intellige Iudæos esse infideles quæ causa Patriarchæ sunt à Iudæis auersi. Sed propter orationẽ Eliæ conuertentur patriarchæ, vt salutem Iudæorum, pro virili procurent, hoc igitur est. Conuertet Elias cor patrum scilicet patriarcharum, in filios suos scilicet Iudæos. Quartum mysterium. Conuertet Elias cor filiorum ad patriarchas, vt procurent filij, similes esse parentibus, eorumque vitam & animum imitentur. In hoc maxime, vt sicut Patriarchæ summis votis Christum optabant

Ita

Mat. 25

Exod. 17.

Deut. 9.

Psal. 59.

Psal. 118.

Num. 12.

Heb. 3.

Ex. 202.

Doul. 27.

Or. 28.

Isai. 6.

Ioan. 11.

Aristo.

Ansbert.

Mat. 17.

Apo. 11.

Mat. 17.

1. Cor. 12.

Rom. 1.

3. Re. 18.

Eodem.

Luc. 18.

A. Re. 2.

ita Iudæi apertis vlnis, eum recipiat, & sicut Abraham exultauit, & videret diem Domini: & Iacob eum eo luctatus est (vt Conuulsum Smyrneum afferit) & Dauid eius promissionem accepit: ita illi latè recipiant, quem sui maiores a deo venerati sũnt. Et hoc est conuertere eorũ Illorum ad patres eorum. Hoc Eliæ facinus habetur in Ecclesiastico, Inscriptus es, ait, in iudiciis temporũ, lenite iracundiam Domini, conciliate eorũ patris ad filium: & restituere domum Iacob, & Paulus hanc Iudæorum conuersionem prædixit, hoc modo. Cũ inuenerit plenitudo gentium tunc omnis Israel saluus fiet. Quinrum mysterium aperit Dominus scilicet si Elias non venisset, & infideles Iudæos conuertisset forsã Dominus veniret, & terram anathemate id est, æterna maledictione peruerteret. Nam percussit Sodomæos, & Gomorthæos, quia nec decem iustos inter illos inuenit. Cũ igitur propè iudicium abundabit Christianorum iniquitas, & charitas refrigescet: imò vix inter eos fideles inueniuntur: si etiam Iudæi infideles perseverarent, Deus tunc in urbe iustos minime reperiret. Ergo iustos minime inueniens, forsã terram in æternum malediceret. Nam licet elementia Deum à maledicendo retraheret: terræ tamen iniquitas eum ad maledicendum prouocaret. Sed quia prædicatione, oratione, miraculis, & vita Elias conuerteret Iudæos, qui eum audient, ideo Dominus terram anathemate & maledictione non percutiet. Imò vero quia tam in fide feruentès Iudæos tunc terra in suo sinu fouebit, Dominus ei benedicet nam eam purificabit: à maculis peccatorum, quibus homines eam infecerunt deterget: facietque, vt Sancti qui in cælis viuunt, ad aliquando descendet: & pro beneficiis à Deo in ea receptis ipsum ex totis visceribus laudent, ament, & flexis genibus adorarent.

* *

LAUS DEO.